

ŞAPUR QASİMİ

31 dekabr 1946-cı ildə Güney Azərbaycanın Astara şəhəri,
Heyran kəndində dünyaya gəlib

MƏQALƏLƏR TOPLUSU

II HISSƏ

Bakı – 2024

**Şapur Qasimi. “Məqalələr toplusu” II hissə.
Bakı, “Füyuzat”, 2024, 604 s.**

Bu topluda Şapur Qasiminin müxtəlif dövrlərdə mətbuatda çap edilmiş və müxtəlif səbəblərdən çap edilməyən məqalələri toplanmışdır.

Müəllif ilə əlaqə:

Telefon: +99455 522-36-15

+99450 341-36-15

e-mail: shapurgasimi@gmail.com

© Ş.Qasimi

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Seyid Cəfər Pişəvəri (Cavadzadə)	5
Firidun Qəni oğlu İbrahimi	8
Ənuşirəvan Qəni oğlu İbrahimi	10
Sosial-demokratiya Azərbaycan xalqının milli ruhuna uyğundurmu?	12
Sahibkar və istehsalçı münasibətləri.....	17
Şapur Qasimi: “Zərdüşt Əlizadə müstəqilliyimizin bel sütunu olan türk milli dəyərlərini qəbul edə bilmir”.....	31
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sayın recep Tayyip Erdoğan	35
Unitar Turan dövlətinə doğru.....	40
Biz bu gün nə etməliyik?	69
Heç küsməyin ya hənanın yeridirmi?	83
Rusiyanın Azərbaycana növbəti təcavüz aktı	102
Qərb və Türk dünyası KTMT ordusunu Qazağıstandan çıxarmalıdır	120
Azərbaycanın tam və qəti qələbəsi üçün.....	136
Regionda yeni ittifaq şərtləri	153
Stalin Biriyanı niyə İrana vermədi?	171
Turan hansı əsas üzərində qurulmalıdır?	182
Mohsen Rezainin yuxusu və ya xam xəyalları	210
Feministlərin qadın azadlığı tələbi, yoxsa fahişələrin üsyanı? ..	225
Yüksək şüurlu cəmiyyəti idarə etmək çətinirmi?.....	246
Bir daha erməni və fars milli xüsusiyyətlərinin doğmalığı barədə.....	275
Türk dövlətləri təşkilati bu gün nə etməlidir?.....	284
Kor-kora kor deməsə bağı çatlayar.....	291
Türkiyə-Ermənistan yaxınlaşması Türkiyə və türklərə nə vəd edir?	300

Taleh Bağırzadə və havadarlarına!	309
Din şəxsi düşüncə tərzidir, yoxsa başqalarını idarəetmə vasitəsi?	330
Dövlət büdcəsindən oğurlanan milyardlar	342
Artıq «Tərtər-2»-yə start verilib.....	356
Azərbaycanın Tehrandakı səfirliyinə qarşı terrorun pərdəarxası	362
Qərb «İran»da nə etmək istəyir?	376
Dilimizə pinəçi yox, memar lazımdır	382
Münhen konfransının pərdəarxasındakılardan.....	392
Türkiyədəki seçkinin işığında görünənlərdən.....	399
Bala Pəhləvinin başı kimin noxtasındadır?	416
Paşinyanın sülh müqaviləsinə 3 şərtinin mahiyyəti nədir?	422
Milli Məclis qanunverici orqandır, yoxsa, naqqalxana?	430
Niyə ölkədə elmdən çox, din tədris və təbliğ edilir?	438
İdealist və materialist dinlər hansı əsaslarda yaranır?	469
Problem göründüyündən çox dərin və nəhəngdir	496
Fars şovinizminin gəlincik (kukla) oyunu	504
Turançılığın məzmun və mahiyyəti nədir?	512
Yaxın Şərqdə nə baş verir?	518
Qarabağ və Fələstin məsələsinin eyniliyi və fərqi nədədir?	526
Kimlər ölkədə üsyan hazırlayır?	534
Biz niyə düşmənlərimiz üçün müftə yük daşıyıırıq?	540
Prezident seçkisi: ortaq məxrəc, ya köhnə hamam?	547
Qəzza münaqişəsinin hansı tərəfləri var?	556
Niyə biz özümüz özümüzü aldadıırıq?	566
Lenin və bolşeviklər K.Marx'ın bilimsel sosializm teorisini nasıl tahrif ettiler?	573
Turan dövlətinin Firidun İbrahimi Anayasası'nın başlıca maddələrinin yorumu.....	587

Fədakarlığınız nəticəsiz qalmayıb. Məsləkinizlə, mübarizə əzminiz və şəhadətinizlə yandırdığınız milli azadlıq məşəli bu gün sizin yolunuzu davam etdirən milyonlarla türk ərənlərinin ürəyində alovlanaraq azadlıq yoluna nur saçmaqla türkün milli azadlığını addım-addım yaxınlaşdırır.

Seyid Cəfər Pişəvəri (Cavadzadə)

Seyid Cəfər Pişəvəri 1893-cü ildə Güney Azərbaycanın Xalxal mahalının Zeyvə kəndində dünyaya gəlmiş, ilk təhsilini də orada almışdır. 1905-ci ildə ailəsi ilə Bakıya gələn 13 yaşlı Seyid Cəfər Bülbülə kəndində təhsilini davam etdirmişdir. 1913-

17-ci illər ərzində o Xırdalan kəndində məktəb təşkil etmiş və orada müəllimlik etmişdir. 1917-20-ci illər arasında Pişəvəri mətbuatda fəal çıxışlarıyla yanaşı siyasi fəaliyyəti ilə də seçilir. 1919-20-ci illərdə İran Ədalət Firqəsinin Mərkəzi Komitəsinin orqanı olan «Hürriyyət» qəzetinin baş redaktoru olmaqla bərabər Firqənin xarici bürosunun katibi kimi də fəaliyyət göstərmişdir. 23 may 1920-ci ildə Güneyə qayıdan Pişəvəri 04 iyun 1920-ci il tarixdə elan edilmiş Gilan Respublikası Hökumətinin Xarici İşlər Naziri təyin edilir. İrtica qüvvələrinin güclü təzyiqinə tab gətirməyən Gilan Respublikasının məğlubiyyətindən sonra o İran Kommunist adlanan Firqəsinin rəyasət heyətinin üzvü kimi fəaliyyəti ilə yanaşı firqənin həmkarlar ittifaqının mətbuat orqanı olan «Həqiqət» qəzetini nəşr edir. Nəhayət 1930-cu ilin dekabr ayında Rza Pəhləvi rejiminin polisi Pişəvərini həbs edərək 11 il Tehranın Qəsri-Qacar zindanında saxlanılaraq sonra buraxılıb, Kaşan şəhərinə sürgün edildikdən bir qədər sonra, yenidən həbs edilib Kaşan zindanına salınır. Rza Pəhləvi hakimiyyətinə son qoyulduqdan sonra digər siyasi dustaqlar kimi 14.09.1941-ci ildə o da azad edilir.

Bundan sonra Pişəvərinin rəhbərliyi altında Güneydə yaradılan Azərbaycan Demokrat Firqəsi qısa müddət ərzində milli qüvvələri birləşdirərək tarixi «21 Azər» inqilabını həyata keçirə bilmişdir. İnqilab qələbə çaldıqdan sonra Güney Azərbaycan Milli Məclisi Pişəvərini Güney Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Naziri təyin etmişdir. Milli hökumətin mövcud olduğu **bir il** ərzində Azərbaycan türklərinə ana dilində yazıb-oxumağa, ümumi icbari təhsilin reallaşdırılması, məktəblərdə dərslərin ana dilində keçirilməsini, universitet açılmasını, səkkiz saatlıq iş günü, qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyini, mütərəqqi torpaq islahatı və s. islahatlar həyata keçirildi. Bu islahatların böyük müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsində Şimali Azərbaycan

siyasi xadimləri, ziyalıların da önəmli payı olmuşdur. Kremlin Güney Azərbaycan Respublikasının SSRİ-nin tərkibinə daxil olmaq təklifinə razı olmadıqda Pişəvəri Şimali Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi ilə danışıqlar aparmaq adı ilə Bakıya gətirilmiş, SSRİ ABŞ-la sövdələşərək təkcə öz qoşunlarını deyil özünün təsir dairəsində olan fədai dəstələrinin səhra komandirləri vasitəsilə Milli Hökumətin hərbi qüvvələrinin əsas hissəsini də SSRİ ərazisinə keçirərək tərkisilah etməklə Güney Azərbaycan Milli Hökuməti süquta yetirilmiş oldu.

11.06.1947-ci ildə isə Gəncədə və Şəkidə olan cənublu hərbiçilərdən «qızılbaş» dəstələri təşkil edib, Milli Hökuməti müdafiə etmək üçün Güney Azərbaycana qayıtmaqda ısrarlı olan S.C.Pişəvərini SSRİ NKVD-si satqın səhra komandiri vasitəsilə terrora məruz qoyulmuş, ciddi zədə almış Pişəvərinin ona baxması üçün həkim qardaşının gətirilməsi tələbinə məhəl qoymayaraq, onu Bakıya deyil, Xankəndinə apararaq erməni cərrahın əli ilə qətlə yetirmişlər. Sonradan şaiə yaymışlar ki, guya o Bakıya gələrkən Borsunlu ərazisində Kürəkçay üzərindəki körpüdə çaya aşaraq avtomobil qəzasında həlak olmuşdur.

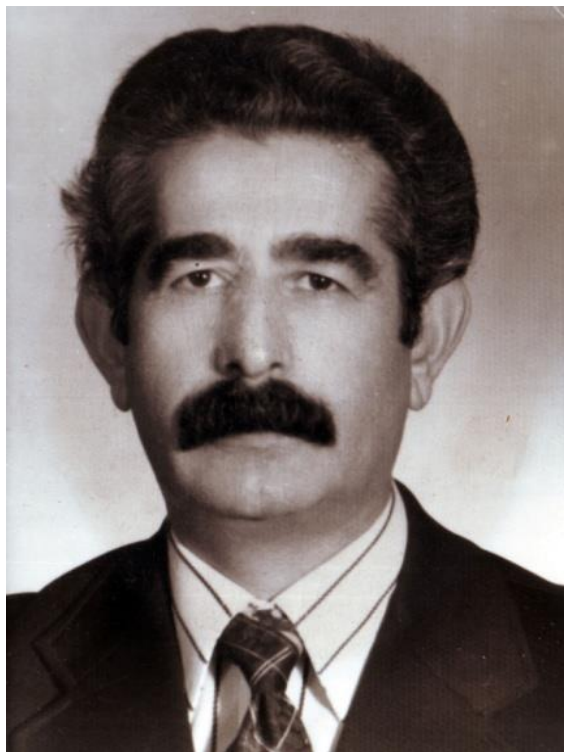
Firidun Qəni oğlu İbrahimi

21.11.1918-ci ildə Cənubi Azərbaycanın Astara şəhərində milli azadlıq hərəkatının fəal üzvlərindən biri olan Qəni Mirzə Ağabala oğlunun ailəsində anadan olub. Hələ gənclik illərində Tehran universitetinin hüquq fakültəsində oxuduğu zaman milli ruhlu azadlıq mübarizi kimi yetişir. Təhsilini başa vurduqdan sonra ona İranın müxtəlif şəhərlərində samballı vəzifələr təklif etsələr də, o bunlardan imtina edib Təbrizə gələrək Seyid Cəfər Pişəverinin başçılıq etdiyi 21 Azər hərəkatına qoşularaq, qısa bir müddətdə hərəkatın mətin, dönməz və önəmli şəxsiyyətlərindən

birinə çevrilir. O Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin, Milli Məclisinin, Milli Hökumətinin qurulması və fəaliyyətində fəal iştirak edir. F.İbrahimi Cənubi Azərbaycan Demokratik Respublikası qurulduğu 12.11.1945-ci il tarixindən, respublikanın süqut etdiyi 12.12.1946-cı il tarixinə qədər respublikanın Baş Prokuroru olub. Respublika ingilislərin dəstəklədiyi şah qoşunları ilə qeyri-bərabər müharibədə süqut etdiyi vaxt hökumət üzvlərinin (S.C.Pişəvəri və M.Bağırzadə (Biriya) istisna olmaqla) və səhra komandirlərinin əksəriyyətinin Sovet Azərbaycanına mühacirət etməsinə baxmayaraq, nəinki Cənubi Azərbaycanı, hətta Təbrizi belə tərk etmir. Vətəndə qalıb düşmənlə son nəfəsə qədər mübarizə aparmağa üstünlük verərək bu addımını belə əsaslandırır: – “Xalqı bu mübarizəyə biz cəlb etmişik. Onları yalnız qoymağa haqqımız yoxdur. Onların yanında qalıb ölmək, qaçmaqdan və vətəni tərk etməkdən daha yaxşıdır”.

Məsləkdaşları ilə birlikdə düşmənin mühasirəsində, Cənubi Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin binasında barrikada qurub 34 saat düşmənlə döyüşən F.İbrahimi düşmənin əlinə keçmiş, altı ay Təbrizin və Tehranın zindanlarında işgəncəyə məruz qoyulduqdan sonra belə, əyə, sındıra bilmədikləri, 22.05.1947-ci ildə dara çəkilən Azərbaycanın Baş Prokurorunun Təbrizdə “Ağal” (bugünkü “İmamıyyə”) qəbristanlığındakı məzarı bu gün də İrandakı bütün milli şüuru olan türklərin müqəddəs ziyarətgahı, and yeridir.

Ənuşirəvan Qəni oğlu İbrahimi

12.05.1926-cı ildə Cənubi Azərbaycanın Astara şəhərində milli azadlıq hərəkatının fəal üzvlərindən biri olan Qəni Mirzə Ağabala oğlunun ailəsində anadan olub. O ibtidai təhsilini Astara şəhərində başlasa da, atasının Nəhavəndə sürgün olunması səbəbindən ibtidai təhsilini də orada davam etdirir. Cənubi Azərbaycanda Demokratik Respublika qurulduqdan sonra Ə.İbrahimi Təbrizə gələrək orada təsis edilmiş polis məktəbində təhsilini davam etdirir. Milli hökumət süqut etdikdə böyük qardaşı, Milli Hökumətin baş prokuroru Firidun İbrahimi onu çağıraraq

təcili Astaraya gedərək bacılarının Sovet İttifaqına mühacirət etməsinin qarşısını almağı tapşırır. Bu zaman bütün Cənubi Azərbaycan geniş zindana çevrilmiş, Tehran hökumətinin polis və hərbi qüvvələri yaşayış məntəqələrini, əsas yolları və Şimali Azərbaycanla sərhədləri güclü nəzarətə götürmüşdü. Astara çayı boyundakı sıldırıma çatdıqda təqib edildiyini görüb özünü aşağı ataraq qarlı sıldırımdan sürüşüb çayın kənarına düşən kimi qarşısında iki silahlı sərhəd keşikçisini görür. Məcburən Şimali Azərbaycanda qalmalı olur. Burada ali təhsil və alimlik dərəcəsi alır. Burada Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin müxtəlif rəhbər vəzifələrində çalışır. 1978-79-cu ildə şəhliq rejimi devrildikdən sonra vətənə qayıdaraq Təbrizdə İran Xalq Partiyasının Azərbaycan yerli təşkilatının – Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin katibi olaraq fəaliyyətə başlayır. Öz şəxsi keyfiyyətlərinə görə çox qısa zamanda xalq arasında böyük nüfuz sahibi olur. O qardaşı Firudinin məzarı önündə duraraq söyləyir: “Əziz qardaşım! Böyük ustadım! Mən bütün bu illər boyu səninlə birlikdə yaşamışam və mənə öyrətdiyin hər şeyə əməl etmişəm. Sənə qovuşmaq üçün də yolunu davam etdirirəm”. Ruhulla Xomeyninin şovinst molla rejimi mütərəqqi siyasi qüvvələrə qarşı terror elan etdiyi zaman Ə.İbrahimi Təbrizdə idi və çox asanlıqla mühacirət edə bilərdi. Lakin o qardaşı kimi son nəfəsinədək mübarizə etməkdə qərarlı idi. O Tehrana gedir və Mərkəzi Komitənin digər üzvləri ilə birlikdə həbs edilərək 13.09.1987-ci ildə Tehrandə, “Evin” zindanında edam edilir. Tehranın şərq hissəsində “Xavəran” (keçmiş Misgərabad) qəbristanlığında dəfn edilib.

SOSIAL-DEMOKRATIYA AZƏRBAYCAN XALQININ MİLLİ RUHUNA UYGUNDURMU?

Son illərin sürətlə inkişaf edən ictimai-siyasi prosesləri içəri-sində Azərbaycan Sosial-Demokrat Partiyasının yaranıb sosial-demokratiya ideyaları ilə siyasi fəaliyyətə başlaması 70 il ərzində siyasətdən təcrid edilmiş cəmiyyətdə və sosial-demokratiya haqqında çox səthi təsəvvürü olan əhalidə bir çox suallar doğurmuşdur. Sosial-demokratiya ideyalarının mahiyyəti nədir? Bu ideyalar hansı iqtisadi-ictimai mexanizmlər vasitəsilə həyata keçirilə bilər? Bu ideyalar harada və hansı dövrdə yaranmışdır? Onlar Azərbaycan xalqının milli adət-ənənələrinə, milli ruhuna uyğundurmu? İctimai fikirdə mövcud olan bu boşluqdan istifadə edən bəzi jurnalistlər populist yazılarla dövrü mətbuatda çıxış edərək sosial-demokratiya ideyalarının guya XVIII-XIX əsrlərdə Avropada yarandığını, bu ideyaların ancaq yoxsul təbəqənin mənafeyini müdafiə etdiyini və Azərbaycan xalqının ruhuna, milli adət ənənələrinə yabançı olduğunu deyirlər. Əslində isə məsələ tamamilə başqa cürdür.

Sosial-demokratiyanın əsas mahiyyəti irqindən, cinsindən, mənşəyindən, əqidəsindən, ictimai vəziyyətindən asılı olmayaraq demokratik cəmiyyətin bütün vətəndaşlarının mənafeyinin ortaq məxrəcini tapıb bu cəmiyyətin vəhdət halında sabit inkişafının təmin edilməsidir. Bu problemin həlli cəmiyyətdə hər bir şəxsin iqtisadi-ictimai azadlığının təmin edilməsindədir. İnsanın şəxsi azadlığı ideyaları başqa xalqlarla bərabər qədim türk xalqlarının əsatir və rəvayətlərində qabarıq ifadə edilmiş, «Avesta»da konkret şüar halında irəli sürülmüşdür. Sonrakı dövrlərdə də bu ideyalar Azərbaycan mütəfəkkirlərinin daim diqqət mərkəzində olmuşdur.

İnsanın şəxsi azadlığı ideyalarının reallaşdırılmasının əsas vasitəsi ictimai ədalətin bərqərar edilməsidir. Tarix boyu fikir

dühaları bu ideyaların reallaşdırılması üçün öz fəlsəfi dünyagörüşü və iqtisadi təlimində uyğun ictimai ədalətin müxtəlif reallaşdırılma sistemlərini təklif etmişlər. İctimai ədalətin bu reallaşdırma sistemləri cəmiyyətdə hər bir fərdin həmin dövrün tələblərinə uyğun mövcudluğunun təmin edilməsi ilə yanaşı müxtəlif təbəqələrin, xüsusilə cəmiyyətdə əks qütblərdə cəmlənmiş təbəqələrin mənafeləri arasındakı ziddiyyətin barışmazlığının aradan götürülməsinə yönəlmişdi. İqtisad elminə nəbələd olanlara qərribə görünərsə də, bəşər tarixinin ən qədim dövrlərində belə sosial-demokratiya ideyalarının mahiyyətini təşkil edən elementin, ictimai ədalətin reallaşdırılmasının sədəqə, borc kimi ilkin mexanizmləri mövcud olmuşdur. İslam fəlsəfi dünyagörüşü də bəşəriyyətə fitrə, zəkat, xüms, ehsan kimi ictimai ədalətin reallaşdırma üsurlərini vermişdir. Hətta leninizmin birinci iqtisadi təliminə (hərbi kommunizm) əsaslanan SSRİ adlanan dövlət quldarlığı imperiyasında da bu istehsal üsulunun mahiyyətinə uyğun olan, yəni insanın qul hüquqları çərçivəsində mövcudluğunu təmin edən ictimai ədalətin reallaşdırma üsurləri – əlillərə, qocalara, uşaqlı tənha qadınlara və s. müavinət verilməsi mövcud olmuşdur. Leninizmin, ikinci iqtisadi təlimi (yeni iqtisadi siyasət) əsasında M.Qorbaçovun həyata keçirdiyi islahatlar nəticəsində faktiki olaraq az-çox qərarlaşmış dövlət feodalizmi istehsal üsulunda da bu qəbildən olan ictimai ədalətin reallaşdırma üsurləri mövcuddur. İctimai ədalətin reallaşdırılmasının hazırda fəaliyyət göstərən sistemləri arasında ən təkmil mexanizm, inkişaf etmiş kapitalist ölkələrində işsizliyə görə müavinət verilməsidir. Əvvəlcədən bir cəhəti qeyd edim ki, ictimai ədalətin bütün reallaşdırma mexanizmlərinin cəmiyyətdə eyni zamanda mövcudluğu və fəaliyyət göstərməsi nəinki mümkündür, hətta zəruridir. Çünki, nəinki bütövlükdə cəmiyyət, hətta hər bir təbəqə yekrəng deyil. İctimai ədalət mexanizminin fəaliyyəti,

əhatə olunan qrupun tələbatını qismən ödəməklə cəmiyyətdə qarşıdurmanı zəiflətməyə xidmət edir, cəmiyyətdə iqtisadi-ictimai tarazlığı artırmış olur.

Əsas məsələ bu mexanizmlərin hansının insanın şəxsi iqtisadi-ictimai azadlığının müasir tələblər səviyyəsində ödəyə bilməsindədir. İctimai ədalətinin təkmil və mütərəqqi sistemi rəsmi dövlət siyasəti səviyyəsində təsbit və təmin edilməlidir. İctimai ədalətin sədəqə, ehsan, fitrə, zəkat, xüms, ayrı-ayrı şəxslərdən alınan borc kimi reallaşma sistemlərinin fəaliyyəti ayrı-ayrı şəxslərin subyektiv irdəsindən asılıdır. Bu səbəblərdən də onlar cəmiyyətdə hər bir fərdin mövcudluğunun iqtisadi cəhətdən təmin edilməsinə hüquqi cəhətdən təminat verməyə qadir deyil. İşsizliyə görə müavinət verilməsi sisteminin bu sistemlərdən fərqli cəhəti ondadır ki, onun fəaliyyəti ayrı-ayrı şəxslərin subyektiv iradəsindən asılı deyil, lakin o da hər bir şəxsin mövcudluğuna hüquqi təminat verməyə qadir deyil. Həm də bu sistemin də bir neçə əsaslı nöqsanı mövcuddur. Bu nöqsan onun cəmiyyətdə hər bir şəxsin mövcudluğuna sabit iqtisadi təminat verilməyinə mane olur. Birinci – işsizliyə görə təminat müəyyən müddətə (6 ay, 1 il) verilir. Bürokratik maneələrdən əlavə, bu müddət ərzində həmin şəxs (istehsalçı) öz əməyinə alıcı tapmasa və yaxud şəxsi mülkiyyət əldə edə bilməsə bu müavinətdən də məhrum olur. İkinci – işsizliyə görə verilən müavinət, verildiyi müddətdə şəxsin mövcudluğunu təmin etsə də, onun iqtisadi fəaliyyətə (azad sahibkarlığa) qoşulmasına imkan vermir. Yəni o şəxs, faktiki olaraq insanın şəxsi azadlığının əsası olan azad sahibkarlıqla məşğul olmaq imkanından məhrum edilmiş olur. Cəmiyyətdə hər bir şəxsin real iqtisadi-ictimai azadlığı təmin edilmədikdə isə, müxtəlif təbəqələrin və fərdlərin mənafeyinin ortaq məxrəcinin, deməli, cəmiyyətin müvazinət nöqtəsinin tapılması qeyri-mümkündür.

İctimai ədalətin reallaşdırılmasının mövcud sistemlərinin bütün nöqsanlarını aradan qaldıraraq cəmiyyəti daim müvazinətdə saxlayan, onun ahəngdar inkişafını təmin edə bilən belə bir sistem ictimai mülkiyyət hesabına mülkiyyətsiz vətəndaşların mütləq olaraq şəxsi mülkiyyətlə təmin edilməsidir.

Cəmiyyətin normal iqtisadi inkişafı üçün azad bazar və azad rəqabətin mövcudluğunun zəruriliyini bu gün çoxları dərk və qəbul edir. Lakin dəyər və izafi dəyər qanunlarının səmərəli fəaliyyətinin təmin edən iqtisadi mexanizmin üç elementindən (azad sahibkarlıq, azad bazar, azad rəqabət) onun əsas elementi – azad sahibkarlıq haqqında ödəniş danışmaq kifayətlənir. Ən yaxşı halda isə cəmiyyətin ancaq varlığı, hakim təbəqələrinin azad sahibkarlıq hüququnun reallaşdırılmasını nəzərdə tutan islahat proqramı irəli sürürlər. Bunun əsas səbəbi odur ki, dövlət quldarlığı (real sosializm adlandırılan) deyilən istehsal üsulunun dağıdılmasının təşəbbüskarı olan imperiya sahibləri (Qorbaçov və komandası) mövcud quruluşu dövlət feodalizmi (tənzimlənməyən bazar) istehsal üsulu ilə əvəz etməyi nəzərdə tutmuşlar. Məqsəd isə dövlət inhisarının qalmasını təmin etmək, iqtisadi hakimiyyəti partnomenklaturada saxlamaq idi. İqtisadiyyatda dövlət inhisarının iflasının labüdlüyünü dərk edən, hələlik qeyri-leqal fəaliyyət göstərən milli burjuaziya isə öz hüquqlarının reallaşmasını təmin edən islahat, yəni dövlət mülkiyyətinin satılmasını, xüsusi mülkiyyətin fəaliyyəti üçün zəruri təminat verən azad bazar və azad rəqabəti ön plana çəkir. Lakin bu yol cəmiyyətin yoxsul və imkansız təbəqələrinin mənafeyinə uyğun gəlmədiyi üçün cəmiyyətin bütövlükdə tarazlığını və sabit inkişafını təmin edə bilməz. Mövcud böhrandan çıxış yolu islahat proqramında iqtisadi sistemin əsas elementi olan azad sahibkarlığın strateji element kimi ön plana çəkilməsidir. Belə halda, təbii olaraq, cəmiyyətin bütün üzvlərinin nəinki islahat dövründə,

həm də sonrakı dövrlərdə azad sahibkarlıqla məşğul olmasına təminat verən demokratik islahatların həyata keçirilməsi zərurətə çevrilir. Belə bir islahat dövlət mülkiyyətinin bir hissəsinin vətəndaşlar arasında bərabər və əvəzi ödənilmədən bölüşdürülməsidir. Bu, həm də ictimai ədalətin reallaşdırılmasının daha mütərəqqi və mükəmməl sisteminin – ictimai mülkiyyət vasitəsilə daim həddi-buluğa çatan vətəndaşların əvəzi ödənilmədən, müflisləşərək yenidən azad sahibkarlığa qoşulmaq istəyən vətəndaşları isə aşağı sələm faizi ilə vreyilən borc vasitəsilə şəxsi mülkiyyətlə təmin edilməsinin daimi fəaliyyət göstərən sisteminin bərqərar edilməsini tələb edir. Bu ictimai ədalət sisteminin ümumdövlət siyasəti statusunda təsbit və təmin edilməsi yolu ilə azad sahibkarlıq, azad bazar, azad rəqabət üçün əlverişli şərait yaratmaq deməkdir. Yaradılmasına çalışdığımız vətəndaş cəmiyyətində müvazinət nöqtəsinin tapılması ahəngdar inkişafın əsas şərtidir. Məhz bu mexanizm cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin mənafeyi arasındakı ziddiyyətin barışmazlığını aradan götürməklə yanaşı, hər bir vətəndaşın şəxsi ictimai-iqtisadi azadlığına real təminat verə bilər. Hər bir cəmiyyətdə belə bir müvazinət nöqtəsinin mövcudluğu yalnız yoxsul təbəqənin mənafeyini deyil, həm də eyni dərəcədə iqtisadi-ictimai fəaliyyət azadlığının ictimai təhlükəsizliyinə təminat verdiyinə görə varlı və hakim təbəqənin də mənafeyini müdafiə edir.

Göründüyü kimi, sosial-demokratiya ideyaları və onların reallaşma mexanizmləri öz mənbələrini XVII-XIX əsrlərdə deyil, bəşər cəmiyyətinin çox qədim inkişaf dövrlərindən götürür. Humanizmin ən qabarıq ifadəsi olan xeyriyyə hərəkəti Azərbaycan xalqının milli inkişaf tarixində, onun adət-ənənələrində dərin köklərə malik olan xeyriyyə fəaliyyətinin də sosial-demokratiya ideyalarının reallaşma mexanizmlərinin tərkib hissəsi olduğunu

nəzərə alsaq, görürük ki, sosial-demokratiya ideyaları başqa ideyalara nisbətən Azərbaycan xalqının milli ruhuna, adət-ənənələrinə daha çox uyğundur. Bu gün Azərbaycan Sosial-Demokrat Partiyasının irəli sürdüyü islahat proqramını, o cümlədən ictimai ədalətin reallaşması sisteminin mahiyyətinin anlamadan «sosi-al» sözünü kinayə ilə işlətmək xalqının maariflənməsi işinə xidmət etmir. Sosial-demokratiya ideyalarının Qərbdə yarandığını və Azərbaycan xalqının milli ruhuna yabançı olması haqqında iddiaların heç bir əsası yoxdur. Belə deyənlər qərb mədəniyyətinin inkişafına Şərqnin misilsiz təsirini sanki inkar edirlər.

Şapur Qasimi
«İstiqlal» qəzetinin 14 aprel 1992-ci il sayında
çap edilmişdir

SAHİBKAR VƏ İSTEHSALÇI MÜNASİBƏTLƏRİ

Mülkiyyət hər bir iqtisadi-ictimai sistemin əsası, onun mahiyyətini müəyyən edən amil olmaqla bərabər, həm də hər bir fərdin azadlığını təmin edən mühüm iqtisadi kateqoriyadır. Mülkiyyət anlayışının məzmun və mahiyyəti, iqtisadi-ictimai proseslərdə onun yeri və əhəmiyyəti haqqında hətta elmi ictimaiyyətdə populist təsəvvürlərin olmasının nəticəsidir ki, cəmiyyətə milli və şəxsi azadlıq yolunu göstərməli olan elmi ictimaiyyət, bir neçə il ərzində baş verməkdə olan sürəkli proseslər qarşısında çaş-baş qalır. Müxtəlif qüvvələrin baş bilənləri daim təmtəraqlı şüarlarla populist mövqelərə meyl edir. Kütlə qeyri müəyyənlik və təlaş içərisində nə iş görəcəyini bilmir. Nəticədə respublikada demokratik prosesləri cilovlamaq, iqtisadi-siyasi sabitliyi pozmaq üçün mühafizəkar qüvvələrin və xarici düşmənlərin əlinə fürsət düşür.

Mülkiyyətin predmeti və elementləri ilə yanaşı, mülkiyyət və

bölgü qanunları haqqında elmi ədəbiyyatda mücərrəd təsəvvürlər mövcuddur. Mülkiyyətin predmeti, mülkiyyət və bölgü qanunu, eləcə də başqa obyektiv qanunlar haqqında dəqiq elmi təsəvvür olmalıdır. Azad bazar, azad rəqabət şəraitində, azad sahibkarlıqla məşğul olmanın, obyektiv iqtisadi qanunların fəaliyyətini, cəmiyyətin iqtisadi-ictimai tərəqqisini yönəltmədən, cəmiyyətin bütün təbəqələrinin mənafeyini bir ortaq məxrəcdə birləşdirib, müstəqil və demokratik milli dövlətin mövcudluğunun təşkilatçısına çevrilməsini təmin edə biləcək siyasi, iqtisadi, hüquqi mexanizmlər kompleksinin məzmununu müəyyən etmək mümkün deyil.

Mülkiyyət anlayışının mahiyyətini müəyyən etmək üçün ən əvvəl onun daxili quruluşunu təşkil edən məzmun elementləri, yəni bu mülkiyyətin obyektləri müəyyən edilməlidir. Belə ki, mülkiyyətin obyektləri və subyektləri, arasında qarşılıqlı iqtisadi və hüquqi əlaqələri müəyyən etməklə, cəmiyyətin iqtisadi-ictimai həyatında mülkiyyətin yerini və əhəmiyyətini müəyyən etmək olar. Mülkiyyətə sahib olmaq, ondan istifadə etmək və onun üzərində sərəncam vermək kimi hüquqi elementlər mövcud elmi ədəbiyyatda mülkiyyətin özü, onun elementləri, obyektləri kimi qəbul edilir. Halgubki, bu hüquqi elementlər heç də mülkiyyətin özü, obyekt olmayıb mülkiyyətin subyektinin, yəni mülkiyyətçinin mülkiyyət üzərindəki hüququnun dərəcəsinə əks etdirir. Yəni bu elementlər mülkiyyətin iqtisadi məzmununu yox, mülkiyyətçinin müxtəlif iqtisadi məzmun və mahiyyət çərçivəsində mövcud olan mülkiyyət üzərində hüququnun çərçivəsini əks etdirir.

Mülkiyyətçi mülkiyyət obyektlərinin elementlərinin hamısı və ya bir qismi üzərində sahiblik hüququna malik olan subyektidir. **Mülkiyyətdən istifadə etmək hüququ** mülkiyyətçi (sahib-

lik) hüququnun tərkib hissəsi olaraq, əvəzi ödənilmək və ya ödənilməmək şərti ilə, müəyyən və ya qeyri-müəyyən müddət ərzində istifadə etmək üçün mülkiyyət sahibinin öz hüququnun başqa subyektə güzəştə getdiyi hissəsidir. Mülkiyyətdən istifadə etmək hüququnun reallaşdırılmasının ən kütləvi istifadə olunan mexanizm borc və icarə mexanizmləridir.

Mülkiyyət üzərində sərəncam vermək hüququ da mülkiyyətçi (sahiblik) hüququnun tərkib hissəsi olub muzdsuz və ya müəyyən mزد müqabilində mülkiyyətçinin müəyyən etdiyi şərtlər çərçivəsində mülkiyyəti idarə etmək üçün mülkiyyətçinin öz hüququnun başqa subyektə güzəştə getdiyi hissəsidir. Sərəncam vermək hüququ bütün istehsal üsullarında mülkiyyətçinin mülkiyyətinin başqa subyekt (məmur, qəyyum) tərəfindən idarə edilməsi mexanizmi vasitəsi ilə reallaşdırılır.

Mərkəzləşdirilmiş vahid dövlət mülkiyyətinin (**dövlət quldarlığı mülkiyyəti**) yeganə mülkiyyət olduğu dövlət quldarlığı istehsal üsulunda bu mexanizm mülkiyyətin idarə edilməsinin yeganə reallaşma mexanizmi olmuşdur.

Mülkiyyətçi hüququ anlayışının tam məzmununda hüquqi mexanizmini ancaq sahib olmaq hüququ əks etdirir. Bununla belə mülkiyyətə sahib olmaq hüququ bu mülkiyyətin özünü, onun mahiyyətini əks etdirməyib, ancaq, mülkiyyətçi ilə mülkiyyətin qarşılıqlı münasibətinin hüquqi ifadəsidir. Əsas məsələ mülkiyyətçinin hansı mülkiyyət üzərində mülkiyyətçi hüququna malik olmasıdır. Mülkiyyətin iqtisadi və inzibati elementlərinin istehsalçı-sahibkar, vətəndaş-dövlət arasında bölüşdürülməsi nisbəti bu mülkiyyətin növünü, istehsal üsulunu və cəmiyyətin iqtisadi-ictimai quruluşunun mahiyyətini müəyyən edir.

Tarixən mövcud olmuş bütün mülkiyyət növlərinin elementlərini məhsuldar qüvvələrin tərkib hissələri təşkil etmişdir. Bu elementlər aşağıdakılardan ibarətdir:

1. İstehsalçının iş qüvvəsinin fiziki cəhətdən mənsubiyyəti.
2. Əməyin iqtisadi cəhətdən (istehsal vasitələrinin) mənsubluğu.
3. Əməyin inzibati cəhətdən mənsubluğu.
4. İstehsalçının inzibati cəhətdən mənsubluğu.
5. İstehsalçının iqtisadi asılılığı və ya azadlığı.

Mülkiyyətin bu elementlərinin istehsalçı və sahibkar arasında bölüşdürülməsi mülkiyyətçinin hansı mülkiyyət növü üzərində sahiblik hüququnun olmasını müəyyən etməklə yanaşı, bu mülkiyyət növünün üzərində qurulmuş istehsal üsulunda mülkiyyət və bölgü qanununun hansı məzmununda fəaliyyət göstərməsini də müəyyən edir. Mülkiyyətin belə bir cəhətini qeyd etmək zəruridir ki, mülkiyyətin ən mürtəcə növü olan fərdi və dövlət quldarlığı mülkiyyəti üzərində qurulan istehsal üsulunda belə, işçi qüvvəsi fiziki cəhətdən təbii olaraq istehsalçının mülkiyyətində olmuşdur. İş qüvvəsinin istehsalçı ilə təbii vəhdəti xüsusi mülkiyyətin bütün növlərində olan antoqonizmin nüvəsini təşkil edir.

Müxtəlif növ mülkiyyət üzərində qurulmuş istehsal üsullarında mülkiyyət elementlərinin istehsalçı ilə sahibkar arasında bölüşdürülməsi nisbətində və bu nisbətdən asılı olaraq mülkiyyət və bölgü qanununda gedən dəyişikliyə nəzər saldıqda əməklə kapital arasındakı antoqonizmin aradan götürülməsi, cəmiyyətdə ifrat qütbləşmənin qarşısını alaraq vətəndaş həmrəyliyinə nail olmaq üçün cəmiyyətdə hansı iqtisadi mexanizmlərin mövcudluğunun zəruriliyi aydın nəzərə çarpır. Bu mexanizmlər mülkiyyətsiz vətəndaşlara əvəzi ödənilmədən mülkiyyət payı, sələmsiz və aşağı

C	Z
U	T
I	V
	H
	P

Məhsulun dəyəri

sələm faizi ilə borc verilməsi mexanizmləridir.

Müxtəlif istehsal üsullarında bölgü qanununa uyğun olaraq məhsulun dəyərinin istehsalçı ilə sahibkar arasında bölüşdürülən hissələri aşağıdakı kimidir.

Mülkiyyət qanunu: $M = L + D + A + B + K$

Quldarlıq istehsal üsulunda: $M_s = (D + A + B + K) - (L) = M_i$

Feodalist istehsal üsulunda: $M_s = (A + B + K) - (D + L) = M_i$

Kapitalist istehsal üsulunda: $M_s = (K + B) - (A + D + L) = M_i$

Sosialist istehsal üsulunda: $M_s = (K) - (B + A + D + L) = M_i$

Kommunist istehsal üsulunda: $M_s = (L + D + A + B + K) = M_i$
burada

M_s – sahibkara məxsus olan mülkiyyət

L – iş qüvvəsi

D – istehsalçının inzibati azadlığı

A – istehsalçının əməyinin inzibati azadlığı

B – istehsalçının əməyinin iqtisadi azadlığı

K – istehsalçının özünün iqtisadi azadlığı

M_i – istehsalçıya məxsus olan mülkiyyət.

Bölgü qanunu: $F = P + H + V + T + Z + I + U + C$

$F_s = (H + V + T + Z + I + U + C) - (P) = F_i$ – quldarlıq istehsal üsulunda

$F_s = (V + T + Z + I + U + C) - (H + P) = F_i$ – feodalist istehsal üsulunda

$F_s = (T + Z + I + U + C) - (V + H + P) = F_i$ – kapitalist istehsal üsulunda

$F_s = (Z + I + U + C) - (T + V + H + P) = F_i$ – sosialist istehsal üsulunda

$F_s = (I + U + C) - (Z + T + V + H + P) = F_i$ – kommunist istehsal üsulunda

F_s – sahibkara mənsub olan mülkiyyət

I – istehsal vasitələrinin ilkin dəyəri

U – izafi dəyərin istehsal vasitələrinin geniş təkrar istehsalına sərf edilən hissəsi

P – istehsalçının əməyinin onun qul hüququ çərçivəsində təminatı üçün zəruri olan hissəsi

H – istehsalçının əməyinin onun təhkimli hüququ çərçivəsində mövcudluğuna zəruri olan hissəsi

V – istehsalçının əməyinin ilkin dəyərinin onun satış qiymətinə bərabər olan hissəsi

T – izafi dəyərin istehsalçının şəxsi tələbatının ödənilməsi üçün zəruri olan hissəsi

Z – izafi dəyərin istehsalçının şəxsi tələbatının ödənilməsindən artıq olan izafi dəyər

C – istehsal vasitələrinin geniş təkrar istehsalına zəruri olan izafi dəyərdən artıq qalan izafi dəyər

Əmək haqqı qanunu: $J = (P + H + V + T + Z)$

Quldarlıq istehsal üsulunda: $J = P$

Feodalist istehsal üsulunda: $J = (P + H)$

Kapitalist istehsal üsulunda: $J = (P + H + V)$

Sosialist istehsal üsulunda: $J = (P + H + V + T)$

Kommunist istehsal üsulunda: $J = (P + H + V + Z + T)$

J – istehsalçının əmək haqqı.

Mülkiyyətin növünün dəyişməsi və bu dəyişikliyə uyğun olaraq bölgü qanununun tərkibində eyni məzmununda dəyişiklik getməsi mülkiyyət və bölgü qanunlarının müqayisəsində çox aydın nəzərə çarpır. Mülkiyyətin formalarının dəyişməsinə təsir edən amillərin sayı daha çoxdur. Mülkiyyətin bir növü daxilində mülkiyyətin iqtisadi və inzibati elementlərin bir hissəsi qismən də olsa başqa suğyektə güzəştə gedildikdə (pulsuz istifadə, icarə, qəyyum, məmur və s.), hətta bir vahid mülkiyyət obyektinin mülkiyyət subyektləri ilə say nisbəti belə mülkiyyətin formasını dəyişdirir. Bu amillərin mülkiyyət sahibinin başqa subyekt və

ya subyektlərə hansı dərəcədə və hansı şərtlər daxilində güzəştə getməsi mülkiyyət formalarını sonsuz sayda dəyişə bilər.

Mülkiyyətin subyektinə gəldikdə mülkiyyət sahibi, ancaq ayrılıqda götürülmüş fiziki şəxs və ya insan qrupu, millət ola bilər. Çünki müəssisə dövlət və sairə kimi hüququ şəxslər fiziki şəxsin və ya insan qrupunun konkret mülkiyyətini idarə etmək, qorumaq üçün mülkiyyət sahibinin yaratdığı təşkilati-texniki vasitədən başqa bir şey deyil.

Dövlət də ayrı-ayrı millətlərin, fərdlər arasında bölüşdürülməsi mümkün olmayan, hərbi, iqtisadi cəhətdən strateji əhəmiyyətə malik olub, ümummilli mənafeyin təhlükəsizliyi baxımından bölüşdürülməsi məqsədyönlü olmayan milli mülkiyyətin idarə edilməsi, qorunması üçün zəruri olan təşkilati vasitədir.

Milli mülkiyyətin elementlərinin əsas hissəsi dövlətin mülkiyyətinə keçdikdə də millətin özü də dövlətin quluna, təhkimləsinə, əsirinə çevrilə bilər. Millət insanın mövcudluq formalarından biridir. İnsanın hansı millətə mənsub olduğunu müəyyən edən əsas və həlledici amil isə dildir.

Dövlət hər hansı bir milli ərazidə qurulur və bu dövlətin dili əraziyə sahib olan millətin dili olmalıdır. Bu da o deməkdir ki, hər hansı bir dövlət ancaq milli dövlət, bu dövlətin ərazisində mövcud olan ümumi mülkiyyət isə ancaq milli mülkiyyət ola bilər. Milli dövlətin və milli mülkiyyətin mövcudluğu heç də başqa millətlərin və irqlərin nümayəndələrinin başqa milli dövlət ərazisində vətəndaş kimi mövcudluğunu nəinki inkar etmir, əksinə onların vətəndaş hüquqlarının təminatçısı olur. Başqa milli dövlətlərin ərazisində yaşayan vətəndaşların həmin ərazidə hər hansı bir sahədə (hərbi, siyasi, iqtisadi, mədəni və s.) dövlət atributlarına malik olan qurumları yaratmaq hüququ yoxdur və ola bilməz.

Hər bir dövlətin ərazisində olan bölünməz əmlak da bu dövlətin sahibi olan millətin milli mülkiyyətidir. Başqa millətlərin

nümayəndələri olan vətəndaşlar isə bu mülkiyyətdən istifadə etmək və sərəncam vermək hüququna malikdirlər. Bu, mülkiyyətdən, irqindən asılı olmayaraq milli dövlətin bütün vətəndaşlarına, beynəlxalq miqyasda təsbit edilmiş bütün insan hüquqları ilə təmin olunmasına təminat verir.

İctimai mülkiyyət isə milli mülkiyyətin tərkib hissəsi olub, əvəzi ödənilmədən, vətəndaşların şəxsi mülkiyyətinə verilən mülkiyyətdir. Başqa sözlə, milli mülkiyyət ancaq vətəndaşın şəxsi mülkiyyətinə verildiyi halda ictimailəşmiş olur. Hər bir cəmiyyətdə ictimai mülkiyyətin mövcudluğu azad bazar, azad rəqabət şəraitində hər bir vətəndaşın azad sahibkarlıqla məşğul olmasına real iqtisadi təminat verməklə yanaşı, başqa millətlərdən olan vətəndaşların şəxsi mənafeyi ilə milli mülkiyyət arasındakı ziddiyyətin barışmazlığını (antoqonizmi) aradan götürən mühüm iqtisadi mexanizmdir. Cəmiyyətdə ictimai mülkiyyətin mövcudluğunun ikinci forması vətəndaşların əvəzi ödənilmədən ümumi istifadəsində olan milli mülkiyyətdir.

Dövlət mülkiyyətinə gəldikdə isə, ən demokratik quruluşda belə qanunvericilik, nəzarət və icra funksiyalarının reallaşdırılması zərurəti ilə əlaqədar olaraq şəxsi və milli mülkiyyət elementlərinin qismən də olsa, dövlət, mülkiyyət elementlərinin sahibinə çevrildikdə (sahiblik hüququna malik olduqda) cəmiyyət üzvlərinin iradəsindən asılı olmayaraq, həm vətəndaş, həm də millət dövlətin quluna, təhkimlisinə çevrilir. Az-çox demokratik quruluşa malik olan ölkələrdə hətta mülkiyyətin dəyərinin hər hansı bir təşkilatın (müəssisə, dövlət və sairə) əlində ifrat cəmlənməsinin qarşısını antiinhisar qanunları vasitəsi ilə alaraq vətəndaşların azad sahibkarlıqla məşğul olmasına daha münbit şərait yaradırlar. Bu tədbir ilk növbədə iqtisadi tənəzzülün qarşısının alınmasına yönəldilən mühüm tədbirlərdən biridir.

Ümumxalq mülkiyyəti məhfumundan ancaq sırf monomillətdən ibarət olan cəmiyyətdə istifadə etmək olar. Lakin mövcud zamanda elə bir dövlət yoxdur ki, onun vətəndaşları arasında bir neçə nəfər də olsa başqa millətin nümayəndəsi olmasın. Düzdür, bəşər cəmiyyəti yarandığı vaxtdan müxtəlif millətlərin yaxınlaşması, sintezi obyektiv proses olaraq gedir. Bu prosesin bəşər cəmiyyətinin vahid millət halında formalaşması ilə başa çatması da istisna edilmir. Lakin ümumxalq mülkiyyəti termininin təcrübədə istifadə edilməsi üçün bəşəriyyətə hələ ən azı uçan xalqlar ideyasının doğrulduğu gündən ilk təyyarənin göyə qalxdığı vaxtadək zəruri olan bir inkişaf dövrü lazımdır. Bu gün müxtəlif millətlərin, milli mülkiyyəti özünün rəsmi hüquqi statusunu alıb, özəl qanunla təsbit olunmalı və milli dövlət bu iqtisadi əsasda formalaşmalıdır.

Son vaxtlar mətbuatda bələdiyyə mülkiyyəti məfhumu da tez-tez işlənir. Bu termin Azərbaycandakı türk milli mülkiyyətinin, o cümlədən torpağın müxtəlif inzibati qurumlar vasitəsilə başqa etnik qrupların mülkiyyətinə verilərək gələcəkdə Azərbaycanı parçalamağa iqtisadi, hüquqi, siyasi zəmin hazırlamaq məqsədilə çox böyük məkr, hiylə və uzaqgörənliklə ortaya atılmışdır. Bələdiyyə orqanları dövlət aparatının tərkib hissəsidir. Onların sərəncamına da öz funksiyalarını yerinə yetirmək üçün zəruri olan miqdarda mülkiyyət verilir. Həm də ancaq sərəncam hüququ ilə verilməlidir.

Mərkəzi dövlət orqanları kimi, yerli dövlət orqanlarının da bu mülkiyyət üzərində sahiblik, yəni onu satmaq, bağışlamaq hüququ yoxdur. Bu orqanlar onun sərəncamına verilmiş mülkiyyəti ancaq idarə edə bilər. Milli mülkiyyətin başqa tərkib hissələri kimi bu mülkiyyəti də ancaq ümummilli referendum vasitəsilə satmaq və ya bağışlamaq olar. Bu fəlakətin də özəl qanunla torpağın satılması və bağışlanmasını qadağan etməklə hüquqi cəhətdən qarşısını almaq olar. Türk milli birliyinin önəmli həlqəsi

olan Azərbaycanı müxtəlif üsul və vasitələrlə hissə-hissə parçalamağa daim fürsət axtaran düşmənlərə hüquqi əsas verməmək üçün mülkiyyət kimi özəl bir amilin növ və formalarının, onların iqtisadi məzmunu və hüquqi statusunun hərtərəfli çözülməsi yeni həyata qədəm qoymağa hazırlaşan Azərbaycan və onun vətəndaşları üçün çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Çünki, dövlətin bütün inzibati qanunları mülkiyyətin qəbul ediləcək növ və formaları əsasında müəyyənləşdirilir. Daxili və xarici düşmənlərin fəsadlarını «rəsmiləşdirən» ilkin element isə dövlətin daxili inzibati qanunlarıdır. Bu baxımdan, başqa mövcud qanunlar kimi «Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası qanununun da xeyli naqis cəhətləri mövcuddur. Bu qanunun əsas naqis cəhətlərindən biri dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməyən əksər hissəsinin bundan sonra da dövlət mülkiyyətində saxlanılmasıdır. Bunun mənfi iqtisadi nəticələrindən biri də respublikada mürtəce iqtisadi-ictimai quruluş bərqərar ediləcəyini labüd etməsindədir. Daha təhlükəli, dəhşətli cəhəti budur ki, məhz dövlət mülkiyyətinin mövcudluğu, məkrindən Qarabağı rus çarına, sadələvhlüyündən İrəvan, Göyçə, Zəngəzur torpaqlarını, vəzifə hərisliyindən Qazax, Gədəbəy, Tovuz ərazilərini erməniyə verən dövlət məmurları belə əməllərini davam etdirmək hüququnu və imkanını saxlayırlar. Heç kəs bütün dövrlərdə hakimiyyətin bütün pillələrində duran adamların son dərəcə səriştəli, ayıq, iradəli və s. keyfiyyətlərə malik olacağına təminat verə bilməz. Və millətin taleyini həll edən məsələlərin düzgün qoyulmasını ancaq mənəvi dəyərlər vasitəsilə təmin etmək olmaz. Bunun əsas təminatçısı özəl qanun, onun əsasında qəbul olunmuş qanunlar kompleksi və icra mexanizmi olmalıdır.

Bu cəhətdən özəlləşdirmə haqqında qanunun əzəl və özəl şərti dövlətin mülkiyyət hüququndan məhrum edilməsi və özəlləş-

dirilməyən dövlət mülkiyyətinə milli mülkiyyət statusu verilməsidir. Hazırda respublikada «Mənzil fondunun özəlləşdirilməsi haqqında», «Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında», «Kənd təsərrüfatında aqrar islahatlar aparılması haqqında» və s. kimi müxtəlif vaxtlarda qəbul edilmiş pərakəndə qanunlar fəaliyyət göstərir. «Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası qanununun 2-ci maddəsinin 2-ci bəndində deyilir ki, torpağın və mənzil fondunun özəlləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının başqa qanunvericilik aktları ilə tənzimlənir. Məgər müəssisə, torpaq, mənzil bunlar hamısı dövlət mülkiyyəti deyilmi? Düzdür, bu sahələrin hər birinin spesifik xüsusiyyətləri var. Lakin onlar hamısı dövlət mülkiyyəti olduğuna görə vahid strateji əsasla hazırlanıb. qəbul edilən kompleks özəlləşmə qanunun əsasında özəlləşdirilməlidir. Belə bir pərakəndəliyin və səriştəsizliyin nəticəsidir ki, özəlləşmə prosesinin hələ ilkin dövrlərində vətəndaşların bir qismi dövlət mənzilinə pulsuz sahib olmuş, dövlət mənzilinə onlardan da çox haqqı olan başqa ixtisas və kateqoriyadan olan vətəndaşların nəinki şəxsi mənzil sahibi, hətta dövlət mənzilinə belə malik olmaması məhz belə pərakəndə, əsassız qəbul edilmiş qanunların nəticəsidir. Əgər biz bu gün bu üsullarla Azərbaycan vətəndaşlarının şəxsi mənafehləri arasında barışmaz ziddiyyət yaradırsaq, sabah milli və vətəndaş həmrəyliyinə, vətəndaş səbatına və s. çağıran şüarların vətəndaşlarda ən yaxşı halda acı təbəssüm doğuracağı şəksizdir.

Qanunun özəlləşdirilməsinin subyektlərinin (alıcılarını) açıqlayan 5-ci maddəsində özəlləşdirilən obyektlərin əmək kollektivlərini, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət müəssisəsi olmayan hüququ şəxslərin, nizamnamə fondunda dövlətin payının 25 faizdən artıq olmayan müəssisələrin xarici hüquqi və fiziki şəxslərin özəlləşmədə iştirak etmək hüququ olduğu göstə-

rilir. Əvvələn özəlləşmədə ancaq və ancaq Azərbaycan Respublikası vətəndaşları iştirak etməlidir. Çünki, özəlləşdirilən mülkiyyət Azərbaycan vətəndaşlarının əlindən əvəzi ödənilmədən, qanunsuz olaraq zorla alınmış mülkiyyətdir və bu mülkiyyət ancaq onlara və onların varislərinə həm də əvəzi ödənilmədən (pulsuz) qaytarılmalıdır. Xarici fiziki və hüquqi şəxslərə isə dövlətin və milli mənafehin təhlükəsizliyi baxımından qadağan edilən sahələr istisna edilməklə əlavə kapital qoyuluşuna ehtiyacı olan bütün sahələrə əlavə kapital qoyuluşunda iştirak etmək hüququ verilməlidir. **Belə olmazsa, özəlləşmə prosesinin sonunadək Azərbaycan vətəndaşlarının əksər hissəsi mülkiyyətsiz və işsiz insan kütləsinə çevriləcəkdir. Belə bir şəraitdə isə düşmənlərin Azərbaycanın müstəqilliyini əlindən alması üçün heç bir hərbi qüvvə tətbiq etməsinə ehtiyac qalmır. Sosial partlayışlar buna kifayət edər. Digər tərəfdən xarici fiziki və hüquqi şəxslərin özəlləşmədə iştirakı yaxın gələcəkdə Azərbaycandan qarşısı alınmaz güclü kapital axınıni təmin edəcəkdir. Xarici investisiyanı yeni sahələrin, müəssisələrin yaradılmasına cəlb edilməsi Respublika iqtisadiyyatına daha çox səmərə verə bilər.**

Hüquqi şəxslərin və əmək kollektivlərinin özəlləşmədə iştirakına gəldikdə isə hər bir hüquqi şəxs ayrıca götürülmüş vətəndaşın və ya vətəndaşların paylı mülkiyyətini idarə etməlidir. Mülkiyyətin özü isə mülkiyyət sahibi ola bilməz. Hər bir vətəndaş ayrılıqda və ya qrup halında özəlləşdirilən obyektədən payını alıb sahib və ya payçı olduğu hüquqi şəxsə qata bilər. Əmək kollektivi də mücərrəd anlam olmayıb ayrı-ayrı fərdlərdən ibarətdir. Görünür ki, qanunu tərtib və qəbul edənlər 70 il ərzində imperiyanın dövlət quldarlığı quruluşu mahiyyətini pərdələməyə yönəldilmiş mücərrəd anlayışlardan (o cümlədən, paysız kollektiv mülkiyyət) hələ də ayrıla bilmirlər. Kollektiv mülkiyyət iki

və daha çox mülkiyyətçinin konkret paylara (faizlərə) malik olduğu birləşdirilmiş mülkiyyətdir. Özəlləşdirmə zamanı hər bir vətəndaş ilk növbədə işlədiyi müəssisəsinin öz özəlləşmə payını almaq üçün üstün hüquqa malik olmalıdır.

Qanunda mövcud olan bir sıra qeyri-müəyyənliklər indidən özəlləşmə prosesində əyintilərə, bürokratizmə yol verilməsi üçün geniş imkanlar qoyur.

Özəlləşmənin prinsiplərində (maddə 6) deyilir: «Özəlləşdirilməsi mütləq hesab edilən müəssisələr istisna edilməklə müəssisələr özəlləşdirilərkən özəlləşmənin forma və variantları seçilməsində müəssisə kollektivinin rəyinin nəzərə alınması». Qanun qəbul ediləndək ixtisaslı komissiyalar və milli məclis bütün rəylər nəzərə alınaraq hansı müəssisələrin mütləq özəlləşdiriləcəyini müəyyən etdiyi kimi yerdə qalan müəssisələrin mütləq özəlləşməyəcəyini müəyyən edib bunu qanunda təsbit etməlidir. Qanundakı belə əsaslı naqislik müəssisələrin hansı orqanların qərarları ilə özəlləşdiriləcəyini müəyyən edən 12-ci maddədə də var. Çünki kollektivlərin, yerli hakimiyyət orqanlarının dövlət mülkiyyətini idarə edən təşkilatın, ali icra orqanlarının rəyləri qanun qəbul ediləndək müzakirə edilib nəzərə alınmalıdır. Milli məclis tərəfindən əsassız qanun və qərarların qəbul edilməsinin qarşısının alınması, qanunverici və icra aparatı arasında tarazlıq yaratmaq üçün də prezidentin veto hüququ olmalıdır. Qanun birmənalı qəbul edildikdən sonra onun icrası hamı üçün mütləq və birmənalı olmalıdır. Yoxsa qanun qəbul edildikdən sonra qanunun icra edilməsi üçün əlavə olaraq hər hansı bir orqanın ya məmurun qərarı da tələb olunursa (6, 12, 14, 16) onda həmin təşkilat və məmurlar milli məclis ilə bərabər qanunvericilik hüququna malik olmuş olurlar. Halbuki özəlləşən mülkiyyətin sahibi millət, qanunverici orqan isə milli məclisidir.

Qanun onun tərəfindən qəbul edildikdən sonra onun qeyd-şərtsiz icrası hamı üçün mütləqdir. Qanunda bu qəbillərdən olan naqisliklər çoxdur və belə qanun əsasında hazırlanmış özəlləşmə proqramı müəlliflərin iradəsindən asılı olmayaraq, vətəndaşlara, dövlətə, iqtisadi-ictimai inkişafımıza heç bir müsbət nəticə vəd edə bilməz. Bundan başqa qanunda indi dövlət mülkiyyətinin birdəfəlik özəlləşdrilməsindən başqa gələcəkdə milli gəlirin hesabına dövlət tərəfindən tikilmiş milli mülkiyyətə mənsub olan müəssisələrin və s. hərrac vasitəsilə satılması, vətəndaşlara əvəzi ödənilmədən mülkiyyət payı verilməsi mexanizmləri ayrıca bölmədə əks etdirilməlidir. Çünki, indiki özəlləşmə ilə gələcək özəlləşmələrin məzmun və təyinatında xeyli fərq var.

Ümumiyyətlə, özəlləşdirmə nəhəng və mürəkkəb bir məsələdir. Bunu həyata keçirmək üçün bütün dövlət mülkiyyəti qeydə alınıb qiymətləndirilməli, özəlləşmədən sonra yeni statusda bu mülkiyyətin maneəsiz fəaliyyətini təmin etməli olan bütün qanunlar paketi hazırlanıb qəbul edilməlidir. Yoxsa, mülkiyyəti pis-yaxşı özəlləşdirib onun fəaliyyətinin hər hansı bir cəhətini köhnə, naqis qanunların öhdəsinə qoysaq cəmiyyətin vəziyyəti qısa müddətdə indikindən də ağır vəziyyətə düşər.

“Əkəndə baxmayan göz biçəndə zar-zar ağlar” – deyib aqillər. **Naqis qanunların qəbul edilməsi daxili təxribatın ən qorxulu formalarından olub, nəticə etibarilə xarici təxribatlardan daha təhlükəlidir.** Əgər bu gün qəbul etdiyimiz qanunlardan tutmuş torpaqlarımızın bütövlüyü, milli azadlığımızın, hər bir vətəndaş hüquqlarının qorunmasınadək təmin edən amillərə laqeyd münasibət bəsləyib göz yumuruqsa, İrəvan, Göyçə, Zəngəzur, Xocalı və s. qırğınlarında, yağı əsirliyində körpələrin, qız-gəlinlərin gözlərindən axan yaşlar, kökslərindən qopan nalələr sabah indi yumulu qalmış gözlərdən axıb, fəryadlar həmin ürəklərin təkrar qopacaq. Buna görə heç olmasa bu gün hər bir

Azərbaycanlı dövlət xadimi kimi düşünüb vətəndaş mövqeyində kürək-kürəyə ayıq durmalıdır.

Şapur Qasimi

«Meydan» qəzetinin 12.05, 25.05, 02.06.1995-ci il saylarında çap edilmişdir

Şapur Qasimi: “ZƏRDÜŞT ƏLİZADƏ MÜSTƏQİLLİYİMİZİN BEL SÜTUNU OLAN TÜRK MİLLİ DƏYƏRLƏRİNİ QƏBUL EDƏ BİLMİR”

Müsaibimiz Azərbaycan Sosialist Partiyasının həmsədri Şapur Qasimidir.

– *ASP-nin “Sosialist Azərbaycanı” blokuna qatılmaması Qasimi – Əlizadə şəxsi münasibətlərinin barışmazlığı, ASP-ASDP mövqelərinin müxtəlifliyi ilə bağlıdır, yoxsa başqa səbəblər var?*

– Bunun əsas səbəbi ASP ilə “Sosialist Azərbaycanı” blokuna daxil olan partiyaların proqram məqsədlərinin və praktiki fəaliyyət istiqamətlərinin daban-dabana zidd olmasıdır. Bu bloka daxil olan “kommunist” partiyalarının məqsədi SSRİ-də 70 il ərzində mövcud olmuş Dövlət Quldarlığı, ən yaxşı halda isə Dövlət Feodalizmi quruluşunun bərqərar edilməsidir. Yəni, bu partiyalar kommunist yox, Dövlət Quldarlığı, Dövlət Feodalizmi partiyalarıdır. Onların sosializm və ya kommunizm quracağını güman etmək isə paltar tikən maşının metal fiqurlar yonacağını iddia etmək qədər gülünc və sadəlövhlükdür.

– *Bəs ASDP? Onlar ki, İsveç sosializmi modelini təklif edirlər.*

– ASDP-yə gəldikdə, burada da bir neçə məsələni aydınlaşdırmaq lazımdır. Öncə sosializm ilə sosial demokratiya arasında ciddi mahiyyət fərqi var. Belə ki, sosial demokratik ideyalar kapitalizm şəraitində vətəndaşın mövcudluğunun minimum təmin

edilməsinə yönələn iqtisadi mexanizmlərin tətbiqini nəzərdə tutur. Bu mexanizmlərin dünya təcrübəsində tətbiq edilən ən mü-tərəqqi sistemi işsizliyə görə vətəndaşa müavinət verilməsidir. Bu sistemin naqis cəhətləri var. Bu müavinəti aldığı müddətdə belə, vətəndaş iqtisadi fəaliyyətsizliyə məhkum olaraq qalır. Yə-ni, bu müavinət vətəndaşın mövcudluğunu (acından ölməməsi-ni) qısa bir müddətə təmin etsə də, onun azad sahibkarlıqla məş-ğul olmasına imkan vermir. Sosial demokratiyanın mahiyyət po-tensialı bu sərhəddə bitir. Sosialist istehsal üsulunun bərqərar edilməsi isə azad sahibkarlıqla məşğul olmaq üçün hər bir və-təndaşa mülkiyyət payı verilməsini təmin edən iqtisadi mexa-nizmlərin tətbiq edilməsini nəzərdə tutur. Bu mexanizmlər sosi-al-demokratların təklif etdiyi mexanizmlərdəki bütün naqislik-ləri aradan qaldırır. İsveçdə sosialist mexanizmləri deyil, sosial-demokratik ideyaları reallaşdıran mexanizmlər, o cümlədən iş-sizliyə görə müavinət verilməsi mexanizmi tətbiq edilir. Yəni, İsveçdə kapitalist istehsal üsulunun liberal forması mövcuddur. Gördüyünüz kimi ASDP kapitalist istehsal üsulunun, ASP ilə sosialist istehsal üsulunun bərqərar edilməsini nəzərdə tutur.

– *Siz ASDP-nin başqa partiyalarla münasibətinin qeyri sa-bitliyinin səbəbini nədə görürsünüz?*

– Öncə hər hansı bir partiyanın ən azı dövlət müstəqilliyi və cəmiyyətin quruluşu haqqında konkret, aydın və sabit strateji xətti, taktikası olmalıdır. Partiyanın bu atributları heç vaxt siyasi situasiya və konyuktur məqsədlər xatirinə dəyişdirilməməlidir.

ASDP və onun həmsədri Zərdüş bəyin iqtidaryönlü və ya müxalifətdə olmasından asılı olmayaraq partiyalarla bir araya gələ bilmədiyi əsas məsələ Müstəqil Azərbaycan dövlətinin mövcudluğunun və müstəqilliyinin bel sütunu olan Türk Milli dəyərlərini və onun mayası olan Türk dilinin varlığının qəbul

edə bilməməsidir. Torpağını işğal edib, dilini, adını yabançılaşdırıb, yüzilliklərlə əsarətdə saxladığı türkün müstəqil dövlətində dövlətüstü MDB strukturları yaratmaq, sərhədlərin birgə qorunması bəhanəsilə Azərbaycana qoşun yeridib, onu yenidən işğal etmək fikrindən əl çəkməyən Rusiya imperiyasına bu gün də sədaqətlə xidmət edən şəxslər Milli Azadlıq məsələsində vətənpərvər qüvvələrlə heç zaman bir araya gələ bilməzlər. ASDP rəhbərləri Milli Azadlıq məsələlərində hətta vətənpərvər qüvvələrlə həmrəylik ifadə etdiyi məqamlarda belə bunu ancaq mövcud siyasi situasiyadan maksimum faydalanaraq, öz əsas məqsədlərinə - Azərbaycanı Rusiyanın əsarətinə sürükləməyə nail olmaq üçün taktiki manevr kimi edirlər. Bu partiyanın mövcud olduğu dövrdə, ASDP rəhbərlərinin bütün addımları bunu inkar edilməz şəkildə sübut edir.

– *Həmsədr olduğunuz ASP hakimiyyətə gəlmək haqqında düşünürmü?*

– Siyasi partiya yaranıbsa, onun nə vaxtsa hakimiyyətə gəlməsi ehtimalı da istisna edilə bilməz. Lakin hakimiyyətə gəlməyi biz siyasi partiyaların, o cümlədən ASP-nin əsas məqsədi hesab etmirik. Bütün partiyaların məramnaməsinə baxsanız, hakimiyyətə gəlməyi əsas məqsəd kimi qarşıya qoyan partiya tapa bilməzsiniz. Təcrübədə isə bir çox partiyalar öz məramnamələrinin ziddinə olaraq hakimiyyətə gəlməyi ön plana çəkirlər. Bizim fikrimizcə, hər bir partiyanın əsas məqsədi islahatlar vasitəsilə daim cəmiyyətin iqtisadi-ictimai inkişafına nail olmaqdır. Əlbəttə, hər hansı bir partiya hakimiyyətdə olduğu dövrdə, öz proqramını gerçəkləşdirmək üçün daha əlverişli imkanlara malik olur. Lakin hakimiyyətə gəlmək öz proqramını gerçəkləşdirmək üçün yeganə vasitə deyil. Hər bir partiya öz proqramını bütövlükdə və ya qismən koalisiyalı hökumətdə iştirak etmək, ya da müxalifət partiyası olaraq gerçəkləşdirə bilər. Əsas məsələ

partiyanın məramının cəmiyyət tərəfindən qavranılıb qəbul edilməsidir. Buna görə də biz müxalifət partiyası olaraq alternativ təkliflər vasitəsilə hakimiyyəti mütərəqqi islahatlara sövq etməyi əsas funksiyamız hesab edirik.

– *Son vaxtlar iqtidar-müxalifət arasında dialoq məsələsi qızğın mübahisələrə səbəb olub. Siz bu məsələ haqqında nə fikirdəsiniz?*

– Bir çox müxalifət qüvvələri dialoqu saziş anlamında qəbul edib, hakimiyyəti qeyri-legitim hesab edərək, onunla dialoqu məqbul hesab etmirlər.

– Mənsə dialoqu saziş yox, ancaq fikir mübadiləsi kimi qəbul edirəm. Biz hər hansı şəxsın, siyasi qüvvənin cəmiyyətdə mövcudluğunu qəbul ediriksə və bizimlə onun arasındakı problemləri dinc yolla həll etməyə maraqlıyıqsa, bu, ancaq dialoqun nəticəsi olaraq ortaya çıxa bilər. Hakimiyyətlə müxalifət arasında dialoq məsələsində iki mühüm istiqaməti fərqləndirmək lazımdır. Dövlət müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü, dövlət atributlarının toxunulmazlığı və digər ümummilli məsələlərin həllinə yönəlmiş tədbirlərin müzakirəsi və gerçəkləşdirilməsinə tərəflərin legitim, müttəfiq və ya rəqib olmasından asılı olmayaraq bütün qüvvələr istisna edilmədən heç bir qeyd şərtsiz qatılmalıdır. Bu məsələdə tərəflərin kimliyi iqtidar, müxalifət, rəqib, legitim anlayışları ilə deyil, dost və düşmən anlayışları ilə müəyyən edilə bilər. İqtidar müxalifət dialoqunun predmeti ola biləcək məsələlərin ikinci qrupu və şəxsi mənafezlərlə, məhəlli problemlərlə bağlı, müstəqil milli mövcudluğumuz üçün təhlükəli olmayan siyasi məsələlərdir. Bu məsələlərin həllində tərəflərin qarşılıqlı münasibəti rəqib anlayışı çərçivəsində olmalıdır. Bu halda tərəflər arasında dialoq müəyyən şərtlər daxilində olmaqla yanaşı, tərəflər ortaq məxrəcə gəlməyə də bilər. Tərəflər qanuni etiraz

və təzyiq vasitələrindən istifadə etdikləri hallarda belə, mövqelər arasındakı ziddiyyətlərin dinc yollarla aradan götürülməsi nəticə etibarilə dialoq, danışıqlar vasitəsilə əldə edilə bilər. Ümumiyyətlə, bütün hallarda iqtidar-müxalifət mövqeləri arasındakı ziddiyyət barışmaz olduqda problemi QANUN həll etməli, tərəflərdən biri və ya hər ikisi qanuna məhəl qoymadıqda isə əlahəzrət MİLLƏT öz qərarı ilə problemi həll etməlidir.

*Söhbətləşdi: **Mürtəza***

*“Ulus” qəzetinin 24 dekabr 1998-ci il tarixli
sayında çap edilmişdir*

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI SAYIN RECEP TAYYİP ERDOĞANA

Yüz yıl önce Türk düşmanlarının dönemin iki büyük Türk devleti, Osmanlı və Kaçar devletine karşı başlattıkları haçlı seferlerinin sonucu olarak Osmanlı devletini bölgesel konuların çözümünde bile yer alabilmeyecek kadar etkisiz, zayıf bir devlete, Kaçar devletini ise şovenist Fars rejiminin esaretine bırakmayı başardılar. Bu yüz yıllar önce Türk milletine karşı başlatılan savaşın son aktif aşaması olmakla beraber, Dünya Türklerini parçalayarak onların sahip oldukları maddi zenginlikleri vahşice yağmalamak, kendilerini kul olarak sömürmek, milletin dilini, medeniyetini ve maneviyatını elinden alarak onu Türke, yani kendi özünden uzaklaştırmak süreci başlatıldı. Günümüzde de Türk milletinin önemli bir bölümü ve onların ana toprakları Türk düşmanlarının esaretinde olsa da, bir zamanlar Kıbrıs'ta Yunanların Türklere karşı yaptığı terröre son vermek maksadıyla Türk milletinin hafızasında ebediyen kazanacak, sevgiyle anılacak Bülent Ecevit'in Kıbrıs'ta Türk Silahlı Kuvvetleri'nin başlattığı hareketle Kıbrıs Türklerine yardımı sonucu Kuzey

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, SSCB-nin dağılmasının ardından ise Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Uzbekistan, Kırgızstan cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanması Türk milletinin tek çatı altında birleşerek Türk devleti oluşturması için uygun koşulları beraberinde getirmiştir.

Birleşik Türk devletinin kurulmasının başlıca koşulu ortak Türkçe yazı dilinin oluşturulması ve tüm Türk devletlerinde öğretimi ve propagandasının yapılmasıdır ki, bu en az 15-20 yıl gerektiren bir süreçtir. Birleşik Türk Devleti'nin kısa bir sürede gerçekleştirilmesi mümkün olmayabilir, lakin günümüzde Turan Devleti Anayasal Federasyonu veya Turan Federal Devleti'nin kurulmaması anlamına da gelmez. Zira Turan devletinin bu iki devlet yapısında ve en kısa zamanda kurulması, Türk milletinin gelecek kaderini belirleyecek esas etkindir. Türk ulusal varlığının sağlanması adına günümüzde her bir Türk Turan Konfederasyonu veya Turan Federasyonu'nun kurulması meselesini kendi varlığından daha üstün tutmalıdır, çünkü Turan devletinin varlığı bizim her birimizin evlatlarının Türk olarak varlığını sürdüreceği anlamına gelir. Peki Türk Federasyonu veya Türk Konfederasyonu'nun acilen kurulmasını gerektiren nedir? Günümüzde Rusya, Ermenileri kullanarak işgal ettiği Azerbaycan topraklarının bir kısmını sadakaymış gibi geri vermek, Dağlık Karabağ, Kelbecer ve Laçın'ı ise Ermenilere bırakmakla beraber, barış gücü adıyla Azerbaycan'a silahlı birliklerini getirmek çabasıdadır. Bu amaçla Azerbaycan'ın zor durumda olduğu bir dönemde mecburen dayatılan Madrid prensiplerini gündeme getirmektedir. Doğal olarak bu öneriyi reddeden Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın, "Ermenistan silahlı birlikleri işgal ettiği Azerbaycan topraklarını kayıtsız şartsız terk etmelidir" yanıtını ise kuşkusuz ki tüm Azerbaycan Türkleri, tüm Türkler des-

teklemekte ve sonuna kadar da birlik olup destekleyecekler. Lakin mevcut durumda Rusya, İran (Fars şovenizmi) ve Ermenistan birliği karşısında Azerbaycan'ın bu sorunu tek başına çözebilmesi mümkün değil, başka ifadeyle bu halde Ermenistan “arkalı köpek” durumundadır. Rusya'nın Kazakistan'a karşı toprak iddialarında bulunması da Rusya'nın Türk devletlerini yeniden işgal etme planlarından vazgeçmediğini göstermektedir. Aynı zamanda sadece Türkiye için değil, tüm Türk dünyasının kaderini belirleyecek önemli meselelerden olan Karadeniz ve Akdeniz'deki karbohidrojen yatakları yüzünden Türk düşmanlarının Türkiye'ye karşı birlik oluşturdıkları bir dönemde Türkiye'nin tek başına tüm bu sorunların üstesinden geleceğini düşünmek gerçek dışıdır. Bu ve yakın gelecekte Türk milletinin karşısına çıkabilecek ulusal güvenlik sorunlarının önlenmesi için en doğru çözüm Anayasal Federasyon yapısında bir Turan Devleti ve tek merkezden, federasyon üyelerinin temsilcilerinin oluşturduğu Turan Silahlı Kuvvetleri'nin kurulmasıdır. Turan Devleti'nin kurulmasının önemi Türk devletlerinin ulusal güvenliğini sağlamakla bitmez. Bu aynı zamanda onların sosyo-ekonomik alanda gelişmesi için bir fırsat yaratmaktadır. Örneğin, bugün Kazakistan sahip olduğu zengin doğal kaynaklarına rağmen Çin'e 10 milyar doların üzerinde, Kırgızistan'ın 8 milyarın üzerinde dış borcu bulunmaktadır. Birleşik Türk Devleti'nin kurulması ise tüm Türk devletlerinin bu durumdan kurtulması ve bundan doğabilecek tehlikelerden korunmasını sağlayabilir.

Tüm bunlarla beraber ortak Türkçe yazı dilinin oluşturulması konusunda bir an önce gereğinin yapılması şarttır. Zira bu konu sadece Türk ulusal birliği için değil, aynı zamanda gelecekte birleşik Turan devletinin kurulması için belirleyici, temel meseledir. Günümüzde geçici olarak Türkiye Türkçesinin ortak dil ola-

rak kabul edilmesi önerileri yapılmaktadır. Lakin Türkiye Türkçesi dahil, tüm Türk dillerinde yeterince Arapça, Farsça vb. dillerden geçen kelime mevcuttur. Türkün Türke yabancılaşmasını sağlamak amacıyla yapılmış bu katkılar önemli derecede başarılı olmuştur. Nitekim son yüz yılda, başka ifadeyle 20. y.y. 30'lu yıllarında Türkleri Azeri, Kazak, Özbek vb. ayırmakla, her biri için “yazı dili” üretilmiş, her birinin dilinde olan birçok öz Türkçe kelimeler kasten “yazı dilinden” çıkarılarak unutulmasını, yok olmasını sağlamak, onların geri kalmış bir millet olarak sunulması amacı güdülmüş ve kısmen de olsa bu çabalar sonuç vermiştir. Lakin “yazı dilinden” çıkarılmasına rağmen her bir Türk cumhuriyetinin folklörü, destanları, nihayetinde sözlü halk edebiyatından kaynaklı hafızalarda kalmış ve halk arasında kullanılır yeterince öz Türkçe kelime mevcuttur. Her bir Türk cumhuriyeti ve hala bağımsızlıklarını kazanmamış Türk halklarının dilinde kullanılan tüm kelimeleri bir araya getirerek ortak Türkçe yazı dili, yazı kuralları ve alfabe oluşturulursa Türkçe dünyanın en zengin iki dilinden biri olacaktır. Dilimizin bu kaide ile yabancı kelimelerden arınmasıyla her bir Türk toplumu kendini bu dilde görecektir, sosyo-ekonomik gelişiminin tüm alanlarında meydana gelecek süreçlerin tüm hal ve durumlarını Türkçe ifade ederek yabancı kelimeler kullanmasına ihtiyaç duymayacaktır.

Dilcilik uzmanları arasında ortak Türkçe yazı dilinin oluşturulmasının olanaksız olduğunu öne sürenler de bulunmaktadır. Bu durumda bile iki zengin yazı dili oluşturmak mümkündür ve bu Turan Devleti'nin kurulmasına engel olamaz. Günümüzde dünyanın 40 ülkesinde iki, 11 ülkesinde 3, 2 ülkesinde dört, 1 ülkesinde beş resmi dili, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin 11, Bolivya'nın ise 37 resmi dili bulunuyor. Sözü ettiğim çok dilli ülkelerdeki resmi diller bir birinden tamamen farklı dillerdir. Turan Devleti'nde iki anadilin kullanılmasının neresi sakıncalı

veya mümkünsüzdür? Bu birliyə Hun ve Kıpçak Türklerinden oluşan Macaristan ve Babür Türklerinin Müslüman Hintlilərlə bərabər yaşamlarını sürdürdüyü Pakistan'ın da hər hansı bir şəkildə katılımı ilə Türk soyluların tek millət, tek devlet çatısı altında bir araya gəlməsini və gəlişimini sağlayacaqdır.

Günümüzde acilen çözülmesi gərəkən konu isə Pakistan dahil tüm Türk devletlərindən oluşan ortak Turan Silahlı Kuvvətləri və devamında da Turan Konfederasyonu'nun kurulmasıdır.

Türkiye Türk dünyasının en güçlü devleti olaraq Turan ordusu, Turan konfederasyonunun kurulması, ortak Türkçe yazı dilinin oluşturulması məsələlərində öncülüğü kendi üzərinə almalı və bunu yapacaq gücə sahiptir.

Ben, alt kademe adlı müşavir M. Azizhanlı ilə Turan Devleti'nin hazırlık və gəciş evresi, Turan Devleti'nin Anayasası'nın əsas maddələrini içərən çalışmamızı yazıda adı gəcən Türk devletlərinin cumhurbaşkanlarına, yasama orqanlarına, büyükelçiliklərə sunduk, onların e-posta adreslərinə göndərdik.

Biz, günümüz şartlarına uyğun, sözü gəcən devletlərin konfederasyonu və bu konfederasyonun siyasi, askeri, ekonomik vb. boyutlarını kapsayan yapılarının yönetimi için gərəkli olan anayasayı en kısa sürede hazırlayarak, bununla ilgili çalışmaları üstlenecek kuruma sunumunu yapabiliriz. Atasözümüz, “varını verən utanmamış” der. Önemli olan Türk devlet iləri gələnlərinin içtenliklə, tüm gücüylə bu süreci başlatmasıdır. Bu durumda tüm Türk aydınları, hər bir Türk evladı onların bu süreci başa- rıyla tamamlaması için tüm varlığı ilə destekleyecektir.

Şapur Gasimi

Bakü,

*“Təzadlar” qəzetinin 20 oktyabr 2020-ci il
sayında çap olunub*

UNİTAR TURAN DÖVLƏTİNƏ DOĞRU

Bu gün türk dünyasının ən böyük və güclü dövləti Türkiyənin Turan dövlətinin yaradılmasında önəmli rol oynamasının zəruri olduğu hamıya bəllidir. Lakin bu günə mövcud olan müstəqil türk dövlətləri o cümlədən Türkiyə bu məsələnin həlli qarşısında olan obyektiv və subyektiv amillərdən asılı olan maneələri aradan qaldıra biləcəkmə? Türk dövlətlərinin bu günkü durumunda vahid, monolit və unitar Turan dövlətinin qurulması məsələsi qarşısında əsas iki obyektiv maneə mövcuddur. Birincisi, bu dövlətlərin ortaq, ümumtürk ədəbi dilinin olmamasıdır. Bu problemin həll edilməsi, yəni ümumtürk ədəbi dilinin yaradılıb bütün türk dövlətlərində kütləvi olaraq tədris və təbliğ edilməklə bu ölkələrdə 15-25 il ərzində vahid dövlətin idarə edilməsinə zəruri olan kontingentin hazırlanmasını tələb edir. Əks halda unitar Turan dövlətinin yaradıla bilməsi heç də real görünür.

Bu məsələnin həll edilməsi mümkündür və türk dövlət başçıları bu sahədə real addımlar atılmasını təmin etməlidirlər. Bəzi mütəxəssislərin fikrinə görə vahid türk dilinin yaradılması mümkün deyil, ancaq iki ümumtürk ədəbi dili yaratmaq mümkündür. Monolit, unitar Turan dövlətinin yaradılması üçün hətta iki ümumtürk dilinin yaradılıb, onun bütün türk dövlətlərində 15-25 il müddətində tədris və təbliğ etdikdən sonra vahid, monolit, unitar Turan dövləti təsis edərək hər iki dilə Turan ərazisində bərabər hüquqlu dövlət dili statusu verməklə problemi həll etmək olar. Belə ki, hazırda dünyanın bir çox ölkələrində iki və daha çox dil dövlət dili statusu daşımaqla bərabər bütün təhsil müəssisələrində, mətbuatda, dövlətin idarə edilməsində istifadə edilir. Orta məktəbi bitirən şagirdlər artıq ən azı üç-dörd dili mükəmməl mənimsəyirlər. Məsələn, bu gün dünyanın 40 ölkəsində

iki, 11 ölkəsində üç, 2 ölkəsində dörd, 1 ölkəsində beş dil bərabər hüquqlu dövlət dilidir. Hələ mən Cənubi Afrika Respublikasında 11, Boliviya da isə 37 rəsmi dilin mövcudluğunu önə çəkmirəm. Yəni, unitar Turan dövlətinin yaradılması üçün özəl əhəmiyyət daşıyan hətta iki ümumtürk ədəbi dili yaradıla bilər və yaradılması üçün əsaslı addımlar atılmalıdır.

Həm də bu dillərin yaradılmasında bu günə müstəqil olub-olmadığından asılı olmayaraq ən kiçik türk xalqlarının belə dilində olan doğma türk sözləri toplanaraq yaradıla biləcək iki ümumtürk dili qrupunda çeşidlənməli, uyğun qramatik qaydalar, vahid əlifba və s. müəyyənləşdirməklə yaradılmalıdır. Bu halda hər iki dili yad söz və ifadələrdən təmizləməklə yanaşı hər bir türk soyu və boyunun özünü bu dillərdə görməsini təmin etmək, türk dilini dünyanın 2-3 ən zəngin dilindən birinə çevirmək olar.

Hələlik isə ümumtürk ədəbi dili yaradılıb unitar Turan dövləti formalaşdırılanadək Turan Konfederasiyası yaratmaq mümkündür və yaradılmalıdır. Belə ki, min illərlə parçalanaraq müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf etməklə bir-birinə xeyli dərəcədə yadlaşdırılmış bir millətin birləşib bütövləşməsi üçün min illər belə yaranması mümkün olmayan bir tarixi şərait türk millətinin bütövləşməsi üçün yaranmışdır. Bu şəraitin yaratdığı imkandan son dərəcə səmərəli istifadə edərək milləti bütövləşdirməmək gələcəkdə türk millətinin varlığına son qoymaq, türk millətinin ölüm hökmünü imzalamaq deməkdir.

Həyatın bütün sahələrində qloballaşma prosesi çox sürətlə inkişaf edir. Qloballaşma dedikdə, çoxları bunu ancaq həyatın bir neçə konkret sahəsinə aid etməklə yeni bir proses olduğunu güman edirlər. Lakin qloballaşma prosesi bəşər cəmiyyəti yarandığı gündən mövcuddur və daim, durmadan bəşərin həyatının bütün sahələrində irəliləyir. İndiki dövrdə qloballaşma prosesi-

nin əvvəlki dövrlərindən əsas fərqi, prosesin daha sürətlə getməsidir. Milli məsələdə də bu proses bir çox sahələrdə olduğu kimi azlıqların çoxluqlar, zəiflərin güclülər çevrəsində əriməsi qaydasında gedir.

Hər bir insanın, hər bir toplumun hansı millətə mənsub olduğu onun dili ilə müəyyən olunduğu kimi, hər bir dövlətin də hansı millətə mənsub və məxsus olduğu, dövlət dili ilə müəyyən edilir. Bu gün dünyanın zəif, nisbətən azsaylı xalqlarının 53 ölkəsinin dövlət dili ingilis dili olmaqla onların milliyyəti, ingilis milləti və əraziləri isə ingilis milli ərazisinə çevrilməsi deməkdir. Yəni bu xalqların assimilyasiyası hesabına ingilis milli ərazisi 32 milyon km²-dan çox, ingilis millətinin sayı isə 3 milyarda yaxın olmuşdur. Bu isə ərazi etibarilə Böyük Britaniyanın ərazisindən 132 dəfə, əhalisindən isə 30 dəfə çoxdur. Sonrakı yerləri isə ispanlar, fransızlar, portuqallar və almanlar tutur. Bu millətlərin çoxalması əsasən zəif və kiçik xalqları əsarətləri altına almaqla onların assimilyasiyası hesabına baş vermişdir. Millətin sayının çoxluğu və ərazisinin böyüklüyü hər bir millətin elmi, texniki cəhətdən sürətlə inkişaf edərək güclənməsinin ilkin şərtlərindəndir. Yaxın keçmişdə inkişaf etibarilə geri qalmış Çin və Hindistanın bir milyard yarım çatan əhalisi hesabına dünyanın böyük və güclü dövlətləri sırasına çıxması da göz önündədir.

Hazırda ümumi əraziləri 4.733.623 km³, əhalisi isə 155,4 milyon nəfər olan altı müstəqil türk dövlətinin ən azı Konstitusiyalı Federasiya halında birləşərək iqtisadi, elmi-texniki, hərbi və s. gücə çevrilməklə öz milli varlığını qoruyub saxlamaqla qloballaşma prosesinin müstəqil iştirakçısına çevrilə bilər. Bu həm də, bu gün başqa millətlərin, xüsusilə fars şovinizmi kimi əcaib bir varlığın əsarətində olan azərbaycan türklərinin və sair türk soylarının azadlığa qovuşmasını şərtləndirən zəruri amil olardı.

Bu gün türk dünyasının lideri olan Türkiyənin prezidenti hörmətli Rəcəb Tayyib Ərdoğan öz siyasi fəaliyyətini əsas iki istiqamətə yönəldib. Bunlardan biri türk milli həmrəyliyi əsasında birliyin yaradılması, ikincisi isə islam dünyasının həmrəyliyinə nail olunmasıdır. Bizim, yəni türklər üçün ən önəmli olanı türk milli birliyinin və bu milli birlik əsasında ilk öncə Turan Konfederasiyası qurularaq onun vahid, unitar Turan dövlətinə çevrilməsidir.

Türk düşmənlərinin ən çox qorxuduğu, türk milləti üçün isə ona hava və su qədər zəruri və önəmli məhz budur, yəni Turan dövlətinin qurulmasıdır.

Məsələn, Rusiya Elmlər Akademiyasının baş elmi işçisi Aleksey Kupriyanov yazır ki, – “Ankaranın elan etdiyi “Bir millət – iki dövlət” onu nəzərdə tutur ki, Azərbaycan türkləri də Türkiyə türkləri kimi türkdür. İndi bu bizim nəzərimizdə “Bir millət – bir dövlət” mənasını alır və deməli Türkiyə öz ərazisinə bir vaxt Rusiyaya məxsus olmuş əraziləri integrasiya edir”.

Əslində bu təkcə A.Kupriyanovu deyil, türk millətinə düşmən olan, türkləri parçalanmış və zəif olmasından istifadə edərək onların daim əsarətdə saxlamaq, istismar etmək niyyətində olan dövlətləri də çox narahat edir. Çünki, türk milləti birləşərək möhtəşəm monolit gücə çevrilərsə daha heç bir qüvvə onu əsarətə ala və ya istismara məruz qoya bilməz. Lakin məhz bu istiqamətdə hələ çox az iş görülüb və türk dövlətlərinin başçılarından, ilk növbədə R.T.Ərdoğanın fəaliyyəti bu istiqamətdə çox da intensiv deyil. Mən cənab Ərdoğanın türk milləti, türk dövlətləri, o cümlədən Türkiyə üçün gördüyü böyük və möhtəşəm işlərə kölgə salmaq, onun əhəmiyyətini azatmaq fikrindən çox uzağam. “Uman yerdən küsərlər” deyib türk aqilləri. Əlbəttə ki, nə Türkiyə, nə də R.T.Ərdoğan bütün türk soyları və onların liderlərinin görməli olduğu işləri tək yerinə yetirə bilməz. Lakin islam adına gördüyü işlərə sərf etdiyi vaxt və enerjisini türk milli

birliyinin, yəni ortaq ədəbi türk dilinin, Turan Konfederasiyasının təşkilatı, iqtisadi, texniki, elmi, ilk növbədə isə hərbi sisteminin qurulmasına sərf edərsə bu daha vacib, önəmli və qiymətli nəticələrin əldə edilməsinə gətirib çıxarar. Türkiyə prezidentinin bu sahədə, bu gün, bir əsas təşkilatçı olaraq bütün türk dövlət başçıları ilə intensiv iş aparması fəvqəladə əhəmiyyətli məsələdir. Cənab Ərdoğanın Türkiyə dövlətinə başçılıq etdiyi dövrdə Türkiyənin iqtisadi, texniki və s. sahələrdə sürətli inkişafı, Türkiyənin düşmənlərinin ölkə daxilində təşkil edib maliyyələşdiriləyi, silahlandığı kürd terrorizminə son qoyulması, otuz ildən bəri Azərbaycan türklərinin doğma torpaqlarının dünyanın Fransa, ABŞ, Rusiya kimi dövlətlərinin, Vatikanın birmənalı olaraq müdafiə etdikləri Ermənistanın işğalından Türkiyənin dəstəyilə azad edilməsi türk düşmənlərinin Türkiyəyə olan düşmən münasibətini çılpaq şəkildə ortaya qoymuşdur. Bütün bunlar göstərir ki, bu böyük güclərin qarşısında davamlı mübarizədə sınımlamaq üçün türk birliyinin yaradılması, bütün türk xalqlarının milli ölüm-dirim məsələsidir. Dünyanın güc mərkəzlərinin bu günkü durumu, onların bir-birinə nisbəti, onların maraqlarındakı ziddiyyətlər bu günə mövcud olan müstəqil türk dövlətlərinin Turan Konfederasiyası halında birləşərək böyük gücə çevrilə bilməsi üçün zəruri olan bəzi obyektiv əsaslar yaratmışdır. Bu əsaslardan ən əhəmiyyətli Turan Konfederasiyasının yaradılmasının bir çox həlledici məsələlərdə Rusiyanın milli və dövlət maraqları ilə üst-üstə düşməsidir. Turan dövlətinin yarana-raq bu qarşılıqlı iqtisadi, siyasi, elmi-texniki, hərbi və s. maraqların mütəfiqlik səviyyəsində uzlaşdırılması həm rus, həm də türk milli mövcudluğunun mənafeələrini ən azı 300-400 il müddətinə təmin edə bilər.

Bu günlərdə vesti.ru saytında Rusiyanın prezidenti V.Putinin Türkiyə və cənab R.T.Ərdoğan haqqında söylədiyi fikirlər də

rus-türk münasibətlərinin məhz bu istiqamətdə inkişafının zəruri olduğunu Rusiya prezidentinin də başa düşdüyünə və buna meyilli olduğunu ehtimal etməyə əsas verir.

V.Putin Türkiyə və prezident Ərdoğan haqqında ona verilən suala belə cavab verib: “Mən bilirəm ki, bu gün Türkiyə ilə bizim ticarət balansımız 20 milyard dollardan çoxdur. Bilirəm ki, Türkiyə real olaraq bu əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində maraqlıdır. Bilirəm ki, prezident Ərdoğan müstəqil xarici siyasət həyata keçirir. Heç bir təzyiqə baxmadan biz kifayət qədər qısa müddətdə “Türk axını” layihəsini reallaşdırdıq. Biz Avropa ilə bu günədək bu mövzunu illərlə çeynəyirik, Avropa heç cür hansısa elementar müstəqillik və suverenlik nümayiş etdirə bilmir ki, onlar üçün tamamilə sərfəli olan “Şimal-2” layihəsini reallaşdıraq. Lakin biz Türkiyə ilə, heç bir etirazlara baxmayaraq bunu kifayət qədər qısa müddətdə edə bildik. Həm də başqa sahələrdə, məsələn, hərbi-texniki əməkdaşlıq sahəsində. Türkiyə qərara gəldi ki, ona bu günə dünyada ən müasir sistem, Rusiya istehsalı olan S-400 triumf lazımdır, dedi və aldı. Belə həmkarla işləmək nəinki xoşdur, həm də etibarlıdır”.

Putin Ərdoğan haqqında da deyib ki: “Prezident Ərdoğanın mövqeyi nə qədər sərt görünsə də o, bütün hallarda elastik adamdır, onunla ümumi dil tapmaq olar”. Bütün bunlar göstərir ki, o reallığı düzgün dərk edərək pragmatik qərar qəbul etməyə, yəni Turan dövlətinin mövcudluğunun Rusiyanın milli və dövlət maraqları üçün əhəmiyyətli bir amil olmasını dərk etməyə qabil adamdır. Nə qədər ki, Türkiyədə R.Ərdoğan, Qazaxıstanda N.Nazarbayev, Pakistanda İmran xan, Azərbaycanda İ.Əliyev ayaqdadır Turan Konfederasiyasının ən azı təşkilati və hərbi strukturlarının formalaşdırılmasının fəvqəladə əhəmiyyəti var. Özbəkistanın, Türkmənistan və Qırğızıstanın rəhbərlərini də bu dördlük yəqin ki, başa sala bilər.

Türk və rus milli maraqlarının Turan dövlətinin yaranmasını labüd edən amilləri və Rusiya-Turan dövlətlərinin qarşılıqlı maraqlar üzərində hərtərəfli müttəfiqlik səviyyəsində qurulan münasibətlərinin zəruriliyini 2020-ci ildə “Elm və təhsil” nəşriyyatında çap edilmiş “Взаимосвязь объективных экономических законов социально-экономическими формациями и превращения объединение туркских государств в единое государство Туран. Основные статьи конституции государства Туран” kitabındakı “Зачем национальные интересы туркской и русской нации неизбежно требует создание туранского государства?” məqaləsində ətraflı göstərmişəm.

Turan dövlətinin qurulmasının nə dərəcədə zəruri olduğunu dərk etmək üçün bu gün bütün dünyada irili xırda türk düşmənlərinin türk dövlətlərinə bütün sahələrdə basqı göstərməsinə nəzər salmaq kifayətdir.

Rusiya Qazaxstana ərazi iddiası irəli sürür, Çin Qazaxıstanın bütün ərazisini özünün tarixi ərazisi elan edir. Türkiyənin Aralıq dənizində özünün qanuni hüquqlarını reallaşdırmaq cəhdlərinə görə xristian və müsəlman ölkələri Türkiyəyə qarşı hərbi koalisiya yaradaraq Türkiyəni hədələyir. Rusiyada, Fransada, İranda və bir sıra digər ölkələrdə leqal və qeyri-leqal erməni mafiyalarının bu ölkələrin dövlət büdcəsindən və vətəndaşlarından qarət etdikləri pullar hesabına yallandırır saxladıqları köpəklər vasitəsilə real faktlara, ciddi sənədlərə göz yumaraq, Azərbaycana şər və böhtan vasitəsilə təzyiqlər göstəriləpər. Hamısının da məqsədli şəkildə türkləri təkləyərək, daim zəif, aciz durumda saxlamağa çalışırlar. Çünki, bu halda belə olduqda türklərə bütün hallarda istədikləri zülmü edə, aşağılaya bilirlər.

Bu baxımdan təkcə Rusiya Federasiyası dövlət dumasının deputatı Konstantin Zatulinin Rusiyanın “Federal yeniliklər agent-

liyinin” müxbiri ilə 26.10.2020-ci il tarixdəki söhbətində dediklərinə nəzər salmaq yetərlidir. Konstantin Zatulin müxbirlə söhbətində bildirir ki; “Azərbaycan iştaha gəlib. Ya Qarabağ zonasında Bakını sülhə məcbur etmək üçün iradə nümayiş etdirilməlidir, ya da biz “qələbəyə qədər” döyüş planının nəticələrini görəcəyik. Zaqafqaziya respublikası başçısının sözləri qətiyyətli formada səslənir. Azərbaycan məsələnin hərbi həllinə və Türkiyənin köməyinə arxalanır. Bu halda dövrü olaraq atəşkəs elan olunur, müşahidəçilərin tərkibi Azərbaycanın mövqeyi üzündən müəyyən olunmadığından bu atəşkəsə əməl olunmur”.

Rusiya parlamentinin özündən müştəbeh, ermənilərin qabağına atdığı tula payı ilə yallanan deputatının bütün danışığında onun azərbaycanlılara, Azərbaycan dövlətinə qarşı nə dərəcədə nifrət bəsləməsilə yanaşı mövzunun bütün çalarlarında özünün şovinst düşüncəsini, qatı ermənipərəstliyini nümayiş etdirir.

Zatulinin “Azərbaycan iştaha gəlib” ifadəsi onun Azərbaycana müstəqil dövlət kimi yox, rusiyanın vassalı, müstəmləkəsi kimi baxmasına, “Bakını sülhə məcbur etmək üçün iradə nümayiş etdirilməlidir” ifadəsi isə Rusiyanın Azərbaycana hərbi güc tətbiq etməsini nəzərdə tutur. “Müşahidəçilərin tərkibi Azərbaycanın mövqeyi üzündən müəyyən olunmadığından atəşkəsə əməl olunmur” – deməsinin isə mahiyyəti budur ki, Azərbaycan Qarabağa müşahidəçilər və yaxud sülhməramlının gətiriləcəyi halda Türkiyənin müşahidəçiləri və sülhməramlılarının da bu heyətdə olmasını qəti olaraq tələb etdiyini nəzərdə tutur. Çünki, bu halda “dərə xəlvət, tülkü bəy” ola bilməyəcəyindən Minsk həmsədrlər üçlüyü 30 (otuz) il ərzində etdikləri kimi Azərbaycan torpaqlarında erməni işğalını möhkəmləndirərək sonda Azərbaycanı onu Ermənistanı verməyə məcbur etmək üçün VASİTƏÇİLİK edə bilməyəcəklər.

Zatulin sonra deyir: “İndi artıq üçüncü real barışıq qüvvəyə

minmir. Bu fonda Azərbaycan sonadək getmək arzusunu bildirir. Atəşkəs əldə edildiyi vaxtda Bakı barışığın müvəqqəti texniki və qısamüddətli olduğunu bildirir. Bu barışıq onu Qarabağın kimə məxsus olmasının hərbi qüvvə ilə həll etmək arzusundan çəkindirir. İndi söhbət təkcə tutulmuş qarabağətrafi rayonların geri qaytarılmasından getmir, döyüşlər artıq Qarabağın öz ərazilərində gedir”.

Birincisi, əldə olunan atəşkəs barışıq deyil. Onun məqsədi ölənlərin, yaralıların, əsirlərin dəyişdirilməsi, dinc əhəlinin döyüş zonasından çıxarılmasını həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulub. Bakı atəşkəsin məqsəd və müddətini tamamilə açıq və dəqiq ifadə edib. Həm də Bakı arzusunu deyil, işğalçı qoşunun və terrorçuların Azərbaycan torpaqlarından xoşluqla çıxmadığı halda, onları Azərbaycan prezidentinin dediyi kimi, iti qovub çıxaran kimi ərazilərimizdən çıxarmaqda qətiyyətimizi bildirib.

İkincisi, əgər Ermənistan rəhbərliyi “Qarabağ Ermənistandır. Nöqtə” deyirsə, Azərbaycanın öz torpağını hərbi yolla azad etməkdən başqa yolu qalır mı? Əlbəttə, yox. Zatulın isə Qarabağın kimə məxsus olması barədə mənasız danışıqların sonsuz olaraq davam etdirilməsi yolu ilə Qarabağı Ermənistanın tərkibinə daxil etməyi ARZULAYIR və “Döyüşlər artıq Qarabağın öz ərazisində gedir”, deməklə məsələyə bələd olmayanlarda Qarabağın müstəqil dövlət olması və ya Qarabağın Ermənistan ərazisi olması haqqında təsəvvür yaratmaq istəyir. Belə hallarda bizim kəndəkilər Zatulın və onun kimilərə, iştahına qoz halvası deyirlər.

Zatulın sonra bildirir ki, “Əliyevin ermənilərin də Dağlıq Qarabağda azərbaycanlılar kimi Azərbaycanın tərkibində heç bir problem olmadan yaşayacağına ictimaiyyəti əmin etməsi sadəcə olaraq ictimai rəyi sakitləşdirmək məqsədilə barışığa tərəf ünvanlanan başqa sözlər kimi əfsanədir. Əliyevin sözlərinə heç kəs inanmır. Düşünürəm ki, erməni xalqına münasibətini dəfələrlə

sübut edən, sözlərinə özü belə inanmayan Əliyev bu məsələlərdən utanmır. Ermənistanda və Qarabağda ermənilərin azərbaycanlılarla birgə yaşaya bilməsinə inansaydılar mən buna çox təəccüblənərdim”.

Ermənilərin Azərbaycanda azərbaycanlılar kimi yaşayacağı barədə Əliyevin sözünə gəldikdə, bunun aksioma kimi sübut olunmasına heç bir ehtiyac yoxdur. Belə ki, son otuz ildə ermənilərin Ermənistan ərazilərindən terror edilərək, yaxınlarına işgəncə verməklə öldürərək qovduqları 400 min azərbaycanlı, Dağlıq Qarabağ və ətrafındakı yeddi rayonun 600 minə yaxın əhalisinin terror edərək öz yurdlarından didərgin saldıqları azərbaycanlı bu otuz il ərzində hazırda Azərbaycanda yaşayan 60 minə yaxın erməni ilə birlikdə yaşayırsa sən kimilərin, Ermənistanda yaşayan ermənilərin və ya dağlıq Qarabağda dünyanın hər yerindən gətirilmiş erməni terrorçuların buna inanıb-inanmayacağına heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Ancaq bu başqa məsələdir ki, sən ermənilər deyəndə Azərbaycan dövlətinə, azərbaycan xalqına qarşı cinayət etmiş erməniləri nəzərdə tutursan. Əlbəttə ki, bu cinayətkarlar nəinki azərbaycanlılarla birlikdə yaşaya bilməzlər, onları heç vaxt Azərbaycana turist kimi gəlməyə belə buraxmayacaqlar. Əliyev ermənilər deyəndə Azərbaycan dövlətinə və xalqına qarşı heç vaxt, heç bir cinayət törətməmiş, 1991-ci ilə qədər Azərbaycan SSR-da SSRİ vətəndaşı olaraq yaşamış erməniləri nəzərdə tutur.

O ki, qaldı Əliyevin erməni xalqına münasibətini dəfələrlə sübut etməsinə, yenə də sən nəyi nəzərdə tutduğuna aydınlıq gətirmək lazımdır. Deyim ki, bilməyənlər bilsin, sən də yadına düşsün.

Rusiya 1990-cı ilin ilk günlərində SSRİ KQB-nin göstərişi ilə Azərbaycan polisindən tabel silahlarını, Azərbaycan əhalis-

indən təklüləli ov tufənglərini yığdıqdan sonra Azərbaycan qoşun yeridib azərbaycanlıları qorxutmaq üçün 20.01.1990-cı ildə kütləvi terrora məruz qoyduqdan sonra, Dağlıq Qarabağda erməniləri silahlandırmaqla kifayətlənməyib, Xocalı qətləmini törədib, Rusiyaya məxsus 366-cı alayın, rusiyanın elit desant döyüşçülərinin vasitəsilə heç bir silah sursatı olmayan azərbaycanlı könüllü vətən müdafiəçilərini qırmaqla Dağlıq Qarabağ və 7 ətraf rayonları alıb ermənilərə verdikdən sonra Rusiya Azərbaycan sərhədlərinin Rusiya qoşunları tərəfindən qorunmasına, Azərbaycanın MDB-yə daxil olmasına razı salmaq məqsədilə hətta Qraçovun Azərbaycana qoşun yeritməsi ilə hədələməsi şəraitində Heydər Əliyevi Dağlıq Qarabağın Ermənistanı verilməsi aktına imza etdirməyə məcbur etməyə dəfələrlə cəhd göstərib. Bütün bunlara həm sırası Azərbaycan vətəndaşları, həm də müxtəlif dövlət vəzifələri tutan bir çox şəxs müqavimət göstərib. Ancaq H.Əliyevin ailə üzvü kimi bu təslim aktına imza edilməsinə mane olmağa İ.Əliyevin daha çox imkanı olmaqla bərabər, o buna daim mane olub və ən son anda da H.Əliyevi təslim aktına imza atmamasına İ.Əliyevin qətiyyətli mövqeyi səbəb olub. Sən “Əliyev erməni xalqına münasibətini sübut edib” deyəndə, məhz bu məsələni nəzərdə tutursan. Əgər özünün də buna şübhən varsa, başının ağası Köçəryandan və onun keçmiş həmkarlarından soruş, sənə bunun həqiqət olduğunu sübut etsinlər.

Sən “Hücum edən tərəf iştaha gəlib” deyəndə bu ifadənlə nəbələd adamlara Azərbaycanı başqa dövlətin ərazisini işğal etmək üçün ona hücum edən işğalçı dövlət kimi təqdim edirsən. Əgər sən mənəzinin bir otağını kimsə gəlib zorla zəbt edirsə, üstəlik səni silahla həfləyirsə, səndə hakimə (BMT-nin TŞ-na) şikayət edib, onun sən otağından qeyd-şərtsiz çıxmalı olduğu halda 4 (dörd) qərar aldıqdan sonra 3 (üç) məhkəmə icraçısı (Minsk qrupu həmsədrləri) 30 il təcavüzkarların ancaq sən

mənzilini özəlləşdirməsinə çalışırsa, sənin ona (təcavüzkar) qardaşının köməyi ilə hücum edərək öz qanuni mənzilini ondan almaqdan başqa çarən ola bilərmi? Əlbət ki, yox. Bəs onda Azərbaycanın bu şəraitdə onu silahla hücum edən təcavüzkar-dan öz torpağını necə almalıdır? Nə vaxt, harada eşitmişən ki, donuz fit çalmaqla darıdan çıxsın?

Türklərin belə bir məsəli var, “Ayının min oyunu ağacdakı bir armudun başındadır”. Sənin üstüörtülü, doqquzbaşlı cümlə-lərini tam, aydın açıqlamağa görə mən tez-tez türk məsəllərinə müraciət etməyə məcbur oluram. Çünki, avropalıların kəşf etdikləri fiziki, kimyəvi, bioloji və s. prosesləri idarə edən obyektiv qanunlar bu proseslərin fəaliyyət mexanizmlərini dəqiq ifadə etdiyi kimi, biz türklərin atalar sözləri, lətifələri baş verən ictimai proseslərin obyektiv qanunları olub, çox qısa və aydın şəkildə bu proseslərin mahiyyətini güzgü kimi əks etdirir. Yazırsan ki, “Əgər Azərbaycan tək olsaydı və Türkiyənin köməyini hiss etməsəydi 2016-cı ildəki kimi, onu buna məcbur etmək mümkün olardı. Lakin indiki zamanda mən belə bir perspektivi, imkanı görmürəm”. Sənin və sənin kimilərin, o cümlədən sənin erməni ağalarının nəinki azərbaycanlılara, eləcə də bütün türklərə qarşı daim etdikləriniz ədalətsizliklərin, cinayətlərin qol-budaq atıb çoxalmasının, bu gün Türkiyəyə, onun rəhbəri Ərdoğan, Azərbaycan, digər türk dövlətləri və onların başçılarına qarşı nümayiş etdirdiyiniz qatı nifrət, atdığınız böhtanlar və s. yaramazlıqlarınızın kökü, məhz Türkiyə və Azərbaycanın yaxınlaşması, bütün türklərin neçə yüzilliklərdən bəri parçalayıb, əzib, keyləşdirdiyiniz milli mənliliyinin oyanıb birləşməsindən, bütövləşməsindən, daha türkün ayrı-ayrılıqda tənha qalıb nə erməni kimi arxalı köpəklərə, nə də Emanuel Makron kimi manyaklara yem olmayacağını başa düşdüyünüzdən buna xislətinizə uyğun şəər və böhtan vasitəsilə müqavimət göstərirsiniz. Nə etmək olar,

olanınız budur.

K.Zatulinin bu müsahibəsi bir daha onu sübut edir ki, ermənilər Rusiya dövlətinin strukturlarında, siyasətində, mətbuat vasitələrində, maliyyə, hüquq mühafizə orqanlarında və s. öz millətinin və dövlətinin nəinki sosial-iqtisadi maraqlarını, hətta onların taleyüklü məsələlərini, taleini belə tula payına, şəxsi maraqlarına qurban verə biləcək ikiyaqlıqları çox dəqiq seçə bilirlər və onların vasitəsilə Rusiyada saxta ictimai rəy yaradırlar. Təəssüf ki, belələrinin sayı az deyil. Bununla yanaşı Rusiyada sağlam düşüncəli, obyektiv insanlar da yox deyil.

Hələ Azərbaycan Ermənistanın işğal etdiyi ərazilərini azad etməyə başlamamışdan xeyli əvvəl erməni rəhbərləri, Fransanın prezidenti E.Makron və sailəri guya Ərdoğanın Suriyadan kö-nüllülər toplayaraq Azərbaycan tərəfində vuruşmağa göndərdiyi barədə beynəlxalq ictimaiyyətə yalan məlumatlar yayırdılar. Bunun məqsədi ermənilərin dünyanın bir çox ölkələrindən erməni və kürd terrorçu dəstələrini gətirib Dağlıq Qarabağda və digər işğal etdikləri ərazilərdə yerləşdirdiklərini ört-basdır etməklə yanaşı, Türkiyənin prezidenti R.T.Ərdoğanı və İ.Əliyevə böhtan ataraq onları dünya ictimaiyyətinə terrorçu dövlət başçıları kimi təqdim etmək idi. Ermənilərin öz məqsədlərinə çatmaq üçün hər cür alçaqlığa əl atması xüsusiyyəti kimi eybəcərliklərin onların genindən gəlməsi hamıya məlumdur. Lakin dünyanın iri dövlətlərinin yüksək rütbəli məmurları ermənilərin bütün dünya və insanlıq qanunlarını vəhşicəsinə pozmasını ört-basdır etmək məqsədilə BMT-nin TŞ-nin qərarlarını yerinə yetirmək üçün vasitəçilik etməyə mandat verilmiş Fransanın prezidenti E.Makronun bu yalanları təsdiq edərək yayması, onun özünün bir şəxsiyyət olaraq Paşinyan və digər quldurlar, terrorçularla eyni mahiyyətli və səviyyəli adam olduğunu sübut edir. Makronun, Paşinyanın, Rusiyanın bir sıra yüksək vəzifəli məmurları, deputatları

və s. kütləvi informasiya vasitələrində “ekspert” adı ilə bu böhtan və yalanları yaydıqları halda BBC NEWS rus xidmətinin müxbiri Marina Kataeva Laçın rayonunun bir kəndində olub, oraya Fransa, ABŞ, Rusiya, Livan, İran, Liviya və s. ölkələrdən gətirilmiş 300-dən çox terrorçularla söhbət edərək onların bəzilərindən müsahibə almışdır. Onun “dinc könüllülər” adlandırdığı terrorçulardan təkcə birinin sözlərinə baxsaq, onların necə dinc könüllü olduğu aydın olur. Liviyadan gətirilmiş Arut deyir ki, – “Burada yaşamaq, kök salmaq, torpağı saxlamaq lazımdır. Evlərimizi, uşaqlarımızı, arvadlarımızı, vətəni müdafiə edəcəyik”. Rusiya vətəndaşı olub, Dağlıq Qarabağa müvəqqəti, vuruşmağa gələn erməni isə adını açıqlamasa da Qarabağa məhz vuruşmağa gəldiyini açıq etiraf edir. Belə faktlar istənilən qədər olduğu halda, özlərinin xarici ölkələrdən gətirdikləri kürd, ərəb, erməni muzdurlarının ölüsünü, bəzən də müəyyən pul müqabilində hətta dirilərini guya Azərbaycanın muzdlu terrorçulardan istifadə etməsi kimi qələmə verirlər.

“Яндеке Dzen” saytında 25.10.2020-cı il tarixdə Rusiya vətəndaşı, daşnak, Solovyovun tele-şousunun daimi müştərisi, erməni “ekspert” Semyon Baqdasaryan Dağlıq Qarabağda dağlıq, meşəlik yerlərdə döyüşən xüsusi təyinatlı hərbi hissəmizin fəaliyyətini uzun-uzadı “təhlil” edərək deyir ki, – “Xatırladım ki, dağlıq, meşəlik yerlər təkcə Qarabağ üçün deyil, həm də “bizim” Şimali Qafqaz üçün də xarakterikdir. “Bizim” rəhbərlik bu barədə düşünməlidir”. Əgər S.Baqdasaryan “bizim Şimali Qafqaz”, “bizim rəhbərlik” dedikdə Rusiyanı, V.V.Putini nəzərdə tutursa və özünü rusiyalı hesab edirsə onun narahatlığına heç bir səbəb yoxdur. Çünki Azərbaycanın bu hərbi hissəsi Şimali Qafqazda Rusiya ərazisində, Rusiya ilə vuruşmur. Azərbaycan öz ərazisi olan Qarabağda işğalçı Ermənistanın nizami və xarici ölkələrdən gətirilmiş muzdlu qoşunu ilə vuruşur. Azərbaycan öz

ərazisini erməni işğalından azad edincə bu döyüş davam edəcək.

Şimali Qafqazın da meşəlik və dağlıq olmasına gəlincə isə Azərbaycanın Şimali Qafqaza hücum etməyə heç bir marağı, əsası olmamaqla yanaşı, buna nəinki hərbi, iqtisadi gücü, hətta Rusiyanın hərbi və iqtisadi gücünə az-çox davamlı müqavimət göstərə biləcəyi belə mümkün deyil. Lakin, görünür ki, ermənilər hələ də Rusiya prezidentini aldatmaq, hədələmək qorxutmaq, Rusiya ictimaiyyətinə öz rəhbərliyi ilə qarşı-qarşıya qoymaqla Rusiyadan erməni maraqları üçün sui-istifadə etmək ümidlərini hələ də itirməyiblər. Əslində Baqdasaryan “Bizim Şimali Qafqaz” dedikdə, bir daşnak kimi Qarabağla birlikdə Krasnodar, Soçi, Adler-dən tutmuş Rostov vilayəti də daxil olmaqla “Böyük Ermənistan” kimi təsəvvür edir. Əgər o özünü erməni, xüsusilə daşnak yox, rusiyalı kimi görsəydi Rusiyanı Ermənistana, rus gənclərini isə erməni dığalarına qurban verməyə cəhd etməzdi. Lakin V.Putinin ona qısa, qatı, hüquqi cavabı Putinin Qorbaçov olmadığını, eləcə də ermənilərin birmənalı olaraq Rusiyanı Qərb və Çin ilə əvəz etmək məqsədlərində qərarlı olduqlarını Rusiya rəhbərliyinin artıq dərk etməsindən xəbər verir. Ermənilərin fərdi və milli xüsusiyyəti olan bu adətini qədim Romada kurtizanlıq, ədəbi dairələrdə ən qədim peşə sahibləri, Bakıda cındırlıq, Səlyanda isə şortuluq adlandırırlar. Siyasətdə isə buna siyasi fahişəlik deyirlər.

Bütün bunlardan da maraqlısı “Яндекс Dzen” saytında 08.09.2020-ci il tarixdə “Erməni gölü Van” başlığı ilə naməlum müəllifin iddiasıdır. O yazır ki; – “Van sözü qədim erməni sözlərindən biri olub (yəqin onun Van, yan və s. hərfi birləşmələrinin müxtəlif söz və sonluq şəklində ingilis, fars, çin, koreya, vyetnam, fransız və s. dillərdə işlədilməsindən xəbəri yoxdur, ya da onun bu üsulu savadsız kütləni aldatmağa hesablanıb – müəllif) bir çox erməni toponimlərində, Naxçıvan, Stepanavan, Vanadzor, Sevan, hətta Erevan sözlərində əks edilib”.

Lakin müəllif savadsızlığı ucbatından və ya ona sərfəli olmadığından, hər bir erməniyə aid olub bu millətin kimliyini bu məntiqi ilə inkaredilməz elmi əsasla sübut edə biləcək ən kütləvi və tutarlı faktı nədənsə “yadından çıxarır”. Real mövcud olub heç kimin inkar edə bilməyəcəyi Obezyan (türk dilində bütün növlərdən olan meymunlar) sözünün sonluğunun – Paşinyan, Artunyan, Simonyan, Baqdasaryan və s. erməni soyadlarının hamısı ilə yüz faiz üst-üstə düşdüyü, eyni olduğundan yer kürəsinin və gələcəkdə kəşf edilə biləcək obezyan yaşayan planetlərin əraziləri, o cümlədən soyuq şimal ölkələrinə gətirilib zooparklarda saxlanılan meymunların olduğu ərazilər, bu meymunlar kimi I Pyotr dövründən, başqa ölkələrdən gətirilib türk torpaqlarında yerləşdirilən ermənilərin yaşadıkları, bir il bundan öncə ABŞ, Fransa, Rusiya, Livan, Liviya, Suriya, İran və s. gətirilib Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində yerləşdirilmiş ermənilərin yaşadığı torpaqlar, 13 min il əvvəl mövcud olması ehtimal edilən Urartu dövlətinin harada yerləşməsi və hansı millətə məxsus olması haqqında bəşəriyyətin əlində heç bir sübut olmadığından, bir neçə yüz il bundan əvvəl yaradılan erməni nağıllarına inansaq erməni milli torpağı hesab edilməlidir. Yəni, bütün dinlərin dediklərinin heç bir sübutu olmadığı halda bu dini kororanə qəbul etməyi hamıdan tələb edib, məqsədinə çata bilmədikdə hamının üstünə müharibə ilə gəldiyi kimi. Lənkəranlılar demişkən “korabazar” baş tutmayanda, lap Qarabağın silahlı erməni işğalı kimi.

Azərbaycanın, eləcə də bütün türklərin, düşmənlər üzərində sözün əsil mənasında tam qələbəsi təkcə Azərbaycanın, eləcə də Turan ordusunun hərbi meydanındakı qələbəsi ilə, siyasi, diplomatik, ideoloji və s. sahədəki birdəfəlik qələbələrlə təmin edilə bilməz. Çünki, düşmənlərimiz daim, durmadan bizim ən zəif

nöqtəmizi müəyyən edib zərbəni ona endirməyə hazırdır. Onların hücumu hazırlığının əsas üsullarından biri də daim bizə şəh, böhtanlar atmaqla başqalarını bizə qarşı qaldırmaqdır. Düşmənlərlə mübarizə ancaq bıçaq sümüyə dirənəndə aparılan kompaniyalarla yox, daim və durmadan aparılmalıdır. Bu sahələrdən biri də informasiya müharibəsidir. Xalqın ağıl, savad, şüur sahibləri, özünü ziyalı hesab edənlər millətə, xalqa, dövlətə düşmənlərimizin atdığı bütün böhtanların yalan olduğunu açıqlayaraq həqiqəti bütün dünya dillərində digər xalqlara çatdırmalıdır. Əks halda nə vaxtsa biz yenə də düşmənlərlə informasiya müharibəsində, 1990-cı illərdəki vəziyyətdə qalmış olarıq. Necə deyirlər, yorulmuş atları güllələyirlər. Durmaq, yerində saymaq məğlubiyyətin başlanğıcı deməkdir.

Turan dövlətinin istər vahid, unitar dövlət formasında, istərsə də federasiya və ya konstitusiyalı federasiya formasında qurulmasından asılı olmayaraq bu məsələnin əsas şərtlərindən biri də din məsələsinin düzgün həll edilməsidir. Bu gün Türk dünyasının ən böyük və güclü dövləti olan Türkiyənin 83 milyon əhəlisinin çox hissəsi islam dininə, həm də onun sünnü cəryanına etiqad edən insanlardan ibarətdir. R.T.Ərdəğan hakimiyyətə gəldikdən sonra Türkiyənin rəsmən dünyəvi dövlət olaraq qalmasına baxmayaraq Ərdəğanın beynəlxalq miqyasda islam dininin müdafiəçisi kimi çıxış etməsi Türkiyənin daxilində islam dininə etiqad edənlərin sayını çoxaltmaqla yanaşı, islamın mövqeyini də möhkəmlətməşdir. Beynəlxalq meydanda isə xristian ölkələrində islamın global miqyasda təşkilatlanaraq dirçəlməsindən narahat olaraq Türkiyəyə olan münasibətləri gizli və aşkar olaraq pisləşmişdir. Buna xristian ölkələrindən daha çox Səudiyyə Ərəbistanı, İran, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri kimi islam dünyasının liderliyinə iddialı olan ölkələr daha mənfi və sərt reaksiya vermişdir. Bundan başqa da, Ərdəğanın Yerusəlimin bir vaxt

Osmanlı şəhəri və islamın mərkəzi olduğunu söyləməklə özünün Türkiyə üçün çox əhəmiyyətli olan tərəfdaşını itirmişdir. Bu o deməkdir ki, beynəlxalq münasibətlərində Türkiyənin ideoloji vasitə kimi islama əsaslanması ona zərərdən başqa heç nə gətirmir. Türkiyənin daxilində də islam dini genişləndiyi miqyasda elmin, texnikanın, müasir həyatın inkişafının əsas elementi olan elmi dünyagörüşü və elmi düşüncəni bir o qədər azaltmaqla cəmiyyətin inkişafını ləngitmiş olur. Keçmiş SSRİ ərazisində yaranan dövlətlərin, Azərbaycan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan, Qırğızıstanın əhalisinin əsas hissəsi ateist dünyagörüşünə malikdir. Yəni bu ölkələrin əhalisinin islama etiqad edənlərlə ateistlərin nisbəti Türkiyə cəmiyyətində islamçıların ateistlərə olan nisbətinə tərs mütənasibdir. Bütövlükdə isə bu türk dövlətlərində islamın yüzillərlə barışmaz cərəyanları olan sünnü və şiələrin, eləcə də bu ölkələrdə yaşayan xristian və digər dinlərin nümayəndələrinin də mövcud olduğunu nəzərə aldıqda Türran dövlətinin hər hansı bir formada qurulmasından asılı olmayaraq elə ilk gündən dini əsaslarla ziddiyyətin mövcud olması labüddür. Hər hansı bir dinin təşkilati mövcudluğu cəmiyyət üzvlərinin iradəsindən asılı olmayaraq siyasi məzmun alır və bu təşkilatları idarə edənlərin şəxsi maraqlarının reallaşdırılması, hakimiyyət uğrunda mübarizəsi və s. üçün onların əlində güc elementinə, zor vasitəsinə çevrilir. Məlumdur ki, cəmiyyətdə mövcud olan ziddiyyətlərin mütləq əksəriyyəti cəmiyyətin iqtisadi sistemindəki ziddiyyətlərdən doğulub ictimai ziddiyyətlərdə əks olunan ziddiyyətlərdir. Bu ziddiyyətlər arasında antoqonizm yaranaraq toqquşduqda bu ziddiyyətləri öz xeyrinə həll etmək üçün din, bu dini təşkilatların rəhbərlərinin əlində zor vasitəsinə çevrilərək cəmiyyətin sabitliyinin pozulması, toqquşmaların baş verməsinin əsas vasitəsi olur. Hər hansı bir ölkə daxil-

ində dinin təşkilati mövcudluğu varsa, həmin dinin başqa ölkələrdəki daşıyıcılarının vasitəsilə bu ölkəyə hər hansı bir dərəcədə ictimai-iqtisadi müdaxiləsi imkanı mövcud olur. Hər hansı bir dindən dövlətlərarası, millətlərarası, dövlət daxilində milli nifaq salaraq dini şüarlar altında silahlı, hərbi cinayətlər edilməsi haqqında istənilən qədər istər tarixi, istərsə də günümüzdə baş verən hadisə və proseslərdən misal gətirmək mümkündür. Dini şüarlar vasitəsilə pərdələnərək insanlar, dövlətlər, millətlər arasında hansı üsullarla düşmənçilik yaradılması baxımından Яндекc saytında yayımlanmış bir xristian jurnalistin yazısı çox maraqlıdır. “Yarımçıq həqiqət ağ yalandan daha təhlükəlidir”, – deyib türk aqilləri. Jurnalist bu yazısında onun əsas məqsədinə çatması üçün çox da əhəmiyyəti olmayan, böhtan atmaq istədiyi obyektin aksiyoma olan müsbət işini qeyd etdikdən sonra biliyi, savadı, yüksək olmayan, məlumatsız adamları aldatmaq üçün sonrakı faktları saxta şəkildə izah etməklə son məqsədini oxucuya necə sırdığını aydın görmək olar.

Bu xristian jurnalisti Яндекc saytında yazır: “İstambulda daha bir muzey məscidə çevrildi. Daha bir muzeyə çevrilmiş monastır – Xora (Khora Monastiri) indi məscid elan edilib”.

Ümid edirəm dünyanın mədəni ictimaiyyətinə bu itkinin özünün həcmi və arxitekturasının əhəmiyyətinə görə nə demək olduğunu izah etməyə ehtiyac yoxdur. Hə, indi giriş pulsuzdur, onlar onu qorumağa söz veriblər... Lakin qoruyacaqlarmı? Böyük sualdır, xüsusilə muzeyə bilet satışından gələn vəsaitin bərpa və qorunma işinə sərf edildiyi nəzərə alınsa, indi bu məqsədə pul ayıracaqlarmı? Yəqin ki, yox. Bu son dərəcə axmaq, şüursuz və tamamilə siyasi qərardır. Bu budur. Oraya getməyə bizim vaxtımız çatmadı. Görəsən bir də oraya getməyə imkan nə vaxt olacaq? Oranın tamamilə xristian mozaikaları və freskaları ilə örtülmüş yerləri nə edəcəklər? Orada necə namaz qılacaqlar?

Suallar çox, cavablar azdır. Ərdoğana dərindən inananlar üçün bu Osmanlı imperiyasının bərpa edilməsinin ilk addımı idi, hansı ki, adəti üzrə Konstantinopolu almaqdan başlayırdı. Bəs islam necə sülhpərvər və dözümlü dindir? Bəs bu kilsənin məscidə çevrilməsi adəti haradandır? Siz bütün dünyanı böyük bir məscidə çevirmək istəyirsinizmi? Təəssüf ki, bizim mədəni irsimiz məhv edilir. Təəssüf ki, necə ibadət edirsən et – dolların dəyəri aşağı düşməyəcək.

Onlar istəyirlər ki, hər yeri özlərinə oxşatmaq, özləri kimi qəlb-siz, sadə, boş etmək istəyirlər. Bu mümkün deyil. Onlar bunları (freskaları) necə örtəcəklər? Bunları pərdə ilə örtəcəklərimi? Bəs tavanları necə örtəcəklər??? Bu mümkün deyil!!! Bu muzey mirvaridir... Mənim şüurumu qoru, mənə səbr ver, Allah!!

Tarixi irsi hansısa dini qrupa aid etmək olmaz. Və ya heç kəs ona sahib ola, sərəncam verə bilməz. O (tarixi irs – müəllif) bəşəriyyətə məxsusdur. Bir də ümid edirəm ki, Ərdoğan sümürüb doymuş zəli kimi öz ailəsi ilə birlikdə rədd olub gedəcək, onun yerinə gələn adam daha ağıllı, loyallı (laqeyd – müəllif) və uzaq-görən olacaq. Necə fikirləşirsiniz, ümid varmı?”

Mən bu yazını bütövlüklə, dəqiq tərcüməsini məqalədə ona görə verirəm ki, oxucular türk düşmənlərinin Türkiyəyə, onun dövlət başçısı Ərdoğana qarşı şər və böhtan atmaq, elementar, adi hadisələri, faktları necə şişirdib, saxtalaşdırmaqla beynəlxalq ictimaiyyət arasında dini qarşıdurma yaratdıqlarını əyani olaraq görsünlər. Müəllif başqalarını öz fikirlərinə inandırmaq üçün əvvəlcə etiraf edir ki, hə giriş pulsuzdur, tarixi abidəni qorumağa söz veriblər. Sonra isə onu qorumağa pul keçiriləcəyini, qorunacağını sual altına qoyub, Xora monastırının məscidə çevrilməsini axmaq, şüursuz və SİYASİ qərar adlandırır. Yazının birinci hissəsindəki söz oyunlarının məqsədi, yəni bunun SİYASİ qərar olduğunu “sübut” etməkdir. Jurnalistin, görəsən, bir də

oraya getməyə vaxt və imkan olacaqmı sualına ancaq sualla cavab vermək olar. Yəni, Türkiyə və Ərdoğan buraya girişi sərbəst və pulsuz edib. Sizlərin oraya yenə gələ bilməniz üçün vaxt və imkanı da Türkiyə və Ərdoğan təmin etməlidirmi? Oranın mozaika və freskaları bu binanın məscid kimi fəaliyyəti üçün mozaika və freskaları nə yox etməyə, nə də üstünü örtməyə ehtiyacı yoxdur. Bunlar Allaha ibadət üçün müsəlman rituallarının icra edilməsinə heç bir halda mane olmur. Çünki bütün dünyada olan məscidlərdəki naxışlar şərq, müsəlman yox, şərq mədəniyyətinin inciləri sayılan naxışlar, nadir arxitektura nümunələridir. Xora monastırında olan mozaika və freskalar da xristian yox, qərb mədəniyyəti və arxitekturasının nadir incillərindəndir. Müsəlmanların necə namaz qıldıklarını bilmək üçün isə öz ölkəsindəki məscidlərdən birində və ya televiziya verilişlərində, internetdə baxa bilər. Bunun üçün fəryad etməyə ehtiyac yoxdur. Jurnalist, yazının ikinci hissəsində nümayiş etdirdiyi saxta fəryadlarının əsil mahiyyətini isə “bu Osmanlı imperiyasının bərpa edilməsinin ilk addımı idi, hansı ki, adəti üzrə Konstantinopolu almaqdan başlayırdı” – cümləsi ilə ortaya qoyur. Yəni jurnalistin əsas qorxusu, məqsədi heç də Xora monastırının məscid kimi istifadə edilməsi deyil digər millətləri, türk milli intibahının yeni mərhələsinin başlanması, türklərin vahid dövlət halında birləşib yenilməz gücə çevriləcəyindən və türk düşmənlərinin türkləri əsarətdə saxlayaraq vəhşicəsinə zülm və istismara məruz qoya bilməyəcəkləri üçün edilən xəbərdarlıqdır. Sonra isə jurnalist islamın necə sülhpərvər və dözümlü dindir, siz dünyanı böyük bir məscidə çevirmək istəyirsinizmi – sualları ardınca bizim mədəni irsimiz məhv edilir və ardınca necə ibadət edirsən et – dolların dəyəri dəyişməyəcək deməsi bunlara aydınlıq gətirməyi labüd edir.

Birincisi, əhalisi müsəlman olan İraq, Liviya, Livan, Suriya ölkələrinin nəinki tarixi, mədəni irsini, hətta bugünkü yaşayış

evlərindən tutmuş bütün şəhərlərini xarabalığa çevirib, insanlarını qətlə mürş qoyub, milyonlarla müsəlmanları yurdlarından didərgin salan siz xristianlar deyilmisiz? Dünyanın bütün xalqlarını inzibati, iqtisadi əsarətə almağa, öz quluna çevirməyə çalışan ABŞ, Çin, Rusiya, Fransa və s. müsəlman dövlətləridirmi? Müsəlmanların peyğəmbərini, bu gün dünya türklərinin Atatürkünə çevrilmiş Ərdoğanın karikaturasını fransa jurnalında çap etdirən Makron müsəlmandırımı? Əlbəttə ki, ibadətlə dolların qiyməti düşən deyil. Lakin müsəlman ölkələrini, onların iqtisadiyyatını dağıtmaqla, maddi sərvətlərini talayıb, müftə, su qiymətinə öz ölkələrinizə daşımaqla həmin ölkələrdə dolların qiymətini süni şəkildə qaldıran siz xristianlar deyilmisiniz?

Bu gün Türkiyənin Qara və Aralıq dənizlərində, onun bütün beynəlxalq normalara uyğun haqqı çatan faydalı qazıntılara, Türkiyənin iqtisadi-ictimai cəhətdən güclənməsinə və deməli dolların da Türkiyədə aşağı düşməsinə səbəb olacağını bildiyinizə görə Türkiyə əleyhinə xristianlı, müsəlmanlı hərbi koalisiya qurmamısınızmi?

Dünyanın başqa türkləri kimi Türkiyə türkləri ilə eyni millət olan azərbaycan türklərinin torpaqlarını işğal edib, yaşayış binaları da daxil olmaqla bir ədəd belə tarixi, mədəni irsinə aid olan tikilini salamat qoymayan, Xocalı, Qaradağlı Meşəli yaşayış məntəqələrində türklərə qarşı soyqırımını törədən ermənilər müsəlmandırımı? Azərbaycan ərazilərini işğal etdikdən sonra orada olan müsəlman məscidlərini pis günə salıb onların içərisində donuz saxlayan xristian ermənilər deyilmi?

Jurnalist yazır: “Bu muzey mirvaridir... Mənim şüurumu qoru, mənə səbr ver. Allah!!” Düzdür, Xora monastırı mirvaridir. Məhz buna görə də İstanbulda türklər onu uçurmayıb, əksinə göz-bəbəyi kimi indiyədək qoruyub saxlayıb, ondan təyinatı üzrə, yəni həm sizin, həm də müsəlmanlara məxsus olan “Allaha”

ibadət edirlər. Bu həm də o deməkdir ki, ibadət edən müsəlmanlar Xora tarixi abidəsinin qorunmasına, bərpasına bilet satışından on dəfələrlə çox vəsait sərf edəcəklər. Sənin Allaha müraciətinə gəldikdə isə əgər Allah varsa və ədalətlidirsə sənin hiylə və böhtanla dolu şüurunu qorumaq yox, onu normal sivil və obyektiv düşünən insan şüuru ilə əvəz etməlidir. Əgər Allah varsa sənin kimilərə belə yırtıcı, şüur veribsə, onda ona xristian və ya müsəlman qaydasında ibadət etməkdən asılı olmayaraq şüurunuz dəyişməyəcək. Məhz siz xristianlar dünyanı iki dəfə xarabalığa çevirdiyiniz iki dünya müharibəsi kimi, bu dəfə artıq yer üzündə bütün sivil bəşəriyyəti məhv edəcək üçüncü dünya müharibəsinə rəvac verəcəksiniz. Bunun günahı da artıq nə mövcud olan, nə mövcud olmayan Allahda, eləcə də Türkiyədə, Ərdəşanda yox, məhz sizlərdə olacaq.

Hələ 500 il öncə dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzuli yazırdı ki: “Min dualar qıldım xalığın dərğahına, duadan hasil olmaz muradım, mən duanı neylərəm? Ancaq dahi Füzulinin məsləhətinə qulaq asıb Xora abidəsində Allaha ibadət edənlərin xristian və ya müsəlman adəti ilə dua etməsinə şəər və böhtanla, siyasiləşdirmədən özün gördüklərini obyektiv, digər dahi Azərbaycan şairi Mirzə Ələkbər Sabir demişkən – “Pisi pis, yaxşını yaxşı, düzü hamvar” – yazsan Allahdan şüurunun qorunmasını və sənə səbr verilməsini dilənməyinə heç bir ehtiyac qalmaz.

Jurnalist sonra yazır ki, tarixi irsi hansısa dini qrupa aid etmək olmaz. O bəşəriyyətə məxsusdur. Heç kəs ona sahib ola, sərəncam verə bilməz. Tamamilə düzdür. Məhz Xora abidəsi bəşəriyyətə məxsus olduğu və müsəlmanlar da bəşəriyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi olduğundan orada ancaq Allaha ibadət edirlər və ona sahiblik hüququna (məhv etmək, satmaq, bağışlamaq) hüququna iddia belə etmirlər. Xora tarixi abidəsi Türkiyə dövlətinin ərazisində yerləşən ictimai mülkiyyət statusunda olan

mülkiyyətidir və Türkiyə dövləti bu statusa uyğun onu pulsuz olaraq ibadət və ziyarət etmək üçün dinindən, milliyyətindən, cinsindən, irqindən və s. asılı olmayaraq bütün bəşəriyyətin istifadəsinə vermişdir. Sərəncam məsələsinə gəldikdə isə Ərdoğanın Türkiyə dövlətinin rəhbəri kimi Türkiyə dövlətinə məxsus olan ictimai mülkiyyətin qorunması, bərpa edilməsi və ondan istifadə üzrə Türkiyə dövləti qanunlarına uyğun sərəncam vermək hüququna malikdir. Bu bütün iqtisadi-ictimai xarakterli, Türkiyə qanunvericiliyində dövlət başçısının səlahiyyətinə daxil olan məsələlərə aiddir. Sonda çarəsiz qalan jurnalist Ərdoğanın ailəsi ilə birlikdə “rədd” olub getməsinə, onun yerinə gələcək adamın ondan daha ağıllı, loyal (biganə), uzaqgörən olmasını arzulayaraq bizdən soruşur: “Necə fikirləşirsiniz, ümid varmı? Mən xristian jurnalistin bu arzusu və sualına düzgün cavab tapmaq üçün 100 (yüz) nəfərdən onun bu sual və arzusuna münasibətlərini bildirməyi xahiş etdim ki, cavab mənim subyektiv fikrim olmayıb insanların ümumi rəyini ifadə etsin. Bu məhdud sorğuda 52 nəfər azərbaycan türkü, 16 nəfər talış, 14 nəfər rus, 5 nəfər ləzgi, 4 nəfər avar, 4 nəfər erməni əsilli, 3 nəfər yəhudi, 2 nəfər ad və familiyasını dəyişib Bakıda yaşayan erməni iştirak etmişdir. Rəyi soruşulanların hamısı Ərdoğan və onun ailə üzvlərinə uzun ömür, can sağlığı, xoşbəxt həyat arzulamaqla bərabər qocalıq səbəbindən iş qüvvəsini itirənə qədər Türkiyəyə rəhbərlik etməsinə arzu etdiklərini bildirdilər”.

Ərdoğandan sonra onun yerini tutacaq adamı necə görmək istədiklərini soruşduqda isə, əlbəttə ki, sonra gələn adamın daha ağıllı və uzaqgörən, lakin onuntək cəsarətli, qətiyyətli olmasını arzu etdiklərini bildirdilər.

Niyə daha ağıllı və uzaqgörən dövlət başçısının olmasını arzuladıqlarını soruşduqda isə: “Bu inkişafın tələbidir. Həyat inkişaf etdikcə texnikanı deyil, cəmiyyəti də idarə etmək üçün daha

çox ağıl, bilik, uzaqgörənlik tələb olunur” – cavabını verdilər.

Jurnalistin son sualı olan: “Necə fikirləşirsiniz, ümid varmı?” – sualına isə sorğuda iştirak edənlərin cavablarını ümumiləşdirərək ancaq bir cavab vermək olar, – məkirli arzuların reallaşmadan ürəyində qalsın!

Konfederasiya, federasiya və ya vahid, unitar dövlət formasında yaradılan Turan dövlətində din və ona münasibət elə qurulmalıdır ki, hər bir vətəndaşın vicdan azadlığının (dini etiqad hüququnun) real təmin edilməsi ilə yanaşı, eyni zamanda dinin dövlət, cəmiyyət daxilində siyasi qüvvəyə zor vasitəsinə çevrilməsi imkanının ehtimalı sıfıra bərabər olsun. Buna ancaq dinin təşkilati mövcudluğunun ləğv edilməsi ilə nail olmaq olar. Dinin yaranması prosesinin tarixini izlədikdə onun fəlsəfi düşüncədən siyasi vasitəyə çevrilməsi səbəblərini çox aydın görmək olur. Bizə məlum olan tarixi faktlardan görünür ki, hələ bir neçə min il öncədə insanların təbiət və cəmiyyətdə baş verən müxtəlif fiziki, kimyəvi, bioloji, ictimai və s. təbii proseslərin məzmun və mahiyyətini dərk etmək yolunda zaman-zaman öz dövrünün qabaqcıl insanların şüur və bilik səviyyəsinə uyğun olaraq yaratdıqları ibtidai fəlsəfi sistemlər mövcud olmuşdur. Bəşər cəmiyyəti inkişaf etdikcə onlardan bir hissəsi insanların yeni tələbatlarına, həyat tərzinə, insanların növbəti inkişaf pilləsindəki şüur səviyyəsinə uyğun olmadığından aradan çıxmış, bəziləri isə əvvəlki düşüncə, fəlsəfi sistemlərə yeni çalarlar əlavə edilməklə yeni məzmun alaraq müxtəlif insan qrupları, millətlər arasında təqlidçilik, maddi, mənəvi maraqlar, eləcə də zor əsasında genişlənərək müxtəlif dini sistemlər şəklində formalaşmışdır. Cəmiyyətin müəyyən inkişaf dövründə, əsasən də dövlət mexanizmi meydana gəldikdən sonra isə şəxsi, milli, dövlət maraqlarını reallaşdırmaq, başqa xalqları əsarət altına almaq, onları idarə et-

mək üçün ideoloji, siyasi vasitəyə, silaha çevrilmişdir. Yəni, dinin təşkilati mövcudluğu insanın şəxsi əqidəsinin mövcudluğunun, vicdan azadlığının təmin edilməsinin zəruriliyindən deyil, dinin başqaları üzərində mənəvi, hüquqi, iqtisadi, psixoloji və s. hökmranlığının təmin edilməsi üçün ideoloji, siyasi vasitə kimi istifadə edilməsi zərurətindən irəli gəlir. Çox təəssüf ki, bu gün də bütün dinlər onu bu məqsədlə istifadə edənlərin əlində xalqlar, millətlər, hətta dövlətlər arasında düşmənçilik yaratmaq vasitəsi kimi çox aktiv olaraq istifadə edilir. Bunun mahiyyətini anlamaq üçün təkcə tarixdə xristianlar tərəfindən başqa millətləri əsarət altına almaq məqsədilə təşkil etdikləri xaç yürüşləri, ərəblərin islam dinini qəbul etdirmək adı ilə başqa millətlərin üzərinə təşkil etdikləri qanlı işğalçı müharibələri xatırlamaqla bərabər, ermənilərin bir sıra xristian ölkələrin xristian həmrəyliyi adı altında köməyi ilə Azərbaycana qarşı 30 ildən artıq davam edən işğalçılıq müharibəsi, eləcə İranın fars şovinizminin “şiiyliyi” müdafiə şüarı ilə başqa millətlərə qarşı silahlı təcavüzünə baxmaq yetərlidir. Hər bir dövlətin daxilində dinin təşkilati mövcudluğunu reallığa çevirən iki əsas səbəb var. Bunlardan biri cəmiyyətin iqtisadi-ictimai quruluşundakı naqisliklərdən yaranan ziddiyyətləri cəmiyyətin aparıcı qüvvələrinin mənafeyinə uyğun olaraq kütləni tabe və müti vəziyyətdə saxlamaq üçün dinin təşkilati mövcudluğunun zəruri amillərdən biri olması, digəri, bunu mümkün edən isə, cəmiyyət üzvlərinin mütləq çoxluğunun ictimai və elmi şüurunun aşağı səviyyədə olmasıdır. Cəmiyyətdə bütün insanların hamısının elmi-fəlsəfi şüur səviyyəsi heç bir zaman eyni səviyyədə ola bilməz və bu təbii, obyektiv reallıqdır. Məhz bu təbii, obyektiv reallıq cəmiyyətdə hər bir şəxsin dini etiqad, yəni vicdan fikir, söz azadlığı hüququnun təmin edilməsini zəruri edir ki, bu da öz növbəsində bütün dinlərin cəmiyyətdə mövcudluğu hüququnun təmin edilməsini labüd edir.

Bu gün dünyada elə bir ölkə yoxdur ki, orada vətəndaşların etnik tərkibi ancaq bir millətin nümayəndələrindən və eyni zamanda eyni bir dinə etiqad edən vətəndaşlardan ibarət olsun.

Buna görə də cəmiyyətdə hər hansı bir dini əsaslar üzərində qurulmuş dövlət bütün vətəndaşların vicdan azadlığı hüququnu eyni səviyyədə qoruya bilməz. Bundan başqa onun iqtisadi-ictimai sistemi cəmiyyətin inkişafının bu günkü tələblərinə cavab vermə bilməməsilə yanaşı, cəmiyyətin gələcək inkişafını da təmin edə bilməz. İran və Səudiyyə Ərəbistanı kimi dini əsaslarda qurulmuş dövlətlərdə vətəndaşlar iqtisadi, hüquqi, ideoloji əsaslarla islam dini, onun müxtəlif cərəyanları çərçivəsində məhdudlaşdırılır. Bu tipli ölkələrdə vətəndaşların nə vicdan azadlığının, nə də ümumbəşəri, dünyəvi insan hüquqlarının təmin edilə bilməsindən söhbət belə gedə bilməz. Bu gün dünyada əhalisinin əsas hissəsi xristian və ya müsəlman olan ölkələrdə dövlət sistemi dünyəvi əsaslarda qurularaq vətəndaşların vicdan azadlığı hüququ dövlətin anayasası və qanunlarında təsbit olunsada, bu hüququn icra prosesinin idarə edilməsinin əsas hissəsi dini təşkilatlar vasitəsilə həyata keçirilir. Yəni, cəmiyyətdə müxtəlif dinlərin mövcudluğundan irəli gələn bu prosesləri dövlət bilavasitə qanun vasitəsilə deyil, təşkilatlanmış dini qurumlar vasitəsilə həyata keçirilir. Məhz bu amil cəmiyyətdə dinin siyasi, ideoloji vasitəyə, silaha çevirmiş olur. Dinlərin cəmiyyətdə təşkilatlanmış formada idarə edilməsinin ən çox iqtisadi-ictimai sistemlərində əsaslı, çoxsaylı naqisliklər olan dövlətlərdə yaranan müxtəlif narazılıqları dini təşkilatlar vasitəsilə nizamlanması asan olduğundan hakimiyyət bu idarəetmə üsuluna üstünlük verirlər. Məsələn yüz il öncə Rusiyada (SSRİ) bolşeviklərin Leninin nəzəriyyəsi və başçılığı ilə yaratdıqları Dövlət quldarlığı iqtisadi-ictimai quruluşunda, bu quruluşun mahiyyət və xarakterinə uyğun din də yaradılmışdı. Bu din parti-

yanı allah, Lenini onun peyğəmbəri, partiyanın baş katibini imamı, guya gələcək nəsillər üçün quracaqları kommunizm quruluşunu isə din xadimlərinin insanlara vəd etdiyi cənnət anlayışıyla bir məzmununda izah etməklə və həm də Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsinin əsas elementlərini Leninin dövlət quldarlığı və dövlət feodalizmi olan “Hərbi kommunizm” və “HƏİP” (Yeni iqtisadi siyasət) nəzəriyyələrinin elementləri ilə əvəz etməklə Marksizm nəzəriyyəsini saxtalaşdıraraq “Marksizm-Leninizm” adı altında materializm örtüklü yeni idealist bir din yaratmış oldular. Bolşeviklər özlərinin yaratdığı bu mürtəcə materialist dinin maneəsiz, total şəkildə yayılması üçün cəmiyyətdə bütün başqa dinlərin nəinki təşkilati, eləcə də fərdi mövcudluğuna çox ciddi hüquqi, inzibati qadağalar qoydular.

Bolşeviklərin “Marksizm-Leninizm” adı altında, əslində isə Marksizmlə daban-dabana zidd olan Leninizm dininin Marksizmə heç bir dəxli olmadığını çox qısa şəkildə iki faktla sübut etmək mümkündür. Marksın məşhur “Din xalq üçün tiryəkdir” ifadəsi, Marksın dinin mahiyyətinə olan münasibəti tamamilə konkret, aydın və birmənalı ifadə edir. Bu cümlədən sonra Marksizmə həтта bələd olmayanlar belə hansısa mövcud olan və ya ondan sonra yaradılan dinin Marksizmlə əlaqəli olduğunu düşünməsi ancaq sadəlövhlik ola bilər. Bolşeviklər də nəinki sadəlövh kütlələrin, eləcə də müxtəlif sahələrdə elmi biliyə malik olub Marksizmin mahiyyətini anlama bilməyənləri, Leninin yeni yaratdığı dinə Leninlə birgə Marksın da şərik olduğuna inandıra bilmişlər. Bunu Stalinin bir ifadəsindən də aydın görmək olur. Stalin yazır; – “Marksizm – bu sinfi dindir. Marksizmlə əlaqəli olmaq istəyirsənsə eyni zamanda kütlə ilə, siniflərlə əlaqəli ol... Biz Leninçiyik. Biz özümüz üçün nə yazırıqsa – bu xalq üçün mütləqdir. Bu onun üçün (xalq üçün – müəllif) inam simvolu-

dur”. Stalin burada hər bir ictimai-iqtisadi elmin cəmiyyətlə əlaqəsi olduğu kimi, Marksizmin də kütlə ilə, siniflərlə əlaqəsi olduğunu şüar kimi elan etdikdən sonra bolşeviklərin yaratdığı dinin müəllifi kim olduğunu; – “Biz Leninçiyik. Biz özümüz üçün nə yazırıqsa xalq üçün mütləqdir... inam simvoludur” sözləri bu günə qədər mövcud olan bütün dinlərlə Leninin yaratdığı dinin həm mahiyyətinin, həm də kütlələrə zor vasitəsilə qəbul etdirilməsi baxımından eyni olduğunu aydın şəkildə sübut edir. Vaxtilə avropalıların xaç yürüyüşü, ərəblərin “islam” yürüyüşü, leninçilərin “kommunizm” yürüyüşü dövründə saysız hesabsız tökülən qanlar, bəşəriyyətə qarşı edilən cinayətlər, bu dinlərin eyni mahiyyətini sübut edir.

Lakin bir müddət sonra iqtisadi-ictimai, o cümlədən ideoloji sistemin mütləq səviyyədə mərkəzləşdirilmiş belə bir cəmiyyətdə vicdan azadlığının, yəni müxtəlif dinlərin cəmiyyətdə mövcudluğunun real obyektivlik olması və bundan öz məqsədləri üçün istifadə etməyin mümkün olduğunu dərk etməsi, bolşevikləri bir neçə əsas dinlərin müxtəlif vasitələrlə məhdudlaşdırılan, həm də onların idarəetmə və nəzarətin həyata keçirilməsini asanlaşdıran fərdi və təşkilati mövcudluğuna icazə verməyə məcbur oldular. Onların dinin təşkilati mövcudluğuna icazə verməsi heç də bolşeviklərin vətəndaşların fərdi vicdan azadlığını tanımasından irəli gəlmirdi. Çünki, vətəndaşların fərdi vicdan azadlığının həyata keçirilməsinin bütün incəliklərinin nizamlanması dövlətin qanunvericiliyində əks olunduğu halda dinin təşkilati mövcudluğuna heç bir ehtiyac qalmır. Dinin təşkilati mövcudluğuna icazə verilməsi din amilindən dövlətin həm daxili, həm də xarici siyasətində siyasi və ideoloji vasitə, silah kimi istifadə etmək imkanını yaratması səbəbindən irəli gəlir.

Turan dövlətinin Konfederasiya, Federasiya və ya vahid, uni-

tar dövlət formasında yaradılmasından asılı olmayaraq dinin ancaq fərdi mövcudluğunun, yəni hər bir vətəndaşın fərdi vicdan azadlığının təmin edilməsi olaraq ayrı-ayrı dini qurumlar vasitəsilə deyil birbaşa qanunlarla qorunması, cəmiyyətdə mövcud olan müxtəlif din daşıyıcıları arasında məqsədli şəkildə nifaq salmaq, dindən siyasi, ideoloji zor tətbiqi vasitəsi kimi istifadə edilməsi imkanını qapatmış olar. Bununla da Turan daxilində nəinki müxtəlif dinlərin daşıyıcıları olan türklər arasında, hətta digər millətlərdən olub müxtəlif din daşıyıcıları olan insanlarla türklər arasında dini zəmində hər hansı bir nifaq salınması ehtimalı sıfıra endirilmiş olar. Bu Turan dövləti quruculuğunun qarşısında mövcud olan ən mühüm maneələrdən biri olan din məsələsinin ən optimal, səmərəli həlli yoludur. Dövlət sisteminin bütün fəaliyyəti isə elmi əsaslar üzərində qurulmalıdır.

Şapur Qasimi

04.11.2020

*“Hürriyyət” qəzetinin 05, 08, 10, 11, 17,
19 dekabr 2020-ci il sayında çap edilib*

BİZ BU GÜN NƏ ETMƏLİYİK?

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvü Rasim Musabəyovun sosial şəbəkədə gedən müsahibəsində bildirir ki, – «Türkiyə sülhməramlılarının Dağlıq Qarabağ ərazisində yerləşdirilməsi ermənilər tərəfindən provokasiya (təxribat) törədilməsinə səbəb ola bilər. Çünki, hələ Dağlıq Qarabağ ərazilərində silahlı ermənilər var». Bu bir həqiqətdir. Bu fikirlə razılaşmamaq olmur. Digər tərəfdən Rusiya sosial şəbəkəsində V.Solovyovun verilişində bir vaxt Qorbaçovun müşaviri olmuş Şaxnazaryanın oğlu Karen Şaxnazaryan da bildirir ki, – «Hələ SSRİ yaranmamışdan əvvəlki dövrlərdə də Dağlıq Qarabağ ərazisində yaşayan

ermənilərin silahlı dəstələri daim mövcud olmuşdur. SSRİ yarandıqdan bir neçə onillikdən sonra ölkədə güclü və yüksək peşəkarlığa malik ordu yaradılan vaxt bu silahlı dəstələri ləğv etmək mümkün olmuşdur. İndi də hələ uzun illər dağlıq Qarabağın erməni silahlıları dağlara çəkilərək uzun müddət fəaliyyət göstərəcəklər». Bu da həqiqətdir, qəbul etməmək olmur.

Bu gün Dağlıq Qarabağda mövcud olan silahlı ermənilərin sıralarında təkcə sırası mülki vətəndaşların deyil terror və diversiyalar üzrə ixtisaslaşmış peşəkar terrorçu dəstələrinin mövcudluğunu rusiyalı politoloq O.Kuznetsov da Xankəndi-Şuşa su kəmərinin ancaq məhz belə peşəkar terrorçu qrupunun partlada biləcəyini məntiqi dəlillərlə sübut etməklə bir daha R.Musabəyovun və K.Şaxnazaryanın fikirlərini təsdiq edir. Lakin burada məsələnin çox kiçik, lakin çox böyük əhəmiyyəti olan bir məsələ «təsadüfən» və ya qəsdən unudulur ki, ermənilər rus sülhməramlılarını torta və arığa qonaq edərək onları «neytrallaşdıraraq», bu partlayışı törətmişlər. Rusiyanın prezidenti V.Putin də Türkiyə hərbi qüvvələrinin Rusiya hərbiçiləri ilə bərabər sülhməramlı missiyasının həyata keçirilməsində əsas maneə kimi ermənilərin terrorçu qruplarının 1915-ci ildə məhv edilməsini nəzərdə tutaraq guya ermənilərin tarixən türklərdən qorxmasını göstərmişdir. Lakin Rusiya prezidenti bir neçə yüz min ermənin hazırda Türkiyədə yaşamaqdan niyə qorxmadığını izah etmək «yadımdan çıxıb».

Bundan başqa bütün beynəlxalq sənədlərdə də Rusiya, Ermənistan, Fransa, ABŞ, İran, digər ölkələrin hamısı Dağlıq Qarabağın Azərbaycan ərazisi olmasını qəbul edir. Bu o deməkdir ki, Dağlıq Qarabağa müstəqillik verilə bilməz və Azərbaycan Prezidenti də dəfələrlə bildirib ki, biz ərazilərimizi müharibə yolu ilə azad etdiyimizə görə Dağlıq Qarabağa heç bir status verilmə-

yəcək. Azərbaycan, Rusiya, Ermənistan arasında bağlanan sazişə görə bütün qaçqınlar (azərbaycanlı və ermənilər) geriyyə, Dağlıq Qarabağa və azad edilmiş yeddi rayona qayıtmalıdır. Ermənilər ancaq rus sülhməramlılarına etibar edir və bu günə 30 mindən çox erməni artıq Dağlıq Qarabağa qayıdıb və Rusiya sülhməramlılarının himayəsində məskunlaşırlar. Bu prosesin nizamlanmasında irəliyə atılan addımdır.

Bəs Dağlıq Qarabağın Rusiya sülhməramlılarının himayəsində olan azərbaycanlılar 1918-1920-ci, 1988-1990-cı illərdə Bakıda rusların Krasnodar vilayətindən gətirdikləri ermənilərlə birlikdə, Xocalıda, Dağlıq Qarabağın digər rayonlarda, 1918-1920-ci illərdə bolşevik daşnakları ilə birlikdə Azərbaycan ərazilərində həyata keçirdikləri soyqırımlarına, ağlagəlməz cinayətlərinə görə azərbaycanlılar hansı hesab və məntiqlə Rusiya sülhməramlılarına öz həyatlarını etibar etməli və inanmalıdır? Ermənilər ruslara inandığı, etibar etdikləri kimi, azərbaycanlılar da Türkiyə sülhməramlılarına inanır və etibar edir. Bu məsələnin bir tərəfi. Digər tərəfdən, sazişdə nəzərdə tutulduğu halda, erməni silahlıları Azərbaycan ərazisi olan Dağlıq Qarabağdan niyə çıxarılmır və onlar olduğu yerdə azərbaycanlı qaçqınlar necə oraya qayıdıb təhlükəsiz məskunlaşa bilərlər? Məhz bu iki səbəb Türkiyə sülhməramlılarının Dağlıq Qarabağda sülhməramlı funksiyasını rusiyalılarla bərabər sayda, şəraitdə, hüquqda və eyni ərazidə həyata keçirməsini labüd edir. Bundan başqa Türkiyə sülhməramlılarının da bu məsələdə eyni şərtlərlə tam iştirakı bütün Dağlıq Qarabağ ərazilərinin minalardan, silahlı terrorçu qruplardan təmizlənməsini sürətləndirməklə bərabər baş verə biləcək hər hansı bir təxribatın ikibaşlı və ya qeyri-obyektiv yozulması üçün heç kəsə imkan verməz. O ki, qaldı R.Musabəyovun dediyi provokasiya (təxribat) ehtimalına, məgər Xankəndi-Şuşa su kəməri partladılan zaman Türkiyə sülhməramlıları

Xankəndində idimi? Terror, təxribat istər Dağlıq Qarabağda yaşayan, Şahnazaryanın dediyi dağlara çəkilməmiş erməni silahlıları, Ermənistandan Dağlıq Qarabağa gizli yollarla keçirilən təxribatçı dəstələr, Ermənistan dövlətinin öz ərazisində olan leqitim hərbi qüvvələrin belə təxribatı daim ola biləcək. Bunun belə olmayacağını düşünmək ən azı sadələvhlük və nadanlıqdır. Rusiya sülhməramlıları ölkə ərazisindən çıxdıqdan sonra onların yerini Azərbaycan hərbi qüvvələri tutmalıdır. Əgər biz bu gün Türkiyə sülhməramlılarının Rusiya sülhməramlıları ilə bərabər bütün proseslərdə və eyni hüquqla iştirakına nail ola bilməsək gələcəkdə Dağlıq Qarabağda təkcə sırası azərbaycanlılardan başqa ölkənin mülki, hüquq-mühafizə orqanları, hərbi qüvvələrinin çiyinə həll edilməsi fəvqəladə dərəcədə çətin olan problemlər paketi qoyulmuş olacaq. Xüsusilə ona görə ki, 30 il işğal dövründə xarici ölkələrdən Dağlıq Qarabağ və digər işğal olunan əraziyə gətirilib məskunlaşdırılan ermənilər sadə, mülki insanlar olmayıb, ASALA və PKK kimi terror təşkilatlarının peşəkar terrorçularıdır və onları Azərbaycan ərazisindən çıxarmağa heç hazırlaşmırlar da. Ən təhlükəli məsələlərdən biri də budur.

Ermənilərin Azərbaycan ərazisində bundan sonra da mövcudluğu Azərbaycan xalqı və dövləti üçün daim təhlükə mənbəyi olaraq qalacaq. Bu təhlükəni, yəni, Sultan Əbdülhəmid demişkən, erməni məsələsini ancaq ermənilərin axırına çıxmaqla həll etmək olar. Buna isə nə beynəlxalq hüquq, nə də ermənilərə himayədarlıq edən iri dövlətlər imkan vermir. Buna sübut olaraq Azərbaycan ordusunun hətta erməni silahlı quldur dəstələrinin Azərbaycanın öz ərazisindən tam qovaraq çıxarılmasının qarşısını Rusiya tərəfindən alınmasını, bundan sonra Fransanın parlamentinin Qarabağdakı qondarma erməni rejiminin tanınmasına ciddi cəhd göstərdiyini misal çəkmək olar. Lakin bu Azərbaycan ərazisində ermənilərin zərərsizləşdirilməsinin mümkün

olmadığı anlamına gəlmir. Ruslar demişkən hər bir çıxılmaz vəziyyətdən ən azı iki çıxış yolu var. Bu çıxış yollarını müəyyən etmək üçün «erməni mexanizmini» hərəkətə gətirən bir neçə ünsürün tarixi dövrlərdən bəri fəaliyyətinə baxaq. Məlumdur ki, tarixdə heç bir vaxt erməni dövləti mövcud olmayıb. Mən sözlərimin doğruluğunu təsdiq etmək üçün tarixi prosesləri uzun-uzadı, ardıcıl təhlilinə yox, erməni alimlərinin öz araşdırmalarına və gəldikləri nəticələrə çox qısa şəkildə istinad edəcəyəm.

Qevorq Aslan – erməni tarixçisi. «Ermənilərin dövlətçiliyi olmayıb. Onlar Vətən hissində bağlı deyillər. Erməni vətənpərvərliyi ancaq yaşadığı yer ilə bağlıdır. Heç bir zaman mövcud olmayan «Böyük Ermənistan» yaradılması xəyali ideyası isə bütün dünya haylarını birləşdirən ümumilli nəzəri vasitədir». (Ermənistan və ermənilər. Paris, 1907).

Erməni dövləti yüz il bundan öncə ingilislər və ruslar tərəfindən türk dövlətlərinə qarşı təxribat üçün oyuncaq dövlət kimi yaradılıb və bu günə qədər də bu məqsədlə iri dövlətlər tərəfindən bu təyinatla qorunaraq istifadə edilir. Yəni erməni dövləti heç də göründüyü kimi erməni millətini idarə edən, onun taleyüklü, strateji məsələlərini müəyyən edən, real hakimiyyətə malik olan bir qurum deyil. 1918-ci ildə yarandığı gündən bu günədək mövcud olduğu 102 ildə erməni dövlətinə nüfuz edən əsas üç qüvvə mövcuddur. Bunlardan birincisi erməni kilsəsi, ikincisi Daşnaksütyun partiyası, üçüncüsü isə Fransa, Rusiya və ABŞ dövlətləridir. Ermənilər millət olaraq yarandığı gündən qaraçı olaraq başıpozuq köçəri həyatı sürmüşlər. Ermənilərin milli kökü haqqında akademik **Manuk Abeqyan yazır ki, – «Erməni xalqının kökü, buraya nə vaxt, necə, haradan, hansı yolla gəlməsi haqda bizdə dəqiq və aydın məlumat yoxdur». (Erməni ədəbiyyatı tarixi. Yerevan, 1975).** Erməni akademiki bu gün Ermənistan adlanan dövlətin ərazisinə ermənilərin nə vaxt,

necə, kimlərin və nə məqsədlə gətirilməsi barədə minlərlə rəsmi sənədlərin mövcudluğunu bilsə də ermənilərin yerli əhali olmadığını belə qeyri-müəyyənliklə pərdələyir. O məsələnin mahiyyətinə cavab verməkdən bu üsulla yayınmaqla nabeləd oxucularda ermənilərin ən qədim dövrlərdən buraya gəlməsi təəsüratını yaratmaq istəyir. Mənşəyi məlum olmayan köçəri ermənilər xristianlığı qəbul etdikdən sonra Qriqorian kilsəsi ümumerməni milli məsələlərini idarə edən bir siyasi qurum kimi ortaya çıxır. Mən ona görə **siyasi qurum kimi** yazıram ki, ermənilər xristianlığı qəbul etdiyi vaxt xristianlığın bir neçə əsas oturuşmuş cərəyanı olduğu halda xristianlığa bir neçə əhəmiyyətsiz dəyişiklik edərək qriqorianlıq cərəyanını yaradaraq onu qəbul etməsi, əvvəlcədən siyasi məqsədlər güdmüşdür. Belə ki, bu onları milli məqsədlərini həyata keçirmələri prosesində digər xristian kilsələrindən asılı olmaqdan azad etməklə yanaşı, xristian həmrəyliyi əsasında bütün xristian kilsələri və xalqlarının resurslarından istifadə etməyə imkan vermiş olur. Bundan başqa hər hansı bir milli dövlətin ərazisində olan kilsə onun ətrafına toplanan ermənilərin bu ərazidə toplum halında məskunlaşaraq artımını, həm də bir müddətdən sonra bu torpaqların ermənilərə məxsus olması haqqında iddia etməyinə bəhanə rolunu oynayır.

Hətta 16-cı əsrdən bu tərəfə bu prosesi izlədikdə biz nəinki bunun, həm də bunun üçün ermənilərin hansı üsul və vasitələrdən istifadə etməsinin şahidi oluruq.

Erməni səyahətçi Simeon Lexasi hələ 16-cı əsrin əvvəllərində öz səyahətləri haqqında təəssüratlarını SSRİ Elmlər Akademiyasının 1965-ci ildə çap etdiyi «Yol qeydləri»ndə yazır ki, – «İstanbulda (yunanlara məxsus – müəllif) səkkiz kilsə var idi. Bunlardan ən başlıcası olan və Sulumanasarda yerləşən müqəddəs Qevorq kilsəsini Fateh Sultan II Mehmet yunanlardan alıb ermənilərə vermişdi və bu kilsə 1641-ci ilə qədər erməni

patriarxlarının İstambulda iqamətgahı olmuşdu».

Lexasi yazır, – «Yunanlar... bizləri (yəni, erməniləri – müəllif) gördükdə tüpürür və qışqırırdılar; «işkil» – yəni it». «Əgər bir erməni onların qabında su içmiş və ya yemək yemişsə, bahalı da olsa dərhal bu qabı sındırırdılar... Bizim müqəddəs patriarx Saak, Mehmetin yanına gedib bizim köhnə düşmənimiz olan yunanlardan bizim qorunacağımıza razılıq aldı... Mən bizim tarixçilərin yazısından oxumuşdum ki, yunanların hakimiyyəti dövründə İstambulda nəinki bir erməni yaşamayıb, ora bir erməninin ayağı belə dəyməyib. Ora hətta erməni tacirləri belə buraxmayıblar... Türklər İstambuldu aldıqdan sonra isə bir çox əyalətlərdən erməniləri gətirib yunanlardan böyük və möhtəşəm kilsələri alaraq ermənilərə veriblər».

Hələ bundan əsrlər əvvəl katalikos Saak III Dzoroporesi (677-703-cü illər) ərəb istilasının ilk dövrlərində yeni hakimiyyətin, ərəb xilafətinin tərəfinə keçmiş, onun sələfi Eliya isə 702-ci ildə alban patriarxının vizantiyalı din və dövlət rəhbərləri ilə təmasları olduğu barədə ərəb xəlifəsinə casusluq etməklə alban kilsəsinin xəlifənin göstərişi ilə erməni kilsəsinə tabe edilməsinə nail olmuşdur.

Türklərin ermənilərə etdiyi bütün xeyirxahlığın nəticəsində osmanlı dövlətinin torpaqlarında məskunlaşıb həmin ərazilərdə yerləşən qədim yunan və alban monastır və kilsələrə ərəb və türk hökmdarlarının vasitəsilə hüquqi cəhətdən sahib olan ermənilər artıq 20-ci əsrin əvvəllərində, daha dəqiq 1915-ci ildə aropalılar və rusların Osmanlı dövləti ilə apardığı qanlı müharibədə türklərə arxadan ölümcül zərbə vuraraq, ümumilikdə **üç milyona** qədər türkü qətlə yetirməsinə baxmayaraq bu günə qədər yüz ildən çox keçən bir müddətdə guya türklərin erməniləri soyğırı-

mına məruz qoyması haqda heç bir əsası olmayan iftira ilə bərabər, türklərin onları yunanların hücumundan xilas və himayə edərək yerləşdirdiyi türk torpaqlarının erməni torpağı olduğuna iddia irəli sürürlər. Bu əsassız iddialardan isə türk düşmənlərinin hərəsi öz məqsədləri üçün sui-istifadə edirlər.

Lexasinin təsvir etdiyi yunanların ermənilərə olan mənfəi münasibəti heç də əsassız deyil. Görünür ermənilərin türklərə qarşı etdiklərini əvvəllər yunanlara qarşı da etmişlər. Ermənilərin bu gün Rusiya ərazisində rus dövlətinin vasitəsilə məskunlaşıb, rus dövlətinin vasitəsilə 1836-cı ildə Rusiyanın yurisdiksiyasındakı Azərbaycan ərazisində mövcud olan Alban Katalikosatını ləğv etdirərək bu ərazilərdə olan alban monastır və kilsələrinə hüquqi cəhətdən sahib olmaqla, Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsini himayədarları vasitəsilə alıb erməni dövləti qurmaqla kifayətlənməyərək bu gün Qarabağı da özününküləşdirmək cəhdləri ilə yanaşı, 200 ildən çox onu bəsləyib, qoruyan rus dövləti və millətinə xəyanət etmək cəhdləri tarixin bir daha təkrar olunduğunu göstərir. Lakin bu dəfə himayədar Osmanlı deyil Rus dövləti olsa da xəyanətkar elə həmin erməni milləti, erməni dini və dövlət başçılarıdır. Erməni kilsəsi yarandığı gündən indiyədək bütün bu proseslərin başında duran, ona rəhbərlikdə həlledici rol oynayan erməni kilsəsidir. Bu proseslərdə mühüm rol oynayan Daşnaksütyun partiyası, erməni dövləti və onun himayədarları ancaq ikinci dərəcəli iştirakçılardır. Çünki, müxtəlif millətlərin ərazilərində özgə kilsələrini müxtəlif hiylə və yalanlar vasitəsilə özəlləşdirərək onun ətrafında erməni əhalisini məskunlaşdırıb təşkilatlandırmaqla ermənilərin sonrakı iddialarına və hərəkətlərinə əsasları məhz erməni kilsəsi yaradır və sonrakı prosesləri arxa planda duraraq idarə edir.

Bu gün Dağlıq Qarabağ da daxil olmaqla bütün Azərbaycan

ərazisində mövcud olan alban məbədləri və kilsələrində erməniləşdirmə aparmış və bu gün də həтта Kəlbəcərdə, Laçında, Şuşadakı alban məbədi və kilsələrindən xristianlıq şüarı ilə çıxmayan erməni keşişləri oradan çıxarılmalı və onlar milli mülkiyyət olaraq elan edilməli, tarixi abidə statusunda mövcudluğu təmin edilməlidir. Türklərə, o cümlədən Azərbaycana qarşı erməni kilsə xadimlərinin törətdikləri cinayətləri əsas tutaraq Erməni Katolikosatının Azərbaycan ərazisində fəaliyyəti qanunla qadağan olunmalıdır. Azərbaycan vətəndaşı olan hər bir erməninin də qanuni əsaslarla fəaliyyət göstərən hər hansı bir xristian kilsəsində gəlib ibadət etmək hüququ da qanunla təmin edilməlidir. Bu Azərbaycan vətəndaşı olan ermənilərin vicdan azadlığını beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq təmin edilməsi ilə bərabər, erməni katolikosatının Azərbaycan ərazisində din pərdəsi altında siyasi fəaliyyətinə və təxribatlarına son qoymuş olar.

Azərbaycan dövlətinin mütləq əməl etməli məsələlərdən biri də Dağlıq Qarabağ da daxil olmaqla 1989-cu ildən sonra SSRİ tərkibində olan ərazilərdə yaşamış və uzaq xaricdən gətirilib Qarabağda yerləşdirilmiş heç bir erməniyə vətəndaşlıq verilməməsi və onların Azərbaycan ərazisindən çıxarılmasıdır. Digər məsələ isə dövlət büdcəsi və yerli büdcədən maliyyələşən hər hansı bir təhsil müəssisəsində erməni dilinin tədrisi qadağan edilməlidir. Çünki, ermənilərə hər hansı bir status və ya xüsusi hüququn verilməsi Azərbaycan ərazisində yaşayıb, say etibarı ilə onlardan dəfələrlə çox olub, heç vaxt Azərbaycan dövlətinə xəyanət etməmiş az saylı xalqlara qarşı təhqir olardı və Azərbaycanda separatizmin detenatoru olardı.

Dağlıq Qarabağ məsələsində həll edilməli olan mühüm məsələlər çoxdur, mən bunların ancaq ən əsas olanlardan bir neçəsini dedim.

Bu gün Azərbaycan dövləti və Azərbaycan vətəndaşlarının

qarşısında yəqin ki, Qarabağ məsələsindən də təcili və fəvqəladə əhəmiyyətli həll olunmalı bir məsələ də var. Bu şəhid ailələrinin, yaralı qazilərin maddi təminatının sırası Azərbaycan vətəndaşının normal sayıla biləcək maddi təminatından daha yüksək səviyyədə təmin olunmasıdır. Əlbəttə ki, müharibədən sağ salamat qayıdan igid qazilərimizi də yaddan çıxarmaq olmaz. Onların da mənzil şəraiti, işlə təmin edilməsi, təhsilə və peşə hazırlığına müəyyən güzəştlərlə cəlb edilməsi və s. məsələlər təmin edilməlidir.

Düzdür, dövlət orqanları bu məsələ ilə məşğuldur. Sosial şəbəkələrdə verilən məlumatlara görə dövlət hər bir şəhidin varislərinə 11.000 manat sığorta ödənişi, vətəndaşlarının əmək təqaüdü 55-110 manat əlavə, 210-300 manat civarında aylıq prezident təqaüdü ödəniləcək. Müharibədə sağlamlığını I-ci qrup üzrə itirən yaralı qazilərə 8800 manat, II qrup üzrə – 6600 manat, III qrup üzrə isə birdəfəlik ödəniş ediləcək. Bundan başqa şəhid və yaralı qazilərin övladları tədris haqqından azad edilir, yaralı qazilər ildə bir dəfə sanatoriyalarda pulsuz müalicə hüququ verilir. Digər sahələrdə də müəyyən güzəştlər nəzərdə tutulur. Bu iqtisadiyyatı əsasən neftdən asılı olub neftin aşağı düşən qiyməti, koronavirus pandemiyası və son dərəcə ağır və baha qiymətə əldə edilən qələbə ilə başa çatan müharibədən çıxdıqdan sonra hələ düşmən tərəfindən tamamilə xarabalığa çevrilmiş böyük ərazilərin bərpası, qaçqın və məcburi köçkünlərin öz yurdlarına qaytarılması, istehsal, xidmət sahələrinin digər infrastrukturların yaradılması və s. köklü problemlərlə üzbəüz duran Azərbaycan dövləti üçün şəhid və yaralı qazilərimizə bu günə edə biləcəyi maksimum maddi təminatdır. Şəhid ailələrinin, yaralı qazilərin mütləq əksəriyyətinin az təminatlı ailələrdən olmasını, hətta çoxunun adi mənzilinin, yaralı qazilərin hətta dərman pulunun olmamasını nəzərə alıqda dövlətin verdiyi bu maddi təminat heç bir təminatın olmaması anlamındadır. Düşmənin təslim

olduğu gün hələ heç nə anlamayan körpələrdən tutmuş yeriməyə təqəti olmayan ağsaqqalların, ağbirçəklərin gənclərin çöhrəsində, yəni bütün Azərbaycan xalqının üzündə indiyədək görünməyən bir qələbə sevinci və qüruru var idi. Əzizləri öləndə gözlərindən yaş çıxmayan bıqlı-saqqallı kişilərin gözlərindən sevinc yaşları axır, gizli-aşkar uşaq kimi hönkür-hönkür ağlayanlar da az deyildi. Şəhidlərin həyatı, yaralı qazilərin sağlamlığı hesabına Azərbaycanın 30 ildən bəri itirilən torpaqları hamımız üçün vətənə çevrildi. Azərbaycan xalqının əlindən alınan qüruru özünə qaytarıldı, Azərbaycan kişinin yerə salınmış papağı başına qoyuldu, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı bundan sonra hər hansı bir kütləvi terror edə bilməsi imkanı qapadıldı. Türk millətinin 400 ildən çox davam edən tənəzzül prosesi sındırılıb inkişaf istiqamətinə yönələn qapısı açıldı. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı bütün bu qeyd olunan və olunmayanlar üçün hər bir şəhidimizə öz həyatının dəyəri, hər bir yaralı qazimizə öz sağlamlığının dəyəri miqdarında borcludur. Şəhidlər və yaralı qazilərin xalqa verdiyi borcun hamısını qaytarmaq mümkün deyil. Hər dəfə evin qapısı açılanda şəhid övladının atasını görmək ümidilə qapıya baxdıqda keçirdiyi acı hisslərini heç nə ilə ovundurmaq mümkün deyil. Bəs Azərbaycan xalqı öz borcunu qaytarıbmı? **Əlbət ki, yox!** Düzdür bəzi hüquqi və fiziki şəxslər müəyyən xeyriyyəçilik aktları həyata keçirir. Lakin bu məsələnin həlli ola bilməz.

Əslində xeyriyyəçiliyin əsil mahiyyəti dilənçiyə pay vermək deməkdir. Mən bu həqiqəti xeyriyyə işləri ilə özlərinin alicənablığını ortaya qoyan dəyərli insanlarımızın hər bir cəmiyyət üçün zəruri olan bu hərəkətlərinə kölgə salmaq fikrində deyiləm və onları alqışlayıram. Bu xeyriyyəçilik sadə, sırayı, maddi ehtiyacı olan vətəndaşlarımıza həm də hörmət əlamətidir.

Bəs **Şəhidlərimizin** əmanətləri, **Yaralı Qazilərimizin** özlərini, yaxınlarını, düşmənlərimizi yerlə yeksan edib sağ salamat

qayıdan igidlərimizi maddi ehtiyacla üzbəüz qoyub, təsadüfi xeyriyyəçi qarşısında xeyriyyə aktı (oxu - sədəqə) ilə **onları təhqir etmək deyilmi?** Küçədə min nəfəri saxlayıb onlara həyatına son qoymaq, qolunu və ya ayağını kəsmək, gözünü çıxarmaq və s. əvəzinə on milyon ABŞ dolları təklif etsən hamısı səni dəli və ya manyak hesab edər. Çünki bunların maddi dəyərlə ölçülməsi mümkün deyil. Şəhidlərimizin, Yaralı qazilərimizin bizlərə görə qurban verdiyi həyatı, sağlamlığının dəyərinin bir faizini belə istəsək də ödəyə bilmərik. Əgər biz bu gün və bundan sonra da onlar üçün heç olmasa mümkün olanı etməsək daim başqa millətlərin, hətta erməni kimilərin qapazaltısı olacağıq.

Bu məsələ ancaq dövlətin bütün ölkə ərazisində tətbiq etdiyi icbari aktla həll edilə bilər. Yaşlı nəslin hamısı bilir ki, 80-ci illərdə Azərbaycan xalqına qarşı edilən 20 Yanvar qətliamının müəllifi Qorbaçovun özünə fond yaratmaq məqsədilə ölkədə bütün ticarət dövriyyəsinə 5 faizlik Prezident vergisi qoymuşdu. Bütün SSRİ əhalisi qoyun kimi dinməz söyləməz bunu ödəyirdi. Hə, məhz **QOYUN** kimi! Çünki, bu ədalətsiz, haqsız ödəncin heç bir obyektiv əsası olmadığı halda, biz bir kəlmə belə etiraz etmədən onu ödədik.

Heç kəsin də Qorbaçova bir qəpik belə borcu yox idi. Ermənilər də hələ sovet dövlətinin dayanıqlı vaxtlarında belə hər ailədən 25 manat millət haqqı yığıb erməni milli problemləri və məqsədlərinin həll edilməsinə sərf edirdilər. Birinci Qrabağ savaşında ermənilərin bizdən silah üstünlüyünün əsas səbəblərindən biri də məhz bu idi.

Bəs niyə ölkə prezidentinin qərarı ilə ölkədə «Xüsusi Fond» yaradılıb, ticarət dövriyyəsinə 5 faizlik əlavə «xüsusi» vergi qoyulub, «Xüsusi Fonda» yığaraq şəhid və Yaralı Qazilərin, ailə üzvlərinin bütün problemləri, yəni mənzil, avtomobil, ailə üzv-

lərinin sayı nəzərə alınmaqla yüksək aylıq təqaüd, Yaralı Qazilərin müalicəsinin respublikada yüksək səviyyəli müalicəsi, lazım gəldikdə xaricdə müalicə edilməsi, ildə bir dəfə yox, lazım gəldikdə ildə bir neçə dəfə sanatoriya müalicəsi almasını təmin etməməliyik. Bu «Xüsusi Fond» müvəqqəti yox, daimi olmalıdır. Çünki, birincisi, bu gün qundaqda olan şəhid və yaralı qazilərin övladlarının həyatda ayağa durub özlərini təmin etməsi durumuna gəlməsi heç olmasa 25 il vaxt tələb edir. Bundan başqa sülh dövründə belə, ölkə daxilində vəzifə borcunu yerinə yetirərkən, hansısa terrorun və ya qanunsuzluğun qarşısını alanda, sərhəd pozuntularıyla mübarizədə və s. hallarda şəhid olanlar da olur. Ölkədə Şəhid və Yaralı Qazilərin ehtiyacı tam ödənildikdən sonra yığılıb qalan artıq vəsaiti ilk növbədə hərbiçilərin maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına, hərbi xərclərin digər mədələrinin daha dolğun ödənilməsinə sərf etmək olar. Bu proseslər dövlətin də, millətin də daim diqqət mərkəzində saxlanılmalı olan məsələdir. Biz bu gün bunu etməsək hazırda həyatla ölüm arasında çırpınan qazilərimizi öz əlimizlə şəhid etmiş olmaqla bərabər, gələcəkdə vətən uğrunda ölümün gözüne dik baxan oğullar yetişdirmək çətinliyi ilə üzləşəcəyik.

Sonda sözümlə birbaşa Azərbaycan Respublikası Prezidentinədir! Bu xüsusi fondun yaradılması və onun ticarət dövriyyəsinə ən azı 5 faizlik xüsusi vergi vasitəsilə maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi haqqında sərəncamı gecikdirmək olmaz. Şəhid və Yaralı Qazilərin körpə qartallarının maddi ehtiyac, yaralı qazilərimizə isə fiziki və mənəvi ağrılar, ölüm təhlükəsi vaxt vermir. Bu mexanizmi ildırım sürəti ilə yaradıb bu problemi həll etməyin, 30 illik problemi 44 günə həll etdiyiniz qələbə qədər möhtəşəm və dəyərli qələbə olmaqla bərabər Azərbaycanın gələcək qələbələrinin də əsasını qoymuş olacaqsan.

Sonra «Şəhid valideyni», «Şəhid övladı», «Şəhid xanımı»,

«Yaralı Qazi», « Qazi» fərdi döş nişanları təsis edilməli, bu nişanlar də şəhidin, Yaralı Qazinin, Qazinin barelyefi, adı, soyadı göstərilməlidir ki, ölkənin hər yerində, hər bir situasiyada ətrafdakılar kimin qarşısında durduğunu bilib, onlarla onların statusuna uyğun rəftar etsinlər. Bu ölkədə ilk növbədə gözə görünməyən və ya ilk baxışda xırda məsələ kimi görünən çox vacib mənəvi, psixoloji məsələləri avtomatik olaraq həll edəcək.

Müharibənin, sənin udmağın üçün sənə ən asanı, ölkə üçün isə müharibənin hərbi fazasında çalınan qələbəyə bərabər bu ikinci hissəsində qələbə çalmağın həm də o deməkdir ki, sən ömrünün sonunadək seçki sistemini də Qarabağın statusu ilə birlikdə tüpürcəyinlə Paşinyanın alnına yapışdırıb cəhənnəmə göndərə bilərsən. Sən də göndərmək istəməsən millət 99 faiz sənənin lehinə səsə özü göndərəcək və nəinki «5-ci kolonun», hətta «9-cu kolonun» da dili qatlanıb öz yuvasına girəcək.

Müharibənin 3-cü, siyasi mərhələsində də hər şey tam olaraq sənədən asılı olmasa da sənə tam qələbə arzu edirəm. Yəqin ki, bu həm də «kolonsuz» bütün Azərbaycanın arzusudur.

Bu prosesin hüquqi əsaslarına gəldikdə isə mən hüquqşünas, kiçik ədliyyə müşaviri Məmməd xan Əzizxanlı ilə birlikdə «Şəhidlər və Yaralı Qazilər» konstitusiyə maddəsi işləyib hazırlamışıq. Bu konstitusiyə maddəsinin reallaşdırılması üçün konkret qanun layihəsinin məzmununun hazırlanması və «Xüsusi fondun» konkret məzmunu və idarə edilməsi forması haqqında fikirlərimizi də bu məsələlərin icrası həvalə edilən məmurlarla bölüşə bilərik.

Şapur Qasimi

06.12.2020

“Təzadlar” qəzetinin 22 dekabr 2020, “Hürriyyət” qəzetinin 22, 24, 26, 31 dekabr 2020, 04 yanvar 2021, “Türküstan” qəzetinin 22 dekabr 2020, 06, 12 yanvar 2021-ci il saylarında çap edilib

HEÇ KÜSMƏYİN YA HƏNANIN YERİDİRMİ?

«Hüriyyət» qəzetinin 31.12.2020-04.01.2021 tarixli sayında «Bu hakimiyyət heç vaxt uşaqpulunu verməyəcək» – başlıqlı məqalədə 2021-ci ildən Dağlıq Qarabağda ermənilərə hər doğulan uşaq üçün 1000 AZN civarında, valideynlərdən biri əlil olduqda 1700 AZN, uşaq iki yaşına çatanadək isə ona qulluq edilməsi üçün ayda 90 AZN civarında müavinət veriləcəyi barədə verilən məlumata münasibət bildirən Azərbaycan Demokratiya və Rifah hərəkatının sədri, ABŞ-ın Rutgers universitetinin professoru Qubad İbadov **HAQLI OLARAQ** hesab edir ki, – «Məhz bu ermənilərin sayının artımına ciddi təkan verəcəkdir». O həm də qeyd edir ki, – «Heç kəsə sirr deyil ki, Qarabağda Azərbaycan ordusunun qələbə çalmasında başlıca rol oynayan faktorlardan biri də əsasən kəsib ailədən olan, dünyanın uşaqları, bu günün isə igid əsgərləri oldu...» «Çünki biz uşaqlarımızın layiq olduğunu hakimiyyətdən ala bilmirik...» «Bu hakimiyyət bizim uşaqlara, biz onu almayana qədər heç vaxt uşaqpulu verməyəcək...» «Təəssüf ki, layiq olmadığımıza razılaşaraq, hazırkı susqunluğumuzla ölkənin gələcəyini də kor edirik».

Məqalənin əvvəlində isə müəllif Milli Cəbhə Partiyasının sədri, deputat Razi Nurullayevin bu günlərdə Milli məclisdə uşaqlara müavinət verilməsinin vacibliyini gündəmə gətirdiyi və hələ də bu barədə qərar qəbul edilmədiyi üçün narahatlığını qeyd edərək onun, – «Hökumət üzvlərimizi hər zaman dinləyirəm. O qədər gözəl danışırırlar ki, deyirəm, bəlkə Yaponiyada yaşayıram. Aylarla ət üzünə həsrət qalan, palçığa batan adamla yaşayasan ki, gərək onları başa düşəsən. Görünür belə olmasa bunu başa düşə bilməyəcəyik», sözlərini sitat gətirir.

Ümumiyyətlə kapitalizm quruluşu yarandığı və özü ilə birlikdə həyata vəsiqə verdiyi qanunvericilik, seçki, siyasi partiya-

lar kimi sistemlər bu günə qədər cəmiyyətdə ədalətli münasibətlərin yaradılması üçün əsas meyar, istinad nöqtəsi kimi qiymətləndirilir. Cəmiyyətin imkansız təbəqəsinin ehtiyaclarını, cəmiyyətdə gündəlik həyatda təsadüfən də olsa rast gələn qanunsuzluqları mətbuatda, Milli Məclisdə dilə gətirən millət vəkili-nin sözləri istər-istəməz bir çox suallar yaradır.

Birincisi, görəsən deputatların hamısı aylarla ət yeməyib, palçığa batsaydı uşaq pulu vermək qərarı qəbul edərdilərmisi? Əgər belə bir qərar qəbul etsəydilər, bu pulun məbləği nə qədər olardı və onu ödəməyə maliyyə mənbəi olardı? Əgər olsaydı, versəydilər, bu pul gündə ya həftədə heç olmasa bir dəfə ət yeməyə və palçığa batmamağa, həm də Qubad İbadoğlunun dediyi kimi, uşaqların telefon, kompyuter və başqa ehtiyaclarını qarşılamağa imkan verərdimi?

Milli Məclisin spikeri, – «Hesab edirəm ki, uşaq pulu ilə bağlı sualınıza cavab tapacaqsınız», deyərək hansı cavabı tapa biləcəyini deməsə də, millət vəkili ümidləndirib. Qubad İbadoğlunun verdiyi məlumata görə hazırda şəhid uşaqlarına 21 AZN, müddətli hərbi xidmətdə olanların uşaqlarına 15 AZN verilir. Şəhid uşaqlarına verilən müavinətə gələn ildən 19 faiz (4 AZN) əlavə etməklə onu 25 AZN, müddətli hərbi qulluqçuların uşaqlarına verilən müavinət isə 18 faiz (2,7 AZN), artırmaqla 17,7 AZN-ə çatdırılacaq. Bu məbləğin bir uşağa bir ay ərzində başqa komponentləri nəzərə almadan belə, şəhid övladına şorba bişirməyə yetərli olmadığını göz önünə alsaq, hətta Milli Məclis belə bir qərar qəbul edərək onu maliyyələşdirməyə mənbə tapıb ödədirsə belə, spikerin cavabının, Nurullayevin də dediyi millətin uşaqlarının, nəinki aylarla, hətta illərlə ət yemək ehtimalı sıfıra bərabərdir. Yəni, cənab Nurullayevin mübarizə fəaliyyəti Don Kixotun düşmən əsgərləri əvəzinə, yel dəyirmanı ilə vuruşmasından başqa bir anlama gəlmir. Nurullayevin dövlət, onun iqtisadi

sadi, ictimai, hüquq sistemi məsələlərinə nə dərəcədə bələd olduğunu bilmirəm. Lakin onun millət vəkili kimi bu məsələlərə yanaşma tərz, onun bu məsələlərə tamamilə nabeləd olması təsəvvürü yaradır. Azərbaycan reallığı üçün bu təəccüblənməli bir hal deyil. Əgər biz Milli Məclisdə xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadəyə bir dəfə siyasi bir məsələ, digər halda iqtisadi məsələ haqqında sual veriləndə, – «Mən siyasətdən, ikinci dəfə isə, mən iqtisadiyyatdan heç nə qanmıram», cavabı, A.Mütəllibovun hakimiyyəti dövründə isə Z.Xanlarovaya «Niyə H.Əliyevlə, Brejnevın qarşısında 14 bayraq oxuyurdun?» – sualına – «Mənim siyasətdən başım çıxmır, mənə dedilər oxu, mən də oxudum» – cavabı, aktrisa Amalya Pənahovanın millət vəkili olmaq istəyinə, jurnalistin, – «Amalya xanım, axı siz parlamentin işinə bələd deyilsiz» – sualına onun, – «Nə olsun ki, mən də başqaları kimi işləyib öyrənəcəyəm də» – cavabını, həm də hələ yüz il öncə Leninin o vaxt mövcud olan parlamentləri «naqqalxana» adlandırması və bu gün nəinki Azərbaycanda, eləcə də bütün dünyada keyfiyyət səviyyəsi bir qədər aşağı-yuxarı parlamentlərin hamısının mahiyyəti naqqalxana olaraq qaldığı ortadadır. Əslində parlament adlanan qurum yaradıldığından qanunverici orqan olaraq nominalda peşəkar qanun istehsal edən mexanizm kimi meydana gəlsə də, hər yerdə mövcud quruluşun məzmununa, mahiyyətinə, özəl xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq reallıqda daha çox siyasi mexanizmə çevrilmişdir. Siyasətin də bütün dillərdə aldatma, hiylə, yalan olduğunu da nəzərə aldıqda, hökumət üzvlərinin çıxışlarını dinləyən Nurullayevin həmin anlarda özünü Yaponiyada yaşadığını hiss etdiyini də ciddi qəbul etmək olar. Lakin bütün hallarda Nurullayevin narahat olmağına heç bir əsas yoxdur. Çünki, parlamentin spikerindən tutmuş üzvlərinə qədər, cəmiyyətin normal mövcudluğunu, sabit inkişafını təmin edəcək bir quruluşun necə qurmaq mümkün olduğunu bilmir. Parlamentdə oturanların ən bilikli və bacarıqlısı ən yaxşı halda avropa

dövlətlərindən birinin anayasasını tərcümə edib və ya etdirib cəmiyyətə təqdim edə bilər. Bunun da faydası olmayacaq, çünki, parlament mövcud sistemin tərkib hissəsidir, onu dəyişmək üçün bütün mövcud sistem dəyişməlidir. Əks halda Nurullayevin dediyi kontingentin heç olmasa ayda bir dəfə ət yemək arzusunu reallaşdırmaq mümkün deyil. Xüsusilə o halda ki, cənab Nurullayev ət yemək məsələsini reallaşdırmaq üçün heç bir üsul təklif etmədən tək-cə gileylənməklə kifayətlənir.

Qubad İbadoglundan dediklərinə gəldikdə isə, onun Qarabağda ermənilərə verilən uşaq pulunun orada erməni əhalisinin artımına ciddi təkan verəcəyi fikri həqiqətdir. Bu tədbir məhz müstəsna olaraq bu məqsədə yönəldilib. Qubad İbadoglu bu ödəmələrin maliyyə mənbəini açıqlamır, mən açıqlayım. Ermənistan dövlətinin, Ermənistan cəmiyyətinin Qarabağda belə bir tədbiri maliyyələşdirmək imkanı yoxdur. Lakin Rusiyada yaşayan iki milyon erməni Rusiyanın dövlət, maliyyə, hüquq-mühafizə, ticarət, KİV-i və digər sistemlərində rus dövlətinin himayəsi və loyal münasibəti nəticəsində dövlət içərisində dövlət yaradıb, Ermənistanı və Qarabağdakı separatçıları Rusiya cəmiyyətindən hər il talan etdikləri yüz milyardlarla pulun bir hissəsi vasitəsilə maliyyələşdirirlər. Bundan başqa Amerika, Fransa və digər dövlətlərdə qurduqları maliyyə, terror, casusluq və s. sistemləri vasitəsilə Ermənistana və Qarabağdakı ermənilərə maliyyə dəstəyi verirlər. Bundan əlavə Rusiya, Fransa, Amerika və digər ölkələr də ermənilərə gizli-aşkar maliyyə, texniki yardımları edirlər. Bu yardımlar kompaniya xarakteri daşımır, sistemli və daimi işləyən mexanizmlər vasitəsilə edilir. Azərbaycanın təbii sərvətləri, xüsusilə nefti, qazı olsa da, çıxarılan neftin, qazın pay bölgüsündə Azərbaycanın payına düşən hissəsinin qiymətini toplayıb Azərbaycanın qarşısında duran problemlərin həll edilməsinə zəruri olan maliyyənin miqdarı ilə müqayisə etdikdə vəziyyət çox da lovğalanmağa imkan vermir. Bunun səbəbləri tək-cə çıxarılan neft və qazın Azərbaycanın payına düşən

hissəsinin elə də çox olmamağı ilə bitmir. Digər istehsal sahələrinin həm horizontal, həm də vertikal inkişafının səviyyəsinin aşağı olması, xüsusilə mövcud sistemin böyük və çoxsaylı naqisliklərindən irəli gələn səbəblər, müharibənin heç də az olmayan xərcləri, düşmənin xarabalığa çevirdiyi çox böyük əraziləri sıfırdan başlayan bərpası, pandemiyanın respublikaya vurduğu əhəmiyyətli zərər, «köhnə, böyük qardaşlarımızdan» bizə yadigar qalan «nümayəndələri, özümüzdən olan konservativ düşüncəli insanlarımız və s. respublikanın iqtisadi-ictimai inkişafına mane olub, ləngidən amillərdir. Bu amillərin heç olmasa bir hissəsi olmasaydı ət məsələsini də, uşaq pulu məsələsini də çox tez və səmərəli səviyyədə həll etmək mümkün idi. Nurullayevdən fərqli olaraq İbadoğlu uşaq pulunun verilməsini primitiv ət məsələsi ilə deyil, qüdrətli ABŞ universitetinin professoru olaraq, daha «samballı» əsasla ordunun qələbəyə çatmasının başlıca amillərindən birinin kasıb ailədən olan hərbcilər olduğu ilə izah edir. Lakin o, dövlət yarandığı gündən, yəni on beş min ildən bəri indiyədək baş verən müharibələrin istisna edilmədən hamısında, qələbədə də, məğlubiyyətdə də məhz bu amilin, həm də zərər çəkən (ölən, yaralanan) çoxluq olaraq mövcud olduğunu və onların uşaq pulu ilə böyümədiyini, dövlətin onların uşaqlarına pul vermədiyini yaddan çıxarır».

Bütün bu müddət ərzində də müharibənin aparılması zamanı və sonrakı dövrdə cəmiyyətin öz yaralarını sağaldıb ayağa durması prosesində dövlətin və cəmiyyətin yazılmamış, lakin yazılan qanunlardan hamının daha ciddi əməl etdiyi öz funksiyaları olub. Yəni, müharibənin aparılmasını, onun təchizağını dövlət xəzindən təmin edib, çatmayanını da yenə xalqdan yığıb. Qalib olmaq istəyən xalq da bütün bu çətinliyə dözüb və çox zaman da qalib olub. Müharibədən sonra isə dövlət boşalmış xəzinəsini doldurmaqla, qırılan qoşunu, onun ləvazimatını və s., digər ancaq dövlətin gücü çata biləcəyi işləri görüb. Həm də bütün bu xərclərin çoxu xalqın, həmin kasıb hissəsinin üzərinə düşüb.

Müharibə zamanı ölənlərin, yaralananların ailə üzvləri, yaxınlarının mövcud olmasını müxtəlif formalarda xalq həll edib. Bunu xalqın yağlı yeyənləri, yağlı tikəsindən, yavan yeyənləri, yavan tikəsindən bir hissəsini bu kontingentə verməklə həll edib, ayağa durmuşlar. Bu gün cəmiyyətin və dövlət mexanizminin inkişaf səviyyəsi, onların qarşılıqlı münasibətləri, funksiyaları keçmişlərdə olduğu kimi, kortəbii deyil, qanunlar vasitəsilə tənzimlənir. Professor İbadoğlu Nurullayevdən öz üstünlüyünü başqa məsələlərdə də nümayiş etdirir. Yəni, o uşaqpulu ala bilməməyimizin günahının kimdə olduğunu və bu pulu dövlətdən necə almaq «lazım olduğunu» da izah edir. O hesab edir ki, uşaq pulunun verilməməsinin günahı **UŞAQLARDA YOX**, onların **VALİDEYNLƏRİNDƏDİR!** Valideynlər bu pulu almaya qədər, hakimiyyət bu uşaqpulun verməyəcək. O buna görə günahı hakimiyyətdə görmür. Sonda qeyd edir ki, – «Təəssüf ki, layiq olmadığımıza razılaşıaraq, hazırkı susqunluğumuzla ölkənin gələcəyini də kor edirik».

Çox qəribədir. Sovet Dövləti dağılandan sonra respublikada mütərəqqi bir iqtisadi-ictimai quruluş qurulsaydı, bu gün ölkənin, cəmiyyətin bu gün mövcud olan bir çox problemi olmaya-caqdı. 25 il bundan öncə, bu günümüzə mövcud olub, «korluğumuzun» əsas səbəbi olan bu sistemin qurulmasının ideoloqlarının biri, bunda xüsusi xidməti olmuş İbadoğlu, həmin sistemin doğurduğu eybəcərliklərdən birinin mövcudluğunun günahını uşaqlarda deyil (güya günahı uşaqlarda görmək olardı – müəllif), o, sistem quranda hətta sistemin nə olduğunu bilməyən, çoxunun isə o zaman hələ qundaqda olduğunu belə nəzərə almayaraq valideynlərdə görür. Bununla da kifayətlənməyib hamını susmamağa çağırır. Yəni, onun fikrincə hamı ayağa durub, hakimiyyətin üstünə yeriməlidir. Gənc nəsil bu sözlərə uya bilər. Çünki, SSRİ dağılandan sonra Azərbaycanın hansı daxili və xa-

rici basqılarla, problemlərlə üz-üzə qaldığı haqqında dəqiq, əyani təsəvvürü, xəbəri yoxdur. Bu günə çox itkilər, çətinliklər bahasına gəlmişik, bu gün az-çox ölkədə dövlət və cəmiyyət elə bir səviyyəyə çatıb ki, vəziyyəti tam düzəltmək üçün hakimiyyət və cəmiyyət ortaq məxrəcə gələrək addım-addım ölkənin tərəqqisinə nail ola bilər. Bu gün ölkənin vəziyyətinin kəndir üzərində duran kəndirbazın vəziyyətində olub, ən kiçik bir müvazinətsizlikdən fəlakətə düşər ola biləcəyini, şüuru orta ictimai şüur səviyyəsindən, savadı isə orta məktəbin 8-9-cu sinif şagirdi səviyyəsində olan hər bir kəsə aydın olduğu halda iqtisadçı **PROFESSOR** İbadoğlu məgər bunu bilmir ya ölkənin vəziyyətindən xəbəri yoxdur? Hələ internet, digər qohumlar və köhnə dostlarla mobil telefon əlaqəsi və s. mövcudluğu da öz yerində.

Razi Nurullayevin əhalinin bir hissəsinin maddi durumunun yaxşı olmamasını parlamentdə dilə gətirməsini, millət vəkiliyin öz vəzifə borcunu vicdanla yerinə yetirməsi cəhdi, Qubad İbadoğlunun uşaq pulunu hökumətdən hətta hökumətin «üstünə getməklə» tələb edilməsini də hərəkət başçısı olaraq cəmiyyəti düşündürən bir məsələnin həll olunmasına göstərilən bir yol kimi qəbul etmək olardı. Belə ki, hər bir insan cəmiyyətin problemlərinin həll edilməsinə öz prizmasından baxır, öz zəkası, səviyyəsinə uyğun da çıxış yolu təklif edir. Adi dövr üçün bu çox adi və normal haldır.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması uğrunda aparılan **müharibənin** və ondan sonra onun nəticələrinin aradan qaldırılması üçün aparılacaq ağır **mübarizənin** qurtardığını düşünənlər millət üçün çox böyük **taleyüklü səhv** edirlər. Müharibəmiz də, mübarizəmiz də başlanğıc mərhələsinin ilk pilləsindədir. 44 gündə iki yüz ildən bəri qolu qandallanıb, düşmən qarşısında diz çökdürülmüş milləti öz həyatları, sağlamlıqları hesabına bu qandalları qırıb, milləti ayağa qaldıran şəhidlərimizin

övladları, Yaralı Qazilərimizin özü, bu gün ancaq heyvan saxlamağa yararlı olan komalarda yaşayır, dərman almağa, ailəsinə yavan çörək almağa pul tapa bilmir. Dövlət əsas gücünü düşmənin otuz ildə xaraba qoyduğu ərazilərimizin tezliklə bərpa olunmasına, dövlətin birbaşa vəzifələrinə aid olan digər işlərin icrasına yönəltməklə bərabər, Şəhid və Yaralı Qazilərimiz üçün də gücü çatan işləri görüb və imkanları daxilində görməkdə davam edir.

Dövlətin də, fərdi sahibkarların da kapitalının əlindən alınıb, başqa problemlərin həllinə yönəldilməsi isə çox qısa bir müddətdə heç bir düşmənsiz, müharibəsiz Azərbaycan cəmiyyətinin çöküb, Ermənistandan da pis vəziyyətə salınması deməkdir. Bunu Razi Nurullayevdən də öncə, iqtisadçı olan Qubad İbadoğlu bilməlidir, yəqin bilir də.

Dövlət yetkililərinin bilavasitə göstərişi ilə yaradılmış «Yaşat» fondunun hesabına çox qısa bir müddətdə yığılan məbləğ, yeməyə ət tapmayan və uşaq pulunda gözü olanların vəsaiti hesabına yığılmayıb. Bu normal dövlətçilik və normal sahibkarlıq standartlarından kənar olub, cəngəllik qanunları əsasında mövcud olan dövlətimizin özünəməxsus təsir vasitələri ilə, həmin cəngəllik qanunları ilə fəaliyyət göstərən sahibkarlarımızın hesabından «Yaşat» fonduna keçən vəsaitlərdir. Bu gün **əsas məsələ** bu vəsaitlərin bu fonda necə keçirilməsi yox, pulun artıq fondun hesabında oturmasıdır. Deməli dövlət və sahibkarlar bacadığı qədər öz borcunu yerinə yetirir.

Marks yeni yaradılacaq sosializmin kommunizm quruluşunun ilk pilləsi olaraq onu xarakterizə edərkən yazır ki, – «Elə indi bətnindən çıxdığı, bu səbəbdən kapitalizm cəmiyyətinin bütün iqtisadi, mənəvi, əqli cəhətlərdən köhnə cəmiyyətin doğurduğu ləkələri hələ özündə saxlayır». (K.Marks, Qota proqramının tənqidi).

Bu baxımdan özündə bu gün də, dünyanın ağır və qara ləkələrini daşıyan, lakin güclü himayədarları olan yırtıcı düşmənimizlə müvəffəqiyyətlə döyüşən Azərbaycan dövləti və bu günkü ağır müharibə və pandemiya şəraitində sahibkarlığını pis-yaxşı irəli sürüyən sahibkarlarda günah axtaranlara, hələ yüz il bundan irəli təhsil üzü görməmiş, millət vəkili, iqtisadçı professor deyil bazarda baqqallıq edən **Məşədi İbadın** peyğəmbərcəsinə, Nyutonun, Eynşteynin, Adam Smitin kəşf etdiyi qanunlar qədər obyektiv həqiqət olan sözünü hər ikinizin, sizin şəxsinizdə sizin kimi düşünənlərin yadına salmaq istəyirəm. «**HEÇ HƏNANIN YERİDİRMİ?**» Müharibə də, mübarizə də hələ davam edir və **QƏLƏBƏNİ** heç kəsə gətirib qızıl nimçədə hədiyyə etmirlər. Yaşlı nəslin çoxu ən azı sənədli kinokadrlarda Leninqradın mühasirəsində, düşmənin fasiləsiz atəşləri altında şaxtada, qarda, qazın, suyun, elektrik enerjisinin, isti paltarın olmadığı şəraitində gündə 50-100 qram çörək yox, qara xəmirlə qidalanan, rusların, elə həmin vaxt bu gün ət, uşaqpulu davası edənlərin babası-nənəsi, atası-anası ac-susuz, gün ərzində 14-16 saat ən ağır işlərdə qəpik-quruşa beş il işlədiyindən yaxşı xəbərdardırlar. Həm də bu bizim yox, bizi milli və şəxsi əsarətdə saxlayanların qələbəsi naminə edilən fədakarlıq, qəhrəmanlıq idi. Bizim isə bu gün ən pis yaşayışımız onların yaşayış səviyyəsindən **yüz dəfə** üstün yaşayır. İndiki gündə biz dövlətlə ət, uşaqpulu və s. qarın davası etsək, millətimizə qarşı Ermənistandakı ermənilərin düşmənçiliyindən də qat-qat ağır və dəhşətli düşmənçilik etmiş olarıq. Arxa bildiklərinin, çətin gündə xəyanəti, arxadan vurulan zərbəsi, düşmən zərbəsindən daha çox ağrıdır. Bu gün elə məhz millətin ət tapa bilməyən hissəsi də, nəinki ət yeməkdən, hətta yediyi quru çörəyə də qənaət edib, təşkilatlanaraq dövlətin çatdırı bilmədiyi işləri görməklə, millətin növbəti mərhələlərdəki

qələbələrini təmin edilməsinə etibarlı yardımçı yox, **İŞTİRAK-ÇISI** olmalıdır. Bu gün, millət vəkilləri, partiya sədrləri, özünü cəmiyyətin ziyalıları hesab edənlər, sadəcə olaraq Azərbaycan torpağına **VƏTƏN** deyənlər, hökumət üzvləri, Prezidentin üstünə bir tələblə getməlidirlər. Şəhidlərimizin yaxınlarını, Yaralı Qazilərimizi və onların yaxınlarını xeyriyyə tədbirləri ümidinə qoymayaraq, onları ianə ilə alçatmayaraq, ticarət dövriyyəsinə 5 faiz xüsusi vergi təyin etmək barədə sərəncam imzalamaqla onların haqqı olan yüksək səviyyəli həyat şəraiti ilə davamlı, ləyaqətləri tapdalanmadan təmin edilsin. Çünki, biz ancaq Şəhidlərimizi, Yaralı Qazilərimizi, döyüşlərdən sağ-salamat qayıdan igidlərimizi təkcə sözdə yox, əməldə də özümüzdən yuxarı tutmasaq, nəinki yaxın gələcəkdə, heç uzaq gələcəkdə də qələbə üzü görə bilmərik, heç buna haqqımızda ola bilməz. **«Könlü balıq istəyənin quyruğu suda görək»** – deyib aqillərimiz. Əgər biz, bizə görə həyatından, sağlamlığından keçənlərə, özümüzün-özümüzə xərc-lədiyimizin **5 faizindən** keçməyi bacarmayacağıqsa, onda biz nəinki başımızı dik tutub, bu torpağa vətən deməyə, heç bir millətin bizi insan saymadıqlarına görə heç kəsdən inciməməliyik. Biz ancaq, hətta quru çörəyimizin də heç olmasa **beş faizindən imtina** edərək, Şəhidlərimizi, Yaralı, sağlam Qazilərimizi, onların yaxınlarını **UCA tutsaq**, bir vətəndaş, millət olaraq, özümüz də onlarla daim ucalacaq, həmişə **QALİB** olacağıq.

Bu fikirlər mənim şəxsi kəşfim deyil. Bu və digər həqiqətləri dünyanın çox millətlərinin, o cümlədən türk millətinin dahiləri bizə ərməğan qoyub getdikləri bu qanunları fikir xəzinələrində söyləmişlər. Çox təəssüf ki, nəinki sıradan olanlarımız, hətta millət vəkili, alim, ziyalı, dövlət xadimi olanlarımız da belə öz hərəkətlərində, çıxışlarında bunları ya cəhalət, ya qəbahət səbəbindən nəzərə almırlar.

Hələ 500 il öncə Məhəmməd Füzuli yazırdı ki:

**Kim ki, cananı, can üçün sevir, canın sevir,
Kim ki, canı, canan üçün sevir, cananı sevir.**

Bu gün, indiki vəziyyətdə, ət və ya uşaqpulu tələbi ilə milləti dövlətin üstünə getməyə çağırmaq, mahiyyətdə nəticə etibarilə milləti məğlubiyyətə, alçalmağa, parçalanmağa sövq etmək deməkdir. Başqa sözlə millətin bədbəxt edilməsi üzərində özünə yaradılan heyranlıqdır. Yəni, bu gün milləti talan etmək hesabına sahibkarlıq adı ilə varlananların əməlinin, milləti parçalamaq, rəzil gününə salmaq hesabına özünə **SİYASİ ÇƏKİ** qazanmaq formasıdır. Özünü xalqın nümayəndəsi, biləndəri sayanlar məmur və ya xalq kütləsinin əsassız qəzəbinə tuş gəlib həyatını itirmək təhlükəsi ilə üz-üzə gəlsə belə cəmiyyətə millət, dövlət olmağın düzgün yolunu göstərmək üçün əyninə kəfən geyib həqiqəti deməkdən çəkinməməlidir. Lap elə Şəhidlərimiz, Yaralı, yarasız Qazilərimiz həyatın, sağlamlığını itirməyindən çəkinməyib, mətinliklə vətən torpaqlarını azad edərək milləti millət, dövləti dövlət etdikləri kimi. Həmişə asan qazanılan qələbənin ömrü az, sonradan çəkilməli olan yükü isə ağır olur. Məsələn, SSRİ-nin almanlar üzərindəki qələbəsi ağır, çətin başa gəlsə də, bu günə qədər almanlar Rusiyaya barmaq uzada bilmir. Ermənilər rusların hesabına 1992-ci ildə bizi asanlıqla məğlub etmələrinin nəticəsi bu gün düşdükləri faciəli vəziyyəti ilə sonunclanıb və uzun illər çox ağır bir yük daşımağa məhkumdurlar. Fərdi çərçivədə isə götürsək 1918-ci ildə ağır, lakin şərəfli mübarizə yolu seçib, yetmiş il ərzində sovet təbliğat maşınının lənətlədiyi insanlar daim millətin ürəyində yaşayıb və əbədi yaşayacaqlar. Lakin rus bolşeviklərinin qoltuğunda asan şöhrət qazananlar isə millətin əbədi lənətinə düşər olublar. Düşməne əlinə düşən elə ilk fürsətdə ölümcül zərbə vurmalısan. Əks halda o əlinə düşən ilk fürsətdə sənə qarşı bunu edəcək. Hakimiyyət və müxalifət münasibətləri isə **DÜŞMƏN** münasibətləri deyil və

heç bir halda olmamalıdır da. Çünki, bu münasibətlərin mərkəzində millət və onun həyatı, taleyi durur. Heç bir tərəf öz məqsədinə çatmaq üçün, bu taleyə heç bir halda, heç bir dərəcədə, heç bir üsul və vasitə ilə təcavüz etməməlidir. Belə ki, millətin mövcudluğu, durumu, statusu həm hakimiyyətin, həm də müxalifətin mövcudluğu, durumu, statusunu müəyyən edir. Bu məsələlər haqqında istənilən qədər misallar, nümunələr gətirib onları müxtəlif bucaqlardan, müxtəlif müstəvilərdə izah etmək olar. Lakin düşünürəm ki, məqalənin mövzusunu düzgün qiymətləndirmək üçün qeyd olunanlar yetərlidir.

Otuz ildən, əslində isə 200 ildən bəri dünyanın böyük gücləri və ermənilərlə döyüş hələ bitməyib və **MİLLİ AZADLIQ UĞRUNDAN DÖYÜŞ HEÇ ZAMAN BİTMİR**. Bu döyüş bitdiyi an, milli köləliyin başlanğıcıdır. Biz ancaq döyüşün kiçik bir raundunu udmuşuq. Dağlıq Qarabağda artıq döyüşün ikinci raunduna intensiv hazırlıq gedir. Belə bir vaxtda ət davası, uşaq pulu uğrunda hakimiyyətlə mübarizəyə çağırışlar istər-istəməz dahi **Üzeyir bəyin bir sözünü yada salır, – «Qərribə millətik, bir birimizi heç bir iş görməyə qoymuruq. Bizlərdən kimsə bir siçan düzəldən kimi, aramızdan tez bir pişik çıxıb o siçanı udur. Yenə qalırıq əli boş».**

Döyüşün birinci raundundan sonra dövlət Şəhidlərimiz və Yaralı Qazilərimiz üçün müəyyən işlər görülməkdədir. Düzdür bu Şəhidlərimizin və Yaralı Qazilərimizin layiq olduqlarından çox-çox azdır. Lakin – «Varını verən utanmaz» – deyib aqillər. Bu gün dövlətin ən vacib və təxirəsalınmaz işi çox qısa müddətdə təkə ordunun itkilərini bərpa etmək deyil, həm də onu mümkün qədər gücləndirməkdir. Bundan başqa da Türkiyə, Pakistan, Qazaxstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan, hətta İndoneziya ilə ən azı, ayrı-ayrılıqda hərbi əməkdaşlıq, kənar hərbi müdaxilə zamanı, qarşılıqlı hərbi yardım haqqında iki tərəfli

müqavilələr də bağlamaq və sairədir. Bu dövlətlərlə Konstitusiyalı federasiya yaransa bu Azərbaycanın da gücünü on dəfələrlə artırmış olar.

İndiki vəziyyətdə Şəhidlərin yaxınlarının və Yaralı Qazilərin özlərinin və yaxınlarının maddi tələbatını onların layiq olduqları səviyyədə tam ödənilməsi isə ölkə prezidentinin sərəncamı ilə ticarət dövryyəsinə 5 faizli xüsusi vergi qoyularaq, xüsusi fond vasitəsi ilə ödənilə bilər. Mən bu barədə mətbuat vasitəsilə ölkə prezidentinə artıq müraciət etmişəm. Bu gün Millət Vəkilləri, Siyasi Partiya funksionerlərinin çoxu, bir çox daxili problemlərin, xüsusilə Şəhid və Yaralı Qazilərin maddi problemlərinin həll edilməsi üçün radikal icbari tədbirlərin görülməsinə, xalqın maddi durumunun yaxşı olmaması ilə izah edərək, soyuq yanışırlar. Mən bütün Azərbaycan vətəndaşlarına bir sualla müraciət etmək istəyirəm. **Məgər bu gün maddi durumu ən pis olan vətəndaşın vəziyyəti ikinci dünya müharibəsi dövründə Azərbaycan vətəndaşlarının 250 qram qara çörəyin ümidinə qalıb, gündə 15-16 saat ac, susuz, soyuqda, qarda, nazik paltarada, ağır işlərdə işləyənlərdən, Leninqradda gündə 25 qram qara çörəyin yox, qara xəmirin ümidinə qalıb, düşmənlə döyüşərək qalib gələnlərdən pisdirmi? Ya biz onlardan acizik?** Bu gün, eləcə də son iki yüz ildə də bizimlə qarşı-qarşıya duran təkçə erməni deyil. Erməni özlüyündə bizim qarşımızda dura biləcək bir zibil deyil. Qarşımızdakı erməni sadəcə olaraq «arxalı köpəkdir». Qarşımızdakı ilk baxışda adi gözlə görünməyən böyük güclərdir. Əgər biz heç bir əziyyətə, əzaba qatlaşmadan, qarnımızı papağımızdan uca tutub, mədəmizi mənləyimizdən qiymətli hesab etməklə, yüngül qələbəyə can atsaq, qolumuzda qandal, boynumuzda əsarət zəncirini görməyimiz qaçılmaz olacaq. Biz kimlərinə yaxşı yaşadığını bəhanə edərək, yaxşı olmayan vəziyyətimizdə belə cəmiyyətimizin, dövlətin

gücü çatmayan problemlərin, indiki halda Şəhid ailələri və Yaralı Qazilərimizin problemlərinin həll edilməsində iştirak etməkdən yaxamızı kənara çəkəcəyiksə, hər hansı, hətta cılız bir düşməyə məğlub olacağımız labüddür. O ki, qaldı Razi Nurullayevin ədalətsizlik, qanunsuzluq hallarına hərdən açıq şəkildə mətbuatda, Milli Məclisdə etirazına, bildirirəm ki, bu naqisliklərin əksəriyyəti mövcud sistemin mahiyyətində olan naqisliklərin təzahürüdür və bunların əsaslı şəkildə, birdəfəlik yox edilməsini hökumətin üstünə, toqquşmaya kütləni göndərmək yox, bunu təmin edən islahatlar həyata keçirilməklə, onları aradan qaldırmaq mümkün olar. Əgər o və ya digər millət vəkilləri doğrudan da bilavasitə vəzifə borcu olan, mütərəqqi sistemli islahatlar paketi irəli sürmək, bu islahatları reallaşdırmağa biləcək qanunlar layihəsi işləyib hazırlayaraq məclisin müzakirəsinə çıxarmaq fikri varsa, onlara bunu təqdim edə bilərəm. Həmişə, xüsusilə də bu gün rütbəsindən, vəzifəsindən, ictimai vəziyyətindən və sairədən asılı olmayaraq özünü bu vətənin övladı hesab edən hər bir kəs cəmiyyəti hakimiyyətlə toqquşmaya təhrik etməyə yox, bütün bu gün mövcud olan problemlərin dinc yolla həll edilməsi yollarını ortaya qoymalıdır. Çünki, xüsusilə bu dövrdə türklərin, o cümlədən Azərbaycanın daxilində hakimiyyət-vətəndaş toqquşmasını ağac altında oturub, ağacın budağındakı qarğanın ağzından düşəcək pendiri səbirsizliklə gözləyən çaqqallar kimi təkcə erməni yox, onlardan yüz dəfələrlə güclü və yırtıcı olan türk düşmənləri, türk torpaqları ətrafında dövrə vurub, bu toqquşmanı çox səbirsizliklə gözləyirlər. Bu toqquşma onlar üçün göydəndüşmə, «istədiyim, yar idi, yetirdi pərvərdigar» olmuş olardı. Mənim Azərbaycanda hakimiyyət-vətəndaş toqquşmasının baş verməməsində qəti ısrarlı olmağımın səbəbi cəmiyyətdə nəinki ət yemək, uşaq pulu problemləri mövcudluğundan xəbərim olmaması və ya onların həllini arzulamadığım

anlamına gəlmir. Bu gün mövcud olan iqtisadi, ictimai sistemin yaradılması üçün Qubad İbadoğlunun hələ otuz il bundan qabaq göstərdiyi coşqun fəaliyyət zamanı, mən bu gün nəinki Razi Nurullayevin görüb razılaşmadığı, eləcə də görə bilmədiyi, lakin bu gün mövcud olub, gələcəkdə də doğacağı çox problemləri görərək, bu problemlərin meydana gəlmək ehtimallarını qapada biləcək sistemin qərarlaşdırılması üçün, real, elmi əsaslara söykənən təkliflər versəm də, o zaman hakimiyyət uğrunda sərt, ölüm-dirim mübarizəsi aparan hakimiyyət-müxalifət və ortada çaşqın qalan vətəndaş kütləsinin durumu cəmiyyətin bunu dərk etməsinə imkan vermədi. Bu gün cəmiyyətin ortada olan xeyli sayda problemləri, o cümlədən Nurullayevin və İbadoğlunun dedikləri də məhz birbaşa bunun nəticəsidir. Bütün bunları deməklə mən kimisə, nədəsə günahlandırmaq, hətta qınamaq fikrində də deyiləm. Çünki, qədim **yunan filosofu Heraklitin** dediyi kimi, – «**Eyni çaya iki dəfə girməyin mümkü olmadığı**», təbiət və cəmiyyətdə baş verən hadisə proseslərin, eləcə də canlı və cansızların mövcudluğunun məhz bu ziddiyyətlər və onların vəhdəti üzərində bərqərar olduğu kimi, bəşər cəmiyyətinin də zənginliyini, rəngarəngliyini də, insanlarda olan ziddiyyəti, müxtəlifliyin və bu ziddiyyətlərin vəhdətinin mövcudluğu təmin edir.

Mən hakimiyyət-müxalifət-cəmiyyət üçlüyü arasında yarana biləcək hər hansı bir antoqonist ziddiyyətin yaranması ehtimalını qapadan, lakin daim müxtəlif xarakterli ziddiyyətlərin yaranması qaçılmaz olan bəşər cəmiyyətində bu ziddiyyətləri hər hansı bir toqquşmaya imkan vermədən, dinc yolla həllinə imkan verən, hakimiyyət-müxalifət-vətəndaş kütləsi arasındakı münasibətləri daim özütəməzləyən, təbii itisadi-ictimai mexanizmlərin mövcud olduğu sistemi cəmiyyətə inadla bir daha, təkrar olaraq təqdim etməyimin bir səbəbi var. İranın İsfahan şəhərində min ildən çox öncə Şeyx Bahari adlı bir əlkimyaçının tikdirdiyi bir

hamam var. Adına, «Həmmame-finne Şeyx Bahari», deyirlər. Şeyx Baharinin düzəltdiyi kiçik bir şam, bu hamamın yetərinçə böyük olan su çənini 1000 (min) ildən çox, gecə-gündüz qızdırmaqla yanaşı, bir qram belə azalmadığı, enerji böhranı ilə üz-üzə qalan dünya dövlətlərinin gözündən qaçmadı. Dünyanın böyük ölkələrinin başçıları o zaman İranın şahənşahı olan Məhəmməd Rza Pəhləvidən şüşə kolbanın altında olan şamın tərkibini öyrənərək, dünyanı enerji böhranından birdəfəlik xilas ola biləcəyinə əsaslanaraq icazə aldıqdan sonra alimlər bu şamı tədqiq etmək məqsədilə kolbanı qaldırdıqda şam söndü. Bu günədək ötən 55 il ərzində dünyanın ən mütərəqqi texnika, texnologiya ilə silahlanmış hərbi və mülki laboratoriyaları hələ də, nə bu şamın tərkibini müəyyən edə, nə də onu yenidən yandırmağın üsulunu tapa bilmir. Bunun yəqin ki, çox sadə olan bir sirrini isə Şeyx Bahari özü ilə aparıb.

Öngörücü Vanqanın subyektiv və heç bir elmi əsas gətirmədən dediyinə inansaq 160 ildən sonra yeni yanacaq növü yaranaçaq, neft və qaza yanacaq kimi ehtiyac qalmayacaq. Hələ, üstəlik bu da məlum deyil ki, yanacaq Şeyx Baharinin şamı kimi yandıqca qurtarmayan və ekoloji cəhətdən onun kimi təmiz olacaq ya yox.

Sosial yeniliklərin, xüsusilə əsaslı sosial yeniliklərin həyata keçirilməsi, texniki, texnoloji yeniliklərin həyatda tətbiq edilməsindən dəfələrlə çox vaxt tələb edir. Belə ki, texnika yeniliyi bir nəfərin ixtira və ya kəşf etməsindən sonra, cəmiyyətdə mövcud olan çoxsaylı sahibkarların bu yeniliyin tətbiqindən daha çox mənfəət əldə edə biləcəyini dərk etməsi bu yeniliyin tətbiqinə start verilməsinə kifayət edə bilər. Əsaslı sosial yeniliklərin tətbiq edilməsi üçün isə, bu yeniliyin mahiyyətini, onun əhəmiyyətini cəmiyyətin bütün təbəqələrindən olan cəmiyyət üzvlərinin çox hissəsi dərk etməsə, onun tətbiq edilməyə başlaması və

müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi çoxsaylı müqavimət və çətinliklərlə üzləşir. Məsələn, hələ iki yüz ilə yaxın öncə K.Marksın cəmiyyətdə varlı və yoxsul təbəqələrin, dövlət və cəmiyyətin arasında barışmaz ziddiyyəti aradan götürərək, dövlət mexanizmini yoxsul təbəqənin ədalətsiz istismar edilməsinə məcbur etmək üçün onlara qarşı zor tətbiqi vasitəsi olmaqdan, yoxsul təbəqəni isə ədalətsiz istismar obyektinə olmaqdan azad edərək ədalətli cəmiyyətin qurulmasına hesablanmış elmi sosializm nəzəriyyəsi bütöv sistem halında formalaşmış olmadığından, elmi sosializm nəzəriyyəsini şüar kimi sui-istifadə edərək 1918-ci ildə Rusiyada Leninin başçılığı ilə sosializm kimi qələmə verilib, əslində Leninin mahiyyəti **DÖVLƏT QULDARLIĞI** olan və Leninin özünün «**HƏRBİ KOMMUNİZM**» adlandırdığı mürəkkəb nəzəriyyəsinə əsaslanan DÖVLƏT QULDARLIĞI quruluşu 100 (yüz) ildən bəri bütün dünyaya **sosializm kimi sırındığından**, bu gün də, həta dünyanın mütləq əksəriyyəti tərəfindən K.Marksın elmi sosializmi kimi qəbul edilir. Sosializm sözünü eşidən hər bir kəs onu keçmiş SSRİ-də, Çində, Şimali Koreyada mövcud olan quruluş kimi qiymətləndirir və antibəşəri bir quruluş kimi təsəvvür edir. Halbuki K.Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsi, Leninin nəzəriyyəsinə əsasən qurulub SSRİ-də olmuş, bu gün də dünyada mövcud olan Cənubi Koreya, Çin kimi mürəkkəb dövlət quruluşlarının nəzəri əsası olan Leninizmlə daban-dabana ziddir. Və bu amil bu gün dünyada ədalətli cəmiyyət qurulması qarşısında duran əsas maneədir. Mən məzmununu kəşf etdiyim obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək Haqqının Ənəşirəvan İbrahimi qanunlarına əsaslanaraq K.Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsində olan bu boşluqları aradan götürdükdən sonra da cəmiyyətdə iqtisadi sahədə, xüsusilə sosial-iqtisad sahəsində elmi təfəkkürə sahib olan insanların barmaqla sayıla bil-

cəyi qədər az olduğundan, Sovet dövləti dağıldıqdan sonra əhəlinin mütləq hissəsinin beyninin saxta leninizm nəzəriyyəsi ilə yükləndiyindən, ya başa düşmür, başa düşənlərin bir hissəsinin bunu təbliğ və tətbiq imkanı olmurdu. Başa düşüb təbliğ və tətbiq imkanı olanların da «bulanıq suda balıq tutmaq» yönlü komanda üzvü olduğundan, bu sistem onların məqsədinə uyğun olmadığından buna biganə qalırdılar. Lakin hər halda 1990-1995-ci illərdə bu iqtisadi qanunların və nəzəriyyənin mahiyyəti haqqında cəmiyyətdə qəzetlər vasitəsilə lokal, ötəri məlumat verilmişdi. 20.06.1917-ci ildə bu iqtisadi qanunlar və iqtisadi nəzəriyyəm barədə monoqrafiyam Rusiya Federasiyası hökumətinin nəzdindəki Maliyyə Universitetinin Sankt-Peterburq filialının elmi şurasının 44 sayılı qərarı ilə, Sankt-Peterburq şəhəri info-da nəşriyyatı tərəfindən çap edildikdən sonra bu nəzəriyyəyə maraq çoxalsa da, sosial-iqtisadi məsələlərin elmi əsaslarını dərk edə biləcək adamların sayının məhdudluğu, bu proseslərin hüquqi müstəvidə reallaşdırılmasını Anayasa qanunları səviyyəsində daha çox insanın başa düşə bilməsi üçün, hüquqşünas, kiçik ədliyyə müşaviri, Məmmədخان Əzizxanlı ilə birlikdə «Türk birliyinin vahid Turan dövlətinə çevrilməsi və Turan dövlətinin Anayasasının əsas müddəalarını» işləyib hazırladıq. Bu iqtisadi-ictimai sistemin bütün tərəflərini, xüsusiyyətlərini hüquqi müstəvidə Anayasa qanunları çərçivəsində əks olunması, cəmiyyət üzvlərinin daha çox hissəsinin bu sistemin məzmun və mahiyyətini dərk etməsinə imkan verir.

Bu gün hamı başa düşür ki, parçalanıb, ayrı-ayrı dövlətlər çərçivəsində mövcud olan türklərin milli azadlığının qorunub saxlanması, hökmən türklərin həm millət, həm də dövlət olaraq birləşib bütövləşməsinə tələb edir. Mövcud türk dövlətləri daxilində hakimiyyət-müxalifət-vətəndaş kütləsi arasındakı ziddiyyətlərin, xüsusilə barışmaz ziddiyyətləri **ət yemək, uşaq pulu**

almaq üçün hökumətin üstünə getmək üsulu ilə həll etmək yox, peal vəziyyətə obyektiv yanaşmaq vasitəsilə həll etmək zəruridir. Bunu türk milli birliyini ən azından Konfederasiya halında birləşməsi zərurəti də tələb edir. Məmmədخان Əzizxanlı bu Anayasanın müddəalarını hüquqi müstəidə izah edə bilsə də onun sosial-iqtisadi köklərinin əlaqələrini izah edə bilməyəcək. Məlumdur ki, hər bir nəzəriyyə, bütün məsələlərin mahiyyətini ümumi halda xarakterizə edir. Onların təcrübədə mövcud olan çoxsaylı tərəflərinin, eləcə də çoxsaylı formalarına uyğun tətbiqi, bu hüquqi aktların iqtisadi mexanizmlərdən ibarət bazisi ilə qarşılıqlı əlaqələrindən başqa, bu iqtisadi mexanizmlərin özünün ümumi iqtisadi sistem ilə qarşılıqlı bağlarını dəqiq bilməyi tələb edir. Əks halda hər bir konkret iqtisadi, hüquqi mexanizmin, ümumilikdə isə iqtisadi-ictimai sistemin düzgün, səmərəli tətbiqindən, fəaliyyətindən söhbət belə gedə bilməz. Bunu ancaq sosial-iqtisad elminə heç olmazsa müəyyən səviyyədə bələd olan mütəxəssisə izah edib başa salmaq mümkündür. Artıq dünyanın 74-cü ili başa vurdum. Bundan sonra hər an Şeyx Baharinin ardınca əbədi səfərə çıxaraq bu sirləri də özümlə aparmaq ehtimalı az deyil. Bunları nə qədər çox adam bilib, real şərait yarandıqca düzgün tətbiq edə bilsələr, cəmiyyətimizin gələcəyinin kor qalma ehtimalı sıfıra bərabər olar. Ət və uşaqpulu davası isə, heç vaxt cəmiyyətin hər hansı bir problemini əsaslı surətdə həll edə bilməz. Millət vəkili və iqtisadçı professor ən azı bunu bilməlidir.

Birincisi, Azərbaycanın bu günündə cəmiyyəti belə lokal əhəmiyyətli bəhanələrlə dövlətlə toqquşmaya təhrik etmək nəticə etibarı ilə rus «sülhməramlıları» və Qarabağdakı terrorçu dəstələrin birgə fəaliyyətindən daha təhlükəlidir. Çünki, bu Azərbaycana arxadan vurulan zərbə olmaqdan əlavə millətin bu ağır və təhlükəli durumunda təkəcə Azərbaycana yönəli zərbə deyil.

Əgər biz bu gün bütün türk dünyasının gələcəyinin müsbət istiqamətə doğru inkişafını həll edə biləcək Turan dövlətinin yaranmasının taleyinin məhz Azərbaycandakı vəziyyətin həll edəcəyini nəzərə alsaq, Azərbaycanda baş verə biləcək dövlət-vətəndaş qarşı durmasının bütün türk dünyasının dara çəkilməsi olduğunu başa düşmək üçün nə böyük ağıl sahibi, millət vəkili və ya alim olmağa ehtiyac yoxdur. İndiki halda müvəqqəti maddi vəziyyəti təntitdiyi kiminsə ağılına hökumətin üstünə getmək fikri gələ bilər. Bu təbii haldır. Ancaq türk demişkən, – **«Hamı dəli olanda məsləhətə molların (oxu, alimin) yanına gedir, bəs, molla dəli olanda (oxu, dövlət-cəmiyyət toqquşmasına təhrik edəndə) millət kimin yanına getsin?»** Bu sual kiməsə kiçik, əhəmiyyətsiz görünə bilər. Lakin bu gün, bu sual nə az, nə də çox, düz **TÜRK MİLLƏTİ, TURAN DÖVLƏTİ** boyda bütün türk dünyasının gələcək taleyini həll edəcək, böyük taleyüklü sualdır və məmə yeyəndən, pəpə deyənə qədər hər bir türk çoban və ya alim olmasından asılı olmayaraq döyüşün məişət meydanında da Şəhidlərimizin, Qazilərimizin mərdliyini, qəhrəmanlığını nümayiş etdirməyə **BORCLUDUR**.

Şapur Qasimi

01.01.2021

RUSİYANIN AZƏRBAYCANA NÖVBƏTİ TƏCAVÜZ AKTI

Dağlıq Qarabağ və digər işğal olunmuş ərazilərin bu günkü vəziyyətini və bu ərazilərdə hadisə və proseslərin sonrakı inkişafının gedişini, xüsusilə Azərbaycanın zərərinə ola biləcək proseslərin və onları neytrallaşdırmağın üsul və vasitələrini düzgün müəyyən etmək üçün bu proseslərə birbaşa və ya dolayısı ilə təsir imkanları olan tərəflərin maraqları, gücləri düzgün müəyyən

etməklə məsələnin həllinə kompleks yanaşmaq zəruridir.

Birincisi, Dağlıq Qarabağ ətrafındakı rayonların qaytarılmasında, Azərbaycan və Ermənistan arasında SSRİ dövründəki sərhədlərin bərpa edilməsində heç bir əhəmiyyətli problem olmayacaq. Belə ki, bu məsələ Rusiya üçün maraqlı deyil və bu məsələlərdə o Azərbaycanla heç bir qarşıdurmaya getməyəcək. Ermənistanın da bu məsələlərdə Azərbaycana hər hansı bir dərəcədə müqavimət göstərməyə nə hüquqi əsası, nə də hərbi və ya digər gücü yoxdur. Yəni bu məsələlərdə Azərbaycan dövləti və xalqına heç bir real təhlükə və problem mövcud deyil. Bu gün əsas narahatlıq Dağlıq Qarabağ ərazisində baş verən real proseslərdən doğur. Bəs orada nə baş verir? Bunu düzgün qiymətləndirmək üçün rus ordusunun Dağlıq Qarabağda qəfildən «peyda» olmasını, onun oraya haqsız hüquqi əsaslarda gəlməsini, həm də Rusiyanın bu bölgədə maraq və məqsədlərini araşdırmaq lazımdır.

Rusiya dövlətinin Anayasasına (konstitusiyasına) görə Rusiya hər hansı bir dövlətin ərazisinə hərbi qüvvə yeritmək üçün hökmən Rusiya senatının (federasiya şurasının) bu barədə qərarını almalıdır. Rusiyanın «təcili tibbi yardım» qaydası ilə bioloji ölümlə üzbəüz duran bədnam DQR-in son nəfəsində Rusiya prezidenti Putin Azərbaycana qarşı Rusiyanın geniş miqyaslı hərbi təcavüzü, Azərbaycanın prezidentinin özünü və ailəsini isə Qəddafinin, Səddamın, Çauşeskunun taleyi ilə hədələyərək «tezbazar» Rusiya-Azərbaycan-Ermənistan arasında Rusiyanın əsas məqsədərini həyata keçirməsi üçün geniş miqyaslı boşluqlar qoyan müqavilə imzalatdırdı. İlham Əliyevin bu müqaviləni öz xoşuna imzalamadığı televiziya vasitəsilə nümayiş etdirilən bu imzalama mərasimində çox aşkar görüldü. Rusiya senatının «toydan sonra nağara» olan qərarı ancaq «toydan», yəni, Rusiya qoşunlarının Azərbaycan ərazisinə

yeridildikdən düz bir həftə sonra qəbul edildi. Bu Azərbaycana qanunsuz yeridilmiş rus qoşununun sülhməramlı deyil, təcavüzkar olduğunu sübut edən ilk hüquqi əsas və dəlildir.

İkincisi, bu üçtərəfli razılaşmada belə qaçqın və köçkünlərin Dağlıq Qarabağa qaytarılması ilə BMT-nin qaçqınlar üzrə Baş qərargahının məşğul olacağı nəzərdə tutulduğu halda Rusiya hərbi kontingentinin öz vəzifə və səlahiyyətlərinə tamamilə heç bir daxli olmayan bu vəzifəni icra edərək Ermənistandan erməniləri kütləvi surətdə gətirərək Xankəndində və Dağlıq Qarabağın digər ərazilərində erməniləri yerləşdirməsi Rusiyanın Azərbaycana qarşı etdiyi ikinci təcavüz aktı olmaqla bərabər, həm də BMT-nin qaçqınlar komitəsinin hüququna edilən birbaşa təcavüz aktıdır. Üçüncüsü, üçtərəfli razılaşmanın Rusiya qoşunları tərəfindən pozulan digər məsələ isə Ermənistanın nizami qoşunlarının və bədnam DQR-in silahlı quldur dəstələrinin tərksilah edilərək Dağlıq Qarabağ ərazisindən çıxarmalı olduğu halda, onlar nəinki bunu etmir, əksinə bu günə Azərbaycan qoşunlarının əlində olduğu yerlərlə rus qoşunlarının qorumalı olduğu təmas xəttində bəzi ərazilərdə erməni bayraqları sancılmış erməni silahlıların blok-post qurmasına şərait yaradır.

Dördüncüsü, sovet dövlətinin dağılması ərəfəsində azərbaycanlılar Dağlıq Qarabağ ərazisindən ermənilər tərəfindən rus qoşunlarının köməyiylə terror və qətləmə məruz qoyaraq qovulduqdan sonra Ermənistanın və Rusiyanın Suriya, İraq, İran, Livan, Liviya, Fransa. ABŞ və Rusiyanın öz ərazisindən gətirərək Dağlıq Qarabağın işğal edilməsindən indiyədək ötən otuz il ərzində bu ərazilərdə yerləşdirilən erməniləri, daha doğrusu peşəkar terrorçu dəstələri hansı qanun, hansı məqsədlə Azərbaycan dövlət orqanlarının iştirakı, razılığı və ən əsası da Azər-

baycan vətəndaşı olmayan xarici ölkə vətəndaşlarını Azərbaycan ərazisində yerləşdirir? Buna rus hərbi qüvvələrinin heç bir səlahiyyəti yoxdur və ola da bilməz. Bu proses Azərbaycan dövlət və hökumət orqanlarının Dağlıq Qarabağda inventarlaşdırma və oraya köçürüləcək ermənilərin otuz il bundan əvvəl Dağlıq Qarabağ ərazisində SSRİ vətəndaşı olaraq Azərbaycan dövlət orqanlarında pasport qeydiyyatında olmuş adamlar və onların övladlarının Azərbaycan dövləti və vətəndaşlarına qarşı heç bir cinayət törətmədikləri yoxlanıb müəyyən edildikdən sonra BMT-nin qaçqınlar komitəsinin nəzarəti ilə uyğun ünvanlarda yerləşdirilməlidir. Çünki, oradakı bütün evlər ermənilərə məxsus deyil. Bu evləri bu gün ermənilər zəbt etdikdən sonra oradan qovulmuş azərbaycanlılar küçədə və ya meşədəmi yaşamalıdır? Bu da bizim sabahımıza süni surətdə yaradılan problemdir. Yəni, rus qoşunları bütün hərəkətləri ilə rəsmən elan etdikləri sülhməramlı funksiyalarını icra etmək əvəzinə Azərbaycan dövlətinə Dağlıq Qarabağda azərbaycanlılar ilə ermənilərin dinc, yanaşı yaşamasının mümkün olmaması üçün bütün mümkün olan şərait hazırlayır.

Rusiya bizi Azərbaycanın tam və qəti tələbəsini sona çatdırmağa imkan verməyən sazişi imzalamağa MƏCBUR etdi. Hətta bu halda özünün əhəmiyyətinə görə bu qələbəni yüz il bundan qabaq Bakını işğaldan azad edən İslam Ordusunun qələbəsi ilə müqayisə etmək olar. Ən azından o vaxt Bakının işğaldan azad edilməsi Azərbaycan dövlətçiliyinin Şah İsmayıl Xətai-dən sonra bərpa edilməsinin əsası olduğu kimi, bu qələbə də türk birliyinin yaxın gələcəkdə ən azından Turan Konfederasiyasının qurulmasının əsası ola biləcəyi kimi qiymətlidir. Bu qələbənin digər mühüm strateji hərbi, iqtisadi-ictimai və s. cəhətlərini nəzərə almadıqda belə onun möhtəşəmliyini danmaq mümkün deyil.

Rusiyanın bu vaxtda, bu formada və məzmununda «oyuna» zorla daxil olması isə bir neçə məqsəd güdür. İlk növbədə Rusiyanı bu addımı atmağa Ermənistanın onun əsarətindən çıxması üçün yaranmış real şərait şirnikləndirdi. Belə ki, Ermənistan Azərbaycandan işğal etdiyi torpaqlarda möhkəmləndikdən sonra Rusiya hərbi bazasına «Poşel von» demək üçün cəmiyyət daxilində tam hazırlıq görmüşdü və bu prosesi praktiki olaraq başlamaq niyyətini özünün baş nazirinin fəaliyyəti və müsahibələrilə artıq bəyan etmişdi. Bu prosese birbaşa müdaxiləsi beynəlxalq miqyasda onsuz da «Vayqanlı» olan Rusiyanın özünə qarşı beynəlxalq müstəvidə çox ciddi təpkilərə məruz qalacağını yaxşı bildiyindən Rusiya «ilanı Seyid Əhməl əmi ilə», yəni, Azərbaycanın əli ilə tutmaq qərarına gəldi. Bu ona beynəlxalq təpkilərdən yayınmaqla bərabər, Ermənistanı öz qarşısında diz çökdürməyə, Cənubi Qafqaza girmək hədəfində olan ABŞ, Fransa kimi ciddi rəqiblərini bu bölgəyə buraxmamaq məqsədi ilə başa çatmırdı. Rusiya Azərbaycana müvəqqəti qoşun yeridib, burada daimi möhkəmlənməklə rus dövlətinin Azərbaycanın qabırğasına yüz il bundan qabaq keçirdiyi Dağlıq Qarabağ qarmağı vasitəsilə Azərbaycanı özündən daim asılı vəziyyətdə saxlamaq, Ləçin dəhlizi ilə Mehri dəhlizinə nəzarəti öz əlində toplamaqla Molla Nəsrəddinin «göymuncuq» üsulu ilə həm Ermənistanın Dağlıq Qarabağla, həm də Azərbaycanın Naxçıvanla əlaqəsinə bu nəzarət vasitəsilə hər an müdaxilə imkanını qazanmış oldu. Türkiyənin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində müəyyən səviyyəli məhdud müşahidəçiliyinə razılıq verməklə Rusiya Minsk qrupu həmsədrləri olan Fransa və ABŞ-a xəyanət edərək onları bu bölgədən açıq-açığına qovmasını yüngül «həmşəri söyüşü» ilə pərdələmək, özünə onlardan xeyli dərəcədə təhlükəsiz və sərfəli olan Türkiyəni bu bölgəyə buraxmağa məcbur olsa da,

həm də Türkiyənin Azərbaycan, Türkmənistan, Özbəkistan, Qazaxstan, Qırğızıstan türk respublikalarının bu yol vasitəsilə qarşılıqlı əlaqələrinin məzmunu, xarakteri və həcminə nəzarət imkanı əldə etmiş oldu. Bunlardan başqa Türkiyənin Cənubi Qafqaza belə məhdud çərçivədə və Rusiyanın bu çərçivəyə müəyyən dərəcədə nəzarət etmək imkanının mövcudluğu şəraitində daxil olması Rusiyanın Türkiyəni Qərbdən ayıraraq özünə tərəf çəkmək məqsədi də daşıyır. Bu amili sonda qeyd etsəm də, bu məsələ Rusiyanın bu günkü durumunda onun üçün vəziyyətdən yeganə çıxış yoludur. SSRİ dağıldıqdan sonra Rusiyanın bütün sərhəddəyi ölkələr ilə bu və ya digər dərəcədə problemləri mövcuddur. Bunların bir hissəsi Rusiyaya SSRİ-dən miras qalmış olsa da, bir çox hissəsini sonradan Rusiya özü yaratmışdır. Həm də bu Rusiyanın imperiya xislətindən əl çəkməyərək, artıq iflasa uğramış kobud hərbi, zor vasitəsilə özge torpaqlarını işğal edib özünə tabe etməklə superimperiya çevrilmək arzusu və məqsədindən irəli gəlir. Pribaltikada Avropa ilə Kalininqrada, Yaponiya ilə Kuril adaları problemi Rusiyaya hələ SSRİ-dən miras qalıb. Dağlıq Qarabağ, Abxaziya (Cənubi Osetiya məsələsinə müəyyən hüquqi don geyindirmək olar, çünki Rusiyanın tərkibində olan Şimali Osetiya və Gürcüstanın tərkibində olan Cənubi Osetiya əraziləri Osetinlərin milli ərazisidir və onların birləşərək iki dövlətdən birinin tərkibinə daxil olması məsələsinə referendum yolu ilə hüquqi müstəvidə həll etmək olar. Belə ki, onlar öz milli ərazilərində yaşayan parçalanmış millət olduğundan onların birləşərək referendum vasitəsilə bu iki dövlətdən birinin tərkibinə daxil olması beynəlxalq hüququn bütün parametrlərinə cavab verir). Dnestriyanı, Donbas, LXR-sı problemlərini otuz ildən bəri Rusiya özü yaradır. Nəticədə Azərbaycan, Gürcüstan, Moldova, Ukrayna ilə münasibətlərində mehriban qonşuluq, integrasiya əvəzinə ciddi çatlar əmələ gəlib ki, bu da

Rusiyanın iqtisadi vəziyyətinə ciddi ziyan vurmaqla bərabər, ciddi hərbi-siyasi qarşıdurmalara səbəb olub. Bu hələ azmış kimi Rusiya Suriyada diktator rejiminin saxlanılması vasitəsilə bu ölkədə, Liviyada vətəndaş müharibəsində qanunsuz olaraq tərəf kimi iştirak etməklə öz iqtisadi-ictimai inkişafına əngəl törətmiş oldu. Rusiyanın bu günlərdə Qazaxstanda da separatizm hərəkatına rəvac vermə cəhdi Rusiyanın başqa ölkələri zor vasitəsilə özünə tabe edərək onlar üzərində hökmranlıq etmə üsulundan hələ də əl çəkmədiyini göstərir. Dağlıq Qarabağa yeridilən rus qoşunlarının hərəkətləri də məhz buna dəlalət edir.

Dünya ölkələri arasında ən böyük əraziyə, böyük faydalı qazıntılara, kosmik, hərbi sənayeyə, hərtərəfli inkişaf etmək üçün elmi, kadr potensialına malik olan Rusiyanın dünyanın digər ölkələri ilə dostluq və əməkdaşlıq şəraitində, ölkə daxilində isə inkişaf prosesi üçün qandala çevrilmiş mürtəce iqtisadi-ictimai quruluşu islahatlar vasitəsilə daha mütərəqqi quruluşla əvəz edərək inkişaf edib, dünyada söz sahibinə çevrilmək əvəzinə, özünün ucsuz-bucaqsız boş, mənimsənilməmiş torpaqlarını istifadəsiz qoyaraq qonşu ölkələrin torpaqlarına iddia etməklə öz ətrafını konfliktlərlə, deməli düşmənlərlə əhatə etməkdə davam edir. Sovet ittifaqından miras qalmış texniki, texnoloji cəhətdən müasir dövrün tələblərinə cavab verməyən istehsal güclərini müasir istehsal gücləri ilə əvəz etmək, xammal ixracatçısından beynəlxalq standartlara cavab verən yüksək keyfiyyətli məhsullar ixrac edən ölkəyə çevrilmək əvəzinə özünün iqtisadi-texniki gücünü iflasa məhkum edilmiş işğalçılıq siyasətinə sərf edir. Bu gündərdə Bakıda Azərbaycanın Vətən Müharibəsindəki Qələbəsinə həsr edilmiş hərbi paradın Rusiyaya pis təsir etdiyini qeyd edənlər haqlı olsalar da bu Bakının günahı deyil. Çünki, Ermənistanla müharibədə məhv edilmiş müasir tələblərə cavab verməyən hərbi texnikanı Bakı deyil, Rusiya özü istehsal etmişdir.

Əgər buna görə Rusiya üçün Bakıya pomidor qadağası qoymaq zəruridirsə, onda Rusiya beynəlxalq bazarda özünün aşağı keyfiyyətli mallarını almadıqlarına görə bütün qabaqcıl ölkələrə pomidor qadağası tətbiq etməlidir. Lakin heç vaxt bu qadağalar Rusiyanın daxili istehsalının nə səviyyəsini, nə də istehsal olunan məhsullarının keyfiyyətini artırmayacaq.

Rusiyanın bütün sərhədləri boyunca qonşuları ilə qarşıdurmalar getdikcə çoxalmaqda, Rusiyanın iqtisadi-ictimai vəziyyəti çökməkdə, SSRİ-ni dağıdan qüvvələr də bu prosesləri görükləməkdə, bu qarşıdurmalarda Rusiyanın rəqiblərini gücləndirməkdə ısrarla davam etdiyi halda dünyanın bütün böyük güclərinin iradəsinə zidd olaraq Türkiyənin Rusiya ilə əməkdaşlığa qərar verməsi beynəlxalq müstəvidə təklənmiş Rusiyanın bir dövlət olaraq dağılmasının qarşısının alınması üçün çox böyük xarici amillərdən biri, həm də çox mühüm dayaq nöqtəsidir. Türkiyə-Rusiya yaxınlaşması hər iki tərəfin qarşılıqlı milli və dövlət maraqlarını təmin etməlidir. Əks halda bu münasibətlər uzağa gedə bilməz. Rusiyanın daha da zəifləyib, parçalanmasında ısrarlı olan ölkələrə də məhz bu lazımdır. Bu ölkələr nə Türkiyənin, nə də Rusiyanın əməkdaşlığının dərinləşməsinə, genişlənməsinə, eləcə də onların güclənməsinə əsla qəbul edə bilmir. Son vaxtlar Türkiyənin üzvü olduğu NATO ölkələrinin Türkiyəyə qarşı Fransa, Misir, Yunanıstan, BƏƏ hərbi koalisiyası yaratması, ABŞ-nın Türkiyəyə sanksiyalar tətbiq etməsi, Fransa'nın ardınca Niderland və Belçikada Dağlıq Qarabağ haqqında bu ölkələrin təşəbbüsü və aktiv iştirakı ilə yaradılan öeynəlxadq hüquq əsasında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropa Birliyinin bu barədə qəbul etdiyi qərarların tam əksinə olan qərarlar qəbul etməklə, «öz tüpürdüklərini yalamaqla» Türkiyənin və ümumilikdə türklərin güclənməsi və öz qonşuları Rusiya ilə qarşılıqlı dostluq münasibətlərinin inkişaf edərək müttəfiqlik

həddinə çatacağından nə dərəcədə narahat olduqlarını çox aydın göstərir. Çünki, bu təkcə Türkiyənin deyil, eyni zamanda Rusiyanın güclənməsi deməkdir. Bu müvəqqəti, tez keçib gedə biləcək bir hal, proses deyil.

Ruslara qarşı qərb ölkələrinin münasibəti və məqsədləri çoxdan aydındır, Rusiya ilə yaxınlaşan Türkiyə də məhz bu səbəbdən qərb müttəfiqlərinin hədəfinə tuş gəlib. Məhz bu amil və əlavə olaraq Rusiya sərhədlərini əhəmiyyətli hissəsini əhatə edən türk dövlətlərinin Türkiyə ilə bir dövlət olaraq birləşib güclənməsi rus milləti və dövlətinin həyati maraqları ilə üst-üstə düşür. Artıq bu məsələ, yəni Turan dövlətinin yaranması Rusiya dövlətinin mövcudluğunun təmin edilməsinin əsas, önəmli amillərindən birinə çevrilib. Belə bir halda Rusiya qoşununun Dağlıq Qarabağda davranışı istər-istəməz Rusiyanın Türkiyəyə, ümumiyyətlə türklərə münasibətinin nə dərəcədə səmimi olması və Türkiyə və türklərlə münasibətlərinin hansı əsaslar üzərində qurması niyyəti haqqında haqlı şübhələr və suallar doğurur. Rusiya doğrudanmı Türkiyə və türklərlə səmimi, bərabərhüquqlu, sıx müttəfiqlik münasibətləri qurmaq istəyir, yoxsa ermənilər Rusiyanı, türklərdən qorunmaq üçün müvəqqəti «vasitə» hesab etdiyi kimi, Rusiya da Türkiyəni ancaq öz maraqlarını təmin etmək üçün müvəqqəti bir vasitə hesab edir?

Rus qoşununun Dağlıq Qarabağdakı komandanı, milliyyət etibarı ilə Azərbaycan türklərindən olan Rüstəm Muradovun başçılıq etdiyi qoşunların özlərini «sülhməramlı» statusuna uyğun aparmadığına görə mətbuatda Rusiyaya onun dəyişdirilməsi barədə Azərbaycanın müraciət etməsi barədə çağırışlara da rast gəlmək olur. Bu tələb də ən çox onun türk olduğu halda ermənilərin mənafeinə xidmət etməsindən qaynaqlanır. Bu adamlara mənim bir sualım var. Homeyni öləndən bəri uzun illər İranın ali siyasi rəhbəri milliyyətə Azərbaycan türküdür.

Əgər o İrana rəhbərlik etdiyi uzun bir müddət ərzində orada türk dilində bir məktəb belə açmağa bilməyib və ya açmaq istəməyibsə, Azərbaycanla müharibədə ermənilərə doğma qardaşlıq edibsə, Rusiya dövlətinin hakimiyyət irearxiyasında İranın ali siyasi rəhbərinin səviyyəsindən azı on milyon pillə aşağıda duran R.Muradovdan reallıqda olandan artıq nə gözləmək olar? Xüsusilə o halda ki, rus qoşununun bu davranış proqramını ona Azərbaycan dövlətinin başçısını üçtərəfli sazişi Azərbaycana sərf etməyən bir anda, həm də bir çox məsələləri konkretləşdirmədən imzalamağa MƏCBUR edən Rusiya dövlətinin başçısı verib.

Mən bu sözlərlə Azərbaycan Prezidentinin məsələnin bu məzmununda həll edilməsinə razılaşdığına görə onu qınamaq, Dağlıq Qarabağ və digər işğal edilmiş torpaqlarımızın 30 ildən sonra azad edilməsindəki möhtəşəm xidmətinə kölgə salmaq fikrində deyiləm. Bu Azərbaycan üçün mövcud reallıqdan YEGANƏ çıxış yolu idi ki, o məhz bunu da seçib. Demək istəyirəm ki, rus qoşunlarının bu günkü davranışı. R.Muradovluq məsələ deyil. Bu məsələni bu gün Rusiyanın Türkiyəyə, Azərbaycana, ümumiyyətlə türklərə qarşı münasibətinin sübutu kimi birmənalı qiymətləndirmək də mümkün deyil. Ona görə ki, Rusiyanın bu gün Ermənistanı əlindən buraxması Ermənistanda ABŞ və ya Çin qoşunlarının yerləşdirilməsi ilə bərabər, oradan Rusiyanın hərbi bazasının çıxarılması, yəni Rusiyanın Cənubi Qafqazdan qovulması deməkdir. Bunun Rusiya üçün elə bir iqtisadi zərəri olmasa da, hərbi-strateji cəhətdən onun ciddi məğlubiyyəti demək olardı. Turan – Rusiya müttəfiqliyi baxımından Cənubi Qafqazda ABŞ və ya Çinin Rusiyanı əvəz etməsi bizim üçün sərfəli də deyil. Buna görə də bu məsələdə tələsik bir qərara gəlmək yanlış olardı. Səbrli, lakin diqqətli ol-

maqla bərabər hər bir hadisəni operativ və düzgün qiymətləndirib, uyğun tədbir görülməlidir.

Lakin üçtərəfli müqavilədə nəzərdə tutulan Ermənistan nizami qoşunlarının və qanunsuz erməni silahlıların Azərbaycan ərazisindən çıxarılması, Azərbaycan dövlət orqanlarının dağlıq Qarabağ ərazisində Azərbaycan dövləti qanunlarının tətbiq edilməsi, azərbaycanlı qaçqın və köçkünlərinin bu ərazilərə qayıdaraq məskunlaşması, habelə bu ərazilərdən azərbaycanlıların qovulduğu vaxtdan sonra oraya başqa ölkələrdən gətirilmiş adamların deportasiyası və s. məsələlər ardıcıl olaraq addım-addım həll edilməlidir. Bu məsələdə Rusiyanın da mənafeı, əlbəttə ki, öz mənafeimizə strateji və hətta taktiki məsələlərdə zərər vurmamaqla gözlənilməlidir. Türk-rus müttəfiqliyinə zərər vura biləcək, rusların türklərə münasibətinin səmimiyyətini şübhə altına ala biləcək çox mühüm məsələlərdən biri də Rusiyanın Qazaxstana etdiyi ərazi iddiasıdır. Məlumdur ki, ruslar Qazaxstan ərazisinə kütləvi surətdə 1954-cü ildə Qazaxstanın geniş xam torpaqlarının mənimsənilməsi (əkinçilik üçün istifadə edilməsi) məqsədilə məskunlaşdırılmışdı. Düzdür buna qədər Qazaxstanın Şimal hissəsində sürgün olunan müxtəlif millətlərin içərisində fərdi qaydada müxtəlif cinayətlərdə təqsirləndirilərək məhkəmənin qərarı ilə sürgünə göndərilən ruslar da olub. Lakin onların sayı o qədər də çox olmayıb. Xam torpaqların mənimsənilməsi dövründə rusların Qazaxstan ərazisində məskunlaşdırılması miqyası o qədər kütləvi olmuşdur ki, SSRİ-nin dağıldığı dövrdə ruslar Qazaxıstan əhalisinin təxminən yarısını təşkil edirdi. SSRİ dağıldıqdan sonra rusların çoxu Rusiyaya köçmüş, hazırda ruslar əhalinin təxminən 20 faizini təşkil edir. Görünür otuz il öncə Moskva Dağlıq Qarabağ münaqişəsini Rusiyanın 150 il qabaq müxtəlif ölkələrdən gətirib

məskunlaşdırdığı ermənilər üstündə qurduğu kimi, bu gün Qazaxstanda da 66 il öncə Rusiyadan gətirilib Qazaxstan ərazisində məskunlaşdırdığı rus əhalisi üzərində münaqişə qurmaqla Qazaxstana torpaq iddiası ilə təzyiq göstərmək istəyir. Bu münaqişə hələ alovlanmasa da artıq ilk qılgıçımları görünməkdədir. Növbədə isə yəqin ki, 1966-cı ildə Özbəkistanın paytaxtı Daşkənddə baş vermiş zəlzələdən sonra Rusiyanın, Belorusiyanın və Ukraynanın müxtəlif şəhərlərindən gətirilib şəhərin yenidən tikilib bərpa edilməsi işlərində istifadə edilmək üçün məskunlaşdırılan rslardan və Sovet dövləti zamanı oraya köçürülmüş ermənilərdən istifadə etmək durur. Bundan başqa Özbəkistan ərazisində özbək-tacik (taciklər farsdır) qarşıdurması yaratmaq imkanı da ehtiyat variantı kimi mövcuddur.

Rusiya Türkiyə və türklərlə münasibətində səmimi olmasa türk birliyinin, o cümlədən Turan dövlətinin Konfederasiya, federasiya və ya vahid unitar dövlət halında qurulması prosesində ən azı bu münaqişələri yaratmaqla mane olmağa cəhd göstərəcək və istər istəməz bu proseslər zamanı Rusiyanın Türkiyə və türklərə olan real münasibəti istər-istəməz ortaya çıxacaq. Yəni, Turan dövlətinin qurulması prosesi, əslində Rus-Türk münasibətlərinin məhək daşındır. Bütün bunlar bir daha sübut edir ki, hansı formada başlanmasından asılı olmayaraq bu günə mövcud olan türk dövlətləri başçılarıнын hakimiyyətinin qorunması şərti daxilində türk dövlətlərinin ilk növbədə siyasi-hərbi birliyinin yaradılması türk milli azadlığı və mövcudluğunun həlledici və əsas məsələsidir. Qalan iqtisadi-ictimai integrasiya, bütövləşmə məsələlərini türk birliyinin yaradılmasının sonrakı mərhələlərində də həll etmək mümkündür. Mövcud türk dövlət başçılarıнын hakimiyyətinin qorunması zərurətini mən ona görə xüsusi olaraq bir daha qeyd edirəm ki, onla-

rın hakimiyyətinin mövcudluğuna yaranan hər hansı bir ölkədaxili təhlükə, Turanın yaradılması üçün ən böyük maneədir. Məhz bu səbəbdən mənim hüquqşünas Məmməd xan Əzizxanlı ilə birgə yazdığımız, 2020-ci ildə «Ecoprint» nəşriyyatında Azərbaycan dilində, “Elm və təhsil” nəşriyyatında isə rus dilində çan edilmiş «Obektiv iqtisadi qanunlarla iqtisadi-ictimai formasiyaların qarşılıqlı əlaqəsi və Turan dövlətinin Anayasasının əsas müddəaları» kitabında Türk dövlətləri birliyinin vahid və unitar Turan dövlətinə çevrilməsi prosesi dövründə Türk dövlətlərinin bu günə mövcud olan hakimiyyətini saxlamaqla bərabər bu dövlətlərdə mövcud olan rejimlərin tədricən, dinc islahatlar yolu ilə Turan dövləti üçün nəzərdə tutulan iqtisadi-ictimai quruluşun formalaşdırılmasının zəruriliyinə xüsusi diqqət yetirmişik.

Sonda bir vacib məsələyə də toxunma istəyirəm. Son günlər informasiya vasitələrində hansısa erməni qəbir daşını sındıran, hansısa erməni əsiri ilə kobud rəftar edən dörd nəfər Azərbaycan hərbi qulluqçusuna prokurorluqda cinayət işi açılması, yüz altmış nəfərin əsir götürülməsi barədə xəbər yayılıb. Əsir götürülənlərin heç biri silahsız dinc insan olmayıb, nəinki daim bizim əskərlərimizi, hətta dinc sakinlərimizi belə ağılasıqmaz işgəncələrə məruz qoymaqla kişi, qadın, körpə, qoca olmaqlarına fərq belə qoymadan qətlə yetirən ermənilərdir. Məlumatlarda dəyişilən əsirlərin say nisbətinin birin beşə olduğu deyilir, yəni bizə qaytarılan hər bir əskərimizə görə biz onlara beş nəfər qaytarırıq. Əgər bizə qaytarılanların hamısını işgəncə verməklə əlil vəziyyətinə salındığını nəzərə alsaq, bizim onlara qaytarıb verdiyimiz 160 əsir onlara sağ-salamat qaytarırıq, yəni hamısının bir neçə saatdan sonra təpədən-dırnağa qədər silahlanmış düşmən kimi bizi məhv etməyə hazır görmüş olacağıq. Əgər hansısa konvensiyalara görə müharibə vaxtı düşməni öldürmək ona işgəncə vermək qadağandırısa, onda nəyə görə iki

yüz ildən bəri bizi qırmaqla, işgəncə verməklə məşğul olanlara konvensiya müəllifləri heç nə demir, ermənilər də bu cinayətləri törədənlərə nəinki heç bir cəza vermir, hətta açıq-aşkar onları milli qəhrəman elan edib, heykəllər ucaldır və s. Bu konvensiyaları yaradanlar onların bu kimi əməllərinə görə onlara «gözün üstə qaşın var» demirsə, biz niyə bu «konvensiyalara» əməl etməliyik. Erməninin qəbir daşını təhqir etməyə görə, erməni əsirinə işgəncə verdiyinə görə, erməni hərbiçisini hansı üsulla öldürdüyündən asılı olmayaraq, öldürdüyünə görə Azərbaycan əskərinə nəinki real olaraq cinayət işi açmaq, hətta bunu dilə gətirməyin dövlətimizi, millətimizi, Şəhidlərimizi, Yaralı Qazilərimizi, Şuşanı alarkən dişi ilə erməni zabiti boğan əskərlərimiz kimi hərbiçilərimizi, nəhayət iki yüz il ərzində millətimizin ermənilər tərəfindən qətlə yetirilənlərini təhqir etməkdir. Bu cinayət işini açan prokuror erməni deyilsə, ən azı bunu dilinə gətirməkdən belə imtina edərək istefaya getsəydi bu onun üçün daha şərəfli olardı.

Birdə ki, müharibənin əsas şərti qələbə çalmaqdır. Hərbiçilərin əsas və ümdə vəzifəsi öz həyatı bahasına olsa belə düşməni məğlub etmək əmrini yerinə yetirməkdir, o bu əmri hansı üsul və vasitə ilə yerinə yetirdiyinə görə heç bir məsuliyyət daşımır. Çünki, əmr müzakirə yox, ancaq icra edilir. Düşməni məğlub etmək əmrini ölkə prezidenti verib. Prokurorun açdığı cinayət işinin motivini qurdalasaq İ.Əliyev Minsk qrupu həmsərhədlərinin, Hollandiya, Belçika, Fransa dövlətlərinin tələblərini nəzərə alıb ermənilərə yüz il də bundan sonra yalvarmalıydı. O bunu etmədi. Nəinki Paşinyanı siyasi meyitə döndərdi, prokurorun cinayət işi açdığı əskərlərimizin həyatı, sağlamlığı, əziyyətləri bahasına on mindən çox erməni dığasını məhv etdi. Üstəlik onun erməni dığasını cəhənnəmə göndərən Ramin Səfərovu bu konvensiyaları və digər qadağaları pozmaqla əvf etməsi kimi «BÖYÜK BİR CİNAYƏTİ» də var və bu qadağalara

əsaslanaraq İlham Əliyevə də cinayət işi açmalıdır. Lakin bunu etmək üçün bundan əvvəl gedib İrəvanda, Xankəndində oturub hər bir türkə qarşı insan ağına gələ bilməyən dəhşətli cinayətlər törətmiş erməni dığalarına cinayət işi açıb, onların öz layiqli cəzasının almasına konvensiya sahiblərinin vasitəsilə nail olmalıdır.

Əslini axtarsan türk millətinin parçalanıb, iqtisadi, ictimai inkişafdan geri qalaraq bugünkü rəzil gününə düşməsinin əsil başlanğıc tarixi Babək Hürreminin qətlə yetirildiyi gündən, səbəbi isə ərəblərin şüurumuza yeritdiyi islam dini, alnımıza öz torpaqlarından düzəltdiyi möhürü vurması, xristianlarında bizim qollarımızı özlərinin heç bir vaxt əməl etmədiyi konvensiyalarla bağlamasına qoyun kimi əməl etməyimizdir.

Bu gün artıq Ərdoğan cəsarətlə mərdi-mərdanə islamlı-xristianlı türk düşmənlərinə meydan oxuyur, Əliyev dəmir yumruqla Paşinyanların quldur dəstələrini diz çökdürür, ermənilərin özlərinin açıq etiraf etdikləri kimi, şir ürəkli oğullarımız ağır güllə yarası aldıqda belə, durub təkrar-təkrar düşmən üzərinə şığıyaraq vətən torpaqlarını düşmək tapdağından azad edir. Belə oğullara erməni dığasına görə cinayət işi açan prokurorlarımız heç olmasa İrəvanda etiraz nümayişi iştirakçısını tutub polisə aparmaq istəyən polisin tələbinə məhəl qoymayan erməni avtobus sürücüsünün maşını sürməkdən imtina etməsinə baxıb xəcalət təri içində ibrət götürsələr çox yaxşı olar. Çünki millətin azadlığı, müstəqilliyi hər bir vətəndaşın mənəvi azadlığından və sağlam düşüncəsindən başlayır. Uyqurların yaşlı aydınlarından biri söyləyir ki, çinlilər bizə hücum edib torpaqlarımızı işğal, özümüzü isə əsarətə aldıkları vaxt biz məsciddə oturub təsbehin daşlarının 99 və ya 101 ədəd olmalı olduğunu qızgın müzakirə edirdik. Nəticəsi də göz qabağındadır. Ermənilər uşaqları iməkləyəndən başlayaraq «türk sənin düşmənidir» sözünü onların şüuruna, bizə qarşı qəddarlığı, amansızlığı

əxlaqına aşılıyırlar. Marks yazır ki, – **«Hər bir insan erməni ola bilər, ancaq bir erməni heç vaxt insan ola bilməz»**. Hətta vəhşi heyvanlara belə humanist münasibət onu əhilləşdirir, yumşaldır. Lakin erməni xisləti humanizm gördükcə daha da vəhşiləşir. Bunu ermənilərin onları tarix boyu himayə edib bəsləyən millətlərə qarşı sonda vəhşi cinayətlər törətməsi birmənalı sübut edir. Bu gün ermənini nazlayıb ona görə türk əskərinə cinayət işi açanlar, bu həqiqəti daim göz önünə almalıdır. Çünki, bir gün onun da nəslindən kimsə erməni vəhşiliyinə düşər olacaq. Sadəcə olaraq, bir qədər gec-tezi var. Bizlər isə türklərə erməni kimi qəddar, amansız, nankor olan farslardan «Şeyx Nəsrulla»hları, farsın tayı olan ərəbdən, Mir Şahin demişkən saqqallar uzandıqca şalvarların qısaldılmasını, avropalıların bizi düşmən qarşısında əl-qolu bağlı saxlayan hər cür «konvensiyaları» müqəddəs hesab edərək hələ də ölkəyə idxal edib şüurumuza, əxlaqımıza, davranışımıza hopdurmaqdayıq. Ərəbin, farsın bizə sırıdığı «fəlsəfələr», avropalıların sırıdıqları «konvensiyalar», hətta insan hüquqları normaları belə bizləri, onların öz istək və tələblərinə uyğun, mənəvi cəhətdən, müti, şüursuz, şəxsiyyətsiz varlıqlara çevirməkdən başqa heç nəyə xidmət etmir. Bir baxın, Türkiyənin bir qədər güclənməyi, öz soydaşları olan türklərlə qarşılıqlı əlaqələrini çoxaltmaq, müstəqil addımlar atması elə həmin anda müsəlmanlı-xristianlı müxtəlif sanksiyalar və koalisiyalarla, bu prosesin memarı və öndəri Ərdoğana sui-qəsd cəhdləri ilə Türkiyəni, İ.Əliyevin «dəmir yumruqla» erməni işğalçılarını əzməsi Niderland, Fransa, Belçika və s. Azərbaycan əleyhinə «qətnamələri», Rusiyanın Qazaxstanda yeni münaqişə ocağı yaratma, cəhdi, İranın Naxçıvan dəhlizinin açılacağına görə fəryad qoparıb buna yol verməmək üçün əlindən gələni əsirgəməyəcəyini deməsi, biz türklərə mütilik, iradəsizlik, yaltaqlıq, şəxsiyyətsizlik və s. kimi insana yaraşmayan xüsusiyyətlər aşılayan, yaradan ərəb,

fars, xristian düşüncəsinin, Avropa «konvensiyalarının» bizim üçün çəkdiyi əxlaqi, mənəvi, zehni zindanların mənfur hasarını aşaraq azadlığa qovuşmaq üçün elə ilk cəhdlərimiz düşmənlərimizin hamılıqla üstümüzə hücum çəkməsi ilə nəticələnir. Biz hər birimiz zehnimizə, mənəviyyatımıza vurulan bu əsarət zəncirlərini qırıb özümüzdən kənara atmadıqda millətin, o cümlədən, həm də o prokurorun ermənilərin başından götürüb ayağı altına saldığı papağı, qaldırıb onun başına qoyan əskərimizə, kimlərəşə yarınmaq, müti, sədaqətli nökr olmaq xatirinə cinayət işi açdığı kimi, özünü də, milləti də düşmənlərimiz qarşısında alçalıqlar hələ olacaq. «Meşə çaqqalsız olmur» – deyib türk aqilləri. Zaman çox yaraları sağaltsa da, bu yaraların izi hökmən hansısa formada əbədi olaraq qalır. İki min il ərzində xristianlığın hələ vahid millət halında formalaşmamış türk xalqları üzərinə təşkil etdiyi səlib müharibələrinin türklərə vurduqları maddi ziyanlar, türklərə verdikləri fiziki, mənəvi, psixoloji işgəncələrin ağrısını nəsillərin dəyişməsi səbəbilə unudulsa, xarabalığa çevrilən yurdlarının bərpa edildiyindən yaddan çıxardığımız bu faciələri son otuz il ərzində ermənilərin bizə qarşı törətdikləri cinayətlərin timsalında görə və duya bilərik.

Yeddinci əsrin ortalarından başlayaraq ərəblərin bizə «İSLAM hədiyyəsi» də özündən əvvəlki xaç yürüyüşlərindən, bu günkü erməni cinayətlərindən həm miqyas, həm də şiddət etibarilə müqayisə edilməz dərəcədə böyük olmaqdan başqa, zehnimizə vurduğu ideoloji qandal vasitəsilə artıq 1500 ildən çoxdur ki, insanı heyvandan fərqləndirən əsas, həlledici amil olan şüurumuzu inkişaf etməkdən məhrum etməklə bizi ideoloji cəhətdən hələ də qul, nökr vəziyyətində saxlamaqdadır. Ermənilər alban kilsələrinin bir hissəsini özününküləşdirərək onlardan öz milli maraqları, daha dəqiq desək, başqa millətlərə məxsus torpaqların erməni torpağı olduğunu «sübut» etmək üçün

istifadə etdiyi kimi, İranın fars şovinizmi də ərəbin yaratdığı islamın şüəlik cərəyanını özününküləşdirməklə, Çinin istehsal etdiyi keyfiyyətsiz, saxta malları bütün dünyaya sırımaqla trilyonlara sahib olduğu kimi, şüəlik bayrağı altında milyonlarla başqa millətlərlə yanaşı 50 (əlli) milyon türkü də əsarətdə saxlayaraq müxtəlif bəhanələrlə daim terror və edamlar vasitəsilə onları vəhşi üsullarla assimilyasiya prosesinə məruz qoymaqdadır. Üstəlik də bu gün Avropalılar ərəblərin, yunanların vasitəsilə Türkiyənin üstünə, ermənilərin, farsların, rusların vasitəsilə Azərbaycanın üstünə silahla gəlməkdən başqa, türkün şüuruna konvensiyalar, qətnamələr insan hüquqları adı ilə qollarımıza və şüurumuza ilk baxışda çox cəlbədicə görünən yeni qandallar vururlar. Bütün bu çətinliklərə, tarixin gedişində düşdüyümüz bu mürəkkəb vəziyyətə baxmayaraq elmin bu günkü inkişaf səviyyəsi və altı müstəqil türk dövlətinin mövcudluğu dünya türklərinin ən azından yaxın dövrlərdə konfederativ dövlət halında birləşməklə bütün sahələrdə elmə, yeni texnika və texnologiyalarla silahlanaraq əbədi müstəqilliyə və azadlığa qovuşmaq olar. Bunun üçün ilk növbədə dinimiz türk milli birliyi, müqəddəs kitabımız elm, Məkkəimiz Turan, Kəbəmiz şəhidlərimizin məzarı, möhürümüz türk torpağı, Kərbəlamız Xocalı, bütələrimiz Yaralı Qazilərimiz və şəhidlərimizin övladları olmalıdır.

Şapur Qasimi

20.12.2020

“Hürriyyət” qəzetinin 09, 14 yanvar 2021-ci il saylarında çap edilib

QƏRB VƏ TÜRK DÜNYASI KTMT ORDUSUNU QAZAĞISTANDAN ÇIXARMALIDIR

2021-ci ilin dekabr ayının sonlarında Rusiya prezidenti V.Putinin MDB dövlət başçılarının təcili surətdə Sankt-Peterburqa toplanmasının səbəbləri haqqında demək olar ki, heç bir məlumat verilməməsi fonunda görüşün mövzu və danışıqların mətni barədə heç nə deyilməyib, ancaq «**V.Putin N.Nazarbayevlə görüşüb**» məlumatının verilməsi əslində Sankt-Peterburq toplantısı məsələsinin mayasında məhz Rusiyanın Qazaxıstanı işğal etmək məqsədinin durduğunun ifadəsi imiş. Orta Asiyanın türk dövlətlərinə Çinin iqtisadi ekspansiyası çoxdan məlum idi. Çin SSRİ dağıldıqda bir müddət proseslərin gedişini izlədikdən sonra Qazaxıstana qarşı 34000 km² ölçüdə ərazi iddiası qaldıraraq 1994-cü ildə 946 km², 1997-ci ildə isə 407 km² olmaqla, ümumilikdə 1353 km² ərazini Qazaxıstandan alıb. Daha sonra isə Çin 1999-cu ildə Qırğızıstandan da 161 km² ərazi alıb. Çinin Qazaxıstan və Qırğızıstana iqtisadi ekspansiyasının nəticəsi olaraq qazaxların Çinə dövlət borcu hələ üç il bundan qabaq 10 milyard, qırqızların borcu isə 8 milyard ABŞ dollarından çox idi. Son üç ildə isə Çinin bu ölkələrə investisiya qoyuluşu daha da artmaqla, onların Çinə olan borcu da uyğun olaraq artmışdır. Bu məsələnin arxa cərgədə duran, lakin həm də müəyyən əhəmiyyət kəsb edən tərəflərindən biridir. Rusiyanın Qazaxıstanda sabitliyi pozub, bu sabitsizliyi bəhanə edərək oraya qoşun yeritməsini zaman etibarilə sürətləndirən məsələ **TÜRK DÖVLƏTLƏRİ BİRLİYİNİN TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATINA çevrilməsinin TURAN DÖVLƏTİNİN** bu və ya digər formada yaradılmasının, xüsusisə ilk olaraq onun əsas müdafiə vasitəsi olan **TURAN ORDUSUNUN** yaradılmasının ciddi olaraq gündəmə gəlməsi idi. Bununla da Kreml SSRİ-nin ərazisi olmuş

torpaqların heç olmasa müəyyən hissəsini Rusiya ərazisinə qatmaqla Rusiyanı SSRİ rəngli bir dövlətə çevirmək məqsədini güdür. Bunun başqa, ikinci, üçüncü dərəcəli səbəbləri də mövcuddur. Belə ki, Ukraynanı işğal və ilhaq etmək Rusiya üçün Qazaxıstanı işğal etməkdən daha çətin və təhlükəlidir. Çünki, Ukrayna hərbi cəhətdən Qazaxıstandan güclü olmaqla, Qərbin də Rusiyanın Ukraynanı işğal edəcəyinə sakit oturub baxmayacağı aydın məsələdir. Əlavə bir amil də var ki, bu da Rusiyanın dövlət piramidasında, xüsusilə hərbi sistemində çoxsaylı, həm də mühüm vəzifələr tutan Ukrayna əsilli Rusiya vətəndaşları var. Bu amil də İranın Azərbaycana «xoruzlandığı» vaxt Tehran yetkililərinin bir gözünün İrandakı 52 milyondan çox türkcə baxıb qayğılandığı kimi, Rusiyanı da bu amil qayğılandırmaya bilməz. Bir də ki, Rusiyanın Ukraynada Yanukoviçdən sonra ikinci «xoxol Tokayev» tapa bilməsi çox problemli məsələdir. Hal-hazırda Rusiyanın işğal planlarında ən zəif bənd Qazaxıstan idi ki, Rusiya da oraya qoşun yeridib müvəqqəti də olsa işğal edərək orada özünün «qazax Yanukoviç»inin yerini möhkəmləndirdi. Bununla da Mərkəzi Asiyada **TURAN** üçün çox önəmli olan Qazaxıstanı və N.Nazarbayevin bu prosesdə fəal iştirakını neytrallaşdırdı. Coğrafi amillər isə Türkiyənin Qazaxıstandakı bu günkü vəziyyətinə hər hansı bir dərəcədə ciddi qarışmasına imkan vermir. Bunlardan başqa da Qazaxıstanda Rusiyanın böyük hərbi qüvvələrinin mövcudluğu ona Özbəkistan və Türkmənistanla qarşı da süni yaradılmış müxtəlif bəhanələr ilə işğal aktı həyata keçirməyə də əlverişli şərait yaratmış olur. Məhz bu səbəbdən Özbəkistan, Türkmənistan, Qırzıstan, Azərbaycan və Türkiyənin həm də oraya Pakistan da cəlb edilməklə birgə hərbi müdafiə qüvvələri yaradılması son dərəcə tələyüklü məsələdir.

Qazaxstanda baş verən hadisələrin anatomiyasına nəzər saldıqda bu Əfqanıstanda SSRİ-nin dövlət çevrilişi edərək Tərkini

hakimiyyətə gətirməsi, sonra isə Hafizulla Əmini öldürərək hakimiyyəti devirməsi ssenarisi ilə çox doğmalığ təşkil etməsindən başqa, Sankt-Peterburqda Putinlə görüşdən sonra dərhal Nazarbayevin yoxa çıxması, Qazaxıstanın 80 minlik ordusunun «buxarlanaraq» yoxa çıxması ilə bərabər Tokayevin baş vermiş iğtişaşların yatırılması üçün ölkənin 80 minlik qoşunundan istifadə etmək əvəzinə rəsmən elan edilmiş 3700 nəfərlik KTMT qoşunundan istifadə etmək «istəməsi» də birmənalı olaraq Kremlin Qazaxıstanda silahlı müdaxilə vasitəsilə hərbi çevriliş etməsini ortaya qoyur. Bunun Rusiyanın ABŞ-dan NATO-nun keçmiş SSRİ respublikalarının NATO-ya qəbul edilməyəcəyinə, bu respublikalarda NATO qüvvələrinin yerləşdirməyəcəyinə zəmanət verilməsi tələbinə rədd cavabı verilməsi, Türk Birliyinin Orta Asiya Türk Respublikalarında möhkəmlənməkdə olduğu ilə yanaşı, əsas amil Moskvanın, şəxsən Putinin keçmiş SSRİ ərazisini öz hegemonluğu altında bu və ya digər üsulla öz əsarətinə almasından ibarət olan imperiya ambisiyasının reallaşdırılmasında ısrarlı olmasıdır. Bu respublikaların NATO-ya qəbul edilməməsinə, orada NATO hərbi qüvvələrinin yerləşdirilməyəcəyinə zəmanət verilməsi, əslində Türkiyənin də bu respublikalarda hətta ortaq hərbi qüvvələrinin yerləşdirilməsinin də qadağan olunması idi. Qazaxıstana qoşun yeridib işğal edən Rusiya, əslində ilk növbədə NATO-nun üzvü olan Türkiyənin, Türk Dövlətləri Təşkilatı olaraq Qazaxıstanda və digər Orta Asiya Türk Respublikalarında mövcudluğunu önləməklə Türk Dövlətləri Təşkilatının üzvlərini nəinki hərbi, eləcə də digər iqtisadi-ictimai istiqamətlərdə inteqrasiyasının qarşısını almaqla, onları ayrı-ayrılıqda, **“qurdun hücumundan yayınma şansı olmayan, dirəyə bağlanmış quzu”** vəziyyətində saxlamağa hədəflənib. Rusiyanın bu «iştahının» qarşısı alınmasa digər Türk Respublikalarında da bu işğal aktlarının davam edəcəyi heç bir şübhə doğurmur.

Dəqiq aydın olmayan bir məsələdir. Rusiya Türk Dövlətləri Təşkilatına hansı istiqamətdən hücum edəcək? Əgər biz Belorusiyanın prezidenti A.Lukaşenkonun bir müddət əvvəl, «Qazaxıstanda baş verən hadisələrdən ilk Növbədə Özbəkistan nəticə çıxarmalıdır», Rusiya dövlət dumasının MDB işləri, Avrasiya integrasiyası və həmvətənlərlə əlaqələr komitəsinin sədri Leonid Kalaşnikovun «İnterfaksa» müsahibəsində dediyi, «Qazaxıstanda baş verən hadisələr fonunda Özbəkistan KTMT-yə qayıda bilər... Daşkənd görməlidir ki, arxalanacaq başqa heç kim yoxdur» sözləri ilk növbədə Qazaxıstandakı dövlət çevrilişini və oraya işğal aktını məhz Rusiyanın təşkil etdiyini dolayısı ilə sübut etməklə yanaşı, Rusiyanın növbəti işğal hədəfinə işarədir. Bir tərəfdən Qazaxıstana Rusiyanın sülhməramlı deyil, çoxlu sayda Xüsusi Təyinatlı elit dəstələri ilə birgə ağır hücum texnikasının yeritdiyini, Özbəkistanın da Qazaxıstanla yetərincə böyük sərhəd xətti olmasını nəzərə aldıqda Rusiyanın Özbəkistanda işğal aktı həyata keçirmək imkanı real variantdır. Xüsusilə bir də ona görə ki, Özbəkistan işğal edildiyi halda Rusiya birbaşa Qazaxıstan, Özbəkistan, İran və Xəzər dənizi ilə əhatəyə alınmış Türkmənistanı mühasirəyə almış olur. Bu Rusiyanın Türk Dövlətləri Təşkilatına uzun müddətə, yəni, Rusiyanın yeni tənzümlənmə dövrünə qədər son qoyması anlamına gəlir. Lakin Rusiyanın hücum etmək ehtimalı real olan başqa bir istiqamət də var. Bu istiqamət Azərbaycandır. Belə ki, Azərbaycan işğal edildiyi halda Rusiyanın Ermənistanla birbaşa rabitəsi yaranır, Türkiyənin nəinki Azərbaycanla, eləcə də Orta Asiya Türk Respublikaları ilə əlaqəsini kəsmiş olur. Bu sətirləri yazanda 5-ci sinifdə Buzovnada 125 saylı məktəbdə oxuyanda Boris adlı pəzəvəng, bir gözü çəp erməni alman dili müəllimimizin hərdən qəfildən stolun arxasından durub arxa partaya tərəf gələrkən gözü çəp ol-

duğundan sağdakı partada oturan şagirdə baxdığı halda sol cərgədə oturan şagirdə möhkəm zərbə endirərək bir neçə ay ərzində neçə nəfər şagirdin burnunu, ağzını qanatdığı, gözünə «fanar» qoyduğu, bir şagirdin isə iki dişini sındırdığı yadıma düşdü. Xeyli sonralar valideynlərin tələbi ilə direktor Heydər müəllim onu məktəbdən çıxardı.

Rusiyanın Qazaxıstan işğalında ermənilərə dəyər verməsi həm dünyaya «kollektivlik» görüntüsü yaratmaqla bərabər, «erməni-rus» qardaşlığı» simvolu nümayiş etdirməkdir. Azərbaycanda artıq Türkiyə amilinin mövcud olmasına baxmayaraq Rusiya rüporları Özbəkistanı nişan versələr də Rusiya bizim çəpgöz Boris müəllim kimi Azərbaycana da hücum edə bilər. Belə ki, Rusiya dövlət büdcəsinin əsas gəlir mənbələrindən biri olan karbogenləri xammal olaraq Ukraynadan Avropaya çıxara bilməyən Rusiya Türkiyə vasitəsilə dünya bazarına çıxarmağa başladıqdan sonra ona sərf edən bir sıra iqtisadi-texniki müqavilələr bağlayaraq, xüsusilə C-400 zenit raketlərini Türkiyəyə satmaqla, əsas məqsədi gəlir əldə etməkdən çox, onun NATO ilə münasibətlərini pozub, NATO-dan çıxmasına nail olmaq idi. Belə ki, bütün cəhətlərdən dünyanın ən səmərəli geostrateji məkanında yerləşib, NATO-da ikinci güclü hərbi qüvvə olan Türkiyənin Qərbin çevrəsindən çıxdığı halda Rusiya bir güllə ilə üç hədəf vurmuş olurdu. O həm NATO-nu əhəmiyyətli dərəcədə zəiflətməmiş, NATO-nun Türkiyə boğazları ilə Qara dənizə giriş-çıxışını bağlamış, Türk Dövlətləri birliyinə də üzv olmaqla, bu dövlətlərin vahid Türk dövlətinə çevrilməsini qapayaraq Rusiyanın hegemon olduğu bir təşkilata çevirmiş olurdu. Qarabağda Ermənistan-Azərbaycan arasındakı müharibədə hələ 1993-94-cü illərdə Dağlıq Qarabağa müsəqillik və ya ən yüksək status verilməsində Azərbaycanla alver məqsədilə işğal olunmuş ərazilər azad edilənə qədər Rusiyanın neytral qalması da Türkiyəni

Qərbdən qoparıb öz nəzarəti altına salmaq, bu mümkün olmadıqda Qarabağın bu gün rus qoşunlarının əlində olan ərazini girov olaraq saxlamaqla, həm də Suriyada Türkiyəyə təsir mexanizmi olaraq Azərbaycanın tam qələbəsinə imkan vermədi.

Türkiyənin Özbəkistanla, Türkmənistanla və Qırğızıstanla əlaqəsini məhdudlaşdırmaq üçün Rusiyanın növbəti işğal aktının Azərbaycana qarşı həyata keçirməyə çalışacağı daha çox gözləniləndir. Belə düşünməyə Rusiyanın müvəqqəti «sülhməramlı» qüvvələrinin yerləşdiyi ərazilərdə 10.10.2020-ci il tarixli üçtərəfli razılaşmasının əsas bəndlərinə əməl etməməsi, sülhməramlı statusuna uyğun olmayan ağır hücum silahlarının, razılaşmada nəzərdə tutulmayan çoxlu canlı hərbi qüvvəsinin toplanması, Ermənistanla yeni, müasir silahlar verməklə bərabər, qondarma rejimin qanunsuz yaradılan terrorçu dəstələrini silahlandırması və s. faktlar real əsaslar verir. Əlbəttə Rusiyanın Azərbaycana qarşı belə bir addımı atmasını əngəlləyə biləcəyi amillər də mövcuddur. İlk növbədə bu halda Rusiya öz qarşısında Azərbaycanın müasir hərbi standartlarda formalaşdırılmış peşəkar ordusu ilə birlikdə Türkiyə ordusunu da görmüş olacağıdır. Türkiyə ilə Azərbaycanı bağlayan yolu Gürcüstanın da qapamayacağı bəllidir. Belə ki, belə bir addımın nəticəsi Rusiyanın Gürcüstanın da müsğəqilliyinə son qoyacağı olduğunu gürcülər də yaxşı başa düşür. Pakistanın da Türkiyə və Azərbaycanı bütün istiqamətlərdə dəstəkləyəcəyi də aksiomadır. Bu halda Rusiya münafişəni daha da böyütmək fikrinə düşsə NATO-nu da qarşısında görmüş olacaq.

Rusiya Zəngəzur dəhlizinin açılmamasında maraqlıdır. Əgər Rusiyanın Gürcüstanı işğal və ilhaq etmək imkanı olsa o heç vaxt və heç bir şərtlər daxilində Azərbaycanın müstəqilliyi halında Zəngəzur dəhlizinin açılmasına razılıq verməz. Gürcüstanın işğalı Rusiyanı NATO ilə üz-üzə qoyacağı səbəbi ilə bunu edə bilmədiyindən Ermənistanla əlaqə yaratmaq xatirinə Zəngəzur dəhlizinin onun nəzarəti altında açılmasına razılıq versə də,

bunu mümkün qədər vaxt uzatmaqla edir. Belə ki, bu vaxt ərzində ortaya çıxma biləcək digər imkanlar içərisində ona ən sərfəli variant seçmək ehtimalı verir. İndiki halda Azərbaycan ən azından Abşeronun Xəzəryanı, Quba-Qusar və Qarabağ bölgələrində Türkiyə ilə birgə müxtəlif təyinatlı hərbi bazalar yaratmalıdır. Rusiyaya, həm də təkcə ona deyil hər hansı bir təcavüzə qarşı etibarlı dirənişin daxili amillərinin əsas özümlü hakimiyyət – vətəndaş arasında münasibətlərin vəziyyətidir. Bu münasibətlər müəyyən əndazədən kənar olduğu halda xarici müdaxilə, xüsusilə 200 ildən çox Azərbaycanın əsarətində olduğu Rusiya kimi, dövlət piramidası da daxil olmaqla bütün sahələrdə oturmuş, kök atmış, cəmiyyətdə yüksək vəzifəli, nüfuz sahibi olan çoxsaylı şəbəkəni hərəkətə gətirə biləcək dövlət Azərbaycan üçün çox təhlükəlidir. Belə ki, Rusiya ölkədə sosial partlayış yaratmaqla hakimiyyəti devirmək, həm də hakimiyyəti əlində olan çoxsaylı kompramatlar, imkanlar vasitəsilə şantaj edərək Qazaxıstandakı kimi ölkəni təslim etməyə məcbur edə bilər. Bu gün Azərbaycandakı vəziyyət nə qədər sabit görünərsə də, əslində vəziyyət ilk baxışda göründüyü kimi deyil. Bu gün Azərbaycanın belə bir təhlükəli vəziyyəti hakimiyyəti hərbi xərcləri artırmağa, digər tərəfdən Qarabağda müxtəlif istiqamətlərdə ən zəruri bərpa işlərinin icrasının son dərəcədə sürətləndirilməsi zərurəti, beynəlxalq müstəvildə ərzaq və bir sıra ölkəyə idxal olunan zəruri ilk tələbat mallarının qiymətlərinin artması, eləcə də mövcud quruluşun mahiyyətindən doğan naqisliklərin ucbatından yaranan çətinliklər şəraitində hökumətin əhalinin çoxluğunu təşkil edən imkansız təbəqənin gəliri ilə kəskin ziddiyyət təşkil edən qiymət artımlarına əl atması, digər tərəfdən isə işsizliyin yüksək səviyyəsi, nəinki rəsmən elan edilən minimum nominal əmək haqqının, hətta orta əmək haqqının belə insanların minimum zəruri tələbatını ödəmək iqtidarında olmaması, yaralı qa-

zilərimizin nəinki minimum şəxsi tələbatı, eləcə də müalicə xərclərinin ödəyə bilməməsi, şəhidlərimizin əksəriyyətinin valideynlərinin, həyat yoldaşlarının, körpə balalarının mənəvi-maddi dayağını itirərək fəlakətli vəziyyətdə olması hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərinin son həddə gərginləşməsinə səbəb olmuşdur. Bu sadaladıqlarım indiki durumun yaranmasının obyektiv səbəblərdir. Lakin bu məsələnin subyektiv tərəfləri də var. Başda ölkə prezidenti olmaqla hakimiyyətin qarşı tərəfin real vəziyyətini nəzərə almayaraq, bilavasitə ancaq ən zəruri hesab etdiyi işləri icra etməyə yönələnərək cəmiyyət üzvlərinin sosial problemlərinin də həll edilib «təhlükəli zonadan» çıxarılmasının da onların ən vacib funksiyalarından biri olmasını ya yaddan çıxarır, ya da bu məsələyə etinasız yanaşır. Ya da ki, prezidentin bu günkü komandası bu məsələlərə ciddi nüfuz edib, onu indiki halda qeyri-standart üsul və vasitələr tətbiq etməklə problemli yoluna qoymağı, prosesin partlayış parametrlərini neytrallaşdırmaq üçün zəruri intellektual səviyyəyə malik deyil. Bu baxımdan yuxarıda sadalanan obyektiv səbəblərin yaratdığı çətin şəraitə Azərbaycanın düşdüyü təhlükəli vəziyyət aradan qalxana qədər vətəndaşlarına dözə bilmək imkanı verən və «təhlükəli zona» çərçivəsindən kənar orta məxrəci müəyyən edib sosial vəziyyəti məhz bu orta məxrəcin tələblərinə uyğunlaşdırmağın məsuliyyəti hakimiyyətin üzərinə düşür. Vətəndaşların üzərinə düşən məsuliyyət də Azərbaycanın yuxarıda sadalanan obyektiv səbəblərdən irəli gələn durumunu nəzərə alaraq adı çəkilən orta məxrəcdən çox, ölkənin başı üzərində toplaşan bu təhlükə neytrallaşdırılana qədər iddia etməməsidir. Tərəflərin, yəni, hakimiyyət-vətəndaş münasibətləri ən azı ölkənin vəziyyəti sabitləşənədək bu orta məxrəc çərçivəsindən çıxarsa hakimiyyətli, vətəndaşlı ölkənin böyük fəlakətə düşər olmaq ehtimalı nəinki çoxdur, demək olar ki, qaçılmazdır. Buna görə də bu gün hər bir vətəndaşın probleminə barmaqarası baxan

məmur, şəhid ailəsi üzvünün, yaralı, yarasız qazinin, hansısa dövlətməz, lakin məmurların həll edə biləcəyi problemin həll edilməsinə dinc etiraz edən vətəndaşın üstünə şığıyan hüquq-mühafizə əməkdaşının qarşısındakının erməni və ya digər düşmən deyil, öz haqqını tələb edən **AZƏRBAYCAN VƏTƏNDAŞI** olduğunu dərk edərək uyğun münasibət göstərməsi fəvqəladə əhəmiyyət kəsb edir. Çünki, fiziki proseslərin qanunlarından biri olan Nyutonun «Təsir əks təsirə bərabərdir» qanunu ictimai proseslərə həndəsi silsilə çoxalma qaydasında təsir göstərərək hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərinin daha şiddətlə radikallaşmasına səbəb olur. Bu radikallaşma prosesi çox vaxt özünü biruzə verməsə də, elə ilk yaranan fürsətdə güclü sosial partlayış olaraq üzə çıxır ki, çox vaxt da xarici düşmənlər bundan hər iki tərəfə ölüm-cül zərbə vurmaq fürsətini əldən buraxmırlar. «**El bir olsa gərən sındırar**» deyib türk aqilləri. Hakimiyyətli, müxalifətli ilk baxışda təmtəraqlı, lakin içərisi nağara kimi boş, ucuz siyasi reyting, şöhrət qazanmağa hesablanmış sözləri, hərəkətləri kənara qoyub hamılıqla həm sözdə, həm əməldə dövlətin və cəmiyyətin problemlərinin sabitlik xətti trayektoriyasında reallaşırsaq qələbə bizdən aralı dura bilməz. Bir də ona görə ki, SSRİ dövründə olduğu kimi qollarımız Kremlin qandalında, başımız noxtasında, özümüz tənha deyil, Türkiyə, Pakistan kimi dayağımız, Özbəkistan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan türkləri kimi **TÜRK-LÜYÜN AZADLIQ QALASI TURANA** gedən yolda bu gün də daxil olmaqla tarixin bütün dövrlərində həyatını məşələ çevirib bu yolu işıqlandıran şəhidlərimizin qəhrəmanlığı fədakarlığı qarşısında Azərbaycan cəmiyyəti, ümumilikdə Türk millətinin və Türk dövlətlərinin ərazisində yaşayıb bu torpağa Türk qədər sədaqətlə **VƏTƏN** deyib, onun azadlığı uğrunda həyatından keçən və keçməyə hazır olanların nəsillərinin xoşbəxt yaşaması naminə biz hər cür şəxsi, korporativ maraqları, iddiaları kənara qoub, çox

mürəkkəb dövrdən keçib qələbəyə gedən ağır yolu şəərəflə keçməliyə. Yoxsa, gələcək nəsillərimiz bizi ancaq lənətlərlə xatırlayacaq. Lap elə biz bu gün **ADR** qurucularını dərin hörmətlə anıb, onların düşmənlərini lənətlərlə andığımız kimi.

Bu gün, xüsusilə bütün türklər üçün həlledici təleyüklü proseslərin inkişafının pik həddinə çox yaxın olduğumuz vaxtda baş vermiş hər bir hadisənin, ümumilikdə gedən proseslərin kontekstində mətbuatda obyektiv işıqlandırılması son dərəcə əhəmiyyətliyə. Çünki, mətbuat insanların sadəcə olaraq məlumat mənbəyi olmayıb, həm də vətəndaşların mütləq çoxluğunun bu hadisələrin mahiyyəti, səbəbləri və ümumilikdə gedən proseslərdə oynadığı rolu barədə düşüncəsi məhz KİV-i vasitəsilə formalaşır. Bu baxımdan 11.01.2020-ci il tarixli «Təzadlar» qəzetində Soylu Atalı adlı müəllifin «Türk Birliyinin Doğrulması gərəkdir» adlı məqalə Türk dünyasında xüsusilə son 30 ildə gedən proseslərin bəzi ayrıca götürülmüş elementləri haqqında haqlı fikir söyləsə, bu millətin taleyinə, mövcud ağır durumuna əsil türk insanı kimi təbii və səmimi ürəkağrısı sərgiləsə də bir çox məsələlərdə özü də bilmədən bu məsələlər barədə cəmiyyət üzvlərinin düşüncələrini səhv istiqamətə yönəltməklə, türk demişkən, – **«Qaş düzəltmək istərkən, vurub gözü də çıxarmış olur»**. Ən əvvəl müəllif məqalənin başlığına çıxardığı fikrə yazının özündə də belə cavab verir; – **«Düşünürük ki, türk ölkələrinin içində Xalq Hərəkatları başlamalı, Milil qüvvələr ortaya çıxarmalıdırlar. O zaman dünyanın gedişinə nizam gətirəcək Türk Birliyi yarana bilər – TDT (Türk Dövlətləri Təşkilatı) deyil, TDB (Türk Dövlətləri Birliyi). Birlik xalqların iradəsi ilə oluşur, onları talayan diktatorların Bəlgəsi ilə yox!»** Əvvəlcə müəllifin və oxucunun nəzərinə çatdırım ki, hər hansı Dövlətlər Birliyini və ya Dövlətlər Təşkilatını nə xalqlar, nə də Xalq Hərəkatları deyil, diktator olub olmamasından asılı olmayaraq o xalqların mənsub olduqları dövlətlərin başçıları yaradır. Ancaq bu halda digər dövlətlər onlara

münasibətlərinin xarakterindən asılı olmayaraq onların mövcudluğunu rəsmən qəbul edirlər. Digər tərəfdən Türk Dövlətləri Birliyinin, hətta Vahid Turan Dövlətinin yaradılmasının bütün dünya türkləri üçün fəvqəladə önəm və zəruriliyini mən şəxsən hələ 20 il bundan öncə Moskvada və Rusiyanın başqa şəhərlərinə o ağır dövrlərdə ailələrini dolandırmaq üçün gələn sadə, hətta savadsız Özbək, Qırğız, Qazax, eləcə də Rusiyanın tərkibindəki türk bölgələrindən olan türklərin də çox yaxşı başa düşməsi, bunu çox tez-tez dilə gətirmələrinin şahidi olmuşam. Yəni, min illərdən bəri parçalanmış türklərin hamısı Türk Milli və Dövlət Birliyinin yaranmasında qərarlıdır. Bu günədək heç bir türk bölgəsində türklərin Türk Dövlət Birliyinin və ya Turanın yaradılmasına hər hansı bir Türk toplumunda kütləvi etiraz bildirilməməsi də məhz bu istəyin, iradənin ifadəsi deyilmi? Lakin bütün bu istəyi, iradəni bütün hallarda diktator və ya demokrat olub-olmamasından asılı olmayaraq Türk Dövlətlərinin başçıları rəsmiləşdirməlidir və rəsmiləşdirmişlər də. Məgər bu cəmiyyət daxilində maddi nemətlərin bölüşdürülməsində kimin talan edilən, kiminsə talan edən olmasından asılı olmayaraq, milli birlik məsələsində xalq ilə diktatorun mənfeinin üst-üstə düşməsi deyilmi?

Sankt-Peterburq görüşünə qədər Qazaxıstanda N.Nazarbayevə, mövcud rejimə və vəziyyətə qarşı heç bir kütləvi aksiya baş vermədiyi halda, məhz dərhal eyni zamanda kütləvi aksiyaların baş verməsi ilə birlikdə rus qoşunlarının Qazaxıstana girməsi S.Peterburqda Nazarbayevi, eyni zamanda Tokayevi əsir alıb, kütləni ayağa qaldırmaqla, özünün oraya qoşun yeritməsinə Moskvanın bəhanə düzəltdiyi göz qabağında deyilmi?

Belə bir proseslərin getdiyi fonda məqalə müəllifinin diktator-xalq münasibətlərini ön plana çəkərək qabardıb, Türk Milli Birliyinin qatili, bu birliyin yaranmasına heç bir vaxt imkan verməyəcək «düşmən» statusunda qabartması əslində Türk Milli və

Dövlət Birliyi düşmənlərinin özündən də çox Türk düşməncilik etmək deyilmi? Çünki, bu məsələlərə dərinən bələd olmayan kütlə bunu düşmən dilindən eşitdikdə onun məhz düşmən olduğunu bildiyi səbəbindən inanmadığı halda, Türk insanından eşitdikdə isə bu yalanı həqiqət olaraq tez qəbul edir. Müəllifin **«Üzdən baxanda bu yazı pessimist ovqatda görünə bilər. Ancaq bu, bir Türk insanının rahatsızlığının ifadəsidir. Yalançı optimizm görsənişi yaratmaqla populizmə gərək duymayaq»**, – deyən müəllif, bu proseslərin qanunauyğunluqlarını bilmədən, prosesləri peşəkar olaraq təhlil etməyib, ona məhz populist yanaşmasından irəli gələn səhv nəticələrə görə, elə yazısı da istər-istəməz özünün də etiraf etdiyi kimi pessimist ruhda köklənib. Lakin mətbuatda bütün proseslərə, xüsusilə belə fəvqəladə məsələlərin təhlilinə hökmən peşəkarcasına, obyektiv yanaşaraq nəticələrin cəmiyyətə acı və ya şirin olmasından asılı olmayaraq düzünü düz, əyrisini əyri, pisini pis, yaxşısını isə yaxşı demək lazımdır ki, hər bir vətəndaş bu proseslərin hər bir anında düzgün mövqe tuta bilsin.

Müəllifin **«Türk Birliyinin Doğulması gərəkdir»** deyimini iki anlamda qəbul etmək olar. Bu birliyin rəsmi olaraq təşkilatlanıb hüquqi cəhətdən onun mövcudluğunun elan edilməsi. Bu artıq rəsmən elan edilib və hətta bir sıra texniki, təşkilati məsələlər də öz həllini tapıb. Bu deyim digər anlamda mənası Türk Dövlətləri Təşkilatının nəinki NATO və Avropa İqtisadi birliyi səviyyəsində, ən azı federasiya, heç olmasa konstitusiyalı federasiya halında birliyinin mövcudluğu başa düşülə bilər. Çünki NATO və Avropa başqa-başqa millətlərin hərbi, iqtisadi birliyi olmaqla onların heç biri heç vaxt vahid dövlətə çevrilərək öz milli müstəqilliyini itirməsinə razı ola bilməz. Lakin Türk dövlətlərinin arasında vahid dövlətə çevrilmək yolunda onlarda olan bu əsas maneə mövcud olmadığından bütün Türk xalqları uzun illərdir ki, bu vahid dövlət birliyinin yaranmasında ısrarlıdır. Burada

olan yeganə əhəmiyyətli maneə bu dövlətlərin başında duran şəxsin şəriksiz hakimiyyəti, diktaturasıdır ki, onların hamısı da bu hakimiyyətin əbədi olmayıb nə vaxtsa cəmiyyətdə gedən təbii, çox vaxt da süni surətdə xaricdən edilən müdaxilə nəticəsində, çox zaman da faciəli sonluqla başa çatdığını yaxşı bilir. Buna görə də bu diktatorlarının özünün, yaxınlarının həyatı, var-dövlətinin toxunulmazlığına təminat verilməsi şərtləri ilə Türk Dövlətləri Təşkilatının hətta vahid, monolit dövlətə çevrilməsində onların hamısı sadə, sırayı, bu günə qədər talan edilmiş türk və-təndaşlardan min və daha çox dəfələrlə maraqlı və israrlıdır. Bundan sonra isə qarşıda duran əsas məsələ qurulacaq Turan dövlətinin cəmiyyətinin sabit və sürətli inkişafını, təhlükəsizliyini və s. təmin edə biləcək ədalətli iqtisadi-ictimai, o cümlədən ədalətli hüquqi-inzibati quruluşa malik olması məsələsidir ki, bu halda həm bu günkü diktatorlar və onların yaxınları həm də sadə və-təndaşlar buna zidd deyillər və bu hamının mənafe, maraqlarını təmin etmiş olur. Belə bir quruluşun iqtisadi əsaslarını mən məzmununu kəşf etdiyim obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək Haqqının Ənuşirəvan İbrahimi qanunları əsasında məşhur hüquqşünas Məmmədخان Əzizxanlı ilə birlikdə hazırladığımız və **TURAN** dövlətinin anayasası olmağa iddialı olan «Turan dövlətinin Firidun İbrahimi anayasasının əsas müddəaları»nda göstərmişik. («Obyektiv iqtisadi qanunlarla iqtisadi-ictimai formasiyaların qarşılıqlı əlaqəsi və Turan dövlətinin Firidun İbrahimi anayasasının əsas müddəaları». Bakı, «Ecoprint» nəşriyyatı, 2020).

Məlumdur ki, hər hansı bir canlı, o cümlədən insan da ana bətnində insan olaraq formalaşib dünyaya gəlməyi müəyyən dövr, vaxt tələb edir. Hətta cansız, bütün cizgiləri, materialları, avadanlıq və peşəkar kadrlar artıq hazır olduğu halda belə müəyyən əşyanın düzəldilib insanın istehlak tələbatını ödəyə biləcək hala gətirilməsi üçün müəyyən texniki-texnoloji vaxt tələb olunur.

Min ildən çox vaxt ərzində parçalanıb, bir-birindən təcrid

edilərək yad millətlərin əsarətində müxtəlif inkişaf istiqamətləri keçməyə məhkum edilmiş, Rusiya kimi vəhşi bir dövlətin əsarətindən 30 il bundan öncə felən xilas olub, iqtisadiyyatını, sosial qurumlarını düşmən dünya güclərinin və onların əlaltılarının təzyiqləri altında indilərdə nəfəsini qısa fasilələrdə dərərək cəmişi bir ay bundan qabaq elan edilən Türk Dövlətləri Təşkilatını başda Rusiya olmaqla KTMT qoşunlarının Qazaxıstana təcavüzünə hərbi qarşılıq verməməkdə günahlandırmaq, əslində dünən doğulan qundaqdakı körpənin mənzilə hücum edən vəhşi heyvan sürüsünə müqavimət göstərməməkdə suçlamaqla eyni haldır. Həm də bunun səbəbini diktatorların günahı kimi qələmə verilməsi də gülünc bir əsasdır.

Məqalənin başlığı altında müəllifin iri hərflərlə yazılmış seçmədə olan, – **«Rusiya bir-birinin ardınca Türk ölkələrinə ordu yeridir, Türkiyə isə Ermənistanla danışıqlar planı hazırlayır»**, fikrini də aydınlaşdırmaq çox zəruridir. Bu məsələ də bir çox səbəblər ilə əlaqədardır.

Birincisi, gözlənilməz vaxtda, yerdə, rəqibinə gözlənilməz zərbə vurmaq Rusiyanın «anadangəlmə» xüsusiyyətidir və onun bu xüsusiyyəti təkcə hərbi fəaliyyətinə aid deyil.

İkincisi, Türk Dövlətləri Təşkilatının, o cümlədən Türkiyənin Orta Asiya kimi uzaq məsafədə yerləşən, Qazaxıstana gedən yolun arasında Türkə düşmən Ermənistan və İran dövlətləri durduğu vəziyyətdə Rusiya ilə çox böyük sərhəddi olan Qazaxıstana Türkiyənin genişmiqyaslı hərbi müdaxiləsi mümkün deyil. Bu bir tərəfdən Türkiyənin, TDT-nın hərbi gücü baxımından, həm də məsafə baxımından, eləcə də Qazaxıstanın rəsmi dövlət başçısı Tokayevin TDT, Türkiyəyə deyil, rəsmən Rusiyaya müraciət etməsi ilə bağlıdır. Rusiya ilə Türkiyənin iqtisadi, hərbi gücündəki böyük fərqlə baxmayaraq Türkiyə İraqda, Suriyada Rusiyanın bütün qəfil «şiltaqlıqlarına» layiqli cavab verib və verməkdədir. Yəni, Türkiyəni, TDT-nı Qazaxıstandakı hadisələrə

münasibətdə laqeydlikdə, qorxaqlıqda suclamaq mümkün və ədalətli deyil. Türkiyənin Ermənistanla danışıqlar planı hazırlamağına gəldikdə isə silahlı mübarizə və diplomatiya bir medalın iki üzüdür. Bütün hallarda hər hansı bir hərbi toqquşmanın son akkordları diplomatik müstəvidə başa çatır. Bəzən isə hətta silahla həll edilə bilməyən məsələlər diplomatik müstəvidə qan tökülmədən, dağıntılar və digər faciələrdən yayınmaqla müvəffəqiyyətlə həll edilmiş olur. Bu baxımdan Türkiyə rəhbərliyinin bu addımı narazılıq doğurmaq yox, alqışlanmalıdır. Ermənilər nə qədər murdar toplum, başqalarının oyuncağı olsa da Türkiyənin və Azərbaycanın şərtlərini qəbul edəcəkləri halda razılığa gəlmək Türklərə heç bir zərər gətirmir. Sadəcə olaraq sonradan ermənilərlə və onların sahibləri ilə münasibətdə daim dəyənəyi əlimizdə saxlayıb, bütün addımlarımızı atarkən onların kim olduğunu unutmamalıyıq.

Sonda isə müəllif haqlı olaraq Qərb demokratiyasını fəndgirlik saydığını və diktaturanı da pislədiyini etiraf edib, «Bəs necə olsun?» – sualını ortaya qoyaraq, özü də buna belə cavab verir; – «Daşdığımız dünyabaxışın «İnsani» (Ruhani) dövlət» ideyası idealı var. Ancaq dünyanın indiki durumu bunun tezliklə alına biləcəyini mümkünsüz edir. Ona görə də keçid aşaması olaraq, şəxslərin deyil, dövlətin diktaturasını qəbul etmək olar. Şəxslərin dikturası dövlətin deyil hakimiyyətin çıxarlarını qorumaq üçün qurulur. Dövlətin çıxarlarını qorumaq üçün qurulan diktatura xalqın güzəranını insani haqlarını təmin edər». Qeyd edim ki, «İnsani (Ruhani) dövlət» ideyası, idealı dövlət və cəmiyyət anlamı üçün bəşərin uçan xalçalar təsəvvürü qədər primitiv bir ideyadır. Uçan xalçalar insanların göylərə uçmaq arzusunun ifadəsi olsa da, bu gün nəinki uzaq planetlərə uçan mürəkkəb texnikanı, hətta hava şarını belə göyə qaldırmaq iqtidarında olmadığı kimi, müəllifin arzuladığı və konkret sadaladığı cəhətlərə malik olan dövlət, cəmiyyət qurmaq üçün nəinki indi, hətta uzaq

gələcəkdə belə heç vaxt yaraya bilməyəcək utopist bir arzudan ibarətdir. Belə ki, bəşər yarandığı gündən indiyədək heç vaxt bütün insanların ruhi, mənəvi varlığı nə məzmun, nə mahiyyət, nə də səviyyə etibarilə eyni parametrlə malik olmayıb və heç vaxt da ola bilməz. Çünki, hər bir konkret insanın konkret genetik kodları başqalarından müxtəlif parametrlərə görə fərqli olmaqla bərabər hər bir insanın nəinki xarakterini, mənəviyyatını, fiziki durumunu və s. formalaşdıran ətraf mühit, bu mühitin hətta eyni olduğu şəraitdə belə insanın xüsusiyyətlərinin formalaşmasına təsiri, nə təsir gücünə, nə də ki, nəticə etibarilə eyni deyil. Bundan başqa dövlətin, cəmiyyətin idarə edilməsi sistemlərini cəmiyyət üzvlərinin mənəvi parametrlərinin xarakteri deyil, cəmiyyətin iqtisadi sisteminin mahiyyəti müəyyən edir. Belə ki, bütün cəmiyyətlərin sosial sistemi üstqurum olaraq həmin cəmiyyətin iqtisadi sisteminin bazasında formalaşır. Yuxarıda adını çəkdiyim Turan dövlətinin Firudin İbrahimi anayasasının əsas müddəaları məhz müəllifin nəinki sadaladığı cəhətlərə malik olan ədalətli, insani cəmiyyətin ondan başqa cəmiyyətin başqa bir çox problemlərinin ədalətli həll edilməsinə qadir olan hüquqi mexanizmdir. Biz hər bir türkə bu mexanizmlərin mahiyyətini, məzmununu açıqlayıb başa salmalıyıq ki, heç bir türk insanı Turanı ruhani nağıllarda axtara-axtara sonda zehmində və qolunda əsarət qandalı görüb peşiman olmasın. **«Sondakı peşimanlıq fayda verməz» – deyib TÜRK AQILLƏRİ!**

Şapur Qasimi

09.01.2022

“Təzadlar” saytında 18 yanvar 2022-ci ildə

<https://www.tezadlar.az/index.php/politics/5577-qərb-və-türk-dünyası-ktmt-ordusunu-qazaxistandan-çixarmalidir-1-ci-yazi.html>

AZƏRBAYCANIN TAM VƏ QƏTİ QƏLƏBƏSİ ÜÇÜN...

Azərbaycan ordusunun 44 gün ərzində Ermənistan qoşununu darmadağın edərək müqavimət göstərmək imkanından məhrum edib, Azərbaycanın tamamilə öz ərazisini ermənilərdən təmizlənməsini reallığa çevirdiyi anda Rusiyanın Azərbaycana qoşun yeritməsi, hərbi qələbəmizi sonadək reallaşdırmağa imkan vermədi. Bu tamamilə gözlənilən hal idi. Bu vətən müharibəsində Azərbaycan dövləti öz qarşısına qoyduğu məqsəd Azərbaycan ərazisini Sovet dövləti dağıldığı anda Dağlıq Qarabağın və ətraf rayonların daimi sakinləri olmuş dinc ermənilərdən təmizləmək yox, Ermənistanın işğalçı nizami qoşunlarından, Dağlıq Qarabağın qanunsuz silahlı terrorçu dəstələrindən, dünyanın müxtəlif ölkələrindən yığıb gətirərək, işğal olunan ətraf rayonlarda və Dağlıq Qarabağda yerləşdirdiyi silahlı, peşəkar terrorçulardan təmizləmək idi. Bunu etdikdən sonra təbii ki, işğal dövründə xaricdən, o cümlədən Ermənistan və Rusiyadan gətirilib bu ərazidə yerləşdirilən əcnəbi dinc vətəndaşlar da ölkə ərazisindən deportasiya edilməli idi. Bu BMT-nin, digər beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi qərarlara uyğun olmaqla bərabər, beynəlxalq hüquqi normaların bütün tələblərinə cavab verir. Bəs Rusiyanın öz konstitusiya qanununu pozaraq, bu qanunsuz təcavüz aktına, Azərbaycanı əsil quldur üsulu ilə, zorla məcbur etməsinin, və Azərbaycan prezidentinin buna «razılığı» hansı amillərdən irəli gəlirdi?

Birincisi, bu münaqişənin əsasını keçən əsrin iyirminci illərində rus dövlətinin özü, həm də məqsədli şəkildə yaradıb. Belə ki, nə qədər ki, Azərbaycan və Ermənistan Rusiyadan zəifdir, Rusiya istədiyi vaxt burada münaqişə yaradaraq bu iki dövləti özünün təsir dairəsində saxlaya bilər. Otuz il ərzində gedən danışıqlarda məsələnin hər hansı bir formada həll edilməsinin qarşısını daim məhz

Rusiya alıb. Məsələnin hər an partlaya biləcəyi mina halında saxlanılması hətta, Fransadan da çox Rusiyanın maraqlarına cavab verib, və indi də cavab verməkdədir. Əslində bu müddət ərzində Fransa Dağlıq Qarabağa müstəqillik verilməsinə, ABŞ isə Dağlıq Qarabağa yüksək status verməklə rəsmən Azərbaycanın tərkibində saxlanılması ilə qarşıdurmanı həll etmək istəyib. Rusiya isə bunların heç biri ilə razılaşmayıb. Rusiyanın razılığı olmadan məsələni beynəlxalq normalara uyğun həll etməyə də nə Azərbaycanın, nə Türkiyənin, nə də ikisi birlikdə Rusiya ilə hərbi toqquşmaya gedərək bundan qalib ayrılmaqla məsələni həll etməyə gücü olmayıb və indi də yoxdur. 2016-cı ilin aprelində ermənilərlə toqquşmada Azərbaycanın öz ərazisinin 2000 hektarını azad etməsi və Rusiyanın göstərişilə döyüşün qəfildən durdurulması heç də təsadüfi deyildi. Belə ki, hələ o zaman erməni kilsə rəhbərliyi və Daşnakstün ABŞ-la Ermənistanın Rusiyanın təsir dairəsindən çıxarılması haqqında gedən intensiv danışıqlardan xəbər tutan Kreml, ermənilərə xəbərdarlıq şapalağı vurmaq üçün Bakıya «icazə» vermişdi. 2000 hektar ölçüsündə ermənilərə «şapalaq» vurulan kimi Kreml Bakıya dur əmrini verdi. Ermənilərlə ABŞ arasında gedən danışıqlardan da, Ermənistan əhalisinin buna psixoloji cəhətdən hazırlaşdırılmasından da, Levon Ter-Petrosyandan tutmuş, P.Koçaryanın və S.Sarkisyan da daxil olmaqla respublikanın keçmiş və indiki bütün rəhbər heyəti xəbərdar idi. Lakin Ermənistanın Rusiyanın əsarətindən çıxmasında, həm də işğal etdikləri bütün ərazilərlə birlikdə çıxmasında yekdil, həmrəy olduqlarından, ABŞ-ın Paşinyanın hakimiyyətə gətirməsinə Ermənistanın rəhbər heyətindən bir nəfər belə ciddi müqavimət göstərməyə cəhd etmədi. Levon Ter-Petrosyanın Ermənistanın o zaman məsələni Azərbaycanla danışıq yolu ilə həll edilməsi tərəfdarı olması onun baş verən proseslərin gedişini düzgün, real qiymətləndirilməsindən irəli gəlsə də, ABŞ-la danışıqlar aparan, Ermənistan dövlətindən yüksək pillədə dayanan

erməniliyin əsil, real sahiblərinə müqavimət göstərməyə nə gücü, nə cürəti, nə də həvəsi var idi. Buna görə də o, ancaq məsələyə öz münasibətini bildirməklə, Azərbaycanda Yaqub Məmmədov “şapkasını götürüb getdiyi” kimi, proseslərdən aralı durdu.

Məhz Rusiya Ermənistandakı hərbi bazasındakı qüvvələri ilə Ermənistanda gedən bu proseslərə açıq hərbi təcavüz etməkdən başqa heç bir variantı qalmadıqdan sonra Ermənistanı öz qarşısında diz çökdürmək məqsədilə Azərbaycana ikinci Qarabağ müharibəsinə başlamağa, yəni Ermənistana daha böyük “şapalaq” vurmağa “icazə” verdi. “İcazə” vermə prosesinin Türkiyə ilə aparılmasının də əsas iki səbəbi var. Bunlardan ən başlıcası ABŞ və Fransanı Cənubi Qafqaza buraxmadan, Türkiyənin Azərbaycana təsirinin böyük olması bəhanəsi ilə bu prosesin həlli üzrə danışıqları Türkiyə ilə apardı. Həm də bu prosesdə Türkiyəni də «oyundan kənar vəziyyətdə» saxlayaraq, Türkiyə ilə nəinki prosesin təfərrüatları haqqında heç bir konkret müzakirə aparılmadan, hətta məsələnin həllinin ümumi cəhətlərini belə sənədləşdirən saziş də bağlanmadı. Gözdən pərdə asmaq üçün «xala xətrin qalması» deyə Türkiyə ilə bağlanan sazişdə isə Dağlıq Qarabağdan xeyli aralı, Ağdamda qurulacaq müşahidə məntəqəsindən rus hərbiçiləri ilə birlikdə türklərə Dağlıq Qarabağ ərazisini dronlarla müşahidə etməyə razılıq verildi. Türkiyənin bu məsələyə qeyri-rəsmi də olsa cəlb edilməsinə Rusiyanın razılığı isə, Türkiyəni Qərb müttəfiqlərindən aralamaq, həm də Türkiyə ilə mövcud olan iqtisadi maraqlarını qoruyub daha da inkişaf etdirmək məqsədilə bağlıdır.

Noyabrın 9-dan 10-una keçən gün, gecəyarısı Putinin Əliyəvə zorla imza etdirdiyi, Moskvaya lazım olan boşluqların olduğu bəyanata Türkiyə ilə müzakirə edilmədən, təcili imza etdirməyinin səbəbi də Türkiyənin bəyanatın belə mətni ilə razılaşmayacağı idi.

İ.Əliyevin bu bəyanatı imzalamayacağı təqdirdə Azərbaycan və Türkiyənin Rusiya ilə açıq hərbi qarşıdurması qaçılmaz olacaq, bunun həm Rusiya, həm də Azərbaycan və Türkiyə üçün çox böyük və ağır mənfi nəticələrə gətirəcəyi labüd idi. Bu durumda İ.Əliyevin bəyanatı imzalaması təkcə bu real təhlükəni sovuşdurmaqla bitməyib, özü demişkən strateji cəhətdən üç hərbi və iqtisadi əhəmiyyətli rayonu itki vermədən geri almaqla bərabər, nəinki Qarabağ məsələsinin sonrakı siyasi müstəvidə həll etmək imkanı ilə yanaşı Mehri dəhlizini əldə etməklə, gələcəkdə ən pis halda üçüncü Qarabağ savaşında nəinki məsələnin qalan hissəsini, hətta İrəvan, Zəngəzur, Göyçə məsələsini həll etməklə Azərbaycan ərazisində erməni məsələsinə birdəfəlik son qoymaq olar. Mehri dəhlizi bu perspektivi yaratmış oldu. Bunları ancaq İ.Əliyevin bu mürəkkəb oyunda pat vəziyyətindən çıxıb, oyunu udmaq ehtimalı yaradan çox güclü şahmat gedışı, və ya rəqibin nokautluq zərbəsindən ustalıqla yayınıb, onu öz zərbəsi ilə nokdauna salması ilə müqayisə etmək olar.

Rusiya isə Ermənistanda əksəriyyəti Paşinyana qarşı yönəltməyə nail olsa da, hələlik onu hakimiyyətdən uzaqlaşdırma bilməyib. Kreml Paşinyanın hakimiyyətdən uzaqlaşdırıb onun yerinə öz adamını gətirməklə Ermənistanın Rusiyanın əsarətindən çıxmağa can atması prosesini dayandırmaq istəyi isə əvvəlcədən məğlubiyyətə məhkumdur. Çünki, bu məsələ Ermənistan dövlətinin bugünkü rəhbərliyinin və bundan sonra da gələcək rəhbərliyinin yurisdiksiyasında olan məsələ deyil. Rəsmi Ermənistan dövlətinin başında kimin və ya kimlərin durmasından asılı olmayaraq, bu proses gedəcək və onu daim kənardan ermənilərin real rəhbərləri Rusiyanın rəqiblərinin bilavasitə köməyi ilə idarə edəcəklər. Yəni, Ermənistanın Rusiyanın əsarətindən azad edilməsi prosesi yenidən qeyri-leqal, gizli fəaliyyət rejiminə keçiriləcək, lakin bu prosesin inkişafı bir qədər ləng getməyə düçar

olsa da heç vaxt dayanmayacaq. Görünür bu gün Dağlıq Qarabağda ermənilərlə və azərbaycanlılarla Molla Nəsrəddinin «Göy muncun» oyununu oynayan Rusiya, özünün bu oyunları gros-meyster ustalığı və səbri ilə, həm də ermənilərdən çox səmərəli istifadə etməklə rəqiblərinin rus dövlətçiliyi tarixində ən böyük güclü rus imperiyalarını çökdürdüklerini unudurlar. Unutqanlıq isə məğlubiyyətin başlanğıcı, tarixin təkrar olması deməkdir. Biz türklər isə diqqətlə, səbirlə, prosesləri hər an yaranan şəraitə uyğun, riyazi ifadə ilə desək, hissə-hissə integrallamalıyıq.

Türklərin, o cümlədən Azərbaycanın öz torpaqlarını, öz hüquqlarını, müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, iqtisadi-ictimai inkişafın bütün istiqamətlərində irəliləyişlərə nail ola bilməyimizin əsas və həlledici şərti ən azından bu günə müstəqil olan türk dövlətlərinin birləşərək hərbi, iqtisadi, siyasi, elmi-texniki və s. böyük, vahid gücə çevrilməsidir. Biz bu cəhətlərdən böyük gücə çevrilmədikcə nəinki dünyanın böyük güclərinin, hətta bu güclərin üstümüzə qısqırtdığı ermənilər kimi tulaların da bizə qarşı düşmənçiliyindən ən azı həmişə əziyyətlərə, faciələrə, hətta fəlakətlərə düçar olacağıq. Qızıl Ordanın dağılmasından sonra Orta Asiya türkləri və Qazaxların, uyqurların, Osmanlı və Qacar dövlətinin məğlubiyyətdən sonra isə Azərbaycan və Türkiyə türklərinin rastlaşdığı faciə və fəlakətlər bütün türklərə parçalanmağın, kiçilməyin hansı nəticələrə gətirib çıxardığını əyani sübut edir. Parçalanıb təklənmiş türk ölkələrindən hər birinin hansısa sahədə ən cüzi, kiçik müvəffəqiyyəti belə, xristianlı, müsəlmanlı türk düşmənlərini təlaş salır, birləşərək bizə qarşı hücumu keçirlər. Düşmənlərimizin bizə qarşı təxribatı, düşmənçiliyi, hücumu həmişə olub, var və bundan sonra da daim olacaq. Fərq bundadır ki, bu gün Azərbaycan cəmiyyəti yumruq kimi birləşib, erməninin başını əzdiyi tək, bütün parçalanmış türk dövlətləri vahid bir **TURANDA** birləşərək böyük

gücə çevrilsə nəinki, erməni, Aralıq dənizində Türkiyəyə qarşı birləşənlər, heç dünyanın iri gücləri belə bizə çöp belə uzatmağa cürət edə bilməzlər.

Bu gün dünyanın böyük dövlətləri onlara dünyada hökmürlənlik etməyə imkan verən böyük layihələri reallaşdırdığı halda, biz türklər parçalanıb, kiçilməyimiz ucbatından heç birimiz nəinki belə layihələrə, hətta orta səviyyəli, həcmli hərbi, texniki, iqtisadi və s. layihələri belə reallaşdırmaq imkanında deyilik. Bunun nəticəsi isə yenidən milli əsarətə düşüb, yuzilliklərlə müxtəlif faciələrə düşməkdən başqa heç birimizə yaxşı nəşə verə bilməz. Bu gün Aralıq dənizində Türkiyə özünün qanuni hüquqlarını reallaşdırmaq cəhdinə görə türk düşmənlərinin hücumlarına məruz qalır, Rusiya Azərbaycanın qanuni, haqlı qələbəsinə yarımçıq qoyur, Ərdəğanın həqiqəti güzgü kimi əks etdirən bir bənd şeiri oxumasına görə İranın fars şovinist çaqqalları Ərdəğanın üstünə ulayır. İran parlamentinin deputatı Əhməd Biheş parlamentdən Naxçıvanı Azərbaycanın əsas hissəsi ilə birləşdirən koridoru tanımağa, Tehranı Türkiyənin Azərbaycanda möhkəmlənməsinə qarşı tədbirlər görməyə çağırmaqla bərabər, onların Türkiyəyə xidmət edəcək koridoru tanımayacaqlarını elan edir. Digər tərəfdən Rusiya, Çin, Qazaxstana torpaq iddiası edir. Əgər bu günə Turan formalaşmış olsaydı, nəinki bunlar baş verə bilməzdi, əksinə dünyanın iri gücləri türklərlə hesablaşmaq zərurəti qalmış olardı. Lakin bu gün də hələ gec deyil.

Rusiyanın Cənubi Qafqazda qalmaq, xüsusilə əvvəlki kimi bu bölgədə hegemonluq etmək istəyinə nail olmağı qarşısında maneə heç də ABŞ, Fransanı, Çini bu bölgəyə buraxmamaqla həll edilmir. Bu bölgədə baş verən hadisələrə bir başa İranın da siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik maraqları da təsir edir. Mehri koridoru İran üçün kommunikasiya xətti olaraq iqtisadi cəhətdən elə bir mühüm əhəmiyyət kəsb etmir. Belə ki, su yolu ilə dünya

sularına, quru yolu ilə də bütün istiqamətlərə çıxış yolu var.

İran üçün Mehri koridorunun açılmasının ən çox sərfəli olmayan cəhəti, Türkiyənin Azərbaycan, Qazaxstan və Orta Asiya-nın türk dövlətləri ilə birbaşa əlaqəsinin yaranmasıdır. İranın dövlət yetkilərini, xüsusilə fars şovinst millətçilərini titrədən məhz bu amildir. Bu İranda fars şovinizminin hegemonluğunun sonunun başlanğıcının əsas magistral xəttidir. Düzdür, fars şovinizminə son qoya biləcək amillər və baş verə biləcək başqa hadisələr də gözlənilir. Bu hadisələrin baş verəcəyi və ya baş verməyəcəyi, eləcə də son nəticəsi bir qədər naməlumdur. Lakin Mehri koridorunun İranın fars şovinizminin son 100 il ərzində dara çəkdiyi türklər kimi, onların özünü dara çəkəcəyini çox yaxşı başa düşürlər. Bu mütləq və qaçılmazdır, sadəcə, bir qədər zamana ehtiyacı var. Bu zaman ərzində isə Azərbaycan prezidentinin və millətin yarımçıq qalmış qələbəsini sona çatdırmaq üçün ölkə daxilində, türk dünyasında, beynəlxalq aləmdə durmadan bu günə mövcud olan maneələrin aradan qaldırılması, həm də elə məzmununda qaldırılması istiqamətində iş görülməlidir ki, görülən iş, tədbir bu günkü problemi həll etməklə yanaşı, gələcək dövrlərdə həll edilməli problemlərin həlli üçün əsas (trampolin) rolunu oynaya bilsin. Həm də bu üç istiqamətdə görülən işlər bir işin üç həlqəsi olmaqla, bir-biri ilə üzvü surətdə bağlı olduğundan, bunların bir-birini tamamladığı nəzərə alınmaqla reallaşdırılmalıdır. Belə ki, əgər bu həlqələrdən birinə aid olan məsələ öz məzmun və mahiyyətinə görə sonrakı həlqədə görülən iş ilə uzlaşmasa, proses bütövlükdə başa çatdırıla bilməyərək yarımçıq qalmış olacaq. Lap elə 44 günlük zəfər yürüyüşümüz yarımçıq qaldığı kimi.

Hər bir dövlət və cəmiyyətin beynəlxalq meydanda nail olduğu qələbənin başlanğıcı ölkənin daxilində hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərinin durumundan çox asılıdır. Məsələn, bu vətən

müharibəsində qardaş Türkiyənin, Pakistanın, İsrailin dəstəyi nə qədər çox olsa da, Azərbaycanın daxilində hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərində 44 gün ərzində nümayiş etdirilən monolit birlik olmasaydı ən azından qələbəmiz belə möhtəşəm ola bilməzdi. Müharibəyə qədərki dövrlə, müharibə dövrü və müharibədən sonrakı dövrlərdə olan hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərinin vəziyyətini müqayisə etdikdə əhəmiyyətli dərəcədə fərqi mövcud olması çox aydın görünür. Müharibəyə qədər hakimiyyətin yüksək aparıcı pillələrində əksəriyyəti erməni əsillilər, ermənilərlə ailə bağları ilə bağlı olanlar olub, cəmiyyəti quldar-qul münasibətləri əsasında məmur kimi yox, quldur kimi idarə edərək, öz vəzifə borcunu, cəzasız olaraq vətəndaşı, cəmiyyəti, ancaq talan və terror etməkdə görən və buna vərdiş edən məmurlar cəmiyyətin bir qütbünü təşkil edirdi. Əks qütbdə isə bu talan və terrora dözə bilməyib az-çox sivil qaydada, yəni mətbuat, mitinq və nümayişlər vasitəsilə öz etirazını bildirənlər, eləcə də xaricə qaçmağa imkan tapıb elektron mətbuatı vasitəsilə ölkədə baş verən hadisə və proseslərə mədəni qaydada öz münasibətlərini bildirənlərdən tutmuş, öz fikir və münasibətlərini hakimiyyət yetkililərinə senzurasız söyüşlərlə ifadə edənlər də var idi. Bu iki qütbün arasında isə SSRİ ilə birgə dağılan iqtisadi, tibbi, təhsil, sosial-təminat sistemləri, bir milyon qaçqın nəticəsində yaranan problemlər, bütün sahələrdə qeyri-müəyyənlik içərisində çəşib qalan, ehtiyacların boğmaqda olduğu kütlə dayanırdı.

Mən bilərəkdən **müxalifət** ifadəsini işlətmədim. Çünki, ölkədə nə müxalifət məzmunu və mahiyyətində fəaliyyət göstərmək üçün zəruri olan şərait, nə də ortada yaranmış şəraitə görə, müxalifət məzmunlu fəaliyyət göstərən adamlar yox idi. Belə səviyyəyə malik olanlar isə kölgəyə çəkilərək susurdular. Yəni, Nyutonun fiziki proseslər üçün nəzərdə tutduğu «təsir əks təsirə bərabərdir» qanunu ictimai hadisə və proseslər üçün də eyni səviyyədə qəbul olunmalı olan obyektiv ictimai qanundur.

Bəşərin, xüsusilə türklərin lətifələri, atalar sözləri isə əslində ictimai hadisə və proseslərin mahiyyətini ifadə edən obyektiv ictimai qanunlar olduğunu nəzərə aldıqda da bu prosesin mahiyyətini bir, – **«Axsaq atın, kor da nalbəndi olar»**, məsəli ilə ifadə etmək olar.

Qələbənin xarici siyasi və hərbi komponentlərini həll edən prezident, hakimiyyət sıralarındakı ən yırtıcı kadrların bir hissəsini vəzifəsindən azad edərək, onları hələ cinayət bataqlığına yuvarlanmamış gənc kadrlarla əvəz etməsi, sistem dəyişikliyi olmasa da, idarəetmənin sərt subyektiv üsullarını bir qədər yumşaltması, müharibənin elə ilk günlərində bütün vətəndaşları, o cümlədən hakimiyyət yetkililərini ən pis küçəsöyüşü ilə söyənləri də bütün ədavətləri kənara ataraq hakimiyyətlə tam həmrəylik nümayiş etdirməsinə səbəb oldu. Hətta onlardan yadıma gələnə Laçın Məmişov adlı birisi, cəbhəyə döyüşə getmək üçün Azərbaycana gəlsə onu tutub zindana atmaycaqlarını bilsə, hökmən gəlib ön cəbhəyə gedəcəyini də elan etmişdi. Bu yəqin ki, belə də olub və ya olacaqdı, sonrasından xəbərim yoxdur. Bununla qələbənin birinci həlqəsi olan hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərinin müvəqqəti də olsa, yumşalması və bununla da daxili monolit həmrəyliyin yaranması təmin edilmiş oldu.

Qələbənin ikinci həlqəsi olan Türkiyə, Pakistan, İsrail ilə ölkənin sıx, yaxın əlaqələrinin yaradılması idi ki, bunu da döyüş müddətində hamı əyani olaraq gördü.

Məsələnin üçüncü, qələbəmizi yarımçıq qoyan həlqəsi isə dünyanın böyük gücləri ilə üz-üzə durmağa, necə deyirlər, çilink-ağac oynamağa yetərli gücümüz olmaması oldu. Biz Şimali Azərbaycan olaraq, hətta Cənubi Azərbaycanla bütövlükdə belə iqtisadi, elmi, texniki, o cümlədən hərbi inkişafın hansı yüksək səviyyəsində olsaq belə başqa milli dövlətlərdən asılı olmadan, öz ərazimizi, əhalimizi, iqtisadi, siyasi, hərbi və s. hüquq

və maraqlarımızı dünyanın böyük güclərindən olan asılılığımızdan, nəinki onların bizə qarşı təkpi və təcavüzündən müdafiə edə bilməyəcəyik, onların ermənilər kimi əlaltılarından daim əzab çəkəcəyik. Hətta böyük əziyyət və itkilər hesabına əldə etdiyimiz qələbələr də bu günkü qələbəmiz kimi yarımçıq qalacaq. Yarımçıq qalan və gələcəkdə çalacağımız qələbələrin davamlı və tam olmasının yeganə mümkün, zəruri yolu isə bütün türk millətinin vahid dövlətdə monolit birləşməsindədir. Azərbaycanın 44 günlük vətən müharibəsindəki qələbənin ikinci həlqəsi olan türk həmrəyliyi ilk, praktiki nümayiş olaraq hüquqi əsasdan məhrum, əhatə dairəsinə görə dar çərçivəli, solğun olsa da, toqquşmanın digər tərəfi Ermənistanın kiçik, zəif ölkə olması, bu müharibədə ermənilərin məğlub edilməsinin Rusiya kimi güc mərkəzinin mənafeinə sərfəli olması səbəbindən qələbə üçün yetərli oldu. Lakin unutmaq olmaz ki, son yüzillikdə ümumiyyətlə türklərin tənəzzülünü, məğlubiliyyətini qanuna uyğunluq kimi qəbul edərək arxayınlaşan türk düşmənlərinin hamısı türklərlə gələcək savaşa artıq daha ciddi hazırlaşmağa başlamışlar. Buna görə, bu günə mövcud olan bütün müstəqil türk dövlətləri, Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan artıq türk birliyinin bütün parametrlər üzrə formalaşmasını intensiv surətdə həyata keçirməlidir. Mən bu birliyin cərgəsində Pakistanın və Şimali Kipr Türk respublikasının adını çəkməməkdə məqsədim onların türk birliyinə daxil edilməsinin özünəməxsus çalarını ayrıca izah etməkdən ibarətdir.

Məlum olduğu kimi Şimali Kipr Türk Respublikası Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropa birliyi və digər ölkələr, o cümlədən, keçmiş sovet türk respublikaları tərəfindən müstəqil dövlət olaraq tanınmayıb. Lakin Cənubi Kipr isə həm BMT, həm də AB-i tərəfindən tanınıb.

Şimali Kiprdə isə türklər daim qərbin iqtisadi, siyasi təpkiləri

altındadır. Turan yaradıldığı halda Şimali Kipr də Turana daxil olaraq Turan dövlətinin bir hissəsinə çevrildikdən sonra artıq qərbin onlara hər hansı bir təpkişi heç bir əhəmiyyət kəsb etməyəcək. Artıq Şimali Kipr türkləri böyük güc mərkəzinin tərkib hissəsi olmaqla, etibarlı qorunmaqla yanaşı, bütün iqtisadi və s. məhdudiyyətlərdən azad edilmiş olacaqlar.

Pakistanın dövlət dili ingilis və urdu dili olsa da o əsasən babur türklərinin yaşadığı bir ərazidir. Burada babur türkləri ilə birlikdə hindlilər də yaşayır. Lakin bu hindlilər müsəlman olmaqla həyat tərz, məişəti etibarilə babur türklərinə daha yaxındır. Bundan başqa, Çin, Pakistan, Hindistanın qovuşduğu üçbucaqda hər üç ölkənin ərazisində babur türkləri yaşamaqdadır. Belə ki, Pakistan cəmiyyəti bütün parametrlər üzrə dünyanın bütün türklərinə ən yaxın millətdir. Buna görə də Pakistanın Turan dövlətinə qatılması zəruri və səmərəlidir. Bu səkkiz ölkənin qatıldığı Türk birliyi və ya vahid Turan dövləti ərazisi 5,62 milyon km², əhalisi isə 370 milyon nəfər olmaqla iqtisadi, hərbi, siyasi cəhətdən dünyanın bir neçə ən nəhəng dövlətindən birinə çevrilmiş olar. Göstərilən səkkiz türk ölkəsinin qarşıdakı dövrlərdə ekspansiyaya məruz qalması, başqa iri dövlətlər tərəfindən ilhaq edilməsinin qarşısının alınmasının yeganə yolu böyük türk birliyinin, daha da səmərəlisi isə Turan dövlətində birləşmələridir.

Belə bir etibarlı birlik, dövlət qurulana qədər isə Azərbaycanın müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunmasının əsas şərti ölkədə sabitliyin və hakimiyyət-vətəndaş birliyinin qorunub saxlanılması həlledici amildir. Bu amilin qorunub saxlanılmasına təhlükə yarada bilən bir neçə səbəblər də mövcuddur.

Bunlardan biri və **birincisi**, hakimiyyət piramidasının horizontal və vertikalında kifayət qədər nəsilbənəsil Rusiyanın nəzarətində olan kadrların mövcudluğu. **İkincisi**, adını, soyadını

dəyişərək ölkədə yaşayan ermənilər, qarışıq ailələrdən olan erməni soylular, PKK ilə birbaşa və ya dolayısı ilə əlaqəli olan Azərbaycan vətəndaşlarıdır. **Üçüncüsü**, sovet dövləti dağıldıqdan sonra islam və xristian dini təşkilatlarının ölkədə legal təşkilati mövcudluğu və fəaliyyətidir. Belə ki, bu dini təşkilatların əsas işi xristian və islam ölkələrinin kəşfiyyat idarələrinin tapşırıqlarını yerinə yetirmək olduğu və hətta onların öz legal statusuna uyğun yerinə yetirdiyi funksiyalarının nəticələri mahiyyət etibarilə ölkədəki daxili sabitliyin və hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərini deməli ümumilikdə dövləti, cəmiyyəti zəiflətməkdən başqa bizə yaxşı heç nə vermir. Ən çox təhlükəli cəhəti də budur ki, cəmiyyətin ayrı-ayrı sosial, etnik, dini qruplarının bir-biri ilə, eləcə də bu qrupların ümumilikdə hakimiyyət piramidası arasında obyektiv əsaslara malik olan narazılıq və qarşıdurmanı müharibə dövründə xeyli dərəcədə aradan götürərək, yumşaldaraq, onları müvəqqəti də olsa az-çox monolitləşdirməsi prosesini, bu dini qurumlar geriye döndərməyə, yaranmaqda olan monolitliyi ciddi, hiss olunacaq dərəcədə çat verməsinə səbəb olan amildir. Bu amillərin fəaliyyətinin nəticələri bu gün adi gözlə görünmədiyinə baxmayaraq, bir gün kimlərə lazım olan anda qəfil çaxan ildırım kimi, fəlakət halında ortaya çıxacaq. Onsuz da sovet dövləti dövründə bu gün müstəqillik qazanmış beş türk respublikasının hamısının həm hakimiyyətində, ziyalı təbəqəsində, sırayı vətəndaş kütləsində, bu gün özünü biruzə verən mədəni, ideoloji «xəstəliklərdən» başqa ərazi, istehsal və s. həll edilməsi zəruri olan, mahiyyət etibarilə eyni problemləri miras qoyan rus dövləti ötən 30 il ərzində bütün bu türk dövlətlərində həmin problemlərin həll edilməsinə bütün istiqamətlərdə çox aktiv şəkildə mane olur və bu məqsədlərinə çatmaqda imkanı olmadıqda, beynəlxalq hüquqa zidd olan bütün vasitə və üsullardan istifadə edir. Türklərin birləşib, böyüyüb, güclənməyini

istəməyən təkə Rusiya deyil. Dünyanın digər güc mərkəzləri də türk millətini güclü və müstəqil görmək istəirlər. Bundan da əlavə onların hamısının, erməni və fars kimi, sahibindən daha həyasız, vəhşi və hiyləgər tulaları da var ki, onlar öz məqsədlərini pərdələmək üçün özlərinin «beynəlxalq hüquq» adlanan deklorativ, konkret icra mexanizmi olmayan normaları pozmadığını göstərmək üçün, öz himayələri altındakı, nəinki heç bir beynəlxalq normaya, hətta insanlıq qanunlarına belə məhəl qoymayan əlaltılarından istifadə edirlər. Bu hamıya məlumdur ki, keçmiş sovet respublikalarında hakimiyyət yetkililəri, sələfləri və xələfləri də daxil olmaqla kifayət qədər siyasi, kriminal, iqtisadi cinayətlər yükünə malikdirlər. Bu ölkələrdə mövcud olan icimai-iqtisadi quruluş hətta bu gün də, bu cinayətlərin qarşısını sivil yolla almağa imkan vermir. Vətəndaş-hakimiyyət toqquşması da, ölkəni bütün cəhətlərdən zəif salmaqla bərabər son nəticə olaraq Rusiya və ya digər güclü ölkənin «**sülhməramlı**» adı ilə ölkəni işğal edərək, müstəmləkəyə çevirməsi ilə bitmiş olacaq və cəmiyyət üzvlərinin qoluna ikiqat, yəni milli və şəxsi əsarət qandalı keçirilmiş olacaq. Buna görə də hər bir Azərbaycan vətəndaşı özünün vətəndaş və insan hüquqlarının tam reallaşdırılması məsələsini, ən azı Turan Konstitusiyalı Federasiyası formalaşmış qurtarana qədər, Təbrizlilər demişkən **boş buraxıb** hansısa dini təbliğ etmək, ət yemək, hakimiyyətin üstünə getmək kimi işlərə baş qoşmayaraq, ilk növbədə Şəhidlərimizin ailə üzvlərinin, Yaralı Qazilərimizin özlərinin və ailə üzvlərinin qayğısına qalmaq, aramızda olub, hələ də düşmənlərimizə xidmət edənlərə, erməni işğalına qarşı, Turan dövlətinin yaradılması üzrə tədbirləri diqqətdə saxlayıb, hakimiyyəti bu istiqamətdə zəruri tədbirlər görməyə vadar etməklə bərabər, bu işlərdə dövlətə yardımçı olmalıdır. **K.Marks yazır ki, sosializm kommunizmin ilk, aşağı fazası olmaqla; «Elə indi bətnindən çıxdığı, bu**

səbəbdən kapitalizm cəmiyyətinin bütün iqtisadi, mənəvi, əqli cəhətlərindən köhnə cəmiyyətin doğurduğu ləkələri hələ özündə saxlayır». (K.Marks, Qota proqramının tənqidi). Turan dövləti qurulub, hətta bu günkü avropa dövlətlərindəki nöqsan və eybəcərlikləri aradan qaldıra biləcək iqtisadi-ictimai sistem yaradıldıqda, bu gün hakimiyyət piramidasındakı quldurluq və cinayətlər vasitəsilə pul qazananlar bu şəkərini tərkidib, öz kapitallarından istifadə etməklə, özləri ilə bərabər, dövlətə və cəmiyyətə də xeyir verən insanlara çevriləcəklər. Mənim hüquqşünas, M.Əzizxanlı ilə birlikdə obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək Haqqının Ənuşirəvan İbrahimi qanunları əsasında hazırladığımız Turan Dövlətinin Firidun İbrahimi Anayasasının əsas müddəaları buna tam təminat verir. Hətta Turan dövləti qurulduqda belə, bu günədək etdikləri cinayətlərə görə onların cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi, qanunsuz yollarla ölkədən talan etdikləri var-dövlətin toxunulmazlığını təmin etməklə, bu vəsaitləri ölkəyə qaytara bilsək biz bir millət olaraq ancaq uduşda olacağıq. Turan dövlətinin iqtisadi-ictimai quruluşu da elə qurulmalıdır ki (və bunu qurmaq da olar) daha bunların təkrarı mümkün olmasın. Bu halda biz həmin kontingentin Turan dövlətinin qurulmasında marağını təmin etməklə onların bu işə tam ciddiliyi və gücü ilə çalışmalarına, var-dövlətlərinin təhlükəsizliyini, toxunulmazlığını təmin etməklə də, Turan dövlətinin iqtisadi-texniki inkişafı üçün ciddi iqtisadi əsas yaratmış olarıq. Bu halda onlar Turan yaranana qədər ölkələrindən xaricə daşıdıqları kapitalı geriyyə qaytarıb Turan ərazisində istifadə etməklə maraqlı olacaqlar. Belə ki, Turan ərazisində xammal və işçi qüvvəsinin (ən azı ilk 50 ildə) Avropaya və Amerikaya nisbətən daha ucuz olması ilə əlaqədar gəlirlərinin daha çox olacağından başqa kapitalları və özlərinin təhlükəsizliyinin daha etibarlı qorunması, onları buna vadar edəcək.

Hətta Turana gətirə bilmədiyi və ya gətirilməsi onlara sərfəli olmayan kapitallarından qazandıqları pullarını gətirib Turanda saxlamaqları onlara ilk növbədə təhlükəsizlik baxımından sərfəli olacaq. Məhz bu məsələ də ilk baxışda əhəmiyyətsiz görünsə də, sahibkarlıq prosesində çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, neçə illərdir ki, Rusiya sahibkarları Rusiyada qanunsuz və qanuni yollarla qazandıqlarının məhz təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə Avropa, ABŞ və başqa ölkələrə daşımaqla məşğuldur. Hər il yüz milyardlarla pul Rusiyadan xaricə daşınmaqla Rusiyanın iqtisadi cəhətdən çox ciddi zəiflətməklə yanaşı, yumşaq desək onun rəqiblərinin iqtisadiyyatının inkişaf sürətini artırır. Çində isə sahibkarların vəsaitlərinin təhlükəsizliyinin etibarlı qorunmasının təmin edilməsi, xarici ölkələrdə çinlilərin qazandıqları pulları gətirib Çində saxlamaları Çinin iqtisadiyyatının sürətli inkişafına təkan verən əsas amillərdən birsidir. Bu məsələnin əhəmiyyətini dərk etmək üçün SSRİ dağıldığı vaxt Azərbaycanın dövlət büdcəsi tamamilə boş olduğu halda, Hacı Zeynəlabdin Tağıyevin İsveçrə bankında 1920-ci ilə qədərki dövrdən qalan 5 milyon qızıl pulunu, nə onun varisləri, nə də Azərbaycan dövlətinin ala bilməməsi, İsveçrənin isə elə bir ciddi istehsal və digər resurslarının olmadığı halda, illərdən bəri etibarlı qorunmaq üçün başqa dövlətlərdən İsveçrəyə daşınan pulların hesabına öz vətəndaşlarının həyatının yüksək səviyyədə təmin etməsinə baxmaq kifayətdir. Bir qədər poetik ifadə etsək, İsveçrəlilər bu sadə üsulla öz vətəndaşlarının xoşbəxtliyini, sovetdən qalma türk dövlətləri və onun kimi ölkələrin vətəndaşlarının bədbəxtliyi üzərində qura bilmişlər.

Azərbaycanın vətən müharibəsində çox qəribə və maraq doğuran, həm də heç bir məntiqə uyğun olmayan məsələlərdən biri də budur ki, – Biz niyə əsir götürürük?

Birinci Qarabağ müharibəsində bizim əsgərlərimizin meyitlərini bizə qaytardıqda, əvəzinə ermənilər özlərinin diri, sağ-salamat

əsgərlərini alırdılar. Hətta bəzən bizim sentimentallığımızdan istifadə edərək bizə verdikləri bir ölü əsgərimizin əvəzinə, bir neçə diri əsgərlərini belə alırdılar. Ancaq heç kəs düşünmürdü, düşüncələr də ictimai qınağı nəzərə alaraq demirdi ki, ölümümüzün əvəzinə onlara verdiyimiz diri erməni əsgərləri sabah daha çox əsgərlərimizi qətlə yetirəcəklər və belə də olurdu. Bu gün razılaşmaya əsasən bizim əsgərlərimiz olduğu ərazidə otuz il qazdıqları tünellərdə, meşələrdə gizlənib bizim əsgərlərimizə hücum edir, öldürürlər. Biz isə onların əsir götürərək, onların bir neçə gündən sonra sağ-salamat «sülhməramlılara» təhvil verib, düşmənin sayını azaltmaq əvəzinə artırmaqla öz əlimizlə itkilərimizin sayını çoxaltmış oluruq. Bunu düşməndən məlumat almaq zərurəti ilə əlaqələndirənlər də olur. Məgər düşmənin dilindən məlumatı aldıqdan sonra onun başına güllə yerimir ki? Düşməni sağ buraxmaqla onları özümüzə qarşı daha da azğınlaşdırmırıqmı? Öz yaxınlarının məzarını ziyarət edən Dilqəmlə, Şahbazı onların öz yurdunda, torpağında işgəncələrə məruz qoymaqla həbsxanalarda çürüdən ermənilərin işğal dövründə gəlib yurddaşlarımızın evlərinə məskunlaşan erməniləri razılaşmaya əsasən kəndləri tərk etməyə onlara verilən vaxt qurtardıqdan sonra, rəsmən bizim yurisdiksiyamızda olan kəndlərdən çıxmalarını bizim əsgərlərimiz niyə onlardan **XAHİŞ** etməlidir? Onlara qanlı müharibə dövründə düşməni əsir götürüb sonra buraxmaq, azğınlaşan ermənini torpağımızdan xahişlə çıxarmaq göstərişini içərimizdəki hansı erməni dığası və ya axçisi verir? Bu düşmənlərimiz qarşısında hərbiçilərimizi, millətimizi, dövlətimizi alçaltmaq deyilmi?

İki yüz ildən bəri türk ilə düşmənçilik xatirinə rus dövləti özü öz əli ilə öz boğazına noxta salıb, noxtanın ucunu erməninin əlinə verdiyindənmi, və ya hələ də türklə səmimi əlaqələr qurmaq istəmədiyindənmi Dağlıq Qarabağda erməniyə yaltaqlanır, ya da bizə əvvəlkindən də dərin quyu qazmaqla məşğuldur. Hər halda yeni

ildə Ankarada Ərdoğan-Putin görüşündə bu məsələlərə xeyli aydınlıq gətiriləcək. Lakin bu bizə erməni və ya rusla özümüzü onların nökrəi və ya günahkar kimi aparmağa heç bir əsas vermir. Xüsusilə erməni ilə ancaq qətlinə rəsmən fərman verilmiş qatil terrorçu kimi davranmalıyıq. Otuz il dönmədən bütün beynəlxalq hüquq, humanizm, sülhpərvərlik normalarına ciddi itaət etməyimizin bütün acısını gördük. Qaradan artıq rəng olmur. Elə bizim özümüzü belə ifrat mədəni, ifrat alicənab aparmağımızın səbəbidir ki, Qarabağın sazişlə müvəqqəti rus qoşunlarının öhdəsinə buraxılmış hissəsində, ruslar sazişin heç bir bəndinə əməl etmədən erməniləri geriye qaytarıb Qarabağda məskunlaşdırır, erməni nizami hərbiçiləri və terrorçularını təşkilatlandıraraq silahlandırmaqla da kifayətlənməyib, sazişə əsasən bizim nəzarətimizdə olan yerdəki kilsəni rus hərbiçiləri qorumaqla bərabər, erməni keşişi oranı tərk etməkdən imtina edib, orada kilsə olduğuna əsaslanıb, erməni torpağı elan edir. Hələ üstəlik kütləvi inofrmasiya vasitəsilə Azərbaycan tərəfindən bu torpaqların kimə məxsus olması haqqında sübut da tələb edir. Belə bir halda nəinki Qarabağın, hətta Azərbaycanın tarixinə bələd olmaması səbəbindən dünya ictimaiyyətində, haqlı olduğumuz halda bizim haqqımızda günahkar obrazı yaranmırmı? Dövlətimiz də, hərbiçilərimiz də, vətəndaşlarımız da təhqir olunmurmu? Əgər biz türkün bütöv, böyük millət və dövlət olması üçün yaranan bu tarixi fürsət anında da, ayılıb özümüzü tanımasaq, özümüzü mollaların cənnət vədinin ümidinə buraxmaqdan başqa yolumuz qalmayacaq.

Şapur Qasimi

03.01.2021

“Təzadlar” qəzetinin 02, 16 fevral

2021-ci il sayında çap edilib

REGIONDA YENİ İTTİFAQ İŞARTILARI

Rus millətinə dövlətçiliyi türklərin bəxş etməsi tarixin bəlli və heç bir sübut və izahata ehtiyacı olmayan fakt olduğundan mən bu mövzuya toxunmuram. Birincisi, Pyotrın dövründən bu tərəfə, ta 1918-ci ilə qədər isə rus dövlətini özlərinin milli mənsubiyyətini maskalamaq üçün öz adları ilə deyil, rus adları ilə adlandırılan almanlar idarə etmişlər. Bu müddət ərzində Avropalıların işğalçılıq siyasətinin qarşısında keçilməz sədd olan iki türk dövlətini, Osmanlı və Qacar dövlətini aradan götürmək üçün daim Rusiyanı bu dövlətlərə qarşı müharibəyə sövq etməklə Rusiyanın xidmətindən yararlanmışlar. İkincisi, bununla yanaşı avropalılar milli xüsusiyyətlərinə yaxşı bələd olduqları erməniləri də, onlardan Rusiyanı daxildən zəiflədərək boğmaq məqsədilə Rusiyaya sıırmağı da yaddan çıxarmamışlar. Ermənilərin mənfəəti milli xüsusiyyətləri haqqında müxtəlif millətlərin və müxtəlif vaxtlarda yaşamış məşhur, dahi adamlarının fikirləri geniş yayıldığından mən bu məsələyə də toxunmuram. Artıq birinci dünya müharibəsinin sonunda Osmanlı imperiyasının məğlubiyyətinə nail olub, Türkiyəni həttə regional əhəmiyyəti olmayan bir dövlətə çevirməklə avropalılar özlərinin minimum məqsədlərinə nail oldular. Digər türk dövlətini, yəni Qacar dövlətini isə 1925-ci ildə hərbi çevriliş yolu ilə ermənilərlə siam əkizi olan farsların milli dövlətinə çevirdilər. Rus dövlətinə münasibətlərində ermənilərin və farsların yeganə fərqi bundan ibarətdir ki, ermənilər rus dövlətini daxildən zəiflətməklə bərabər Rusiyanın hesabına özlərinin ekspansiya siyasətini həyata keçirir. Farslar isə gah ingilis, gah da rus dövlətinin himayəsi ilə İran ərazisində yaşayan türkləri, kürdləri, ərəbləri, bəlucları və s. millətləri daim əsarətdə saxlamaqla onları bütün milli hüquqlarından məhrum edərək assimilyasiyaya məruz qoyurlar. İdeoloji

müstəvidə isə ermənilər müsəlmanlarla mübarizə adı altında öz milli ekspansionist məqsədlərini xristianlıq uğrunda mübarizə şüarı ilə pərdələməklə xristian dinini istismar edir. Farslar da islamın şüalilik cərəyanını özəlləşdirərək öz milli məqsədlərini reallaşdırmaq üçün onlarla milyon türkü, kürdü və s. millətləri əsarətdə saxlayırlar. Farslar bununla da kifayətlənməyib şüaliyi özlərinə xarici siyasətində də şüar edərək islam dininin yaradıcıları olan ərəbləri də ayaqları altına alıb islam aləminin aparıcısına çevrilmək iddiasındadır. Başqa sözlə, ermənilərlə farslar özlərinin milli məqsədlərini həyata keçirmək üçün hər ikisi müxtəlif rənglərə malik olan eyni inəyi sağırlar. Əgər biz bu iki millətin hər ikisinin ibtidadan siyasi fahişə olduğunu desək heç də səhv etmərik. Onların bu şəxsi və milli xüsusiyyətlərini ermənilərin özlərini müsəlmanlara qarşı mübarizə etdiyini iddia etməklə yanaşı müsəlman türklərə qarşı müsəlman farslarla, ərəblərlə «qardaşlığı», sıx birliyi, farsların isə müsəlman olan türkü, kürdü, bəluclu, ərəbi milli əsarətdə saxlamaqla bərabər xristian erməni, ingilis, rus, fransız və s., hətta şeytanın özü ilə də «qardaşlıq» və sıx əməkdaşlıqların ortaya qoyur. Mən hələ Çin ilə münasibətlərini demirəm. Bu onu sübut edir ki, xristianlıq erməni, islam isə fars üçün məşhur lətifədə deyildiyi kimi «sarımsaq-qatıqdan» başqa heç nə olmadığı kimi, hər iki millət «ən qədim peşənin» peşəkar sahibləridir. Başqa sözlə, realıqda nə erməni xristian deyil, nə də fars müsəlman.

İslamı, xristianlığı yaradanların bu şüar altında türk millətini ağlagəlməz fəlakətlərə düşür etmiş avropalıların, ərəblərin tarix boyu, həm də bu gün türkə olan düşmənçilik münasibətinə hətta öteri baxdıqda belə ancaq bir qərara gəlmək olur, – **“İlanın ağına da lənət, qarasına da, o cümlədən onların bəhanəsinə də”**. Türkün **DİNİ onun MİLLƏTİ, KƏƏBƏSİ onun ŞƏHİDLƏRİ, MÖ-HÜRÜ isə şəhidlərinin uyuduğu VƏTƏN TORPAĞIDIR.**

Böyük Atatürkün 1923-cü ildə Türkiyə parlamenti qarşısında dediyi kimi; – «Biz 20-ci əsrdə texnologiyalar dövründə yaşayırıq, əncir və zeytun haqqında danışan kitabdakıların arxasınca gedə bilmərik». Bizlər, Atatürklərin övladları isə artıq 21-ci əsrdə yaşayırıq və hər cür nağıl və xüyalardan ayrılaraq hər bir türkün şəxsi və ictimai düşüncəsi, fəaliyyəti, addımı, sap iynənin ulduzundan keçdiyi kimi dünyanın reallığında türk milli maraqlarının çərçivəsindən keçməlidir. Yəni, hər bir millət və dövlətlə münasibətlərimiz ancaq türk milli maraqları baxımından çözülməlidir.

Farslar 1925-ci ildə sonuncu Qacar şahı, 14 yaşlı Əhməd şahı Parisə oxumağa göndərmək adı ilə hərbi çevriliş edərək hakimiyyəti ingilislərin vasitəsilə ələ aldıqdan sonra, 1953-cü ildə baş nazir Müsəddiqin vasitəsilə «dövlət çevrilişi» səhnəsi quraşdıraraq İranda neft sənayesini milliləşdirməklə öz himayədarlarını İran neftindən aldıkları çox böyük bir gəlirdən məhrum etdilər.

İngilislər özlərinin qüdrətli düşməni olan SSRİ-nin cənub sərhəddində olan İranda yerləşdirdikləri hərbi bazaların xatirinə farsların onlara yedirdiyi bu acı olaya göz yummağa məcbur oldular. 1978-ci ilə, yəni R.Homeyni hakimiyyətə gələnə qədər Rza Pəhləvi və onun oğlu Məhəmmədrza fars şovinizminin parlaq nümunəsi olmaqla yanaşı hakimiyyətlərini saxlamaqda ancaq ingilislərə (Böyük Britaniya və ABŞ – müəllif) arxalanırdı. 1978-ci ildə ingilislərin və şahlıq rejiminin əməllərindən cana doyan xalqların kütləvi etiraz hərəkəti başladıqdan sonra vətəndaş müharibəsinin labüd olduğunu görən Məhəmmədrza Pəhləvi ölkədən qaçaraq öz himayədarlarına sığınmaq istəsə də onu qəbul etmədilər. Nəticədə isə Misirdə guya xəstəliyinə görə «əməliyyat» edilərək varlığına son qoyuldu. Onun yerinə rusların və Fransızların vasitəsilə hakimiyyətə gələn R.Homeyni Pəhləvilərdən daha şiddətli şovinst, hiyləgər və ayağı sürüşkən

idi. Belə ki, o hakimiyyətini möhkəmləndirmək üçün əvvəlcə İranda islam inqilabının baş verməsinə rəhbərlik edərək farsların sevimlisinə çevrilən ayətullah Taleqaniyə sui-qəsd edilməsinə fətva verməklə onu aradan götürdü. Sonra isə İranda çoxluq təşkil edən türklərin faktiki rəhbəri ayətulla Şəriətmədarini ev dustağına çevirərək, ona zəhərli iynə vurdurmaqla öldürdü. İran islam inqilabında özünün əsas rəqibləri olan, özündən daha mü-tərəqqi zəhinli bu iki nəfəri aradan götürüb hakimiyyətini möhkəmlədən Homeyninin ilk şüarı – «**İngilislər pisdir, amerikalılar onlardan da pisdir. Ruslar isə onların hər ikisindən də pisdir**», – oldu. Bununla belə fars şovinst rejimi bu günədək Rusiya və Ermənistanla türk milləti və türk dövlətlərinə qarşı düşmənçilik zəminində fəaliyyətlərini birləşdirə bilmişlər. Bütün bunlar İran rejimi rəhbərlərinin necə “**müsəlman**” olduğunu bir daha sübut edir.

Erməni və fars dövlətlərinin, eləcə də bu iki millətin bir xeyli özəl oxşar cəhətləri mövcuddur. Məsələn, ermənilər rus dövlətinin birbaşa köməyi ilə türk torpaqlarında dövlət qurmuş və bu günə qədər də rus dövlətinin hesabına öz mövcudluğunu qoruyur. Ermənilər yaxşı başa düşür ki, rus dövlətinin dağılması və ya zəifləməsi erməni dövlətinin sonu deməkdir. SSRİ dağıldıqdan sonra rus dövlətinin nə dərəcədə zəiflədiyini ermənilər yaxşı bilirlər. Belə ki, ermənilər böyük bir rus imperiyasının dağıdılmasında Avropa və ümumiyyətlə Qərbin əlində əsas vasitələrdən biri olmuş və bu gün də olmaqdadır. Rusiya dövlətinin əvvəlki gücü və əzəməti daha yoxdur və onun dağılması prosesi bu gün də davam etməkdədir. Məhz elə buna görə də ermənilər öz inkişafının yüksək mərhələsinə qədəm qoyub iqtisadi-texniki inkişafına görə dünyada ikinci pillədə qərarlaşmaqla bərabər, türklərə qarşı mənfi münasibətilə seçilən Çin ilə yaxınlaşmaq üçün intensiv çalışırlar. Bununla paralel olaraq ermənilər ehtiyat

variantı kimi Qərblə daha da yaxınlaşma cəhdlərini də yaddan çıxarmırlar. **Bu obyektiv həqiqəti Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan BBC telekanalının müxbirinə müsahibəsi zamanı bütün çıpaqlığı ilə ortaya qoyaraq demişdir ki; – «Biz (yəni, ermənilər – müəllif) Rusiya ilə müttəfiq deyilik, Rusiya bizə türklərdən müdafiə olmaq üçün lazımdır». Bax, bu onların türklərə düşmən münasibəti olan yeni, daha güclü «dostla» bərabər hüquqlu əməkdaşlıq etmək ümüdlə Çinlə, Qərblə daha çox əlaqələrə can atmasının əsas səbəbini ortaya qoyur.**

Yeni «dost» ermənilər üçün dövlət yaratmayıb, iki yüz il onları maddi cəhətdən təmin edərək onları başqalarından qorumayıb. Buna görə də yeni «dostla» daha yüksək statusla əməkdaşlığa ümid etmək daha realdır. Bu məsələnin digər vacib bir tərəfi də odur ki, Rusiya dövləti dağıldığı zaman bu gün Rusiyanın yurisdiksiyasında olan torpaqlara əsas iddiaçı olan Çinin qələbəsi zamanında ermənilər də Cənubi Qafqazdan başlayaraq Rusiyanın Krasnodar, Soçi, Adler, Rostov şəhərlərinə iddiaçı ola bilərlər və artıq bunu gizlətmirlər də. Bu ərazidə ermənilər kütləvi olaraq məskunlaşmış və dənizə çıxışı olan «Böyük Ermənistan» üçün müavafiq şərtləri artıq hazırlamışlar. İslam dininin şiiəlik cərəyanını özəlləşdirib, bu şüar altında 50 milyon türk, bir neçə milyon kürd, bəluc və s. millətləri öz əsarətində saxlayan İranın fars şovinizmi də özünün cırıtdan dövlətə çevrilməsi qorxusu altında ermənilər kimi Çinin təmsalında özünə yeni «dost» axtarır və artıq çox böyük həcmli, 25 illik dövrdə 400 milyard ABŞ dolları sərmayə yatırımı nəzərdə tutan kəbin kəsdirmişlər (müqavilə bağlamışlar).

Erməni və fars dövlətlərinin uzun müddət mövcud olmasına heç bir obyektiv əsas olmadığından, onlar öz təbii mövcudluğu-

nu fahişələrin öz təbii ehtiyaclarını başqa kişilərin gücündən istifadə etməklə ödədikləri kimi, başqa güclü dövlətlərdən müvəqqəti istifadə etməklə təmin edirlər. Buna görə də onların hər hansı millət və dövlətlə uzunmüddətli, yəni ən azı bir neçə yüzilliyə hesablanmış dostluq əlaqələrinin olması mümkün deyil. Bu gün İran və Ermənistanın Çinlə ittifaq yaratması və Rusiyanın da bu ittifaqa qoşulmasının bəzi xüsusiyyətləri var. Burada Çinin məqsədi aydındır. O uzun müddətdir ki, dünya ağalığı üzrə ingilislərlə mübarizəyə hazırlaşır və artıq bu mübarizənin başlanmasının ilk nişanələri görünməkdədir. Bu mübarizəyə başlamaq üçün Çin zəruri olan bütün potensiala malikdir. Çin buna Den Syao Pin islahatlarından başlayaraq məqsədyönlü şəkildə hazırlaşır. İranın, yəni fars şovinizminin və erməni faşizminin də məqsədi aydındır. Onlar öz himayədarı olan Rus dövlətinin zəiflədiyini, onun Çin və Qərblə rəqabətə davam gətirə bilməyəcəyini aydın gördüklərindən, digər tərəfdən isə türklərin oyanıb, birləşəcəyini dərk edərək özlərinə yeni dayaq nöqtəsi axtarırlar. Onların bu məqsədi üçün türkə qarşı münasibəti heç də yaxşı olmayan Çinlə yaxınlaşmaq daha sərfəlidir. Lakin Rusiyanın bu ittifaqa girməsi çox təəcüblü olmaqla yanaşı ortaya bir çox suallar qoyur. Belə ki, bu sualların cavabının rus dövlətçiliyinin həyatda ölüm-dirim məsələsi olduğunu görməmək üçün insan siyasi cəhətdən tamamilə kor olmalıdır.

Birincisi, Rusiya bu ittifaqa aparıcı, həlledici oyunçu statusunda deyil, hətta bərabər hüquqlu tərəf kimi daxil olmur və ola bilməz. Çünki, Çin iqtisadi, elmi-texniki, canlı qüvvə baxımından Rusiyadan dəfələrlə üstündür. Rusiya Çindən ancaq atom silahı və kosmik texnika sahəsində müəyyən cüzi üstünlüyə malikdir. Bu oyunda Rusiya Çinə xammal bazası, öz mallarını reallaşdırmaq üçün böyük bir bazar, Avropa və ABŞ-a təzyiq üçün qurbanlıq qoyun kimi lazımdır ki, bütün bunlar Rusiyanı ancaq

zəiflədə biləcək amillərdir. Ən əhəmiyyətli olan bir məsələ də budur ki, bu ittifaq Çinə əhəmiyyətli sayda çinlini Rusiya ərazisində məskunlaşdırmağa, Rusiya ərazisində böyük bir diaspor sistemi formalaşdırmağa əlverişli imkan yaradacaq. Bu isə Çinə Rusiyanı iqtisadi, sonra inzibati və nəhayət ərazi cəhətdən çox rahatlıqla ilhaq etməsinə imkan verəcək. Əgər iki milyonluq erməni Rusiyanın iqtisadi, inzibati və s. sahələrinə pərçim olub tarixi cəhətdən çox qısa bir zamanda Rusiyanın daxili və xarici siyasətinə çox ciddi təsir göstərə bilirsə, daha dəqiq desək, erməni kilsəsi və Daşnaksütyun Rusiyanı məsafədən idarə edə bilirsə, bu gün Rusiyanın iqtisadi sahələrində artıq 20 milyon çinlinin mövcudluğu, bu sayın da çox sürətlə artdığını nəzərə alsaq bir müddətdən sonra Çinin Rusiyanı ilhaq etməsi Çinə heç bir çətinlik törətməyəcək. Xüsusilə Rusiyanın ucu-bucağı görünməyən boş, istifadəsiz torpaqlarının mövcudluğu, Rusiya əhalisinin cəmi 140 milyon olması, bunun da əksər hissəsinin rus millətinə mənsub olmaması, habelə bu torpaqlardan istifadə etməyə Rusiyanın nə iqtisadi, nə texniki, nə də insan resurslarının olmaması Çinin bir müddətdən sonra Rusiyanı ilhaq etmə perspektivinin real olmasını göstərir. Bir faktı da nəzərə almaq lazımdır ki, Çin Rusiya ilə həmsərhəddə olan yeganə superdövlətdir ki, Rusiyanın ərazisinin böyük bir hissəsinə iddialıdır və bu iddia boş sözlər olmayıb ikinci dünya müharibəsindən sonra bu iki dövlət arasında həm siyasi gəlişmələr, həm də kiçik miqyaslı da olsa baş verən hərbi toqquşmalarda özünü biruzə verməklə daim gündəmdə olub. Həm də Çinin milyard yarımlıq əhalisi üçün həddən artıq kiçik olan ərazisini genişləndirməkdən ötrü Rusiya ərazisindən əlverişli başqa bir yerdə də yoxdur.

İkincisi isə, I Pyotrun türklərlə düşmənçilik siyasətinin davam etdirilməsi, SSRİ-ni bərpa etmək cəhdləri, bugünkü reallıqlar şəraitində keçmiş SSRİ ərazisində yaranan respublikaları zor

təbiiqi vasitəsilə öz orbitində saxlamağa edilən cəhdlər Rusiya dövlətinə məğlubiyyətdən başqa heç nə gətirməməklə yanaşı Rusiyanın vəziyyətini daha da pisləşdirəcək. Rusiyanın öz əli ilə öz çevrəsində yaratdığı Dağlıq Qarabağ, Abxaziya, Cənubi Osetiya, Dnestryanı, Donbas, Luqansk konfliktlərinə hər il Rusiyanın nə qədər maliyyə, texniki, insan resurslarının sərf etdiyini, üstəlik də bu respublikalarla öz arasında düşmənçilik münasibətlərinin yaratmasını nəzərə alıqda Rusiyanın bütün sahələrdə inkişafdan geri qalmasının əhəmiyyətli səbəblərindən biri aydın olur.

Rusiyanın I Pyotrdan qalma xristian həmrəyliyi əsasında Avropa ölkələri, ümumiyyətlə Qərblə yaxınlaşma cəhdləri, eləcə də I Pyotrun erməni kartından bu günədək Rusiya rəhbərlərinin istifadə etməyə cəhd etməsi xüsusilə son dövrlərdə, bu gün də müvəffəqiyyətsizliyə uğrayır. Bu siyasətin nəticəsi olaraq Rusiya imperiyası bütün parametrləri üzrə geriye qalmış və digər inkişaf etmiş dövlətlər üçün xammal bazası olan məhəlli bir dövlətə çevrilərək Rusiyanı söz sahibi olan dünya dövlətləri sırasına çıxara biləcək strateji məsələlərlə məşğul olmaq imkanından məhrum etmişdir. Bu gün Rusiya Azərbaycan türklərinə qarşı ermənilərin işğalçılıq siyasətini dəstəkləməklə o Rusiyanın mənafeələrinə deyil ermənilərin milli mənafeinə, Daşnaksütyunun, onun havadarlarının, Çinin məqsədinə xidmət etmiş olur.

Rusiyanın Azərbaycanı erməni işğalında olan ərazisində hərbi baza yaratmağına razı salmaq cəhdləri təkcə Türkiyəni Cənubi Qafqaza buraxmamaq niyyəti ilə bitmir. Türkiyə NATO-nun üzvü olduğundan Rusiya Türkiyədən deyil NATO-dan qorxur. Digər bir səbəb isə Türkiyənin ərazi etibarilə keçmiş sovet məkanında olan türk dövlətləri ilə birləşməsi türk milli birliyinin nəticə etibarilə də Turan dövlətinin yaranması perspektividir. Bu isə Rusiyanı Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxstan, Özbə-

kistan, Qırğızıstanı işğal etmək arzusuna son qoyulması deməkdir. Rusiyanın buna hər hansı bir cəhdi ona yeni «Əfqanıstan müharibəsi» vermiş olacaq. SSRİ-nin Əfqanıstanı işğal etməyə cəhd göstərdiyi zaman SSRİ bütün parametrlər üzrə bugünkü Rusiyadan on dəfələrlə güclü idi. O müharibədə Qərb, xüsusilə ABŞ ruslarla birbaşa toqquşmadan yayınaraq ruslara qarşı müharibədə Pakistan vasitəsilə iştirak edirdi. O zaman həm Pakistan, həm də Türkiyə bütün sahələrdə çox zəif, geri qalmış ölkələr idi. Bu gün bu cütlük 40 il bundan əvvəllə nisbətə müqayisə edilməz dərəcədə yüksək inkişaf səviyyəsində olan, bir çox müasir və yüksək səviyyəli silah istehsalı və atom silahına malik olan etibarlı müttəfiq dövlətdir. Yuxarıda adı çəkilən türk dövlətlərinin hər hansı birinə təcavüz cəhdi göstərən ölkə, o cümlədən Rusiya qarşısında bu gün hələ elan edilməmiş, lakin artıq mövcud olan Turanın və onun sarsılmaz müttəfiqi Pakistanın, ABŞ-ın və Makron Fransası istisna olmaqla Avropa dövlətlərinin müdafiə etdiyi hərbi və iqtisadi gücü ilə rastlaşacaq.

Bu zaman Çin nəinki Rusiyanı müdafiə etməyəcək, əksinə ölü və ya yarımcan olan Rus dövlətinin ərazisinin bölgüsündə bu torpaqların əsas iddiaçısına çevriləcək. Rusiyanın bu gün Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini erməni maraqlarına görə qopararaq xırda cibgirliklə məşğul olması, nə Cənubi Qafqazda, nə də ümumdünya düzənində Rusiyanın mövqeyini möhkəmlətməyəcək. Çin-Rusiya müttəfiqliyi öz mahiyyəti etibarilə II Dünya müharibəsindən qabaq Rusiya ilə Almaniya arasında bağlanmış hücum etməmək haqqında bədnam «Ribbentrop-Molotov müqaviləsini», həm də təkcə Rusiyada deyil, bütün keçmiş sovet ərazilərində özünün acı nəticələrindən ibarət məzmununu xatırladır. Rusiya ilə Turanın ittifaqına gəldikdə isə bu ittifaq nəinki Rusiyanı Cənubi Qafqazda hərbi baza saxlamaq zərurətindən azad edər, ümumiyyətlə Turan ərazisində də İncirlik tipli xarici hərbi

bazaların ləğv edilməsinə əlverişli şərait yaradar. Rusiyanın belə hərbi xərclərinin azalması onun iqtisadi-ictimai inkişafını daha sürətlə aparmağa imkan vermiş olar. Rusiyanın iqtisadi-ictimai inkişafa tələbat səviyyəsini müəyyən etmək üçün Rusiyanın uzaq əyalətlərinə gedib baxmağa ehtiyac yoxdur. Uzaq əyalətlər bir tərəfdə dursun, Rusiya paytaxtının iki addımlığında olan Tula şəhərinin bəzi kəndlərində orta məktəbə getməyə imkanı olmadığından öz ana dili olan rus dilində düzgün yazıb oxumağı bacarmayan gəncələr var. Bu vəziyyətdə atom silahına malik olmaq belə, nəinki böyük millət, böyük dövlət olmağa təminat verə bilməz, hətta son nəticədə dövlətçiliyin belə itirilməsinə gətirib çıxara bilər.

Yəqin ki, rus millətinin, rus dövlətçiliyinin, ümumilikdə rusiyalıların taleyi Rusiyanın dövlət, maliyyə, kütləvi informasiya strukturlarına soxulub Rusiyaya məxsus olan sərvətləri müxtəlif cinayətkar üsullarla qarət edərək, bu vəsaitlərin bir hissəsinə Rusiyanın müxtəlif vəzifə sahiblərini ələ alaraq onların köməyi ilə Rusiya vətəndaşlarını ən azı inzibati, maliyyə, informasiya vasitələri ilə terror edərək Rusiyanın dövlət strukturlarını zəiflədən bir ovuc erməninin taleyindən qiymətlidir.

Bütün bunlar daim xristian qərbin himayəsi və xristian ermənilərin aktiv antirusiya fəaliyyəti ilə baş verir. SSRİ-ni bərpa etmək mümkün deyil. Pribaltika, Ukrayna, Gürcüstan artıq qərb ölkələridir. Belorusiya heç vaxt və heç bir şərtlə Rusiyanın tərkibinə daxil olmayacaq. Ermənilər baş nazirinin dili ilə Rusiyanın onların hətta müttəfiq olmadığı, Rusiyadan türklərdən qorunmaq üçün ancaq bir vasitə kimi istifadə etdiklərini BBC-nin müxbirinə verdiyi müsahibədə açıq və birmənalı olaraq bəyan etdilər. Çoxları bunu baş nazir Paşinyanın qərbyönlü şəxsi mövqeyi, qərb tərəfindən maliyyələşdirilən «qərbin adamı» olması ilə əlaqələndirir. Doğrudan da Paşinyan «qərb» tərəfindən maliyyələşdirilir və «qərbin adamıdır». Burada bir sual ortaya çıxır.

«Məgər bu günə qədər ermənilərin din və dövlət rəhbərlərinin fəaliyyəti «qərb» tərəfindən maliyyələşdirilməyib və ya onlar «qərbin adamı» olmayıb? Bütün dövrlərdə ermənilərin dini, dövlət, siyasi partiyalar, terrorçu təşkilatlarının rəhbərləri qərb ölkələri və Rusiya dövləti tərəfindən bu və digər formada, səviyyədə maliyyələşdirilib, idarə edilib. Bütün bu sadalananların iqtisadi, təşkilati, diplomatik himayədarlığından tam istifadə etməklə ermənilər öz himayədarlarının «arzusunu», sifarişini ancaq ermənilərə sərfəli olan, öz məqsədlərinə uyğun məzmun və mahiyyətdə həyata keçirmişlər. Yəni, Ermənistanın Rusiyanın çevrəsindən çıxmaq istəyi və cəhdi ancaq Paşinyanla bağlı deyil. Paşinyandan əvvəlki erməni rəhbərlər də daim buna can atıb, bu prosesə qulluq ediblər. Sadəcə olaraq erməni strateqiya-sını idarə edənlər bunun üçün artıq birmənalı şərait yarandığını hesab edərək Paşinyana bu istiqamətdə açıq fəaliyyətə başlamaq göstərişi veriblər. Onların vaxt seçiminin nə dərəcədə düzgün olduğunu bu prosesin sonrakı inkişafı göstərəcək. Lakin bir məsələ aksiomadır ki, əgər Ermənistan dövlətinin mövcudluğu davam edərsə, əlverişli şərait yaranan kimi Ermənistan Rusiyanın nəinki əsarətindən, hətta nüfuz dairəsindən belə çıxacaq. Bu məsələnin yeganə və həmişəlik həlli yolu Göyçə, Zəngəzur, İrəvan torpaqlarını öz sahibinə, yəni Azərbaycana qaytarılması ilə bərabər, bununla barışmayan ermənilərin Fransaya göndərilməsidir. Əks halda ermənilər daim türk və rus milləti və dövləti arasında düşmənçilik toxumu səpməyə çalışan amil olaraq qalacaq.

SSRİ ərazisində yaranan Türk respublikalarına gəldikdə isə onlar artıq iqtisadi, texniki, siyasi və s. parametrlər üzrə xeyli dərəcədə inkişaf etmiş və müstəqilləşmişdir. Onların suverenliyinə sui-qəsd edən hər hansı bir ölkə ciddi problemlərlə qarşılaşmalı olacaq. Belə ki, buna nə başqa türk ölkələri, nə də NA-

TO biganə qalmayacaq. Bunu Azərbaycan-Ermənistan müharibəsində Rusiya və Ermənistanın üzv olduqları kollektiv müdafiə təşkilatının Türk respublikalarının Ermənistanın mövqeyini müdafiə etməyə məcbur edə bilməməsi çox aydın göstərdi. Bundan başqa da Rusiyanın bu günkü iqtisadi, texniki gücü, inkişaf səviyyəsi də bu sadalanan ölkələri hərbi güc vasitəsilə öz orbitində zorla saxlamağa imkan da vermir. Rusiyanın keçmiş sovet respublikalarına qarşı müxtəlif vasitələrlə yaradıb idarə etdiyi ərazi iddiaları prosesi vasitəsilə bu respublikaları öz çevrəsində saxlamaq cəhdlərinin nəticələri əks-təsir effekti verməklə onların Rusiyadan uzaqlaşma cəhdlərini ancaq sürətləndirməsi göz önündədir. Daha bir sual ortaya çıxır ki, – «Ümumiyyətlə qarşıdakı ən azı bir neçə yüzillikdə ruslara və türklərə öz aralarında qarşıdurma lazımdır mı?» Xüsusilə dünya ağalığı uğrunda iki, son dərəcədə bütün göstəriciləri ilə həm rus, həm də türk dövlətlərindən yetərincə güclü iki ölkənin, yəni ABŞ və Çinin mübarizəyə başlaması, üçüncünün, yəni Hindistanın da növbədə durduğu bir dövrdə rus-türk qarşıdurması bu iki qonşu millət və dövlətin heç birinə sərfəli olmayıb, heç birinin milli və dövlət maraqlarına uyğun deyil. Bu ikinci dünya müharibəsi dövründə İngiltərənin baş naziri Uinston Çerçilin bir ifadəsini yada salır, – **«Mən rus əskərini tabutda, alman əskərini isə cərrahiyyə əməliyyatı stolunun üstündə görmək istəyirəm»**. Bu gün rus və türk dövlətini bu nisbət və vəziyyətdə görmək istəyən dövlətlərin sayını isə iki əlin barmaqları ilə də sayıb qurtarmaq mümkün deyil. Bu gün Azərbaycan ərazilərini işğal etmiş Ermənistanı müdafiə etmək Rusiyanın milli maraqlarına uyğun da deyil. Bu gün Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsinin həll edilməsinin həvalə edildiyi Minsk qrupu həmsədrləri ABŞ və Fransanı qəflətən «oyundan kənar» vəziyyətdə qoyub məsələni Tür-

kiyə ilə birlikdə həll etmək qərarına gələn Rusiyanın bu addımını bir çox şərhçilər Rusiyanın ABŞ və Fransanı Cənubi Qafqaza buraxmamaq istəyini əsas amil kimi göstərirlər. Bu amil mövcuddur, lakin nə əsas, nə də həlledici amil deyil. Çünki, bu ölkələr qeyri-rəsmi artıq Gürcüstanda, Ukraynada mövcuddur. Ukrayna və Gürcüstanın da yaxın dövrlərdə NATO-ya üzv qəbul ediləcəyi də heç kəsə sirr deyil. Rusiya da bunun qarşısını almaq iqtidarında deyil. Ukraynanın NATO-ya qəbul edilməsi NATO-nun quru yolla Qara dənizə çıxışını təmin etmiş olur. Gürcüstanın NATO-ya qəbulu isə onun su yolu ilə NATO gəmilərinin Gürcüstanı, deməli Cənubi Qafqazla birlikdə həm də Ukraynaya gəlməsini təmin edir. Qara dənizə yeganə su yolu isə NATO-nun üzvü Türkiyənin ərazisindən keçir. Məlum olduğu kimi 1923-cü ildən Türkiyə Qara dənizə gələn yolun şəriksiz, tam hüquqlu sahibinə çevrilir və heç bir dövlətin gəmisi Türkiyənin icazəsi olmadan (Qara dəniz sahili dövlətlərinin bu günə Qara dənizdə mövcud olan gəmiləri və öz ərazilərində inşa ediləcək gəmilər istisna olmaqla) Qara dənizə girə bilməz.

Hansı dövlətə məxsus olmasına baxmayaraq Qara dənizdə olan heç bir gəmi isə Türkiyənin icazəsi olmadan onun ərazisindən çıxaraq Aralıq dənizi və ya Qırmızı dəniz vasitəsilə dünya okeanlarına çıxıb bilməz. Bundan başqa bu gün Rusiya dövlət büdcəsinin əsas gəlir maddəsi olan karbohidrogen əmtəəsini dünya bazarına çıxaran əsas xəttlərindən biri Türkiyə ərazisindən keçməklə bərabər Türkiyə Rusiya üçün həcm etibarilə böyük iqtisadi, həm də etibarlı tərəfdaşdır. Türkiyənin Rusiya ilə müttəfiqlik münasibətlərinin yaranması eyni zamanda Rusiya – Qərб arasında silahlı toqquşma baş verdiyi halda NATO gəmilərinin Qara dənizə girişinin bağlanması imkanı da deməkdir. Rusiya prezidenti öz müsahibəsində Türkiyə kimi güclü və etibarlı dövləti Rusiyanın yanında görmək istəyini deyəndə məhz güclü və etibarlı Türk dövləti ilə Rusiyanın

yaxın müttəfiqlik münasibətlərinin yaranması arzusunu nəzərdə tutur və dilə gətirirdi.

Məhz bu və digər köklü səbəblərdən Rusiyanın, ermənilərin onların qabağına atdığı tula payı ilə yallanaraq Türkiyə və ümumiyyətlə türklərə qarşı hay-küylü təbliğat aparan jurnalistlərinin, ictimai və siyasi xadimlərinin arzularına rəğmənlə Turan dövlətinin yaranıb Rusiya ilə müttəfiqlik münasibətlərinin formalaşdırılması həm türk, həm də rus milləti üçün fəvqəladə əhəmiyyət kəsb edir. Bu gün fransızlar çox əcaib bir inadla rusları, erməniləri, yunanları türklərlə toqquşmaya təhrik etməkdədir. Görünür fransızların 1812-ci ildə ruslardan aldıkları məğlubiyyətə görə hələ də onlara qarşı olan nifrəti soyumayıb. Ürəklərini özünün iki düşməninin bir-birini öldürməsi, yarımcıan etməsi ilə soyutmaq istəyirlər. Öz düşməninə üz-üzə, təkbətək vuruşub məğlub etməyə hər bir şəxsə, millətdə **kişilik** anlayışını formalaşdıran mənəvi keyfiyyətlər məcmusu olmalıdır. Fransızlarda, farslarda, yunanlarda, ermənilərdə, Azərbaycan Prezidentinin “kişiliyiniz varsa” deyər Paşinyana müraciətində bunun onlarda olub olmadığını soruşanda məhz bu xüsusiyyətləri nəzərdə tuturdu. Görünür bu xüsusiyyət onlarda anadangəlmə yoxdur. Təəssüf ki, bu xüsusiyyəti tibbi və ya başqa müdaxilə vasitəsilə, insanda, millətdə yaratmaq mümkün deyil. Ermənilər bu günə qədər rus milləti və dövlətinin mövcudluğu üçün mühüm amil olan türk milləti və dövlətləri arasında düşmənçilik toxumu səpmək hesabına öz milli maraqlarını reallaşdırırlar. Əslində Rusiyanın ən təhlükəli düşməni ermənilərdir. «Xristian həmrəyliyi» şüarı ilə silahlanaraq, maskalanan və adi gözlə seçilən bu təhlükəli düşməni Rusiya dövlət xadimləri ya görmür, ya da özlərini görməməzliyə vururlar. Bu isə rus dövlətçiliyinin ya tabutda, ya da çox cüzi sağ qalma ehtimalı ilə cərrahiyyə stolunda, həyatla

ölüm arasında çırpınması ilə nəticələnə bilər. Bütün türk respublikalarının vahid Turan dövlətində birləşməklə Rusiya ilə sıx müttəfiqlik əlaqələrinin yaradılması bu iki millət və dövlətin mövcudluğunun təmin edilməsinin əsas iki şərtindən ancaq biridir. İntensiv elmi-texniki inqilabların baş verdiyi müasir dövrdə türk və rus dövləti arasında bu səviyyəli əlaqələrin yaradılması öz-özlüyündə bu ittifaqın dünyanın digər güc mərkəzlərinin hesablaşmaq zorunda qalacağı səviyyədə inkişafını təmin etmək imkanında deyil. Həm Turanda, həm də Rusiyada bu günün tələbləri baxımından müasir iqtisadi-ictimai inkişafın sürət və keyfiyyət parametrlərinə cavab verməyən mövcud iqtisadi-ictimai sistemləri dəyişdirilməlidir. Həm də bu dəyişikliklər üsyan, inqilab, digər zor tətbiqi vasitələri ilə deyil, kompleks iqtisadi-ictimai islahatlar vasitəsilə, dinc yollarla həyata keçirilməlidir. Bu Turanın və Rusiyanın qarşılıqlı əlaqələri ilə birlikdə bu cəmiyyətlərin bütün parametrlər üzrə intensiv inkişafı ilə bərabər, bu ittifaqı bütün dünyanın hesablaşmağa məcbur olacağı bir güc mərkəzinə çevirə bilər. Çünki, bu gün dünyada müasir tələblərə cavab verən iqtisadi-ictimai sistemə malik olmadan nə güclü atom silahı, nə də digər hərbi texnika hesabına böyük millət, böyük dövlət, dünyada söz sahibi olan güc mərkəzinə çevrilmək mümkün deyil.

Birincisi, heç bir ölkə güclü, müasir iqtisadi və sosial sistemi olmadan sürətli elmi-texniki inkişaf şəraitində özünün hərbi sənayesini, deməli həm də hərbi qüvvələrini daim yüksək səviyyədə saxlaya bilməz.

Dünyada ən nəhəng faydalı qazıntılarına malik olsa da Rusiyanın mövcud iqtisadi sistemi və bu iqtisadi sistemə əsaslanan sosial sistemi bərbad vəziyyətdədir. Bu vəziyyəti heç bir inzibati səylərlə aradan qaldırmaq mümkün deyil. Bu halın çox davam etməsi Rusiyada iri miqyaslı sosial partlayışların baş verməsi ilə

bərabər onun daxili və xarici düşmənlərinin «köməylə» Rusiyanın parçalanmasına gətirib çıxara bilər. Bu gün bu «köməyi» etməyə qadir olan yetərinə nüfuzlu ölkələr mövcuddur. Buna misal olaraq SSRİ-nin taleyini göstərmək olar. Buna görə bu gün Rusiya sosial partlayışları gözləmədən bütün parametrlər üzrə kapitalist istehsal üsulundan üstün olan iqtisadi-ictimai quruluşu dinc islahatlar vasitəsilə formalaşdırmalıdır. Bu həm də Turan dövlətinin elə ilk yaranma mərhələsində həyata keçirməli olduğu fəvqəladə əhəmiyyətli məsələdir. Hər iki dövlət eyni müasir iqtisadi-ictimai quruluşa malik olduğu halda bütün sahələr və istiqamətlər üzrə qarşılıqlı əlaqələr heç bir maneəyə rast gəlmədən ahəngdar və sürətlə inkişaf edə bilər.

Rusiya və Turan arasında bərabər, səmimi və qarşılıqlı mənafeələrə əsaslanan sıx əlaqələrlə yanaşı bu ittifaqın digər tərəfdən ABŞ və Qərb ölkələri ilə isti münasibətləri yaradılması V.Leninin yüz il bundan əvvəl, 1921-ci ildə dediyi dünyanı gözləyən böyük bələlərin bir hissəsini neytrallaşdırmağa, qarşısını almağa imkan vermiş olardı. **Lenin yazırdı ki, – «Şərqdə böyük bir əjdaha yatır. O oyananda dünyada çox hadisələr baş verəcək».** Bu gün nəinki onun dediyi əjdaha, yəni Çin artıq oyanıb, üstəlik ikinci bir əjdaha – Hindistan da oyanmaqdadır. Yaxın dövrlərdə Çin, ABŞ və Qərblə hərbi münaqişəyə girməyə cürət etməyəcək. Yaxın gələcəkdə Çin ABŞ və Avropa ilə ancaq iqtisadi layihələr və ticarət sahəsində «Səlyan davası» (Əşi, daş nədi, baş nədi? Tüpür üzümə, tüpürüm üzünə – müəllif) edəcək. Həm də Çinin onlardan ala biləcəyi torpaq da yoxdur. Onlara qarşı hər hansı torpaq iddiası da Çinə çox baha məğlubiyyətlə qurtarar. Bunu çinlilər də yaxşı bilirlər. Milyard yarım əhalisi, cəmi 9.596.961 km² ərazisi olan Çinin torpağa olan kritik tələbatını ödəmək üçün ən əlverişli olanı Qırğızıstan, Qazaxstan və Rusiyanın şərq sərhədlərindəki geniş və məskunlaşmamış Rusiya əraziləridir.

Çinlilər ikinci dünya müharibəsindən sonra başlanan bu iddialarından heç vaxt əl çəkmək fikrində də deyil.

Yaxşı olar ki, bu gün Rusiyanın ictimaiyyətini, dövlət rəhbərlərini guya Ərdoğanın Kırımı işğal edəcəyi ilə, heç bir faktiki və ya real əsas olmayan yalanla qorxudub Rusiya ilə Türkiyənin arasında düşmən münasibətləri yaratmağa çalışmaqda olsa Çin son yetmiş il ərzində Rusiyanın, Qazaxstanın ərazilərini işğal etmək üçün inadlı və davamlı faktiki cəhdlərinə nəzər salsınlar. Əgər biz Maonun Stalinə Rusiyanın şərq torpaqlarını məskunlaşdırmaq üçün (İkinci Dünya müharibəsindən sonra bütün SSRİ-nin əhalisinin yüz milyondan bir qədər artıq olduğu dövrdə – müəllif) 200 milyon çinlinin SSRİ-yə vətəndaşlığa verilməsi haqqında Stalinin düzgün olaraq rədd etdiyi təklifini, 1968-ci ildə Çinin Damansk adalarına silahlı hücum edərək işğal cəhdini, **Stalin və Mao öldükdən sonra SSRİ tərəfindən Çin-SSRİ münasibətlərinin yaxşılaşdırılması barədə Çinin nə vaxt danışıqlara başlayacağı barədə Maonun yerinə gəlmiş Xua Qo Fenin, – «Biz SSRİ ilə münasibətlərin yaxşılaşdırılması üçün ancaq bizim iqtisadi və hərbi gücümüzün onların gücünə bərabər olduğdan sonra başlayacağıq» – cəvabını**, bütün Qazaxıstan ərazisi daxil olmaqla, Rusiyanın Qazaxıstan sərhəddlərindən başlayaraq Laptevlər, Şərqi Sibir, Çukot, Bering, Oxot dənizləri sahillərindək olan ərazilərinə inadlı, davamlı iddialarına diqqət yetirsinlər. Belə ki, ermənilərin 10 milyard ABŞ dolları, farsların 25 illik dörd yüz milyard ABŞ dollarından çox kapital qoyuluşu haqqında müqavilə bağladığı Çinlə ittifaqa girmək Kremlin öz təşəbbüsü və xoşu ilə rus dövlətçiliyinin məzarına girməsindən başqa heç bir anlama gəlmir. Hər iki millətin rəhbərlərinin mövcud reallığı obyektiv təhlil edərək, rus və türk milləti ətrafında yaranan vəziyyətdən yeganə

çıxış yolu olan Turan və Rusiya arasında «Böyük Sülh Müqaviləsi» hazırlamalıdır. Bunu hər iki millətin gələcək mövcudluğu ısrarla tələb edir.

Bütün bunlar Rusiyanın Cənubi Qafqazda yaranmış vəziyyətdən çıxış yolu olmadığı anlamına gəlmir. **Rusların yaxşı məsəli var; – «Heç bir çıxış olmayan vəziyyətdən ən azı iki çıxış yolu var».** Adətən güclü şahmatçılar oyunu udmaq və məğlubiyyətdən qaçmaq üçün ona önəmli olmayan piyadanı qurban verir. Bu gün Rusiyanın qarşısında məhz belə bir sual durur. Ya Rusiya ona nəinki ağır yük, əslində Rusiya dövlətçiliyi, əraziləri üçün böyük bir təhlükə olan Ermənistan dövlətini qurban verib, Turanla müttəfiqlik əsasında mövcud super güc olan düşmənlərinə qarşı mübarizədə özünə etibarlı və güclü dayağa, Turana malik olmalıdır, ya da ermənilərin nazı, şıltaqlığı ilə oynayıb öz ərazilərini, nəticə etibarilə rus dövlətçiliyini güclü düşmənləri qarşısında real təhlükəyə düşür etməlidir. Qərbin və ermənilərin Qorbaçovun əli ilə Rusiya ətrafında yaratdığı reallıqdan başqa çıxış yolu görünmür. Turanla müttəfiqlik Rusiyaya Türkiyənin su hövzəsi vasitəsilə müttəfiq olaraq maneəsiz dünya okeanlarına istisulara çıxmaq imkanını da yaratmış olacaq. Uzun illər xarici himayədarları və Satanovski, Kosaçov və s. kimi erməni əlaltılarının köməyi ilə Rus dövlətini daxildən oyub zəiflədən ermənilərə rəvac verən siyasi, ictimai «xadimlər» rus milləti və rus dövlətinin taleyini tula payına qurban vermək istəmirsə onda başqa yerləri ilə deyil, papağı varsa papağını qabağına qoyub başı ilə düşünməlidirlər.

Şapur Qasimi

12.11.2020

*“Hürriyyət” qəzetinin 04, 06, 09, 11 fevral 2021-ci il
sayında çap edilib*

STALİN BİRİYANI NİYƏ İRANA VERMƏDİ? MƏHƏMMƏD BAĞIRZADƏ

1945-46-cı illərdə Cənubi Azərbaycan Demokratik Respublikasının, Pişəvəri hökumətinin ən ağır, məşəqqətli, faciəli həyata məhkum edilmiş maarif naziri, polad iradəli, əyləməz, tribun şairi, MƏHƏMMƏD BİRİYA (HİYLƏSİZ)

1980-ci ilin sonları idi. Hələ yaza xeyli qaldığından havalar soyuq idi. İranın Azərbaycan SSR-də konsulluğuna Çəmənara familiar bir kürd baş konsul təyin edilmişdi. Bir müddət əvvəl, yəni, İranda fevral inqilabından bir qədər sonra Şimali Azərbaycanda yaşayan, siyasi mühacirlər və vətəndaşlığı olmayıb burada daimi yaşayan Cənubi Azərbaycan, ümumiyyətlə İran əsilli insanlardan İrana getmək istəyənlərə Bakıda yerləşən İran konsulluğunda özü haqqında məlumatları yazıb viza almaq üçün anket – sorğu vərəqi (porsəşnamə) paylayırdılar. Mən də gedib anket götürüb, sualları cavablandıraraq konsulluğa təhvil verməyə gəlmişdim. Həm də gələndə təkcə öz anketimi yox, o zaman Şamaxı rayonunun 6 saylı üzümçülük sovxozunda KQB-nin yerli şöbəsinin qeydiyyatı və ciddi nəzarətində olan, 1945-46-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda Seyid Cəfər Pişəvərinin başçılıq etdiyi Cənubi Azərbaycan Demokratik Respublikası hökumətində maarif naziri, Cənubi Azərbaycan 21 Azər nəhzətinin sinədəftər, tribun şairi, SSRİ KQB-sinin 1947-ci ildə Təbrizdən oğurlayıb Bakıya gətirdikdən sonra SSRİ-də 33 il zindan və sürgün həyatı yaşayan Məhəmməd Biriyanın (Bağırzadə) anketini də gətirmişdim.

Mən onu ilk dəfə 1967-ci ildə, o ikinci dəfə 1959-cu ildə azadlıqdan 10 il müddətinə məhrum edilib, cəza müddəti başa çatıb, həbsdən azad edilib Bakıya gəldikdən sonra görmüşəm. O zaman İskra küçəsi, 66 ünvanda yerləşən İranlı siyasi mühacirlər klubunun nəzdində yaradılan «Məşəl» futbol klubunda oynayır-

dım. Adətən yaxınlıqda yerləşən «Spartak» stadionuna getməmişdən əvvəl orada yığışır, çox vaxt həyətdəki bufetdə oturub çay içib, komanda üzvlərinin yığışmasını gözləyirdik. Mən əyləşdiyim stol-da iki nəfər yaşlı adam söhbət edirdi. Onlardan birini tanıyırdım, orta məktəb müəllimi idi. İstər-istəməz söhbətlərini eşidirdim. O Əyyub müəllimə zindandan çıxdıqda Bakıya gələrkən qatarda bir yerdə gəldiyi bir özbək qızına həsr etdiyi «Ay mənim özbək bacım» adlı şeirini söylədi. Onların söhbətindən mənə aydın olan ancaq bu adamın həbsdən azad olması və şair olduğu oldu. Sonradan Əyyub müəllim mənə onun Məhəmməd Biriya olduğu və onun həyatı haqqında xeyli müfəssəl məlumat verdi.

Hələ 1925-ci ildən SSRİ-İran arasında bağlanmış sazişə əsasən hər hansı üçüncü tərəfdən ona hərbi təhlükə mövcud olduqda tərəflərdən biri digər ölkənin ərazisinə qoşun yeridə bilərdi. Məhəmməd Rza Pəhləvinin Hitler Almaniyası ilə SSRİ-yə qarşı gizli müttəfiqlik sazişinin olduğunu bilən Sovet dövləti 1941-ci ildə İrana, daha dəqiq desək Cənubi Azərbaycan ərazisinə qoşun yeritmişdi. Yaranmış münbit tarixi şəraitdən istifadə edən Cənubi Azərbaycan milli azadlıq mübarizəsi hərəkətinin fəalları Seyid Cəfər Pişəverinin başçılıq etdiyi, sonradan «21 Azər nəhzəti» adlandırılan mübarizədə qalib gələrək 1945-ci ildə Cənubi Azərbaycan Demokratik Respublikasını qurmağa müvəffəq olur. Lakin bu xoşbəxtlik çox sürmür. Şah rejimi SSRİ-nin müttəfiqi olan İngiltərə ilə anlaşıa bilər. Bu anlaşmaya əsasən İngiltərə dövləti SSRİ-dən öz qoşunlarını Cənubi Azərbaycan ərazisindən çıxarmağı tələb edir. Qoşunlarını orada saxlamağa, deməli Cənubi Azərbaycan Demokratik Respublikasını İngilis-fars birləşməsindən öz qoşununu bu ərazidə saxlayaraq qorumağa heç bir hüquqi əsası olmadığını əsas gətirərək Stalin Pişəveriyə Cənubi Azərbaycanın ancaq Şimali Azərbaycanla birləşərək SSRİ-nin tərkibinə daxil olacağı halda qoşunlarını orada

saxlayaraq onları müdafiə edə biləcəyi haqqında xəbər göndərir. Bu halda Moskva parçalanmış xalqların birləşmə hüququ kimi, hüquqi əsasa istinad edə bilirdi.

Pişəvəri isə bunun əksinə olaraq Kremlə Şimali Azərbaycanın SSRİ tərkibindən çıxaraq Cənubi Azərbaycanla birləşib müstəqil dövlət yaradılması təklifini irəli sürür. Təbii ki, öz sərhəddinə bitişik böyük bir türk dövlətinin, özü də SSRİ-nin ərazi itkisi ilə müşahidə olunan türk dövlətinin yaranması heç bir halda Kremli qane edə bilməzdi. Həm də, İngiltərə-ABŞ cütlüyü ilə hərbi toqquşmaya getmək, uzun və ağır müharibədə bərbad vəziyyətə düşmüş SSRİ-yə çox baha başa gəlmiş olardı. Buna görə də Stalinin göstərişi ilə Pişəvəri danışıqlar aparmaq zərurəti bəhanə ilə Moskvaya gətirilmiş, Stalin öz təklifini şəxsən ona bildirdikdə və Pişəvəri bundan imtina etdikdə Stalin onu Bakıya, guya Mir-Cəfər Bağırovla danışığa göndərmişdir. Təbii ki, Bağırov Pişəvərinin təklifi ilə razılaşmır və o heç razılaşa da bilməzdi. Çünki, o Pişəvəri kimi müstəqil deyildi və hətta sözdə razılaşsaydı belə, bu razılaşmanı reallaşdırmaq onun imkanı xaricində idi. Pişəvərinin Şimali Azərbaycana oxumağa göndərdiyi 500 nəfərdən çox gəncin Cənubi Azərbaycana qayıtmasını təmin etmək, onun Gəncəyə və Şəkiyə gedib onlarla danışmağın lazım olması bəhanəsi ilə onu Gəncəyə getmək adı ilə aparıb öldürdükdən sonra maşının içərisinə qoyub Gəncə yolunda Borsunluda olan Kürəkçay üzərindəki körpüdən maşını aşıraraq, onun guya avtomobil qəzasında həlak olduğu barədə xəbər yayırlar. SSRİ öz qoşunlarını Cənubi Azərbaycandan çıxarır. Paralel olaraq özünə loyal olan səhra komandirləri vasitəsilə Pişəvəri hökumətinin yaratdığı qoşunların çox hissəsini sərhəddən SSRİ-yə keçirib tərk silah edərək, sərhəddən geriye buraxmırlar. Hökumət üzvlərinin bir hissəsi də könüllü olaraq SSRİ-yə gəlir. Həmin vaxtda 3 nəfər SSRİ xüsusi xidmət orqanı əməkdaşı Məhəmməd Biriyanı da oğurlayıb təyyarəyə

qoyaraq Bakıya gətirirlər. Bakıda ona təklif edilən bir çox vəzifə və başqa təklifləri rədd edərək onun Təbrizə qayıtmasına imkan verilməsini tələb edən Məhəmməd Biriyanı saxta əsaslarla 10 il azadlıqdan məhrum edərək alman generallarının və onların mütəfiqlərindən olan əsirlərin olduğu düşərgəyə göndərirlər. Cənubi Azərbaycanda isə, Cənubi Azərbaycan Demokratik respublikasının 28 yaşlı gənc baş prokuroru, Firidun Qəni oğlu İmrahimi azsaylı vətənpərvər döyüşçülərlə ingilis-fars qüvvələri ilə sonuncu döyüşdə 34 saat vuruşduqdan sonra əsir alınaraq, altı ay ağlasığmaz işgəncələrə məruz qoyularaq, **22.05.1947-ci ildə** dərəcəsi çəkilib. CADR-sı 12.12.1946-cı ildə süqut etsə də, Cənubi Azərbaycan türklərinin milli azadlıq mübarizəsi heç vaxt dayanmayıb və son qələbəyə qədər heç vaxt dayanmayacaq da.

Öyyub müəllim mənə onun 1947-ci ildə birinci dəfə həbs edilərək 10 il azadlıqdan məhrum edildiyi vaxt həbs düşərgəsində alman generalları ilə bir yerdə olub onlardan alman dilini öyrənməsi, ərəb, fars dillərini mükəmməl bilməsi, 1945-46-cı illərdə Təbrizdə onun tribunada çıxışına və söylədiyi şeirə görə izdihamın alqış səslərinin on kilometr məsafədən belə eşidildiyi və s. haqqında danışdı. Hətta 1957-ci ildə İran şahı Məhəmməd Rza Pəhləvinin Moskva səfərində onun Məhəmməd Biriyanı əvvf etdiyini bildirərək N.Xruşşovdan Biriyanı İrana aparmaq üçün ona vətənlərini xahiş edir. Lakin Xruşşov SSRİ-də belə bir adam olmadığını deyərək, onu İran şahına vermir. Biriyanı SSRİ-dən almaqda Məhəmməd Rza şahın məqsədi ondan SSRİ-yə qarşı təbliğat vasitəsi kimi istifadə etmək, Xruşşovun da onu verməməsi SSRİ-dəki rejimin mahiyyətini və müəyyən sirrəlini dünyaya göstərə biləcək canlı şahidi əldən vermək istəmədiyi ilə bağlı idi.

Hərdən Məhəmməd Biriyanı ötürü olaraq elə həmin bufətdə görürdüm. Bir dəfə İranlı mühacirlərin klubunda xalq yazıçısı

Mirzə İbrahimovun 60 illik yubileyi ilə əlaqədar təntənəli yığıncaq keçirilirdi. Təxminən 250-300 nəfər tutan zal ağzına qədər dolu idi. Zalın yuxarı hissəsində tribunada Mirzə İbrahimov, ADF-nin sədri Qulamyyəhyə Daneşyan, Ənuşirəvan İbrahimi, Səməd Afiyət və bir neçə nəfər Azərbaycan Demokrat Firqəsinin və «İranlı siyasi pənahəndələr cəmiyyətinin» vəzifəli şəxsləri əyləşmişdi. Mən zalın aşağı tərəfində, lap axırıncıdan qabaqkı cərgədə əyləşmişdim. Müxtəlif adamlar tribunaya çıxıb Mirzə İbrahimovun ədəbi fəaliyyətindən danışaraq onu yubileyi münasibətilə təbrik etdi. Birdən arxadakı sonuncu cərgədən kimsə, – «Mən də danışmaq istəyirəm. Mənə də söz verin» – dedi. Biriyanın səsinə oxşadıb arxaya ötəri baxıb, molla libasında bir nəfərin olduğunu görüb, daha üzünə baxmadım.

Bu zaman ADF-nin sədri Daneşyanın hirs və nifrətlə ona «otur aşağı» deyərək hökm etdiyini gördüm. Həmin adam israrla, – «Mənə demokrat (yəni ADF-sını nəzərdə tutur – müəllif) payı düşür. Ancaq mənə Mirzə payı düşür» – deyəndə Mirzə İbrahimov Daneşyana dedi ki, – «Qoyun danışsın». Mən bu anda dönüb həmin adamın üzünə baxıb, onun Məhəmməd Biriya olduğunu gördüm. Biriya əlində tutduğu vərəqdə yazdığı, Mirzə İbrahimovun yubileyinə həsr etdiyi 15 bənddən ibarət şeirini oxudu. Şeirin məzmunundan yadımda qalanı budur ki, – «Əgər bu gününə çağırısaydın, İraqdan, Yəməndən gələrdim ayaqyalın, Mirzə qardaşım». Biriya şeiri oxuyub qurtaranda zalda çox adamın gözü yaşla dolmuş, bəzilərinin isə yanağına səssiz, səmirsiz göz yaşı axırdı. Mirzə İbrahimov ayağa durub dedi ki, – «Mən o zaman ona (Məhəmməd Biriya – müəllif) çox dedim ki, (bir əlini yuxarı qaldırıb, barmağı ilə göyə işarə edərək) ondan (yəni, Allahdan, dindən) aralan. Sözümə baxmadı. Əgər baxsaydı indi o SSRİ-də ən məşhur və hörmətli iki akademikdən biri idi».

Sonradan öyrəndim ki, bu iki böyük insan Məhəmməd Biriya

Cənubi Azərbaycanda maarif naziri olduğu vaxt, Mirzə İbrahimov da Sovet qoşunları tərkibində Təbrizdə olarkən çox yaxından dostluq münasibətləri yaradıblar. Mirzə İbrahimov nitqini qurtardıqdan sonra Biriya çölə çıxdı. Mən onu gözdən qoymayaraq ardınca çölə çıxdım. Soruşdum ki, Məhəmməd əmi harada qalırsan, harada işləyirsən? Dedi ki, – «Təzə Pir Məscidində mollalıq edirəm». Xudahafizləşdik, daha onu görmədim. Sonralar öyrəndim ki, onu çox savadlı olduğuna, sovet dövlətinə sərf etməyən faktları və mətləbləri ətrafdakılara anlatdığına görə onu Şamaxının 6 sayılı, əsasən 1946-47-ci ildə Pişəvəri hökumətinin məğlubiyyətindən sonra ingilis-fars qoşunlarından həyatını xilas etmək üçün SSRİ ərazisinə keçən Cənubi Azərbaycanlıların yaşadığı üzümçülük sovxozuna sürgün ediblər. Həyatın nəhayətsiz dəryasında təlatümlü dalğaların qoynunda çırpınan yelkənsiz qayıq kimi ötən həyatım ona baş çəkməyə də imkan vermirdi. Şamaxının 6 sayılı üzümçülük sovxozunda mənim əmim oğlu Akif yaşayırdı. Gediş-gəlişimiz heç vaxt olmamışdı. Ancaq adını eşitmişdim. Sonralar onunla əlaqəm yarandı. 1980-cı ilin sonlarında İran səfirliyində İrana getmək istəyənlərə anket verildə ilk ağılıma gələn həmin anketdən alıb Məhəmməd Biriya-ya aparmaq oldu. Fikirləşdim ki, bəlkə bu yolla onu SSRİ adlanan geniş və dəhşətli zindandan qurtarmaq mümkün olsun. Səfirlikdən iki ədəd anket alıb Şamaxının 6 sayılı sovxozuna Akif gilə getdim. Ondan Məhəmməd Biriyanın hansı evdə qaldığını soruşub, gəlişimin səbəbini ona dedim. Akif mənə izah etdi ki, Biriya burada çox ciddi nəzarət altındadır. Əgər səni onun yanında görsələr sənə çox pis olacaq. Onun yanına ancaq gecə saat 3-4 arasında gedib, sakit səsle danış, həm də 5-10 dəqiqədən çox qalma, görən olar. Sonradan küçəyə çıxdıq, Biriya yaşayan, təxminən 3,5-4 m² sahədən ibarət olan, əvvəllər kiminsə toyuq saxladığı əl damını mənə gözünün işarəsilə göstərdi. Qayıdıb onlara

gəldik. Gecə saat 3.30-da Biriyanın yaşadığı daxmaya gəldim. Hava çiskin və duman idi. Narın yağış yağdırdı. Qapını döymədən açıb içəri girdim. Qapı arxadan bağlı deyildi və bu çöldən də bilinirdi. Daxmanın döşəməsi torpaq idi. Bir tərəfdə hələ 2-ci dünya müharibəsindən qalma köhnə, paslı «əsgər çarpayısı» deyilən çarpayının üstündə, döşəyə oxşar köhnə, üstü deşik-deşik olub, pambıqları çıxan bir nazik örtük salınan yerdə, paltarlı uzanaraq üstünə köhnə əsgər şineli örtmüş Biriya hənirtiyə oyanaraq, qalxıb çarpayıda oturaraq, «kimsən?» – deyərək soruşdu. «Məhəmməd əmi, Şapuram, Bakıdan gəlmişəm» – dedim. Susub, heç nə demədən, sakitcə üzümə baxaraq, sanki niyə gəldiyimi üzümün ifadəsindən öyrənmək istəyirdi. Otaqdakı elektrik lampası çox zəif olduğundan və mənim arxa tərəfimdən asıldığından o mənim üzümü yaxşı görmürdü. Çox intizarda saxlamadım. Soruşdum ki, – «Məhəmməd əmi, İrana getmək istəyirsən?» Əvvəlcə sualımdan diksindi, sonra məlul-məlul dedi, – «A bala, məni İrana getməyə qoyan kimdi ki?» Mən ona izah etdim ki, indi Bakıda İran səfirliyində İrana getmək istəyənlərə anket verirlər və mən onun üçün də anket gətirdiyimi deyib, soruşdum, – «Məhəmməd əmi, bu anketin suallarının cavabını yazıb, şəklinizi də bu şəkildə üçün ayrılan yerə yanışıra bilərsinizmi?» «Yazaram, şəkil də, həftədə bir dəfə hamama, Şamaxıya getmək üçün icazə verirlər, şəkil çəkilən yer hamama yaxındır, çəkdirərəm» – dedi. «Bəs bunu Bakıya kim aparacaq, məni heç yerə buraxmırlar axı» – deyərək pərişanlıqla üzümə baxdı. «Narahat olma – dedim, – sən bunları elə, mən özüm gəlib aparacağam». Çarpayının üstünə 50 manat pul da qoyub xudahafizləşib, daxmadan çıxdım. Səhər saat 6-da Akif məni gətirib magistral yoldan gələn ilk təsadüfi yük maşınında Bakıya yola saldı. On gündən sonra qayıdıb, yenə gecə saat 3.30-da anketi götürüb Bakıya qayıtdım. Akif Bakıya gələndə soruşdum ki, Biriya dövlətin ona verdiyi puldan, pasportdan imtina edib, işləmir bəs necə

dolanır? Cavab verdi ki, sovxozun sadə camaatı bişirdiklərindən ona da gətirir, cavanlar da əlinə pul düşəndə Biryanın da cibinə pul qoyur. Camaat bir təhər dolandırır. Uşaqdan böyüyə hamı onu Biryaya adlandırırdı. Əslində onun təxəllüsü Biryaya yox, **BİRİYA**, yəni, hiyləsiz mənasında idi. Ancaq hamı İ-nin birini ixtisara salıb Biryaya kimi ifadə edir və hətta belə də yazırlar.

Bakıda konsulluğa gələndə gördüm ki, konsulluqda şahlıq rejiminin gerbi olan şiri-xurşid şəkilli anketi qəbul etməyib, yeni anket paylayırlar. Yeni anketdə R.Xomeyninin molla rejiminin gerbi təsvir olunmuşdu. Yeni anket alıb əvvəlki qayda və vaxtda Biriya verdim. Dedim ki, Akif mənim əmim oğludur, qorxma anketi ver ona, gətirib mənə verəcək. Bir neçə gündən sonra Akif anketləri gətirib mənə verdi. Anket üçün şəkli dərviş pal-tarında çəkirmişdi. Yenidən anketi götürüb İranın konsulluğuna getdim. Şənbə günü olduğundan adam çox idi. Zalda fürsət tapıb baş konsul Çəmənaraya yaxınlaşıb bir nəfərin İrana getmək istədiyi, lakin özü gələ bilmədiyi üçün anketini mənimlə göndərdiyini dedim. Əsəbiləşib, hündür səslə mənə dedi ki, – «Mən sənə o dəfə dedim ki, sifarişlə həcc qəbul olunmur. Vətənə qayıtmaq istəyən, özü bura gəlməlidir». Mən bir ay öncə həm özüm, həm də Biriya üçün anket götürmək istəyəndə, Çəmənaraya bir nəfər özü gələ bilmədiyinə görə mənə onun üçün də anket verməsini xahiş edəndə, o mənə bu cavabı vermişdi. İndi o bu cavabı təkrar edəndə, bir daha əmin oldum ki, bu vəzifələrə sıradan adamlar deyil, xüsusi hazırlıqlı olan adamları göndərirlər. Mollalar da bu qaydaya ciddi əməl edirlər. Bir qədər gözü-mü Çəmənaradan çəkmədən zalda dolaşdım. Başqalarının yanında Biryanın özünün niyə gələ bilmədiyini ona izah edə bilməzdim. Bu mənə çox baha başa gəlirdi. Nəhayət Çəmənara kabinetə girəndə ardınca tez içəri girib qapını örttdüm. Arxaya dö-

nüb mənə baxanda üzünün ifadəsindən terror olunacağını düşü-
nüb qorxdığını hiss etdim. Heç nə demədən anketi Biriyanın
şekli və ad, familiyası olan tərəfini irəli tutub ona uzatdım. Bi-
riyanın adını bir anda oxuyub, şəklini görən kimi sifəti təsvir edə
bilmədiyim dərəcədə vəhşətə gələrək ucadan BİRYA!!! Deyə
elə səs çıxardı ki, doğrusu, bu dəfə mən özüm onun sifətinin və
səsinin vəhşətindən diksindim, həm də onun bu vəziyyətə düş-
məsinin səbəbini anlamadım. O marafon qaçışı ilə stoluna ya-
xınlaşıb telefonu götürərək kiməsə zəng etməyə başladı. Həyə-
canlı səslə Məhəmməd Biriyanı tapdığını, əlində tutduğu anket-
də onun öz əli ilə yazdığı ünvanı və şəkli olduğunu, həm də Bi-
riyanın təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin zəruriliyini bildirdi.
Sonra telefonu yerə qoyub təkrar kiməsə zəng vurub özünü təq-
dim edərək, telefonun trubkasını bir xeyli qulağında saxladıqdan
sonra kiminləsə daqışmağa başladı. Əvvəlki kimi Biriyanı tapı-
dığını və onun təhlükəsizliyinin təmin edilməsini xahiş etdi. Da-
nışanda Tahirə xanım ifadəsini işlətməsindən Azərb.SSR xarici
işlər naziri Tahirə xanım Tahirovaya müraciət etdiyini başa düş-
düm. Telefonu yerə qoyan kimi, dərhal mənə dedi ki, – «Hə, gəl
gedək otur maşına, yolu göstər, Biriyanı gətirək».

Daha qalanı mənim işim deyil, deyib, sağollaşmadan çıxıb,
konsulluqdan uzaqlaşdım. İki gündən sonra dostum Əsədulla
Qurbani mənə xəbər verdi ki, – «Baş konsul Məhəmməd Biri-
yanı tapıb gətirib konsulluğa, hər gün konsulluğun işçisi Pərviz
Molai ilə konsulluğun maşınına minərək harasa gedir. Sonra hə-
sədlə əlavə etdi ki, yəqin İrana getmək üçün onun sənədlərini
hazırlayırlar. Mən də, ola bilər, deyib susdum. Bir neçə həftədən
sonra Əsədulla həftənin dördüncü günü Biriyanın «Quryev» gə-
misi ilə dəniz vağzalından İrana yola düşəcəyini deyib, mənim
də onu yola salmağa gəlib-gəlməyəcəyimi soruşdu. Mən də so-

yuqقانlıqla vaxt tapa bilsəm gələrəm, dedim. Həftənin dördüncü günü «Quryev» gəmisi yola düşməmişdən bir neçə saat əvvəl mən, Əsədulla Qurbani və Abdulla Niknam ilə birgə dəniz vağzalında kafenin açıq havada qoyduğu stolda oturub çay içə-içə Biriyanın gəlməyini gözləyirdik. Nəhayət Biriya konsulluğun işçilərinin müşayiəti ilə bir qədər aralıdan keçərək dəniz vağzalına gedəndə Əsədulla və Abdulla durub gedərək onunla vidalaşdılar. Qayıdanda Əsədullanın gözləri yaşlı idi, bildim ki, ağlayıb. Çox həssas insan idi. Mənim gedib Biriya ilə görüşməməyim ona çox pis təsir etmişdi. O məni buna görə xeyli məzəmmət etdi. Kafedə oturub bir qədər araq içib, yemək yeyəndən sonra başqa mövzuya keçdiyindən, mən onun suallarından yayına bildim. Bir müddətdən sonra biz üçümüz görüşəndə mən Biriyanın ilk dəfə doldurduğu şiri-xurşid nişanlı anketləri onların qarşısına qoydum. Əsəd, Biriyanı konsul tapmayıb, mən tapmışam, dedim. Hərəsi anketin birini məndən evlərində göstərmək adı ilə alıb daha qaytarmadılar. Məndə Biriya qalan yeganə yadigar, Biriyanın öz əli ilə yazıb Əsədullaya verdiyi bir şeirin kiril əlifbası ilə yazıb götürdüyüm surəti oldu.

Bir neçə ildən sonra vətəndə də acı taleh onu təqib edib. Təbrizdə Biriyanın onları bilərəkdən, qəsdən atıb, SSRİ-yə qaçdığıının düşünən, şah rejiminin böyük təpkilərə məruz qoyduğu ailəsinin onu qəbul etmədiyini, Təbrizin şəhridarının (şəhər merinin) bu kommunist köpək oğlu yenə gəlib çıxıb, deyərək onu zindana atdırmasını eşitdikdə əvvəlcə onun bu faciəsində özümü günahkar hesab etdim. Bir qədər sonra Şahsevənin; «Nə fərqi var vətəndəyəm, yoxsa ki, qürbətdəyəm. Vətən azad deyilsə, vətəndə də qürbətdəyəm», – misralarına rast gəldikdə, onun həm Bakıda, həm Təbrizdə həyat faciəsinin səbəbi, vətənin hər iki hissəsinin yağı işğalında olduğunu dərk edib, bir qədər təsəlli tapdım.

Bu günlərdə elektron mətbuatda səhv etmirəmsə Solmaz xanım Tohidi-Rüstəмова Məhəmməd Biriya haqqında yazdığı yazıda Biriyanın şeirini oxudum. Axtarıb kağızlarımın içərisində qırx il öncə Biriyanın öz xətti ilə yazdığı şeirindən kiril əlifbası ilə köçürdüyüm kağızı tapdım.

**Vurma əl türbətimə, türbəti – Adəm də mənəm,
Nə o dünya, nə bu dünya, iki aləm də mənəm.
Neyləyim, pey aparan olmadı bu varlığım,
Eyşi-işrət də mənəm, möhnəti-matəm də mənəm.
Arama qəbrimi, axtarma mənim baş daşımı,
Rəsmə həzrəti Əli, isimə Hatəm də mənəm.**

Şeirin məndə və Solmaz xanımda olan surətlərində olan yeganə fərqi budur ki, məndə olan nüsxədə **həzrəti Əli**, onda isə həzrəti Nuh yazılmasıdır. Bu o qədər də əhəmiyyət kəsb etmir, çünki nə vəznə, nə qafiyəsi, nə də məsələnin mahiyyəti dəyişmir. Əsas məsələ budur ki, Məhəmməd Biriyanın həyatı və yaradıcılığındakı antoqonist ziddiyyət daim, ömrünün sonunadək onu təqib edib. Həm də bu ziddiyyət, bu əkslik onun təkcə yetmiş bir illik həyatının məzmunu ilə yanaşı, bu altı sətirlik şeirində də güzgü kimi əks olunub. Çox təəssüf ki, bütün həyatı qəhrəmanlıq və faciələrdən ibarət olan nəhəng Azərbaycan şairi və milli azadlıq mücadiləsinin «**DİRİ ŞƏHİDİ**» (farslar buna şəhədzende deyirlər). **MƏHƏMMƏD BİRİYAN**ın yaradıcılığı və həyatı haqqında bu günədək geniş və ətraflı tədqiqat aparılıb, ictimaiyyətə təqdim edilməyib. Bu bizim həyatımızın ən böyük təzadlarından biridir ki, həmişə peyğəmbələri, qəhrəmanları öz kəndimizdə yox özgə qapılarında axtarıyıq.

Şapur Qasimi

20.02.2021

“Təzadlar” qəzetinin 02.03.2021-ci il
sayında çap edilib

TURAN HANSI ƏSAS ÜZƏRİNDƏ QURULMALIDIR?

Bu gün bir çoxları 1918-ci ildə ADR qurucularının «Türkləşmə, islamlaşma, müasirləşmə» (Avropalaşma) şüarına, Türkiyədə əhalinin xeyli hissəsinin, eləcə də faktiki olaraq Türkiyənin dövlət başçısının, aparıcı siyasi partiya başçılarının islamçı, dindar olduğunu nəzərə alaraq Türk Dövlətləri birliyinin, yaxud vahid Turan dövlətinin islam birliyi və ya türk-islam birliyi əsasında təşkil edilərək, Türk-İslam xəlifəliyinin yaradılmalı olduğunu mətbuatda israrla təbliğ edirlər.

Türk-islam birliyi nə deməkdir? Əgər söhbət türk dövlətləri ilə islam dövlətlərinin ayrı-ayrılıqda dövlət olaraq mövcud olub siyasi, iqtisadi, hərbi və s. birliyindən və ya Avropa birliyi tipli birliyindən söhbət gedirsə bu dövlətlərin hər hansı birliyinin qurulması üçün əsas olan ümumi dövlət maraqları mövcud olmalıdır.

Hər bir dövlət islam dövləti olmadan əvvəl, hər hansı bir milli dövlətdir. Yəni hər bir insanın milli mənsubluğunu, onun rəsmən qəbul etdiyi dil müəyyən etdiyi kimi, hər bir dövlətin rəsmi dili bu dövlətin hansı milli dövlət olduğunu sübut edən yeganə, əsas və həlledici amildir. Məsələn İran fars milli dövləti, ərəb dövlətləri ərəb milli dövlətləri, türk dövlətləri türk milli dövlətləridir və s. Fərz edək ki, Azərbaycan, İran və ya Səudiyyə Ərəbistanı ilə islam dini əsasında vahid dövlət qurur. Yeni yaranan dövlətin dövlət dilinin fars və ya ərəb dili olması bizim milli mənləyimizi, milli dövlətimizi itirməyimiz deməkdir. Buna biz razı ola bilmərik. Türk dilinin ümumi dövlət dili olmasına da onlar razı olmayacaq. Bu dövlətlərin hamısı, ümumiyyətlə isə bütün dövlət və millətlər üçün bütün maraqların içərisində milli maraqlar əsas və həlledici maraqdır. Dini maraqlar isə bütün hallarda bu milli maraqları reallaşdırmaq üçün ancaq və ancaq bir vasitədir. Türk dövlətləri hər hansı bir islam birliyinə daxil

olmaq üçün ən əvvəl, bu türk dövlətləri vahid türk dövləti, ən azı isə federativ türk dövləti halında birləşməlidir. Əks halda, parçalanmış halda hər hansı bir islam birliyinə daxil olan türk dövlətləri ərəb, fars və s. milli maraqlarına xidmət edən vasitəyə çevrilərək, öz milli maraqlarını, milli mənliliyini itirib yad dövlətlərin əsarətinə düşmüş olacaqlar. Bu gün Azərbaycan və ya Türkiyə islam dini maraqları əsasında İran və ya Səudiyyə Ərəbistanı ilə islam birliyində necə birləşə bilər? İranla, Səudiyyə Ərəbistanı ilə hər hansı türk dövlətinin islam birliyi ancaq türk, fars, ərəb milli maraqlarının üst-üstə düşdüyü hallarda ola bilər ki, bu da təsadüflərin qurultayı kimi ancaq qısa bir zaman kəsiyi və eyni zamanda çox lokal, dar çərçivəli təsadüfi bir problemin həllinin zərurətindən yaranan, müvəqqəti bir durum, ittifaq ola bilər. Bunu islamın baniləri olan ərəb ölkələrinin, islamın şiə cərəyanını özəlləşdirib öz milli maraqlarını reallaşdırmaq üçün bir vasitəyə çevirmiş İranın şovinist fars molla rejiminin öz milli maraqları xatirinə nəinki türk dövlətlərinə, eləcə də islam dövləti olan Pakistana qarşı düşmənçilik edə bilmək üçün, bütün tarix boyu müsəlman millətlərinə qarşı soyqırımı törətmiş, onların torpaqlarını işğal edərək bu gün də əsarətdə saxlayan xristian dövlətləri ilə eyni birliklərə daxil olub, yaxın müttəfiqlik münasibətləri quraraq, başqa müsəlmanlara qarşı vuruşmalarında görmək olur. Son 30 ildə Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı işğalçı müharibəni daim dəstəkləyən İran dövləti bu günlərdə Azərbaycanın Ermənistan üzərində qələbə çalmasından, Naxçıvan bölgəsi ilə qalan türk dünyasına dəhliz açıldıqdan sonra Qarabağın yenidən qurulması prosesində «yağlı tikə» qopararaq İran daxilində apardıqları **TÜRK DÜŞMƏNÇİLİYİ** siyasətini bilavasitə Azərbaycanın müstəqil hissəsinin ərazisinə keçirməklə yanaşı, Qarabağda erməni-rus-fars triosunun Azərbaycan və Türkiyəyə qarşı düşmənçilik fəaliyyətini daha da gücləndirmək

niyyətindədir. Bu günlərdə Moskvada Lavrov-Kələntəryanla görüşdən qayıdan İranın xarici işlər naziri Məhəmməd Cavad Zərifin müsahibəsinin hətta kiçik bir hissəsinə İranda öz milli ərazilərində yaşayan Cənubi Azərbaycan türklərinə, Türkmənistan türklərinə qarşı fars dövlətinin real münasibətlərini, bütün istiqamətlərdə həyata keçirdikləri, əsaslı düşmənçiliyinə nəzər saldıqda İran dövlətinin Qarabağdakı niyyətləri çox aydın görünür. Məhəmməd Cavad Zərif deyir ki, – «Ümidvaram ki, o biri ölkələrə səfərimiz zamanı da (Azərbaycan və Türkiyəni nəzərdə tutur – müəllif) bu cür münasibətlə qarşılaşacaq, gələcəkdə reqionda qarşılıqlı fəaliyyət sisteminə doğru irəliləyərək, əməkdaşlıq üçün, daha yaxşı gələcək qurulması üçün, yaranmış imkanlardan istifadə edəcəyik... Fikrimcə bu gün Qarabağda firavanlıq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət üçün, xüsusilə iqtisadi və nəqliyyat layihələri üçün əlverişli şərait yaranıb. Beləliklə biz xalqların əziyyətini azalda, tarixi fikir ayrılıqlarını aradan qaldıra, insanların həyatını qoruyub saxlaya bilərik. Bunun üçün zəmin hazırlanıb». (Axar.az. 26.01.2021). Cavad Zərifin fars dilində dediyi bu sözlərini reallıqda İran dövlətinin hansı məqsədləri təqib etdiyini və bu sözlərin normal adam dilinə tərcüməsini dərk etmək üçün aşağıdakı faktlara nəzər salaq.

Birincisi, **45 milyon** Azərbaycan türkü, **5 milyondan da çox** Türkmənistan türkləri, əfşarlar, qaşqaylar və s. türklər İranda öz milli əraziləri ilə birlikdə İran dövlətinin tərkibindədir. Yəni, İran əhalisinin 60 faizini türk milləti təşkil edir.

İranda ermənilərin sayı isə 150 min nəfərdən bir qədər artıqdır. Yəni ermənilər İran əhalisinin **0,55 faizini** təşkil edir. İran əhalisinin **9 faizini kürdlər** (5 milyon), qalan **30,55 faizini** isə farslar, ərəblər, bəluclar, giləklər, aysorlar, gürcülər (bəhayilər), tat, lorlar və s. milli azlıqlar təşkil edir. **9-10 milyon civarında sayı olan farsları** erməni kimi ilana çevirib, İranın əhalisinin 60

faizini təşkil edən türklərin boğazına, 1925-ci ildən bəri rus-ingilis cütlüyü sarıtmışdır. Ermənilər İranda əsasən ölkənin paytaxtı Tehrandə və sənaye mərkəzi olan İsfahanda məskunlaşmışlar. Farslar öz erməni qardaşlarına Tehrandakı Ararat klubunda hərbi nəzəriyyə öyrədir, Rubatkərimdə isə onlara hərbi hazırlıq keçir, Sərkis kilsəsində Türkiyə və Azərbaycana qarşı müxtəlif təxribat, terror və s. düşmənçilik proqramları hazırlayıb erməni kilsəsinin tabeliyində olan «QNÇAK», «Daşnaksütyun», «Armenikan», «Asala», «Orsi», «9 iyun», «Namezis» və digər dünyada geniş şəbəkələnmiş erməni terror təşkilatları, o cümlədən Ermənistan dövləti vasitəsilə həyata keçirilir. **Bu bir daha Fransız alimi Baron de-Bayn, – «Eçmiadzin monastırı dini mərkəzdən çox, siyasi ixtişaşlar mərkəzidir»,** sözünə – «Həm də terror təşkilat mərkəzidir» sözünü əlavə etməklə ümumilikdə erməni kilsəsinin və fars şovinizminin qardaşlığının mahiyyətini xarakterizə etmək olar.

İranda farslar 150 min erməniyə 27 erməni məktəbi, erməni mədəniyyət evi, «Alik» gündəlik qəzeti, kilsəsi və s. açaraq onları İran büdcəsindən maliyyələşdirmək üçün hər il **2 milyon 200 min** ABŞ dolları vəsait ayırır. Bu hələ fars dövlətinin ortada olan rəsmi məlumatı olub, İran dövlət yetkililərinin ermənilərə ayırdığı **QARA KASSANI** və vaxtilə İranda Şuraye Neqahbana (Konstitusiyaya Nəzarət Şurasına) rəhbərlik etmiş və İran Prezidenti olmuş Rəfsəncaninin başçılıq etdiyi, bu gün isə İranın şovinst fars molla elitesinin birbaşa nəzarətində olub, Əfqanıstandan ABŞ-a, Avropaya, Rusiyaya, Türkiyəyə və s. ölkələrə erməni təşkilatları vasitəsilə daşınan narkotika, xüsusilə **heroin** alverindən ermənilərə verilən **milyardlarla** vəsaiti əks etdirmir. Bu faktlar demək olar ki, bütün Avropa ölkələrinin, ABŞ-ın, Rusiyanın xüsusi xidmət orqanlarına məlum olduğu halda ümumi

məqsədlərinə cavab verdiyindən heç biri səsini belə çıxarmayaraq, buna hətta şərait yaradırlar.

Şovinst fars hakimiyyətinin Cənubi Azərbaycan və Türkmən torpaqlarında çox məkrli, siyasət yeritməsi ilk baxışda təbii proses kimi görünür. Lakin məsələnin mahiyyətinə diqqət yetirdikdə məlum olur ki, Zəncan, Həmədan vilayətlərində demək olar ki, yeganə, əsas istehsal sahəsi olan kənd təsərrüfatı, Təbrizdə yerli sənaye müəssisələri süni surətdə çökdürülür, Ərdəbil, Qəzvin vilayətlərində süni üsullarla ekoloji fəlakət şəraiti yaradılır, Savə vilayətində iqtisadiyyata kapital qoyuluşuna qadağa qoyulur, Urmu vilayətində Urmu gölünün qurudulması nəticəsində torpaqlar kənd təsərrüfatına yararsız hala gətirilir. Bütün bunlarda məqsəd ilk növbədə türk əhalinin artım səviyyəsini kəskin surətdə aşağı salmaq, böyük bir hissəsini ehtiyac üzündən fars və digər milli azlıqların yaşadıkları bölgələrə köçməklə, onları hər zaman gəlmə statusunda pərakəndə halda yerləşməsilə milli azadlıq mübarizə imkanından məhrum etmək və boşalan torpaqlara isə rusların türk torpaqlarında erməni əkib-becərmək təcrübəsi kimi, kürdləri yerləşdirməsi vasitəsilə İranda türk milli azadlıq mübarizəsinə son qoymaq niyyətini güdür. Onlar təkcə bunlarla kifayətlənməyib bu məqsədlə başqa üsullara da əl atırlar. Məsələn, Urmu vilayətinin bir hissəsini Kürdüstana, Ərdəbil vilayətinin bir hissəsini Gilana, Zəncan vilayətinin bir çox torpaqlarını Tehran və İsfahana, Qəzvin vilayətinin bir hissəsini Tehran vilayətinə, Həmədan torpaqlarını Qum və Tehran vilayətlərinə birləşdirməklə, Rusiyanın Şimali Azərbaycandakı təcrübəsini Cənubi Azərbaycanda tətbiq etməklə, Azərbaycan türklərinin torpaqlarını ilhaq etməklə yanaşı özlərini də hissə-hissə parçalamaqla rahat assmilyasiyaya məruz qoyub İranda milli çoxluqdan, milli azlığa çevirmək məqsədini təqib edirlər.

Bu məkrli siyasətin bir üsulu da Cənubi Azərbaycan şəhərlərinin dövlət büdcəsindən maliyyələşməsi sistemidir. Bu sistemin də mahiyyətini başa düşmək üçün təkcə bir faktı göstərmək yetərlidir. **3 milyon əhalisi olan Təbriz şəhərinin büdcəsi, 300 min əhalisi olan Şiraz şəhərinin büdcəsindən YEDDİ DƏFƏ azdır!** Bütün bu hallar İranda təkcə Cənubi Azərbaycan vilayətləri, şəhərləri, əhalisi ilə bitməyib İrandakı Türkmənistan torpaqları olan Sarı, Qorqan, Qonbəde Kavus vilayətləri və türkmənlərə və digər türklərə qarşı da törədilir.

82 milyon əhalisi olan İranın **60 faizini** təşkil edən türk millətinin dilinin qadağan olunmasını pərdələmək üçün, dünya ictimaiyyətinin gözündən pərdə asmaqla, fars şovinizminin bu cinayətdən beynəlxalq diqqəti yayındırmaq məqsədilə İranın prezidenti H.Ruhani 2016-cı ildə «Milli azlıqlar könüllülük əsasında ana dilində kurslar təşkil edə bilər» sərəncam-icazəsi imzalayıb.

Birincisi, bu könüllü kurslar pulludur, deməli dövlətin hərtərəfli iqtisadi terrora məruz qoyduğu türk millətinin çox az hissəsi bu kurslardan istifadə edə bilər. İkincisi, bu kursların səviyyəsi ancaq türk dilində, həm də fars əlifbası ilə ancaq yazıb oxumağı öyrənmək dərəcəsində olmaqla, türk dilində nəinki ali təhsil, hətta orta təhsil biliyi vermədiyindən, kütləvi tətbiq sahələrinin mövcud olmaması səbəbindən bu sərəncam heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. **82 milyon əhalisi olan İranın dövlət dilinin, bu əhalinin cəmi 9-10 milyonunu təşkil edən fars millətinin dili olması, əhalinin cəmi 0,55 faizini təşkil edən ermənilərin məktəb, qəzet və s. mədəni vahidlərinə fars dövlətinin dövlət büdcəsindən və «qara kassadan» külli miqdarda vəsait xərcləndiyi, əhalinin təxminən 1 (bir) faizini təşkil edən ərəblərin dilinin siyasi məqsədlərlə, islam dili olduğunu bəhanə edərək ibtidai təhsildən, yəni dördüncü sinifdən sonra başlayaraq orta məktəb tamam olana qədər, bütün orta məktəblərdə 8 (səkkiz) il tədris edilməsi, dövlət**

büdcəsindən maliyyələşməklə yanaşı, dövlətin konstitusiya qanunu ilə (qanuni-əsasi, 116-cı maddə) təsbit edilməsi müqabilində, 50 milyon türkün, 5 milyon kürdün, bəluc, lor və s. millətlərin dilində məktəblərin qadağan edilməsi fars şovinizminin İrandakı vəhşi siyasətini sübut edən amillərdən biridir.

1926-cı ildən 1978-ci ilədək Pəhləvi sülaləsinin türklərə qarşı etdikləri amansız qətliaamlar nə də ki, 1978-ci ildən bəri R.Homəyninin qurduğu molla rejiminin türk millətinə qarşı törətdiyi cinayətlər nə unudula, nə də cavabsız qala bilməyəcək.

Bu gün şovinst fars molla rejimi SSRİ qurulduqdan sonra bolşeviklərin XDİK-cının (NKVD) qərarları əsasında «ikilik», «üçlük» adlanan «inqilab məhkəmələrinin» milyonlarla günahsız insanların bir neçə dəqiqə ərzində heç bir sübut olmadan ölüm hökmünə fərman verib həyatlarına son qoyduğu kimi, «Ettelaat»ın (İran İslam İnqilabı Keşikçiləri Ordusunun məxfi, xüsusi xidməti) çıxardığı qərarlara əsasən «İnqilab məhkəmələri» öz qanuni hüquqlarını, dinc nümayişlər, mətbuat vasitələri və s. bütün dünyada, beynəlxalq miqyasda tanınan leqal üsullarla, həm də beynəlxalq hüquq və insan hüquqları normalarına cavab verən hüquqlarını tələb etdiyinə görə türk milli fəallarını ölüm cəzasına məhkum edərək qətlə yetirir, ya da uzun müddət işgəncələrə məruz qoyduqdan sonra böyük müddətlərə azadlıqdan məhrum etməklə İranda türk milli azadlıq ruhunu qırmağa çalışırlar.

Ey mollalı, mollasız fars şovinstləri! Qulağınızı açıb eşidin və yaxşı yadda saxlayın. **Səkkiz min ildən çox təkcə şanlı dövlət tarixi olan türk millətinin azadlıq iradəsini onun ən çətin, tənəzzüldə olan dövrlərində belə kələ-kəllələr qıra bilməyib.** Artıq türklərin çox hissəsinin öz müstəqil dövlətində yaşayaraq, vahid türk bayrağı altında birləşməkdə olduğu bir vaxtda, bir ölüb, min dirilən türk millətinin azadlıq iradəsini qırmağa erməni şovinizmi kimi, ilana zəhər daşımaqla öz mövcudluğunu

təmin etməyə çalışan fars şovinist molla rejiminin heç zaman qeyrəti çata bilməz. Bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin sizin doğma qardaşınız olan ermənilərə verdiyi tarixi dərs, Ərdəğanın bir kəlmə şəirlə bütün İranı zəlzələ nisbətində nehrə kimi çalxalaması, fars şovinizmini titrətməsi, türk silahı və türk döyüş qaydası ilə döyüş ruhunun dünyanın ən inkişaf etmiş iri dövlətlərinin hərbi elminə daxil edilib öyrənilməsinə qulağınızda sırğa edib, türk demişkən «Qatırçının qatırını hürkütməyin». Əks halda Azərbaycan ermənilərin Azərbaycanın dinc əhalisini atəşə tutması müqabilində onlara döyüş meydanında divan tutması kimi, son yüz ildə İranda dinc türk əhalisinə qarşı etdiyiniz cinayətlərin cəzasını bir gün döyüş meydanında alacaqsınız. Biz türklər sivil millət olaraq heç bir millətin öz ərazisində, müstəqil yaşamaq, öz milli maraqlarını beynəlxalq hüquq normaları daxilində müdafiə etmək, başqa millətlərlə dinc yanaşı yaşamaqla inkişaf etmək hüququnu danmırıq. Lakin siz də yaddan çıxarmayın ki, hər bir şəxsin şəxsi hüququ, hər bir millətin milli hüququnun sərhəddi, başqa şəxsin və millətin hüquqları sərhəddində bitir. Bu bizim kəşfimiz olmayıb, qədim Roma hüququnun yarandığı gündən hamının qəbul etdiyi obyektiv hüquqi qanundur. Təbiətin təbii ekoloji tarazlığını, qanunlarını pozanların bir qədər tez, bir qədər gec təbii fəlakətlərlə üzləşməsi qaçılmaz olduğu kimi, başqa millətlərin hüququnu pozan millətlərin özünün bu fəlakətə düşər olması da qaçılmazdır. Fars milləti də şiəlik, islam nağılı ilə başqa millətlərin hüquqlarını tapdalamaqdan əl çəkib, başqa millətlərin maraqları ilə, o cümlədən türklərlə, uyğun gələn öz milli maraqları çərçivəsində səmimi əməkdaşlıq etsələr, bu onlara uzun müddətli sabit inkişaf etməyə şərait yaratmış olar.

Bu hal tək-cə «müsəlman şiə» farsların türklərə münasibətində özünü göstərmir. İraqda bir neçə yüzillik ərzində Mosul, Kərkük türklərinə «müsəlman sünnü» ərəblərin münasibətində də

çox aydın göstərir. İngilislərin ərəblərə qarşı etdiyi işğalçı müharibədə ərəblərin müqəddəs saydığı məkanlarını ərəblərin özündən çox qoruyan Osmanlı türklərinə qarşı həm tarixdə, həm də bu günkü Türkiyəyə olan münasibəti də bütün türklərə dərs olmalıdır. **«Ərəbistanlı Lavrens ayamalı ingilis kəşfiyyatçısı Tomas Lavrens yazır ki, – «Hə, ərəbləri türklərin üzərinə mən qaldırdım. Ancaq ərəbləin illərlə sığındıqları türklərə qarşı belə vəhşilik edəcəyini, amansızlıqla qan tökəcəklərini düşünməzdim. Bir sıra məhəllələri dolaşarkən ərəblərin yaraqsız türk əsgərlərini necə amansızlıqla öldürdüyünə baxa bilmədim. Ərəb vəhşiliyindən diksəndim».** (Xan Bahadur Törəli. «Türklər»). Hər hansı bir dinə etiqad etməsi, hər bir insanın şəxsi işi və hüququdur. Bu gün türk dünyasının, heç bir şübhəsiz lideri olan, sayın Ərdoğanın islam dininə etiqad etməsi heç də, vahid, unitar Turan dövlətinin və ya Türk Dövlətləri Birliyinin islam dini və ya hər hansı bir dini inanc əsasında qurulmalı olduğu üçün əsas ola bilməz. **Hər hansı bir türk birliyi ancaq və ancaq bütün türkləri vahid, monolit millət halında birləşdirə biləcək ümumtürk ədəbi dili, ümumtürk milli mənafələri üzərində qurula bilər.** Hər hansı bir digər əsas üzərində qurulan türk birliyi, əyri özül üzərində tikilən bina, elə ilk zəif zəlzələdən uçan kimi, hər hansı kiçik anlaşılmazlıqdan, fikir ayrılığından dərin çat verərək dağılmağa məhkumdur. Başqa dinin, dilin daşıyıcıları ilə dünyada və Türk Dövlətlər Birliyinin və ya Turan dövlətinin ətrafında baş verən proseslərdən asılı olaraq hər hansı lokal bir birliyə, ittifaqa girmək əlbəttə ki, beynəlxalq münasibətlər üçün təbii və zəruri haldır.

Alparslan Türkeşin 1960-cı illərdən yayılan Türk-İslam məfkurəsinə əsaslanan türk birliyi ideyası da məhz nə Türk Milli Birliyinin, nə də Türk Dövlətləri Birliyinin islam və yaxud hər

hansı bir dini əsasda reallaşmasının qeyri-mümkün olması səbəbindən xülya olaraq qalır. Eyni zamanda Ziya Gökalpın irəli sürdüyü, – «**Türkiyə üçün utopik türkçülük, turançılıq deyil, real olaraq Türkiyəçilik önəmlidir**», – fikrində də müəyyən həqiqət olduğu kimi, həm də ümumilikdə nəinki Türkiyə, eləcə də bütün türk dünyasını məğlubiyyətə məhkum edə biləcək səhv düşüncə mövcuddur. Turan dövlətinin yaradılmasının əsası olan Türk Milli Birliyi, yəni, tam eyni dildə danışan vahid, monolit birliyi olan Türk milləti mövcud olmadan, Turan dövlətinin, deməli, bu dövlətə daxil olan türk xalqlarının hamısının anlaşmasını təmin edə biləcək vahid, ortaq, ümumtürk dövlət dili olmadan vahid, monolit Turan dövlətinin qurulması heç bir halda mümkün deyil. Ümumtürk ədəbi dili mövcud olmadan Türk Dövlətləri ən yaxşı halda birliyə daxil olan türk ölkələrinin vətəndaşlarının və dövlətlərarası münasibətlərində ingilis və ya hər hansı bir dildən istifadə edilməsi zəruri olan Avropa birliyi kimi bir qurumda birləşə bilər. Bu isə nə Türk Milli Birliyi, nə Turan dövləti, nə də sonunc olaraq Türk Dövlətləri Birliyi anlamına gəlməyəcək. Məhz buna görə də İranın fars dövləti islamın şii-lik cəryanından şüar kimi istifadə etməklə müəyyən müddətə bəzi qonşu ərəb dövlətlərini dini əsaslarla əsarətə almaqla yanaşı, özlərinin əsas məqsədinə yəni, Əfqanıstanda fars dili qrupuna yaxın olan dillərdə danışan puştun və s. əhalidən istifadə etməklə Əfqanıstanı işğal edərək, əhalisi fars olan tacikləri İrana birləşdirməklə, Cənubi Azərbaycan, İran Türkmənistanı, əfşarlar və s. türklər İrandan ayrıldığı halda cırtdan dövlətə çevrilmək təhlükəsindən xilas olmağı düşünürlər. Ziya Gökalpın «Türkiyəçilik» fikrinə gəldikdə isə, böyük türk millətinin ayrı-ayrı «Türkiyəçilik», «Azərbaycançılıq», «Qazaxıstançılıq», «Özbəkistançılıq», «Türkmənçilik», «Qırğızstançılıq» kimi kiçik hiss-

lərə bölməklə, onları bir-birinə yadlaşdırmaqla, başqa millətlərin əsarəti altına düşüb, assimilyasiya edilməsini asanlaşdırmaqdan başqa heç bir anlama gəlmir. Bundan başqa ayrı-ayrılıqda Türkiyənin və digər türk dövlətlərinin, eləcə də hətta vahid, monolit Turan dövlətinin islam ölkələrinin lideri olmaq cəhdi hökmən ərəb dövlətləri və fars dövləti ilə toqquşmanı qaçılmaz edəcək ki, bu da bu günə iri güc mərkəzləri olan türk düşmənlərinin artıq bu gün hazırlamağa çalışdığı əsas məqsədlərdən biridir. Bu gün və gələcəkdə türklərə hansısa dini cərəyanın liderinə çevrilmək yox, ümumtürk ədəbi dili əsasında vahid millət olaraq monolitləşmə və bu əsas üzərində vahid, böyük **TÜRK DÖVLƏTİNƏ** və eyni zamanda elmə əsaslanan mütərəqqi iqtisadi-ictimai quruluşa malik **GÜC MƏRKƏZİNƏ** çevrilməsi zəuridir.

Babur türklərinin də yaşadığı Pakistan dövlətinin rəsmi dili ingilis və urdu dillərinin olması səbəbindən Turan dövlətinin yaradılmasında başqa türk dövlətləri statusunda qatılmasının mümkün olmadığına baxmayaraq, istər Turan dövləti yarandıqdan sonra, istər Türk Dövlətləri Birliyi yarandıqda, istərsə də hazırda bütün türk dövlətlərinin Pakistan dövləti ilə bütün istiqamətlərdə və sahələrdə sıx əlaqələrin qurulması hər iki tərəf üçün fəvqəladə əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, hətta Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxstan, Türkmənistan, Özbəkistan, Qırğızstan, yəni, altı türk dövlətindən (Şimali Kipr, Cənubi Azərbaycan və s. nəzərdə almadan) ibarət Türk dövlətinin Pakistan ilə Konfederasiya birliyi, yaxud Türk Dövlətləri Birliyinin Pakistanla hərtərəfli, sıx müttəfiqliyi 5,6 milyon km² əraziyə, 378 milyon əhaliyə malik olan, nüvə silahına, müasir səviyyəli silah istehsalı sənayesinə, güclü orduya malik, dünyada 3-4-cü yerdə duran böyük güc mərkəzi deməkdir. Buna görə də bütün türk dövlətlərinin bütün səviyyədən olan rəhbərləri Türk Dövlətləri Birliyi

və vahid Turan dövlətinin yaradılması prosesini ilə birlikdə Pakistan dövləti ilə əlaqələrin sıx və hərtərəfli inkişafını təmin etməlidir. Pakistanın Turan dövləti tərkibinə qatılması qarşısında iki maneə var. Bunlardan biri, Pakistanın islam dövləti olması, digəri isə orada türklərin azlıq təşkil etməsi səbəbindən dövlət dilinin ingilis və urdu dilinin olmasıdır. Lakin Pakistanın Türk Dövlətləri, Turan dövləti ilə sıx müttəfiqlik və ya Konfederasiya birliyinin təmin edildiyi halda bu iki cəmiyyətin integrasiyası qarşısında duran din problemi çox asanlıqla və qısa zamanda həll olunan məsələdir. Belə ki, Türk Dövlətləri Birliyi və ya Turan dövlətində hər hansı bir dinin təşkilatı mövcudluğu qadağan edilməklə yanaşı, hər bir şəxsin əqidə azadlığı qanunla təmin ediləcəyindən, Pakistan dövləti qanunvericiliyində də şəriət qaydalarına əsaslanan bəzi, elə bir əhəmiyyət də daşımayan qanunları dünyəvi əsaslarla əvəz etməklə, din məsələsini çox asanlıqla həll etmək olar. Dil məsələsinə gəldikdə isə ingilis dili hələ ki, əsas beynəlxalq dil olmaqda qalmaqdadır, bunun Turan dövlətinə hər hansı bir ziyanı yoxdur. Urdu dili ilə türk dilində də eyni sözlərin çox olması, urdu dilinin quruluşu və s. xüsusiyyətlərinin türk dili ilə yaxınlığı, Pakistan əhalisi ilə Turan əhalisinin ortaq mənəvi dəyərlərə, həyat tərzinə mənfi olması bu iki dövlət arasında münasibətlərin daim inkişaf etməsi üçün əhəmiyyətli zəmin yaradan amillərdir.

Bu gün Qərb dövlətlərinin Şərq dövlətlərində, o cümlədən türk dövlətlərində mövcud olan iqtisadi-ictimai quruluşların Avropa dövlətlərində olan quruluşlarla müqayisədə mürtəcə və həyatın bu günkü inkişafının səviyyəsinə cavab verməməsi səbəbindən, özlərinin qələmə verdikləri qədər də mükəmməl olmayan öz dövlət quruluşlarını bizlərə mütləq demokratik sistem kimi, saxta, bəzən də ümumiyyətlə bəşərin təbiətinə uyğun gəlməyən, mürtəcə dəyərlərini müasir dəyərlər adı ilə sırmaq cəhdlərinə gəldikdə isə Türk

Dövlətləri Birliyində, Turan dövləti və onun yaxın müttəfiqlərində Qərb dövlətlərinin bütün naqisliklərini aradan qaldırmağa qadir olan iqtisadi-ictimai sistem qurmaqla onların bütün iddialarının qarşısını almaq olar. Xüsusilə ona görə ki, belə bir iqtisadi-ictimai sistemin elmi əsaslara söykənən Anayasasının (Konstitusiyasının) layihəsinin Azərbaycanda artıq mövcud olduğu səbəbindən Qərb alimləri, siyasətçiləri, dövlət xadimləri və sairənin türklərə Avropadakı dövlət sistemlərinin, Avropa dəyərlərinin, insan və vətəndaş hüquqlarının müasirliyi, humanistliyi və s. haqqında mühazirə oxuyaraq, lovqalanma imkanları qapanmışdır. İndi dünyanın ən qüdrətli hərbi mütəxəssisləri bir çox məsələləri Azərbaycan ordusunun Şuşa əməliyyatındakı təcrübəsindən, Türkiyə və İsrail silahlarının döyüş taktikasından öyrənmək üçün Bakıya, Ankaraya, Teləvivə üz tutduqları kimi, Qərbin və dünyanın digər ölkələrinin iqtisadçı, hüquqşünas alim və mütəxəssisləri, bu günün və gələcəyin tələblərinə cavab verən iqtisadi-ictimai quruluşun elmi əsaslarını, qanunvericiliyini öyrənmək üçün Azərbaycanın paytaxtı Bakıya üz tutmalı olacaqlar.

Belə hallarda ən əvvəl isə islam dövlətləri ilə Avropa birliyi tipli bir birliyin yaradılması üçün vahid, monolit birliyə malik olan Turan dövləti, ən azı isə Türk Dövlətləri birliyi mövcud olmalıdır. Çünki, nə qədər ki, türk dövlətləri birləşib monolit, vahid gücə çevrilməyib, ayrı-ayrı kiçik türk dövlətləri böyük güclərin və onların satellitlərinin iqtisadi, siyasi, hərbi təzyiq və təpkişi altında qalaraq, nəinki hansısa islam və ya digər birliklərlə, hətta digər türk dövlətləri ilə sıx siyasi, iqtisadi, hərbi əməkdaşlıq yaratmaq cəhdləri belə, bu güclər tərəfindən çox sərt qarşılanaraq müxtəlif maneə və çətinliklərlə üz-üzə qalacaqlar. Belə ki, Azərbaycanın müstəqillik cəhdi, ərazisinin 20 faizinin Rusiya və Ermənistan tərəfindən işğal edilərək, bu gün də bu işğalın bir hissəsinin davam etməsi, hətta bu vəziyyətdə belə,

Cənubi Qafqazda Rusiyanı sıxışdırmaq naminə Fransa və ABŞ-ın Minsk qrupunun fəaliyyətini bərpa edərək Dağlıq Qarabağı qəti olaraq Ermənistana verməklə Cənubi Qafqazdan Rusiyanı uzaqlaşdırıb, onu əvəz etmək cəhdləri, Rusiyanın Qazaxstana ərazi iddiaları, Çinin Qazaxstana və Qırğızıstana ərazi iddiaları, Türkmənistan və Azərbaycanın öz aralarında olan qaz yatağının ortaq istismar edilməsi haqqında razılığa gəlmələri, Türkiyəni, Mehri koridoru vasitəsilə (hətta bu koridora rusların nəzarət etməsi şərtlə) Azərbaycan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan və Qırğızıstan ilə birbaşa əlaqələrinin yaranması, İranın fars şovinistləri və Rusiyadakı türk düşmənləri tərəfindən necə qorxu, nifrət və etirazlarla qarşılandığı göz qabağındadır. Bundan başqa İran İslam Respublikasının 30 il ərzində xristian Ermənistanın işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarında möhkəmlənməsi üçün İranın bu dövr ərzində xristian ermənilərlə **SİAM EKİZ-LƏRİ** birliyi nümayiş etdirməsi, Aralıq dənizində, İraq, Liviya, Suriyada İran, Misir, Səudiyyə Ərəbistanı və s. islam dövlətlərinin Türkiyəyə qarşı Yunanıstan, Fransa, digər Avropa dövlətləri ilə birləşib və ABŞ-ın səlib yürüyüşündə xristianlardan da çox **XRİSTİANLIQ** nümayiş etdirməsi Türk Dövlətləri Birliyinin və ya Turan dövlətinin islamçılıq və ya hər hansı bir dini əsaslar üzərində deyil, məhz türkçülük, yəni, türk mili birliyi əsasında qurulmasının zəruri olduğunu sübut etmirmi? Hər bir insanın hansı millətə mənsub olmasını onun ana dili hesab etdiyi dili müəyyən etdiyi kimi, hər bir dövlətin hansı millətə mənsub olması bu dövlətin **DÖVLƏT DİLİ** müəyyən edir. Dövlət anlayışı və mexanizmi yarandığı gündən elə bir dövlət mövcud olmayıb, bu gün də yoxdur və bundan sonra da olmayacaq ki, onun əhalisi, istisna edilmədən ancaq bir millətin nümayəndələrindən ibarət olsun. Dövlət dili isə həmin dövlətin ərazisində öz mili torpaqlarında yaşayan mili çoxluğun dili olub. Bu qayda

həmin dövlətin ərazisində proseslərin normal durumu üçün təbiidir. Bu gün dünyanın 53 ölkəsində ingilis dili, 23 dövlətdə Fransız dili, 20 dövlətdə ispan dili, 9 dövlətdə portuqal dili, 6 ölkədə alman dili dövlət dilidir. Bu dövlətlər uyğun olaraq İngilis, Fransız, İspan, Portuqal, Alman mili dövlətləridir. Bu dövlətlərin əraziləri isə İngilis, Fransız, İspan, Portuqal, Alman mili əraziləri olmayıb hərbi, iqtisadi, siyasi zor gücünə işğal edilən millətlərin mili ərazisi olub, onların mili dövlətinə məxsus olması, hüquqlarının pozulmasıdır. İranda da öz milli ərazilərində yaşayan Azərbaycan, Türkmənistan türklərinin, kürdlərin, bəlucların, ərəblərin mili dövlət hüquqlarının da bir ovuc fars şovinizminin böyük dövlətlərin himayəsi altında, islamın şialik cərəyanını bayraq edərək, zorla pozması da bu qəbildəndir. Buna görə də əgər söhbət Türk Dövlətləri birliyindən, və ya Turan dövlətindən gedirsə, onda bu birliyin əsası ancaq türk mili birliyi, dövlət dili isə **TÜRK DİLİ** ola bilər. Türk Dövlətləri Birliyinin qurulması üçün türk-islam birliyi əsasında Türk İslam xəlifəliyinin yaradılması ideyası isə türk dövlətlərinin birləşərək vahid monolit Turan dövlətinin yaradılması yolunu sıx minalamaq vasitəsilə vahid, monolit Turan dövlətinin yaranmasını əngəlləmək, onun yaranmasını imkansız etmək üçün düşünülmüş çox təhlükəli bir uçurumdur. Türk İslam xəlifəliyinin yaradılması ilk növbədə islam, şəriət qanunları ilə idarə olunaraq, bütün islam dövlətlərini özündə birləşdirən bir imperiyanın qurulması deməkdir. Türk dövlətlərini bu istiqamətə yönəltmək, əslində Türkiyəni və başqa türk dövlətlərini İran və Ərəb dövlətləri ilə qarşı-qarşıya qoyaraq «xoruz» döyüşdürməklə Türkiyəni, ümumiyyətlə türkləri birləşmək və inkişaf etmək prosesindən yayındıraraq Türkiyə və digər türk dövlətlərini yenidən parçalayaraq, əsarət altına almaq məqsədini reallaşdırmaqdan başqa, yəni türkləri gedər-gəlməz yola sövq etməkdən başqa bir anlama gəlmir.

Son dövrlərdə Azərbaycan mətbuatında iqtisadi-ictimai hadisə və proseslərin obyektiv, savadlı təhlil edən müəlliflərin də bəzilərinin Türk Birliyinin, Turanın qurulması məsələlərində islam dinini Turanın əsası kimi qələmə verməsi, «yeni nəslin dini dəyərlərlə zənginləşdirilməsini» hesab edən yazılarının çoxalması istər-istəməz Türk Birliyi, Turan qurulması, ümumiyyətlə türk millətinin aqibəti yönündə ciddi narahatlıq doğurur. Bu baxımdan «Hürriyyət» qəzetinin 06-08 fevral 2021-ci il tarixli sayında, «Prezidentin «5-ci kolon»a mesajı» məqaləsində həmişə ictimai hadisə və proseslərə savadlı və obyektiv yanaşma və təhlilini görməyə vərdis etdiyim Ülviyyə xanım Şükürovanın islam dini məsələsində bir-birini inkar edən fikirləri, artıq obyektiv təhlilçilərin də dəb ardınca gedərək, məsələnin mahiyyətinə varmadan millət üçün bu təhlükəli yolu vəsf etməyə başladığını düşünməyə vadar edir.

İlk öncə din haqqında K.Marksın bir cümləsini xatırlatmaq istərdim. **K.Marks yazır ki, – «Din insanı idrakdan uzaqlaşdırıb uydurmaya aparır».** Sonra isə gənc şair İbrahim Xudainin bütün dinlərin yalançı fəlsəfəsinin lap kökün, yəni dünyada hər şeyi Allahın yaradıb idarə etdiyinə rişxəndlə dediyi iki sətirini oxucuya təqdim etmək istəyirəm.

Allah bu dünyanı yaratdığıyçın,

Hələ də, gizlənir, utandığından.

Ülviyyə xanım haqlı olaraq əvvəlcə yazır ki, – «1881-ci ildə (yəni, 139 il öncə) Azərbaycanın Şuşa şəhərində yaranan altı sinifli yeni tipli məktəb də belə təhsil ocaqlarından olmaqla yanaşı, maarifçilik dalğasının yaranmasında (yəni, cəhalətdən yaxa qurtarmaq cəhdinin yaranmasında - müəllif) rolu danılmaz idi. Həm də maarifçiliyin inkişaf yoluna qədəm qoyduğu o dövrdə dini təhsil sistemindən dünyəvi təhsil sisteminə keçid də güclənirdi. Xalq hürufat əngəllərinə əhəmiyyət vermədən,

başqa xalqların dillərini də öyrənir, həmin dildə danışmağa, oxumağa cəhd göstərirdilər». Tamamilə doğrudur. Min illər öncə yaranan dinlər, şüur, elmi səviyyəsi heyvanlardan çox da fərqlənməyən vəhşi insnaların davranışının müəyyən sivil çərçivəyə salınıb saxlanması baxımından müəyyən dövrlərdə mütərəqqi rol oynayıb. Lakin, dinin bununla yanaşı, həm bir ölkə daxilində, həm dövlətlər və millətlər arasında, kimlərsə hakimiyyət əldə etməsi xatirinə saysız-hesabsız kütləvi qırğınlar törədilməsi, tarix boyu insanlara həqiqəti, reallığı öyrədən, başa salan, elm xadimlərini qətlə yetirməklə bəşəriyyətin inkişafını, xüsusilə insanın idrak və düşüncəsini, həqiqət olmayan yalanlar çərçivəsində dustaq edərək, ləngitməsi inkar edilməz faktdır.

Bir vaxt Yer planetinin yastı formada olmaqla, nəhayətsiz dənizlərlə əhatə olunaraq, balıqların üstündə, öküzün buynuzunda, Anteyin çiyində qərar tutmasını dünyada hamı bir nəfər kimi (o cümlədən bütün dindarlar) qəbul edərək, Yerin dairəvi olub, öz oxu ətrafında fırlanmasını sübut edən, tibbi eksperimentlər aparmaq, meydrləri gizlin yararaq, xəstəliklərin, ölümün səbəblərini tapıb onun qarşısını almağa çalışan elm adamlarını tonqallarda yandırmaqla, dara çəkməklə, müxtəlif işkəncələrə məruz qoymaqla insanların elmi şüurunun, zəkasının inkişafına ən böyük əngəl, nağıllar üzərində qurulan dinlər və onun xadimləri olmayıbmı?

İslam dininin yarandığı 1500 ilə yaxındır. Türk millətinin yaranması ilk türk dövlətinin yaranmasından daha qədim dövrlərə gedib çıxmasını nəzərə alsaq, türkün tək-cə dövlətçilik tarixi 8 min ildən çoxdur. Məgər islam dini yaranana qədər, ərəb xilafətinin türk dövlətlərinin ərazisini işğal edənə qədər, 8 min ildən artıq bir dövrdə türk millətinin mənəvi dəyərləri olmayıbmı? Məgər islam yaranana qədər türk dövlətlərinin daimi müstəqil mövcudluğunu, düşmənləri üzərində daim qazandıqları qələbələr, türk millətinin əxlaqını, mədəniyyətini, mənəvi dəyərlərini

islam dini müəyyən edirdimi? Yüzil bundan irəli, Osmanlı imperiyası, Qacar xanədanı başqa dövlətlərlə müqayisədə islamın onu elmi inkişafdan geri qoyub, zəiflətməsi səbəbindən çökməyibmi? Nəhayət, bu gün fars şovinizmi islama inanmadığı, islama özü əməl etmədiyi halda, 50 milyon türkün İranda islam nağılı vasitəsilə milli azadlıq mübarizəsini parçalayaraq əsarətdə saxlamırmı? Hələ 500 il əvvəl, qatı dindar olan türk dahisi Məhəmməd Füzuli, – **«Min dualər qıldım, xalığın dərgahına, muradım hasil olmaz duadan, mən duanı neylərəm»**, – deyərək dinin xülya olduğunu etiraf edirsə, biz bu günkü elmi düşüncə səviyyəmizə rəğmən, dünyadakı 500 milyon türkün taleyini müəyyən etməli, onu əsirlikdən, başqa millətlərdən asılılıqdan qurtarmalı olan Turan dövlətini hansı hesabla Məhəmmədin nağılı olan islam dini əsasında qurmalıyıq. Hörmətli Ərdoğanın, Baxçalının islam dini daşıyıcısı olması, və ya İlham Əliyevin Şuşada məscidə girərkən ayaqqabını çıxarması, quranı öpüb gözünün üstündə qoyması onların şəxsi işi, hüququ olub, Turan dövlətinin dini əsaslar üzərində qurulması zərurəti anlamına gəlmir. Onların hərəsinin öz düşüncəsi, öz vəzifəsi, öz məqsədi və bunlardan irəli gələn hərəkətləri, davranışları var. Turan dövləti isə bütün türk millətinə məxsus olub ümumtürk taleyini həll etməli olan bir amildir və o ancaq ümumtürk məqsədlərin həlli çərçivəsində, türk **MİLLİ** dəyərləri əsasında qurulmalıdır.

Müəllifin məqalənin sonuna yaxın yazdığı fikirləri isə çox vətənpərvər ritorikada səslənsə də müəmmalı və anlaşılmazdır. Şəxsən mən, Məşədi İbad demişkən, «Nadir tarixi yarıya qədər oxumuş olsam da» bu yazılanları başa düşə bilmədim.

Müəllif yazır; – «Yeni nəslin ziyalı, dövlət adamları Şuşanın sakral aurasında yetişdiriləcək. Bu məqamda mütləq və mütləq bu məktəbin müdavimləri arasına daxil olacaq fərdlərin soy kökü, əsl-nəsl, ailə-nəsil bağlantıları, daşıdıqları

təfəkkür, şüuraltı yoxlanaraq, qanında zərərli, xain ünsürlər olmayan, o cümlədən erməni qanı daşımayan uşaqlar bu yetişdirilmə prosesinə daxil edilməlidir...» Yeni nəslimizin beynini «5-ci kolonun» öhdəsinə verə bilmərik. Yeni diriliş təmiz genetik kodlarla aparılmalıdır. Əlbəttə bu vacib missiyanı üzərinə götürəcək yeni maarifçi nəslin milli-mənəvi, dini dəyərlərlə zənginləşdirilməsi Türkiyənin üzərinə götürdüyü və Azərbaycanla birgə yürüdəcəyi türk və islam coğrafiyasının bir-birinə, iç-içə keçərək bütövləşməsi prosesinin başarıyla nəticələnməsi, ərsəyə gətirilməsi üçün vacib amildir. Türkiyə-Azərbaycan Turan uğrunda türk siyasi şüurunun daşıyıcılarını məhz Şuşada yetişdirəcək».

Onun birinci cümləsini, ancaq belə başa düşmək olar ki, bundan sonra ziyalı, dövlət adamı olmaq hüququ ancaq «Şuşanın sakral aurasında yetişənlərə» məxsus olacaq. Azərbaycanın və ümumilikdə Turanın, eləcə də dünyanın başqa ölkələrində yetişən türk ziyalıların, ziyalı olmaq hüququndan və dövlət adamı olmaq hüququndan «məhrum edilməsi haqqında» qanun qəbul edilməlidir. Yəqin ki, müəllif bu qanunun layihəsini də bu günlərdə cəmiyyətə təqdim edəcək.

Məgər Turan uğrunda şüurun daşıyıcıları mandarin, Şuşa isə subtropik zona olan Astaradırmı ki, onlar ancaq Şuşada yetişsinlər. Mən özüm heç vaxt Şuşanı görmədiyim halda 16-17 yaşından belə «Azərbaycanlı» ifadəsini millət anlamında, «Azərbaycan dili» ifadəsini dilimiz türk dili anlamında qəbul etməyib, «türkdilli xalqlar» deyilən insanların türk milləti olduğu iddiasında olduğuma görə hələ SSRİ dövründə, sonradan isə 1990-cı illərin «demokratları», hətta AXC-çilər tərəfindən vurulan «Pantürkist damğası» daşımışam.

Turan ifadəsi türk milli əraziləri anlamında bir çox yüzilliklər

bundan əvvəl yaranmışdır. Turan dövlətinin yaranması zərurətini dərk edən siyasi şüurun yaranmasından artıq yüz ildən çox keçir. Turanın siyasi şüur daşıyıcılarının coğrafiyası isə təkcə Azərbaycanla məhdudlaşmayıb. Artıq Turanın yaradılması reallığa çevrilməkdə olduğu indiki dövrdən isə, dünyanın hər hansı bir nöqtəsində dünyaya gəlib, böyüməsindən asılı olmayaraq hər bir türk Turan siyasi şüurunun daşıyıcısına çevrilməlidir. Daha dəqiq desək bu bütün dünya türklərinin siyasi şüurunun **NÜVƏ-SİNƏ** çevrilməlidir. Bu vəzifənin öhdəsindən gəlmək üçün isə Şuşanın məktəbləri, hətta özü belə çox mikroskopik bir məkandır. **Türkçülüyn**, turançılığın övladlarımızın milli, siyasi şüurunun nüvəsinə, ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilməsi üçün ən əvvəl 1500 ildən bəri şüurumuza, adət-ənənəmizə, ölümümüzə-dirimizə, dilimizə pərçim edilmiş hər cür dinin, o cümlədən islamın çıxarılıb, əvəzinə türk milli varlıq şüuru formalaşdırmaq üçün, ailədən, dünyanın hansı nöqtəsində məskunlaşmağımızdan asılı olmayaraq təhsildən, tutmuş hüzn və şənliklərimizə qədər, bizlərə hər an, hər söz və cümləmizdə, hər addımımızda **TÜRK** milli varlığımızı xatırladan **SAKRAL AURA** yaratmalıyıq.

İkincisi, bu məktəbin müdavimlərinin soykökü, əsli-nəsl, ailə-nəsil bağlantıları, daşdıqları təfəkkürü, qanında zərərli, xain ünsürləri, damarında erməni qanı daşdıqlarını hansı vasitə ilə ölçülüb, hansı meyarlarla qiymətləndirilməsi məsələsi də açıq və çox qaranlıq qalır. Belə ki, rəsmən nəsil şəcərəsinin qeydiyyatı aparılmadığından və «uşaq istehsalı prosesini» tamamilə məxfi aparıldığını, eləcə də müğənni Rəqsanə xanımın hətta televiziya ilə müraciət edib, uşağının atasının kim olduğunu tapıb ona deyənə mükafat verəcəyini vəd etdiyini, soykök məsələsinin müəllifin təklif etdiyi məzmununda həll etməyin mümkün ola biləcəyi imkansız görünür. O ki, qaldı qan məsələsinə, çox təəssüf ki, mövcud tibbi aparatlar ən azı yaxın gələcəkdə qan analizi

(təhlili) zamanı qanın qrupu (I, II, III, IV), qanda şəkərin, xolesterolinin, revmatizmanın və s. olduğundan başqa, xüsusilə insanların hansı millətə, genetik koda malik olduğunu təyin etmək qabiliyyətinə malik deyillər. Hətta belə bir cihaz və ya üsul tapılsa, belə, yenə də Azərbaycanın I və II Vətən müharibəsində Azərbaycana **VƏTƏN** deyib, onun torpaqlarının azadlığı uğrunda həyatlarını, sağlamlığını belə əsirgəməyən Mübariz İbrahimovların, Aqarunovların, ləzgi, rus, osetin, avar, tat və s. hətta anası erməni olub, ancaq ağır yaralar alandan sonra həkimlərə və **ÖLÜMƏ** təslim olan Ənvər Fərəc oğlu Dəstgüşadə kimi çoxlu sayda **VƏTƏN OĞULLARININ** genetik kodunu hansı kitabə, hansı şəcərəyə yazaq? Burada yazılanlar Azərbaycanı birbaşa, 37-ci illərə, faşizmə, şovinizmə aparmırmı? Hər bir millətin, dövlətin, hətta fərdi şəxsin özünü qoruma mexanizmləri olmalıdır. Ancaq belə yox! Yəqin, bu barədə də müəllif ixtira etdiyi avadanlıq və üsullar barədə oxucuya məlumat verəcək.

Anası yəhudi olan, bizim millətin dahisidir deyib, dünyanın o başından, ABŞ-dan gətirib Bakıda, Fəxri Xiyabanda böyük hüzn və təntənə ilə dəfn etdiyimiz Lütfizadədən imtina edib İsrailə göndərəkmi?

İşlədiyi dövrdə bir ədəd elmi əsasları olmayan, səthi dissertasiyanı, ən yüksək vəzifəli şəxslərin təpkillərinə, hətta ona verdikləri «İstiqlal» ordeninə görə belə, təsdiq etmədiyi səbəbindən tutduğu vəzifədən uzaqlaşdırılandan sonra, ölkədə yenidən orta məktəb səviyyəsi belə olmayan, «çox hörmətli» alimlərin yağışdan sonra göbələk kimi bitdiyi, Ali Attestasiya Komissiyasının sədri, anası erməni olan Azad Mirzəcanzadədən imtina edəkmi? Bu alimlər, eləcə də ölkədən didərgin salınan, məhv edilən ziyalılarımız Azərbaycanda qalıb, yaradıcılıqla məşğul olsaydı və ya onlar kimiləri Turanda olsa, Turan qısa zamanda sürətlə ink-

işaf edərək dünyanın ən inkişaf etmiş, zəngin, savadlı vətəndaşları olan, bütün sahələrdə dünya nəhənginə çevrilməzmi? Bizim problemimiz heç bir gəndə deyil. Bəşəriyyət ibtidai icma quruluşundan çıxdıqdan sonra, hələ biologiya elmi meydana gəlməmişdən, insanlar kiçik qrup halında, kasad genetik müxtəlifliyində dünyaya gələn nəsillərin, xəstə, zəif, kifayət qədər məhdudiyyətləri olduğunu kor-koranə də olsa tarixən qısa bir zamanda dərk etmişlər. Bu gün də öz genlərini zənginləşdirmək, yeniləmək məqsədilə bir çox millətlər başqa millətlərlə integrasiyaya qadağa qoymurlar. Lakin hər işdə olduğu kimi, bu prosesin də öz düzgün qaydası, mizan-tərəzisi var. Əgər bunu gənc şair İbrahim Xudainin poetik dili ilə ifadə etsək belədir:

**Elə sev boranı, ayazı, qarı,
Yetimi isidən küləyə dönsün.
Qüsursuz Allahı sevməyə nə var,
Elə sev şeytanı, mələyə dönsün.**

Bunun, cəmiyyətdə bu məsələnin hüquqi müstəvidə, qanunvericilik qaydasında həlli isə hüquqşünas Məmmədخان Əzizxanlı ilə birlikdə tərtib etdiyimiz Turan dövlətinin anayasasının əsas müddəalarında öz həllini tapıb.

Üçüncüsü, Turanın qurulması təkcə Türkiyə və Azərbaycanın deyil, bütün türklərin, xüsusilə bu günə mövcud olan müstəqil türk dövlətlərinin birgə fəaliyyətinin nəticəsi ola bilər. «Yeni maarifçi nəslin dini dəyərlərlə zənginləşdirilməsi» dedikdə isə antisanitariya yuvasına çevrilən saqqalların uzanmasını, şalvarların qısalmasını, bu «zənginləşmə» nəticəsində Qarabağ uğrunda döyüşlərdə Şəhidlərin ya Qazilərin cərgəsində şəərəflə, məğrur dayanmalı olan Taleh Bağırzadə kimi oğullarımızın çox təəssüf ki, obyektiv olaraq zindanlarda çürüməsini, pəhləvan cüssəli, müasir görkəmli oğullarımızın fars nökrəri olub, mənə-

viyyatı xarici görkəmindən də iyrənc olan İrandan gələn birisinin qarşısında ikiqat əyilib, müti qul tək onun əlindən öpməsini, 4-5 yaşlı qızcığazları yayın cırcıramasında hicaba bürüyüb sağlamlığına, fiziki inkişafına körpəlik həyatına, hüququna təcavüzümü, islam dininin vətəni, Məhəmmədin goruna ziyarətə gələnlərdən ildə 30 milyard ABŞ dolları qazanıb, dünyanın qabaqcıl universitetinin təhsilini gördükdən sonra belə, **«qadınlar da bəzi hallarda insandır», deyən Səudiyyə Ərəbistanı vəliəhdi Salmanın mənaviyyatını, şüurunu, oğulluğunun arvadı ilə öz arvadının barterini edən Məhəmməd peyğəmbərin mənaviyyatını nəzərdə tutduğunuzu bilmirəm.** Lakin islamın türk birliyinin reallaşdırılması üçün, eləcə də Turan qurulduqdan sonra da, onun mövcudluğu və müasir şəraitdə iqtisadi-ictimai inkişafı üçün ən təhlükəli bir maneə olduğu inkaredilməzdir. Bu maneənin mövcudluğu məlum olduğu kimi, onun aradan qaldırılmasının vasitə və üsulları da artıq bəllidir.

Bunlar hamısı «Turan dövlətinin Firidun İbrahimi Anayasasında» özünün anayasa qanunları statusunda hüquqi-nəzəri həllini tapıb. Turan quruculuğu prosesində siz dediyiniz yeni nəsil hüquqşünasların Turan qanunvericiliyinin tərkib hissəsi olan konkret qanunları bu Anayasada göstərilən məzmun və çərçivədə, həm də bu günkü mövcud dekorativ qanunlar kimi yox, bu proseslərin bütün halları, durumları və reallaşma mexanizmləri ilə birlikdə işləyib hazırlamağın öhdəsindən ləyaqətlə gələcəklər.

Dördüncüsü, «türk-islam coğrafiyasının iç-içə keçməsi dedikdə isə, bu ancaq farslı, ərəbli, zəncili bütün islam dövlətlərinin türklər tərəfindən işğal edilib Türk-islam xəlifəliyi qurulması ola bilər».

Birincisi, türk dövlətləri, (hətta bu günə müstəqil olmayan türklərin torpaqlarını nəzərə almadan) birləşərək vahid Turan ya-

radacağı halda Turan dövlətinin başqa millətlərin milli ərazisinə, nə də onların faydalı qazınılarına göz dikməyinə heç bir ehtiyac qalmayacaq. Üstəlik bu günə qədər Azərbaycan ərazilərini işğal etdiyinə görə Ermənistanı dövlət olaraq tanımayan, Türkiyə və Azərbaycan da daxil olmaqla bütün türklərə həqiqi, səmimi qardaşlıq münasibəti sərgiləyən Pakistanın, Turan və ya Türk Birliylə, federativ və ya konfederativ münasibətlərin, birliyin qurulması bizə öz torpağımızda, öz təbii sərvətlərimizdən istifadə etməklə elmi əsaslara söykənərək sürətlə iqtisadi-ictimai inkişaf etmək üçün tamamilə yetərlidir.

Heç bir milli coğrafiyanı başqa milli coğrafiya ilə milli birlik, yəni, dil birliyi olmadan, hansısa din birliyi əsasında iç-içə keçirmək ancaq işğal vasitəsilə, həm də mexaniki iç-içə keçirmək olar. Belə mexaniki iç-içə keçirmənin nəticələri bu gün də İraqda türkmən-ərəb, İranda Azərbaycan, Türkmən türkləri-farslar, Çində uyqur-çin, Rusiyada türk-rus milli münasibətlərində də özünü göstərməkdədir. Bu münasibətlərin ağırlı nəticələri hər iki tərəf üçün sabitlik, inkişaf amili olmadığı aksioma olduğundan, onu izah etməyə ehtiyac duymuram.

Turana, türkün inkişafına daim mane olacaq, daim qanı axacaq bir yaraya çevriləcək islam coğrafiyalarının türk coğrafiyasına pərçim edilərək, iç-içə keçirilməsi türkə lazımdır mı? Əlbətdə ki, yox! 400 il əvvəl başqa xalqları iç-içə keçirən Rusiya bu gün dağılmaqda, İran isə bir kəlmə şeir ilə çalxalanmaqdadır.

Yeddinci əsrdə dünya millətlərinin və dövlətlərinin o dövrdəki durumunda, ərəb Məhəmmədin nağılları əsasında yaradılan, islam dinini əlində bayraq tutaraq dünyanın xeyli hissəsini işğal edib islam xəlifəliyinin yaradılması, sonradan türklərin güclənərək Yerusəlimi belə işğal edən, müsəlman Osmanlı imperiyasının yaradılmasını mümkün edən bütün şərtlər 100 ildir ki, tarixin arxivindədir. Bu gün dünyada tamamilə başqa şərait, yəni,

yeni güc mərkəzləri, onların maraqları, güc nisbətləri, bütün insanların şüur, bilik səviyyəsi, ümumilikdə hər bir millət və cəmiyyət üzvlərinin düşüncə tərz, hər hansı bir Məhəmməd nağılı əsasında türk, ərəb, fars və s. millətlərin bir birlik və ya dövlət çərçivəsində qapayıb türk-islam xəlifəliyi qurmaq iqtidarında deyil. Bunu başa düşmək üçün ən azından islamın əsas altı cərəyanından ikisinin iddiaçısı olan, yəni sünnü ərəblərlə, şiəliyi özəlləşdirərək, islam dünyasına ağalıq etmək iddiasında olan fars şovinizmi arasındakı sərt, barışmaz düşmənçiliyə baxmaq kifayətdir. Farslar şiəlik şüarı ilə bir sıra ölkələrdə şiəliyin yayılmasından istifadə etməklə orada öz mili mənafeələrinin dayaqqlarını möhkəmlədir, Səudiyyə Ərəbistanı Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Türkmənistan kimi türk və s. müsəlmanlar da yaşayan ölkələrdən Məhəmmədin qəbrini ziyarət edərək, «şeytana daş atmaq» kimi gülünc əyləncə ilə məşğul olmağa gələnlərdən hər il **30 milyard ABŞ dolları** xalis gəlir əldə edir. Halbuki təkcə Qırğızıstan 8 milyarddan, Qazaxıstan 10 milyarddan, Türkiyənin 200 milyardan çox xarici borcu var. Bu borclar nəinki bu ölkələrin inkişafını ləngidir hətta onların mövcudluğu və müstəqilliyini ciddi təhlükə altına alır. Məhəmmədin ziyarətinə, «şeytana daş atmağa» xərclənən pullar türk ölkələrində qalıb, ölkənin iqtisadi, texniki, hərbi gücünün artmasına sərf edilsə hər bir türk cəmiyyəti daha sürətlə inkişaf edərdi. Mövzunun özü, təkrar-təkrar XXI əsr Azərbaycanının Mirzə Ələkbər Sabiri olan gənc şair İbrahim Xudaiyə müraciət etməyə sövq edir.

**Pul verib şeytana daşlar atırlar,
Bu işi şeytan da sərgiləməzdi.
Şeytana atılan daşlar yığılsa,
Bir yetim küçədə mürşüləməzdi.**

Türk Dövlətləri Birliyi, və ya Turan, dini təməl üzərində deyil, türkçülük üzərində qurularsa bu vəsaitlər ərəblərin cibinə və bu səfərləri təşkil edən türk dövlətlərindəki əmmaməlilərin vasitəsilə xristian ölkələrinin iqtisadiyyatına yatırılaraq onların inkişafını sürətləndirməz.

Nə islam, nə xristianlıq, nə də başqa din və inanc heç vaxt nə insanları, nə millətləri, nə də dövlətləri uzun müddətə birləşdirmək vasitəsi olmayıb, həmişə cəmiyyətlərdə şəxsi və mili nifaq salmaq, düşmənçilik toxumu səpmək vasitəsi olub. İnsanların şəxsi, mili və dövlət maraqları birlik tələb etdiyi bir anlarda onların müvəqqəti birləşməsi üçün din ancaq bir vasitə, şüar rolunu oynayıb.

Türk Milli Birliyi və bu Milli Birlik əsasında Türk Dövlətləri Birliyi, vahid və monolit Turan dövləti qurulması isə **«müvəqqəti, zəif yapışqan»** olan dini əsasla deyil **ÜMUMTÜRK ƏDƏBİ DİLİ** kimi, bütün türkləri bir-biri ilə **ƏBƏDİ, MONOLİT, ÜZVÜ** surətdə birləşdirən təbii əsas üzərində reallaşdırıla bilər. Bu baş verib türk milləti və dövləti dünya gücləri ilə baş-baş duran biləcək bir güclü varlığa çevrildikdən sonra, islamlı, xristianlı çox dinlərin daşıyıcıları olan millətlər və dövlətlər, öz maraqlarına görə Turan dövlətinin ətrafında birləşəcəklər. İngilis Nyutonun «Yerin cazibə qanunu» bu ictimai prosesdə də özünün ümumi fəlsəfi mənasında təsdiqini tapır. Yəni, kütlə (güc) nə qədər çox böyük olursa, özünə himayədar axtaran kiçik millət və dövlətlər üçün sərfəli olduğundan, daha cazibəli olur. Ermənilər yeddinci əsrdən bəri saxtakar erməni tarixçisi Movses Xorenasinin uydurduğu «Böyük Ermənistan» nağılına uyaraq, sonda daima fəlakətli duruma düşdüləri kimi, türklər də Məhəmmədin islam nağılının əsasında türk-islam xilafəti qurmaq xəyalı ilə sərxoş olaraq sonda ermənilərin durumuna düşməyə yox, ümumtürk ədəbi dili əsasında Türk Milli Birliyinə nail olub

vahid, monolit, həm də, mütərəqqi, sivil, anayasaya, qanunvericiliyə malik bir dünyəvi Turan dövləti quraraq, türk milləti və cəmiyyətinin durmadan, davamlı inkişafına nail olmalıdır. O ki, qaldı yüz il bundan qabaq Azərbaycan Demokratik Respublikası quran öndərlərimizin islamlaşma şüarına, min illər boyu əcdadlarımız türk varlığını ox, nizə, qılınc vasitəsilə, ADR qurucuları naqan, qoşalülə, dayandoldurumla türk varlığını qoruya bildiyinə görə, biz də bu gün erməniyə bu silahlar vasitəsilə qalib gəlməyimizin mümkün olmadığı kimi bu günün və sabahın tələblərinə cavab verən türk milli dövləti qurmaq üçün islama deyil, dünyanın bütün türklərini vahid, monolit millətə çevirəcək ümumtürk ədəbi dilinə əsaslanaraq, dünyəvi, mütərəqqi hüquq sisteminə əsaslanan böyük Türk dövləti qurmalıyıq.

Əks halda biz yaxın gələcəkdə daha böyük faciə ilə üzləşə bilərik, belə ki, artıq Azərbaycanın öz ərazisi olan dağlı, düzənli azad edilmiş Qarabağda rus-erməni-fars üçlüyünün Azərbaycan üçün yeni faciələr törətmələrinə hazırlaşması artıq göz qabağındadır.

Ermənistan parlamentində bu günlərdə deputat Arman Abovyanın çıxışındakı bir məqama nəzər salaq. O deyir ki, – «Sadəcə xatırlatmaq istəyirəm ki, türklərin əsas vəzifələrindən biri quru yolu ilə Azərbaycanla birləşməkdir. İndi gəlin xəritəni açıb görək kimin hesabına birləşmək istəyirlər? (Əlbəttə Ermənistanın hesabına, Zəngəzur). Ancaq nə qardaş Rusiyamız, nə də dost İranımız, Türkiyənin Cənubi Qafqazın əsas hərbi-siyasi moderatoru olmağa çalışdığını seyr edərək boş durmayacaqlar». Erməni deputatı 1930-cu ilə qədər olan dünya xəritəsini, qardaşı Rusiyasının hakimiyyət elitasında oturan ermənilərin əli ilə Zəngəzurun ermənilərə qanunsuz verilməsini sübut edən sənədlərə, habelə bu günə qədər otuz il işğal etdikləri ərazilərin kimə məxsus olmasını bilmək üçün xəritələrə

“baxmadığından” Zəngəzurun hansı millətin ərazisi olduğunu “bil-mədiyini” nəzərə almasaq, Rusiyanın və İranın Qarabağda dinc oturmayacaqları barədə dediyi sözlər müqəddəs həqiqətdir.

Məhəmməd Cavad Zərifin Moskva səfərindən sonra verdiyi müsahibəsini məhz yazının əvvəlki hissələrində fars şovinist dövlətinin türklərə münasibəti barədə təqdim etdiyim faktlar və erməni deputatın dediyi fikir kontekstində adam dilinə tərcümə etmək zəruridir. Yəni Cavad Zərif Qarabağın yenidən qurulması prosesində İranın iştirakına nail olmaqla bilavasitə Azərbaycanın ən həssas nöqtəsi olan Qarabağda məscidləri digər arxitektura abidələrini fars üslubunda bərpa etməklə bu ərazidə türk izlərini itirməklə yanaşı istehsal, ticarət obyektləri ələ keçirməklə Qarabağda erməni-rus-fars üçlüyünün möhkəm anti-türk mərkəzinin yaradılması ilə ermənilərin və rus hərbiçilərin bu bölgədə daimi mövcudluğunu təmin etməklə, türklərə qarşı düşmənçilik əməllərinin dairə və dərinliyini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmək üçün əlverişli zəmin yarandığını elan edir. Bu günlərdə Dağlıq Qarabağda rus əsgərləri üçün pravoslav kilsəsi tikilməsi anonsuna da Azərbaycan dövləti qəti razı olmamalıdır. Bunun qarşısının alınması vəzifəsi isə ilk növbədə Azərbaycan dövlətinin və öz milli varlığını türk dünyasının bir hissəsi hesab edən hər bir Azərbaycan vətəndaşının üzərinə düşür.

Azərbaycan dövləti ilk növbədə Azərbaycana qarşı bu gün və gələcəkdə istifadə edilə biləcək hər hansı bir strateji, taktiki məsələlərə aid razılaşmaya imza atmamalıdır. İkincisi, Qarabağın yenidən qurulmasında İran tərəfinin iştirakına heç bir halda və formada imkan verməməlidir. İrana ancaq nəqliyyat dəhlizlərindən yükdaşıma və sərnəşin daşıma üçün imkan verilməlidir. Bu yollardan İrandan və İrana hərbi yük daşınmasına müqavilə üzrə qadağa qoyulmalıdır. Üçüncüsü, Laçın və Mehri dəhlizindən Azərbaycan ərazisinə giriş və çıxışa icazə və nəzarəti bilavasitə

Azərbaycanın dövlət qurumları həyata keçirməlidir. Dördüncüsü, Laçın dəhlizi daxilində olan yola, Dağlıq Qarabağın Rusiya «sülhməramlılarının» nəzarət etməsi üçün nəzərdə olan hissəsində isə rus qoşunları ancaq toqquşma hallarının qarşısını almaq funksiyasını icra etməli, Laçın və Mehri dəhlizinə giriş çıxış prosesinə nəzarəti ya Ermənistan ərazisindən, yaxud bizim ərazidə ancaq Azərbaycan dövlət orqanları ilə birlikdə həyata keçirməlidir. Beşincisi, Dağlıq Qarabağ da daxil olmaqla, bütün azad edilən əraziləri Azərbaycan dövlət, mülki orqan və təşkilatları idarə etməli, idarəetmə, Azərbaycan Konstitusiyası və qanunları əsasında həyata keçirilməli və nəzarət edilməlidir. Altıncısı, 1988-ci ildə Ermənistan ərazisindən terror edilərək qovulan azərbaycanlı əhali Mehri rayonu da daxil olmaqla Zəngəzurun Azərbaycanla bilavasitə sərhəd hissəsində yerləşdirilməlidir. Yeddincisi, Dağlıq Qarabağ ərazisində yerləşdirilən Ermənistan, Rusiya və digər xarici ölkə vətəndaşlarının Azərbaycan ərazisində müvəqqəti qalması Azərbaycan qanunvericiliyi əsasında tənzimlənməlidir.

Şapur Qasimi

01.02.2021

“Türküstan” qəzetinin 09,16, 20 mart, 06, 13, 20 aprel 2021, “Hürriyyət” qəzetinin 09, 11, 13, 16, 18, 20 mart 2021-ci il saylarında çap edilib

MOHSEN REZAINİN YUXUSU VƏ YA XAM XƏYALLARI

İranda 01 mart 2021-ci ildə Dağlıq Qarabağın işğaldan azad edilməsi münasibətilə toplantı keçirilib. İran dövlətinin anarxiyasına bələd olmayan adamlarda bu informasiya işğalçı Ermənistanın faşist rejimi üzərində Azərbaycanın bu haqlı və

möhtəşəm qələbəsinin qeyd edilməsi üçün Tehran rejiminin bayram toplantısı təşkil etməsi kimi görünə bilər. Bu toplantıda İranın Milli Məsləhət Şurasının katibi Mohsen Rezainin çıxışı İranın xarici işlər naziri Məhəmməd Zərifin mü sahibəsi kimi ilk baxışda normal görünür. Lakin, nəinki şovinst Firdovsinin «Şahnamə»sinə və ya 1926-cı ildən bəri İran dövlətinin Azərbaycan türklərinə, ümumiyyətlə türklərə münasibətinə, hətta 30 il öncə Azərbaycanın torpaqlarının Rusiya hərbi qüvvələrinin köməyi və birbaşa iştirakı ilə ermənilərin işğal edərək viran qoyduğu, sərvətlərini xarici şirkətlərin, o cümlədən İran şirkətlərinin köməyi və bilavasitə iştirakı ilə qarət etdiyi doğma torpaqlarını **OTUZ İLLİK işğaldan azad etdiyi 44 günlük VƏTƏN MÜHARİBƏSİ** dövründə Rezainin sözü ilə ifadə etsək «**biz iki ölkədə yaşayan bir millət**», İran da, «**İslam Respublikası**» olduğu halda kafir-xaçpərəst Ruslarla can qardaşı olub, Ermənistanı silah-sursatla, yanacaq, ərzaq və s. ilə təmin edib, kafir-xaçpərəst ermənilərlə siam ekizi qardaşlığı nümayiş etdirməsi, İran dövlətinin yurisdiksiyasında olan 52,2 milyon türkə qarşı daim heç bir çərçivəyə sığmayan cinayətlər etməsi, eləcə də Rezainin İran Məsləhət Şurasının katibi olaraq çıxışında toplantı iştirakçılarna monoloq qaydasında ünvanladığı fikirləri, toplantının məqsədi və mahiyyəti haqqında bir çox məsələlərə aydınlıq gətirir. Onun çıxışındakı xeyli sayda olan ikibaşlı, heç bir məntiqə, nə də beynəlxalq hüquq normalarına uyğun gəlməyən fikir və ifadələrini dialoqa çevirərək aydınlaşdırmaq üçün mən onların xanım müxbirinin vasitəsilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinə verdiyi **ƏLDƏQAYIRMA, SÜNİ, heç bir əsası olmayan, Bakılılar demişkən, GEYDİRMƏ** suala rəğmən, elmə, faktlara, məntiqə və beynəlxalq hüquq normalarına tam cavab verən suallar və dəlillər ünvanlayacağam. Təqdim edəcəyim, is-

tisna edilmədən bütün dəlillərimə görə, beynəlxalq hüquq normaları əsasında cavabdehlik daşımaq məsuliyyətini üzərimə götürdüyümü də elan edirəm. Yadına salıram ki, mən 12.03-15.02.1997-ci ildə Bakıda «Müxalifət» qəzetində çap edilmiş və buna görə İİR-in konsulunun qəzetin redaksiyasına hücum edərək, orada Ruhulla Homeynnin hozeye-elmiyə Qumun İranda nəşr etdirdiyi, dini inkar edən «Badeye-eşq» qəzəllər külliyyatını, İranda «İşiq» nəşriyyatının çap etdiyi İİR-in «Qanune-əsası»sini (Əsas Qanunu, Anayasası, Konstitusiyası), fars millətinin fars dili üzrə ən möhtərəm alimi Məhəmməd Moinin «Fars dilinin izahlı lüğəti» kitabını gördükdə heç bir etiraz və iddia irəli sürə bilməyəcəyini dərk edərək, əli ətəyindən uzun geri qayıtmağa məcbur edən «Məscid ilə mədrəsədən zar oldum» məqaləsinin müəllifi, buna görə İrana girişimə üç il qadağa qoyub, Bakıdakı indiki dəblə «5-ci kolon» adlandırılan nöqərlərinizin əli ilə təzyiq etdiyiniz, həmin Şapur Qasimiyəm.

İndi isə başlayaq, keçək əsas mətləbə.

Birincisi, sənin, – «Biz iki ölkədə yaşayan bir millətlik» ifadəni aydınlaşdırmaq. Onu da qeyd edirəm ki, **MİLLƏT** eyni ana dilinə malik olan insan qrupudur. İranın milli tərkibinə baxdıqda onun 52,2 milyondan çoxu türk, 5 milyonu kürd, 15 milyondan çoxu, bəluç, lor, bahari və s. olmaqla farsların sayı 9-10 milyon civarında olduğu məlum olur. Bu millətlərin İranda milli ərazi bölgüsü də ərəblər istisna olmaqla bu nisbətdə bölünür. Ərəb milli ərazisi olan Ərəbistan səhrasının böyük bir hissəsi də mövcud İran ərazisinə qatıldığından və İranda ərəblərin sayının öz milli ərazilərinin sahəsinə nisbətdə az olduğundan bu tarazlıq bir qədər pozulur. İranda türk milli ərazisinə gəldikdə isə türklər İran əhalisinin 60 faizindən çoxunu təşkil etdiyi kimi, İran ərazisinin çoxu, 70 faizi də türk milli ərazilərindən ibarətdir. Yəni, farslar da ermənilər kimi türk milli ərazilərinin İrəvan, Zəngəzur

və s. toponimlərini dəyişərək öz milli əraziləri adından qələmə verdiyi kimi etsələr də hər yerdə Fars körfəzi kimi qələmə verdiniz **KƏNGƏR KÖRFƏZİNDƏN** başlayaraq Türkmənistanla sərhəddə, Azərbaycanla Astara sərhəddində türk milli əraziləridir. Yəni, İran ərazisinin də 60-70 faizi türk milli ərazisidir. Əgər sən özün də türksənsə və «Biz iki ölkədə yaşayan bir millətlik» cümləsini bu məzmun və mənada işlədirsənsə, o zaman bu ifadənin müqəddəs həqiqətdir. Belə olduğu halda sən toplanmış iştirakçılara və katibi olduğun Məsləhət şurasına niyə bəs, İranın dövlət dilinin ölkənin əhalisi və milli ərazisinin 60 faizdən çoxunu təşkil edən türk millətinin dili yox, 12 faizini təşkil edən fars millətinin dilidir, sualını vermirsən? 1925-ci ildə mehtərbaşı Rza Pəhləvinin ingilis-rus cütlüyünün bilavastə köməyi ilə etdiyi hərbi çevrilişdən etibarən Qacar xanədanını taxtdan salıb, bu türk dövlətində türk dilini qadağan etməklə onu fars dövlətinə çevirdiyi gündən bu günə qədər fars şovinist rejiminin İranda çoxluq təşkil edən türklərə hansı səbəbdən daim düşmənçilik etdiyini aydınlaşdırmaqdan ötrü öz dövlətinin başçılarına sual ünvanlamırsan?

İkincisi, sən – «Bizim millət Azərbaycanın rus çarlarının əlindən xilas etmək üçün minlərlə şəhid verib», – fikrinə baxaq. Əgər sən 1813-28-ci illərdə çar Rusiyası ilə türk Qacar dövləti arasında olan, nəticədə Rusiyanın Azərbaycanın, yəni, türk Qacar dövlətinin torpaqlarının Şimali Azərbaycan hissəsini işğal etməsini və bu müharibədə fars millətinin nümayəndələrinin də şəhid olmasını nəzərdə tutursansa bu minlərlə olmasa da fars şəhidlər olub ki, bu da çox təbiidir. Belə ki, Qacar türk dövləti ərazisində elə bu gün İranda milli soy və milli ərazi etibarilə azlıq təşkil edən farslar kimi, onda da milli azlıq olaraq mövcud olmuşlar. «Minlərlə» məsələsinə gəldikdə isə, bu gün də daxil olmaqla tarix boyu türk millətinin cəngəvərliyini hətta onun

düşmənləri belə etiraf etmiş və etməkdədir. Əgər bunun keçmişdə belə olduğunu bilmək istəyirsənsə türkün hər b tarixinə, bu gününü bilmək üçün ermənilərin 44 günlük döyüşdə türk döyüşçüləri haqqında, – **«Biz onları yaxın məsafədən atəş açmaqla vururduq, onlar yıxıldıqdan sonra, yaralı halda durub bizim üstümüzə gəlirdilər. Bütün bunlar dəhşətli idi»** – dedikləri etiraflarına bax. Bu müharibədə Şimali Azərbaycan Respublikası ərazisində yaşayan milli azlıqların nümayəndələri də biz türklərlə çiyin-çiyinə, qəhrəmanlıqla ermənilərlə vuruşub, Şəhid olanları da, Qaziləri də var. Onlar da bizim öz Şəhidlərimiz, Qazilərimizdir və doğmalarımız olaraq türk torpaqlarının azadlığı uğrunda mübarizlər kimi, onların özü də, yaxınları da bizim üçün müqəddəs varlıqlardır.

Qacar türk dövlətinin qoşununun əsas hissəsi türklərdən ibarət olub. İstəsən mən onları tayfa-tayfa adları ilə saya bilərəm. Çar Rusiyası ilə müharibədə türk dövləti və türk torpağı azadlığı uğrunda döyüşən və şəhid olan fars və digər milli azlıqların da xatirəsi biz türklər üçün həmişə əzizdir. Şimali Azərbaycan türklərinin 1918-20-ci illərdə azadlıq uğrunda ingilislərlə, ruslarla və onların nökrəri olan ermənilərlə mübarizəsində isə heç bir fars türklər tərəfində vuruşmayıb və şəhid olmayıb. O müharibədə Osmanlı türkləri Bakının və bir çox Azərbaycan torpaqlarının ingilislərdən, ermənilərdən azad edilməsində bizimlə çiyin-çiyinə vuruşub, şəhidlər verib. O zaman Qacar sülaləsinin başı türk dövləti daxilindəki problemlərə qarışdığından bu müharibəyə qoşulmadı. Lakin, Şimali Azərbaycanın bu azadlıq mübarizəsində Qacar türk dövlətinin vətəndaşları olan türk millətinin xeyli sayda nümayəndələri iştirak edərək, şəhid olduğu halda, həmin dövlətin vətəndaşı olan bir fars belə bu müharibədə iştirak etməyib və bizi dəstəkləməyib. Əgər sən, – «Bizim millət Azərbaycanın rus çarlarının əlindən xilas etmək üçün minlərlə şəhid ve-

rib», cümləsi ilə 1918-20-ci illərdəki müharibədə şəhid olan Cənubi Azərbaycan türklərini nəzərdə tutursansa, **onların heç biri sizin millət, yəni fars deyil.** 1920-ci ildə də islam partiyası erməni-bolşevik quldur dəstələrinə qatılaraq birlikdə Azərbaycan Demokratik Respublikasını devirdikdən sonra qısa müddət ərzində təkcə Gəncədə 15 minə yaxın adam, o cümlədən dörd yüzə yaxın hərbi, 12 general qətlə yetirilib ki, bu generalların **DÖRDÜ** Qacar soyundan idi. Əgər sən öz ifadəndə «bir millətlik» sözünü «bir ümmətlik» sözü ilə əvəz etmiş olsaydın, onda türklərin və farsların hər ikisinin müsəlman olduğu mənada sən sözünü buna yozmaq olardı. Hərçənd ki, 1978-ci ildə şahlıq rejiminin istibdadından cana doymuş bütün İran əhalisi mollaların azadlıq vədinə inanıb, Tehranın «şəhre-no» (yeni şəhər) məhəlləsində o zaman leqal fəaliyyət göstərən fahişəxanaların peşəkar fahişələrinin çadraya bürünüb, hamı ilə birlikdə «Allahu əkbər, Homeyni rəhbər» deyər qışqıraraq islam inqilabını dəstəkləməsinə rəğmən, bu gün həmin fahişələrdən tutmuş, əmmaməli mollalarla qədər, nə Allaha, nə islama, nə şeytana inanmayan elmi ateizmdən xəbəri olmadan belə, teokratik rejimin istibdadından kor-korana ateistlərə çevrilərək, bu gün həmin meydanlarda **İran dövlətinin əmmaməli başçılarına «ÖLÜM», «İSLAM REJİMİNƏ YOX»** şüarlarını hayqırırlar. Yəni islam ümməti olaraq da türk və fars milləti eyni deyil. Məhz buna görə də Tehranın islam rejimi «islamda millət yox, ümmət var» deyər, «insanlarda göz, qulaq, beyin yox, buynuz var» qədər gülünc iddia irəli sürməklə, İranda milli azlıq olduğu halda, ölkənin əsas və heç biri ilə müqayisə olunmaz ölçüdə milli çoxluq olan türklərin və digər millətlərin nümayəndələrinin milli hüquqlarını vəhşicəsinə tapdaladıqlarını pərdələməyə çalışırlar.

Əgər islamda millət anlayışı yoxdursa və islam dini daşıyıcıları, yəni ərəb, türk, fars və s. hamısı «ümmətdirsə», onda bu

ümmət anlayışını islam dini, islam dinini isə ərəblərin yaratdığını, hətta peyğəmbəriniz Məhəmməd Quranı başqa millətlərin dilinə tərcümə etməyi qadağan etmişsə, üstəlik İranın əsas qanununun 16-cı maddəsində ərəb dili, quranın, islam elminin dili olduğu etiraf edilərək orta məktəbin 5-12-ci siniflərində icbari olaraq tədris edilirsə, onda niyə İranda əhalinin 60 faizini təşkil edən türkün və ya «islamın dili» olan ərəb dili yox, əhalinin cəmi 10-12 faizini təşkil edən **FARS MİLLƏTİNİN dili, dövlət dili olmalıdır?** Axı, fars dili, fars ümmətinin yox, fars millətinin dilidir. İslamda nə fars ümməti, nə də fars ümmətinin dili anlayışı yoxdur. **Bizim Molla Nəsrəddin demişkən «əyər bu pişikdirsə, ət hanı, yox, ətdirsə onda bəs pişik hanı?»**

İslam dini isə, İran cəmiyyətinin zəhnini qandallayıb, fars şovinist milli maraqlarına xidmətə məcbur etmək üçün özlərinin “allaha papış tikib, üstündə də bir dəşik qoyan” əmmaməlilərin əlində siyasi bir vasitə, mənəvi-ideoloji silahdır ki, İranın sərvətlərini talan edərək hərbi silahlara çevirməklə, bunun vasitəsilə bu ideoloji qandalı da hərbi zor vasitəsilə əhalinin beyninə və qoluna vurmaqla istibdad rejiminin hələlik ayaqda saxlayır.

Üçüncüsü, deyirsən ki, – «Bu gün Azərbaycan məsələsi bizim üçün təkcə qonşuluq məsələsi deyil. Hesab edirəm ki, İİR-nin ən böyük səhvlərindən biri onu özü üçün qonşu ölkə saymasıdır».

Mohsen Rezainin heç bir konkret məzmun ifadə etməyən bu iki cümləsinin real və konkret məzmunu nədir? Əgər Azərbaycan məsələsi İran üçün «qonşuluq məsələsi deyilsə» bəs onda nə məsələsidir? Əgər İran Azərbaycan Respublikasını qonşu saymaqda səhv edibsə, bəs onda nə saymalıdır? Bir halda ki, sən tapmaca şəklində dediyin cümlənin məzmununu açıqlamırsan, onda mən deyim, hamı bilsin.

Hələ 1953-cü ildə İranın baş naziri Məhəmməd Mosəddiq

Milli Şuranın məclisində İranın Şimali Azərbaycana iddia qaldırması fikrini irəli sürmüşdü. Sonradan 09.01.1991-ci ildə, yəni SSRİ dağıldığı zaman da İranın «Keyvani-həvai» qəzetində də Şimali Azərbaycanın İrana birləşdirilməsi məsələsi qaldırılmışdı. Həm də Tehran siyasətçiləri bunu Türkmənçay müqaviləsi ilə əlaqələndirməyə, yəni hüquqi əsas kimi istinad etməyə çalışırlar. Bunun da ki, fars şovinistlərinin **görmədikləri yox, görmək istəmədikləri** bir neçə Tehran siyasətçilərinin başından da yekə **ƏMMASI** var.

Birincisi, Türkmənçay müqaviləsi rus dövləti ilə türk Qacar dövləti arasında 10.02.1828-ci ildə bağlanaraq Paskeviçlə Abbas Mirzə tərəfindən imzalanıb. O zaman nə İran adlı dövlət, nə də İranın fars dövləti mövcud deyildi.

İkincisi, Rza Pəhləvinin 1925-ci ildə hərbi çevriliş vasitəsilə Qacarlara devirərək, hakimiyyəti ələ alaraq bu dövləti fars dövlətinə çevirdiyindən, bu hüquqi cəhətdən işğal aktıdır və İranın bu günkü fars dövləti türk Qacar dövlətinin hüquqi varisi sayıla bilməz.

Üçüncüsü, Türkmənçay müqaviləsi öz qüvvəsini hələ 1922-ci ildə itirib. Lap elə Bakıda AXC rəhbərlərinin öz dövləti vəzifələrini «**dondurub**» və donu heç vaxt açılmayacağı kimi. Bunu Tehran siyasətçiləri Məclisin arxivindən çox asanlıqla öyrənə bilirlər.

Dördüncüsü, indiki Ermənistanın ərazisi də elə həmin türk Qacar dövlətinin ərazisi olub və həmin vaxt həmin müqavilə üzrə Rusiyanın tərkibinə daxil olub. Niyə İran dövləti Ermənistanı deyil, ancaq Azərbaycanın öz tərkibinə qatılmasını istəyir?

Bunun bir neçə cavabı ola bilər.

Birincisi, Şimali Azərbaycan türk dövlətinin əhalisinin mütləq əksəriyyəti türk həm də müsəlman olduğu və İranın əhalisinin 60 faizinin türk, farsların da müsəlman olduğundan İran dövləti onu özünə dost, yaxın bilir. Ermənilər isə müsəlman yox,

xaçpərəstdir. Faktlara müraciət edək.

1. Ermənilər Xocalıda Azərbaycan türklərinin soyqırımını törədəndə o vaxtkı Roma Papası İrəvana zəng edib ermənilərin baş keşişinə demişdi ki, – «Əgər mən orada olsaydım onların (S.Sarkisyan və digər qətliam törədənlərin – müəllif) əllərindən öpərdim».

İranın prezidenti Əhmədnejadın və digər rəhbərlərinin İrəvanı su yoluna döndərib, doğma qardaşları S.Sarkisyan və Azərbaycan türklərinin, körpə, uşaq, qoca və qadınlarının digər cəlladlarının harasından öpməyi bir kənara, Azərbaycanın 44 günlük ermənilər üzərində parlaq qələbəsinin sonunadək İran dövləti erməniləri ərzaq, silah, yanacaq, başqa ölkələrdən və İranın özündən gətirilən erməni, kürd terrorçu dəstələri ilə təmin edib ki, Azərbaycan qalib gələ bilməsin. İranın bu arzusu gözündə, zəhməti isə nəticəsiz qaldı. 1990-cı ilin yanvarın 20-də Moskva Bakıya qoşun yeridib silahsız əhalini qırandan bir gün sonra mən İranın konsulluğuna gəlib bizə özümüzü qorumaq üçün bir qədər heç olmasa adi silah-sursat verilməsini onlardan xahiş edəndə cavabları çox konkret və qəti oldu, – **«Biz sizə silah verə bilməruğ, elə Amerika (ABŞ-ı – müəllif) da onu istey».**

Ancaq o da, mən də, yaxşı bilirdik ki, İranın fars şovinst islam rejimi, SSRİ-nin dağılma prosesinin əsas təşkilatçısının ABŞ olduğunu bilsə də İranın əmmaməli dövlət başçıları Moskvadakı xristian qardaşları ilə münasibətlərini pozmaq, eləcə də Azərbaycanın müstəqil olmasını qəti istəmirlər.

2. Ermənistanda mövcud olmamış yalançı «erməni soyqırımı» abidəsi qarşısında diz çöküb dua oxuyan İran dövlətinin rəsmi nümayəndələri, Xocalı soyqırımında həyatını itirənlərə Bakıda qoyulan abidəni heç vaxt ziyarət etməyiblər.

Azərbaycan əsgərinin açıq döyüşdə məhv etdiyi işğalçı erməni dığasının qəbri qarşısında diz çöküb ərəb dilində mələyən fars mollası, bir dəfə də olsun Azərbaycanın doğma torpaqlarının

azadlığı uğrunda ermənilərlə döyüşdə şəhid olan əsgərinin, yaxud rus ordusunun əliyalın əhalini gülləbaran etməsi, tankların altında əzməsi səbəbindən şəhid olan vətəndaşlarının məzarını heç vaxt ziyarət etməyib.

3. İranda əsasən paytaxt Tehranda və sənaye mərkəzi olan İsfhanda məskunlaşan, İran ərazisində bir qarış belə milli torpağı olmayan 150 min civarında erməniyə İran dövləti 27 məktəb, kilsə, qəzet, stadion və s. verib onları hər il dövlət büdcəsindən 2,2 milyon ABŞ dolları, İran dövləti rəhbərlərinin müxtəlif erməni təşkilatları vasitəsilə Əfqanıstandan avropa, Amerika və Yaxın Şərq ölkələrinə daşıdıqları heroin alverindən yüz milyardla ABŞ dolları miqdarında pulu erməniləri, o cümlədən erməni terror təşkilatlarını maliyyələşdirdiyi halda İran vətəndaşı olan 52,2 milyondan artıq türkün, 5 milyon kürdün, digər bəluç, lor, bəhayi və s. millətlərin öz ana dilində təhsil almaq hüququ və imkanı qapadılaraq qadağan edilib.

4. İslam dövləti olduğunu elan edən İran dövləti guya Fələstinlilərin hüququnu, Yerusəlimdə islam dininin tarixi mərkəzi olan dini abidələri müdafiə etmək üçün İsrailə xoruzlanır, lakin Qarabağda ermənilər işğal etdikləri ərazidə 30 il ərzində bir dənə yaşayış evi, inzibati, təhsil, mədəniyyət, tarixi abidəsi salamat qoymadığı bir tərəfə, o ərazidə olan **67 MƏSCİDDƏN 64-ÜNÜ yerlə yeksan edib, qalan üç məsciddə donuz saxladıqları** barədə bütün dünya, hətta xaçpərəstlər danışdığı halda **«müsəlman fars dövləti»** bir kəlmə belə danışmır.

İranın fars «müsəlman» dövlətinin Azərbaycana qarşı işğalçı müharibə aparan xristian Ermənistanı silah-sursat, yanacaq və s. göndərməyinə dinc nümayiş vasitəsilə etirazını bildiren minlərlə türk İran vətəndaşlarını dar ağacından asır, zindanlarda ağır-lagəlməz işkəncələrə məruz qoyduqdan sonra uzun müddətlərə azadlıqdan məhrum edir.

5. Sonra Mohsen Rezai deyib, – «İran Qarabağın yenidənqurma işində iştirak etməlidir. Ermənistan digər işğal etdiyi əraziləri də Azərbaycana verməlidir. Azərbaycan xalqı öz ərazilərini yenidən çiçəkləndirməlidir».

İran dövləti Azərbaycanın işğal edilən ərazilərinin Ermənistanın viran qoymasında birbaşa iştirakçısıdır. Belə ki, Ermənistan bu əraziləri İranın onlara göndərdikləri peşəkar terrorçu dəstələri, silah-sursat və s. vasitəsilə viran qoyub. Yəni, İran dövləti Ermənistanın bu cinayətinin birbaşa iştirakçısı və şərikidir. Hərda görünüb ki, iki nəfər cinayətkar birləşib bir nəfəri ağır yaralayanda, yaralının cərrahiyyə əməliyyatını, müalicə prosesini bu cinayətkardan birinə tapşırılsın. Bu səbəbdən İran dövləti Qarabağda yenidənqurma və bərpa işlərində iştirak etmək xəyalından əl çəkməli olacaq. Öz ərazilərini bərpa edərək çiçəkləndirməyə Azərbaycan xalqının da, dövlətinin də öz gücü, qabiliyyəti, həm bəd günündə Azərbaycan dövləti və xalqının yanında olan dostları var. O ki, qaldı ermənilərin bizim qalan ərazilərimizin bizə qaytarmasına, bu məsələdə də Azərbaycanın İran dövlətinin yengəliyinə heç bir ehtiyacı yoxdur. Ermənistan təslim aktını imzalayıb, yəni kəbini kəsilib, daha başqa ərə gedə bilməz. Əgər kəbini pozub buna cəhd etsə özü öz boğazını dar ağacının kəndirinə keçirmiş olacaq.

6. Əgər siz öz vəsaitlərinizi hökmən Azərbaycan ərazisində abadlıq işlərinə sərf etmək, Azərbaycan ərazilərinin çiçəklənməsinə sərf etmək istəyirsinizsə mən sizə dəqiq ünvan verim.

Birincisi, Azərbaycanın tarixi abidələrini bərpa etmək istəyirsinizsə Azərbaycanın Cənub hissəsində yerləşən **Babəkin baxımsızlıqdan uçub-dağılan BƏZZ qalasını, Təbrizin az qala yararsız hala qoyulmuş ƏRK qalasını** və yüzlərlə digər Azərbaycanın baxımsızlıqdan məhv olmaq ərəfəsində olan tarixi, mədəni abidələrini bərpa edin.

İkincisi, Zəncanda, Həmədanda yeganə, əsas istehsal sahəsi

olan kənd təsərrüfatını, Təbrizdə yerli sənaye müəssisələrini süni surətdə çökdürməkdən əl çəkib, bu sahələri çiçəkləndirin. Ərdəbil, Qəzvin vilayətlərində süni üsullarla ekoloji fəlakət şəraiti yaratmaq əvəzinə, orada ekoloji şəraitin yaxşılaşmasına sərmayə qoyun. Səvə vilayətində kapital qoyuluşuna qoyduğunuz qadağanı ləğv edin ki, heç olmasa yerli türk əhalisi öz vilayətlərinə sərmayə yatıraraq onu abad və firavan əraziyə çevirə bilsinlər. Urmu gölünü qurudub bu vilayətdə kənd təsərrüfatını çökdürməkdənsə, Urmu gölünün qurudulmasının qarşısını almaq üçün tədbirlər görməklə, bu vilayətdə kənd təsərrüfatını xilas edib, ayağa qaldırın. Əgər bunları etsəniz biz hesab edərik ki, elə Qarabağın bərpa və çiçəklənməsində siz çox vicdanla zəhmət çəkmişiniz. Çünki Qarabağın dağı da. aranı da türkün olduğu kimi, fars dövlətinin Cənubi Azərbaycan torpaqlarını başqa inzibati ərazidə qatmasına baxmayaraq coğrafi cəhətdən onu daşıyıb başqa yerə aparmaq mümkün olmadığından və ya həmin yerlərdə ruslar erməni əkilib-becərdiyi kimi, kürd əkilib-becərilməyindən asılı olmayaraq Azərbaycan coğrafi anlayışına aid olan bütün torpaqlar türk milli ərazisidir.

7. Mohsen Rezai sonra deyir, – **«Hesab edirəm ki, İran Dağlıq Qarabağa girməli, yaradılan koridorlara nəzarəti öz əlinə almalıdır».**

Türklərdə belə bir məsəl var, – **«Məscidin qapısı açıqdır, bəs itin həyasına nə gəlib».**

Vaxtilə Şimali Azərbaycanın, Mərkəzi Asiyanın dörd türk respublikasının Rusiyanın əsarətində olduğu, Rusiya dövləti rəhbərliyində erməni amili güclü olduğu bir dövrdə Azərbaycan Moskvanın təkidli və təhdidi ilə öz doğma ərazisi olan Dağlıq Qarabağ adlı məscidinin qapısını ermənilərə açıq qoymuşdu. SSRİ dağıldıqda isə ermənilər özləri üçün yaranmış əlverişli vəziyyətdən sui-istifadə də edib öz həyasızlıqlarını göstərərək

məscidin içərisinə girdilər. Yəni Dağlıq Qarabağı və ətraf rayonları işğal etdilər. Lakin 30 il ərzində xoşluqla torpaqları qaytarmayan erməniləri Azərbaycan «**iti qovan dəmir yumruqla**» iti qovan kimi qovub, diz çökdürdü. İndi isə İranın xarici işlər naziri Zərifin Moskvada Lavrov-Kələntaryanla xosunlaşdıqdan sonra, İran Məsləhət Şurasının katibi Mohsen Rezainin dili ilə Dağlıq Qarabağa girmək, hətta orada yaradılacaq Laçın və Mehri koridorlarının nəzarətini əlinə almaq niyyətində olduğunu bəyan edir. Nə olar, şəkilibər demişkən, «**iştahınıza qoz halvası**». Ancaq, bu məsələnin bir neçə zorba **ƏMMASI** var. Birincisi Rezainin və bütün dünya ölkələrinin etiraf və qəbul etdiyi kimi Qarabağ dağlı, aralı Azərbaycan dövlətinin ərazisidir. Həm də bu gün Azərbaycan artıq müstəqil dövlətdir, 30 il bundan əvvəlki tək, zəif, gücsüz dövlət deyil ki, kimin keyfi istəsə gəlib, qapısı açıq olan məscid kimi başını içəri soxa, hələ üstəlik də Azərbaycan ərazisi olan Laçın koridoruna nəzarəti əlinə ala. Bu gün Azərbaycan tək də deyil. Azərbaycan bu gün başlanğıc ərazisi 5,6 milyon km², əhalisinin sayı isə 378 milyon nəfərdən ibarət, atom silahı da daxil olmaqla müasir hərbi-sənaye istehsalı və hərbi texnikaya malik olan Turan dövlətinin tərkib hissəsidir. Bundan başqa dünyanın üç ən böyük mövcud güc mərkəzinin üçünün də Turanın strateji maraqları ilə üst-üstə düşən maraqları var. **Turanın «iti qovan dəmir yumruğunun» çəkisi**, həcmi, zərbə gücü də bu miqyasdadır. Deməli Turanın tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağ məscidinin qapıları hər hansı bir həyasız itin girməsi üçün bağlıdır və Turanın koridoruna türkdən başqa heç bir millətin qüvvələri nəzarət edə bilməz.

8. Rezai son olaraq deyir ki, – «Lakin bu gün bəzi ölkələr (yəni Türkiyə – müəllif) Dağlıq Qarabağa girib. İsrailə bu regiona gəlməsinə imkan verilməməlidir».

Birincisi, **Türkiyə Dağlıq Qarabağda başqa bir millətin milli ərazisində yox, TÜRK MİLLİ ƏRAZİSİNDƏDİR.**

Yəni, o Turan dövləti ərazisindədir və bunun başqa dövlətlərə heç bir dəxli yoxdur. İsrailə gəldikdə isə İsrail, Türkiyə və Pakistan kimi Azərbaycanın ən ağır günlərində İranın fars dövləti kimi işğalçı Ermənistana terrorçu dəstəsi və silah-sursat daşımayıb, daim Azərbaycanın yanında olub. Buna görə də İsrailin Turan, o cümlədən Azərbaycan ərazisinə gəlməsinə qapımız da, süfrəmiz də daim açıq olacaq. Buna görə İran İsraili ancaq öz ərazisinə buraxmaya və bunu doğma qardaşı Ermənistandan uma bilər. Çünki, region İran dövlətinin ərazisi və yurisdiksiyası olmadığından, o region haqqında qərar verə bilməz. Sonda isə, yaxşı olar ki, İran məmurları danışıqda sözlərini ağzından çıxarmamış mizan-tərəziyə qoyub, ölçüb biçsinlər ki, nə özlərini gülünclü yerinə qoymasınlar, nə də gələcəkdə İranda yaşayan xalqları, ermənilər daim özlərini yekəbaşlıqdan fəlakətə düşər etdikləri kimi pis vəziyyətə qoymasınlar.

9. Rezai toplantı iştirakçıları ilə monoloqunun sonunda deyir, – «Həm də Muxtar Dağlıq Qarabağ vilayəti Azərbaycana məxsus olmalıdır».

Rezainin nitqinin bu cümləsində **XORUZUN QUYRUĞU** çox aydın görünür. Sən demə «**MÜSƏLMAN FARS DÖVLƏTİ İRAN**» özünün doğma böyük xristian qardaşları Rusiya, Fransa, ABŞ ilə birləşib, özünün kiçik xristian qardaşları ermənilər üçün Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində muxtariyyət statusu almağa və Laçın koridoru vasitəsilə onu Ermənistana birləşdirmək məqsədilə bizim torpağa təşrif gətirmək istəyir.

Birincisi, Dağlıq Qarabağda SSRİ dövründə cəmi 25-30 min erməni yaşayıb. İndi isə ruslar farslarla birlikdə dünyanın bir çox ölkələrindən, İrandan, Suriyadan, Livandan, Fransadan, ABŞ-dan, Rusiyadan və s. ölkələrdən yığıb İran vasitəsilə Ermənistana gətirib Azərbaycan-Ermənistan müharibəsinə cəlb etdiyi erməni terror dəstələrinin yaşadığı ölkələrə qayıtmaq istəməyən bir hissəsi də daxil olmaqla 50 min erməni qaytarıb

Dağlıq Qarabağda yerləşdiriblər ki, bunlardan Azərbaycana qarşı müharibədə iştirak edən bir erməni belə orada qalmayacaq. Müstəqil, yəni, hər hansı erməni milli qurumu ərazisində yaşamaq istəyən erməni birbaşa sərhəddi keçib Ermənistanda yaşaya bilər. Buna bizim etirazımız yoxdur.

İkincisi, İranda, daha dəqiq Tehranda və İsfahanda cəm halında 150 min erməni yaşayır və İranın fars dövləti onlara faktiki olaraq muxtariyyət statusu, hətta ondan da bir qədər yüksək səviyyədə real şərait yaradıb. İran dövlətinin bu statusu rəsmiləşdirmək üçün əl boyda kağız üzərində qərarı yazılı surətdə onlara təqdim etməsi yetərlidir. Bu erməni-fars qardaşlığını daha da şirnləşdirər.

Görəsən, Rezai İran dövlətinə və toplantı iştirakçılarına Məsləhət Şurasının katibi olaraq İranda asan, maneəsiz başa gələn işi onlara yox, Azərbaycanda, heç bir hüququ əsası və baş tutması mümkün olmayan bu işi niyə Azərbaycana rəva və məsləhət görür?

Üçüncüsü, görəsən Rezai niyə xristian qardaşları Rusiyada 2.1 milyon, ABŞ-da 2,3 milyon, Fransada 2,5 milyon erməni kompakt şəkildə yaşadığı halda bu ölkələrə girib, öz kiçik qardaşları olan ermənilərə müstəqil dövlət olmasa da, heç olmasa muxtariyyət verilməsinə nail olmağı dilinə belə gətirmir?

Mehri koridorunun bütün şərtləri Rusiya dövləti ilə Azərbaycan dövləti arasında həll edildiyindən, ruslar demişkən, üçüncü tərəf artıqdır (третий лишний). Yəni, İran orada «əldə altıncı barmaq» misalındadır.

Laçın koridoruna gəldikdə isə buraya Turan əsgəri nəzarət edəcək. Bundan ötrü nə Rezainin, nə də İranın fars dövlətinin narahat olmağına dəyməz. Çünki, İran bu koridora nəzarəti əlinə ala bilməsə də, onun əlinə verməyə Turanda, o cümlədən Azərbaycanda şey çoxdur. Hər halda qonşuyuq axı.

Mən məqaləni yazıb qurtararkən gənc şair İbrahim Xudayi

təsadüfən gəlib çıxdı. Rezainin «biz iki dövlətdə yaşayan bir millətlik» cümləsini oxuyan kimi, məndən xahiş etdi ki, mənim də Rezaiyə bir neçə kəlmə sözüm var deyib qələmi məndən alıb özü məqaləni sonuncladı.

**İran göndərdi bizə, molla, yaşıl kitabın,
Alim qıraqda qaldı, tutduq çoban əlindən.
Öldürülüb Səttarxan, Pişəvəri, Firidun,
Gör heç yada düşürmü, Homeyninin əlindən.
Azadlıq hayqıranın, sındırırlar taleyin,
Öpürlər Ruhaninin qanlı, nadan əlindən.
Türkləri farslaşdırıb, beyinlərin doldurur,
Alırlar hüquqların zorla, tamam əlindən.
Bir dənə türk məktəbi açılmayıb İranda,
Türk dilində dərs desən, alarlar can əlindən.
Rezai! Hamı bezib mollaların felindən,
Cana doyub sizlərin, yalanları əlindən.
Sorursan İbarhimdən, fars gəlsinmi Laçına?
Deyirəm! Qoy rədd olsun, türkün Turan elindən.**

Şapur Qasimi

19.03.2021

FEMİNİSTLƏRİN QADIN AZADLIĞI TƏLƏBİ, YOXSA FAHİŞƏLƏRİN ÜSYANI?

Bir müddət əvvəl Bakıda dəbdə olan jarqonda **feminist** adlandırılan qadınların hətta polislə toqquşmaqdan belə çəkinmədikləri nümayişi baş verdi. «Nə istəsəm edərim, mal mənimdir, kimə istəsəm verərəm», kimi şüarlar yazılmış plakatlar tutan qadınların bu tələblərlə «**azadlıq**» nümayişi nəinki Bakının, ümumiyyətlə Azərbaycan tarixində bir ilk, gözlənilməz hal olmaqla bərabər, cəmiyyətin ictimai şüur səviyyəsinə məhz bu forma və

çərçivədə sığışa bilməyəcək bir hal olduğundan, həm mətbuatda həm də müxtəlif dairələrdə diskussiyalar mövzusunə çevrilib. İnsanların bir hissəsi onlara nifrət, bir hissəsi liberallıq nümayiş etdirir, mətbuatda isə bir çox jurnalistlər məsələnin mahiyyətinə, tarixinə, səbəblərinə çox da varmadan bu nümayişi Sorosun və sairələrinin ayağına yazmaqla onun siyasi məqsəd daşdığını önə çəkirlər. Sözsüz ki, məsələnin siyasi rəngi də var. Lakin məsələnin tarixi çox qədimlərdə, hadisənin kökü isə respublikanın iqtisadi-ictimai sisteminin özündə, mahiyyətindədir. Əvvəlcə onu qeyd edim ki, K.Marks dediyi kimi, **“Rəsmi və qeyri rəsmi fahişəlik bəşər yarandığı gündən daim mövcud olmuşdur”**. Və bu heç kəs üçün təəccüblü bir məsələ deyil. SSRİ dağıldıqdan sonra cəmiyyətə sırınan **«məhəbbət günü»** kimi bayram, **«bazar iqtisadiyyatı»** kimi **«istehsal üsulu»** və nəhayət cəmiyyətin mütləq əksəriyyətinin kasıblığın pik həddində, kiçik hissəsinin isə fantastik var dövlət, eləcə də mütləq hakimiyətə sahib olması halında qütbləşməsi və elə qanunun özünün qanunsuzluq istehsal etməsi, nəinki bu hadisənin doğrulmasına səbəb idi, həm də bundan sonra baş verəcək daha pis hadisələrin baş verəcəyini labüd edir. Mövzudan çox uzaqlaşmayaq.

Feminizm anlayışının məzmunu, mahiyyəti cinsi əlaqə azadlığı, yəni, onun tarixinin çox qədim olduğunu ifadə edərək, **«ən qədim peşə»** adlanan fahişəlikdir. Bəs nəinki, insanların, hətta heyvanların belə mövcudluğunun əsası olub, eyni zamanda insanın da, heyvanın da cinsindən və s. asılı olmayaraq təbii tələbatlarından olan bu cinsi əlaqənin qadınlar və kişilər üçün eyni hal olduğu halda bunun müxtəlif statusda qiymətləndirilməsinin səbəbi və fahişəlik anlayışını müəyyən edən səbəb nədir?

Öncə qeyd edim ki, cinsi əlaqənin nəticəsi olaraq uşaq yaranması və bu prosesin qadının bətnində getməsi və uşağı məhz

qadının dünyaya gətirərək bir müddət onun mövcudluğunu qadının südü ilə təmin edilməsi, uşağın yaranmasında bir tərəf kimi qadının təbii məsuliyyətini labüd edir. Kişinin isə bu cinsi aktda iştirakını sübut edən heç bir fakt olmadığından bu günədək məsuliyyət, «günahı» sübut olunan qadının üzərində qalmış olur. Qadının özünün də mövcudluğu daim onun məxsus olduğu ailənin öhdəsində olduğundan daha bir «**əlavə yükün**» peyda olması, ilk növbədə iqtisadi cəhətdən qadının ailəsi və yaxınları üçün pis və arzuolunmaz hal olduğundan buna cəmiyyətdə də həmişə ciddi yanaşılıb. Düzdür son zamanlar atalığın müəyyən etmək üçün tibbi üsul meydana gəlsə də, uşağın əmələ gəlməsi üçün, yəni cinsi əlaqə hüququ verən rəsmi akt, yəni, kəbin və ya nigah müqaviləsi olmadığından uşağın dünyaya gəlməsində kişinin məsuliyyətini müəyyənləşdirmək üçün hüquqi əsas da olmur. Buna görə də hər bir kəbinsiz uşaq dünyaya gəlməsində, yəni, kəbinsiz cinsi aktda iştirak etməsinə görə cəmiyyətdə qadına qarşı çox ciddi mənfi münasibət mövcuddur. Bunun mənəvi, əxlaqi, psixoloji və s. səbəbləri də var. lakin əsas səbəb dünyaya gələn uşağın maddi təminatı, tərbiyəsi və s. ilə əlaqədar olan **məsuliyyətdir**. Qanuni, yəni kəbinli qadının başqası ilə cinsi əlaqədə olduğu üzə çıxdıqda isə başqasının uşağını böyütmək və s. üçün maddi məsuliyyəti üzərinə götürmək istəmədiyindən başqa, buna qadının xəyanətindən irəli gələn başqa mənəvi, əxlaqi, psixoloji problemlərin yaranmasını da nəzərə alsaq, demək olar ki, bütün hallarda bu, ailənin dağılması, yəni, nəinki qadın və kişinin öz şəxsi həyatının təbii nizamı pozulur. Ən əsas və ən çox zərbə və zərər bütün həyatı irəlində olan zəif, zərif, ələcsiz və günahsız körpə varlıqlara dəyməklə, cəmiyyətin gələcək vətəndaşlarında maddi, mənəvi, psixoloji problemlərin mövcud olmasını labüd edir.

Sonra isə onu qeyd edirəm ki, bu anlayış cəmiyyətdə **madər-sahlıq** dövrünün bitməsindən sonra meydana gəlmişdir. Belə ki,

fahişəlik termini bu gün iki anlamda başa düşülür. Birincisi, qadının kəbinli, yəni, qanuni əri olduğu halda başqası ilə cinsi əlaqəyə girməsi. İkincisi isə kəbinli, qanuni əri olmadığı halda müxtəlif adamlarla cinsi əlaqəyə girməsi. Qeyd edək ki, xristian dininin hegemon olduğu ölkələrdə rəsmi əri olmayan qadının hər hansı bir adamla sabit, davamlı cinsi əlaqəsi, yəni, birlikdə yaşaması «**vətəndaş nigahı**» olaraq qəbul edildiyindən, bu fahişəlik hesab edilmir. İslam dininin hegemon mövqe tutduğu ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda isə bu o qədər də birmənalı qarşılanmır. Yəni, bu hal mütləq olaraq nə fahişəlik kimi qəbul edilir, nə də rəsmi nigaha olan münasibət də sərgilənmir.

Madərşahlıq dövründə ailədə, hakim qadın olduğundan cinsi münasibətdə özünə tərəf seçmək hüququ da qadına məxsus olduğundan və o dövrdə kəbin, rəsmi nigah anlayışı olmadığından cinsi münasibətlərdə tərəflərin əlaqələrinin sabitliyini müəyyən çərçivəyə sala biləcək bir qayda da olmayıb.

Ailənin maddi cəhətdən əmək bölgüsünə, əsasən, xüsusilə də ərzaqla təmin edilməsi qadının üzərinə düşdüyünə görə qadınlar tam müstəqil olub. Qadınların axşamlar ayağına zıncırov bağlayaraq gəzməklə ona yaxınlaşan kişilərin arasından cinsi əlaqə məqsədilə özünə tərəf seçməsindən və s. bir çox tarixi faktlar həmin dövrlərdə qadınların cinsi münasibətlərdə tam azad olmasını sübut edir. Bir əhəmiyyətli faktı da qeyd edim ki, bu cinsi əlaqələrdən dünyaya gələn uşaqların maddi təminatı da qadınlar tərəfindən təmin edilib. Ökinçiliyin, xüsusilə də maldarlığın meydana gəlməsi, bununla bərabər xüsusi mülkiyyətin, hərbi funksiyaların yaranması ailədə qadın hökmranlığının kişi hökmranlığı ilə əvəz etmiş olub. Bunlarla yanaşı yaranan müxtəlif inanclar və dinlər, xüsusi mülkiyyətin iqtisadi baxımdan, artıq mülkiyyətin obyektinə çevirmiş qadını, hüquqi cəhətdən də mülkiyyətə çevirmiş oldu. Hələ dövlət mexanizmi, yəni, qanun

yanmamışdan çox qabaq dini qurumlar qadının kişinin şəxsi mülkiyyəti statusunda rəsmiləşdirilməsinin həyata keçirildilər. Hələ islam dini yanmamışdan xeyli qabaq xristianlarda çoxarvadlılığın mövcud olması, xristian din xadimlərinin böyük təsərrüfatında qulların və öz arvadlarının əməyindən geniş istifadə etmələri haqqında yetərincə məlumatlar mövcuddur. Çoxarvadlılığın da əsas səbəbi, iqtisadi cəhətdən imkanı olmaması səbəbindən kişilərin çoxunun evlənməməsi, qadınların da varlı, lakin çoxarvadlı kişilərə öz mövcudluğunu maddi cəhətdən təmin etmək məcburiyyəti qarşısında ərə getməsi olmuşdur. **Bu o deməkdir ki, insanların iqtisadi təminatının xarakteri kişi-qadın münasibətlərini xarakterini müəyyən edən əsas amillərdən biridir.**

Cəmiyyətdə olan kişi-qadın münasibətlərində yaranan disproporsiyadan əmələ gələn ictimai fəsadların aradan qaldırılması üçün müxtəlif xalqlarda və vaxtlarda müxtəlif tədbirlərin həyata keçirildiyi faktları da məlumdur. Məsələn, Azərbaycan ərazisində «**tumanatdırlar**» hərəkəti olmuşdur. **F.Engels**, – «**Ailənin, xüsusi mülkiyyətin və dövlətin mənşəsi**» əsərində yazır ki, – «**Xristian keşişlər çoxarvadlılığı ləğv etməmək xatirinə öz arvadlarını ildə bir gün sağlam ayqırların ixtiyarına vermək qərarına gəldilər**». Yəni, kişi-qadın münasibətlərində iqtisadi əsasdan yaranan disproporsiyayı aradan qaldırmaq məqsədilə tədbir müəyyən etmək üçün yığışan xristian keşişlər buna ağlabatan bir üsul tapa bilmədiklərindən və təkarvadlılıq da onları ucuz işçi qüvvəsindən əhəmiyyətli dərəcədə məhrum edəcəyindən ildə bir gün arvadlarına istədiyi kişi ilə yaşamağa rəsmən icazə vermək qərarı qəbul ediblər.

Xristianlarda bu günədək «**Valentin günü**» adlandırılan həmin gün, son dövrlərdə bizim cəmiyyətimizə «**Məhəbbət günü**» adı ilə bizə bayram statusunda sırınmaqdadır. «Qadın

azadlığı» anlayışı özündə bu məsələnin bir çox aspektini birləşdirir. Ən ümumi halda bunlar aşağıdakılardır.

1. Qadının mövcudluğunun maddi təminatı baxımından azadlığı.

2. Qadının əmək azadlığına sahib olması.

3. Qadının mülkiyyət sahibi və sahibkarlıqla məşğul olmaq imkanı və hüququ.

4. Qadının əks cins ilə cinsi əlaqə azadlığı.

5. Qadınlarla kişilərin hüquq bərabərliyi.

Bu amillər ümumilikdə qadın azadlığı anlayışının əsas komponentləri olub müxtəlif cəmiyyətlərdə, müxtəlif dövrlərdə mövcud istehsal üsulundan və səviyyəsindən doğan istehsal münasibətləri əsasında formalaşan ictimai münasibətlərin mahiyyətinə uyğun tənzimlənib.

Bu gün çoxları qadın azadlığının reallaşdırılmasını xristian, müsəlman dini əsasları baxımından müqayisə edərək obyektiv nəticə axtarırlar. Lakin qadın azadlığının həm mövcudluq səbəbləri, həm onun reallaşdırılmasının iqtisadi və hüquqi mexanizmlərini qadın azadlığının məhz bu beş tərkib hissəsində axtarmaq lazımdır. Belə ki, yuxarıda qeyd etdiyim kimi istehsal sahələri çoxalıb, istehsal münasibətləri də mürəkkəbləşdiyi və artıq xüsusi mülkiyyətin yaranması ailədə matriarxal dövrünə, yəni ailədə qadın hökmranlığına son qoyaraq patriarxal dövrünün başlanğıcını qoymuş oldu. Bunda qadının təbii funksiyası olan dünyaya uşaq gətirmək, südəmərkörpələrə süd vermək və sair uşaqlara xidmət etmək zərurəti də həlledici rol oynayıb. Bu qaçılması mümkün olmayan, qadın və kişinin cinsi fərqiindən asılı olaraq obyektiv surətdə yaranan ailədaxili əmək bölgüsü idi. Hətta bu gün də belə müxtəlif heyvan cütlüklərinin özlərinə (ailəyə) yuva qurmaq, dünyaya gətirdikləri balalarına yem tapıb gətirmək, onları qorumaq və qeydinə qalmaq sahəsində **cütlüyün erkək və ya dişi olmasından asılı olaraq**

funksiyaları və əmək bölgüsü instiktiv olaraq mövcuddur. Yəni, bu gün cəmiyyətdə qadına münasibətdə, ailədə və cəmiyyətdə qadınlara aid olan inzibati qanunlar da təbii əmək bölgüsü və funksiyalar nəzərə alınaraq müəyyən və qəbul edilməlidir. Bütün ölkələrin qanunvericiliyində də bu məsələ həttə əsaslı fərqlərlə də olsa belə nəzərə alınır. **Bu barədə F.Engels, «Ailənin xüsusi mülkiyyətin və dövlətin mənşəi» əsərində yazır ki, – «Əmək bölgüsü xalis təbii surətdə əmələ gəlmişdir; bu bölgü yalnız cinslər arasındadır. Kişi vuruşur, ova və balıq tutmağa gedir, çiy şəkildə yemək şeyləri əldə edir və bunun üçün lazımi alətlər hazırlayır. Qadın evdə işləyir, yemək və paltar hazırlamaqla məşğuldur – bişirir toxuyur, tikir. Bunlardan hər biri öz sahəsində; kişi məşdə, qadın isə evdə ağıdır».**

Bu gün elm və texnikanın inkişafı istehsal və xidmət sahələrində kişi və qadın arasında olan təbii cinsi fərqlərinin tələblərindən irəli gələn əmək bölgüsünün mahiyyətinə xələl gətirmədən qadınların da çalışması üçün çoxlu sayda sahələr, ixtisaslar, peşələr var və qadınlar da bu peşələrdə çalışmaqdadır. Bu çoxlarında qadınların kişilərlə arasında mütləq hüquq bərabərliyinin zəruri və mümkün olması təsəvvürü yaradır. Hərbi, ictimai, məişət proseslərinin gedişində elə ekstremal şəraitlər yaranır ki, məcburiyyət qarşısında hər hansı bir qadın həttə bir çox kişilərin edə bilmədiyi qəhrəmanlığı edir, fiziki cəhətdən kişilərin edə bilmədiyi bir çətin işi görür və s. Lakin bu o demək deyil ki, cəmiyyətdə qadın və kişilərin cinsi fərqlərindən, orta potensial fiziki, bioloji, funksional və «**xüsusiyyəti**» bərabərlik şüarı ilə müxtəlif istehsal, xidmət və s. sahələrində əmək bölgüsü bu fərqlər nəzərə alınmadan müəyyən edilsin. Cəmiyyətin mikrodövləti olan ailə daxilində də əmək bölgüsü məhz bu baxımdan aparılmalıdır. Əgər biz qadın və kişinin mütləq bərabərliyini qəbul etmiş olsaq hər ailədə uşaq əkməyi və uşaq doğmağı da növbə ilə həm qadın, həm də kişi icra

etməlidir. Təbii ki, bu mümkün olan məsələ deyil. O ki, qaldı ailə-də qadın və kişinin cinsi fərqləri əsasında əmək və funksiyaların bölünməsinə, burada da hər bir yaranmış ekstremal şəraitdə qadın bacardığı kişi funksiyasını, kişi də qadın funksiyasını yerinə yetirməlidir. Ailə daxilində bu proseslərə nəzarət etmək, onu qanunvericilik və ya nəzarət qaydasında dövlət tərəfindən nizamlanması mümkün deyil. Bu hər biri müstəqil mikrodövlət olan ailənin daxili işi olub, ümumilikdə dövlətin qanunvericiliyini pozmadan hər bir ailənin konkret şərait və imkanlarına uyğun olaraq ailədaxili qaydalarla tənzimlənməlidir. Qadın və kişi arasında münasibətlərin və əmək bölgüsünün qadın və kişinin cinsi fərqlərini nəzərə almaqla bütövlükdə cəmiyyət çərçivəsində nizamlanmasına gəldikdə isə bu bilavasitə dövlətin yerinə yetirməli vəzifə borcu olmaqla qanunvericilik vasitəsilə həll edilməlidir və edilir. Bu məhz kişi və qadınların qanun qarşısında bərabərliyi əsasında həyata keçirilməlidir. Əlbəttə ki, bu sahədə hər hansı bir boşluğun və ya nöqsanın olduğu halda hər iki cinsin nümayəndələri bu çatışmamazlıqları obyektiv əsaslarla, faktlarla izah edərək onların aradan götürülməsini tələb edə bilər və bunu etməlidirlər. Lakin heç bir obyektiv əsası olmayan qadın və kişi hüquqlarının abstrakt iqtisadi-ictimai bəhanələrlə mütləq bərabərliyinin dövlətdən, cəmiyyətdən və ya hər hansı bir şəxsdən tələb edilməsi normal hal kimi qarşılanma bilməz və qarşılanmamalıdır da.

Din geniş yayılaraq cəmiyyətdə bəzi ictimai qaydaların dini əsaslarla müəyyən edilməsinə qədər, qadınlar ərə gedərkən ancaq şifahi razılaşmalar əsasında ərə verilib, mahiyyətdə isə mal-həyvan, əmtəə kimi alqı-satqı vasitəsinə çevrilərək qarşı tərəfə satılıb. Bunun qalıqları hələ də dünyanın bir çox yerlərində ərə verilən qızlara görə «**başlıq**», «**süd pulu**» və s. ödənişlər formasında qalmaqdadır. Cəmiyyətdə bir sıra sosial proses və hadisələrin dini əsaslarla nizamlanmasının başlanmasından qadın-

kişi cinsi münasibətləri də dini əsaslar üzərində nizamlanırdı. Kəbin, nigah anlayışı məhz bu dövrdən meydana gələrək, cəmiyyətdəki quruluşun mahiyyətinə, istehsal münasibətləri və həyat tərzinin inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq, qadının ailədə qul, təhkimli statusunda vəziyyətini rəsmiləşdirən akt rolunu oynamışdır. Bu gün ailə münasibətlərini «**Vətəndaşlıq vəziyyətinin qeydə alınması**» dövlət qurumunun qeydə alması haqqında bu qurumun sənədi, olan «**nigah haqqında şəhadətnamə**» əsasında bu münasibətlərin uyğun qanunlar vasitəsilə tənzimlənməsi bir çoxlarında əlavə olaraq dini kəbin (molla kəbini, kilsədə kəsilən keşiş kəbini) kəsilməsinin ancaq dini, mənəvi, ideoloji yük daşması haqqında təsəvvür yaradır. Lakin dini əsaslarla idarə olunan dövlətlərdə, məsələn, İran İslam Respublikasında, bir sıra teokratik rejimli ərəb ölkələrində dini kəbin sırf inzibati-hüquqi yükün daşıyıcısıdır və bu sahədə bütün münasibətlər şəriət qanunlarına əsaslanan məhkəmələr, mübahisələri bu dini kəbin əsasında həll edərək tənzimləyirlər. Yəni, həmin ölkələrdə dini kəbin sırf dövlət aktı statusu daşıyır.

Kapitalist istehsal üsulunun yaranıb, texniki tərəqqi əsasında istehsal sahələrinin genişlənməsi, sadə və mürəkkəb əməyin tətbiqi sahələrinin çoxalması təbii olaraq işçi qüvvəsinə, o cümlədən qadın, hətta uşaq əməyinə tələbatı da çoxaltmış oldu. Bundan başqa kapitalist istehsal üsulunun mahiyyəti də sahibkar – muzdlu əməyinə əsaslanandığından kapitalist dövləti bütün vətəndaşlara inzibati azadlıq verməklə yanaşı, kişilərin və qadınların hüquq bərabərliyini tanımış oldu. Bu quldarlıq və feodalizm quruluşuna nisbətdə bəşəriyyətin inkişafında çox böyük addım olmaqla yanaşı, kapitalizm cəmiyyətinin özündə daşdığı bir çox bəlaların kökünü özündə saxlamış oldu. Zaman ötdükcə bu köklər göyərərək özünü biruzə verdikdə, nəinki kişilər, eləcə də qadınlar kapitalist istehsal üsulunun **onlara verdiyi FELİ**

(inzibati) AZADLIĞIN heç bir İQTİSADİ əsası olmadığından ALDANILDIĞINI dərk edərək səkkiz saatlıq iş günü, əmək haqqının artırılması və s. kimi problemlərinin həll edilməsi uğrunda mübarizəyə başladılar və bir çox ölkələrdə bu mübarizə bu gün də davam etməkdədir. Kapitalizmin vətəndaşlara verdiyi inzibati azadlığı reallaşdırmaq üçün əsas bazis olan iqtisadi amili onlara vermədiyindən və ya bütün vətəndaşların, o cümlədən qadın azadlığının yuxarıda qeyd etdiyim beş elementinin reallaşdırılması üçün zəruri olan iqtisadi əsası əldə etməyə şərait yaratmadığından cəmiyyətin bu hüquqlar uğrunda mübarizəsinin qarşısını almaq məqsədilə onların mənafeinə uyğun gələn, lakin əslində cəmiyyətin təşkilati əsası olan ailə institutunun kökündən sarsıtmaqla cəmiyyətin mübarizəsinin dayanıqlığını əsaslı surətdə çökdürən müxtəlif tədbirlərə əl atmış və atırlar. Bu tədbirlərdən ən populyar olanlarından biri fahişəliyin leqallaşdırılması, rəsmən fəaliyyət göstərərək onlara yaxşı gəlir gətirən fahişəxanaların mövcudluğuna icazə verilməsi, homoseksualizm, uşaqlar arasında cinsi əlaqələrin kütləvi baş verməsinə rəvac verilməsi, uşaqbazlıq hallarına göz yumulması və s. vasitələrlə dünyanın xeyli hissəsində, xüsusilə avropanın xristian ölkələrində, Rusiyada və sairədə ailə institutu diz çökdürülmüşdür. Məsələn Almaniyada 2-3-cü sinif şagirdlərinə cinsi əlaqələrdən zövq almağı öyrədən fənn tədris olunur, bu dərslərə uşağını buraxmayan valideyin isə altı ay azadlıqdan məhrum etməklə cəzalandırılır. Orta məktəb uşaqları üçün hamilə qalmaqdan, müxtəlif venerik xəstəliklərdən qorunmaq məqsədilə xüsusi qoruyucular (prezervativlər) istehsal edilərək apteklərdə satılır. Rusiyada, Almaniyada və s. 10-12 yaşdan yuxarı qızların arasında bakirə qız tapmaq zibil zavoduna gətirilən tullantıların arasından briliyant boyunbağı tapmaq qədər təsadüfi bir haldır. Bir neçə illər öncə Rusiya Dövlət Dumasında yeniyetmələrin

cinsi istismara məruz qoyulmasının qadağan olunması və buna görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan qanunun qəbul edilməsindən çoxluq vasitəsilə imtina edildi. Bir deputat çıxış edərək yetkinlik yaşına çatmayanları cinsi istismara məruz qoyulanların əsasən dövlət piramidasında qərarlaşanların və iri kapital sahibləri olduğu səbəbindən bu qanunun qəbul edilmədiyini bildirdi. Bundan başqa hər hansı bir cəmiyyətdə fahişəliyin artmasının əsas səbəblərdən biri də qadınların ağır maddi durumda olmasından yaranan iqtisadi səbəblərdir.

K.Marks və F.Engels «Kommunist Partiyasının Manifestində» (səh.44-45) yazırlar ki, – «...burjua ailəsi nəyə əsaslanır? Kapitala, xüsusi varlanmaya tamamilə inkişaf etmiş şəkildə bu ailə ancaq burjuaziya üçün mövcuddur; lakin onun belə bir əlavəsi də vardır ki, proletarlar (heç bir gəlir gətirən kapitalı olmayanlar – müəllif) məcburiyyət üzündən ailəsiz qalır və açıq fahişəlik baş verir». Yenə orada qeyd edirlər ki, – «Bizim burjualar, rəsmi fahişəlik hələ bir yana qalsın, öz fəhlələrinin arvad və qızlarının onların ixtiyarında olması ilə kifayətlənməyərək, bir-birinin arvadlarını ələ keçirməkdən xüsusi bir həzz alırlar».

Bəs bu məsələdə Azərbaycanda vəziyyət necədir? 8 Mart 2021-ci il tarixdə Bakının mərkəzində fahişələrin mitinqi və onların səsləndirdikləri şüarlar Azərbaycanda da bu kateqoriyadan olan qadınların mövcudluğunu, həm də say etibarilə az olmadığını sübut edir. Bəs, min illərlə türk millətinin, o cümlədən Azərbaycan türklərinin öz möhkəmliyi ilə digər millətlərdən kəskin surətdə fərqlənən ailə institutu olduğu halda, çoxlu sayda fahişələrin meydana gəlməsi, əslində bu mitinqdə fahişəliklə açıq, rəsmən peşəkar surətdə məşğul olmalarına icazə verilməsi tələbi ilə çıxış etmələri hansı səbəblərdən meydana gəlib və hansı mənbələrdən qidalanır.

K.Marksın təbircə desək bəşəriyyət yarandığı gündən bütün cəmiyyətlərdə, həmişə rəsmi və qeyri-rəsmi fahişəlik mövcud olmuşdur. Azərbaycana rəsmi fahişəliyi ilk olaraq **SİĞƏ** adı ilə islam dini, ərəb işğalı ilə birlikdə gətirmişdir. Siğə islam dininin bir saatdan başlayan müddətli və müddətsiz rəsmi fahişəlik növüdür. Belə ki, siğə vasitəsilə qadın bir gün ərzində bir çox kişilərlə cinsi əlaqədə ola bilər. Lakin bu cinsi əlaqə kişinin üzərinə qadının özü ilə əlaqədar heç bir mülki və s. öhdəlik qoymamaqla bərabər, bu əlaqə nəticəsində dünyaya gələn uşağın da mövcudluğunun təmin edilməsi, təhsili, tərbiyəsi və s. ilə əlaqədar kişinin üzərinə heç bir öhdəlik qoymur. Bu baxımdan siğə xristianların vətəndaş nıgahı adlandırdığı, qadının bir kişi ilə davamlı birgə həyatı ilə uyğun gəlsə də, müddətli siğə isə qadının müxtəlif kişilərlə intensiv dəyişkən cinsi əlaqələrinin rəsmiləşdirilmə forması, üsuludur. Xristian dini də öz ehkamları ilə bu və ya digər formalarda daim fahişəliyin mövcudluğuna rəvac verib. K.Marks və F.Engels **«Komunist Partiyasının Manifestində» (səh.52) yazırlar ki, – «Məgər xristianlıq da xüsusi mülkiyyət əleyhinə, nıgah əleyhinə, dövlət əleyhinə çıxmırdımı? Məgər o bunların əvəzinə xeyriyyəçiliyi və yoxsulluğu, nıgahsızlığı və nəfsi öldürməyi, monastır həyatını və kilsəni təbliğ etməirdimi?»** Min illərdən bəri monastırlarda kişilərin qadınları cinsi istismarı məruz qoyması, kilsə məktəblərində keşişlərin azyaşlı oğlan və qızları cinsi təcavüzə məruz qoymaları faktları bir neçə il bundan öncə geniş ictimaiyyətdə müzakirə mövzusunə çevrildikdən sonra Roma Papası rəsmi surətdə keşişlərin bu əməllərinə görə xristianlardan üzr istəməli oldu. İran da isə molla məktəbində azyaşlı oğlan şagirdini daim cinsi istismara məruz qoyan molları, öz şagirdi bir qədər böyüdükdən sonra məsələnin nə olduğunu başa düşərək öldürdüyünə görə

gənc dindarı dar ağacından asmaqla edam edərək **«islam aliminin»** cinayətinə bəraət qazandıran şəriət məhkəməsi Roma Papasına rəğmən cinayəti, cinayət törətməklə ört-basdır etməyə çalışdı. **İranda 1978-ci ildə şahın dövründə Tehranın şəhreno (yeni şəhər) məhəlləsində rəsmən fəaliyyət göstərən peşəkar fahişələri çadraya bürünüb nümayişlərdə «allahu əkbər, Homeyni rəhbər» şüarı qışqıraraq, islam inqilabından sonra yeni qaydada, yəni «siğə» vasitəsilə əvvəlki peşələri ilə məşğul olmaqdadır.** Bütün bunlar göstərir ki, heç bir din, o cümlədən islam da cəmiyyətə heç də müsbət mənəviyyat aşılamır. Əksinə ən yaxşı halda cəmiyyətdə iqtisadi-ictimai səbəblərdən yaranan fahişəliyi ört-basdır edir. Çox hallarda isə özü fahişəliyin vüsət almasının mənbələrindən birinə çevrilir. Azərbaycan fahişəliyinin inkişafına verilən ikinci böyük təkan bolşevik Rusiyasının Azərbaycanı işğal etməsi ilə başlanır. Belə ki, 1918-ci ildə Rusiyada bolşeviklər hakimiyyətə gəldikdən sonra **«proletar sevgi azadlığı»** şüarı ilə nəinki tənha qadınlara və kişilərə hətta rəsmən kəbinli ər və arvada belə başqa qadın və kişi ilə heç bir məhdudiyyət olmadan cinsi əlaqədə olmaq hüququ verildi ki, bu da çox qısa bir zamanda Rusiyada ailə institutunun dayaqlarını əsaslı surətdə çökdürmüş oldu. Bununla yanaşı, bu **«azadlıq»** Rusiyada venerik xəstəliklərin və atasız uşaqların sayının baş alıb getməsinə səbəb oldu. Lenin öldükdən sonra Stalin bu fəlakətin fərqi nə vararaq bu **«azadlığı»** ləğv edərək bu sahəyə ciddi qaydalar tətbiq olunmasına nail olsa da, bu **«azadlığın»** Rusiyanın həyat tərzinə hoparaq nəsil-dən-nəsilə ötürülməsi, əlavə olaraq bolşeviklərin «sosializm» adı ilə quruduqları **Dövlət Quldarlığı** quruluşunun kişilərilə birlikdə qadınları da **Dövlətin quluna** çevirərək müxtəlif sahələrdə kişilərilə bərabər əməyinin vəhşicəsinə istismar etməsi qadınların ailəyə bağlılığını zəiflətməklə bərabər, qadınların da hələ erkən yaşlarından içki içməyə,

siqaret çəkməyə vərdiş etdirilməsi, kişi və qadınların ümumilikdə ailə qarşısında məsuliyyət hissini öldürməklə Rusiya əhalisinin bu günkü bərbad ailə münasibətlərinə gətirib çıxardığından, fahişəlik adı hala çevrilmişdir. Rusların 1920-ci ildə Azərbaycanı təkrar işğal etməsindən sonra ölkənin iri şəhərlərində kütləvi qırğınlar törətməklə, yeri əhalini kütləvi şəikdə həbs və sürgünlər vasitəsilə respublikadan uzaqlaşdıraraq onların yerində kütləvi şəkildə rus, erməni əhalinin yerləşdirilməsindən sonra 73 il eyni dövlət, şəhər və digər yaşayış məntəqələrində azərbaycanlılarla birgə yaşaması azərbaycanlıların ailə institutu çökdürə bilməsə də təsirsiz ötürmə-yərək özünün dərin izini buraxmış oldu.

Lakin bütün bu neqativ hallarla birlikdə işğalçı bolşevik Rusiyasının bütün imperiya ərazisində əhalini, o cümlədən bütün türk respublikalarının əhalisinin, kişili-qadınli kütləvi icbari təhsil və pulsuz tibbi xidmətin tətbiqi ilə yanaşı dini qurumların fəaliyyətinin sərt məhdudlaşdırması Azərbaycan qadınlarını dini və feodal həyat tərzindən qopararaq müəyyən dərəcədə müasir şüur səviyyəsinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Lakin Azərbaycanda, bütövlükdə isə SSRİ-də dövlət quldarlığı quruluşu kişili-qadınli vətəndaşların özünün və əməyinin iqtisadi və inzibati azadlığını dövlətin qulu çərçivəsində qandallaması səbəbindən vətəndaşlar, o cümlədən qadınların da azadlığı bu çərçivədən kənara çıxa bilməmişdir. Qədim peşə sahiblərinin üçüncü, əvvəlki dalğalardan daha güclüsü 1991-ci ildə SSRİ-nin dağılması anından başlanır. O zaman Kremlin milli respublikaları öz əsarəti və nəzarəti altında saxlamaq üçün bu respublikalarda milli zəmində hərbi münəqişələr yaradaraq bu münəqişələr bilavasitə idarə etməsi hamıya bəllidir. Qarabağda yaradılan hərbi münəqişədə on minə yaxın Azərbaycanlının, əsasən cavan kişilərin öldürülməsi, Kremlin hörümçək toru kimi bütün istehsal vahidlərinin fəaliyyətinin birbaşa və ya dolayıcı ilə Rusiyaya

başlanğıcından bağlılığını təmin etdiyindən, bu əlaqələr qırılaraq respublika iqtisadiyyatının çökməsi, işsizliyin son həddə çatması, SSRİ dönməndə əhalinin doxsan faizindən çoxunun aylıq əmək haqqı ilə dolandığı və bu mənbənin də kəsilməsi səbəbindən ölkədə əhalinin mütləq əksəriyyətinin bütün iqtisadi-ictimai istiqamətlərdə şok vəziyyətinə düşmüş oldu. Ermənistandan qovulan və Dağlıq Qarabağ, həmçinin Aran Qarabağın rus-erməni hərbi birlikləri tərəfindən işğal edilərək qovulan bir milyon qaçqın və köçkün əhalisi əsasən paytaxt Bakıya və respublikanın iri şəhərlərinə sığınması, Kremlin Bakıda törətdiyi «20 Yanvar», ermənilərlə rusların Xocalıda törətdikləri qətlə-am azmış kimi, Azərbaycanda bir neçə qrupun hakimiyyət uğrunda çox kəskin mübarizəsi və onların ölkə ərazisində təşkil etdikləri separatist hərəkətlər, ölkəni demək olar ki, diz çökdürmüş oldu. Kişilərin əksər hissəsi özünün və ailəsinin mövcudluğunu təmin etmək məqsədilə, kimsə ailə üzvləri ilə birlikdə, kimsə tək Rusiyaya, Türkiyəyə və s. ölkələrə üz tutmağa məcbur oldu. Bu illərdə Azərbaycanda **peşəkar fahişəliyin** çox kəskin surətdə artması ölkə daxilində, eləcə də Türkiyə, Dubay və s. ölkələrdə fahişəlik etməklə özünün və kiçik yaşlı, müxtəlif səbəblərdən ata himayəsindən məhrum olan uşaqlarının mövcudluğunu təmin etməyə **MƏCBUR OLAN** qadınların sayı Azərbaycan miqyaslı ölkə üçün çox astronomik həddə çatdı. Ölkədə vəziyyət bir qədər sabitləşdikdən sonra bu kontingentin sayının azalmaqdansa artmasının da bir neçə özəl səbəbləri var. Bunun əsas səbəbi «**müstəqillik**» qazanandan sonra ölkədə çox mürtəce quruluşun qurulması oldu. Belə ki, dövlət piramidasında oturan bütün məmurlara, onların yaxınlarına və onlarla iş birliyində olanlara onsuz da mürtəce və dekorativ olan qanunları istədikləri kimi tapdalama hüququ və cəzasızlıq şəraiti yaradılması, di-

gər tərəfdən isə sadə vətəndaşlara qarşı qanunsuzluq, dövlət yetkililərinin bilavasitə özlərinin sifarişi, təşkilatçılığı, göstərişi, hətta yazılı əmrləri ilə həyata keçirilən irimiqyaslı iqtisadi, kriminal cinayətlərə bir kəlmə ilə belə etiraz edənlərə qarşı amansız terror tətbiq edildiyi halda, məcburiyyət qarşısında xırda oğurluqla mövcudluğunu təmin edənlərin o qədər də az olmayan müddətlərə azadlıqdan məhrum edilməsi, hakimiyyət yetkililərinin böyük cinayətlərini ört-basdır etmək məqsədilə günahsız insanlara işgəncə verməklə öldürmək, uzun müddətlərə azadlıqdan məhrum etməklə, respublikanın maliyyə resurslarını qarət edib xaricə daşıyaraq xarici ölkələrdə özlərinə **«imperiyalar»** quranlar və onların yaxınlarına məxsus olan iaşə və s. müəssisələrindən həm də fahişəxana kimi istifadə edilməsi, məcburiyyət qarşısında bu yola düşərək artıq peşəkarlara çevrilmiş **«ən qədim peşə sahiblərin»**, artıq bu müəssisələrdə təşkilatçı olaraq işləyərək yeni **«kadr»** hazırlığı ilə məşğul olmaları, ölkədə xaos vəziyyəti yaratdı. **«Ən qədim peşə sahiblərinin»** istehsalı **«aşağıdan»** tam gücü ilə işləməsilə bitmədi. Dövlət piramidasının yuxarı pillələrində oturanların yağ-bal içərisində saxladığı, bahalı villalar, maşınlar, nəhayət yüksək gəlir gətirən obyekt və s. ilə təmin edilən, bu sahənin **«generalları»** vasitəsilə televiziya da faktiki olaraq yaltaqlığı, fahişəliyi təbliğ edənlərin durmadan cəmiyyətin əxlaqi dəyərlərini dara çəkməsi, xüsusilə hələ həyatı dərinliyinə qədər dərk etməyən, asan yolla pul qazanmaq həvəskarlarını, bu işlərə cəlb edən mexanizmlər cəmiyyətin normal mizan-tərəzisində böyük zərbə vurmaqla onun müqavimət qabiliyyətini öldürməkdədir. **F.Engels «Anti-Dürinq» əsərində (səh.355) yazır ki, – «Köləlik üzərində qurulan hər bir istehsal və onun üzərində qurulan hər bir cəmiyyət həmin ziddiyyət üzündən məhv olur».** Məlumdur ki, bütün dövlətlərdə həmişə dövlətin məxfi orqanları, hüquq mühafizə orqanları

daim öz himayəsində bu kateqoriyadan olan qadınlar saxlayaraq öz şəxsi istehlak tələblərini ödəməklə yanaşı, vəzifə səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsində də onlardan aktiv istifadə etmişlər və bu gün də istifadə edirlər. **Bundan başqa Rusiyada II Yekaterinanın əxlaqsızlığının dünyada məşhur olduğu, Roma Papası Aleksandr VI Borciyanın bütün ailə üzvləri və yaxınlarının katoliklər aləmində qətlər də daxil olmaqla kriminal cinayətlər, satqınlıq, mənəvi əxlaqsızlığın bütün formalarında böyük miqyaslı günah sahibləri olduğu məlumdur. Hətta dünyada islam dininin himayədarı və bayraqdarı olmaq iddiasında olan İran İslam Respublikasının banisi, imam rütbəsinə yüksəldilən ayətullah Ruhulla Homeyni özünün dörd cilidlik qəzəllər külliyyatında bir çox qəzəllərdə K.Marksın, – «Din xalq üçün tiryəkdir» fikrini təsdiqləyirsə, özünün meyhanələr düşkününü olduğunu etiraf edirsə, hər hansı bir cəmiyyətdə ən yüksək rütbə və vəzifə sahiblərinin belə «müqəddəs» olduğunu iddia etmək gülünc olardı. Azərbaycan da dünyanın bir parçası olaraq xüsusilə mövcud rejim şəraitində bu məsələdə də istisna deyil.**

İndi isə R.Homeyninin qəzəlinin bir parçasına diqqət edin.

**Açınız meyhanələri gecə-gündüz bir də
Ki, bütün məscid ilə mədrəsədən zar oldum.
Zahidin paltarını mən soyunub tərk etdim,
Bənzədim pire-xərabətiyə, huşyar oldum.
Bu şəhərdə incitdi məni öyüdlə zahid,
Əl uzatdım mey içən rində mədətəkar oldum.
İzin ver bütəkəni yada salım bir dəfə də,
Axı mən bütələr əlilə belə bidar oldum.**

İranda şahlıq rejimindən cana doyan xalq azad, insan kimi yaşamaq ümidilə mollaların ardınca getdikdən sonra, nəticə olaraq molla rejiminin şahlıq rejimindən də qat-qat pis olduğunu

görüb, «bu şəhərdə **Homeynini “haqsız öyüdü ilə incitdiyindən onun əl uzadıb rində mədətəkar olduğu»** kimi dönüb qatı ateistə çevrilərək, mollaların rejimini dağıdacaq hər hansı bir qüvvənin ardınca getməyə hazır olduğu kimi, Azərbaycanda da komandanın yeni oyunçular ilə əvəz edilməsi prosesində **«vurulanların»** mövcud iqtidara qarşı açmaqda olduğu savaşda rejimin bu otuz ildə haqqını, ləyaqətini, taleyini və s. tapdaladığı insan kütləsindən istifadə etməyə cəhd edəcəyi də aydındır. Bakıda 8 Martda baş verən **«feminist üsyanı»da** ölkədə bu gün getməkdə olan hakimiyyət uğrunda mübarizədə **«vurulanlar»** və onların daxili himayədarlarının ümumiyyətlə bu çarpışmada **«narazı kütlədən»** istifadə edəcəyinin anonsu oldu. Əlbəttə ki, **«vurulanların»**, eləcə də digər xarici maraqlı ölkələrin müxtəlif **«Soroslarının»** da bu hadisələrdə öz maraq və iştirak payı var. Lakin bu feministləri, narazı kütləni yaradan **«vurulanları»** əjdahaya çevirən **«soroslar»** yox, elə mövcud rejimi quranlar, onu bu günədək bir barmağın işarəsi ilə idarə edənlərdir. Əhalinin az-çox şüur səviyyəsi müəyyən qədər yüksək olan hissəsi isə, daha **«cirt-danın nağılına»** inanıb nə **«işıq gələn tərəfə»**, nə də **«it hürən tərəfə»** getməyərək hadisələrə biganə qalacaq. Çünki, hansı tərəfə getsə də **«yağışdan çıxaraq, yağmura düşəcəyini»** yaxşı anlayır. Hələ ikinci dəfə prezident olanda, hansı sistem dəyişikliklərin olacağı barəsində jurnalistin sualına İ.Əliyev **«oyunun qaydaları dəyişməyəcək»** cavabını vermişdi. Bu günkü qarşıdurmaların hədəfi də **«oyunun qaydalarının dəyişməsi»** deyil, qartıyıb yoğunlamış oyunçuların hələ özünün cinayətləri ilə məşurlaşmamış, gənc və ələbaxan kadrlarla əvəzlənməsidir. Oxucuda **«feminizmin»** nə olduğu və haradan qaynaqlandığı barədə bir qədər təsəvvür yarandıqından indi qayıdaq 8 Mart mitinqinin şüarlarına.

Mitinqin əsas görünən məqsədi mitinq haqqında fotoreportajda aydın görünən şüarda dəqiq əks olunub. **«NƏ İSTƏSƏM**

EDƏRƏM; MAL MƏNİMDİR, KİMƏ İSTƏSƏM VERƏRƏM».

Şüarın birinci hissəsinə, «**nə istəsəm edərəm**»ə baxaq. Əgər dövlət «**feministlərə**» **nə istəsə etmək hüququ verərsə**, onda əhalinin digər qruplarına, məsələn radikal islamçılara, adam öldürmək, o cümlədən fahişələrdən venerik xəstəlik tutduqlarına görə hər gün həmin fahişələrə işgəncə verməklə öldürənlərə, və s. də **nə istəsə etmək hüququnu verilməlidir**. Bu da ki, ölkədə nəinki fahişələrin, «**fahişə idi**» adı ilə minlərlə qadınların, «**homoseksualist idi**» adı ilə kişilərin və digər cinayətlərin baş alıb getdiyi **ANARXIYA** rejimi olardı ki, bu da Azərbaycanda dövlətçiliyin məhv edilərək, bütün əhalinin hamısına düşmən olan dövlətlərin birində milli əsarətə düşməyimiz demək olardı. Respublikada dövlət piramidası yetkililərinin anarxiyası üçün yaradılan anarxiya rejimi, bu günədək əhaliyə qarşı edilən kütləvi, ağlasığmaz cinayətlərlə nəticələnibsə, **üumucəmiyyət anarxiyası**, ancaq cəmiyyətin məhv olması anlamına gəlir. Bu heç kəsə sərfəli olmadığından «**Əhməd haradadır?**» **filmində Zülümov demişkən, feministlərin bu tələbinə BİR QUŞ!**

Tələbin ikinci hissəsi, – **MAL MƏNİMDİR, KİMƏ İSTƏSƏM VERƏRƏM**, – tələbinə gəldikdə isə bu məsələ bir qədər mürəkkəb olduğundan, onu bir qədər açıqlamağa ehtiyac var.

Ümumilikdə götürdükdə «**malın**» hər bir qadının mülkiyyəti olduğu və onu kimə istəsə vermək hüququ, mahiyyətdə şəxsi ferma nizamnaməsinə uyğun olmasına baxmayaraq ölkə konstitusiyasında və ondan irəli gələn qanunlarda tam təsbit edilib və əsasən qorunur. Bu «**malı**» onlardan zorla alanlara (hakimiyyət elitası və onlara yaxın olan məmurlar və digər yaxınları istisna edilməklə – müəllif), cinayət məəcəlləsində ağır cəza maddələri nəzərdə tutulub və mövcud rejimin mahiyyətinə uyğun ona əməl

edilir. Lakin bu «**mal cəmiyyət**» üçün ən strateji və mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyindən onun verilməsi silah, dərman, heroin və s. mallar kimi müəyyən qaydalar çərçivəsinə salınıb və bu Azərbaycan dövlətinin ixtirası və təşəbbüsü olmayıb, bəşər cəmiyyəti yarandığı gündən bu «**malın**» strateji əhəmiyyəti və onun «**verilməsinin**» hökmən ciddi qaydalar çərçivəsinə salınmadığı halda cəmiyyət müxtəlif fəlakətlərlə üzləşə biləcəyini dərk edərək bütün dövlətlərdə uyğun qaydalar çərçivəsində «**lisenziyalasdırılıb**». Bu **KƏBİN**, nigah aktı adlanan lisenziyanın hər bir qadına verilmə hüququ bütün hallarda mütləq təmin edilməsinin əsas iki səbəbi var. Bunlardan birincisi bu malın verilməsi bəşər cəmiyyətinin fiziki mövcudluğunun yeganə mənbəi olmasıdır. Nə qədər ki, laboratoriya şəraitində süni insan yaradılması üsul və vasitələri kəşf edilməyib, bu «**lisenziya**»ya tam qadağa qoyulması bəşər cəmiyyətinin yer üzündən silinməsi demək olardı. İkincisi isə, bu «**malın verilməsi**» qadının qida qəbul etmək və s. kimi obyektiv təbii tələbatı olduğundan onu inzibati yolla tam qadağan etmək mümkün də deyil. Bu «**malın verilməsinə**» lisenziya, yəni, kəbin tətbiq edilməsi zərurəti də onu verməyin bir sıra cəmiyyət, həm də qadının özü üçün baş verə biləcək ağır, təhlükəli mənfə nəticələrinin qarşısının alınması zərurətindən irəli gəlir. Belə ki, qadın bu «**malı**» hər gün rast gəldiyi adamlara versə, ağır zöhrəvi xəstəliklərə, o cümlədən sağlamları hələ ki, mümkün olmayan **SPİD** xəstəliyinə tutularaq, nəinki özünü uzun müddətə dözülməz əzablara, sonda isə ölümə düşər edəcək, həm də ətrafdakı insanları da yoluxdurmaqla cəmiyyət üçün ağır yük olmaqdan başqa təhlükəli epidemiya mənbəinə çevriləcək. Bunun miqyası hamıya bəlli olmasa da 1918-ci ildə Leninin başçılığı ilə tətbiq edilən «**proletar sevgi azadlığı**» şüarı ilə bu «**malın verilməsinə**» heç bir məhdudiyyət qoyulmadan ehsan kimi paylanmasına icazə verilməsinin nəticələri bu gün də

Rusiyanın «**məxfi**» qrifli saxlanclarında gizlədilir.

İkinci səbəb isə, bu malın qaydasız, azad verilməsi böyümək-də olan nəslin əxlaqını, mədəniyyətini pozmaqdan başqa, Avropa ölkələrində, Rusiyada və s. uşaqların erkən yaşda cinsi əlaqələrə girməsindən irəli gələn sağlamlılıqlarındakı problemlərdən ömrü boyu əziyyət çəkməsinə səbəb olur.

Üçüncüsü isə, bu «**malın lisenziyasız verilməsi**» avtomatik olaraq dünyaya gələn körpələrin ata himayəsindən məhrum, mə-nəvi, psixoloji problemlərlə böyüməsi səbəbindən cəmiyyət üçün potensial təhlükə mənbəinə çevrilməsidir.

Dördüncüsü, cinsi əlaqənin ailə münasibətlərinin, sabit, ülvəi mə-nəvi dəyərləri çərçivəsindən çıxarılaraq təsadüfi çoxsaylı adamlarla fiziki mal satışına çevrilməsi qadının özünü də fiziki, mə-nəvi, psixoloji cəhətdən də normal insan halından çıxararaq cəmiyyət üçün cəmiyyətin nizamını, tarazlığını pozan bir təhlükə mənbəinə çevirir.

Sədaladığım bu dörd bənddəki mənfi halları, cəmiyyətdə mövcud olan fahişələrin sayın da nəzərə aldıqda onun cəmiyyət üçün nə dərəcədə təhlükəli olduğunu görməmək mümkün deyil. Mitinqdə iştirak edən, hətta polisə hücum etməklə «**cəngavərlik**» nümayiş etdirən qadınlara münasibətə gəldikdə isə onlar məqsədli şəkildə narkotik vasitələrə aludə edilərək cinayətə sövq edilən insanlar olub, öz məqsədlərinə nail olmaq üçün qurbanlıq qoyun kimi başqalarının əlində oyuncaq olan bədbəxt insanlardan başqa heç nə deyil.

Cəmiyyətdə belə, həm də dövlət quruluşunun, məzmun və mahiyyətindən irəli gələn digər ictimai bəlalərin qarşısının alınması, yəni, onun nəticəsi ilə müarizə aparmaq yox, dövlətin ən əvvəl iqtisadi sistemində olub, dövlətin ictimai sisteminin mahiyyətini müəyyən edən səbəblər aradan qaldırılmadıqca bu qəbildən olan problemləri əsaslı surətdə həll etmək imkan daxilində deyil. Dövlət mexanizmində həyata keçirilən dəyişikliklər də

oyunun qaydalarının, yəni sistemin dəyişilməsi yox, oyunun oyunçularının dəyişdirilməsi olduğundan qarşıda bu sahələrdə elə bir əsaslı müsbət dəyişikliklər də görünür. Fikrimi K.Marksın kapital haqqında dediyi fikri musiqiçilər kimi oranjıman etməklə mövcud quruluşun mahiyyətini bir qədər obrazlı ifadə etsəm, demək olar ki, – **“Kapitalizm quruluşu bir üzündə qan ləkəsi ilə doğulursa, ölkədəki mövcud quruluşdan doğulduğu gündən indiyədək təpədən dırnağa qədər qan süzlülməkdədir”**. Bu qan dama-dama qan dəryasında «sunamiyə» çevriləcəyi halda, xaricdə özlərinə imperiya quranların özlərini şəxsi təyyarələri və gəmiləri vasitəsilə qaçaraq qurtarmaq ehtimalı olsa da, vətəndaşların mütləq əksəriyyəti bu sunami qarşısında real məhv olmaq təhlükəsi ilə əliyalın üz-üzə qalmış olacaq. Keçmişlə yaşamaq özünü məhvə məhkum etməkdir. Lakin keçmişə unutmaq da olmaz, çünki, keçmişə daim xatırlamaq, gələcəyi görmək üçün, uzaq üfüqləri görməyə imkan verən sıldırım qayanın başında durmaq mahiyyətindədir.

Şapur Qasimi

23.03.2021

*“Hürriyyət” qəzetinin 17, 20, 24 aprel 2021-ci il
sayında çap edilmişdir*

YÜKSƏK ŞÜURLU CƏMİYYƏTİ İDARƏ ETMƏK ÇƏTİNDİRMİ?

Bu gün elektron KİV-nə baxarkən təsadüfən 1991-93-cü illərdə Rusiyanın vitse-prezidenti olmuş general-mayor Aleksandr Ruts koyun bir müsahibəsinə rast gəldim. Onun müsahibəsində bir məqam diqqətimi cəlb etdi. **O deyir ki, – «Mən qubernator olarkən orta məktəblərdə tədris proqramına iki fənnin, «hüququn və iqtisadiyyatın əsasları» fənnlərinin daxil edilməsinə çalışdım. Cavabında barmaqlarını beyini üzərində fırladıb**

(«bu, dəli olmusan, nədir» fikrinin, jestlə ifadəsidir – müəllif), – «Bəs sonra bu xalqı necə idarə etmək olar? – deyərək təklifi rədd etdilər. Hesab edirəm ki, xalqı idarə etmək lazım deyil, onunla saziş bağlamaq lazımdır. Belə halda cəmiyyət normal hüquqi, demokratik cəmiyyət olacaq».

Onun bu müsahibəsində ən önəmli fikir hələ orta məktəb illərindən, yəni vətəndaşların hələ ixtisaslar, peşələr, vəzifələr və s. üzrə istiqamətlərə parçalanıb qruplaşmadan öncə, hər bir vətəndaş erkən yaşlarından yaşadığı cəmiyyətin hüquqi sistemini (Anayasasını) və bu hüquqi sistemin yaranma mənbəi olan ölkənin iqtisadi sistemini öyrənməlidir ki, sonradan ixtisasından, peşəsindən, ictimai vəziyyətindən asılı olmayaraq bu iqtisadi sistemin yaratdığı iqtisadi münasibətlərin məzmun və mahiyyəti ilə bərabər, Anayasa və ondan irəli gələn konkret qanunların mənbəini, xarakterini bilərək öz həyat və fəaliyyətlərini buna uyğun qursun. Bu hər bir kəsə fərd olaraq, ümumilikdə isə cəmiyyətdə millət və xalq olaraq öz hüquqlarının təmin edilməsinə, qorunmasına, müdafiəsinə düzgün yol seçə bilməsinə imkan yaradır.

Bu fikri hələ 1876-cı ildə Fridrix Engels Anti-Dürinq əsərinin 288-ci səhifəsində daha geniş olaraq belə ifadə edir, – «İnsanların öz ictimai fəaliyyətlərinin qanunları, onlara yabançı olan, onların üzərində hökmranlıq edən təbiət qanunları şəklində bu vaxtadək insanlara qarşı duran qanunlar insanlar tərəfindən işə tam bələdliklə tətbiq olunacaq, deməli, insanların hökmranlığına tabe ediləcəkdir. İnsanların cəmiyyət halında birliyi bu vaxtadək təbiətin və tarixin yuxarıdan zorla qəbul etdirdiyi bir şey kimi onlara qarşı durduğu halda, indi onların öz azad işi olur. İndiyə qədər tarixin üzərində hakim olan obyektiv, yabançı qüvvələr insanların özlərinin nəzarəti altına keçir. Yalnız bu zamandan etibarən insanlar tam şüurlu olaraq özlərinin tarixini özləri yaratma-

ğa başlayacaqlar, onların hərəkətə gətirəcəkləri ictimai səbəblər yalnız o zaman insanların öz arzu etdikləri nəticələri ən çox dərəcədə və getdikcə daha artıq bir miqyasda təmin ediləcəkdir. Bu, bəşəriyyətin zərurət aləmindən azadlıq aləminə sıçramasıdır».

İnsanların bəşər tarixi boyu qul, təhkimli, nökr kimi köləlikdə yaşamasının obyektiv əsaslarını ümumilikdə iki hissəyə bölmək olar. Bunların birincisi insanların təbii proseslərin mahiyyətini, baş vermə mənbə və səbəblərini dərk etmədiyi zamanlarda təbii nemətlərin əldə edilməsi və istifadə etməyin qaydalarını bilmədiklərindən başqalarından asılı vəziyyətə düşməsi. İkinci səbəbi isə ictimai proseslərin mahiyyətini, başvermə mənbəi və səbəblərini dərk etmədiyi zamanlarda özlərinin şəxsi və ictimai (kollektiv, qrup) hüquqlarını bilmədiklərindən ideoloji, mənəvi, əxlaqi cəhətdən başqalarından asılı vəziyyətə düşməsi. Son yüz illiyin əvvəlinə, yəni, keçən əsrin 20-30-cu illərinə qədər elm və texnikanın inkişaf səviyyəsi çox aşağı olması səbəbindən insanların rəzil vəziyyətə düşməsində birinci səbəb, yəni maddi amil əsas rol oynayır. Cəmiyyətin idarə edilməsində hakim təbəqələrin vətəndaşlara öz subyektiv iradəsi əsasında aşkar, heç bir məhdudiyyəti olmayan zor tətbiq edilməsi də bu asılılıq və köləliyi qaçılmaz edirdi.

Keçən əsrin 20-30-cu illərindən bəri bu günədək mövcud olan nəinki kapitalizm, hətta feodalizm və quldarlıq quruluşuna malik olan ölkələr belə, bu quruluşların mahiyyətindən doğan iqtisadi-ictimai münasibətləri uyğun Anayasa və qanunlar vasitəsilə idarə edir və tənzimləyirlər. Bu gün əksər cəmiyyətlərdə bu münasibətlər və onları tənzimləyən üsul və qanunlar ümumilikdə Avropa və Şərq dəyərləri kimi ifadə edilir. Lakin hazırda nə ən mütərəqqi, hətta nöqsansız kimi təqdim edilən Avropa dəyərləri anlayışı, nə də, ən mürtəce dəyərlər kimi təqdim edilən

Şərq dəyərləri anlayışı heç də bu anlayışların ifadə etdiyi konkret iqtisadi-ictimai quruluşlarda mövcud olan nə proseslər, iqtisadi, ictimai münasibətlər, nə də onları tənzimləyən hüquq sistemləri haqqında obyektiv və aydın təsəvvür yaratmır. Buna görə də mən Azərbaycanda olan iqtisadi-ictimai proseslərin bəzi hallarının yaranması, onların məzmun və xüsusiyyətlərini, həm də bu münasibətləri tənzimləyən Anayasanın bəzi maddələrini şərh edəcəyəm. Çünki, Azərbaycan oxucusuna öz ölkəsində mövcud olan proseslər, münasibətlər daha yaxın olmaqla bərabər, Azərbaycan Respublikası Anayasası, hətta konkret qanunlarla bu proses və münasibətlərin necə tənzimlənməsini başa düşmək, real proseslərlə mövcud qanunları müqayisə etmək üçün imkanları daha çoxdur. Lakin bunu etməmişdən qabaq bir məsələni açıqlamaq zəruridir. Maraqlıdır ki, istisna edilmədən dünyanın bütün ölkələrində cəmiyyətin sosial-inzibati quruluşunun mahiyyətini müəyyən edən iqtisadi sisteminin əsaslarının cəmiyyətdə kütləvi tədris və təbliğ edilməsi, həm də onun elmi əsaslarla, təhriflərə yol verilmədən tədris və təbliğ edilməsi, cəmiyyəti idarə edən hakim qüvvələr tərəfindən çox sərt formada, qəzəblə qarşılır və buna bütün mümkün üsul və vasitələrlə yol verilmir. Bunun birinci səbəbi bundan ibarətdir ki, əgər iqtisad elminin bu sahəsi, yəni sosial-iqtisad təhrif edilmədən, kütləvi surətdə tədris və təbliğ edilərsə, vətəndaşların mütləq əksəriyyəti mövcud rejimin bütün eybəcərliklərini görməklə bərabər, ölkədə hansı idarəetmə sisteminin qurulmalı olduğunu bilməklə, hakim təbəqədən israrla bunu tələb edərlər. Yəni, ictimai şüur səviyyəsi artmış cəmiyyəti köhnə, mürtəce qaydalarla idarə etmək çox çətin, bir çox hallarda isə mümkün deyil. Digər tərəfdən mövcud quruluşun idarəetmə qaydalarını tam mənimsəmiş hakim qüvvələrə yeni idarəetmə üsul və qaydalarına vərdiş etmələri, mənimsəmələrindəki çətinlikdən əlavə, əksər hallarda onların şəxsi hazırlıq səviyyəsinin çox aşağı olması səbəbindən hakimiyyəti itirmək təhlükəsi çox

olduğundan bu dəyişikliklərə son dərəcə sərt müqavimət göstərməyə məcbur olurlar. Cəmiyyətdə, cəmiyyət və hakimiyyətin maraqları arasında yaranan bu ziddiyyət vaxtında, dinc yolla, islahatlar vasitəsi ilə həll edilmədikdə, bu ziddiyyət tədricən böyüyərək iri miqyaslı ictimai kataklizmlərə gətirib çıxarır. Buna görə də əksər ölkələrdə hakim qüvvələr çox zaman bu islahatları idarəetmə formalırının dəyişdirilməsi, və ya kadrların dəyişdirilməsi vasitəsilə islahat görüntüsü yaratsalar da, bu tədbirlər cəmiyyətdə uzunmüddətli sabitlik yarada bilmir. Bu gün texniki, iqtisadi, ictimai cəhətdən şərq ölkələrinə nisbətən inkişaf etmiş qərb ölkələri kapitalizm sisteminə uyğun müəyyən etdikləri idarəetmə qaydalarını mütləq demokratiya, insan və vətəndaş hüququ ölçüsü kimi elan etməklə yanaşı, dinin təşkilati mövcudluğunu da saxlayaraq ondan siyasi vasitə kimi istifadə etməklə cəmiyyəti şərq ölkələri ilə müqayisədə daha liberal üsullarla, lakin onun da mahiyyətdə saxtakarlıq, yalan, aldatma, iqtisadi köləliyin bir qədər müasirləşdirilmiş pərdələnmiş forması ilə idarə edirlər.

Şərq ölkələrində, o cümlədən keçmiş SSRİ ərazisində yaradılan dövlətlərdə isə dövlət feodalizminin müxtəlif formalarını demokratiya, «**hüquqi dövlət**» kimi qələmə verməklə yanaşı, qərb ölkələrini yamsılayaraq dinin təşkilati mövcudluğunu önə çəkib, ondan siyasi alət kimi, xüsusilə vətəndaşların hakimiyyətə itaətdə saxlamaq baxımından daha çox istifadə edilir. Rusiyada Aleksandr Rutskovun hüquq və iqtisadın əsaslarının orta məktəb proqramına daxil edilməsi üzrə təşəbbüsünün rədd edilməsinin əsil səbəbi də, məhz hakim qüvvələrin mütləqiyyət üsul-idarəsi şəraitində onların cəmiyyətə sırıdıqları yalanların, saxta islahatların mahiyyətini vətəndaşların başa düşməsinə qətiyyənlə istəməməsidir. Bu üsul yüz il bundan əvvələ qədər əhəlinin mütləq əksəriyyətinin hətta yazıb-oxuya bilmədiyi, rabitə və kütləvi informasiya vasitələrinin bu günə nisbətə demək olar ki, mövcud olmaması, cəmiyyətin ictimai şüur səviyyəsinin çox

aşağı səviyyədə olması və s. səbəblərdən özünü müəyyən qədər doğruldurdu. Bu gün isə cəmiyyətin ictimai şüur, təhsil, savad səviyyəsində, rabitə və kütləvi informasiya vasitələrinin bu günkü inkişaf səviyyəsində cəmiyyətin köhnə üsullar vasitəsilə idarə edilməsi həm vətəndaşlar, həm hakim qüvvələr, ümumilikdə isə cəmiyyət və dövlətçilik üçün ən təhlükəli, böyük fəlakətlərə səbəb ola biləcək bir amildir. Həm də, ən pis olan cəhətdə budur ki, bu yalanlar və saxtakarlıqlar təkcə dövlət piramidasının bütün pillələrində oturan məmurların sözləri və əməlləri arasındakı kəskin ziddiyyətlə bitməyib, hətta ölkənin Anayasa və qanunları, tədris sisteminin məzmunu, KİV-nin fəaliyyətini ilə cəmiyyətdəki hadisə və proseslərin arasında olan ziddiyyətdə də özünü açıq biruzə verir.

Anayasaya öləri belə baxdıqda, cəmiyyətin bütün bu bələlərinin mütləq əksəriyyətinin hüquqi əsası məhz Anayasada qoyulduğu çox aydın görünür.

Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Anayasasının 7-ci maddəsinin III bəndində oxuyuruq; – «Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil edilir:

– qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həyata keçirir. Yəni, Milli Məclisin üzvləri, sədri də daxil olmaqla gördüyü işə görə əmək haqqı alan muzzdlu olmaqla, ölkəni idarə etməli olan qanunları hazırlayır və qəbul edir. Əsas olan da budur ki, **qanunvericilik hakimiyyəti nə Milli Məclisin sədrinə, nə üzvlərinə, nədə ki, ümumilikdə Milli Məclisə məxsus deyil.**

– məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir. **Yəni hakimiyyət məhkəmə hakimiyyəti nə məhkəmə sədrələri, nə hakimlər, nə də ümumilikdə məhkəmələrə məxsus deyil.** Onlar Milli Məclisin qüvvəyə

minmiş qanunlarına uyğun olaraq məhkəmə proseslərini əmək haqqı müqabilində reallaşdıran mizdli işçilərdir.

– **icra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə mənsubdur.** Cəmiyyətin ictimai bələdlərinin böyük əksəriyyəti Anayasanın məhz 7-ci maddəsinin III bəndinin bu hissəsindən qidalanır. Belə ki, Anayasanın digər maddə və bəndlərində göstərəcəyim eybəcərliklərin, eləcə də bu günədək, bu gün də cəmiyyətdə mövcud olan cinayətkarlıq, rüşvətxorluq, insanların iqtisadi, inzibati, cismani, mənəvi, psixoloji terroru, qanunsuz, sifarişlə, həbs edilməsi, onların işkəncələrə məruz qoyulması özünün mövcudluq təminatını məhz bu bir sətirdən alır. İndi isə bunun səbəbini, mahiyyətini və bəzi məzmun detallarını açıqlayaq.

Məlumdur ki, cəmiyyətin idarə edilməsi qanunlar əsasında həyata keçirilməlidir və bu qanunları pozanlar həmin qanunlarda müəyyən edilən qayda və həddə cəzalanmalıdırlar. Əslində qəbul edilmiş qanunlar ədalətsiz olduqda belə bu ədalətsiz qanunları qəbul edənlər uyğun məsuliyyət daşımalı, qanunlar ədalətli olduğu halda isə məhkəmə prosesi və qəbul edilən məhkəmə qərarlarında bu qanunların tələb və çərçivəsindən kənara çıxan hakimlər, bu qanunlarda nəzərdə tutulan məsuliyyətə cəlb edilməlidirlər. Belə halda cəmiyyətdə ədalətsiz qanunlar qəbul etməyə və ədalətli qanunları da pozmağa çox az adam həvəskar ola bilər. Birincisi vətəndaşlar ədalətli və ya ədalətsiz olmasından asılı olmayaraq qanunları, iqtisadi proses və münasibətlərin və onlardan irəli gələn ictimai proses və münasibətləri dərk etmədiyindən və bu proses və münasibətləri tənzimləyən qanunları bilmədiyindən onları poza bilər. **A.Rutskoyun «hüquq və iqtisadiyyatın əsaslarının orta məktəb proqramına daxil edilməsi»** cəhdləri cəmiyyətdə məhz bu naqisliyin aradan götürülməsi üçün fəvqəladə əhəmiyyətli məsələdir. Bu cəmiyyətdə

vətəndaşların bilməyərəkdən yol verdiyi qanun pozuntuların mütləq əksəriyyətini aradan qaldırmaqla bərabər, millət və bütövlükdə cəmiyyət üçün fəvqəladə və tələyüklü məsələlər haqqında qəbul edilən sənədlərdə də referendum zamanı 7-ci maddədə və bu maddənin doğurduğu eybəcər, əsaslı səhvlərə yol verilməsinin qarşısı alınmış olardı.

Bəs hakimiyyət anlayışı nədir? Hakimiyyət anlayışının məzmunu və mahiyyətini dərk etmək üçün öncə mülkiyyət hüququna və onun predmetinə müraciət edək. Mülkiyyətin əsas beş predmeti, obyekt mövcuddur. 1. Bunlar insanın şəxsi iş qüvvəsi, insanın hər hansı bir əqli və ya fiziki iş prosesində öz iş qüvvəsini tətbiq etdiyi əməyi, yəni, hər hansı bir prosesdə tətbiq, sərf etdiyi iş qüvvəsinin konkret miqdar və keyfiyyətinin məcmuu. 2. İnsanın hər hansı bir əqli, maddi nemət istehsalı və ya hansısa xidmətin göstərilməsi üçün öz iş qüvvəsini tətbiq etdiyi əmək prosesində istifadə edilən və əmək prosesinin iqtisadi komponenti olan əmək vasitələri və materiallara sahib olması, yəni, onun əməyinin iqtisadi azadlığı. 3. İnsanın əməyinin inzibati azadlığı, yəni, onun öz iş qüvvəsini hər hansı bir məhsul istehsalı və ya xidmət prosesində əməyini tətbiq etmək üçün inzibati azadlığı. Bu məsələ bu gün müxtəlif lisenziya və **icazələrlə** tənzimləndiyindən bu prosesin bütün detalları azad sahibkarlıqla məşğul olmaq istəyənlərə məlum olduğundan mən bunun üzərində dayanmıram. 4. İnsanların özünün şəxsi inzibati azadlığı, yəni onun təhsil, iş, peşə, yaşayış yeri seçmək, söz, əqidə azadlığı və s. hüquqlarının reallaşdırılması hüququnun kiminsə və ya kimlərinsə icazəsi, razılığı olmadan onun özünə məxsus, mənsub olması. 5. İnsanın maddi cəhətdən, yəni iqtisadi azadlığıdır ki, bu da hər bir insanın şəxsi istehlakla birlikdə, onun istehsal tələbatının ödənilməsi baxımından, iqtisadi azadlığıdır.

Mülkiyyətin bu beş elementi hər bir insanın öz mülkiyyətində

olmadıqca onun tam azadlığından söhbət belə gedə bilməz. Hər bir insanın azadlıq səviyyəsi məhz bu amillərin onun mülkiyyətində olması səviyyəsindən birbaşa asılıdır. Hər bir insan fərd olaraq ayrıca, təcrid olunmuş halda deyil, ailə, kənd, şəhər, dövlət anlayışları ilə çərçivələnən məkanlarda başqa insanlarla qarşılıqlı əlaqə və münasibətlərdə yaşaması, fəaliyyət göstərməsi səbəbindən, ona mənsub, məxsus, olmalı olan sahiblik hüququnun bir hissəsi vətəndaşı olduğu cəmiyyətin idarə olunması, yəni onun başqaları ilə olan şəxsi, kollektiv və ümummilli münasibətlərin tənzimlənməsi üçün öz hüquqlarının bu hissəsi ona məxsus ola bilmir. Vətəndaşın hüquqlarının ona bilavasitə məxsus olmayan hissəsinin miqdarının həcmi isə, birbaşa hər bir cəmiyyətdə həm də ümumiyyətlə beynəlxalq müstəvidə elmin, texnikanın, iqtisadiyyatın, cəmiyyətin ictimai şüur səviyyəsi və cəmiyyətin idarə edilməsi üsullarının inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Cəmiyyətdaxili münasibətlər hər bir ölkənin Anayasası və ondan irəli gələn qanunlar, dövlətlərarası, beynəlxalq münasibətlər isə qanun statusu daşıyan beynəlxalq miqyasda qəbul edilən hüquqi normalar və dövlətlər arasında bağlanan ikitərəfli, üçtərəfli və s. müqavilələr əsasında tənzimlənilir. Yəni, bütün hallarda vətəndaşların ümumi mənafehi və münasibətlərinin tənzimlənməsi üçün zəruri olan hüquqları birbaşa, bilavasitə özləri tərəfindən reallaşdırılması mümkün olmadığından vətəndaş bu funksiyaları başqasına güzəştə getməli olur. Bu münasibətləri **QANUN** tənzimlədiyindən vətəndaşların bu hüquqları **QANUNA** mənsub, məxsus olmalı, yəni **QANUNUN SAHİBLİYİNDƏ** olmalıdır. **Ancaq bu halda QANUN ŞAH** ola bilər. Azərbaycan Respublikası Anayasasının 7-ci maddəsinin III bəndində isə **hakimiyyət QANUNA DEYİL, PREZİDENTƏ verilib. Yəni, ölkə qanunvericiliyinin əsas sənədində hakimiyyət**

yət Qanuna mənsubluğa məxsusluğa, QANUNUN mülkiyyətinə, sahibliyinə yox, PREZİDENTİN mülkiyyətinə, sahibliyinə verilib. Deməli, **ALİLİK** qanuna deyil, prezidentə verilib. Məhz bu, ölkədə qanunun ali olmasını imkansız edir.

Hakimiyyət, deməli alilik qanuna verildikdə, qanun cansız, həm də ali varlıq olduğundan, eləcə də ailə üzvləri, qohumları, dost-taşıları, əsəbləri, emosiyaları, maraqları və s. olmadığından və prezident də qanunvericilik, məhkəmə və digər dövlət orqanlarının muzzdlu məmurları kimi bu qanunların mahiyyəti, məzmunu və çərçivəsinə əməl etməyə borcludur. Əks halda qanunla müəyyən edilən cəza qaçılmazdır. Çünki, bu halda dövlət idarəetməsinin bütün strukturları bu tələbə cavab verən konstruksiyada və formada qurulur. Əgər bu gün Azərbaycanda Anayasada hakimiyyət, yəni hər bir vətəndaşın fiziki, iqtisadi və s. mövcudluğunu, qanunların tətbiq edilməsi və onlara riayət edilməsi, milli mülkiyyətin bölüşdürülməsi və başqalarının mülkiyyətinə verilməsi və s. əhatə edən, ölkənin bütövlükdə mütləq mülkiyyəti hüququnun prezidentə verilməsindən sonra ölkədə baş götürüb gedən böyük və mütəşəkkil iqtisadi, siyasi, kriminal və s. cinayətlərin, qanunsuzluqların baş verməsində prezidenti və ya onun ailə üzvlərini günahlandırmaq olarmı? Bu gün tutduqları vəzifədən uzaqlaşdırıldıqdan sonra, bütün mümkün cinayətlərdə təqsirli bilinən, «**dövlətə xidmətlərinə**» görə yüksək dövlət mükafatları almış, məmurlar doğrudanmı günahkardır?

Bu gün hakimiyyətdə olanları, hakimiyyət piramidasından düşürülənləri yamanlayan, nümayişlər, mitinqlər təşkil etməyə cəhd göstərən «müxalifət partiyaları» funksionerləri bütün bu eybəcərliklərdə günah payı və funksiyaları nə olub və bu gün də nədir? Bu vəziyyətin yaranmasında xalq olaraq sırası vətəndaşların məcmuu olan kütlənin günahı nədir?

Bütün bu sualların düzgün cavabını tapmadan yaranmış vəziyyətdən çıxmaq üçün düzgün yol tapmaq da mümkün deyil. Düzgün cavabı tapmaq üçün isə bu günkü hakimiyyət sülaləsinin hakimiyyətə gəlmə dövrünə, hakimiyyətə gəlmə üsullarına və bu proseslərin iştirakçılarının bu məsələlərdə roluna qısa nəzər salaq.

Əliyevlərin hakimiyyətə gətirilməsi və bundan sonra daim hakimiyyət uğrunda mübarizəsi öz başlanğıcını Mir Cəfər Bağirov həbs edildikdən və Moskvanın onun yerinə İmam Mustafayevi təyin etdikdən sonra, Mikoyanın köməyi, dəstəyi ilə Həsən Əliyevin Azərbaycan SSR KP MK-nin katibi təyin edilməsindən başlayır. O zaman Mirzə İbrahimov və İmam Mustafayevin SSRİ-nin məxsus vəhşi terror mexanizmindən qorxmayaaraq Azərbaycan türklərinin bu günkü mövcudluğunu təmin edən türk dilimizin qorunması, yəni, onun assimilyasiyası prosesini əsaslı surətdə zəiflədilməsini təmin edən, lakin bu gün də **Moskvanın nəzərində böyük cinayət, millətimiz üçün isə böyük qəhrəmanlıq** olan, Azərbaycan dilinə ikinci dövlət dili statusu verilməsi üçün əsaslandırılmış təklifi, Əliyevlərin hakimiyyətə gəlməsini də bir qədər ləngitmiş oldu. Belə ki, Kreml İmam Mustafayev, Mirzə İbrahimovla birlikdə Həsən Əliyevi də vəzifəsindən azad etdi. Lakin bu vaxta qədər, yəni Həsən Əliyev mərkəzi komitənin katibi vəzifəsindən azad edilənə qədər Kremldəki himayədarları və onların Azərbaycan dövlət orqanlarında yüksək vəzifə tutan nümayəndələri vasitəsilə Heydər Əliyev Azərbaycan SSR DTK-ndə (KQB-də), Həsən Əliyev mərkəzi komitəyə katib vəzifəsinə gətirildikdən sonra isə onun köməyi ilə rəsmən Mehriban Əliyevanın ana babası sayılan Nəsir İmanquliyev Mərkəzi Komitədə təlimatçı vəzifəsinə təyin edilmişdi. Nəsir İmanquliyevin səhhətində olan problemə görə

övladı olmadığından onun arvadının və Heydər Əliyevin qohumu olan erməni ailəsindən yeni anadan olan Aidanı övladlığa götürmüşdür. Bu məsələ, guya Bayıldakı doğum evində bir erməni qızının qeyri-rəsmi dünyaya gətirdiyi qız uşağından imtina etməsi kimi rəsmiləşdirilmişdir. 1966-cı ilin sonunda MK-nın I katibi V.Axundovun təşəbbüsü və katibi Şıxəli Qurbanovun rəhbərliylə «Bakı» və «Bakı» qəzetləri təsis edilib, Nəsir İmanquliyevi bu qəzetə baş redaktor göndərməklə onu MK-dan uzaqlaşdıran Şıxəli Qurbanov 1967-ci ildə Novruz bayramını **«Bahar bayramı»** adı ilə leqallaşdıraraq respublikada onu təntənəli surətdə qeyd edilməsi, əvvəlcə onu Kremlə çağıraraq ondan bu bayramın dini və milli məsələlərlə əlaqəli olması barədə Kremlin ittihamlarının elmi əsaslarla əsassız olmasını sübut etsə belə, bir neçə aydan sonra onun damağına vurulan iynə ilə həyatına son qoyulması ilə nəticələndi. Heydər Əliyevin atasının Qarık adlı, anasının isə Satanik adlı erməni qadın olması haqqında hətta İngiltərə mətbuatında xəbərlər dolaşmaqdadır. Mən Əliyevlərin son 61 il ərzində hakimiyyət uğrunda mübarizəsi, onların etnik və genetik məxsusluğu, eləcə də onların gördükləri yaxşı və pis əməlləri haqqında bildiyim, eşitdiyim, xarici və Azərbaycan mətbuatında başqalarının onlar haqqında, və özlərinin özləri haqqında dedikləri fakt və məlumatların bəzilərini qeyd edirəm. Çünki məqalənin məqsədi Əliyevləri və daha kimlərisə, nədəsə ittiham etmək yox, Azərbaycan cəmiyyətinin bu günkü durumunun səbəblərini, proseslərin cəmiyyət və dövlətimiz üçün çox təhlükəli olan inkişaf meyillərini (tendensiyasını) müəyyən edərək, bu vəziyyətdən cəmiyyətin bütün üzvlərinə və dövlətə daha az itkilərlə və iqtisadi-ictimai kataklizmlərə yol vermədən səmərəli çıxış yolunun müəyyən edilməsidir.

Bundan başqa hələ indiyədək heç kəs nə tarixi, nə də tarixdə

cinayət törədib heykələ dönən və dönməyənləri müqəssirlər kürsüsünə oturmaq bilməyib, bu mümkün də deyil. Cinayətlər törədib, bu gün ayaqda olanları da bu kürsüdə oturtmağa mənim nə səlahiyyətim, nə də belə bir gücüm olmadığından, qarşımda belə bir məqsəd durmur da. Eləcə də valideynlərinin kimliyinə, cinayətlərinə görə də heç kim məsuliyyət daşımamalıdır. Bu ədalətsizlik olardı.

Hakimiyyəti əlinə almaq həyatının məqsədi olan Heydər Əliyevin bu məqsədinə nail olması üçün 1967-ci il artıq birbaşa finiş xətti idi. Onun hakimiyyətə olan hərisliyini özü də bir neçə dəfə telemüsahibəsində xüsusi vurğu ilə qeyd edirdi ki, – **«Mən həmişə, hər yerdə birinci olmaq istəyirəm»**. Onda bu istək isə adi insan istəyindən fəvqəladə dərəcədə fərqlənirdi. Buna görə də onun hakimiyyətə çatmaq, hakimiyyəti əlində saxlayaraq insanlar üzərində hökmranlıq etməsi üçün istənilən cinayətə əl atması mənim üçün heç də gözlənilməz bir hadisə olmayıb. Mən H.Əliyevin 1967-ci ilə qədər, nə də sonra 1985-ci ildə SSRİ rəhbərliyindən uzaqlaşdırılmasına qədər onun işlərindən danışmaq fikrim də yoxdur. Birincisi ona görə ki, onun bu dövrlərdəki fəaliyyətinin Azərbaycanın bu günkü durumuna birbaşa təsiri həlledici dərəcəsində deyil. İkincisi isə onun həmin dövrlərdə gördükləri yaxşı işlər barəsində mətbuatda yetərinə yazılıb, cinayətləri barədə isə 1988-89-cu ildə SSRİ prokurorluğu tərəfindən cinayət məəcəlləsinin 116 maddəsi üzrə cinayət işi açılıb və məlum hadisələr nəticəsində nəticəsiz qalıb. Bu fakt həmişə mənimlə bir idarədə işləyən və **Heydər Əliyevə uzun illər ərzində yaxşı bələd olan Kəngərli soyadlı bir yaşlı kişinin hələ 1982-83-cü illərdə çox vaxt Heydər Əliyevi və Mir Cəfər Bağirovu müqayisə edərək dediyi**, – **«Bu, (yəni, H.Əliyev – müəllif) Bağirov kimi axmaq deyil. Heç bir zaman yaxasını məhkəmənin əlinə verməz»**, – sözlərini xatırladır.

Kremlə M.Qorbaçovla birincilik uğrunda mübarizədə uduzacağını H.Əliyev hələ Azərbaycanda Kamran Bağirov hakimiyyətdə olarkən başa düşmüşdür və təcrübəli, istedadlı və peşəkar xəfiyyə kimi Bakıda hakimiyyəti ələ almaq üçün aşağıdan üsyan təşkil etmək məqsədilə Naxçıvan meşələrində təlim görmüş adamlardan başqa bütün respublikada, xüsusilə Bakıdakı təcrübəli kadrlarını dövlət çevrilişinə hazırlığa səfərbər etmişdi. Kamran Bağirov hakimiyyətdən gedən kimi, kütləvi hərəkətlə H.Əliyevin lider təyin etdiyi Əbülfəz Əliyevi, Ayaz Mütəllibova ustalıqla pərçim edilmiş Ramiz Mehdiyevin vasitəsilə hakimiyyətə gətirdi. Sonra isə İsa Qəmbərovun məxsusən Naxçıvandan əvvəlcə Milli Məclisin spikeri kimi gətirilmək üçün vəzifəsini hələ də donu açılmayan **«plombir» dondurması** kimi dondurması, sonra isə müəyyən hazırlıq işlərindən sonra Əbülfəz Əliyevin Kələki səfəri kimi tragikomediya səhnələrindən sonra nəhayət H.Əliyev rəsmən Azərbaycanda hakimiyyəti ələ aldı və Azərbaycanda bu günə mövcud olan quruluşu qurdu. Azərbaycanın bu günkü durumu bütün kompleksi ilə birlikdə Azərbaycanın Rusiya-Qacar dövləti, Rusiya-Osmanlı müharibələrinin sonuncundan başlayaraq, çar Rusiyası, SSRİ və SSRİ dağıldıqdan sonra Azərbaycanın daxilində, onun ətrafında, eləcə də bu dövrlərdə dünyada baş verən qeosiya proseslərlə mühüm bağlılıqları var. H.Əliyev Azərbaycan SSR-sı DTK-nə işə qəbul edildikdən sonra, o dövrdən Azərbaycanın daxilində gedən proseslərin bir hissəsinin sırası icraçısına, 1967-ci ildən başlayaraq artıq respublikada hakimiyyət uğrunda mübarizənin əsas oyunçusuna, 1969-cu ildən etibarən isə SSRİ-də hakimiyyət uğrunda mübarizənin əvvəlcə sırası, siyasi büronun üzvü olduqdan sonra isə əsas oyunçulardan birinə çevrilmişdir. Birincilik uğrunda mübarizədə M.Qorbaçova uduzan H.Əliyev Azərbaycana qayıdaraq, Azərbaycanda hakimiyyəti əlinə ala bildi. Bu uzun

və ağır mübarizədə H.Əliyev çox cinayətlər törətmişdir. Onun bu cinayətlərinin 116-sı üzrə Moskvada SSRİ Baş Prokurorluğu 1988-ci ildə cinayət işi açmış, lakin sonrakı məlum hadisələr səbəbindən sona çatdırılmamışdır. Bu adamın özü təzadlı olduğu kimi, əməlləri də təzadlı olub və bu gün də ona olan münasibət cəmiyyətin fərdi, qrup olaraq münasibətləri tamamilə fərqli və ziddiyyətlidir. Məsələn, bu gün onun hakimiyyətdə olan yaxınları ona vaxtilə SSRİ-də hər yerdə Leninə heykəl qoyub, əbədi və mütləq ümummilli lider statusunda qələmə verildiyi kimi, eynilə Leninə olan münasibəti nümayiş etdirir. Bir hissəsi isə bir çox cinayətlərdə günahlandıraraq, Azərbycanın tarixində onu ən böyük və qatı cinayətkar olduğunu iddia edir. Bu fikirlərini də çox zaman onun milliyyətcə erməni olması, ermənilərlə və qarışıq millətdən olanlarla sıcaq münasibətləri və işbirliyinin olması ilə əsaslandırırlar. Bəs, obyektiv həqiqət haradadır?

İlk öncə qeyd edək ki, kimisə, xüsusilə H.Əliyev kimi uzun, təzadlı, qaynar, həyat yolu keçərək, böyük bir dövr ərzində nəinki Azərbaycandakı ictimai-siyasi proseslərin, hətta SSRİ kimi nəhəng imperiyada baş verən hadisə və proseslərin mərkəz dairəsində, həm də onun fəal fiqurlarından olan adamın fəaliyyətini bu proseslərin bütün detallarını, həm də müxtəlif prizmalardan obyektiv təhlil etmədən, onun cinayətkar və ya qəhrəman olduğunu iddia etmək mümkün deyil. Ona görə əvvəlcə cinayət və qəhrəmanlıq anlayışının nə olduğunu və onun hansı meyarlara əsasən müəyyən edildiyinə nəzər salaq.

İctimai hadisə və proseslərin obyektiv qanunları olan türk aqillərindən qalan deyimlərdən birini yada salım, – **«Dəyəniyin iki başı var» – deyib türk aqilləri.** Yəni, hər bir hadisə, insan hərəkəti və s. bütün hallarda və ən primitiv yanaşmada belə, ən azı iki, tamamilə əks qütbədən qiymətləndirilə bilər. Yəni, hər hansı bir cinayət zərər çəkmişin mənafeyi baxımından cinayət

olduğu halda, cinayətin sifarişçisi və ya sifarişdə heç bir əli olmayıb, onun mənafeyinə uyğun gələn tərəf üçün, cinayəti törətmiş adam qəhrəmandır. Bu baxımdan H.Əliyevin və başqa ictimai-siyasi xadimlərin bu proseslərdəki fəaliyyəti məhz bu qaydada, faktlar əsasında təhlil edilərək, qiymətləndirilməlidir. Məsələn, vətən müharibəsində erməni əsgərlərini öldürən əsgərlərimiz bizim mənafeyimiz nəzərindən baxanda bizim **QƏHRƏMANLARIMIZ**, ermənilərin mənafeyi baxımından **cinayətkardır**. Cinayətkarlığı və qəhrəmanlığı müəyyən edən başqa meyarlar da mövcuddur. Hər bir ölkənin yurisdiksiyasında baş verən hadisənin cinayət və ya qəhrəmanlıq aktı olması həmin ölkənin uyğun hadisəni tənzimləyən qanun və ya qanunlar əsasında müəyyən edilir. Bu baxımdan SSRİ dövründə cinayət törətmiş adamların hərəkətləri, o cümlədən, SSRİ Baş prokurorluğu tərəfindən H.Əliyevə 116 maddə üzrə açılan cinayət işinin cinayət və ya qəhrəmanlıq olması SSRİ dövlətinin mənafeyi və qanunvericiliyinə əsasən birmənalı olaraq **cinayət** kimi qiymətləndirilməsi, onun bu işlərdəki əməllərinin SSRİ-də mövcud olmuş qanunvericilik və SSRİ dövlətinin mənafeyi baxımından yox, Azərbaycan Respublikası və Azərbaycan xalqının mənafeyi baxımından qiymətləndirilməlidir. Ancaq məsələnin belə yanasması halında biz az-çox obyektiv qənaətlər əldə edə bilərik. Mən bu mövzuya səthi də olsa ona görə toxundum ki, bu gün Azərbaycanda baş verən hadisə və proseslərə hakimiyyət və onun tərəfdarları ilə, hakimiyyətə qarşı olanların obyektiv yanasmaması üzündən cəmiyyət üçün xoşagəlməz, zərərli, hətta təhlükəli ziddiyyətlər, qarşıdurmalar yaranır.

1988-ci ildə bugünkü «Azadlıq» meydanındakı mitinqlərdən başlayaraq bugünkü «hakimiyyət-müxalifət» qarşıdurmasının mahiyyəti, məzmunu, bu teatr səhnələrinin aktyorlarının qarşılıqlı münasibətləri, respublika əhalisinin mütləq əksəriyyətinə

məlumdur. Bu o deməkdir ki, bu hadisələrin mahiyyəti adi orta təhsilli sürücüyə, fəhləyə, xadiməyə məlumdursa, ölkədə maraqları olan dövlətlərin kəşfiyyatının istənilən qədər məlumat mənbəyi olduğundan, onlar vətəndaşlardan daha çox məlumatlıdır. Yenə də faktlara müraciət edək. Hələ «Azadlıq» meydanında təşkil edilən mitinqin əsas təşkilatçısının H.Əliyev olduğunu, AXC-ni H.Əliyev yaratdığını, H.Əliyev 1993-cü ildə hakimiyyəti AXC-dən təhvil aldığı zaman bu prosesin rəhmətlik İsmayıl Şıxlının Milli Məclisdə dediyi kimi M.F.Axundovun «Aldanmış kəvakiblər» hekayəsindəki «Yusif Sərrac» oyunu olduğu, SİDSUN-un iclaslarında və s. Əbülfəz Əliyevin «Mən Süleyman Dəmirələ dedim ki, elə mən Heydər Əliyevin adamıyam da», «Heydər Əliyev mənə deyirdi ki, respublikada vəziyyət nə qədər pis olsa, bizə o qədər yaxşıdır», – sözləri, İsa Qənbərovun xüsusi olaraq H.Əliyevə görə «vəzifə dondurma» oyunu, respublikada yaradılaraq H.Əliyevin himayəsində fəaliyyət göstərən partiyaların Ayaz Mütəllibov dediyi kimi, – «H.Əliyevin kooperativləri» olması, uzun illər hakimiyyət pillələrində qərarlaşıb milyardlarla sərvətə sahiblənən komanda üzvlərinin orden, medallarla təltif edilərək, hətta ixtiyar yaşında təqayüdə deyil, daha az əhəmiyyətli vəzifələrə göndərildikdən sonra aralarındakı «yetimləri», müqavimət göstərməyə cəhd göstərənləri həbs edilib, arxalıları və özünü əlində olan kompromatlarla müdafiə etmək qabiliyyətində olanlara, «kooperativ» sədrləri və digər elm adamları və s. vasitəsilə barmaq sil-kələnməsi, islahatlar adı ilə sistem dəyişiklikləri deyil, ancaq «yoğunlanmış» komanda üzvlərini daha gənc nəsil ilə əvəzlənməsinin və s. nə olduğunu hamının bildiyini, hətta bu gün AXC-nin, Müsavatın və sairənin elan etdikləri mitinqlərə yüz nəfərdən artıq adamı cəlb edə bilməməsi də çox aydın göstərir. Belə

bir halda H.Əliyevin, deməli bugünkü hakim ailənin hakimiyyətə gətirilməsi oyununun ən sədaqətli oyunçularından biri olan İsa Qənbərovu və onun dəstəsini «Xocalı qətliamı» abidəsinin ziyarətinə polis «icazə» vermir, ölkə prezidenti başda Ə.Əliyev və İsa Qənbərov olmaqla AXC-Müsavat cütliyünü Qarabağı ermənilərə təhvil verməkdə günahlandırır. «Müxalifət» də öz növbəsində H.Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra birdən-birə 36 batalyonu ləğv etməklə o zaman Azərbaycan ordusunu məhv etməklə Qarabağı ermənilərə təhvil verməkdə, üstəlik H.Əliyevin ermənilərlə bu barədə razılığa gəlməsi faktlarını açıqlayırlar.

Cəmiyyətin belə ucuz ssenarilər vasitəsilə idarə edilməsinə «müxalifətin», alimlərinin, ziyalılarının, hətta deputatlarının guya əhalinin mənafeyini müdafiə edərək kütlə vasitəsilə hakimiyyət qarşısında «uşaq pulu verilməsi», «mitinqlərə icazə verilməsi» kimi gülünc tələblər irəli sürməsi ölkədəki vəziyyəti nəinki yaxşılaşdırmır, ölkədə sabitliyi pozmaqla yanaşı, vəziyyətdən nə qədər ağır və çətin olsa belə düzgün çıxış yolunu tapmaqdan həm kütləni, həm də hakimiyyətin özünü sapındırır. Fərz edək ki, hakimiyyət «saqqaldan kəsib bıça yapışdırmaqla» uşaq pulu verdi. Bununla respublikada əhalinin güzəranı yaxşılaşacaqmı? Əlbəttə ki, yox. Bu dəfə «saqqaldan» payı kəsilən əhali ayağa durub Sahil Babayevin nənəsinin erməni olduğunu açıqlamaqla hədələyəcək. Guya Sahil Babayevin nənəsi erməni olmasaydı əhalinin sosial təminatına ayrılan və ya dövlət büdcəsinə daxil olan vəsait artacaqdı. Yaxud hökumət və dövlət başçısının nazir olaraq Sahil Babayevin qarşısına qoyduqları şərtlər, vəzifə fəaliyyətinin məqsəd və üsulu dəyişəcəkdimi?

Azərbaycanda bu gün istisna edilmədən hər bir vətəndaşın ata-anasının, nənə-babasının kim olmasından asılı olmayaraq ən müqəddəs borcu və vəzifəsi Azərbaycanı hər tərəfdən əhatəyə alaraq dövlət müstəqilliyini açıq-açıqna təhdid

edənlərdən qorumaq, Şəhid ailələrinin, Diri Şəhidlərimizin, Yaralı və yarasız Qazilərimizin, qarlı-boranlı, yağışlı havada dağlarda, düzənlərdə, gecə-gündüz düşmənlə, ölüm təhlükəsilə üz-üzə durub VƏTƏNİ və BİZİM HAMIMIZI QORUYAN hərbiçilərimizin özlərini və ailə üzvlərinin normal həyatı təmin edilməsidir. Çünki bu, sabah millət və vətəndaş kimi azad və müstəqil yaşamağımızın əsas təminatçısıdır.

Dövlət – vətəndaş, ümumiyyətlə cəmiyyət münasibətlərinə gəldikdə isə dövlət piramidasında əyləşənlər **DÖVLƏT SİRR-LƏRİ** istisna edilməklə heç bir həqiqəti cəmiyyətdən gizlətməməlidir. Belə ki, bunların əslində heç kimin öz vəzifə səlahiyyətlərini vicdanla yerinə yetirməsinə, nə də ki, başqa ictimai fəaliyyətinin məzmun və mahiyyətinə heç bir daxli olmadığı halda, kütləni ölkədə öz məqsədlərini reallaşdırmaq xatirinə səhv istiqamətə yönəltməyə çalışanlara bəhanə vermiş olur.

Mən daim müxalifət sözünü dırnaq içərisində yazıram. Çünki, Azərbaycanın felən müstəqillik qazandığı bu otuz il ərzində müxalifət adı ilə ortaya çıxıb fəaliyyət göstərən bir partiyanın və ya onun başçılarının respublikanın normal inkişafını, bütün vətəndaşların normal maddi və mənəvi həyatının təmin etməyə qadir olan hansısa bir əsaslı proqram irəli sürüb, onu cəmiyyət üzvlərinə izah və təbliğ etdiyinə rast gəlməmişəm. Əslində müxalif olmağın əsas və həlledici şərti məhz budur. Mövcud «müxalifət» rəhbərləri, ucuz şöhrət həvəskarları olan başabəla «alim və ziyalıları» isə kütləyə «uşaq pulu» verilməsi və s. kimi populist, əslində cəmiyyətin problemlərini həll etməyə qadir olmayan təkliflər verməklə cəmiyyətin nəinki köklü problemlərinin, hətta təsadüfən ortaya çıxan, ən sadə həlli olan məsələlərin belə səbəbini və bu səbəbin aradan qaldırılmasının düzgün yolunu deyil, kütləni onun nəticələri ilə mübarizə aparmağa yönəldərək problemi daha da dərinləşdirir.

Məsələn, Bakıda sahibsiz itlər çoxalıb, uşaqları, qadınları terror edəndə yerli idarəetmə orqanlarından biri dörd ədəd iti öldürdüyünə görə hansısa xarici it-pişik hüququnun müdafiə edən ictimai təşkilatın xahişi ilə prezidentin qızı Leyla Əliyevanın göstərişi ilə bu prosesin dayandırılaraq, hətta əhalinin maddi durumunun ağır olduğu bu vaxtda **YEDDİ** nəfərin işdən çıxarılıb ailə üzvlərinin maddi təminatlı qalması, nəticə olaraq bu gün Bakının hətta mərkəzi küçələrində sahibsiz it sürülərinin gəzməsi, rayon mərkəzləri və kəndlərdə isə sahibsiz itlərin əhalinin özünə hücum etməklə bərabər, həyatına girib qoyun və s. ev heyvanlarını öldürməsi adi hal alıb. Prezident kortejinin keçdiyi yollarda 1-2 saat qabaq xüsusi polis dəstələri bu yollarda düzülüb, vətəndaşlarla birlikdə bu sahibsiz itləri də qovmasalar prezident kortəji də bu itlərə görə ya dayanmalı, ya da yol nəqliyyat hadisəsi törətməyə məcbur olacaqlar.

Prezidentin 15 yaşlı oğlunun Avropada kiməsə söz verdiyindən hər il bir müddətə Bakının mərkəzi küçələrinin bir hissəsi alman faşistlərinin II Dünya müharibəsi zamanı yaratdıqları konslagerlərin formasını alır, əhali həm yolun kəsilməsindən, həm də idman maşınlarının gurultusundan əziyyət çəkir, üstəlik də bir xarici idmançının Bakı küçələri üçün xarakterik olan çökəyə düşdüyünə görə Azərbaycanın büdcəsindən **2 MİLYON ABŞ DOLLARI** məbləğində cərimə ödənilir.

Prezident uşaqlarının bu şıltaqlığına nə bir partiya, ictimai təşkilat rəhbəri, nə də alim, ziyalı, «müxalifət» öz etirazını bildirərək bu məsələnin həllinin düzgün yolu barədə heç bir təklif vermir. Hansı ki, bu «Formula-1» yarışının keçirilməsinə ilkin xərclənən 85 milyon ABŞ dollarından başqa hər il hazırlıq işlərinə ən azı 15 milyon manat pul xərclənir. İki ilə xərclənən bu əlavə vəsaiti, yəni 30 milyon manat sərmayə qoymaqla rayonlardan birinin Bakıya gələn yoluna alternativ olaraq paralel, heç

bir kanalizasiya çökəyi olmayan yol çəkməklə bu yarışa əhaliyə və büdcəyə zərər vermədən belə yarışları keçirmək, ilin qalan vaxtında da bu yoldan **ÖDƏNİŞLİ YOL** kimi istifadə etməklə hətta büdcəyə xeyli əlavə pul gətirmək olar. Bütün əczaçılar və tibb işçiləri də yaxşı bilir ki, vərəm xəstəliyinin əsas müalicə vasitələrindən biri it piyi və it ətidir. Respublikada kiçik bir laboratoriya düzəldib və yaxud dərman hazırlayan mövcud müəssisələrdən birində bu dərman istehsalını qaydaya qoymaq, dərindən isə müxtəlif məmulatlar düzəltmək olar. Şəhərin küçələrində, binaların həyətlərində, liftlərdə hətta bıqlı-saqqallı kişilərin belə bacara bilməyəcəyi yekəpər itləri belə qaytaqsız, buruntaqsız gəzdirilməsinə, hətta hicaba bürünən xanımın belə itlə isti münasibətinin televiziya ilə təbliğinə, ilk baxışda xırda və əhəmiyyətsiz görünən digər belə, hər gün ortaya çıxan xeyli sayda məsələlərə biganə, məsuliyyətsiz, başdansovdu yanaşma nəticə etibarilə bütövlükdə respublikadakı mövcud vəziyyətə gətirib çıxarmışdır. Əsas məsələ də odur ki, baş verən hadisə və proseslərin bugünkü duruma düşməsinə səbəb olan, gecə-gündüz bu durumun komponentlərini istehsal edən ölkə konstitusiyası tərtib və qəbul edilərkən onu alqışlayıb, təqdir və tərif edənlər bu mexanizmin fəsadlarına düçar olduqdan sonra **«barışmaz müxalifətə» çevrilərək «üzrü – günahından da pis»** olan hərəkətlərə kütləni də cəlb etməklə respublikadakı vəziyyəti daha da ağırlaşdırmış olurlar. Diletant alim və ziyalılarımız isə sadəlövhliklə dövlət vəzifələrinə vicdanlı, namuslu, savadlı, vətənpərvər və s. insanların təyin edilməsi zəruriyyətindən danışır və «vurulmuşlarda» bu xüsusiyyətlərin heç birinin olmadığını bəyan edirlər. Lakin bilərəkdən və ya bilməyərəkdən yaddan çıxarırlar ki, hər hansı metal yonan dəzgah hazırlanan məhsulun növündən (metal, ağac, plastmas və s.) və keyfiyyətindən asılı olmayaraq onu yonub ona verilən proqramda nəzərdə tutulan

formaya malik məhsul hazırladığı kimi, qəbul edilmiş konstitusiya və qanunlar, yəni oyun qaydaları, bu vəzifələrə vicdanlı-vicdansız, savadlı-savadsız və s. xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq təyin edilmiş, seçilmiş insanları son nəticədə bu gün vurulandan sonra həbs edilən, təhqir, tənqid edilənlərin halına gətirəcək. Bu hala düşmək istəməyib etiraz edənlər isə bir çox məsələlərdən asılı olaraq terror, həbs, ən yaxşı halda isə oyundan, yəni vəzifədən kənara atılaraq gözdən düşmüş vəziyyətdə həyatını davam etməyə məcbur olacaqlar.

İlham Əliyev ikinci müddətə prezidentliyə namizədliyini verəndə jurnalistin sualına cavab verərək demişdi ki, **«oyunun qaydaları» dəyişməyəcək** və bunu başqa bir formada Hacı Məmmədov həbs ediləndə jurnalistin Ramil Usubovu vəzifədən kənarlaşdırmaq barədə verdiyi suala, – **«Mən Ramin Usubovu vəzifədən kənarlaşdırma bilmərəm»**, – deyə cavab vermişdi. **Bu onun mövcud dövlət piramidasının o dövrdə olan vəziyyətini əks etdirən obyektiv və səmimi cavabları idi. H.Əliyevin özü bir dəfə birbaşa televiziya verlişində, – «Nə qədər ki, Heydər Əliyev var, Ramil Usubov da olacaq», – demişdi.** Onun bu sözünü bu yaxınlarda elektron mətbuat vasitələrində MTN-in xüsusilə mühüm işlər üzrə sabiq müstəntiqi **Ramin Nağıyevin yayımlanan müsahibəsində verdiyi məlumat, bütün məzmunu ilə birlikdə açıqlayır; o deyir, – «Prezident Aparatında H.Əliyevin qəbulunda Fuad Ələsgərov DİN-in daxilində və ətrafında baş verənlər haqqında məruzə edərkən H.Əliyev onun sözünü çox sərt olaraq kəsdi. Hamıya acıqla baxaraq dedi, – «Mən sizə neçə dəfə deməliyəm ki, Ramil Usubov haqqında şikayətləri eşitmək istəmirəm. Ramin nazir olaraq necə işləyibsə, eləcə işləməyə davam edəcək. Əgər bundan sonra Ramil haqqında kiminsə şikayətini eşitsəm, həmin adamın özünü cəzalandıracağam. Siz yaxşı bilirsiniz**

ki, mən necə cəzalandırıram. Açın qulağınızı eşidən. Ramil Usubov nə edirsə mənim əmrimlə edir».

Bütün bunlar, vaxtilə Azərbaycan Baş Prokurorluğunda keçirilən tədbirin televiziya ilə birbaşa yayımlanmasında H.Əliyevin o zamankı Baş Prokuror Eldar Həsənovu «soyuducular zavodunun yerli komitəsinin sədrinin qatillərindən çoxlu pul alaraq qanunsuz buraxmaqla, xaricə qaçmalarına imkan yaratmısınız», suçlamasına Eldar Həsənovun birbaşa H.Əliyevin üzünə, – «Cənab prezident, o sənəddə şəxsən sizin imzanız var idi. Mən onu icra etməyə bilməzdim», – deyərək, bu cinayətin təşkilatçısı və rəhbəri H.Əliyevin olduğunu deməsi, Hacı Məmmədov həbs edildiyi zaman canlı yayımda respublikanın Baş Prokuroru Zakir Qaralova, – «Niyə bu cinayətlər haqqında Prezidentə məlumat verməmişiniz?», sualına isə Qaralovun, – «Bütün bunları Prezident bildirdi də», – cavabı və bu qəbildən olan çoxsaylı faktlar ölkədə baş verənlərin hamısının prezidentin xəbəri, razılığı, göstərişi ilə baş verdiyini sübut edir. Nahaq yerə, qanunsuz olaraq öldürülənləri həyata qaytarmaq mümkün olmadığından, hakimiyyətin bu və digər ağır cinayətdən xəbəri olmadığını fərz etsək belə, ölkə prezidenti xaricdə olanda yumurtanın qiymətinin tarif şurası tərəfindən onun razılığı olmadan qaldırıldığını deyən prezident üçün bir kəlmə ilə tarif şurasının bu qərarını ləğv etmək çətin idi mi? Yəni, süni surətdə «Prezidentin bunlardan xəbəri yoxdur», «Prezident yaxşıdır, ətrafı pisdir» kimi şüarların dəbdə saxlanılması nə dövlətçiliyə, nə hakimiyyətə, nə vətəndaşlara, nə də ki, ümumilikdə cəmiyyətə yaxşı heç nə vermir və heç nə vəd etmir də. Lap elə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 7.3, 8.4, 96.1, 103¹, 110, 113.2, 120, 124, 128.1.2, maddələri və onlara uyğunlaşdırılan digər maddələrlə şəxsi ferma təsərrüfatının nizamnaməsinə çevrilən

sənədin ölkənin dövlət və cəmiyyətinə yaxşı heç nə vəd etmədiyi kimi. Türkün bir məsəli var, – «Yalançının evi yandı, heç kim inanmadı». Bu gün cəmiyyət pat vəziyyətindədir. Bakıda başlanan mitinqlər, avropasayağı feminist adlandırılan fahişələr hərəkatı, bunların ardınca da hansı hərəkatların ortaya çıxacağı məlum olmayan, lakin nəticələri Azərbaycana heç də yaxşı olmayacaq proseslərin başlayacağı artıq məlumdur. Çünki, İranın xarici işlər naziri M.Zərifin S.Lavrovla görüşündən sonra İranın Dağlıq Qarabağa girməli, yaradılacaq koridorlara nəzarəti əllərinə almalı olduqları kimi iddialar irəli sürmələri, rəsmi Moskvanın Turan ordusu, Turan dövləti yaranması ideyasına nümayiş etdirdiyi mənfi reaksiya, Rusiya və Ermənistanın Rusiya qoşunlarının nəzarətində olan ərazilərimizdəki fəaliyyətinin xarakteri, Qərb dövlətlərinin ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətini bərpa edərək Dağlıq Qarabağın status məsələsini yenidən gündəmə gətirmək cəhdi, Vatikanın bu məsələyə müdaxiləsini açıb-ağartması və s. respublikada vəziyyəti daha da gərginləşdirmək niyyətində olan qüvvələrin fəallığının artacağı artıq görünməkdədir. Belə bir durumda nəinki hakimiyyət, uşaq pulu, konstitusiya dəyişikliyi tələbi və s. ölkə ərazisinin xarici qoşunlardan, erməni separatçılarından tam təmizlənilib, mövcud təhlükələr tam aradan qaldırılana qədər ölkədə sakitlik və sabitliyin tam qorunması üçün hakimiyyət də, «müxalifət» də yalan danışmaqdan əl çəkib, həqiqətlər nə qədər ağır və acı olsa da cəmiyyətə həqiqəti açıq mətnlə düzünü deməli, bütün vətəndaşlar da mövcud reallığı oyektiv dərk edərək reallıqlar dəyişikliklərə imkan verəndək bütün çətinliklərə mərdliklə sinə gərməlidir. Başqa çıxış yolu yoxdur. Hər hansı bir əhəmiyyətli sabitsizliyin respublikanın nəinki 30 il bundan öndəki vəziyyətinə düşməsi, hətta dövlətçiliyin itirilməsinə gətirib çıxara **bilməsi çox realdır**. Məhz buna

görə də cəmiyyət bütün ağırlara dişini qıcaıb, 44 günlük müharibədə olduğundan da qat-qat çox monolit birlik nümayiş etdirməlidir. Hakimiyyətin yalan, «müxalifətin», alim və ziyalıların isə populizm alveri dayandırılrsa, Azərbaycan cəmiyyəti 44 günlük müharibədə monolitləşmək qabiliyyətini nümayiş etdirdiyindən onda bu xüsusiyyətin mövcud olduğunu sübut etməyə heç bir ehtiyac yoxdur.

Sonda isə müxalifət anlayışına bir qədər aydınlıq gətirmək istərdim. Bu gün Azərbaycanda müxalifət anlayışı hakimiyyətə düşmən olan şəxs və ya vətəndaş qrupu mənasında dərk edilməkdədir. Çünki, Azərbaycanın felən müstəqillik qazandığı bu otuz il ərzində hakimiyyət öz praktiki fəaliyyətini reallıqlar üzərində qursa da cəmiyyətə öz fəaliyyətinin səbəb və məzmununu açıq izah etmək əvəzinə müxtəlif yalanlarla, çox vaxt isə adi gözlə görünən inkaredilməz bəlli faktlara rəğmən ağ yalanlarla izah etməsi əhalidə ona qarşı inamsızlıq yaratmaqla bərabər, müxtəlif hakimiyyət həvəskarlarının müxalifət adı ilə ya hakimiyyətdə olanların şəxsi maraqlarına xidmət etmiş, ya da ki, hakimiyyətlə hakimiyyət uğrunda elə hakimiyyətdə olanların öz üsulu ilə, yəni, yalan və populist əsaslarla mahiyyəti düşmənçilik olan mübarizə aparmışdır.

Bu cəmiyyət üzvlərini müvəqqəti ələ alaraq öz konkret məqsədlərini həyata keçirmək üçün bu iki tərəf arasında aparılan siyasi, yəni yalana, aldatmağa söykənən mübarizə bu gün də dəbdədir. Çünki, cəmiyyətin bütünlükdə ictimai şüur səviyyəsi də çox zaman reallığın mürəkkəb məzmununu dərk etmək, emosiyalara uymayıb, ağırlı olan reallığı özündə iradə tapıb qəbul etmək səviyyəsində də olmur. Buna görə də cəmiyyətdə baş verən prosesləri hər kəs şəxsi, müxtəlif qruplar isə korporativ maraqları baxımından qiymətləndirməklə bu məsələlərdə cəmiyyət çox zaman iki və ya daha çox hissələrə parçalanır. Bu zaman

cəmiyyətin bütövlükdə ümumi maraqlarını ifadə, müdafiə etməli olan dövlət də, uyğun olaraq onu idarə edən hakimiyyət də xeyli zəifləmiş olur ki, bu vəziyyətdən sui-istifadə etməklə öz şəxsi, korporativ maraqlarını elə həmin üsulla yəni, cəmiyyət üzvlərinin şəxsi və ümumi maraqlarına uyğun olan yalanlar vasitəsilə zəifləmiş hakimiyyəti yıxaraq, hakimiyyəti ələ alır. Bir müddətdən sonra yeni hakimiyyətin də vədlərinin yalan olduğu üzə çıxaraq cəmiyyət tərəfindən dərk edildikcə, bu proses yenidən dövr etməyə başlayır.

Bu real proseslərin mahiyyətini dərk edə bilmək üçün cəmiyyət üzvlərinin şüur səviyyəsinin zəruri səviyyəyə çatdırılması müəyyən vaxt tələb etdiyindən, həm də bu zaman özlərinin şəxsi və qrup maraqlarını reallaşdırmaq üçün siyasi üsullardan, yəni, yalandan istifadə etməyin çox çətin, bir çox hallarda isə tamamilə mümkün olmayacağı səbəbindən nə hakimiyyət, nə də öz məqsədlərini elə həmin üsullarla reallaşdırmaq istəyən müxalifət, cəmiyyət üzvlərinin cəmiyyətdə baş verən iqtisadi və hüquqi proseslərin «məzmun» və mahiyyətini dərk etməsi üçün cəmiyyətin maariflənməsində maraqlı olmur.

Vaxtilə Rusiyanın birinci vitse-prezidenti olmuş Rutskeyun cəmiyyət üzvlərinin maarifləndirilməsi üçün məqalənin əvvəlində qeyd etdiyim cəhdi də, məhz bu səbəbdən baş tutmamışdır. Təsəff ki, cəmiyyətin bu şüur səviyyəsi əldə edilənədək cəmiyyət ictimai kataklizmlərin əksəriyyətindən yaxa qurtara bilməyəcək. Buna görə də heç olmasa müxalifət lideri qismində irəli çıxanların intellektual səviyyəsi cəmiyyətin ictimai şüur səviyyəsinə bir xeyli yüksək olmalıdır ki, cəmiyyətdə baş verən proseslərə, cəmiyyətin və təbiətin müxtəlif durumlarındakı vəziyyəti düzgün qiymətləndirərək, müxtəlif sahələrdə cəmiyyətə faydalı təkliflər də verə bilsin. Bu baxımdan hüquqşünas Məmmədyan

Əzizxanlının 19-20 yanvar 2021-ci il tarixli «Hürriyyət» qəzetində və 09-15 mart 2021-ci il tarixli «Türküstan» qəzetində çap edilmiş «Qarabağda Xəlfəli gölü və Qələbə yolu» məqaləsində Şuşa yaxınlığındakı Xəlfəli dərəsinin yerində göl yaradılması ideyası bu ərazilərdə təbii mənzərənin daha da gözəlləşməsi ilə yanaşı, Qarabağın flora və faunasının daha da zənginləşməsi, ərzaq məhsulu olaraq bu bölgə əhalisinin balıq və çöl quşları ətinin məhsullarına tələbatın ödənilməsi, Şuşa, Xankəndi və ətraf yaşayış məntəqələrinin içməli su və suvarılan kənd təsərrüfatı sahələrinin su tələbatının ödənilməsi, bu günə Şuşa ilə Xankəndi arasında mövcud olan uzun və xüsusilə qışda təhlükəli olan yolun Qarqar çayı qarşısında vurulan bəndin üstündən keçməklə geniş, təhlükəsiz və Şuşanı Xankəndi ilə birləşdirək yolun əhəmiyyətli dərəcədə qısa yol ilə əvəz edilməsi, bu bənd üzərində qoyulan iki turbin vasitəsilə Şuşa, Xankəndi və ətraf yaşayış məntəqələrini elektrik enerjisi ilə təmin edilməsi ilə birlikdə, bu əsrarəngiz təbiəti olan bölgəyə böyük turist axınının təmin edilməsi baxımından çox maraqlı olmaqla bərabər, hakimiyyət-müxalifət münasibətlərinin də məhz hansı məzmun və mahiyyətdə olması, onların hər ikisinin cəmiyyət üzvlərinə və bütövlükdə cəmiyyətə münasibətinin necə olmalı olduğuna görə nümunə kimi də çox əhəmiyyətlidir.

Məlumdur ki, insanların şüur səviyyəsi nə qədər yüksək olduqca yaradıcılıq səviyyəsi də bir o qədər yüksək olur. İnsanın bütün hadisə və proseslərə dar çərçivədə, ancaq şəxsi və ya korporativ maraq baxımından deyil, cəmiyyətin ümumi maraqlarından, yəni daha geniş radiusda, diapazonda yanaşması da, məhz insan şüurunun yüksək səviyyədə olmasından birbaşa asılıdır. Qarabağın həm dağlıq, həm də aran hissələrini M.Əzizxanlıdan daha çox yaxşı tanıyan sənaye, kənd təsərrüfatı, ekologiya, tur-

izm və sair sahələr üzrə mütəxəssislər az deyil. Onların içərisində bu yerləri həyatından artıq sevənlər də az deyil.

Lakin M.Əzizxanlının bu məsələyə həm cəmiyyətin ümumi maraqları diapazonundan yanaşması və yüksək şəxsi şüur səviyyəsi, ona hüquqşünas olduğu halda bu regionun coğrafi, iqtisadi və s. sahələrinin durumunu dəqiq qiymətləndirərək belə bir səmərəli təklif irəli sürməyə imkan vermişdir. O yuxarıda göstərilən sahələrin heç biri üzrə peşəkar mütəxəssis deyil, bu sahələrin ümumi məsələlərinə bir vətəndaş olaraq bələd olduğundan heç bir dövlət orqanından və ya yetkilisindən onun təklifini hökmən reallaşdırmağı tələb etmir. Çünki, başa düşür ki, bu ideyanın reallaşdırılması öncə müxtəlif sahələr üzrə peşəkar mütəxəssislərin dərin və hərtərəfli təhlilindən sonra, bu ideyanın hansı konstruksiyada həyata keçirilməsi və səmərəlik dərəcəsi müəyyən edilərək, onun maliyyə, texniki və s. təminatları təmin edilməsi mümkün olduğu halda bu ideya reallaşa bilər. Buna görə də o bu ideyasını həm hakimiyyət yetkililərinə, həm də qəzet vasitəsilə cəmiyyət üzvlərinə çatdırır. Muxalifət də hər hansı tələblər irəli sürdükdə bu tələbin bu gün, tələb olunan qaydada hökmən icrasını yox, tələbin icrası üçün zəruri olan bütün əsaslandırılmış real komponentləri ilə birlikdə dəqiq icra qaydası da irəli sürməlidir. Hazırda müxtəlif dövlət təşkilatlarının da Qarabağda müxtəlif sahələr üzrə müxtəlif ideya və planları var, hətta onlardan bir hissəsi hazırda reallaşdırılmaqdadır. M.Əzizxanlının ideyası isə bunların bəzilərindən çox fərqli, onlara **muxalifdir**. Yəni, dövlət təşkilatlarının yetkililəri ilə M.Əzizxanlının arasında olan muxalifətlik onların insan, vətəndaş olaraq şəxsi münasibətlərinin ziddiyyəti olmayıb, cəmiyyətin ümumi məsələlərinin həllində olan fikir ayrılığı, fikir müxtəlifliyidir. Əgər buna görə onlar hər hansı bir üsul və vasitə ilə ona təkpi və təqib edilərsə, təbii olaraq o da bunu bütün mümkün olan vasitələrlə

cavablandırmağa çalışacaq. Bunun da nəticəsi **müxalifliyin düşmənçiliyə** çevrilməsidir. Buna görə də hakimiyyət qarşı tərəfin, qarşı tərəf də hakimiyyətin hərəkət, fəaliyyət ideya və həyata keçirdiyi tədbirləri, tərəflər öz şəxsi mövqeyi, şəxsi və ya qrup mənafeyi deyil cəmiyyətin ümumi, milli və dövlət maraqları baxımından qiymətləndirməli və sivil formalı münasibət göstərməlidirlər. Siyasi yanaşma, siyasi tədbirlər, siyasi münasibətlər bir millətin nümayəndələri, eyni dövlətin vətəndaşları, eyni milli dövlətlər arasındakı, münasibətlərin deyil, yad milli dövlətlərin arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsi üçün istifadə edilməsi zəruri olan vasitədir. Azərbaycanda, yaxın gələcəkdə Turanda da hakimiyyət-müxalifət münasibətləri **siyasi əsaslar** üzərində deyil **səmimilik, obyektivlik**, qanun üzərində qurulmalıdır. Bunun üçün ilk növbədə həm hakimiyyət, həm də «müxalifət» **YALAN, ZOR** vasitələrinə əsaslanan səhnələşdirilmiş **“səlyan davaları”** və düşmənçilik münasibətlərdən əl çəkməli, eyni zamanda orta məktəb proqramlarında iqtisad və hüquq elminin, eləcə də özünümüdafiə hərbi kursları daxil etməklə, səmimi və real hakimiyyət-müxalifət münasibətlərini dərk edib dəstəkləməyə qadir olan və özünü, vətəninə xarici düşmənlərdən qoruya bilən vətəndaşlar yetişdirmək üçün bütün zəruri səyləri göstərməlidirlər. Bu halda cəmiyyəti idarə etmək çox rahat və asan olar.

Şapur Qasimi

22.03.2021

*“Hürriyyət” qəzetinin 01, 04, 06 may 2021-ci il
sayında çap edilib*

BİR DAHA ERMƏNİ VƏ FARS MİLLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN DOĞMALIĞI BARƏDƏ

Bu günlərdə Tehrandə parlamentin Təhsil, Tədqiqat və Texnologiyalar Komissiyasının başçısı Əlirza Monadi yerli və etnik dillərin 7-10-cu siniflərdə tədris olunmasının lazım olduğunu deyib. Onun müavini Əhməd Nadiri isə buna etiraz olaraq fars dilinin zorla tədris olunmadığını, qeyri-fars dillərə qarşı maneələr olmadığını və fars dilinin İranda yaşayan bütün xalqların ana dili olduğunu iddia edib.

Birincisi, Ə.Nadiri İranın Konstitusiyasının 15-ci bəndində fars dilindən başqa bütün dillərə qadağa qoyulduğunu, məhz buna görə də İran əhalisinin 60 faizini türk millətinin, 25 faizini kürd, bəluç, ərəb, lor və s. millətlərin, 15 faizinə yaxın isə fars millətinin təşkil etdiyini, fars dilinin ancaq farsların ana dili olduğunu bildiyi halda, başqa millətlərin dilinin hətta 7-10-cu siniflərdə belə tədris olunmasına qarşı çıxaraq, bu hərəkətini bu qədər açıq, ağ yalanla əsaslandırmağa çalışır. «Dövlət və parlamentin borcu fars dilini qorumaqdır» – deyərək, bu borcun hansı məntiq və hesabla yaranmasını izah etmir. Məgər dövlət və parlamentin başqa xalqların, xüsusilə İranda mütləq əksəriyyət təşkil edən türklərin dilinin, mədəniyyətinin, təhsilinin qorunmasına borclu deyilmi? İranın hər bir şovinist dövlət xadiminin hər hansı bir milli məsələyə yanaşmasında şovinizmin mövcudluğu istər-istəməz, – «Fars və erməni şovinizmi türkcə dost ola bilərmi?» – sualını doğurur. Çünki, fars və erməni milli xüsusiyyətlərində eynilik, doğmalığı yetərincədir.

Bu baxımdan Livandakı “Hizbullah” radikal şiə təşkilatının qurucularından olan Şeyx Tüfeylinin açıqlamaları Tehranın fars şovinist rejiminin, o cümlədən, fars şovinizminin məqsədlərinə

nökərçilik edən türk kökənli sahibmənsəblərin iç üzünü, mahiyyətini ortaya qoyur. **Şeyx Tufeyli Ermənistanın Baş Nazirinin – “İranın dəstəyi olmasaydı 1990-cı ilin əvvəllərində Ermənistan ordusu məğlub olardı”** sözü ilə birlikdə İranın Azərbaycan torpaqlarının işğalı üçün Ermənistana hərbi və loqistik dəstək verdiyini də qeyd edib. Ən maraqlısı isə onun 1990-cı illərin əvvəllərində İranın Xarici İşlər naziri Əli Əkbər Vilayətidən (milliyyətə türkdür - müəllif) soruşub ki; – “Sizlər nəyə görə xristian erməniləri bu məzlum müsəlmanlara qarşı dəstəkləyirsiniz?” Fars milli şovinizminin nökrəri olan türk Vilayətinin cavabı isə fars şovinizminin türk millətinə daimi və dəyişməz olan düşmən münasibətini bütün çılpalığı ilə ortaya qoyur. **Vilayəti deyib: – “Ermənistan SSRİ-dən ayrılan Azərbaycan, Türkmənistan və digər türk cümhuriyyətləri ilə Türkiyə arasında bir əngəl təşkil edir. Dolayısıyla Ermənistana dəstək verərək gücləndirəcəyik ki, Türkiyənin önünü qapatmış olsun”.** Otuz il ərzində Ermənistanın ayaqda qalması üçün İran vətəndaşlarının dilənçi vəziyyətinə salınması hesabına onu silah, sursat, ərzaq, yanacaq və s. ilə təmin edən Tehranın fars şovinist rejimi Azərbaycanla sərhəddə hərbi təlimlər keçirməklə, Tehranın rejim yetkililərinin Azərbaycanın keçmiş dövlət başçısı H.Əliyevin və bu günkü dövlət başçısı İ.Əliyevin ünvanına hədiyyə və təhdidlər söyləməklə Azərbaycanı, Türkiyəni, Qazaxıstanı, Türkmənistanı, Özbəkistanı, Qırğızıstanla birləşdirəcək Zəngəzur dəhlizinin açılması məqsədindən döndərməyə cəhd etdi. Hətta İranın Xarici İşlər naziri Abdullahiyan Moskvaya səfər edərək Rusiya ilə saziş bağlayıb bu mübarizədə **Tehranın arxalı köpəyə** dönməsi üçün də uğursuz cəhd etdi.

Lakin Tehran bütün dünya ölkələrinin, o cümlədən Rusiyanın da artıq erməni-fars şovinist faşizminin iç üzünə, niyyətlərinə bələd olduğundan onları müdafiə etməyəcəyini görüb **“Həccə**

gedib övliya libası geyinən tülkü” kimi Azərbaycan, Türkiyə, Pakistana qarşı münasibətləri barədə verdikləri bəyanatların məzmununu 180° geriyə çevirdi. Lakin bu “isti” bəyantlar və siyasi gedişlər heç də fars şovinizminin reallıqda türk millətinə və türk dövlətlərinə münasibətinin yaxşılığa tərəf dəyişməsi deyil. Sadəcə olaraq üzbəüz döyüşdə məğlub olduğu düşməninə “dost kimi” qucaqlayaraq köksünə xəncər sanlamağa hesablanmış addımdır.

Bu baxımdan ilk növbədə İranın Ali Siyasi Rəhbəri Seyid Əli Xameneinin ərəblərə etdiyi çağırışa nəzər salaq. Xamenei deyir: – **“Əgər müsəlmanların birliyinə nail olsaq Fələstin məsələsi ən yaxşı formada həll olunacaq”**. Birincisi Əli Şəriətinin açıqladığı həqiqətdən aydın olduğu kimi özünü şiəliyin bayraqdarı elan edən, şiəliyi ərəb islamına qarşı mübarizə vasitəsi kimi yaradan fars şovinizmi ərəb şovinizmi ilə hansı daimi və ya uzunmüddətli birliyə nail ola bilər, yüz ildən bəri müsəlman türklərə qarşı düşmənçilikdə xristian erməni şovinst faşizmi ilə doğma qardaşlığını həm sözdə, həm də real əməllərində sübut edən Tehranın fars şovinst faşizmi ərəb islamının daşıyıcıları olan millətlərlə necə bir ola bilər? Bunun iki səbəbi var. Birincisi, Ermənistan yüz ildən bəri coğrafi olaraq Türkiyəni digər türklərdən ayırdığı kimi, Tehran da Qüdsün azadlığı məsələsinə pərçim olmaqla Türkiyə və İsrailin ərəblərlə münasibətlərinin yaxşılaşmasının qarşısını almaq məqsədi güdür. İkinci səbəbi də Qüdsün azad edilməsində iştirak etməklə fars şovinizminin yaratdığı şiəliyi ərəb islamının ideya rəhbərliyinə gətirərək İraqda, Livanda, Suriyada, Yəməndə yaratdıqları hərbi birləşmələr vasitəsilə zor tətbiq etməklə bütün ərəb dünyasını həm ideoloji, həm də inzibati cəhətdən diz çökdürək öz əsarəti altına almağa hesablanmış müdhiş bir planın ərəbləri şirnikləndirə biləcək bir ifadəsidir. **Şeyx Tufeyli bu gün İsrailə “xoruzlanan” İranın**

1996-cı ildə İsrailə anlaşma imzalayaraq işğal altında olan Fələstin torpaqlarında heç bir İsrail əsgərinə zərər verməyəcəyi haqda öhdəlik götürdüyünü də qeyd edib. İranın Fələstinini dəstəkləməsinin daha bir səbəbi də var ki, bu da Fələstinin dəstəklədiyi erməniliyin türkə qarşı düşmənçiliyidir. Əgər biz Fələstinin bir neçə küçəsinin türklərə qarşı çoxsaylı, ağır cinayətlər törətmiş erməni “qəhrəmanlarının” adını daşdığını, Fələstində qondarma “erməni soyqırımı” abidəsi qoyulduğunu və muzeyi tikildiyini, **Fələstinin keçmiş lideri Yasir Ərəfatın; – “Erməni xalqı da bizim kimi Qarabağda azadlıq mücadiləsi aparır” bəyanatını**, Fələstinin bu günkü lideri Mahmud Abbasın qondarma “erməni soyqırımını” tanıdığını nəzərə alsaq nə fars, nə də ərəb şovinizminin hər hansı bir din və ideoloji əsasda türk milləti ilə sıcaq, sağlam münasibətlər qurmasının mümkün olmadığı ortaya çıxır. Bunu hər iki millətlə türk millətinin münasibətlərindəki tarixi olaylar da sübut edir.

Məsələn, “Ərəbistanlı Lavrens” ayamalı ingilis kəşfiyyatçısı Tomas Lavrens yazırdı ki; “Hə, ərəbləri türklərin üzərinə mən qaldırdım. Ancaq ərəblərin illərlə sığındıqları türklərə qarşı belə vəhşilik edəcəyini, amansızlıqla qan tökəcəklərini düşünməzdim. Bir sıra məhəllələri dolaşarkən yaraqsız türk əskərlərinin necə öldürüldüyünə baxa bilmədim. Ərəb vəhşiliyindən diksindim” (Xan Bahadur Törəli, “Türklər”).

Elə bu gün də Səudiyyə Ərəbistanının. Misirin. Suriyanın, Fələstinin və s. həmin ərəb islamının daşıyıcıları olan Türkiyə dövlətinə, ümumiyyətlə türklərə qarşı xristianlarla əlbir olması da islam, xristian və s. olmasından asılı olmayaraq heç bir din millətlərarası, dövlətlərarası möhkəm, sabit əlaqələrin əsası ola bilməyəcəyini sübut edir. Millətlər və dövlətlər arasında sülh,

əmin-amanlıq, sabit əlaqələr ancaq bu millət və dövlətlər arasında milli maraqların orta məxrəci müstəvisində ola bilər.

Tehran fars şovinist rejiminin türklərə, Türk dövlətlərinə, o cümlədən Azərbaycana saxta, hiyləgər münasibətinin bariz nümunələrindən biri də İranın yeni Prezidenti Seyid İbrahim Rəisinin bu günlərdə Məhəmməd Peyğəmbərin mövludu və vəhdət həftəsi münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə göndərdiyi təbrik məktubunda əks olunub. İbrahim Rəisi öz məktubunda yazır; – **“Allahın böyük peyğəmbəri Həzrəti Məhəmməd Mustafanın (s) mövludunun ildönümü, eləcə də bütün müsəlmanların arzusu və peyğəmbər ümmətinin hədəfi olan Vəhdət Həftəsi münasibətilə Sizi və ölkənizin xalqını ən səmimi şəkildə təbrik edirəm. Bu mübarək və məsud günlərdə Allahın Rəsulundan (s) gözəl nümunə götürərək, islam dininin müştərək dəyərlərinə söykənərək iman qardaşları kimi iradə nümayiş etdirməklə islamın yüksəlişin və rəhmət Peyğəmbərin yolunun təbliği ilə bağlı davamlı və güclü əlaqələrimizin yaradılması istiqamətində ciddi addımlar atacağımıza ümidvar olduğumu bildirirəm...”**

Birincisi, Azərbaycan Respublikası dünyəvi dövlət olmaqla bu ölkədə din dövlətdən ayrılır və dünyəvi dövlətin prezidenti olaraq İ.Əliyevin nə vəzifəsinin, nə də funksiyalarının Məhəmmədin mövluduna, islamın vəhdət həftəsinə heç bir aidiyyəti yoxdur. Nə də ki, İ.Əliyev nə molla, nə də keşiş deyil. Azərbaycanda bu məsələlər Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin vəzifə və funksiyasına daxildir. Rəisi öz məktubunu A.Paşazadəyə ünvanlamalıdır.

Ey İ.Rəisi, məktub yazmamışdan qabaq Firdovsinin Şahnəməsini, Salman Farsinin doktrinasını, İranın Anayasasını, Əli Şəriətini oxu, öyrən və sonra da hansı dövlətin nümayəndəsinə, hansı mənəbə sahibinə məktub yazmaq istədiyini ciddi düşünə-

rək məktub yaz. **Yadına sal ki, Mixail Qorbaçov Heydər Əliyevi Moskvadan Azərbaycan vətəndaşları üçün ən çox mükafat almaqda günahlandıranda H.Əliyev ona cavab vermişdi ki, “Azərbaycanda çoxlu istedadlı insanların yaşaması mənim günahım deyil”.** Sən də başına əmmamə qoyub əba geyinməklə özünü biləndər hesab etmə. Azərbaycanın əhalisinin mütləq əksəriyyəti İran dövlətinin başbilənlərindən daha savadlıdır. Ümidvaram ki, gələn dəfə İ.Əliyevə məktub yazmaqdan əvvəl İranda türk dilini haqq etdiyi birinci rəsmi dövlət dili elan edib, təhsil, sənədləşmə, mətbuatın türk dilində olmasını, bu günədək məqsədli şəkildə qadağan etdiyinizi, Cənubi Azərbaycanın bütün mahal və şəhərlərində yaratdığınız ekoloji və iqtisadi fəlakətlərin aradan qaldırılmasını, İranda yaşayan başqa millətlərin milli ərazilərinə qatdığınız torpaqların geriye öz sahiblərinə qaytarılmasının zəruriliyini, Qarabağ savaşında öz soydaşlarına mənəvi dəstək verdiklərinə görə zindanlara atdığınız cənublu türkləri qeyd şərtsiz azad etdikdən, ermənilərlə əlbir olub Qarabağın bütün ərazisini viran qoyub İrana daşdığınıza görə, yüz il ərzində xristianlarla əlbir olub türklərə qarşı qətliaamlar törətdiyinizi səmimi olaraq rəsmən etiraf edib təkcə Azərbaycan Respublikasından deyil, bütün türk millətindən rəsmən üzr istədiyiniz halda İran dövlətinin Azərbaycan Respublikası ilə səmimi güclü, əlaqə və ciddi addımlar atacağınıza ümidvar ola bilərsiniz. Biz də buna inana bilərik. Dini mənsubluğa gəldikdə isə Azərbaycanda vicdan azadlığı Anayasa və qanunlarda rəsmən təsbit olunub. Şiəliyin təbliği məsələsi Ocaqnəjadın 30 il Fərhad kimi külüng çalmağının da heç bir nəticə vermədiyi göz qabağındadır. Buna görə türklərlə bir qədər ehtiyatlı davranmağınız məsləhətdir. Bundan başqa da İranın dövlət məsullarından biri mətbuata verdiyi bir müsahibədə deyib ki, – **“Heydər Əliyev iranlıların ayaqqabılarını təmizləyirdi”.** Bu ola bilər. Çünki,

H.Əliyev çox hövsələli və ehtiyatlı adam idi. Hətta eşşəyi də minməmişdən əvvəl onun belini təmizləyib tumarlayırdı ki, minəndə şıllaq atıb ona xətər yetirməsin. Yəqin hamınız xatırlayırırsınız, H.Əliyev Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi Tehrana gələndə İranın prezidenti Rəfsəncani ona verdiyi 50 min ABŞ dolları cibxərcliyini də qəbul edib, gülümsəyərək Rəfsəncaniyə təşəkkür də etmişdi. Nəzərinizə çatdırım ki, H.Əliyevin öz varislərinə qoyub getdiyi çoxsaylı milyardlara malik şirkətlərindən təkcə “Paşa Holding” 1974-cü ildə Hollandiyada 18 milyon ABŞ dolları miqdarında nizamnamə kapitalı ilə dövlət qeydiyyatından keçmişdi. Həmin vaxtlarda Rəfsəncani İsfahan bazarında sallaqxanadan 1 tükənə qarın alıb içərisini yeyib doyandan sonra qarını yuyub 4 tükənə satmaqla pul qazanırdı. Yəni bu dilənçinin milyonçuya sədəqə vermək səhnəsi olsa da, H.Əliyev bunu biruzə verib Rəfsəncanini pərt etmədi. Elə İlham Əliyev də bu otuz ildə Tehran rejiminin ermənilərlə əlbir o taylı, bu taylı Azərbaycana etdikləri düşmənçiliyi xırda-lıqlarına qədər bilsə də, həmişə “İran bizə dost ölkədir” deyib durdu. İran həddini aşıb, qırmızı xətti keçdikdə isə İrana yerini göstərdi və Füzulidə İranın bəzi əməllərini açıqladı. Bəzi, deyirəm çünki, onun babası Əziz Əliyev 1945-46-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda Seyid Cəfər Pişəvəri ilə sığaq münasibətdə olduğundan İ.Əliyevin bunlardan, həm də tarixçi olduğundan İran coğrafiyasında farsların törətdikləri əməllərdən yaxşı xəbəri var.

İndi isə qayıdıram farsların və ermənilərin xarakterinin və əməllərinin eyni mahiyyətdə olan xüsusiyyətlərinə.

1. Farslar dövlət olaraq ərəblərə yendikdən sonra ərəbləri məğlub edən türklərə sığınaraq Ərəb islamı içərisində fars islamı olaraq şüəliyi yaradıb min hiylə ilə türk hökmüdarlarına sırımaqla, öz dilini, mədəniyyətini, ideologiyasını yayaraq, 1925-ci ildə türklərə xəyanət etməklə ingilislərin və rusların köməyi ilə

İranda hərbi çevriliş edib Mehtərbaşı Rza Pəhləvini hakimiyyətə gətirərək, Qacar coğrafiyasını fars dövlətinə çevirməklə dövlət sahibi oldular.

2. Ermənilər də xristian dini içərisində Qriqorian adı ilə, farslar şovinst milli islam ideologiyası yaratdıqları kimi forma etibarilə xristian, lakin mahiyyət etibarilə erməni şovinst milli ideologiyası yaradaraq daim xristian dövlətlərini və xristian həmrəyliyi istismar etməklə və daim sığındıqları türk millətinə xəyanət edərək avropalılar və rusların köməyi ilə 1918-ci ildə türk torpaqlarında erməni dövləti yaratdılar.

3. Fars dilindəki sözlərin 35 faizi türk sözləri, 29,5 faizi ərəb sözləridir. Bunu hamı farsların ən mötəbər fars dili mütəxəssisi Məhəmməd Moinin 6 cildlik “Fars dilinin izahlı lüğətinə (“Fər-hənge Moin”)” kitabında görə bilər.

4. Məşhur erməni şairi Xaçatur Abovyan (1809-1848) yazır – “Mənim türklərə və türk dilinə nifrət etdiyimə baxmayaraq türk dili olmadan erməni dili mövcud ola bilməzdi. Bizim dilimizdəki sözlərin yarısından çoxu türk sözləridir”.

5. Poeziyanın allahı Nizami Gəncəvidən Məhəmmədhüseyn Şəhriyara qədər fars dilində yazıb. Həmin arada Əli Şəriətinin etiraf etdiyi kimi təkcə Sultan Mahmud Qəznəvinin sarayında 700 nəfər şair fars dilində yazıbsa, 651-ci ildən bu yana türk hökmdarlarının saraylarında və ondan kənarda neçə türk şairi fars ədəbiyyatı, mədəniyyəti yaradıb?

6. Erməni akademik Rəqiya Açıryan deyib, – “Erməni dilində 4200-dən çox türk sözündən istifadə edilir. Hətta bizim xalqımız onların dilindən o qədər iştaha gəlib ki, bütün mahnılarımız, musiqilərimiz, nağıllarımız, atalar sözlərimiz türklərindir”.

7. Farsların hiyləgərliyi, kəmfürsətliyi, başqa millətlərə bəslədiyi gizli-aşkar nifrətini bilmək üçün Firdovsinin “Şahnamə”-sini

oxumaq, bu gün də Tehranın fars şovinist rejiminin türk əhaliyə yaşatdığı dəhşətlərə nəzər salmaq yetərlidir. Bu nifrətin, kəmfürsətliyin dərəcəsini Firdovsi “Şahnamə”də özü də bilmədən Rüstəm Zalin türk qızı Təhminədən olan və onu yıxsada öldürməyən oğlu Söhrəbin elə ilk fürsətdə ürəyinə xəncər saplaması ilə çox dəqiq göstərib. İranın fars dövlətinin bu günkü vəziyyəti də göz önündədir və kəmfürsətliyi zərər qədər də fərqlənir.

8. Erməni ədəbiyyatı klassiki Eqişe Çerentsu (1897-1937) yazır ki, – “Biz ermənilərdə hiyləgərlik hələ ana bətnində yaranır”. Tarix boyu ermənilərin onlara öz qoynunda yer verib, onlara hər ünlü şərait yaradıb himayə etdiyi millətlərə, dövlətlərə xəyanət, düşmənçilik etməsi, eləcə də son otuz ildə farslarla əlbir olub Azərbaycan türklərinə qarşı insanlıq anlayışına sığmayan genişmiqyaslı və dəhşətli cinayətlər törətməsinə də indiki nəsilər canlı şahiddir. Sonda isə qeyd etmək lazımdır ki, nəinki bu iki millətlə, eyni zamanda türkə daim düşmən olan başqa millətlərlə bu planetdə yaşamaq, əlaqədə, münasibətdə olmağa məhkumuq. Lakin onların əsarətinə düşməmək, onlar tərəfindən faciələrə məruz qalmamaq üçün onların milli xüsusiyyətlərini daim nəzərə almalı, şüur səviyyəmizi və dəyənəyimizi (hərbi və iqtisadi gücümüzü) daim elmi əsaslar üzərində inkişaf etdirməliyik. Çünki müharibə zaman-zaman, mübarizə isə daimi proses olduğundan ancaq elmi, iqtisadi, hərbi, ictimai cəhətdən dayanmadan inkişafımız bizi zaman-zaman baş verən müharibələrdən, düşmənlərimizin hiyləgər əməllərindən bizi qalib ayırmağa qadirdir. Aqillər demişkən; – “İtlə dostluq et, ancaq dəyənəyi əlindən buraxma”.

Şapur Qasimi

30.10.2021

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATI BU GÜN NƏ ETMƏLİDİR?

Bu gün türk dövlətlərinin yaxınlaşması, birliyə doğru can atması yüzillərlə türkləri parçalayıb, nəinki dünya meydanında söz demək imkanından məhrum edib, çox hissəsini milli əsarətə, vəhşi istismara məruz qoymuş dövlətlər hələ də bu məqsədlərdən dönmək fikrində olmayıb, ayrı-ayrı türk dövlətlərinə ərazi iddiası, onlarla düşmən olan dövlətləri, millətləri dəstəkləməklə, türk dövlətləri daxilində terror, siyasi, iqtisadi, hərbi təxribatlar törətməklə Turanın yaranmasını əngəlləyirlər. Dünyanın mövcudluğu baxımından bunda qeyri-adi bir hal yoxdur. Bunun qarşısında Türk Dövlətləri Təşkilatı öz üzvlərinin hərbi, iqtisadi təhlükəsizliyini qorumaq üçün bütün sahələrdə şaquli və üfüqi olaraq inteqrasiya proseslərini maksimum sürətləndirməlidir. İlk növbədə indiki durumda ümumi müdafiə üzrə qoşun növlərinin yaradılaraq onları mövcud müasir silah sursatla təmin edilməsi, paralel olaraq daha müasir silahların yaradılması üzrə ümumi elmi-tədqiqat qurumları və onların birgə istehsal vahidlərini yaratmaq çox zəruridir. Əlbəttə ki, bunlar və digər sahələrdə görülməli olan ümumi işlər təşkilatın üzv dövlətlər tərəfindən yaradılacaq ümumi büdcə və digər ayrı-ayrı fəvqəladə və xüsusi əhəmiyyətli sahələr üçün yaradılacaq məxsus fondlar vasitəsilə maliyyələşdirilməlidir. Bu maliyyələşmə sistemi ən azından vahid Turan dövləti yaradılana qədər təşkilat üzvləri olan dövlətlərin hər bir proqramda iştirak payına uyğun olmaqla bərabər, təşkilatın hər hansı bir üzvünə xarici hərbi müdaxilədən qorunması üçün yaradılmış hərbi qurumun təchizatı, fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi **«hər kəsdən imkanına görə»**, **müdafiəsi isə «bir nəfər hamı üçün, hamı bir nəfər üçün»** qaydasında reallaşdırılmalıdır.

Zənnimcə, bu işlərin həyata keçirilməsini maliyyə baxımından təmin edilməsi üçün Türk dövlətlərinin büdgəsindən ayrımalardan başqa bu türk dövlətlərinin və başqa dövlətlərin vətəndaşı olan varlı türklərin xarici dövlətlərdə olub, yad, hətta bizlərə düşmən olan ölkələrin inkişafına xidmət edən pullarını bu prosesə yönəltmək olar. Silah istehsalı gəlirli sahə olduğundan pul sahibləri bu məsələdə maraqlı olmalıdır. Yeganə maneə bu pulların və pul sahiblərinin özlərinin təhlükəsizliyinin etibarlı təmin edilməsidir ki, bunu da Türk Dövlətləri Təşkilatının üzvü olan dövlət başçıları və ailə üzvlərindən tutmuş sırayı vətəndaşlarına da şamil edilən, **«Pul sahiblərinin pulunun, özünün təhlükəsizliyinin və anonimliyinin qorunması haqqında»** təşkilatın ali rəhbərlərinin qanun statusuna malik, yekdil qərarının qəbul edilməsidir. Bu qanun heç kəsdən pulun mənbəi və deklarasiya tələb edilməyəcəyinə zəmanət verməli, aksiyanın sahibinin isə aksiyanı başqasına satmaq **YOX!**, ancaq müəssisənin özünə qaytararaq aksiya üçün verdiyi pulu almaq hüququna malik olmalıdır. Bu üsuldan iqtisadi proseslərin digər istiqamətlərində tətbiq edilməsi təşkilatın üzvü olan dövlətlərin, eləcə də ümumilikdə təşkilatın maliyyə ehtiyaclarını xeyli dərəcədə ödəyə bilər. Ümumiyyətlə Türk dövlətləri təşkilatının üzvü olan ölkələrin ərazisinin vahid iqtisadi zonaya çevrilməsini sürətləndirmək məqsədilə Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Şimali Kipr Türk Respublikası arasında vizaların aradan götürülməsi, gömrük, təhsil, tibb sistemlərinin qabaqcıl vahid standartlarının müəyyən edilərək Türk Dövlətləri Təşkilatının bu ölkələrdə qanun statusunda olan ali rəhbərlərinin ümumi qərarı ilə tətbiq edilməsi, bütün qanunvericilik kompleksinin müasir tələblərə uyğun standartlaşdırılması, bütün türklərin ümdə arzusu və milli azadlığının təminatçısı olacaq **TURANIN** yaradılmasını sürətləndirəcək zəruri amillərdir.

Əlbəttə ki, bu saydığım məsələlərdə **PAKİSTANIN VƏ İSRAILİN** iştirak payı olması hökmən nəzərdə tutulmalıdır. Bu iki ölkə həm dövlət, həm millət olmaq etibarilə türk millətinin və türk dövlətinin ən yaxın və etibarlı strateji müttəfiqi olmaq hüququna nəinki tarixi baxımdan, eləcə də bu günün reallıqları və gələcək perspektivlər baxımından da layiq olan millətlər və dövlətlərdir. Bu gün türk dünyasının lideri olan Türkiyənin prezidenti çox hörmətli Rəcəb Tayyıp Ərdoğanın Qüds məsələsi ilə əlaqədar İsrail dövlətinə olan münasibətlərdə müəyyən gərginliyin olması, Türkiyənin Milliyyətçi Hərəkət partiyasının başqanı çox hörmətli Dövlət Baxçalının bu yaxınlarda, – «Biz 104 ildir ki, Qüds üçün darıxmışıq», deyimi kimi bəyanatlar əsassız olaraq İsrail dövləti ilə Türkiyə arasındakı münasibətlərin gərginliyinin artırılmasına səbəb olan amildir. Hörmətli Dövlət Baxçalı kimi ciddi və ağır çəkili siyasətçinin bu sözü İsrail tərəfindən Türkiyənin Qüdsü işğal etmək məqsədi kimi, türk milləti və dövlətinin düşmənlərinin isə buna istinad edərək Türkiyənin Osmanlı imperiyasını bərpa etmək niyyəti kimi qələmə verərək Türkiyə ilə Avropa, Rusiya, İsrail və Ərəb dövlətləri arasında düşmənçilik yaratmaq cəhdlərinə kömək etmiş olur. Əslində Qüdsün, Məkkənin, Mədinənin, Kərbəlanın, Məşhədin, Nəcəfin və s. müqəddəs məkan kimi qələmə verilən hər hansı bir ərazinin nə türk millətinin, nə də heç bir türk dövlətinin nə mənafeinə, nə maraqlarına, nə də məqsədlərinə heç bir dəxli yoxdur. Qüds də daxil olmaqla bu məkanlar ancaq müsəlmanlar üçün müqəddəs sayılan yerlərdir. Bu «**müqəddəsliyin**» millətlərə, millət anlayışına heç bir dəxli yoxdur. **Hər bir TÜRK və ümumilikdə TÜRK MİLLƏTİNİN ən əsas, heç bir mübahisə mövzusu ola bilməyəcək yeganə müqəddəs məkanı VƏTƏN dediyimiz TÜRK TORPAQLARIDIR.** Ümumiyyətlə dinlərin

yarınması, daha doğrusu yaradılması tarixinə, onların mövcudluğu dövründə təyinatına, funksiyasına, fəaliyyət mexanizminə nəzər saldıqda görürük ki, fərdi insan inancı formasında ortaya çıxarılmasına baxmayaraq təşkilatlandırılaraq insan kütlələri üzərində də ideoloji və inzibati hökmranlığa nail olmaq, sonradan isə daha da inkişaf edərək başqa millətlər üzərində hökmranlığa nail olmaq üçün siyasi vasitəyə, ideoloji silaha çevrilmişdir. Avropada katoliklərin yaratdığı xristianlığı sonradan özələrinin milli azadlığını, milli muxtariyyətini təmin etmək istəyən millətlər, hakimiyyətə iddialı olan qruplar, şəxslər tərəfindən milli, qrup ideologiyası olaraq pravoslavlara və s. cərəyanlara bölünmüşdür. Ermənilər də başqa xristianlardan fərqli, məxsus erməni milli ideologiyası olaraq qriqorianlığı yaratmaqla erməni milli məqsədlərini həyata keçirmək üçün digər xristian millət və dövlətlərinin gücündən **«xristian həmrəyliyi»** əsasında istifadə etməyi nəzərdə tutmuşlar və bu gün də bu vasitədən səmərəli istifadə etməkdədirlər. Yeddinci əsrdə ərəblərin yaratdığı islam dini də eynilə xristianlığın yerinə yetirdiyi funksiyanı, təyinatını, reallaşdıran fəaliyyət mexanizmindən ibarət olmaqla bərabər, eyni zamanda müxtəlif millətlər tərəfindən məxsus milli ideologiya, qrup ideologiyası olaraq cərəyanlara və təriqətə ayrılmışlar. Məsələn, islam dininin banisi Məhəmməddən başlayaraq islam dinindən ərəb milləti daxilində hakimiyyət uğrunda mübarizədə ideoloji silah kimi istifadə edərək güclü bir xəlifəlik yaradıb daha da güclənən ərəblər sonradan bir ucu Avropada, digər ucu Şərqi dərində olan böyük bir imperiya yaratmağa nail oldular. O zaman Sasani imperiyasını ərəblər yendikdən sonra 651-ci ildə ərəbləri diz çökdürən türk xanədanlığına sığınmış ərəb islamı daxilində fars milli ideologiyası olan **şəliyi** yarıdan farslar türklərin bu gün İran adlanan, müəyyən dövrlərdə

isə bir ucu Hindistanda, digər ucu Dərbənddə olan türk imperiyasının 1274 ildən sonra, yəni 1925-ci ildə Qacar hakimiyyətinin zəifləməsindən sui-istifadə edərək ingilislərin köməyi ilə hərbi çevriliş etməklə bu məmləkəti fars dövlətinə çevirdikdən sonra, əvvəlcə bu torpaqların aborigenləri olan türkləri, bəlucları, ərəbləri və s. millətlərin dilini, milli dillərində təhsilini, mədəniyyətini və s. qadağan edərək, bu coğrafiyada rusların və fransızların köməyi ilə islam dövləti quraraq, fars milli ideologiyası olan şiəliyi bu dövlətin quruluşunun əsasına çevirdilər. Bu gün də onlar bütün İran vətəndaşlarını dilənçi vəziyyətinə salmaq hesabına fars milli ideologiyasını qonşu ərəb dövlətlərində yayaraq, onları özünün ideoloji və inzibati əsarətinə almaq məqsədilə İraqda, Livanda, Fələstində, Suriyada və s. iri hərbi qruplaşmalar yaradaraq onları hərtərəfli təchiz edir. Türk dövlətlərinin birləşməsinin də ən qatı düşmənidir.

Hələ bu günədək dünya tarixində elə bir müharibə və ya sülh sazişi olmayıb ki, o hansısa dini maraqlara əsaslansın. Millətlərarası və dövlətlərarası münasibətlər hamısı, heç bir istisna olmadan milli və dövlət maraqları əsasında tənzimlənir. Bu zaman irəli sürülən və ya nümayiş edilən dini arqumentlər, şüarlar ancaq milli, dövlət maraqların təmin edilməsi üçün tətbiq edilən siyasi gedişlərdir. Siyasətçilərin müəyyən situasiyalarda bu siyasi gedişlərdən istifadə etməsi təbii və normal haldır. Lakin dövlət daxilində, xüsusilə yaradılacaq Turan dövlətində hər hansı dinin təşkilati mövcudluğuna, dinin təbliğ, tədris edilməsinə imkan verilməsi bütövlükdə türk millətinin şüurunun, zəkasının ən yaxşı halda 1500 il bundan əvvəlki vəhşi ərəblərin zəka, şüur səviyyəsində qandallayaraq, onu inkişafdan qoyub tədrici, əzablı məhvə məhkum etmək olardı. **Türk millətinin, türk dövlətinin dünyada söz sahibi olan millətə, dövlətə çevrilməsinin yeganə yolu istisna edilmədən həyatın, mövcudluğun bütün**

istiqlamətlərdə elmə əsaslanması, bütövlükdə elmin, elmi dünyagörüşünün TÜRK MİLLİ İDEOLOGİYASINA çevrilməsidir.

Məhz bunlara görə biz nə ərəb milli ideologiyası olan islam dininə görə, nə də fars milli ideologiyası olan şiəliyi, Tehran rejiminin «Qüdsün xilaskarı» donuna bürünərək şiəliyi ərəb islamına rəhbər olaraq gətirməklə ərəbləri ideoloji cəhətdən, ərəb ölkələrində yaratdığı silahlı hərbi qruplaşmalar vasitəsilə isə ərəbləri inzibati əsarətə almaq məqsədinə xidmət edən «müsəlmanlıq» əsasında nə İsrailə, nə də başqa ölkələrlə münasibətlərdə türk milli və dövlət maraqlarına zərər vurmamalıyıq. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, bütün tarix boyu, elə bu gün də farslar da, ərəblər də öz milli maraqları uğrunda mübarizədə daim başqa dinlərin daşıyıcıları ilə birləşərək onlarla eyni dinin daşıyıcıları olan türklərə qarşı insanlıq anlayışına belə sığmayan qətləamlərə, rəzalətlərə imza atıblar və bu gün də bu davam etməkdədir. **Bəs biz türklər hansı əsas və hesabla bizi inkişafa, qüdrətə, rifaha aparan elmdən imtina edib, ərəbin, farsın milli ideologiyasına xidmət etməli, onların milli maraqları xatirinə İsrail kimi dövlətlə dostluqdan, əməkdaşlıqdan imtina etməliyik???**

İkincisi, lakin bütün yuxarıda göstərilən məsələlərin də ən birincisi ümumtürk ədəbi dilinin yaradılmasıdır. Çox təəssüf ki, bu günə qədər bu son dərəcə fəvqəladə əhəmiyyətli məsələyə həm türk dövlətlərinin rəhbərləri, həm də hətta millətçi alim və siyasətçiləri barmaqarası baxmaqda davam edirlər. **Halbuki, hər bir insan toplumunu, kütləsini MİLLƏTƏ ÇEVİRƏN DİLDİR.** Min illər boyunca parçalanıb müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf edən və bu gün bir çox hallarda ayrı-ayrı türk insanların anlaşmasını tam təmin edə bilməyən türk ləhcələrinin, nə bütövlükdə türk millətini vahid, monolit millət halına gətirmək,

nə də ümumilikdə türklərin iqtisadi, inzibati, elmi və s. istiqamətlərdə birgə və sürətli inkişafını təmin etmək imkanında deyil. Bundan başqa istər söz fondunun zənginliyi və tərkibində yad sözlərin olması baxımından da nə Türkiyə, nə də digər türk dilləri elmi-texniki inkişafın birgə sürətli inkişafını təmin etmək iqtidarında deyil. Məhz bu amillər vahid türk milli varlığının yaranmasının və onun sürətli inkişafının yolunu kəsən ən böyük və mühüm maneədir. Əgər bu məsələnin fəvqəladə əhəmiyyəti və onun çox qısa zaman ərzində həll edilməsi, yəni **ÜMUM-TÜRK ƏDƏBİ DİLİNİN** yaradılaraq təlim, təbliğ və tətbiq edilməsi məsələsi öz həllini tapa bilməsə nə vahid, monolit **Türk millətinin** formalaşması, nə də vahid, monolit **TURAN dövlətinin** yaradılmasından ciddi danışmaq mümkün olmayacaq. Türkü parçalayıb onun dilinə öz sözlərini pərçim etməklə, türk dilinin tədrisini, tətbiqini qadağan etməklə türk düşmənləri daim türklərin millət olaraq məhv edilməsinə çalışıb, bu gün də çalışmaqdadır. Ümumtürk ədəbi dilinin yaradılmasının zəruriliyi təkcə bu günə azad olub, müstəqil dövlət olaraq Türk Dövlətləri Təşkilatı vasitəsilə integrasiya və inkişaf etməyə yönələn ölkələrin əhalisi deyil, bu gün başqa millətlərin inzibati əsarətində olub, assimilyasiyaya məruz qalaraq millət kimi ölməkdə olan türklər üçün də fəvqəladə əhəmiyyətə malikdir. Ümumtürk dilinin yaradılıb Türk Dövlətləri Təşkilatı üzvlərinin ərazisində tədris, təbliğ və tətbiq edilməsi ilə yanaşı bu gün müstəqil olmayan türk toplumlarında da onun tədrisi, təbliğinin Türk Dövlətləri Təşkilatlarının türklərin çoxlu sayda toplum yaşadıkları dövlətlərlə münasibətlərində, mədəni əlaqələrində prioritet mövzu olmalıdır. Belə ki, bu gün təkcə Rusiya ərazisində 80 milyonadək, İranda 52,2 milyondan çox türk yaşayır. Çində, Pakistanda, Hindistanda, Əfqanıstanda, Suriyada, İraqda və s. ümumi sayı on milyonlarla olan türklər də mövcuddur. 2020-ci ilin yayında

S.Vurğun adına bağda nəfəsimi dərmək üçün oturduğum skamyada adını müəyyən edə bilmədiyim, kiçik qəzet parçasında mə-nə naməlum qalan müəllifin kiçik bir şeir parçasına rast gəldim:

Elə yorulmuşam ki, dərd halıma mat qalıb...

Ürəyimdə say-seçmə, külək keçən çat qalıb!..

Min illər boyunca parçalanaraq mövcud olan Türk millətinin dilini həm türk düşmənləri, həm də türk dilinə yad münasibət sərgiləyib, Türk düşmənlərinin dilini, ideologiyasını, ədəbiyyatını əzizləyib inkişaf etdirən Türk hökmdarları milləti elə günə salıbdır ki, bu millətin nəhəngliyini, istedadını, möhtəşəmliyini görüb dərk edənlər, onun dilinin vəziyyətinə mat qalır. Əgər ümumtürk ədəbi dili yaradılmadan hətta Turan yaradılsa belə, türk millətinin və dövlətinin vahidliyində, monolitliyində «**say seçmə külək keçən çat**»lar qalmış olacaq. Bu barədə Türk dövlət rəhbərləri, dilçi türk alimləri, hər bir millətsevər **TÜRK** çox ciddi düşünməli və hərəkətə keçməlidir.

Şapur Qasimi

19.12.2021

KOR-KORA KOR DEMƏSƏ BAĞRI ÇATLAYAR

(türkün məsəllərindən)

«Təzadlar» qəzetinin 07.12.2021-ci il tarixli sayında ANS telekanalının sahibi Vahid Mustafayevin oxucuya təqdim etdiyi – «Qullar daim yalan danışır, həqiqəti isə yalnız azad insan deyə bilər» – adlı məqaləsi müxtəlif məşhurlardan gətirilən sitatlar baxımından bu kiçik yazı üçün yetərinə zəngin olsa da, bu sitatların müəllifin ifadə etmək istədiyi məsələlərə tətbiqi çox təzadlı və qeyri-peşəkar izahatlarla müşayiət edilir.

Fransa intibah dövrünün yazıçısı və filosofu Mişel de Montendən gətirib yazının başlığına çıxarılan sitat heç də mütləq,

birmənalı həqiqət deyil. Çünki, istər tarixdə, istərsə də günümüzdə istər inzibati, istərsə də mənəvi cəhətdən qul olan insanların **DAİM** yalan danışdığı iddiası heç də həqiqət deyil. İstər azad, istərsə də qul olan insanların müxtəlif situasiyalarda həqiqət və yalan danışdıqları barədə istənilən qədər faktlar mövcuddur. Yəni, insanın həqiqət və yalan söyləməsinin səbəbi birmənalı olaraq heç də onun qul və ya azad insan olması ilə şərtlənmir. Bunun çox, həm də müxtəlif səbəbləri var, maraqları, məqsədi, təhlükəsizliyi və s.

Yazıda müəllif iki nəfər, gənclər və idman nazirinin keçmiş müavini İsmayıl İsmayılov və onun yerinə təyin edilən Marina Vasilyeva haqqında öz fikrini bildirir.

V.Mustafayev İ.İsmayılovun dediyi, – «Buna baxmayaraq, ömrümün sonuna kimi Prezidentimizin qulu olaraq qalacağam! Mən dövlət başçısının naminə hər şeyə hazıram!» – sözlərinə «Hərbi Kommunizm», «Yeni İqtisadi Siyasət» nəzəriyyələri əsasında dünya tarixində 74 il ərzində ən çox, milyardlarla insanı həm inzibati, həm mənəvi cəhətdən qula, nökrə çevirmiş nəzəriyyənin müəllifi, Dövlət quldarlığı və Dövlət Feodalizmi quruluşu olan dövlətin baş memarı və xaç atası V.İ.Lenindən gətirdiyi – «Öz azadlığını tapdalayan və öz köləliyinə bəraət qazandıran bir qul, haqlı olaraq qəzəb və nifrət hissi doğuran rəzil və bədbəxt» – sitatına istinad edərək İ.İsmayılovu imperiyanın köləliyindən, torpaqlarımızı işğaldan şəhidlərimizin bizi öz qanları hesabına kiməsə qul və ya nökrə olmağımız üçün deyil, **Canlı və Azad** olmağımız xatirinə azad etdiyini, sivil şərqdə ilk demokratik ölkənin prezidenti olan, dünyanın 4 vacib dilində sərbəst danışan, müasir texnologiyalara arxalanıb Azərbaycan torpaqlarını azad edən və bununla xalqı əsarətdən xilas edən İlham Əliyevə qul və ya kölə lazım olmadığını, bu ifadə ilə İ.İs-

mayılovun prezidenti demokratik dünya xalqları qarşısında rüsvay etməkdə günahlandırır.

V.Mustafayev! Şərqdə ilk demokratik respublikası, Azərbaycan Demokratik Respublikası hələ 1918-ci ildə qurulub, xalq da əsarətdən 1991-ci ildə qurtulub. Şəhidlər də vətən torpaqlarını azad edərkən heç birimizə **ŞƏRT** irəli sürməyib. Onların yeganə məqsədi vətən torağını düşmən tapdağından xilas etmək olub. 1991-ci ildə xalq əsarətdən qurtaranda İ.Əliyev özünün açıq etiraf etdiyi kimi Moskvada kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul idi. Sən ona böhtan atma. İ.Əliyev tarixə Qarabağı azad edən prezident olaraq düşüb və bu onun halal haqqıdır. Lakin onun dünyanın 4 vacib dilində danışmasının buna bir dəxli yoxdur. Tarixin əksər fəthələri ancaq bir doğma dilini bilib. Müasir texnologiya məsələsinə gəldikdə də hələ dünya tarixində dövrünün müasir texnika, texnologiya, hərbi strategiya, taktika və s. malik olmadan hərbi meydanında döyüşü udmağın bir nümunəsi belə olmayıb. Fikrini saxta tərifnamə və ya təqsimnamə ilə açıqlama. Obektiv faktlar və arqumentlərə əsaslan. Saxta təriflə sən özün onu təhqir edib dünya ictimaiyyəti qarşısında alçaldırsan. Rabitə texnologiyalarının bu günkü səviyyəsində bütün dövlətlər, insanlar harada nəyin necə olduğunu çox yaxşı bilir. Sənin belə saxta mühakimən həm prezidenti, həm də milləti gözədən salır.

V.Mustafayev sonra **«qul olmaq arzusu ilə yaşayan və taleyin fırlıldağı nəticəsində ağa olmuş bu insanın bu cür ifadə ilə milləti digər demokratik toplumlar qarşısında alçatdığının səbəbini bilmədiyini desə də polşalı şair Stanislav Eji Letsin, – “Qulların bir arzusu var – özlərinə ağa ala biləcəyi bir bazar tapmaq” – ifadəsi ilə cavablandırır. Daha sonra o hamını İ.İsmayılovu qınaq obyektinə çevirməyə çağırır, «aramızda biganə insanlar var» deyərək Lev Tolstoyun, – “Laqeydlərdən qorxun, çünki yer üzündə bütün cinayətlər onların gizli razılığı ilə baş verir» – deymi ilə cəmiyyətdə bu**

işə səfərbərlik elan edir.

L.Tolstoydan gətirilən sitata gəldikdə isə İ.İsmayılovu da nazir müavini təyin edilməsində İ.Əliyevin razılığı mütləq olub. O bu vəzifəyə təyin ediləndə xalq ayağa durub nümayiş və ya İ.Əliyevə qarşı üsyan etməli idi və bunu hansı əsasla etməli idi və ya etməlidir? Yoxsa, sənin kiməsə, nəyəsə şəxsi münasibətin, fikrin, sözün cəmiyyət üçün qanun, prezident fərmanı, ya məhkəmə qərarıdır? Hər bir insanın anadangəlmə cinayət törətmək potensialı var. Bunu reallaşdıran insanı əhatə edən konkret ictimai mühitdir. Məlumdur ki, dövlət yarandığı gündən insanlara qarşı zor tətbiqi mexanizmi və dövlətin quruluşunun məzmunundan asılı olaraq cəmiyyətdə baş verən cinayətlərin əsas istehsalçısıdır. Bütün dünyada, hətta bəh-bəhlə təriflənən avropa dövlətlərində də bu belədir. İnsanların əksəriyyətini də cinayətkar olmağa vadar edən səbəb vətəndaşların «Novruzəli» olmasında yox, dövlət sisteminin öz məzmun və mahiyyətində gizlənilir.

İlk baxışda yazıda qeyri-adilik hiss olunmur. İlk nəzərə çarpan hal gətirilən sitatların yazının məzmununa uyğun gəlməməsidir. Məsələyə yanaşmada məntiqsizlik, savadsızlıq özünü hadisənin məzmunu ilə onların izahının və yekunlarının əlaqəsizliyində aşkar biruzə verir. Azərbaycanda bu günədək dövlət yetkililərinin, vəzifə sahiblərinin etdikləri böyük kriminal, iqtisadi, vəzifə və s. cinayətləri ilə müqayisədə İ.İsmayılovun hələ məlum olmayan, edə biləcəyi hər hansı bir cinayət fil ilə qarışqa nisbətindədir. Qəribədir ki, V.Mustafayev sübuta yetirilib, məhkəmə qərarı ilə rəsmi, qanuni cəzalandırılmış və mətbuatda faktlarla geniş işıqlandırılıb, lakin hələ rəsmən sübut edilməmiş çox böyük cinayətlərə heç vaxt heç bir reaksiya verməyib. Həm də İ.İsmayılovun dediyi sözlər nə dünya tarixində, nə də Azərbaycanın son 30 illik yaxın tarixində ilk nümunə deyil. Hələ H.Əliyevin səhhəti ilk dəfə pisləşməyə başlayanda adını unuttuğum bir məmur mətbuatda H.Əliyevə öz ürəyini ona verərək onun

həyatını xilas etməyə hazır olduğunu elan etdikdən bir qədər sonra həmin məmurun etdiyi vəzifə cinayətlərinə görə 13 il azadlıqdan məhrum ediləndə bu «məhəbbətin» səbəbi məlum oldu. O zaman ANS kimi telekanala başçılıq edən V.Mustafayev nəinki bu faktın, eləcə də digər məmurların iri miqyaslı cinayətlərinin və yaltaqlığının milləti, dövlət başçısını bütün dünyada alçaltdığına laqeyd qalıb susurdu. Qul və kölə eyni anlayışın müxtəlif ifadələridir. Eyni mənalı iki sözü təkrar etməklə V.Mustafayev nökr sözünü arxa planda saxlayır. Bu da onunla bağlıdır ki, ANS telekanalı həmin prezident İlham Əliyevin göstərişi ilə bağlandıqdan sonra V.Mustafayev özünün prezidentə müraciətlə dediyi, – **«Biz sizi padşah kimi qəbul edirik, siz də öz nökrələrinizə qarşı mərhəmətli olun»**, sözlərini unutmayıb. İ.İsmayılov özünü kiminsə qulu, nökrü hesab edə bilər. O insan, vətəndaş kimi bu hüquqa malikdir və bu hüququndan da istifadə edib. Bunun nə şəhidlərin xatirəsinə, nə də prezidentin imicinə heç bir dəxli yoxdur.

V.Mustafayevin isə nə ANS kanalının əməkdaşlarının, nə də ümumilikdə millətin həyatının, hüquqlarının üzərində heç bir hüququ olmadığı halda özü ilə bərabər başqalarını da nökr elan etməsi həm hüquqi, həm də mənəvi baxımdan milləti də, prezidenti də birbaşa başqa millətlərin qarşısında alçaldan faktdır.

Bu baxımdan adını unutduğum 13 il azadlıqdan məhrum edilən məmur, vəzifədən kənarlaşdırılan İ.İsmayılov, telestudiyası bağlanan V.Mustafayev və çoxlu sayda keçmiş vəzifə sahiblərinin hamısı Stanislav Eji Letsin dediyi kimi **«özlərinə ağa ala biləcək bir bazar tapmaq»** istəyində olanlardır və məqalənin hər abzası bunu sübut edir.

V.Mustafayev P.S. işarəsi ilə başqa bir məsələyə də, yeni nazir müavini Marina Vasilyevanın YouTube-da yayımlanan rəqsetmə səhnəsinə də mənfi münasibət bəsləyənləri də, – **«İllərlə**

qul olmaq istəyən məmuru normal qarşılayan» insanlar olduğundan narahılığını, Marinanın ifa etdiyi rəqsin «Vağzalı» olmadığını, «torpaqlarımızı qılınc və nizə ilə azad etmədiyimizi» deyərək «Vağzalı» rəqsini geri qalmışlıq əlaməti kimi dəyərləndirərək **«Müasirləşin, cənab Novruzəli, müasirləşin»** deyərək bütün millətə müraciət edir. Sonra Marinanın rəqsində **Şəxsən**, heç bir qəbahət görmədiyini, Marinanın Dini Qurumlarla İş Üzrə Dövlət Komitəsi rəhbərinin müavini yox, İdman və Gənclər nazirinin müavini vəzifəsinə təyin edildiyini, bu vəzifədə olan adamın çılğın, yaşamağı, idmanı və rəqs etməyi sevən adam olmalı olduğunu bildirdikdən sonra, yenə də, – **«Təsəvvür edə bilmə-rəm ki, İsmayıl İsmayılov bu cür plastik rəqs edə bilsin»**, – deməklə ürəyini soyutmaq üçün İsmayılova «cinayət məəcəlləsinin № sayılı maddəsinin ən ağır bəndi ilə, plastik rəqs edə bilmə-mək üzrə «cinayət işi» açır.

Azərbaycanın rəqs musiqisində min illərlə formalaşmış qadın və ya kişi olmasından asılı olmayaraq rəqs edənin vüqarına, əzəmətinə, qüruruna xələl gətirməyən plastikliyi də, elastikliyi də görmək istəyirsənsə telearxivlərdən Əminə Dilbазinin, Roza Cəlilovanın, «Çinar» qızlar rəqs qrupunun və s. rəqs ifalarına bax. Bəlkə onda bizim milli rəqs musiqimizin plastikasının da, elastikasının da möhtəşəmliyini dərk edə biləsən. Marinanın rəqsindəki plastikanın eybəcərliyi isə, bizə nəinki yad, hətta vəhşi görünən təxminən çılpaq halda vücudunu silkələyən zənci rəqsində belə yoxdur. Çünki, o rəqqas bütün rəqs boyu öz vüqarını və əzəmətini itirmir. Mən bunun daha dərin və xırda təfərrüatını da göstərə bilərəm. Lakin bunlar mətbuat mövzusu deyil.

V.Mustafayev! Birincisi, plastik rəqs etmək, yaşamağı bacarmaq, çılğınlıq, idmanı sevmək insanın inzibati və mənəvi cəhətdən azad olmasını sübut edən, buna dəlalət edən əmil deyil! İkinci Afrika zəncilərinin və ya cəngəlliklərdə bu gün də ibtidai ic-

ma həyat tərzini keçirib elə o səviyyədə də musiqi və s. mədəniyyətinə malik olan insanları təqlid edərək heç bir məna verməyən musiqiyə uyğun eybəcər hərəkətlərlə rəqs etmək müasirlik nişanəsi deyil. Türkün, o cümlədən azərbaycan türklərinin yaşı minilliklərlə hesablanan, heç vaxt köhnəlməyəcək muğamlarının, «Vağzalı», digər ölməz musiqi və mədəniyyət nümunələrini geriyə qalmışlığın nümunəsi, dünya millətləri içərisində ən yüksək səviyyəli fəlsəfi düşüncə, mədəniyyət, zəka sahiblərindən ibarət nəhəng bir orduya malik olan bu milləti «Poçt qutusunun» Novruzəli ilə eyniləşdirməyin elə sənin özünün Novruzəli səviyyəli şəur, bilik, zəka, düşüncə sahibi olduğunu bilavasitə sübut edir. Mən eybəcər hərəkət və ya yad musiqi dedikdə onu yaradan millətləri aşağılamaq fikrində deyiləm. Hər bir millətin adət-ənənələri, mədəniyyətinin növləri, fəlsəfi və mənəvi dəyərləri onların yaşadığı təbiətin coğrafi, ictimai-iqtisadi quruluşundan, həyat tərzindən, dilinin məzmunundan və s. amillərdən asılı olaraq yaranır, həyat inkişaf etdikcə bu inkişafın məzmun və səviyyəsinə uyğun olaraq dəyişir, çərçivələnir. Məsələn milli musiqimizin tükənməyən dəryası olub hiss, həyəcanlarımızı özündə ifadə edən muğamatımız zəncilərin öz “muğamatı” olub, onların hiss və həyəcanlarını ifadə edən caz kimi ifadə edilə bilməz. Bu baxımdan muğamat onlara, caz isə bizlərə bir səs yığını təsiri bağışlayır və heç bir tərəf onu özününkü olaraq qəbul edə bilmir. Bu tərəflərin «Novruzəli» olması olmayıb təbii bir haldır. Sənin Novruzəli adlandırdıqlarının Qərb və Şərq musiqisini, Qərbin klassik musiqisi ilə Azərbaycanın klassik musiqisi olan muğamın sintezinin nəticəsi olaraq qərb musiqi janrı olan və bütün dünyanı heyran qoyan operalar yaratdıqlarını və bu operaları hər iki tərəfin öz doğma musiqisi kimi qəbul etdiyinin səbəbini bilirsənmi? Yəqin bilsəydin Marinanın bu nə Qərb, nə də Şərq, xüsusilə Azərbaycan milli musiqi və rəqs anlayışlarının çərçivəsinə, məzmun və formasına

uyğun gəlməyən «plastik» rəqsinə görə ona mənfi münasibət sərgiləyən bu milləti «Novruzəli» deyərək təhqir etməzdin. Mən Novruzəli adlandırdıqlarının sənin heyranlıqla aşağıdan-yuxarıya baxdıqlarından şüur, düşüncə mənəvi keyfiyyət etibarilə qat-qat yüksəkdə durduğunu sübut edən istənilən qədər faktlar sadalaya bilərəm. Lakin bunlar sənin şüur səviyyənin çərçivəsinə sığmayacağına görə bunu zəruri hesab etmirəm. Sənin inkişaf etmiş saydığın hansı millətin nümayəndələri iki yad mədəniyyət nümunəsini hər iki tərəf üçün doğma sayılacaq bir mədəniyyət növünə, nümunəsinə çevirə bilib? Lakin aramızda bu sahənin bir dahisi tanılıb muğam ilə cazın sintezindən yeni bir gözəl musiqi növü yaradan Vaqif Mustafazadənin uzun illər hakimiyyət tərəfindən təqib olunması, çox radikal yeniliklərin cəmiyyət üzvləri tərəfindən dərk edilməyərək və ya mövcud anlayış, çərçivələrə uyğun olmadığından cəmiyyətdə qəbul edilməməsi də həyatda adi bir qanunauyğunluqdur. Xüsusilə ona görə ki, onun nümayiş etdirdiyi rəqs heç bir millətin, rəqs anlayışının məzmun və çərçivəsinə, nə novatorluq standartların çərçivəsinə uyğun deyil, mağar toylarının lül-qənbər rəqqaslarının eynidir. Təkcə elektron KİV-ndə hərdən kəndlərdə mağar toylarında bir litr araq «vurub» Marina-nın nümayiş etdirdiyi «plastik» rəqsi, hətta onun «elastik» variantlarını da nümayiş etdirdikləri epizodları göstərilir. Əgər sənin dediklərini ciddi «ekspert» rəyi kimi qəbul etsək, onda onların hamısını idman və gənclər nazirliyində yüksək vəzifələrə layiqli namizəd saymaq olar. Marina Vasilyeva da Azərbaycan cəmiyyətində mövcud olan mənəvi dəyərlərin məzmun və çərçivəsinə uyğunlaşana qədər cəmiyyət üzvlərinin onun hərəkətlərinə, davranışına belə münasibəti heç bir müzakirəyə ehtiyacı olmayan adi reallıqdır. Tutduğu vəzifənin rəngindən asılı olmayaraq hər bir insanın davranışı mövcud mənəvi dəyərlərə, əxlaq kodeksinə uyğun gəlmədikdə ona mənfi münasibət sərgilənməsi təbiidir. Ma-

rına Vasilyevanın bir peşəkar kimi yararlı olub-olmadığına gəlin-cə isə çılğınlıq, rəqs etmə qabiliyyəti və s. heç nəyi həll etmir. Onun peşəkar kimi məhsuldar fəaliyyəti üçün tələb olunan fərdi keyfiyyətləri əsasən idman sahəsindəki biliyinin, öz peşəsinə vurğunluğu, nailiyyətlər əldə etmək üçün möhkəm iradəsinin və s. xüsusiyyətlərinin səviyyəsi təşkil edir. Lakin məsələ onun yüksək şəxsi keyfiyyətlərinin olması ilə də bitmir. Əsas məsələ Marinanın ən yüksək insani və peşə keyfiyyətləri olduğu halda belə mövcud sistemin onun bu keyfiyyətlərinin reallaşdıracağına imkan verib-verməyəcəyindədir. Yəqin ki, mərhum Vurğun Əyyubovun, Sirius Təbrizinin sistemlə tutaşmasının, ABŞ-ın Azərbaycan-dakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Xarrişin V.Mustafayevin başçılıq etdiyi ANS kanalında Vilayət Eyvazovun cinayətkar olduğunu elan edərək V.Eyvazovun şəklini ekrana gətirildikdən sonra ona general rütbəsi verilərək əvvəlcə DİN-ə müavin, sonra da nazir vəzifəsinə təyin edildiyi, ANS-in də bu günədək bağlandığı yaxşı yadındadır. Yoxsa bu gün məşhur məsələdə deyildiyi kimi «eşşəyi qoyub, palanı döyəcləməz» həm də bununla «ağa ala biləcəyi bir bazar tapmaq» axtarışına çıxmazdı.

Mən məsələnin çox da dərinliklərinə getmək də istəmirəm. Nə V.Mustafayevi, İ.İsmayılovu, nə də M.Vasilyevanı şəxsən tanımıram, kiməsə vəkillik etmək fikrim də yoxdur. Məlumdur ki, mətbuatın bütün növləri cəmiyyətin ağırlı-acılı problemlərinin aradan qaldırılması yönündə fikir mübadiləsi, cəmiyyətin mütləq bilməli gizlinləri, zəruri və səmərəli yenilikləri ictimailəşdirilməsinə, təbliğ və təşkilinə ən yaxşı vasitədir. Bu vasitələrdən süni, saxta, səviyyəsiz, şəxsiqərəzlik mövqeyi vasitəsilə özünə ağa almaq bazarı axtarılması isə ikrah hissi doğurur. **«Şəxsən mən Marinanın bu rəqsinə heç bir qəbahət görmürəm»** deməyin, qəbahətin olmaması və ya sənin gözüünün, zehnin cəmiyyət üçün etalon olması demək deyil. Sonda isə hər hansı bir cinayət əməli varsa İ.İsmayılova cinayətinə adekvat

cəza, M.Vasilyevaya peşə fəaliyyətində və Azərbaycan milli dəyərlərinə uyğunlaşmasında müvəffəqiyyət, V.Mustafayevə isə hər hansı bir məsələyə yanaşmaqda obyektivlik, düzgün yanaşma, təbiilik, ağa bazarı axtarmayaraq **AZAD** olmaq və bunun üçün millətin sevimlisi olan doğma qardaşı, hamımız üçün **ƏBƏDİ ÖRNƏKLƏRDƏN** biri olan **ÇİNGİZDƏN** nümunə götürməsinə arzulayıram.

P.S. – Marina Vasilyevanın isə təbii ki, sistemə gücü çatma bilməz. Ya o İ.İsmayılovu sözün hərfi mənasında əvəz etməli, ya da Lalə-Şövkət Hacıyeva kimi istefa verməli olacağı labüddür. Çünki, İ.Əliyev prezident seçilərkən jurnalistin, – «Cənab prezident hansısa sistem dəyişikliyi gözlənilirmi?» – sualına qəti və konkret cavab verdi ki, – «Oyun qaydaları dəyişməyəcək».

Necə deyərlər, kişinin sözü bir olar.

Şapur Qasimi

07.12.2021

*“Təzadlar” qəzetinin 21 dekabr 2021-ci il
sayında çap edilib*

TÜRKİYƏ-ERMƏNİSTAN YAXINLAŞMASI TÜRKİYƏ VƏ TÜRK LƏRƏ NƏ VƏD EDİR?

Son ikiyüz il ərzində ermənilərin öz havadarlarına arxalanıb, onların köməyi ilə türklərə qarşı hansı böyük xəyanətləri, qətləamları törətməsi faktları əsasən ictimaiyyətə məlumdur. Rusiya və İranın aktiv köməyi ilə SSRİ dağılarkən Azərbaycanda sabit milli nizami qoşunun olmaması, ölkə daxilində hakimiyyət uğrunda çox sərt mübarizənin getməsi və bir sıra digər səbəblər üzündən ermənilərin Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etməsindən keçən 30 ilə yaxın bir müddət ərzində Türkiyənin Ermənistanla bağladığı sərhədlərin açılması, 100 il öncə Kremlin

Zəngəzuru Ermənistanın tərkibinə verməklə Azərbaycanın özünün tərkib hissəsi olan Naxçıvanla, həm də Türkiyə ilə birbaşa əlaqələrinə son qoymuş Zəngəzur dəhlizinin açılması, habelə Qarabağın Rusiyanın sülhməramlı adı ilə müvəqqəti işğal etdiyi dağlıq hissəsinin məsələsinin, yüz ildən bəri ermənilərin öz havadarları vasitəsilə bütün dünyaya saxta soyqırım iddiasını qəbul etdirmək vasitəsilə Türkiyəyə torpaq iddialarını daha da gücləndirməsi cəhdləri və bir sıra digər mühüm məsələlərin həll edilməsi məqsədilə Türkiyə-Ermənistan arasında başlamış danışıqlar təkcə bütün dünya türkləri və ermənilərinin deyil, həm də indiyədək ermənilərdən daim türklərə arxadan zərbə vurmaq üçün istifadə etmiş və etməkdə olan irili-xırdalı, güclü-gücsüz türk düşmənlərinin diqqət mərkəzindədir. Əlbəttə ki, bu danışıqların yekun razılaşmasında hamı məsələlərin öz maraqlarına uyğun əks olunmasına çalışır və çalışacaq, bu çox təbii haldır. Lakin erməni tərəfin danışıqlara heç bir ilkin şərtlər irəli sürmədən başlanmasında çox ısrarlı olmasını əsas iki səbəblə izah etmək olar. Bunlardan birincisi, danışıqların getdiyi dövrdə danışıqların getməsinə, bu danışıqların predmeti olan məsələlərin həll olunmamasında maraqlı olan ölkədaxili və xarici qüvvələrin ölkədə sabitliyi pozaraq danışıqlara mane olmasının qarşısının alınması, ikincisi isə, ermənilərə və onların havadarlarına sərf edən məsələləri qarşı tərəflə razılaşdırıb, sənədləşdirdikdən sonra türkləri maraqlandıran əsas məsələləri, yəni saxta soyqırımı, Türkiyə və Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları, Qarabağ ermənilərinə status tələbi və s. kimi türklərin milli maraqlarına zidd olan tələbləri haqqında danışıqları müxtəlif bəhanələrlə sonraya saxlamaqla beynəlxalq müstəvidə türk düşmənlərinin mövqeyini gücləndirməsi istəyi ola bilər. Çünki. Ermənilərin ən ciddi məsələlər barədə danışıqlarda səhər, günorta və şam ye-

məyindən sonra öz mövqelərini gündə ən azı üç dəfə dəyişə bil-mək şəkəri hamıya məlumdur. Ermənilərin tarix boyu heç bir zaman dövləti olmadığı, bütün erməniləri daim erməni kilsələ-rinin idarə etdiyi də məlum faktdır.

Türk torpaqlarında 103 ildən bəri rəsmən erməni dövləti qu-rulmasına, bunun 70 ildən çoxunun Ermənistanın SSRİ tərkibin-də olması ilə əlaqədar rəsmən formal olaraq Kreml tərəfindən idarə edildiyi halda belə, xüsusilə erməni ümummilli məsələləri erməni kilsəsi tərəfindən tənzimlənilib. SSRİ-nin dağıldığı bu 30 il müddətində də Rusiyanın böyük hərbi bazasının Ermənistan-da yerləşməsi, iqtisadi, siyasi cəhətdən də onun Rusiyadan bir-başə asılılığı şəraitində də bu vəziyyət mahiyyət etibarilə dəyiş-məyib. Bu baxımdan Türkiyə-Ermənistan danışıqları barədə müxtəlif erməni kilsə başçılarının, Vatikanın, ermənilərin böyük toplum halında yaşadıkları Rusiya, ABŞ, Fransa erməni icma li-dərlərinin danışıqlar haqqında söylədiyi fikirlər onların təmsil etdiyi təşkilatların, yaşadıkları dövlətlərin bu danışıqlarda hansı məsələlərin hansı məzmununda həll edilməsini istədiklərini nüma-yiş etdirir. Məsələn, erməni apostol kilsəsinin İstanbul (Kons-tantinopol) patriarxı Saak Meşalyan Türkiyənin «Hürriyyət» qə-zetinə verdiyi müsahibədə Türkiyə və Ermənistanın xüsusi nü-mayəndələrinin Moskvadakı görüşünü iki dövlət arasında mü-nasibətlərin yaxşılaşdırılması istiqamətində atılan addım oldu-ğunu, bu münasibətlərin gündən-günə yaxşılaşmasının iki icma-nın bir-birini yaxşı tanıması və birlikdə işləməsi üçün fəvqəladə əhəmiyyəti olduğunu vurğulamışdır. «Qaragözyan» fondunun idarə heyətinin sədri **Dikrta Gülməzgil isə daha da irəli gedərək, «bu andan Türkiyə bütün aspektlərdə Ermənistanı dəstəkləməlidir», – deyib, bir növ Türkiyənin boynuna öhdəlik qoymağa da cəhd etmişdir.**

Ümumiyyətlə Türkiyə-Ermənistan sülh danışıqları başlayan

kimi bu məsələdə ciddi maraqları olan tərəflərdən çoxunun hələ susmasına baxmayaraq bu barədə öz tələblərini dilə gətirənlərin açıqlamalarından bir çox mətləblər aydın olur. Belə ki, katolik patriarxı Rafael Bodrosun 14.12.2021-ci il tarixində Asia News katolik portalına verdiyi müsahibəsində Türkiyə-Ermənistan sülh danışıqlarına müsbət yanaşsa da, sülh müqaviləsi danışıqlarının əsas elementinin «ilkin şərtlər olmadan» aparılmasını, əsas müqavilə bəndlərindən birinin «Dağlıq Qarabağın» təbii sərvətlərə malik olması, xüsusilə orada Ermənistanı təmin edən su resurslarının Azərbaycan ərazisində yerləşdiyini deməklə əslində Vatikanın bütün dünyanın, eləcə də Ermənistanın rəsmi dairələrinin aranlı-dağlı Qarabağın Azərbaycana məxsus olduğunu qəbul və təsdiq etməyinə baxmayaraq Qarabağın dağlıq hissəsinə, həm də onun bütün təbii sərvətlərinin faktiki olaraq Ermənistanın istifadəsinə verilməsini nəzərdə tutan, deməli, bu ərazinin ancaq simvolik olaraq Azərbaycan ərazisi adlandırılmasını nəzərdə tutan bir status verilməsində ısrarlı olduğunu sərgiləyir.

Vatikanın iştahı bununla da bitmir. **R.Bedros sonra, «Mənim kilsəm bu ərazilərdə katoliklərin hüquqları və həyatını müdafiə etmək, qorumaq, eləcə də Ermənistanda və «Dağlıq Qarabağda» hamı üçün icbari olan «dini azadlıq məsələsini də qoymaq» istədiyini də qeyd edib.**

Bu da Rusiya, Avropa, ABŞ və s. kimi Vatikanın da Cənubi Qafqazda erməni-türk münasibətlərindən vasitə kimi istifadə edərək bu regionda öz varlıqlarını təmin etmək, mövqelərini gücləndirmək məqsədini təqib etdiyini sübut edir.

Türkiyədə yaşayan ermənilərin bu danışıqlara sevinclə yanaşması da ilk baxışda göründüyü kimi «övlüyə» deyil. Türkiyə və Ermənistan arasında sülh müqaviləsinin bağlanması, Ermənistanla, Azərbaycanla, İranla, Rusiya ilə kommunikasiya xəttlə-

rinin açılması onların təkcə bu ölkələrlə deyil, Orta Asiya respublikaları, Çinlə də birbaşa əlaqələrini yaratmaqla onların iqtisadi fəaliyyətini gücləndirməklə yanaşı, Orta Asiya erməniləri ilə təşkilati əlaqələrini dirçəltmiş olacaq. Ən əsası isə Türkiyə ermənilərini «Böyük Ermənistan» yaratmaq planında «favoritə» çevirməklə Rusiya, ABŞ, Fransa, İran, Ərəbistanda yaşayan ermənilərin maliyyə və s. dəstəyini onlara yönəldəcək. Çünki, 106 il əvvəl Osmanlı dövlətini çökdürməklə bütün türk dünyasını sındırır türkləri əsarətə almış, Osmanlı imperiyasının kiçik bir parçasında **Mustafa Kamal Paşa Atatürkün** başçılığı və türk millətinin fədakarlığı, qəhrəmanlığı hesabına öz milli dövlətinin mövcudluğunu qoruyan Türkiyəni isə hətta regional məsələlərdə belə söz sahibi olmaq imkanından məhrum edərək iqtisadi, texniki və s. sahələrdə özlərindən asılı vəziyyətə saldıqları halda, son dövrlərdə Türkiyənin bir çox strateji sahələrdə əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə etməsi ilə yanaşı, SSRİ dağılıdıqdan sonra müstəqillik əldə etmiş türk dövlətləri ilə sıcaq iqtisadi-ictimai əlaqələrinin yaradılması **Türk** düşmənləri olan millətlər və dövlətləri çox ciddi narahat etməyə başlamışdır. İndi Türkiyədə «**erməni amilini**» gücləndirməklə Türkiyəni daxildən çökdürməyə bütün imkanlarını səfərbər edəcəkləri heç bir şübhə doğura bilməz. Bunu hələ 2013-cü ildə erməni apostol kilsəsinin patriarxı **Aram Atəşyanın**, «**Türkiyədə 100 min anası erməni, atası başqa millət olan erməninin yaşadığını**», «**nənəsi və ya babası erməni olanların sayının isə milyonu keçdiyini**» deməsi, hətta bəzi erməni tədqiqatçılarının Osmanlı dövründə ermənilərin hərbi, iqtisadi, diplomatik və s. sahələrdə əldə etdikləri əhəmiyyətli mövqeləri əsas gətirərək məcazi mənada «**Türkiyəni ermənilərin yaratdığını**» iddia etməsi Türkiyə-Ermənistan arasında sülh müqaviləsinin məzmununda Türkiyəni çökdürmək üçün «erməni amilindən» öz məqsədlərinə

uyğun səmərəli istifadə etməyə imkan verən maddələrin olmasında çox ciddi surətdə ısrarlı olacaqlarını sübut edir.

Məsələ bundadır ki, Türkiyə və Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh müqaviləsinin bağlanması ermənilər və onların havadarlarına son dərəcə zəruri olduğu kimi Türkiyə və digər Türk dövlətləri üçün də son dərəcə əhəmiyyətlidir. Bu hər şeydən əvvəl Türk dünyasının lokomotivi olan Türkiyə ilə bu günə müstəqil olan Türk dövlətlərinin bütün sahələrdə sürətli və geniş integrasiyasının reallaşdırılmasına imkan verən əsas amildir. Məhz buna görə də Rusiya hələ 1993-cü ildə planlaşdırdığı kimi Azərbaycanın Qarabağın bir hissəsini azad etməsinə razılıq verməklə qalan hissəsinə Laçın dəhlizi vasitəsilə nəzarəti əlində saxlayaraq Azərbaycana təsir etmək, Zəngəzur dəhlizinə nəzarət ilə isə Türkiyənin Azərbaycan və Orta Asiya Türk respublikaları ilə əlaqələrinə nəzarət etməklə onların integrasiyasının ona sərf etməyən həddə çatmasının qarşısını almaq məqsədi güdür.

Siyasət mümkün olanı reallaşdırmaq peşəsi olduğundan Türkiyə və Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh müqaviləsi bağlanmalıdır. Lakin bu müqavilə ayrı-ayrılıqda təkcə Türkiyə, Azərbaycan və s. Türk dövlətlərinin konkret mənafeyi nəzərinə deyil, öncə ümumtürk milli mənafeləri, təhlükəsizliyi baxımından çözümləli, erməni tərəfi ayrıca maddə ilə 1915-ci ildə Osmanlıda erməni soyqırımı olmadığını rəsmən etiraf etməli, Türkiyə və Azərbaycana qarşı heç bir torpaq iddiası olmadığını etiraf etməli, bu gün Rusiya qoşunlarının müvəqqəti nəzarətində olan erməniləri Ermənistan ərazisinə köçürmək öhdəliyi götürməlidir. Çünki, bu ərazidə yaşayan erməniləri Azərbaycan dövlətinə qarşı qaldıraraq onlarla birlikdə Azərbaycanın torpaqlarını işğal edib, 30 ilə yaxın işğal altında rəsmən Ermənistan dövləti saxlamışdır. Bundan başqa Ermənistan tərəfi Azərbaycanla

etdiyi müharibə nəticəsində Azərbaycana vurduğu zərəri beynəlxalq ekspertlərin müəyyən etdiyi məbləğdə Azərbaycana ödəməsi barədə də müqavilədə dəqiq tarix göstərilməklə ayrıca maddə olaraq öhdəlik götürməlidir. Bu müddət ərzində həmin məbləği ödəyə bilməyəcəyi halda SSRİ dönəmində Moskvanın qanunsuz olaraq Azərbaycandan alıb Ermənistana verdiyi Zəngəzur, Göyçə torpaqlarını Azərbaycana qaytarmalıdır. Bunun üçün həm tarixdə, həm də bu gün, məsələn Çinin Tacikistandan borcu əvəzinə torpaq alması presidenti də var. Ermənistanla sülh müqaviləsinin məzmununda yuxarıda göstərilən maddələrdən başqa müharibə dövründən sonra da Türkiyə, Azərbaycan və başqa Türk dövlətləri ərazisində onların hər hansı bir iqtisadi, inzibati, hüquqi və s. sahələrdə öz şəbəkələrini qurmaq, kütləvi məskunlaşmaq, katolik patriarxı Rafael Bodrosun ifadə etdiyi kimi «dini azadlıq məsələsi» adı altında hələ Fateh Sultan Mehmetin İstanbulu fəth etdikdən sonra yunanlardan alıb ermənilərə verdiyi kilsələrin ətrafında cəmləşib, şəbəkələnib anı gələndə 1915-ci ildə Türkiyənin iri çaplı düşmənləri ilə əlbir olub Türkiyəyə arxadan ösümcül zərbə vura biləcək imkanının yaratmalarını önleyici tədbirlər vasitəsi ilə neytrallaşdırılmalıdır. Bu zərurəti dərk etmək üçün 1878-ci il Berlin konfransının qərarına, İngilis, Alman, Fransız, son yüzillikdə onların yolunu gedən Rusiya və Çinin bu sahədə yeritdiyi siyasətə ötəri nəzər salmaq yetərlidir. Təkcə Türkiyədə deyil, elə Azərbaycanın özündə də bu problem vaxtilə türk şahlarının gürcüləri və erməniləri türk torpağında, o cümlədən Azərbaycan ərazilərində yerləşdirməsi, sonradan Ağban xristian qıpçaq kilsələrinin Rusiya imperatoru tərəfindən erməni və gürcülərə verilməsi, türk torpaqlarında gürcü və erməni dinlərinin təşkilati mövcudluğuna göz yumması, bu gün həmin millətlərin məhz bu dini tikililərin mövcudluğunu

əsas gətirərək öz havadarlarının himayəsi ilə Azərbaycana torpaq iddiası və s. dövləti hüquqlar irəli sürürlər. Bu gün ən qatı Türk düşməni olan Fransa dövlətinin akademiki, fransız qafqazşünas Mari Brosseə yazır ki, – «**Tiflis Kala (Qala – müəll.) adı ilə salınıb. Tiflis-Qazax arasında Sadar, Bazar, Uruz (Kutaisi), Bərdə və s. şəhərləri Albaniyadan (Ağvandan - müəllif) gələn türklər salıb**».

Bu gün də Tiflisin göbəyində yer üzündən silinməyə hesablanmış baxımsızlıq üzündən qoca yaralı qartal kimi dayanmaqda olan **türkün Narın Qalası** fransız akademikin fikrini təsdiq edən danılmaz maddi sübut olduğu halda, Gürcüstan hakimiyyəti bizim ərazimizdə tikilmiş monastırı əsas gətirərək bizdən torpaq tələb etməkdədir. Tarixə bələd olmayanlar və bələd olmaq istəməyənlər də onları, erməniləri və s. haqlı saymaqda davam etməkdədir. Bu gün Qarabağın Rusiya qoşunlarının işğalı altında olan hissəsində rus pravoslav kilsəsinin tikilməsi, həmin ərazidə Rusiyanın rus icması formalaşdırma çabalarının nəticələri də sələflərimizin bizə qoyub getdikləri miras kimi sabah sələflərimizə problemlər yaşadacağı şübhəsizdir. Türk şəhəri İrəvanda bütün tarixi türk arxitektura abidələrini, digər türk izlərini dağıdıb erməniləşdirən, hətta oradakı türk arxitekturası üslubunda tikilən türklərin müsəlman – şiə məscidini belə yenidənqurma adı ilə fars ustalarına fars milli üslubunda yenidən qurdurulması nəşillərimizin sabahına hesablanmış ərazi iddiasına hazırlanan süni «**əsas**» deyilmi? Biz bu gün bütün bunlara laqeydlikdən və ya məcburiyyətdən göz yumub, hətta bunları bir fakt olaraq heç olmasa yazılı mənbələrdə qeydə almasaq, bütün hallarda gələcək nəşillərin qarşısında tariximizi qaranlığa gömdüyümüzə görə günahkar olacağıq. Bu tarixi oxumaq isə sonrakı nəşillərin borcudur. Erməni millətinin bir qədər uzaq dövrdəki xislətinə **Gilan hökmüdarı** Keykavusun gözü ilə baxanda: «Ermənilərin

eybi: oğru, gözügötürməyən (paxıl – müəll.) bir ayağı qaçmaqda olan, yersiz hay-küy salan, vəfasız, riyakar, ürəyi xıltlı, ağasına düşmən olanlardır. Ümumiyyətlə, onlar başdan ayağa müsibətdən çox mənfiyə yaxındırlar» («Qabusnamə», Bakı, «Altun kitab». 2005, səh.99). Ermənilərin İrandan Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsinin əsas təşkilatçısı olan A.S.Qriboyedov isə 1828-ci ildə rus çarına yazdığı məktubda xəbərdarlıq edir ki, – «**Ali həzrətləri ermənilərin mərkəzi Rusiya torpaqlarında yerləşdirilməsinə icazə verməyin. Onlar elə tayfadır ki, orada bir neçə on il yaşadıqdan sonra bütün dünyaya qışqıracaqlar ki, bura bizim ata-baba torpağı-mızdır**». Qriboyedovun bu xəbərdarlığına barmaqarası yanaşan rus dövləti Abxaziyadan tutmuş Qaradəniz sahillərində Soçi, Adler, bundan başqa Rostov və Moskvada möhkəmlənərək bir sıra strateji sahələri ələ aldığına görə bu yaxınlarda **Paşinyanın**, – «**Erməni tərəfi Krasnodar ermənilərinin taleyindən narahatlıq keçirir. Rusiya bizə kömək etməsə onların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ var**», hədəsi ilə üzləşməsi çox ciddi görünməsə də, bu fakt anı gələndə Rusiyanın parçalanmasında mühüm rol oynayacaq. Türk dövlətləri başçılarından tutmuş sırası türklərə qədər hamısı hər bir kiçik addımında belə ermənilərin şəxsi və milli xislətinin bəşər tarixinin bütün dövrlərində öz təsdiqini tapmış bu xüsusiyyətlərini, eləcə də başqa millətlərin **TÜRK millətinə** tarix boyu bu günə qədər davam edən gizli-aşkar bəslədiyi real münasibətlərini nəzərə almalıdır. Çünki, bəzən ən çətin görünən səhvlər bütöv bir milləti belə böyük bəlalara düşür edə bilər.

Böyük **Mustafa Kamal Paşa Atatürk** demişkən, – «**Əcdadının yazdığı tarixi oxumağa aciz olanlar düşmənin yazdığı talehi yaşamağa məhkumdur**». Biz isə hələ ki, indiyədək cəlladlarımız olan millətlərə ifrat alicənablıq, humanizm nümayiş

etdirməklə indiyədək acı taleh yaşamaqdayıq. **Ömər Xəyyam** demişkən:

**Cəlladına aşiq olursa millət,
Ona istər əzan, ya zəngi dinlət.
Etiraz etmirsə sürü tək, əlbət,
Layiqdir ona, hər cür, zülm və zillət.**

Bu gün biz türklər milli məniyyətimizi dərk edib, onu həyatımız bahasına olsa belə qorumasıq, elmə sarılıb hərtərəfli inkişaf etməsək, ərəb, fars və s. quraşdırdığı nağıllara uyaraq kimlərə öz mədəni və ya inzibati köləliyimizdən məmnunluq duysaq, sabahkı nəsillərimiz çox asanlıqla başqa millətlərin yeminə, köləsinə çevrilmiş olacaq.

Şapur Qasimi

27.01.2022

“Bütöv Azərbaycan” saytı, 05 fevral 2022-ci il

<https://butov.az/karusel/20402-colorff0000size5turky-ermnstan-yaxinlamasi-turky-v-turklr-n-vd-edr-size-color.html>

TALEH BAĞIRZADƏ VƏ HAVADARLARINA!

Son günlərdə kütləvi informasiya vasitələrində Tehranın şoviniست fars rejiminin xüsusi xidmət orqanlarının İranın ali siyasi lideri Xameneinin Şimali Azərbaycan Respublikasında rəsmi nümayəndəsi statusu ilə fəaliyyət göstərmiş əməkdaşı Ocaqnəjadın burada yaratdığı rəsmən «Müsəlman qardaşları birliyi» adlanan, əslində isə Şimali Azərbaycan Respublikası dövlətçiliyini məhv etməyə hədəflənən silahlı terror qruplaşmasının sədri Taleh Bağırzadənin etdiyi cinayətin qarşılığında sanatoriyaya istirahətə göndərilməklə müqayisə edilə biləcək ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası çəkdiyi müəssisədə Tehrandakı sahiblərinin onun qohumlarına

göndərdiyi tula payını kəsməməsi üçün, hətta cəza evində belə sahiblərinin işinə yaraya biləcəyini göstərmək məqsədilə «aclıq aksiyası» adlı teatr tamaşası göstərməsi əslində ölkədə kimin kim olmasını bir qədər üzə çıxarmış oldu.

Əvvəlcə T.Bağırzadənin tamaşasının süjet xəttinin, «polisın allahı təhqir etməsi» bəhanəsinə baxaq. Allah anlayışının mahiyyəti heç bir maddi, mənəvi, məntiqi, elmi, hüquqi və s. sübutu heç vaxt olmayan, guya dünyanı və dünyada olan hər şeyi yaradıb, hamıya, dünyada baş verən bütün hadisə və proseslərə nəzarət etməklə yanaşı onları idarə edən, nə maddi, nə mənəvi olmayan bir varlığın olduğu əsassız iddiadan ibarətdir.

K.Marks demişkən, – «Allahı, onun adından alver edənlər uydurmuşlar». Bunu bir daha minilliklər öncə müxtəlif xalqlarda yaradılan mifik allah obrazının məzmununun son dərəcə müxtəlifliyi də təsdiq edir. Təhqir edilməsi qadağan olmaq üçün ilk növbədə onun mövcud olması zəruridir ki, onun mahiyyət və məzmununa uyğun toxunulmazlıq həddi, çərçivəsi və qaydaları cəmiyyətin hüquq sisteminə uyğun müəyyən edilsin. Buna görə də yarandığı min illər boyunca mövcudluğu heç bir vasitə ilə sübut edilməmiş «allah» anlayışı hüququn obyektı olub, toxunulmazlıq statusu daşıya bilməz. Məhz bu səbəbdən din dəlalları bunu insanın inancının təhqir edilməsi kimi qələmə verərək, bununla da bu təhqiri insanın özünə şamil etməklə onun vicdan azadlığa hüququnun pozulduğunu iddia edirlər. Əgər bu belədirsə Nepalda siçanlara sitayiş edənlər Azərbaycanda bu zərərvericiləri tələ, zəhər vasitəsilə məhv edənləri onların sitayiş edib, inandıqları «allahlarını» öldürdүklərinə görə, ABŞ demokrat partiyası Məmməd həsən kişini onların emblemi olan eşşəyi çubuqla vurduğuna görə beynəlxalq məhkəməyə verməlidir. Belə misallar istənilən qədərdir. Oxucunu yormağ istəmirəm. Azərbaycan Respublikası konstitusiyasının 25-ci maddəsi ilə ölkədə

insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının irqi, etnik, **Dİ-Nİ**, dil, cinsi, mənşəi, siyasi və sosial mənsubiyyətinə görə məhdudlaşdırılması qadağandır. Lakin bu kiminsə ağılsızlığından, savadsızlığından, yaxud, hiyləgərliyindən hansısa məkrli məqsədə çatmaq üçün nəyəsə inamını hamı üçün məcburi etalon, həqiqət kimi qəbul edərək o nəyəsə hörmət etməli olması demək deyil. Hər bir insanın inancına görə onun özünü cəzalandırmaq, təqib, təhqir etmək qadağandır. Yəni, bu hər bir insanın inancına deyil, onun hər hansı nəyəsə inanmaq hüququna hörmətdir. Bundan başqa islam dininin banisi kimi qəbul edilən Məhəmməd peyğəmbər (bilikli – Ş.Q.) adı ilə tanınan, 24.04.571-ci ildə anadan olmuş Şeyx Məhəmməd bin Ələvi əl-Maliki real olaraq tarixdə mövcud olmuş şəxs olsa da, dünyəvi dövlət olan Azərbaycan Respublikası ərazisi, qanunları çərçivəsi və müstəvisində heç bir toxunulmazlıq statusu, hüququna malik deyil və ola da bilməz. Çünki, əgər mağaralarda öz mövcudluğunu daş və dəyənəklə təmin edən bəşər övladını bu günkü inkişaf səviyyəsinə gətirib, onu təbiət üzərində hakim olmasına real, elmi töhfələr vermiş nəhəng dünya alimlərinə sivil, dünyəvi ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda toxunulmazlıq hüququ verilmirsə, 7-ci əsrdə Ərəbistanda vəhşi bədəvi ərəbləri müəyyən qədər idarəolunan hala gətirmək üçün dediyi yalanlara görə bu gün hansı hesab və məntiqlə ona belə bir toxunulmazlıq verilməlidir? Allaha, Məhəmmədə, imam və sairəyə toxunulmazlıq hüququ qanunvericiliyi və idarəetmə sistemi islam şəriəti üzərində qurulmuş ölkələrdə tanınır ki, bu da ancaq və ancaq hakim qüvvələrin vətəndaşların zəhnini, şüurunu 7-ci əsrin zülmət qaranlığında qandallayıb onlardan cəmiyyət üzərində öz hakimiyyətini qorumaq üçün kütləvi ideoloji baza və başqa millətlər, dövlətlərə qarşı yeritdikləri təcavüzkar siyasətlərində bəhanə, ideoloji silah kimi istifadə etmələri zərurətindən irəli gəlir. Məhəmməd və onun xələflərinin bu yalanlarını qorumaq bəhanəsi ilə milyonlarla dinc

insanları qətlə yetirmələri, əsrlərlə inkişafdan geri qoymaqla onlara zülm etdikləri, tarixi fakt olaraq yetərincə hamıya məlumdur.

Məsələn, milyonlarla günahsız insanların qətlinə fərman vermiş Lenin, Stalin, Hİtler, Xomeyni kimi böyük çaplı caniləri bu gün də müqəddəs insan kimi qəbul edən ayrı-ayrı insanlar mövcuddur. Buna görə onları cəzalandırmaq heç kəsin ağılına belə gəlmir. Çünki, bu onların fikir azadlığıdır. Eyni zamanda bu caniləri hamıya müqəddəs insan kimi qəbul etdirmək də mümkün deyil. Belə ki, hər bir kəsin hüququnun sərhəddi, başqalarının hüququnun sərhəddinə qədərdir. Bu baxımdan Taleh Bağırzadənin də allah anlayışını real müqəddəs bir varlıq kimi qəbul etməsi də onun şəxsi işi, şəxsi hüququdur. Lakin başqalarının da «allah» və digərləri ilə münasibətinə qarışmağa da nə Taleh Bağırzadənin və digər kimisənin də heç bir hüququ yoxdur. Elektron kütləvi informasiya vasitələrində Taleh Bağırzadə və onun dəstə üzvlərinin İrandan gələn şovinist fars faşizminin emissarları qarşısında ikiqat əyilib onun əlindən öpərək özünü Xameneyinin əsgəri adlandırması onların kim olmasına heç bir şübhə yeri qoymadan tam sübut edir. İndi isə konkret olaraq onların kim olduğuna baxaq. 1925-ci ildə ingilis və rusların köməyiylə axırıncı türk Qacar hökmüdarını hərbi çevriliş vasitəsilə taxtdan salıb, ölkədə şovinist fars hakimiyyəti yaradaraq, ölkənin mütləq çoxluğunu təşkil edib aborigen millət olan türklərin dilini, təhsilini, mətbuatını, mədəniyyətini, qısa sözlə türk adına olan hər şeyi qadağan edən ingilisin mehtərbəşisi Rza Pəhləvi özünü şah elan etdikdən sonra həmin ingilislərin onu təmin etdiyi silah, sursat vasitəsilə bu gün İran adlanan ərəzində mövcud olan türk xanlıqlarının türk əhalisinə qanlı divan tutaraq Tehran rejiminə tabe etdi. İranda şahlıq rejiminə qarşı türklər, rejimin ən vəhşi terror tədbirlərinə baxmayaraq milli azadlıq mübarizəsini daim davam etdirmişlər. Bu dövəmdə Pəhləvi rejiminin tük ürpədən vəhşilikləri

barədə fotoşəkillər, sənədli faktlar bu gün də Bakıda yerləşən və Pişəvəri hökumətinin əfsanəvi Baş Prokuroru Firidun Qəni oğlu İbrahiminin qardaşı, Xomeynini hakimiyyətə gətirən islam inqilabı dövründə Cənubi Azərbaycan Milli Azadlıq Hərəkatının Rəhbəri Ənuşirəvan Qəni oğlu İbrahiminin böyük oğlu Firidun Ənuşirəvan oğlu İbrahiminin sədrlik etdiyi «İranlı Mühacirlər Cəmiyyəti»nin arxivində qorunub saxlanılmaqdadır.

İslam inqilabı prosesinin ilk mərhələsində İranda mövcud olan bütün millətlərə, o cümlədən türklərə milli muxtariyyət və demokratiya vəd etməklə onları şah tərəfdarlarına qarşı zərbə qüvvəsi kimi istifadə edərək hakimiyyətə gəlib mövqeyini möhkəmlətdikdən sonra, Xomeyni muxtariyyət və demokratiya tələb edən qeyri-fars, millətlərə, xüsusilə türklərə qarşı indiyədək heç yerdə analoqu görünməmiş vəhşi terrora start verdi. İlk növbədə bu gün İran adlandırılan ərazilərdə yaşayan türklərin dini lideri ayətullah Şəriətmədari ev dustağı edilərək Xomeyninin killərləri tərəfindən qətlə yetirildi. Sonra isə Cənubi Azərbaycan türklərinin Milli Azadlıq Hərəkatının Rəhbəri Ənuşirəvan İbrahimi Tehranın «Evin» zindanına atılaraq orada güllələndi. Xomeyninin İranda dini mütləqiyyət rejimi qurması prosesinin gedişində təkcə üç gün ərzində Xomeyninin göstərişi ilə islam mütləqiyyəti rejimi qurulmasına **dinc etiraz edənlərlə həmrəy olmasında şübhəli bilinən 5000 (beş min)**, əksəriyyəti gənc oğlan və qızlar olan insanlar qətlə yetirilib. **O zaman Xomeynidən sonra ali dini rəhbər vəzifəsinə varis hesab edilən əslən İsfahan farslarından olan, liberal ruhani ayətullah Hüseynəli Müntəzirinin, – «Bunlar heç bir günahı olmayan İran vətəndaşlarıdır», – deyərək onların edam edilməsinə etirazına etinasız yanaşan Xomeyniyə edam qərarı verilənlərin çoxunun bakirə qızlar olduğunu və şəriət qaydalarının**

bakirə qızları edam etməyi qadağan etdiyini Xomeyniyə deməklə onların bir hissəsini edamdan xilas etmək istəyən ayətulla Müntəziriyə Xomeyninin cavabı qısa və qəti olub, – «Əvvəlcə hamısını zorlayın, sonra edam edin ki, şəriətə uyğun olsun».

Xomeyni öldükdən sonra onu əvəz edən özündən də daha hiyləgər və cəllad olan Xamenei öz sələfindən də xeyli irəli gedərək İranın türk əhalisinə, xüsusilə də Cənubi Azərbaycan türklərinə qarşı daha irimiqyashı və iyrənc üsullarla terror tədbirləri həyata keçirməyə başladı.

1. Cənubi Azərbaycanın əsas böyük şəhəri və paytaxtı olan Təbrizin iqtisadiyyatı bilərəkdən çökdürülür.

2. Əsasən farslar yaşadığı Şiraz şəhərinin əhalisi 300 min, Təbrizin əhalisinin 3 milyon, yəni, ondan on dəfə çox olmasına baxmayaraq **Şiraz şəhərinin büdcəsi Təbrizin büdcəsindən 7 (yeddi) dəfə çoxdur.**

3. Yeni, iri və əhəmiyyətli istehsal müəssisələri istisnasız olaraq farsların çoxluq təşkil etdiyi bölgələrdə tikilir.

4. Cənubi Azərbaycan şəhərlərində sərmayə yatırılması bütün vasitələrlə əngəllənir.

5. Cənubi Azərbaycanın bölgələrində süni surətdə əvvəlcədən düşünülmüş müxtəlif ekoloji fəlakət durumları yaradılır.

6. Nəinki Cənubi Azərbaycanda, bütün İran ərazisində bir ədəd türk dilində təhsil məktəbi açılması belə qadağandır.

7. Türk dilində kütləvi informasiya vasitələrinin və türk milli mədəniyyəti ocaqlarının mövcudluğu qadağandır.

8. Cənubi Azərbaycanda da təhsil müəssisələrinin fars dilində olmasına baxmayaraq, təhsilin, idmanın, səhiyyənin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi fars bölgələri ilə müqayisədə son dərəcədə aşağı olduğundan hamısı bərbad vəziyyətdədir.

9. Türk milli mədəni, tarixi abidələrinin qorunması, təmirinə

dövlət büdcəsindən vəsait ayrılmağına görə bu abidələr məhv olmaqdadır və bir çoxu müxtəlif bəhanələrlə artıq dağıdılıb.

10. İranda türk ailələrində yeni anadan olan uşaqlara türk adlarının verilməsi qadağandır.

11. Orta məktəblərdə belə şagirdlərə bir-birilə türk dilində danışdıqları halda onlara cərimələr tətbiq edilir.

12. Uşaqlara türk dilinin öyrədilməsini fars dilinə qarşı üsyan elan edərək ictimai əsaslarla türk uşaqlara türk dilini öyrədənələr uzun müddətlərə azadlıqda məhrum edilib zindarlarda vəhşi işgəncələrə məruz qalır.

Üskülü gənc Mərziyyə xanımı isə türk uşaqlara ana dili öyrətdiyinə görə edam etmişlər və həm də bu yeganə hal deyil. Müsəlman dövləti adlandırılan Tehranın şovinist fars rejimi İranda yaşayan 150 minə yaxın erməni üçün 40a yaxın erməni məktəbi, erməni dilində gündəlik qəzeti, erməni kilsələri, çoxsaylı silahlı erməni terror təşkilatları və s. dövlət büdcəsindən maliyyələşdirir. Heç də təsadüfi deyil ki, bir müddət əvvəl Daşnaksütunun mərkəzi ofisi İsfahana köçürülüb.

Bunlar şovinist fars faşizminin türk millətinə qarşı törətdiyi, bu gün İran adlanan ərazidə son 97 il ərzində minlərlə m³ həcmində kitab səhifələrinə sığmayacaq son illərə aid dəhşətli vəhşi cinayət faktlarının çox səthi, qəzet məqaləsinə sığacaq qədər qısa, sadə təsnifatıdır.

İslam dininin, xüsusilə islamın şiə cərəyanının fars şovinizminin əlində fars şovinist milli məqsədlərinin həyata keçirilməsi üçün ideoloji bir silah olduğunu bilməkdən ötrü Azərbaycanın dəyərli, millətsevər xanımlarından olan, hörmətli Yasəmən xanım Qaraqoyunlunun şovinist fars milli ideoloqu Əli Şəriətinin yazılarından etdiyi seçmələrdən bir neçəsinə baxmaq yetərlidir.

Şəriəti yazır:

1. Biz Peyğəmbər və sünnəyə əsaslanan islam deyil, imamətə, (Əlinin oğlu Hüseynlə fars Yəzdigərdin qızı Şəhrəbanunun izdivacından doğulan Zeynalabdini əsas alan sistem – Ş.Q.) əsaslanan islam modeli qurduq.

2. Biz islamı ərəbin əlindən aldığımız. Biz ərəbsiz islam yaratdıq.

3. Şiə ərəb dünyası ilə fars dünyasını ayıran net sərhəddir.

4. Mən (yəni – Əli Şəriəti – Ş.Q.) Doğulu, Asiyalı, İranlı, fars oğlu fars olaraq deyirəm ki, fars milli ruhu Ərəb İslam ümmətçiliyinin, yunanların... Batı kulturu qarşısında yenilmədisə, məni kim yenə bilər?

Birincisi, Əli Şəriəti islamın şiə modelini onlara heç bir «allahın» göndərmədiyini etiraf edir. Farsları islamı ərəblərin əlindən alaraq ərəb Məhəmmədin uydurmalarını musiqiçilər demiş-kən bir qədər «oranjiman» edib, müqəddəs bir matah inanc kimi şüursuzlara müftə, qarnı şəxsiyyətindən yuxarı olanlara tula payı əvəzində, şüuru olanlara da hədə-qorxu, zor vasitəsilə müqəddəs statusunda sıırmağa çalışırlar.

İkincisi, sünnəyə əsaslanan ərəb islamı ilə şiə islamının heç də fəlsəfi düşüncə fərqi olmayıb, məhz ərəb və fars milli şovinizmin məqsədlərinə xidmət edən milli ideoloji silah olduğunu etiraf edir. Bu gün Tehranın şovinst fars rejiminin altı müsəlman ölkəsində iri hərbi dəstələr yaradıb müsəlman ərəbləri özü qarşısında diz çökdürmək üçün günahsız müsəlman əhalisinin kütləvi qırğınına həyata keçirməsi də bunu sübut edir. Quranın «Bəqərə» surəsində Məhəmmədin allahın adından, – «Ey ağıl sahibləri, məndən qorxun» – kimi onun uydurmalarını hələ 6-cı əsrin sonlarındakı cəmiyyətin inkişafının çox aşağı səviyyədə olduğu zaman belə, az-çox şüurlu insanların qəbul etmədiyindən məhz ağıl sahiblərini hədələməsi Quranın bütün surələrində süjet xəttini təşkil etməsi də ərəb islamının da ərəblərin öz «istehsalı»

olmağını sübut etməklə bərabər, farslar kimi bir qədər gücləndikdən sonra «islam» şüarı ilə milyonları qətlə yetirib, başqa millətlərin ərazilərini işğal edərək onların üzərində hökmüranlıq etməsi də, «ərəb islamının» da ərəblərin əlində ideoloji silah olduğuna heç bir şübhə yeri qoymur. Çox təəssüf və təəccüb doğuran haldır ki, bu gün Azərbaycanın dövlət piramidasında müxtəlif pillələrində olmuş və ya olmağa dartınan bəziləri KİV-də vətəndaşlara dinin başdan ayağa uydurma olmasını faktlarla aydınlaşdırmaq əvəzinə allah, peyğəmbər, imamları müqəddəs, toxunulmaz elan etməklə özlərinə sadələvh, savadsız, şüursuz kütlə içərisində «siyasi çəki» axtarırlar. Hansı ki, bu gün din alverçilərinin toruna düşüb vətənə xəyanət edənlər də «dünənə qədər» elə bu kütlənin tərkib hissəsi idi. Dinin əsil mahiyyəti geniş vətəndaş kütlələrinə açıqlanıb onların şüuru ayılmadıqca, sabah din alverçilərinin qarmağına düşərək vətənə xəyanət edənlərin sayı daha da artmış olacaq. Çünki, yarımçıq həqiqətlər, ağ yalandan daha çox təhlükəlidir.

İranda aborigen millət olan türklərə qarşı törətdikləri qətliamdan vəcdə gələn şovinst fars faşizmi qonşu ərəb ölkələrdə şüəlik uğrunda dini mübarizə şüarı altında qonşu müsəlman ərəb ölkələrində «Əsayib əl-həqq», «Ən-nücəba», «Bədr», «Fati-muyyun», «Mehdi ordusu», «Həşt əş-Şaab» kimi böyük hərbi qruplaşmalar yaradaraq, bu ölkələrdə fars şovinizminin hege-monluq məqsədlərinə qulluq edəcək nöqərlərini hakimiyyət başına gətirməklə özünün sərhəddə tanımayan şovinst iştahını yemləmək xatirinə başqa millətlərə üfunət saçan bəla mənbəinə çevrilməyi hədəfləyib. Tehran rejimi təkcə Suriyada qanlı Əsəd rejimini ayaqda saxlamağa ildə 8 milyard ABŞ dollarından çox pul xərcləyir. Məhz bunlar fars şovinizmin sonunu hazırlayır.

Vaxtı ilə İranın prezidenti olmuş fars şovinsti Əliəkbər Haşimi Rəfsəncaninin qızı Faizə Rəfsəncani «Əl-Monitor»a

mü sahibəsində deyib ki, – «Bizim xəbərlərimiz (oxu – cinayətlərimiz – Ş.Q.) İsrail, ABŞ və şah rejimi də daxil olmaqla «pis» adlandırdığımız bütün rejimlərin səhvlərindən (oxu – cinayətlərindən – Ş.Q.) çoxdur. Xalqımıza yaşatdığımız müsibətlərin heç birini onlar etməyib. Suriyada 500 min insan ölüb, bunda bizim də rolumuz var (oxu – payımız var – Ş.Q.). Yəməndə 7 ildir davam edən müharibədə də iştirak edirik. Müsəlmanlara qarşı qətlamlara başlamışıq. İsrail-Fələstin savaşında itkilərin sayının 100-200 min keçdiyini düşünürəm. Bu da o deməkdir ki, müsəlmanları öldürməkdə İsraili keçmişik». Taleh Bağırzadə kimilərin İrandakı ağaları şovinist fars faşist rejiminə arxalanıb onların köməyi ilə türklərə qarşı qətlam məqsədilə Azərbaycanda qurmaq istədikləri müdhiş rejimin Xomeynidən sonra reallıqda rejimin ağası olmuş Haşimi Rəfsəncaninin qızının bu etirafı İrandakı molla rejiminin din pərdəsi ilə pərdələnmiş üzünü bütün çılpalığı ilə ortaya qoyur. Bu ailə üzvlərinə yüzlərlə milyard ABŞ dolları qazandıran və onların heç birinin indiyədək bu rejimlə aralarında nəinki düşmənçilik, hətta kiçik bir narazılığının olmadığını nəzərə alsaq, məlum olur ki, fars şovinist rejiminin cinayətlərinin məzmunu və miqyası hətta rejim sahiblərinin yaxın ailə üzvlərini belə dəhşətə gətirir.

Əgər biz islamın baş kitabı olub, islamın mahiyyətini müəyyən edən Qurana baxsaq görərik ki, bütün dünyada islamın terrorçu bir din hesab edilməsi heç də təsadüfi deyil. Elə quranın 2-ci Bəqərə surəsinə baxdıqda islamın da, onun kitabı Quranın da terrorizm ideologiyası mənbəyi olduğu aydın görünür. Orada deyilir: «**Davud Calutu öldürdü. Hakimiyyət və hikmət verdi ona Allah**».

Tarixdə ərəblərin Herodotu sayılan Əbülhəsən Əli əl-Məsudi yazır ki, – «Osman məhz təsdiq etdiyi kitabı (yəni Ömər ibn əl-Xəttabın məsləhəti ilə Məhəmmədin ölümündən sonra Məhəmmədin şəxsi katibi olmuş Zeyd ibn Zabitə həvalə edilərək

hazırlanmış QURANI) Osman ibn Əffanın oxuduğu zaman Məhəmmədin əmisi oğlu və kürəkəni Əlinin adamları tərəfindən öldürüldükdən sonra, Əli 656-cı ildə bu sui-qəsd (cinayət – Ş.Q.) nəticəsində hakimiyyətə sahiblənərək 661-ci ilə qədər xəlifəlik etmişdir. Bu bir daha sübut edir ki, şovinst fars faşizmi öz ideoloji əsasını məhz Qurandan, əməli hərəkətlərini isə öz şiə cərəyanının əsası saydıqları və Məhəmmədin (Şeyx Məhəmməd bin Ələvi əl-Maliki) ən yaxın qohumu, əqidə və silahdaşı Əlidən əxz etmişlər. Həmin surədə Məhəmməd deyir; – **«Allah istəsəydi bir-birini öldürməzdi onlardan sonra gələn nəsillər. Ancaq dilədiyini eləyər allah. Yaratdıqlarının üstündədi allahın gözü. Onu nə mürgü tutar, nə yuxu. Göylərdə nə varsa onundur. Onların nə etdiklərini, nə edəcəklərini bilir».**

Əgər bunlar həqiqətdirsə onda sual yaranır ki, daim hər şeyi görə, yerdəkilərin, göydəkilərin qüdrətli sahibi bir polis qərşısında aciz qalıb, özü aciz, məhkum bir ikiyayaqlının himayəsi və müdafiəsinə möhtacdırmı? Bəs onda Tehrandakı bir ovuc gədanın əmmaməli nöqərlərinin «azəri» tulalarını üzə Bakıya hürdurməsinin əsl səbəbi nədir?

Taleh Bağırzadənin bu günlərlə elektron KİV-lərdə yayımlanan, – **«Müxalifətlə ancaq islam bayrağı altında birləşə bilərik»,** – bəyanatı Tehranın şovinst fars molla faşizminin öz nöqərinin dili ilə Azərbaycan müxalifətinə tula payı qarşılığında onların nöqərlərinə qoşularaq vətənə xəyanət etmək təklifidir. Onları bu təklifi etməyə şirnikləndirən isə bəzi müxalifət liderlərinin Azərbaycana dişlərini ağardaraq saxta şüarlar altında, saxta demokratiya vasitəsilə Azərbaycana fars şovinizmindən heç də az düşmənçilik etmək niyyətində olmayan avropalıların cəmiyyətə sırımağa çalışdıqları və cəmiyyətə bütün dərdlərin dərmanı kimi təqdim edilən «avropa dəyərləri» nağıllarını təbliğ edərək, T.Bağırzadəni humanizm və s. şüarlar irəli

sürərək müdafiə etməsi cəhdidir. Yuxarıda sadalanan irimiqyaslı, rejim sahiblərinin öz yaxınlarını belə dəhşətə gətirən cinayətkar sistemi Azərbaycanda qurub, 10 milyon insanı fəlakətə sürürməklə bərabər, türk millətinin birləşib, bütövləşərək bu cinayətlərin qarşısını ala biləcək halına gəlməsini əngəlləmək məqsədinə qulluq edən fars faşizminin cinayətlərini heç bir humanizm və hüquq anlayışı ilə müdafiə etmək mümkün deyil və bu cəhdi ancaq millətin və dövlətçiliyimizin qatı düşmənləri edə bilər. **Azərbaycana vətən deyən hər bir vətəndaş, eləcə də müvafiq dövlət orqanları bunun fərqlində olmalıdır.**

K.Marksın, – «Din xalq üçün tiryəkdir» – ifadəsini nəzərə alsaq Tehranın şovinist fars rejimi Azərbaycana qarşı siyasi, hərbi, iqtisadi, diplomatik cəhətdən əhəmiyyətli təzyiq göstərə bilməməsini, hər gün İran-Azərbaycan sərhəddində sərhəddçilərimiz tərəfindən tutulub müsadirə edilən narkotik vasitələr və bu narkotik vasitələrdən də çox zehinləri uyuşduran **DİN** adlı narkotik vasitə ilə kompensasiya etməyə cəhd göstərir. **Daha bunu anlaya bilmirlər ki, bizlər böyük Atatürkün, – «Cəhalət məğlub edilməsi zəruri olan ən böyük düşməndir. Sizə səslənirəm, unutmayın ki, ən böyük savaş, cəhalətə və geriliyə qarşı aparılan savaşdır»** – sözləri daim diqqətimizdədir.

İranın keçmiş prezidenti Həsən Ruhani 2016-cı ildə «Milli azlıqlar könüllülük əsasında ana dilində kurslar təşkil edə bilər» adlı sərəncam imzalayıb. Səksən iki milyonluq İran əhalisinin 52,2 milyonundan çoxunu türklər təşkil edir. Qalan 29,8 milyona yaxını farslardan, Kürdüstan, Gilan, Loristan, Xuzistan, Bəlucistan vilayətlərində yaşayan kürd, gilək, lor, ərəb, aysor, bəluc, gürcü, tat və s. ibarətdir. İranın bu milli azlıqları arasında on milyon civarında fars olmaqla milli azlıqların ümumi sayı 29 milyondan bir qədər çoxdur. Bu gün İran adlanan ərazidə fars milli əraziləri yox səviyyəsindədir. İranda yaşayan millətlərin

arasında ən böyük milli ərazi də türklərə məxsusdur. Məhz İranda həm say, həm də milli ərazi baxımından mütləq üstünlüyü şovinst fars faşizmini bütün istiqamətlərdə türklərə qarşı dünyada heç bir analoqu olmayan vəhşi terror üsullarına əl atmağa sövq edir. Farslar yaxşı bilirlər ki, «özgə atına minən tez düşər». Nəinki, bütün dünyada türk milli şüuru oyanıb, həm də beynəlxalq müstəvidə **«Türk Dövlətləri Təşkilatı»nın** simasında **TURANIN BAYRAĞI UCALIB VƏ O BİR DAHA ENMƏYƏCƏK»**. Tarlada darı qurtaran anda bildirçinin bəyliyi qurtardığı kimi, fars dilinin də, dövlətinin də sonu artıq çatıb. Erməniyə, rusa, hər cür qeyri-müsəlman və müsəlman türk düşməninə doğma qardaş olub, türkə qarşı düşmən kəsilən Tehranın faşist rejimi 30 il erməniyə, rusa qoşularaq Azərbaycan torpaqlarının işğal edilməsi, orada olan tarixi, mədəni, yeraltı, yerüstü sərvətlərimizi talan etməklə məşğul olduğdan sonra Azərbaycanın möhtəşəm qələbəsidən məyus olaraq, ermənilərə vəkillik edib Azərbaycana hərbə-zorba gəlməsi də onların özünün gülünc vəziyyətdə qalması ilə nəticələndiyindən, Tehran bir neçə gün öncə son ümid yeri kimi özünün «azəri» molla-nökərlərini Təbrizdə toplayaraq Azərbaycan Respublikasında islam dininin, şiə məzhəbinin, ən əsası isə Ocaqnəjadın 30 il ərzində Bakıda əkib becərdiyi və onların əli ilə burada şovinst fars faşizminin ələbaxan nökrə rejiminin qurulması üçün istifadə etməyi hədəfləyən, lakin iflasa uğrayan sandıq tulalarını qorumasını Azərbaycan hökumətindən tələb edən bəyanat yaymışlar. Tehranın bu aksiyanı məhz türk milli ruhunun alınmaz qalası olan Təbrizdə təşkil etməsi ilk növbədə Azərbaycanın şimalı ilə cənubu arasında milli birliyin, milli həmrəyliliyin olmadığı kimi təsəvvür yaratmaq məqsədi güdür. Lakin yaddan çıxarırlar ki, istər Təbrizdə, istərsə də Bakıda milliyyəti olmayan bir ovuc yala yalmanan əmmaməli ikiayaqlı «azəri» fars tulası və Ocaqnəjadın əkib-

becərdiyi sandıq tulalarının Bakıya hürməsi heç nəyi həll edə bilməz. Türk demişkən, – «İt hürər karvan keçər». Çünki, **Bakı-Təbriz-Ankara şüarı artıq «BAKİ-DAŞKƏND-AŞQABAD-ASTANA-BİŞKEK-TƏBRİZ-ANKARA – BİZ HARA, FARSLAR HARA!» şüarına çevrilib. Şuşa bəyannaməsinə DAŞKƏND byannaməsi də əlavə olundu.**

Fars şovinizminin şalvarı kimyəvi təmizləməyə möhtac olub. Buna görə də əmmaməli nöqərlərini qaranlığa hürən tulalar kimi Təbrizdən Bakıya tərəf hürdürürlər. Belə yerdə Şəkililər deyirlər ki, iştahınıza qoz halvası. Fars faşizminin halvasını çalmağa da, ona qatmağa da şımalı-cənublu Azərbaycanda, eləcə də TÜRK DÜNYASI oğullarında istənilən qədər qoz da var. Dindən bir siyasi vasitə kimi türklərə, o cümlədən Azərbaycan türklərinə qarşı istər xristianlıq, istərsə də islam dininin müxtəlif təriqətlərindən min illər boyunca gen-böl istifadə etmişlər. Türk düşmənləri bu gün də öz xislətlərindən əl çəkməmişlər. Bəşərin şüurunun xeyli qaranlıq, dumanlı olduğu dövrlərdə din alverçiləri insnalrı yer kürresinin yastı olduğuna, onun öküzün, buy-nuzunun, balığın və s. üstündə dayandığı nağılları vasitəsilə inandırır, inanmayan şüurlu insanları terror edir, yandırır, aydın şüurlu insanların texniki, tibbi və s. sahələrdəki nailiyyətlərini «allahın işinə qarışmaq» kimi qələmə verməklə başqalarını öz əsarətinə alırdılar. Bu gün İranda sayı türklərin sayından **dörd dəfədən çox** az olub, bu coğrafiyada milli torpağı demək olar ki, olmayan fars faşizmi 97 il öncə ingilislərin köməyi ilə ilan kimi başqa millətlərin boğazına sarmaşaraq saxta din və terror vasitəsilə onları daim əsarətdə saxlamaq, assimilyasiya edərək böyük millətə çevrilməyə çalışır. Ətraf altı müsəlman ərəb ölkəsində din pərdəsi altında hərbi dəstələr yaradıb, həmin ölkələrdə suyu bulandırır balıq tutmaqla məşğul olan fars faşizmi öz mənhus niyyətini müstəqil Azərbaycan Respublikasında da həyata

keçirməyə çalışır. Bəs Tehranın şovinst fars rejimini eləcə də başda Vatikan olmaqla xristian dövlətlərin də Azərbaycanda və başqa Türk dövlətlərində din kartından öz məqsədləri üçün istifadə etməyə onları şirnikləndirən hansı səbəblərdir? Onlarla səmərəli mübarizə aparılması üçün ilk növbədə bunu müəyyən edib aradan qaldırmaq lazımdır.

SSRİ dağıldıqdan sonra respublikada həyatın bütün sahələri zəlzələdən yaranan xarabalıq durumunda olması, digər tərəfdən isə Azərbaycanın tamamilə düşmən dövlətlərin əhatəsində blokadada olmasından sui-istifadə edərək Tehran rejimi İrandan Azərbaycana din və molla ixracı ilə yanaşı, dinin yayılması və onun xüsusi statusda mövcudluğunu qəbul etməyə məcbur edə bildi. Bu günədək ötən 30 ildə Tehran rejimi öz emissarları və tula payına yallananların vasitəsilə ölkədə xeyli sayda şüuru fars şovinizminin milli məqsədinə xidmət edən dinlə zəhərlənmiş, milli mənliliyi olmayan kütlə hazırlaya bilmişdir.

Azərbaycan Dövləti və onun səlahiyyətli orqanlarının İran emissarlarının bu əməllərinə reaksiya verməməsi İran tərəfində Azərbaycan dövlətinin o dərəcədə aciz olması təsəvvürü formalaşdırmışdı ki, hətta İranın Bakıdakı səfirliyi, türk qatilləri və düşmənləri türkün ən sayılıb seçilən, sevilən qəhrəmanlarından biri olan Polad Həşimovun ailəsinə ən qatı türk düşməninə adınə olan «orden» təqdim etməyə belə cürət etmişdilər. Çünki, Ocaqnejadın sandıq tulaları, Qasem Süleymani gəbərdiyi vaxt İran səfirliyinin qapısı yanında Süleymanın portretini qoyub, ətrafına güllər düzməklə onu ananda Azərbaycan dövlət orqanları peşə xüsusiyyətlərinə uyğun susqunluq nümayiş etdirmişdilər. **Süleymani isə o Süleymanidir ki, jurnalistin ona verdiyi; – «Niyyə doğu Türkünstan müsəlmanlarına yardım etmirsiniz», – sualına, – «Onlar müsəlmandan daha çox türkdürlər. Türklər**

vəhşi bir millətdir», – deyərək cavab verməklə özünün türk millətinə düşmən münasibətini və nifrətinin dərəcəsini sərgiləmişdi. Belə halda türkün, – «Adımı sənə qoyum, səni də yana-yana», – misalı yada düşür. Çünki, türklər 1274 il, bu günkü İran da daxil olmaqla, ondan dəfələrlə böyük coğrafiyada hökmüranlıq etdiyi dövrdə nəinki mollalarla Mehtərbaşı Rza Pəhləvinin birgə hakim olduqları 97 il ərzində, hətta mollaların 43 il hökmüranlığı dövründə etdikləri vəhşiliklərin nə miqdar, nə də şiddət dərəcəsi etibarilə heç yüzdə bir faizini belə etməmişlər.

İngilis yazıçısı Corc Oruelin yaxşı bir sözü var, – **«Bir toplum gerçəklərdən çox uzaqlaşdıqca gerçəyi söyləyənlərə daha çox nifrət edər».** Bəşər cəmiyyətinin tarixində hər bir cəmiyyətdə ictimai şüur səviyyəsi, daim azlıq təşkil edən aydınların şüur səviyyəsindən aşağı olub. Bu obyektiv ictimai qanundur. Dünənə qədər Azərbaycan hakimiyyətinin bir çox məsələlərə susqunluğu başa düşüləndir. Lakin, artıq insanlarımızı, xüsusilə gənclərimizi məscidlərə, xüsusi yerlərə toplayıb zəhinlərini 7-ci əsr dələduzlarının, hətta eramızın əvvəlində mövcud olmuş dələduzların yalanları ilə zəhərləyib pul yığmaqla özümüzdən millətə və vətənə düşmən hazırlayanlara qarşı vaxtında və ən sərt tədbirlərin həyata keçirilməsi fəvqəladə dərəcədə zəruridir. Yoxsa çox gec, həm də millət və dövlətçiliyimizin məhvi labüd olar. Gənclərimiz cəfəngiyyat yox, elm öyrəndikcə millətimiz də, dövlətimiz də tərəqqi edə bilər.

Məhz susqunluğumuzdan sui-istifadə edən Tehran rejimi bu kütləni idarə edən müxtəlif «Müsəlman qardaşları birliyi», «Hüseyniyyə» və s. qanunsuz yaradılmış terrorçu dəstələr vasitəsilə Azərbaycanda terror aktları törətmək, ictimai-siyasi sabitliyi pozmaqla, sonda ölkədə İransayağı molla rejimi qurmağa yönəlib. Bu gün bu bizim dövlətçiliyimiz və milli mövcudluğumuza

yönələn ən böyük və yırtıcı təhlükədir. Həm də bu təhlükə bununla məhdudlaşmayıb, bütün həyatımızı və gələcəyimizi orta əsrlərin qaranlığında inkvizisiya rejimində kütləvi işkəncələrə məruz qoymaqla boğmağa hədəflənib. Buna görə də Azərbaycan hakimiyyəti bu tələyüklü müdhiş bəlanı neytrallaşdırmaq üçün genişmiqyaslı, radikal tədbirlər görməlidir. Bu radikal tədbirləri tam və qəti dəstəkləmək üçün hələ ki, ölkədə şüuru, mənafeviyyəti nə dinlə, nə saxta «avropa dəyərləri» ilə zəhərlənməmiş, milli şüuru, milli mənliliyi olub, ictimai mənafeinə şəxsi mənafeindən üstün tutan, qocalı-cavanlı insanlarımız yetərincə mövcuddur. Tehran rejiminin din alveri vasitəsilə Azərbaycanı işğal etməsi təhlükəsinin aradan qaldırılmasına zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsinə gəldikdə isə, din təşkilatlanmadığı halda ancaq şəxsi düşüncə halında mövcud olur. Cəmiyyətdə bütün insanların hamısı eyni irqə, xarici görünüşə malik olmadığı kimi, hamı eyni istedad, bilik, şüur səviyyəsi, informasiya, təhlil, geniş miqyaslı düşünmə qabiliyyətinə malik olmadığından, hər hansı bir məsələ, o cümlədən din haqqında eyni fikirdə ola bilməzlər. Məhz bu, cəmiyyətdəki hər bir insanın fikir, düşüncə, söz, əqidə azadlığının mövcud olmasını tələb edir. Lakin, cəmiyyətdə müxtəlif düşüncəli vətəndaşların arasındakı və onların hamısının dövlət ilə münasibətlərinin tənzimlənməsi, bu azadlıqların ayrı-ayrı cəmiyyət üzvlərinə və bütövlükdə cəmiyyətə zərər vura bilməyəcək halında qanunla tənzimlənməsi üçün zəruri olan həddə çərçivələnməsi labüddür. Belə ki, hər hansı sahədə müəyyən optimal çərçivədə olmayan azadlığın nəticəsi, mütləq anarxiyadır.

Cəmiyyətdə dinin leqal və ya qeyri-leqal təşkilatı mövcudluğu onun siyasiləşməsi və istər ölkənin daxilində olan dini kütlələrin istərsə də xaricdə olub bu dini kütlədən istifadə etməklə ölkədə sabitliyi pozmaq, dövlət çevrilişi vasitəsilə öz nöqərlərini

hakimiyyətə gətirməyə real imkanlar yaradır. Bundan əlavə ölkədə dinin təşkilatı mövcudluğundan xarici ölkələrin ölkənin həyatının ən müxtəlif sahələrində bundan casusluq məqsədilə istifadə etdikləri heç kim üçün sirr deyil. Heç bir sivil ölkədə rəsmi və ya qeyri-rəsmi təşkilatlanmış Tehran rejiminin «komiteyi imdada imamı» və ya dini – təşkilatı qurumu olmadığı halda Azərbaycanda onlarla müxtəlif dini, humanitar və s. adlar altında xarici ölkələrin casusluq mərkəzləri fəaliyyət göstərir. Maraqlı da burasıdır ki, onların heç biri də öz dövlətlərinin Azərbaycana heç bir xeyir vermədiyi kimi, hətta real münasibətlərinin yaxşılaşması üçün də heç nə etməyib və ya etməyi mümkün də deyil. Əslində bunların hamısı türkün, o cümlədən Azərbaycan dövlətçiliyinin çökdürülməsi üçün tədbirlər planının hazırlanmasında fəal iştirak edən qurumlardır. Mən dəfələrlə qeyd etmişəm və yenə deyirəm. Tolerantlıq heç də ölkədə hər hansı din və dinlərin təşkilatı mövcudluğu deyil. Tolerantlıq anlayışı dövlətin anayasasında və qanunlarında hər bir vətəndaşın vicdan azadlığının (fikir, düşüncə, söz azadlığının), təmin edilməsi, yəni, hər bir insanın fikir, düşüncə, əqidə, o cümlədən dini mənsubluğuna görə onun cəzalandırılması, təqib və təhqir edilməsi qadağan edilməlidir ki, bu da Azərbaycan Respublikası anayasasında qəti, birmənalı olaraq həllini, əksini tapıb. Azərbaycan vətəndaşlarının əksəriyyətinin, yəni, Ocaqnəjad məktəbində beyni, şüuru zəhərlənib, hamının onların yalanlardan ibarət olub, 7-ci əsrin vəhşi həyat tərzini əks etdirən nağıllarını həqiqət kimi qəbul edib, onlar kimi düşünmək, davranmaq tələbini qəbul etməyənlərə nifrət bəsləyib, aqressiv olan kəsimi istisna olmaqla, başqalarının dini mənsubluğuna, fərqli düşüncəsinə dözümlü münasibət bəsləyir. Tolerantlıq anlayışı da məhz bundan ibarətdir. Dinlər isə, xüsusilə islam dini heç bir insanın fikir, düşüncə, söz, əqidə, azadlığını tanımır. Hitler nasional-faşizmi və

rus bolşevik sosial-faşizmi, fars şovinizt dini sosial-faşizmi də onlar kimi düşünməyəni, onların ideyasını qeyd-şərtsiz qəbul etməyənləri düşmən olaraq qəbul edib, terrora məruz qoyurlar. Xüsusilə şovinizt fars sosial-faşizmi bu məsələdə rus sosial-faşizmindən dəfərlərlə müdhiş mahiyyət və formadadır. Fars şovinizminin milli məqsədlərinə çatmaq üçün islam dininin şiə cərəyanını yara-daraq ondan ideoloji silah kimi yüzilliklərlə səmərəli istifadə etdiyi kimi, ərəb islamı da ərəblərin milli məqsədlərinə xidmət edən ərəb milli maraqlarını reallaşdıran ideoloji silahıdır. Osmanlı imperiya-sını elmi inkişafdan kənarda saxlayıb, sonda çökdürülməsində ərəb islamının xüsusi rolu olub. Bu gün də Türkiyədə 199 min dini mə-mur, 4 milyon molla-müəllim birlikdə Türkiyə dövlət büdcəsindən Daxili İşlər Nazirliyinin büdcəsindən 12 dəfə çox maliyyələşdiril-məklə türk insanların zəhnini ərəb islamı ilə zəhərləməklə ərəb milli mənafeinə qulluq etməyə sövq edir. Bu gün də ərəb, fars is-lamının, «avropa dəyərlərinin» türk millətinə vurduğu ən böyük zərbə türkün bütün milli məsələlərinin vahid həmrəyliyi parçala-maqla **BÖYÜK, VAHİD, GÜCLÜ TÜRK DÖVLƏTİNİN YARANMASINI ƏNGƏLLƏMƏSİDİR.** Bununla yanaşı bu günə qədər **ÜMUMTÜRK ƏDƏBİ DİLİNİN** yaradılıb bütün türk dövlətlərində tədris, tətbiq və təbliğ edilməməsi isə türkün **VAHİD, MONOLİT MİLLƏTƏ** çevrilməsi imkanını heçə en-dirir. Bu iki maneənin aradan qaldırılması üçün ilk növbədə bütün türk dövlətlərində bütün dinlərin təşkilati mövcudluğuna son qo-yularaq, eyni zamanda hər bir fərdin vicdan azadlığı hüququ ana-yasada və qanunlarda təsbit edilməlidir. İstanbullu fəth etdikdən sonra Sultan II Mehmetin yunanlardan alıb ermənilərə hədiyyə etdiyi kilsədə yuva salan ermənilər İstanbulda yerləşən erməni patriarxatını bu gün də Konstantinopol patriarxatı adlandırmaqla bərabər, Türkiyə ərazidərinə belə iddia edir, Nadir şahın gürcüləri himayə edərək məskunlaşdırdığı, **QALA** adı ilə tikilən Tiflisi

özəlləşdirib, sonradan rusların vasitəsilə üstəlik Borçalını da mə-nimsəyən gürcülər Tiflisin göbəyində sonunu gözləyən qoca qar-tal kimi qəsdən baxımsızlığa məruz qalmış, nəbələd turistlərə gürcü stilində «**yaddaşlara gəlməyən vaxtda tikilən**» **NARİ-KALA** kimi təqdim olunan, **TÜRKÜN NARIN QALASI** tari-xin də, tarixçilərin də gözünü deşdiyi, II İraklinin Gəncənin əha-lisini qırıb, şəhəri yandırıb, apardığı Gəncənin şəhər qapılarının bu gün də Tiflisdə gürcü kilsəsində saxlanıldığı halda «hərbi qənima-timizdir» deyərək bizə qaytarmayan gürcülər, Balakən rayonunda qotur kilsənin gürcülərin dini dəyəri olduğunu bəhanə edərək biz-dən ərəzi tələb edir. Otuz ildən bəri xristian ermənilərin Azərbay-can torpaqlarını işğal etməsinə, onların ayaqda qalmasına, işğal edilən torpaqların xarabalığa çevrilməsinə, yeraltı, yerüstü sərvət-lərinin İrana daşınmasına şərik olan, 64 şiə-müsəlman məscidinin yerlə yeksan olunub qalanlarında donuz saxlanmasına, on millərlə şiə-müsəlmanın öldürülməsinə, ağlasığmaz işgəncələrə məruz qal-masına **LAL, KAR, KOR** olub, İrəvanda erməni diğasının qəbri-nin qarşısında donbalıb göz yaşı tökən, erməni məğlub olduğdan sonra onun «haqqını» müdafiə edib, erməni mənafeini özünün «qırmızı xətti» elan edən Tehranın şovinist fars mollaları «polis al-lahı təhqir edib» bəhanəsilə aclıq edib öz ağalarına sədaqətini nü-mayiş etdirən, əməlləri ancaq **ÖLÜMLƏ** mükafatlandırılmalı olan, lakin Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin humanist-liyi nəticəsində ömürlük istirahətə göndərilən sandıq tulalarını mü-dafiə etmək məqsədi ilə bir neçə nəfər əmmaməli «azəri» tulasını hər bir azərbaycan türkünün ürəyi olan **TƏBRİZDƏN** Azərbay-can hökumətinə «şiəliyi qorumalısınız» qəzəlini hürdürürlər.

Bütün bunların baş verməsində Azərbaycan hakimiyyəti və Dövlət Orqanlarının da müəyyən günah payı var. Beləki, ilk ba-xışda xırda və əhəmiyyətsiz görünən, lakin sonunda millətə və dövlətçiliyə qarşı təhlükəli olan hər bir düşmənçilik hərəkatına

çox ciddi və sərt reaksiya verilərək, ən amansız tədbirlər görülməlidir. Çünki, elə mövzular var ki, humanizm, qonşuluq, diplomatik münasibətlər və sairənin bu mövzulara qapısı kip bağlı olmasa, öz qapımızda boğulmalı olarıq.

Yeri gəlmişkən, mətbuatda Hindistanın hansısa məmurunun islamı və peyğəmbəri təhqir etdiyinə görə Hindistan səfirinin Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinə çağırılması haqqında məlumat yayıldı.

1. Azərbaycan XİN-yi dünyəvi dövlətin əhəmiyyətli və ciddi dövlət qurumudur və hər hansı bir dinin və ya bu dinin nə uydurma, nə də real personalarının müdafiəsi onun hüquq və vəzifələrinə heç bir aidiyyəti yoxdur. Bu addımı atmaqla XİN-yi Azərbaycan dövlətini beynəlxalq müstəvidə beynəlxalq qanunlar qarşısında «oyundankənar vəziyyətdə» qoyur.

2. Bu işi görmək islam dövlətlərinin, ilk növbədə Təbrizdən Azərbaycan hökumətinə əmmaməli tulaları hürdürən Tehranın molla rejiminin məşğul olmalı olduğu funksiyadır. Əgər gələcəkdə də Azərbaycan respublikası XİN-yi belə bir səhv addım atarsa, məhz belə səhvlərə əsaslanaraq Dehlidə Azərbaycan Respublikasının səfirini Hindistanın XİN-nə çağıraraq səfirliyinin bütün işçilərinə inəyi öldürmək, inək əti yeməkdə təqsirləndirərək cinayət işi açıb, ən azından «persona non grata» elan edilməsi və ya Hindistana səfər edən hər bir Azərbaycan vətəndaşına bu əsasla cinayət işi açıb, hətta ölüm cəzasına məhkum edilməsinə təəccüblənməməliyik. İstər dost, istərsə də düşmən “yola vermək” üçün atılan hər bir səhv addımın acı nəticələri özünü gec-tez biruzə verir.

Bu da çox təəssüf doğuran haldır ki, əsas vəzifələri cəmiyyətimizi sürətli inkişafa, vətəndaşların azad və firavan həyatına, milli və dövlətçilik meyarlarımızın inkişafına töhfə vermək, xidmət etmək olan bəzi «müxalifət liderləri mahiyyətini anlamadan

belə tutu quşu kimi «avropa dəyərləri» deyərək şəxsi mənafeə xatirinə millətə qarşı ən qatı cinayət törədənləri müdafiə edirlər. Demokratiya, hümanizmdən ağzı köpüklənərək danışanlar demokratiya və humanizmin nə olduğunu Avropada deyil, 2020-ci ildə «Ecoprint» və «Elm və təhsil» nəşriyyatlarında çap edilmiş, «obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək Haqqının Ənuşirəvan İbrahimi qanunları» əsasında məşhur hüquqşünas Məmmədخان Əzizxanlı ilə birlikdə hazırladığımız «Obyektiv iqtisadi qanunlarla iqtisadi-ictimai formasiyaların qarşılıqlı əlaqəsi və Turan dövlətinin anayasasının əsas müddəaları»nda axtarsalar «avropa dəyərləri»nin, həm də molla rejiminin saxta dəyərlərinin toruna düşməkdən yayına bilərlər.

Şapur Qasimi

22.06.2022

DİN ŞƏXSİ DÜŞÜNCƏ TƏRZİDİR, YOXSA BAŞQALARINI İDARƏETMƏ VASİTƏSİ?

Son dövrlərə qədər insanın yaranması, yəni, bir ictimai varlıq kimi formalaşması tarixinin bir milyon ilə yaxın olduğu hesab edilirdi. Lakin, son dövrlərdə aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində, həm də yeraltı və yerüstü mədənlərdə faydalı qazıntıların çıxarılması zamanı təsadüfən aşkar edilən bir çox məişət əşyaları, əmək alətləri, silah növləri, mümiyalar və sairənin yaşını daha dəqiq müəyyən etməyə imkan verən müasir üsul və vasitələrin tətbiq edilməsi insanın ictimai varlıq kimi formalaşması tarixinin bu günə sübut olunan vaxtının onmilyonlarla il bundan əvvələ gedib çıxmasını göstərir. Təbiətşünas alimlərin tədqiqatları sübut edir ki, bütün canlı varlıqlar, o cümlədən xüsusilə bioloji varlıqlar öz mövcudluqlarını qorumaq üçün onları əhatə edən təbiətin mövcud real şəraitindən öz bioloji, fiziki və zehni

potensialları çərçivəsində tam istifadə etməyə can atır. Bu gündək tapılan maddi əşyaların içərisində daşdan düzəldilmiş əmək alətlərinin ən qədim tarixə məxsus olması insanların şüur səviyyəsi və zəka potensialının başqa bioloji varlıqların şüur və zəkasından üstün olmaqla bərabər, əmək alətlərinin düzəltməyə başlamasının insanların ictimai varlıq olmaq etibarilə formalaşması prosesinin başlanğıcı, insanların sonrakı maddi və zehni inkişafını şərtləndirən bir inqilab olmuşdur.

İnsanların maddi həyatı və zehni inkişafı bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərməklə bəşəriyyətin daima inkişafını bir mərhələdən digər yüksək mərhələyə keçirməklə bu gün də təmin etməkdədir. İnsan zəkası inkişaf etdikcə insanlar onu əhatə edən təbii mühiti, bu mühitdə baş verən hadisə və proseslərin məzmununu, mahiyyətini, onların baş vermə səbəblərini dərk etməyə, göstərdikləri cəhdlərin nəticəsi olaraq müxtəlif coğrafi şəraitdə yaşayan insan toplumları arasında onları əhatə edən konkret mühitdən, həyat şəraiti, həyat tərzini, eləcə də şüur səviyyəsindən irəli gələn müxtəlif inanclar yaranmışdır. İbtidai insanların onları əhatə edən təbiəti, mühiti dərk etmək üçün cəhd etdikləri obyektiv olaraq mövcud olan şəraiti, ilk növbədə onların təbii prosesləri öyrənmək üçün maddi-texniki imkanları və zehni, şüur, bilik səviyyələri, yaşadıqları dövrdə həyat tərzlərinin, iqtisadi-ictimai münasibətlərinin inkişaf mərhələləri üzrə özəl xüsusiyyətlərini müqayisə etdikdə ayrı-ayrı dövrlərdə yaranan inancların, dinlərin məhz həmin dövrlərin realılıqlarının əsasında, dövrün tələblərinə və səviyyəsinə uyğun yaradılan düşüncənin məhsulu olduğu aydın olur.

Marks yazır ki, – «İqtisadi formaların analizində nə mikroskopdan, nə də kimyəvi reaktivlərdən istifadə etmək mümkün deyil. Bunların hər ikisini təfəkkürün gücü əvəz etməlidir» (K.Marks. Kapital, I c., səh.6, Moskva, Politizdat, 1973).

Bu eynilə sağlam məntiq və real faktlar əsasında insan zehni-
nin təfəkkürünün gücü ilə dərk edilməli olan başqa proseslərə,
o cümlədən mövcud olduqları təbiət və cəmiyyətdə onları əhatə
edən, orada baş verən hadisə və prosesləri dərk etmək üçün öz
bilik səviyyələrinə uyğun olaraq müxtəlif inanclarla izah etməyə
cəhd etmiş ibtidai insanlardan başlayaraq cəmiyyətin sonrakı,
daha inkişaf etmiş mərhələsində, daha dəqiq desək quldarlıq qu-
ruluşunun yaranması ilə bərabər bu quruluşun mahiyyətinə,
məzmun və tələbinə uyğun yaranan, inanclardan daha mürəkkəb
və çoxşaxəli olan dini sistemlər vasitəsi ilə izah etməyə çalış-
dıqları, eləcə də günümüzdə mövcud iqtisadi-ictimai münasibət-
lərdən tutmuş yer kürəsindən 400 milyon işıq ili məsafəsində
mövcud olan planetlər və onların ətrafında baş verən hadisələr,
proseslərin məzmunu, mahiyyəti və s. haqqında elmi əsaslarla
irəli sürülən hipotezalar, teoremlərə belə aiddir. Dünyada bu gün
də həm idealist, həm də materialist əsaslara söykənən dinlər sis-
temi mövcuddur.

Lakin bu dinlərin əksəriyyəti idealist sistemlər olmaq etibari-
lə maddi və ya məntiqi sübutlar əsasında qurulmuş sistemlər de-
yil, ibtidai insanların inancları kimi kortəbii olaraq kiminsə və
ya kimlərinsə irəli sürdüyü hipotezalar, yəni, heç bir maddi və
məntiqi sübutu olmayan fikirlər əsasında mexaniki surətdə qu-
rulan müxtəlif sistemlərdən ibarətdir. Maraqlı cəhətlərdən biri
də inancların da dinlərin də yaranması dövrləri, eləcə də bu
inanc və dinlərin mahiyyətlərinin həmin dövrlərdə mövcud olan
iqtisadi-ictimai quruluşların mahiyyət və tələblərinə, eləcə də bu
cəmiyyətlərdə mövcud olan ictimai şüur səviyyəsinə uyğun ol-
masıdır. Belə ki, ibtidai icma dövründə insanlar qruplar halında,
yəni, sürülər, qəbilələr, tayfalar halında yaşadıkları ilkin dövr-
lərdə sürü halında yaşadığı zaman sürüdaxili münasibətlərdəki

ziddiyyətlər, sürülərarası ziddiyyətlər istisna edilmədən zor əsasında, qəbilə və tayfa halında yaşadıqları zamanlarda isə artıq qəbilə və tayfa daxilində elə həmin zor əsasında müəyyən iear-xiyalar mövcud olduğu, qəbilədaxili, tayfadaxili, eləcə də qəbilələrarası və tayfalararası münasibətlər xeyli sivil, lakin əsasən zor vasitəsilə həll edilsə də inancları, onların üzərinə (müqəddəs olaraq qəbul etdikləri od, günəş, su, müxtəlif heyvan və s.) onların qulu olmaq öhdəliyi qoymayıb. Çünki, ibtidai icma quruluşunun iqtisadi-ictimai münasibətlərindən doğan həyat tərzində qula tələbat olmadığından inanclarında inanc obyektlərinə qul olmaq tələbi də mövcud deyildi. İbtidai icma quruluşunun ilk dövrlərindən yaranmağa başlayan inancların bir hissəsi dünyanın inkişafının müasir səviyyəsindən çox geriye qalmış ölkələrdə, hətta inkişaf etmiş ölkələrin lokal ərazisində belə məişət səviyyəsində mövcuddur. Lakin bunlar daha cəmiyyətin iqtisadi-ictimai münasibətlərinə, insanların həyat tərzinə və düşüncə tərzinə ciddi təsir etmək iqtidarında deyil.

Dinlərin, xüsusilə idealist sistemlərə malik dinlərin yaradılması quldarlıq quruluşunun yaranaraq iqtisadi-ictimai formasıya olaraq dünyada geniş yayıldığı dövrə təsadüf edir. Həm də bu təsadüfi olmayıb quldarlıq quruluşunun öz mahiyyətindən doğan tələbatdan irəli gəlib. İnsanların qula çevrilməsi kobud zor gücünə həyata keçirildiyindən, təbii olaraq qul edilənlərin onları qul edənlərə qarşı müqaviməti də güclü və davamlı olub. Buna görə də qulların əl-ayaqlarına buxov, qandal vurulub. Dinlər də ilk növbədə qulların inzibati köləliyini onları psixoloji, mənəvi cəhətdən qula çevirərək, onların azadlıq uğrunda mübarizə iradəsini qırmağa yönəldilib. Həyat inkişaf edərək qul əməyindən istifadə sahələri genişləndikcə, qulların əl-ayağına vurulan metal buxovların damğa ilə əvəz edilməsinə təkcə quldarlıq

dövlətlərində qulların üzərində olan inzibati nəzarət vasitələrinin çoxalması deyil, həm də onların zehninin, şüurunun da müxtəlif dinlər vasitəsilə mənən qandallanması zərurəti də mühüm rol oynamışdır. Dinlərin məhz bu xüsusiyyəti müxtəlif dövlətləri idarə edən dövlət başçıların maraqlarına cavab verdiyi üçün həm quldarlıq, həm də feodalizm rejimli dövlətlərin başçıları onlara sərf edən dini cərəyan başçılarına saraylarında yüksək status verərək ölkə xalqının idarə edilməsində onlardan səmərəli istifadə etmişlər. Din xadimləri də öz növbəsində nüfuz dairələrini genişləndirmək məqsədi ilə ölkə başçıların bu marağından yararlanaraq idarəetmənin bir sıra mühüm sahələrini, təhsili, vətəndaşların məişətinə aid olan məsələləri öz inhisarlarına almaqla bərabər, çox vaxt dini şüarlar altında başqa millətləri əsarət altına almaq üçün dövlət başçılarını qonşu dövlətlərə təcavüz etməyə sövq edə də bilmişlər. Bu hal elə bir həddə çatmışdır ki, bir çox hallarda aparıcı din xadiməri artıq dövlətin tam olaraq dinə tabe olması uğrunda gizli-açıq mübarizə aparmağa başlamışlar.

İstər Avropa, istərsə də Şərqdə müxtəlif sahələrdə inancların, xüsusilə dinin yaratdığı cəhalət qaranlığında müxtəlif sahələrdə ara-sıra edilən elmi kəşflər bu qaranlıqları aydınlaşdırmaqla dinlərin saxta, qondarma yalanlarını, doqmalarının həqiqət olmadığını sübut etdikcə dini qurumlar, din xadimləri elm nümayəndələrinə, aydın şüur sahiblərinə daha şiddətlə divan tuturdular. Bundan başqa artıq orta əsrlərdə tam formalaşaraq böyük gücə çevrilmiş xristian və islam dinlərini idarə edənlər arasında nüfuz uğrunda müharibələrdən başqa bu dinlərin daxilində yaradılan müxtəlif cərəyanlar arasında da birincilik, əslində isə hakimiyyət uğrunda kəskin, barışmaz qanlı mübarizələr gedirdi. Təbii ki, bu çarpışmalar dünyanı dərk etmək üçün meydana gətirilmiş fəlsəfi düşüncələrin hansının həqiqət, hansınınsa yalan olduğu uğrunda aparılan mübarizə deyil, maddi nemətlər və insanlar

üzərində hakim olmaq uğrunda aparılan maraqların çarpışması olub və indi də bu belədir.

Bir sıra elm sahələrin xüsusilə astronomiya, tibb, riyaziyyat və s. şərqdə daha çox inkişaf etməsinə baxmayaraq, burada quldarlıq və feodalizm quruluşunun mürtəcə formalarının mövcudluğu ilə bərabər, islam dininin dövlət mexanizminə çox dərin nüfuz etməsi şərqdə təkcə elm sahələrinin inkişafını deyil, eyni zamanda kapitalist istehsal münasibətlərinin yaranmasını da çox ciddi əngəlləyirdi. Avropada isə kapitalizmin yaranıb inkişaf etməsi dinin yeni quruluşun inkişafına ciddi maneə olduğunu dərk edərək, kilsəni dövlətdən ayırmaqla təkcə kapitalist istehsal üsulunun inkişafına deyil, müxtəlif elm sahələrinin də sürətli inkişafına yol açdı. Məhz bundan sonra Avropada elm və istehsalın sürətli inkişafı özləri ilə birlikdə ictimai inkişafı da irəli aparmış oldu. Kapitalist dövlətləri kütləni idarə etmək üçün öz fəaliyyətlərində kapitalizm quruluşunun özü ilə gətirdiyi siyasi partiyalar və seçki sisteminə əsaslansalar da, kütlənin şüursuz, dindar kəsiminin idarə edilməsini asanlaşdırmaq üçün əlavə vasitə kimi kilsənin müstəqil mövcudluğunu qanunvericiliklə təmin etdi. Bunun bir səbəbi də Avropa dövlətlərinin hamısında zehnilərin də dinin dərin kök saldığı insanların çoxluğu, kilsənin, xüsusilə Vatikanın bu ölkələrə təsir vasitələrinin güclü olması idi. Buna baxmayaraq dövlətin cəmiyyəti idarə etməsinə aid olan bütün sahələr, o cümlədən qanunvericilik, məhkəmə, təhsil, elm dinin cəhalət buxovlarından azad edilmişdi. Şərqdə isə bu günədək nəinki dinin insanların zehninə, şüuruna təsir vasitəsi olaraq hegemon mövqeyi qorunmaqdadır, hətta dövlət quruluşu dini əsaslar üzərində qurulan cəmiyyətlər belə az deyil. İndi isə faktlara müraciət edək. Dünyada ilk xəstəxana 707-ci ildə xəlifə Valid bin Əbdülməlikin dövründə yaradılıb və xəstəxananın bütün xərcləri dövlət hesabına ödənilməklə yanaşı, korlar və sahipsiz

xəstələr ərzaq, dərman və s. ilə dövlət tərəfindən təmin edilib. Həmin dövrdə Avropada həkimləri şarlatan, dələduz, xəstəxanaları isə şeytan yuvası adlandırdılar. Cərrahiyyə əməliyyatı aparmağa cəhd edən həkimləri, yerin kürə şəklində olmasını deyən alimləri tonqallarda yandırırdılar.

Nəinki şərqdə, eləcə də Avropada tibb elminin atası sayılan İbn Sinanın (930-1037) tibb elminə həsr olunan «Əl Qanun» əsəri 600 il Avropa universitetlərində əsas tədris vəsaiti olub. O tibb elmi də daxil olmaqla 29 elm sahəsində ixtiralar edib. Əli ibn Abbas (994-cü ildə vəfat edib) ilk dəfə xərçəng xəstəsi üzərində bu sahədə bu gün edilən tibbi əməliyyat səviyyəsində əməliyyat edib. Onun min ildən çox öncə yazdığı «Kitabül-Məliki» adlı ensiklopediya bu gün də öz aktuallığını itirməyib. Əli bin İsanın göz xəstəlikləri üzrə «Təzkirə» adlı əsəri yüzilliklərlə bu sahə üzrə əsas məlumat mənbəyi olub.

1000 ildən çox öncə İsfahan şəhərində orta əsr əlkimyaçısı Şeyx Baharinin tikdirib, «Həmmame Finne Şeyx Bəhari» adlanan hamamı isti su ilə daim təmin edən, böyük bir su tiyanını (çənini) min ildən çox fasiləsiz qızdıraraq azalmayan, sönməyən, ekoloji cəhətdən tamamilə zərərsiz olan kiçik bir şamı 1965-ci ildə dünyanın tanınmış alimləri şamın üstündəki şüşə kolbanı qaldırıqda söndükdən sonra, bu günə qədər bütün dünyanın aparıcı laboratoriyaları onun nə materialının tərkibini müəyyən edə, nə də onu yenidən yandıra bilmir. Elə həmin şəhərdə bişirilmiş qırmızı kərpicdən tikilib, hər hansı bir pilləsi ilə qülləsinə qalxarkən qüllələrin hamısı bir metr əyilib mərkəzdən uzaqlaşdıqdan sonra əvvəlki halına qayıdan binanı inşa edə bilən müasir arxitektora varmı?

Bu gün Türkiyədə 121000 nəfərə bir xəstəxana, 1240 nəfərə bir məktəb, 5718 nəfərə bir kitabxana var. Türkiyədə 81 şəhərdə quranı əzbərləmək üçün 3852 kurs, cəmi 77000 həkim var. Dörd

milyon nəfər din təbliğatçısı, yəni molla-müəllim, 199000 dini məmur var. Dini tədris edən molla-müəllimlərin əmək haqqı ümumilikdə Daxili İşlər Nazirliyinin büdcəsindən 9 dəfə çoxdur.

Dinin məzmunu və dinin mahiyyətinə uyğun dövlət quruluşunun mövcudluğu Avropa və Şərqi inkişafındakı bu fəsadlı vəziyyəti göstərilən faktlar sübut etmirmi?

Məhəmməd peyğəmbərin bu günədək mövcud olub, əsl Türiyədə, surəti isə Sinay yarımadasında 1400 ildən bəri hətta heç bir müsəlmanın Məhəmmədin fərmanının əksinə gedərək toxunmağa belə cürət etmədiyi «Müqəddəs Yekaterina» monastırının arxivində saxlanılan altı sənəd var; Məhəmmədin Sinay dağlarındakı monaxlara tövsiyəsi, Persiya xristianları ilə Məhəmmədin arasında bağlanan pakt, Məhəmmədin dünya xristianları ilə iki variantdan ibarət müqavilə, Məhəmmədin Nacəran xristianları ilə paktı, Məhəmmədin Asuriya xristianlarına tövsiyəsi. Məhəmmədin öz əli ilə təsdiq etdiyi fərmanda o xristianları öz həmyerliləri kimi himayəyə götürdüyünü və onları hər hansı rəqibdən müdafiə etməyi öhdəsinə götürür. Fərmanda deyilir: – «Bundan sonra heç kəs xristianları özünə güclə tabe edə, monarxlarını monastırdan qova, yepiskoplarını dəyişə bilməz. Heç kəs onların dua etdiyi evi dağda, müsəlmanların xeyrinə qarət edə bilməz. Əks halda o adam Allahım qarşısında cinayətkar, peyğəmbərin qarşısında üsyançı kimi duracaq...»

Sənədin əsl 1517-ci ildə Osmanlı sultanına verilib və II Sultan Həmidə qədər bütün sultanlar bu sənədin xristianlara verdiyi imtiyazları qəbul və təsdiq edib. Məhəmmədin xristianlara hətta bütün müsəlmanlardan çox verdiyi bu imtiyazlardan ermənilər gen-bol istifadə edib Osmanlıda və bu gün farsların İran adlandırdıqları türk şahlıqlarının ərazisində yerini möhkəmləndirdikdən sonra, 1915-ci ildə təkcə Osmanlıda üç milyona yaxın, Qa-

zaxıstanda indiyədək beş milyon, Özbəkistanda bir milyon, Cənubi Azərbaycanda 1,1 milyon, Şimali Azərbaycanda 1,6 milyon türkü qətlə yetirmişlər. Bütün bunlara baxmayaraq bu gün Türkiyədə ümumilikdə 300 minə yaxın erməni yaşayır. 2013-cü ildə erməni apostol kilsəsinin patriarxı Aram Atəşyanın Türkiyədə anası erməni, atası başqa millətdən olan 100 min, babası və ya nənəsi erməni olanların isə bir milyondan çox olduğunu dilə gətirməsi ermənilərin orada nə qədər rahat yaşaması üçün komfort şərait yaradılmasını sübut edir. Əvəzində isə 475 ildən bəri Türkiyə ərazisində Konstantinopol adında şəhərin mövcud olmadığına baxmayaraq İstanbulda yerləşən erməni apostol kilsəsini ermənilər bu gün də rəsmən, çəkinmədən **«erməni apostol kilsəsini Konstantinopol patriarxlığı»** adlandırır. Bu ermənilərin birbaşa İstanbul şəhəri üzərində Türkiyə dövlətinin yurisdiksiyasını tanımadığını rəsmən elan etməsindən, Türkiyə dövlətinin üzünə tüpürməkdən başqa bir anlama gəlmir. Tehranın fars şovinist hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasında dinin təşkilati mövcudluğundan sui-istifadə edərək Xameneyinin Bakıdakı rəsmi nümayəndəsi Ocaqnəjadın təşkilatçılığı və rəhbərliyi ilə burada «Hüseyniyyə» və s. dini hərəkət şəbəkəsi yaratmaqla cəmiyyətdə sabitsizlik və dövlətə qarşı təxribatlar törətməsi, İraqda, Suriyada, Livanda, Fələstində və s. İranın böyük hərbi dəstələri yaradıb dini mübarizə adı altında bu ölkələrdə daim qırğınlar törədib, bu ölkələrin insanlarını qaçqına, yaşayış məskənlərini xarabaya çevirib, cəmiyyətinin nəinki şüur səviyyəsini, iqtisadiyyatının, elm və təhsilinin, sairə sahələrinin inkişafını yüz illərlə geri atması dinin insanlara hansı bəlaların gətirməsini birmənalı olaraq ortaya qoyur.

Qərb dövlətləri dini dövlətdən ayıraraq kilsələri cəmiyyətin şüursuz və imkansız təbəqələrinin heç bir zaman reallaşmayacaq

son ümid yeri olaraq kilsədə şam yandırmaq hüququnun təminatçısı statusunda mövcudluğuna razılıq verdiyi 235 il ərzində, sosial-iqtisad elminin kapitalizm quruluşunun məzmununun tələbləri çərçivəsində bütün sahələrdə elmin hegemonluğunu təmin edərək bu gün malik olduqları iqtisadi-ictimai inkişaf səviyyəsini əldə edə bilmişlər. Başqa sözlə Qərb ölkələrinin bu günkü yüksək inkişaf səviyyəsi cəmiyyətdə dinin hökmranlığından imtina edib, elmin hegemonluğunun qəbul edilməsinin nəticəsidir.

İbtidai icma quruluşunda insanların qrupdaxili münasibətlərində xüsusi mülkiyyətin olmaması, təsərrüfat işlərində əmək bölgüsünün ancaq hər bir qrup üzvünün təbii, real əlamətlərinə, yəni, cinsi, yaşı, fiziki imkanları və s. uyğun olduğu, əldə edilən istehlak vasitələrinin də buna uyğun bölüşdürüldüyündən onların münasibətləri quldar-qul münasibətlərinə əsaslanmırdı. Məhz bu səbəbdən də onları müəyyən obyektlərin (günəş, od, su, müxtəlif heyvan və s.) müqəddəs, hər hansı bir fəvqəladə gücə, bacarığa, xüsusiyyətə malik olduğunu irəli sürərək bu obyektləri başqa qrup üzvlərinin inanc obyektinə çevirən «filosofları» da, insanların bu obyektlərin qulu olduğu və ya onların qarşısında hansısa öhdəlikləri olduğunu irəli də sürmürdülər. Çünki, buna real həyatda heç bir **TƏLƏBAT** yox idi. İbtidai icma dövrünün daha inkişaf etmiş, insanların qəbilə, tayfa halında yaşadıkları dövrlərdə icma qarşısında duran çoxsaylı problemlərin həlli yolu kimi bu ibtidai filosofların bu inanc obyektlərinə qurban vermək, ay tutulanda, quraqlıq olanda və s. kimi müxtəlif rituallar düşünüb insanlara aşılması əslində insanların həyat tərzi, şəraiti dəyişdikcə bu dəyişikliklərə uyğun olaraq təkcə iqtisadi-citimai münasibətlərində deyil, həm də düşüncə tərzlərində yeni münasibətlərin tələbatına uyğun dəyişikliklərin yaranmasını labüd edirdi. Başqa sözlə bu proses ibtidai-icma quru-

luşunun təkamül prosesləri nəticəsində quldarlıq iqtisadi-ictimai quruluşuna gedən yol olması ilə bərabər, həm də insanların boynuna heç bir öhdəlik qoymayan, **inanc** olaraq yaranmış düşüncə məhsulunun yaranacaq quldarlıq quruluşunun mahiyyət, məzmun və tələbatına uyğun olan **dinin** yaranmasına aparan insan düşüncəsinin təkamül yolu idi. Din düşüncə tərzii olaraq quldarlıq quruluşu meydana gəldikdən sonra, məhz quldar-qul münasibətlərinin tələbatı, yəni qollarına və ayaqlarına qandal vurularaq məhdud ərazilərdə, nəzarət altında istismar olunan qulların sahiblərinə qarşı müqavimət iradəsini zəiflətmək, yəni qulların zəhnini, düşüncəsini də qul psixologiyası çərçivəsində qandalamaq tələbatından yaranmışdır.

Müxtəlif dövrlərdə quldarlıq və feodalizm quruluşuna malik olmuş dövlətlərin mövcud olduqları dövrlərdə müxtəlif inkişaf tarixinin xüsusiyyətlərinə nəzər saldıqda quldarlıq dövlətlərində qul əməyinin tətbiqi sahələri genişləndikcə əvvəlcə onların qollarına, sonrakı dövrlərdə ayaqlarına vurulan qandalları açaraq onları ancaq damqalandığı ilə yanaşı həmin mərhələlərdə dinin təbliğinin, tədrisinin güclənməsi, cəmiyyətə dini qayda və rituallara əməl edilməsinin icbari hala gətirilməsi prosesləri paralel olaraq gedir. Bu fiziki cəhətdən qandallardan azad olan qulların zəhni cəhətdən qandallanmasının güclənməsi zərurətinin tələbatından irəli gəlir. Belə ki, fiziki cəhətdən qullar qandallardan azad olduqca onların öz sahiblərinə göstərdikləri müqavimət, qaçmaqla köləlikdən azad olmaq cəhdləri çoxaldığından, din vasitəsilə onların zəhnini qandallamaqla fiziki qandallardan azad olduğu səbəbindən qaçmağa, üsyan etməyə yaranan imkanlarını məhdudlaşdırmaq daha aktuallaşmışdı.

Feodalizm iqtisadi-ictimai quruluşuna keçən dövlətlərdə isə qulların özünün inzibati cəhətdən azad edilməsi artıq dinin tək cə tədrisi və təbliği, dini rituallara əməl edilməsinə ictimai qınaq

və təpki göstərilməsi onların feodal-təhkimli münasibətləri çərçivəsində idarə edilməsinə daha yetərli olmadığından yaranan bu boşluğun doldurulması üçün dinin dövlət idarəetmə sistemində gətirilməsini görürük. Bu gün Avropada orta əsrlərdə mövcud olmuş **inkvizisiya sistemi** adlandırılan sistem o dövlətlərdə dinin təkcə total tədrisi, təbliği, ictimai təpki ilə deyil, qanunların dini əsaslar üzərində qurulması, məhkəmələrin dini əsaslarla fəaliyyəti, hətta dövlət başçılarının hakimiyyətinin legitimliyini kilsənin müəyyən etməsi, bir çox dövləti qərarların ölkənin dini rəhbəri olan Kardinalın razılığı ilə qəbul edilməsi feodal-təhkimli münasibətlərinin təhkimliyə verdiyi azadlığı feodal maraqları çərçivəsində nizamlamaq üçün dinin əhəmiyyətini sübut edir. Yəni, din inzibati cəhətdən köləlikdən azad olmuş təhkimlinin azadlığını onun zehnin qandallanması vasitəsilə qandallamaq üsuludur. Həm də zehni qandallamaya inzibati cəhətdən nəzarət edilməsi və cəzalandırılması da dinin rəsmi funksiyasına çevrilir.

Şərqdə isə bu proses bir qədər fərqli getmişdir. Belə ki, islam dininin yaranması elə əvvəlcədən hakimiyyəti şəriksiz olaraq ələ keçirməyə köklənmiş və bu dinin müəllifi Şeyx Məhəmməd bin-Ələvi Əl-Maliki Ərbistanda hakimiyyəti ələ alaraq islam dini əsasında qurulub, bu dinin başçıları tərəfindən idarə edilən, bir çox ölkələri din uğrunda mübarizə adı altında işğal edərək böyük bir islam dövləti, Ərəb Xilafəti qurmuşdur. Lakin türk şahları və Sultanları ərəb xilafətinə qəib gəlib, onu çökdürdükdən sonra Osmanlı İmperiyasında və Türk Şahlıqlarında dövlət modeli orta əsr Avropa dövlətləri qaydasında yaradılaraq təhsil, məhkəmə və bir sıra məişət prosesləri, eləcə də bir çox daxili məsələlər Şahlar və Sultanlar tərəfindən Avropadakı Kardinal vəzifəsini əvəz edən Şeyxülislamın fətvasından (qərarından) asılı olaraq həyata keçirilmişdir. Bu dövlət idarəetmə mo-

delləri müxtəlif səviyyə və formalarda bu gün də Mərakeş, Pakistan kimi bir neçə ölkədə mövcuddur. Dövlət sisteminin bütövlükdə dinə əsaslanan və dini rəhbərlər tərəfindən idarə olunan vəhşi, yırtıcı və terrorçu dövlət quruluşu İranda 1978-ci ildə R.Xomeyninin başçılığı ilə quruldu. Bu rejim İslam Respublikası adlansa da mövcud olduğu 43 il ərzində İran daxilində və qonşu dövlətlərin ərazilərində dini mübarizə adı altında böyük hərbi birləşmələr yaradaraq milyonlarla məhz islam dini daşıyıcılarını qətlə yetirmiş və bu gün də qətlə yetirməkdədir. Tehran «**islam**» rejiminin məhz xristian dininin daşıyıcıları ilə əlbir olub müsəlmanları qırması dinin fərdi, dünyanı dərk etmək üçün zehni düşüncə vasitəsi deyil, cəmiyyətdə hər hansı bir dinin təşkilati mövcudluğu anıdan, onun hakimiyyət əldə etmək üçün siyasi, ideoloji silaha, vasitəyə çevrilməklə, həm ölkə daxilində, həm də qonşu millətlərə və dövlətlərə qarşı din pərdəsi altında işğalçı müharibə, terrorun nəzəri-ideoloji ilham mənbəinə çevrilməsini bir daha sübut edir.

Şapur Qasimi

16.01.2023

DÖVLƏT BÜDCƏSİNDƏN OĞURLANAN MİLYARLAR

Bu günlərdə respublikada dövlət məmurlarının qanun pozuntuları, yəni vəzifə cinayətləri barədə vətəndaşların dövlətə məlumat verməsinin zəruriliyi barədə prezidentin vətəndaşlara ünvanladığı müraciət barədə məlumat yayılmışdı. Əgər bu məlumat həqiqətdirsə, onda bu müraciət irili, xırdalı bir çox suallar doğurur.

Birincisi, vətəndaşlar məmurların cinayətləri barədə kimə və necə məlumat verməlidir? Respublikada hələ sovet dönəmindən qalma, bəzi qaydalar hökm sürür. Yəni, Prezident aparatı daxil

olmaqla respublikanın ən yüksək səviyyəli idarə orqanlarına göndərilən vətəndaş şikayətləri baxılmaq üçün elə şikayət olunan məmurun özünə göndərilir. Bunun cavabı isə vətəndaşın həmin məmur tərəfindən daha azğın qanunsuzluq və təpkiyə məruz qalması olur.

Vətəndaşın şikayətinə daha yuxarı orqan və ya polis rəisi, prokuror, məhkəmə baxdıqda da ya məmura haqq qazandıran qanunsuz, saxta cavab verilir, ya da ki, ən yaxşı halda yüksək çinli polis, prokuror, hakim, “mən kiməm ki?” – mənə dedilər belə et, mən də belə etdim” – deyərək vətəndaşa cavab verir. Vətəndaş öz haqlı şikayətində ısrarlı olduqda isə onu tez bir zamanda şərhləyib, saxta şahidi üzünə durquzaraq böhtana əsaslanan **“qanuni”** məhkəmə hökmü ilə uzun müddətə zindanlarda səsini batırırlar. Mən bu halları sübut edən istənilən qədər sənədli faktlar ortaya qoya bilərəm. Yəni, prezidentin bu konkret məzmunu məlum olmayan müraciəti mahiyyət etibarilə şikayətçi vətəndaşlara “mənim səndən sənə şikayətim var” mahnısını zümzümə etmək təklifinin eynidir ki, bundan da heç bir zaman bir mətləb hasil olmur.

İkincisi, cəmiyyətdə baş verən ən böyük, ağır və irimiqyaslı mütəşəkkil cinayətləri daim elə dövlət piramidasının pillələrində oturan məmurlar və onların yaxın qohumları etdiyi halda, onlar özləri özlərini cəzalandıracaqmı? Əlbət ki, yox!

Üçüncüsü, mövcud iqtisadi, inzibati, hüquqi və s. sistemlərdə ən irimiqyaslı, ağır cinayətlər törədənlər əsasən dövlət piramidasının daha yüksək pillələrinə irəli çəkilir, ən pis halda işdən çıxarılıb, cinayətlər vasitəsilə əldə etdiyi milyardların bir hissəsi əlindən alınaraq azad və zəngin həyat sürürlərsə, vətəndaşların onların cinayətləri haqqında kiməsə məlumat verməsinin mənası və nəticəsi nə ola bilər? Bu sualların boş yerdən yaranmadığı-

nı sübut etmək üçün bir neçə kiçik, konkret rəsmi, hüquqi sənədlərə əsaslanan faktlara müraciət edək.

– Respublikanın hərbi prokuroru Xanlar Vəliyevin qardaşı, Dövlət Əmlak Komitəsinin keçmiş sədri və bu gün ölkə prezidentinin köməkçisi Kərəm Həsənovun qudası, Gəncə şəhərinin icra hakimiyyətinin keçmiş başçısı Elmar Vəliyevin qardaşı Şahlar Vəliyevə məxsus “Qağayı” MTK-nın bir neçə sənədinə baxaq;

1. Kövkəb Səfəraliyeva 12 ünvanda “Qağayı” MTK-nın tikdiyi binada vətəndaş ilə bağlanan müqavilədə mənzilin sahəsi 147 m² göstərilib, hər m²-in qiyməti isə 1500 AZN-dir. Yəni, vətəndaş bu mənzilə görə “Qağayı” MTK-ya nəğd pulla 220599 AZN, yəni, həmin tarixdə mövcud olan kurs ilə 268293 ABŞ dolları ödəyib. Vətəndaşa qəbz verilməsə də müqavilədə hər m² 1500 AZN olmaqla 147 m² sahəsi olan mənzilin dəyərinin tam ödənilməsi qeyd olunub. Qarşıya çıxıb cavabsız qalan birinci sual budur ki, bütün hüquqi şəxslərin bank hesabları olduğu halda uzun illər ərzində respublikada tikinti sahəsində yüzlərlə milyard pulların nəğd dövriyyəsində saysız hesabsız pulların vergidən kənardə qaldığını dövlət orqanlarının yetkililəri görmürdümü, bilmirdimi? Əgər onlar görmür və bilmirdisə, onda sadə, çox vaxt savadsız vətəndaş bunu necə bilib, dövlətə xəbər verməlidir?

2. Müqavilə üzrə 220599 AZN (268293 ABŞ dolları) qiyməti olan və qiyməti tam ödənilən mənzil özəlləşdirilən zaman kupça (çıxarış) alınanda “Qağayı” MTK-nın Kərəm Həsənovun sədr olduğu Dövlət Əmlak Komitəsinə təqdim etdiyi müqavilədə həmin mənzil üçün vətəndaşın cəmi 14000 AZN ödədiyi yazılıb. Deməli təkcə bir üç otaqlı mənzilin dəyərindən 206009 AZN (251220 ABŞ dolları) dövlət uçotundan, vergidən yayındırılıb. Üstəlik hər hansı zəlzələ, yanğın və s. zamanı vətəndaşa hesablanan kompensasiya 220599 AZN hesabı ilə deyil, 14000 AZN hesabı ilə müəyyən ediləcək.

3. Müqavilədə mənzilin sahəsi 147 m^2 göstərildiyi halda, kupçada (çıxarışda) mənzilin sahəsinin 141 m^2 olduğu qeyd edilib. Yəni, vətəndaş $6 \text{ m}^2 \times 15000 \text{ AZN} = 9000 \text{ AZN}$ də buradan aldadılıb.

“Qağayı” MTK-nın şəhərin mərkəzində tikdiyi çoxsaylı binaları və təkcə Binəqədi rayonunun Mehdiabad qəsəbəsində 70-dən çox hündürmərtəbəli, çoxbloklı yaşayış binasının tikdirdiyini nəzərə alsaq Bakıdakı çoxsaylı tikinti təşkilatlarının hər il əhalini onlarla milyard məbləğində quldurcasına qarət etdiyi məlum olur.

Ölkə prezidentinin sərəncamına görə bina tikilib sakinlərə təhvil verildikdən sonra binanın idarə edilməsini hüquqi şəxs yaradaraq sakinlərin özü həyata keçirməlidir. Lakin ölkədə bütün qanunların icrası kimi prezidentin sərəncamının reallaşdırılması qarşısında o qədər “Əmma” yaradılır ki, bu da yüksək rütbəli dövlət məmurlarının himayə etdiyi qohum-əqrəbəsi bu sərəncamın da ağzına daş basıb, əhalini talamaqda, sakinlərdən töycü, müasir jarqonda desək böyük həcmdə “dolya” da yığır. “Qağayı” MTK da prezident sərəncamına məhəl qoymayaraq binaların hərəsinə bir “komendant” qoymaqla və onun vasitəsilə hər il “kommunal pulu” adı ilə beş otaqlı mənzillərdən ayda 100 AZN, dörd otaqlı mənzillərdən 90 AZN, üç otaqlı mənzillərdən isə 80 manat heç bir rəsmi sənəd vermədən nəğd 8650 AZN pul yığır. Binanın real aylıq kommunal xərcləri isə 3500 AZN-i ötmür. 10 ildən çoxdur ki, 94 mənzildən yığılan pullar mənimlənilir. Əgər bu hal təkcə “Qağayı” MTK ilə məhdudlaşsaydı məsələnin həlli çox asan olardı. Ən pisi budur ki, ölkədəki bütün MTK-larda vəziyyət eynidir. Bu isə mənzil tikintini sahəsində vətəndaşların təhkimli, tikinti bosslarının isə feodal hüququnda olduğunu sübut edir. Həm də bu sübut təkcə sözlə deyil, çoxsaylı MTK-larla vətəndaşların bağladıkları müqavilələr və Dövlət

Əmlak Komitəsinin verdiyi rəsmi sənədlərdə öz əksini tapır.

Bu cinayətlərin təsadüfən və bir MTK tərəfindən törədilmədiyi, bu halın bütün MTK-larda və daim baş verdiyini göstərmək üçün başqa MTK-nın sənədlərinə baxaq. “Dizayn” MTK-nın “Yeni Yasamal” massivində 2836-cı məhəllədə tikdirdiyi bina üzrə MTK-nın vətəndaşla bağladığı müqavilədə mənzilin sahəsi 96 m² göstərilə də “kupça”da (çıxarışda) 77,8 m² yazılıb, yəni, vətəndaş MTK tərəfindən 18,2 m² x 472 AZN = 8590 AZN aldadılıb. Üstəlik də vətəndaşın ayağına hələ heç bir təmir işi aparılmamış, yəni bir saat belə arada olmadığı, qaz, su, işıq belə çəkilməmiş mənzilinə 225 AZN “kommunal” xərci yazılıb. Şirkət üstəlik vətəndaşın boynuna minnət qoyaraq bildirir ki, mənzil təmir edilmədiyindən orada yaşayışın mümkün olmadığını nəzərə alaraq ona kommunal xərcini 50 faizdən hesablayıb. Hələ mən “kupça” almağa sənədlərin verilməsi üçün vətəndaşdan alınan rüşvəti demirəm. Bu məntiqlə ölkədə hər bir vətəndaşı heç bir cinayət törətmədiyini nəzərə alaraq, ən ağır cinayətlərə görə verilən cəzanın yarı müddətinə azadlıqdan məhrum etmək də olar. Ölkədə hüququn durumu elə bu vəziyyətdədir də. Bu günlərdə prezident mənzil alan vətəndaşların ödədiyi ƏDV-nin 30 faizinin vətəndaşlara qaytarılacağı barədə sərəncam imzalayıb. Lakin bu sərəncamın ancaq nəğdsiz ödənişlə mənzil alanlara şamil edilməsi “qaranlıq otaqda olmayan qara pişiyin tutulması haqqında” sərəncam deyilmi? Məgər ölkəni idarə edənlər prezident ailəsinə məxsus olan MTK-lar da daxil olmaqla vətəndaşlardan mənzilin dəyərinin MTK-ların nəğd pulla aldıklarını bilmirlərmi? Əgər bilmirlərsə onda onlar ölkəni necə idarə edirlər? Əgər bilirlərsə, onda bu sərəncam kimlərin gözüünə kül üfürmək üçün imzalanıb. Molla Nəsrəddin demişkən, – pişikdirsə ət hanı? Yox, ətdirsə, onda pişik hanı? Mən hələ bu sərəncamın hakim təbəqə üçün dövlət

büdcəsindən on milyardlarla pul silinməsinə hüquqi əsas olduğunu açıqlamıram.

Vətəndaşların aldadılmasını sübut edən bu sənədlərə baxdıqca MTK sahiblərinin dövlət piramidasında tutduğu vəzifələr yüksək olduqca vətəndaşlara qarşı edilən dələduzluğun, “dinmə-ver”in miqyası və çəkisinin artması da müşahidə edilir ki, bu da ölkədə feodalizm quruluşunun mövcudluğu anlamına gəlir. Ölkədə asan xidmətin yaradılması bir vaxtlar az qala cəmiyyətdə inqilabi bir dəyişiklik kimi qələmə verilirdi. Düzdür, bu qurumun yaradılması vətəndaşları kiçik və çoxsaylı məmur ordusunun əsassız süründürməçiliyindən xilas etdi. Lakin onların əhalidən xırda rüşvət olaraq qanunsuz aldıkları pulları vətəndaşlar “Asan xidmət”ə xidmət haqqı olaraq qanuni surətdə ödəməli olur. Xırda məmurların az pul verən vətəndaşları həftələrlə süründürüb, çox pul verən vətəndaşlara lazım olan sənədi qısa müddətdə hazırladığı kimi, “Asan xidmət”də həmin işi təkrar edir. Yəni, məsələn 40 manat ödəsən sənəd on günə 60 manat ödəsən bir həftəyə, 100 manat ödəsən bir günə lazımı sənəd hazırlanıb vətəndaşa verilir. İstər-istəməz ortaya sual çıxır ki, əgər sənədin hazırlanması bir günə mümkündürsə, niyə vətəndaşdan üç-dörd qat artıq pul alınır? Rüşvət alan məmurla “Asan xidmət”in əsaslı fərqi nədən ibarətdir?

İkinci bir məsələ daha çox maraqlıdır. Ölkədə ən çox və böyük rüşvət alınan məsələlər niyə “Asan xidmət”ə verilmir? Məsələn, avtomobil alqı-satqısı. “Asan xidmət”ə verilmiş böyük rüşvət pullarının cəvran etdiyi məsələlərin həlli də elə qurulub ki, rüşvətin qarşısının alınmasında “Asan xidmət” də acizdir və bu vətəndaşlara qarşı çox böyük iqtisadi cinayətlərin edilməsi üçün əvvəlcədən düşünülmüş şəkildə edilir. Məsələn, əslində mənzil alan vətəndaş aldığı mənzilə “Asan xidmətdən” kupça

(çıxarış) almaq üçün “Asan xidmət”ə MTK-i ilə mənzilin ünvanı, sahəsi və hər m² üçün ödəməli məbləğin qiymətilə bərabər ödənilməsi zəruri olan yekun məbləğ göstərilən müqavilə ilə mənzilin dəyərinin tam ödənilməsini sübut edən qəbz təqdim etməlidir. Çünki, MTK mənzil almaq istəyən vətəndaşla göstərdiyim zəruri məlumatlar qeyd edilmiş müqavilə bağlayıb, ödədiyi pulun ödənilməsini təsdiq edən sənəd almalıdır. Baxmayaraq ki, “Qağayı” kimi MTK-lar mənzil alan şəxsdən müqavilə bağlanarkən mənzilin dəyərini tam olaraq aldıqda belə, ona heç bir qəbz verməyib, müqavilədə “mənzilin dəyərinin tam ödəndi” ifadəsini imza və möhürlə təsdiq etməklə kifayətlənirlər. Vətəndaş kupça (çıxarış) üçün “Asan xidmət”ə müraciət etdikdə “Asan xidmət” vətəndaşdan müqavilə və mənzilin dəyərinin tam ödəndiyini təsdiq edən sənədlərdən başqa MTK-nın verməli olduğu başqa sənədlər də tələb edirlər. MTK-lar isə bu sənədlərin verilməsi üçün vətəndaşdan 1000-2000 ABŞ dolları, bəzən isə daha çox rüşvət almadan bu sənədləri vətəndaşa vermir. Bu məbləği aldıqdan sonra da həmin sənədləri özləri Dövlət Əmlak Komitəsinə verərək vətəndaşa birbaşa kupça verilir. Bu üsulla vətəndaşın 268293 ABŞ dolları ödədiyi mənzidin dəyəri 14000 AZN göstərilməklə tərtib edilən saxta sənədlər əsasında vətəndaşa kupça verilsə də vətəndaş illər sonra onun başına gələcək bəladan xəbərsiz qalmaqla bərabər, yüzdərlə milyard ABŞ dolları dövlət büdcəsindən yayındırılmaqla cinayətkar piramidanın pillələrində duranların arasında bölüşdürülür.

İ.Əliyev birinci dəfə prezident kürsüsünə əyləşdiyi zaman elan etdi ki, – “Mən Heydər Əliyevin kursunu davam edəcəyəm. H.Əliyevin komandası var”. bu komandanın İ.Əliyev üçün ən təhlükəli, yəni, müstəqil üzvü Namiq Abbasov səfir təyin edilərək ölkədən uzaqlaşdırıldı. Bir müddət sonra Hacı Məmmədov

vun dəstəsinin irimiqyaslı cinayətləri açıldıqda bu “komandanın” banda olduğu məlum oldu. Həm də bu bandanın üzvlərini ləğv etməyin heç də asan məsələ olmadığı üzə çıxdı. Belə ki, jurnalist canlı yayımda Baş Prokuror Zakir Qaralova sual verdi ki, – “Hacı Məmmədovun bu saysız, ağır cinayətlərinə qarşı niyə tədbir görmürsünüz?” Cavab qısa oldu, – “Mənim ona qarşı tədbir görməyə ixtiyarım yox idi. Mən iki dəfə Milli Təhlükəsizlik Nazirinə bu barədə yazılı müraciət etsəm də heç bir reaksiya olmadı”. Jurnalistin verdiyi ikinci, – “Bəs niyə prezidentə bu barədə məlumat vermirdiniz?” – sualının cavabı isə daha qəliz oldu, – “Bütün bunların hamısını prezident bilirdi də”. Bu cavab, – “Bütün bu prosesləri prezident şəxsən özü idarə edir” – anlamına gəlirdi. Bir neçə gün sonra həmin jurnalist yenə bir-başa yayımda İ.Əliyevin özünə sual verdi ki, – “Cənab prezident, hər hansı sivil ölkədə daxili işlər nazirliyində belə cinayətlər baş versəydi daxili işlər naziri həbs edilər, istefa verər və ya işdən çıxarıldı. Siz R.Usubovu vəzifəsindən azad edəcəksinizmi?” Prezidentin cavabı Baş Prokurorun cavabından da əcaib oldu, – “Mən onu işdən çıxara bilmərəm”. Həmin günlərdə Bakı şəhər baş polis idarəsinin işdən çıxarılmış rəis müavini Cavadağa Sultanovun qəzetlərdən birinə verdiyi geniş müsahibədə ölkədə Hacı Məmmədovun quldur dəstəsindən başqa ən azı 3-4 daha böyük quldur dəstəsinin olduğunu və ona vəzifə verilmədiyi halda “sandığı açıb pambığı tökəcəyi” ilə ölkə rəhbərliyini hədələdi. Bu faktlar isə H.Əliyevin komandasının quldur dəstələrindən ibarət olduğunu, ölkədə kapitalizm quruluşu deyil, feodalizm quruluşunun quldur dəstələri vasitəsilə idarə edilməsi və ölkədə bu quldur dəstələrini hakimiyyətin özünün yaradaraq idarə etməsini birmənalı olaraq sübut etdi. Prezidentin bu məşhur müsahibəsindən sonra onun R.Usubova istefa təklifinin ca-

vab olaraq Usubovun televiziya vasitəsilə H.Əliyevin ona Dərbənd saknlərinin silahlandırılması tapşırığını verməsini elan etməsi isə H.Əliyevin “səhra komandirlərinin” İ.Əliyeva asanlıqla tabe olmayacaqları ilə bərabər, idarəetmə mexanizminin əsas xəttlərinin İ.Əliyevin əlində olmadığını, “səhra komandirlərinin” Əliyevlərə qarşı çox ciddi kompromatlarının olduğunu sübut edirdi. Məhz bu səbəbdən İ.Əliyevin ikinci prezidentlik müddətinin başlanğıcında müxbirin ona verdiyi, – “Cənab prezident, sistem dəyişiklikləri gözlənilirmi?” – sualına onun cavabı qısa və konkret oldu, – “Oyunun qaydaları dəyişməyəcək”. Bu isə ölkədə mövcud quruluşun və idarəetmə sisteminin dəyişməyəcəyi demək idi.

Bu günlərdə hüquqşünas Qurban Məmmədov elektron KİV-nin birində R.Usubovun bu məşhur Dərbənd məsələsi ilə əlaqədar verdiyi çıxışının H.Əliyevə atılan böhtan və İ.Əliyevə qarşı şantaj olduğunu iddia edərək Dərbəndli “avtoritetin” qaçırılmasının cinayət olduğunu, ölkə prezidentinin şəxsən belə bir cinayətdə əli olmasının absurd olduğunu, H.Əliyevin vəfat etdiyi üçün R.Usubovun bu iddiasına cavab verə bilməyəcəyindən Usubovun sui-istifadə etdiyini bildirdi. Ölkədəki quruluşun baş memarının H.Əliyev olduğunu hamı yaxşı bilir. H.Əliyevin prezidentliyinin ilk dövrlərində dövlət katibi olmuş Lalə Şövkət Hacıyevanın televiziya ilə birbaşa yayımda jurnalistin ona verdiyi, – “Özünü nə niyə köməkçi götürmürsünüz?” – sualına belə cavab verdi; – “H.Əliyev buna icazə vermir. Onun icazəsi olmadan prezident aparatına süpürcəci belə götürməyin mümkün olduğunu düşünənlər H.Əliyevi tanımır”. O ki. Qaldı Qurban Məmmədovun H.Əliyevin cinayət edə biləcəyini absurd saymasına, buna aydınlıq gətirmək üçün o zaman Respublikanın Baş Prokurorluğundan televiziya ilə birbaşa canlı yayımlanan təd-

birdə H.Əliyev o zaman Respublikanın Baş Prokuroru olub, hazırda həbsdə olan Eldar Həsənovu soyuducular zavodunun yerli həmkarlar komitəsi sədrini öldürənlərdən çoxlu pul alıb həbsdən çıxararaq respublikadan qaçmalarına şərait yaratmaqda suçladığıda, Eldar Həsənovun H.Əliyevin üzünə dediyi cavab çox sərt oldu; – **“Cənab Prezident, o sənəddə şəxsən sizin imzanız var idi, mən onu icra etməyə bilməzdim”**. Bununla Eldar Həsənov H.Əliyevin üzünə, onun bu cinayətin icra edilməsinə nəinki Usubovun iddia etdiyi şifahi, hətta yazılı əmr verdiyini əyani olaraq ortaya qoydu. H.Əliyevin pərt olaraq, – “Sənədi siz hazırlamısınız, mən də imza etmişəm”, – deməsi belə məsələnin mahiyyətini dəyişmir.

H.Əliyevin müəllifi olan rejimin idarə edilməsinin icraçı direktor sükanı arxasında duran Ramiz Mehdiyevi komandadan uzaqlaşdırmadan İ.Əliyevin “oyun qaydalarında” nəinki hər hansı bir ciddi oyun qaydasını, hətta əhəmiyyətli bir oyunçusunu dəyişə bilməzdi.

Çünki, R.Mehdiyevin nəinki H.Əliyevin özünə, H.Əliyevin ailə üzvlərinə qarşı SSRİ dövründən başlayaraq çoxsaylı, bu ailənin bütün üzvlərinin həyatını məhv edə biləcək mühüm inkaredilməz kompromatları mövcuddur. Məhz buna görə də R.Mehdiyevin ölkənin idarəçiliyi sükanından Moskvanın razılığı ilə uzaqlaşdırılaraq Elmlər Akademiyasına Prezident göndərildikdən sonra belə, – “Mənim özümə və ailə üzvlərimə heç kəs toxuna bilməz” – kimi arxayınlıqla hikkəli bəyanat verməsi və bu günə qədər ona və onun ailə üzvlərinə heç kimin **“gözün üstündə qaşın var”** deyə bilməməsi, üstəlik, – “mən bildiklərimin bir azını desəm, bunlar ölkədən qaçarlar” kimi bəyanatlarını hakim elitanın susqunluqla udması, H.Əliyevin qurduğu dövlət mexanizminin hakimiyyət piramidasında çox böyük və müxtəlif çoxsaylı cinayətlərin törədildiyini hüquqi cəhətdən olmasa da,

məntiqi cəhətdən sübut etmiş olur. Bu cinayətləri hüquqi cəhətdən sübut edə biləcək faktlar isə Kreml sahiblərinin və onların Azərbaycandakı nümayəndələrinin əlindədir və onlar hər an kütlə ilə hakimiyyət arasında toqquşma yaradaraq ölkəni böhran vəziyyətinə sala biləcəkləri ilə hakim elitanı hədələyirlər. Əlbəttə ki, bu xüsusilə bu gün, yəni Azərbaycan dövlətçiliyinin ermənilərlə, onların havadarları və Azərbaycanı yenidən işğal etməkdə israrlı olan rus faşizmi ilə, türk dövlətlərilə integrasiya edərək Türk millətinin bütövləşib vahid dövlət halında birləşməsi istiqamətində atdığı addımların məhv edilməsi demək olardı. Belə bir zamanda istər sadə vətəndaşlar, istərsə də özlərini müxalifət liderləri hesab edənlər millət və dövlətçiliyimiz üçün fəvqəladə əhəmiyyətli strateji təhlükə olan bu amili hər bir addımında göz önündə tutmalıdır. Üzeyir Hacıbəyli demişkən, – **“Başqa millətlər əvvəl bir siçan düzəldib sonra onu pişiyə, itə, ata, dəvəyə çevirirlər. Bizdə isə kimsə bir siçan düzəldən kimi aramızdan tez bir pişik çıxıb o siçanı yeyir. Yenə də qalırış əliboş”**. Əgər bu çox məsuliyyətli dövrdə bütün vətəndaşlar ayıq-sayıq olmasa it də gedər, ip də, hamı düşər rusun ya farsın əsarətinə.

Ölkədə dəyişiklik etmək üçün ilk şərait İ.Əliyevin özünün təyin etdiyi Milli Təhlükəsizlik Naziri Eldar Mahmudovun prezidentin və onun ailə üzvlərinin telefon danışqlarına qulaq asması ilə başlanan proseslər bir bəhanə oldu. Daxili İşlər Naziri R.Usubovun hörmətlə prezident üçün təhlükəsi olmayan başqa simvolik vəzifəyə, bir qədər sonra isə Ramiz Mehdiyevi dövlət idarəçiliyinin sükanından ayıraraq kənarlaşdırması, arvadının I vitse-prezident təyin etməsi, bu proseslərlə yanaşı dövlət və hökumət strukturlarından köhnə komandanın nümayəndələrinin xeyli təmizlənərək onların yerinə özünə daha yaxın və təhlükəsiz kadrları yerləşdirərək iqtisadiyyatın və idarəetmənin prezi-

dentin əlində cəmlənməsinə imkan verdi. Lakin bu ölkədəki quruluşunun mahiyyətinin dəyişilməsi deyil, əvvəlki oyunların bir qədər daha yumşaq üsullarla oynanılması oldu. Yəni, “oyunun qaydaları” yenə də dəyişməz olaraq qaldı. Cəmiyyətdə bu günə mövcud olan bələdlər də məhz bu “dəyişməz qaydaların” istehsal etdiyi acı məhsullardır. Üfüqdə isə oyunun qaydalarının dəyişəcəyinə işarə edən heç bir nişanə belə görünmür. Ölkə hər hansı bir anda partlaya biləcək barıt çəlləyi durumunda, xarici və daxili düşmənlər bu çəlləyə qılgıncım atmağa fürsət gözləyir. Belə demək mümkündürsə “gecə hamilədir, səhərin nə doğacağı məlum deyil”. Lakin mövcud vəziyyətin bütün parametrlərini qubalılar demişəkən “atıb-tutanda” səhərin yaxşı nəşə doğacağına heç bir ümid qalmır. Bu təhlükənin sovuşmasının yeganə çarəsi isə oyunun qaydalarında ən azı mövcud vəziyyəti bir qədər yumşalda biləcək islahatların həyata keçirilməsidir.

Son dövrdə, xüsusilə 30 il işğaldan sonra Qarabağ məsələsində çox böyük əhəmiyyət kəsb edən **qələbə** əldə etmək, Azərbaycanın iqtisadi, hərbi durumunun xeyli yaxşılaşması, son dövrdə bir çox strateji sahələrdə nailiyyətlər qazanıb çəkisi artan Türkiyə ilə sıcaq münasibətlərin qurulmasına, Ukrayna ilə savaşa başlayan, Qarabağ məsələsində Azərbaycan qarşısında əsas əngəl olan Rusiyanın xeyli zəifləməsi, dünyanın əsas aparıcı ölkələrinin Rusiyanı hələ uzun müddət iqtisadi, hərbi və s. sahələrdə məngənəyə alacağına, Türkün, o cümlədən Azərbaycanın əbədi düşməni olan şovinist Fars İranının bir sıra güclü dövlətlərin hədəfində olmasına baxmayaraq ərazi baxımından bütövləşmiş Turan dövlətinin tərkib hissəsi olana qədər hər hansı bir daxili sabitsizlik olarsa Azərbaycan dövlətinin vəziyyəti Azərbaycan vətəndaşlarının bu günkü ağır durumundan da ağır və təhlükəli olaraq qalacaq.

Belə ki, Azərbaycan heç də ona səmimi dostluq münasibəti

sərgiləməyən böyük və güclü Rusiyanın, əbədi və barışmaz düşmənlərimiz olan erməni və fars faşizminin əhatəsində demək olar ki, blokada şəraitindədir. Əgər Rusiya Azərbaycanı işğal etmək fikrinə düşərsə dünyanın iri ölkələrinin heç biri nəinki Ukraynanı dəstəklədikləri kimi Azərbaycanı dəstəkləməyərək son 30 ildəki kimi bu işğala susqun qalacaqlar. Onlar ancaq fürsətdən istifadə edərək Azərbaycanın yanında olacaq Türkiyəni Rusiya ilə baş-baş qoyaraq Rusiyanı, eləcə Türkiyənin də taqətdən düşərək öz əllərində oynucağa çevirə biləcəkləri hala gətirməyə çalışacaqlar. Buna görə də istər hakimiyyət, müxalifət, istərsə də vətəndaşlar bütün məsələlərdə bu amilləri nəzərə almalıdır. Çünki, milli azadlıq olmadan tam şəxsi azadlığın olması mümkün deyil. Milli azadlıq olmadan şəxsi azadlığı ancaq öz milli mənlindən imtina etməklə əldə etmək olar. Bu da bir lətifədə deyildiyi kimi, – “Əyyamda düşər şənbəyə novruz”, yəni öz milli mənlisini itirib yad millətin nökrinə çevrilmişlərin milyonda birinə qismət ola bilər. Çətin olsa da ən real şəxsi azadlığı öz torpağında bütün çətinliklərə sinə gərərək, milli azadlığını qorumaqla əldə etmək olar. Milyonlardan tutmuş yüzlərlə milyard pul yığanlar öz sərvətlərini xaricdə qeydiyyatdan keçirib, onların ölkədə qeydiyyatda olan filialları vasitəsilə xaricə daşıyıb, daşıyır və bununla da sərvətlərinin əsas hissəsinin təhlükəsizliyini təmin etmişlər. Ölkədə mövcud olan istehsal və xidmət müəssisələri də əsasən hüquqi cəhətdən xarici şirkətlərə məxsusdur. Ölkədə onların xaricə qaçmağa məcbur edən hər hansı bir hadisə baş versə belə, onlar nəinki xaricə daşıyıb yığdıqları sərvətlərini, hətta ölkədə qalmış xarici şirkətlərinin mülkiyyətində olan sərvətlərini belə itirməyəcəklər. Çünki, hakimiyyətə kimlərin gələcəyindən asılı olmayaraq, Azərbaycan dövləti bu şirkətlərin “ana hüquqi şəxslərinin” qeydiyyatdan keçirildiyi

dövlətlər qarşısında bu şirkətlərin mülkiyyətinin toxunulmazlığına rəsmən cavabdehdir. Azərbaycan SSRİ boyda böyük və güclü dövlət deyil ki, İ.Stalin kimi II Dünya müharibəsindən sonra ABŞ və bəzi Avropa dövlətləri qarşısında olan öz öhdəliklərinin heç olmasa bir hissəsindən imtina edə bilsin. Əgər Azərbaycan belə bir addım atmağa cürət edərsə, onda bu gün Rusiyaya qarşı edilən təpkilərdən yüz qat artıq təpkilərlə üzləşməli olar. Bu şirkətlərin real sahibləri üçün də millət, vətən onların sərvətləri məskunlaşdığı yerlərdir. Məhz bu səbəbdən də hakimiyyət “oyunun qaydalarının” dəyişməsində çox da maraqlı deyil. Mövcud hakimiyyətin bu günə öyünə biləcəyi işi erməni, fars, rus triosunun blokadasında olmasına baxmayaraq hansı üsul və vasitələrlə reallaşdırılmasından asılı olmayaraq ölkənin xarici siyasətinin yüksək səviyyəli peşəkarlıqla qurulması, türk dünyasına integrasiya, Qarabağ məsələsinin tam həll edilməsi istiqamətində ovunu səbrlə nişana gətirən təcrübəli ovçu davranışdır. “Müxalifətə” gəldikdə isə, bir hissəsi 30 ildən bəri əhaliyə “müxalifətbazlıq” tamaşası göstərənlər, bir hissəsi AXC hakimiyyəti dövründə dövlətin nə olduğunu bilməyib, lakin damaqlarında hakimiyyət dadı qalanlar, bir hissəsi də dünənə qədər bu günkü hakimiyyətin “oyun qaydalarına” ağzı köpüklənə-köpüklənə məddahlıq edib bu gün “müxalifət” libasına bürünənlərdən ibarətdir. Çox təəssüf ki, ölkədə hər hansı bir ciddi çaxnaşma düşəcəyi halda, nəinki ölkədə normal bir dövlət quruluşu qura biləcək, hətta Azərbaycan dövlətçiliyini qoruyub saxlaya biləcək bir müxalifət komandası mövcud deyil. “Ağa ilə xanım savaşı, arada nökrin beli qırıldı” – deyib türk aqilləri. Əgər ölkədə vətəndaş savaşı başlayarsa doğma yurdundan və milli dövlətçiliyindən başqa heç nəyi olmayan bu ac və sadə xalqın bu sərvətini də itirib beli qırılmayacağına da heç bir ümid və zəmanət yoxdur. Bütün bunlarla yanaşı biz millət və cəmiyyət

olaraq bizə vurulan labüd ölümcül zərbənin daha az təhlükəli və bir müddət sonra sağala biləcəyinə ehtimal olunanını seçmək zorundayıq. Çünki obyektiv reallıq bu durumdadır.

Şapur Qasimi

10.05.2022

*“Hürriyyət” qəzetinin 17 yanvar 2023-cü il
sayında çap edilib*

ARTIQ «TƏRTƏR-2»-YƏ START VERİLİB

Ölkədə 1988-ci ilin noyabrında başlayıb, 1991-ci ildə SSRİ-nin çökməsi ilə nəticələnən hadisələr yaşlı nəslin çoxlarının yadındadır. O zaman bir tərəfdən imperiyanın dağılmasının nəticəsi olaraq bütün milli respublikalarda imperiya sahiblərinin zorla Moskvaya tabe edilərək, əvvəlcədən düşünülmüş şəkildə iqtisadi strukturlarını da hörümçək toru kimi toxumaqla Rusiyadan asılı vəziyyətə saldığından, Azərbaycanın iqtisadi sistemi də onun fəaliyyətini təmin edən mənbələrlə qarşılıqlı əlaqələrinin kəsilməsi səbəbindən iflic olaraq dağılıb, məhv olmağa məhkum oldu. Bu amil tək-cə sadə vətəndaşlar deyil, ölkənin ziyalı, məmur təbəqəsinin ən azı, adi məişət səviyyəsində mövcudluğunu da real təhlükə qarşısında qoymaqla bərabər, həm kütlə, həm də ölkənin hüquqi, inzibati və s. sistemlərində müdhiş bir xaos və anarxiya mühiti yaratdı. Ölkənin bu vəziyyətindən sui-istifadə edərək hakimiyyəti ələ keçirmək istəyən müxtəlif, başqa yeni yaranmış milli respublikaları, o cümlədən də xüsusilə Azərbaycanı imperiyanın əsarətində, heç olmasa öz orbitində saxlamağa çalışan Rusiyanın dəstəklədiyi qüvvələrin arasında gedən sərt, kəskin mübarizə ilə yanaşı Rusiya-Ermənistan-İran triosunun birbaşa iştirakından əlavə Avropa və ABŞ-ın Azərbaycana tətbiq etdiyi 907-ci düzəliş qəbilindən olan təpkiləri şəraitində ölkə

əhalisinin əmək qabiliyyətinə malik olan əhalisinin 70-80 faizi, iş tapıb, pul qazanaraq özlərinin, həm də Azərbaycanda qalan yaxınlarının mövcudluğunu təmin etmək məqsədilə Rusiyaya, Türkiyəyə, İrana və s. üz tutdular. O zaman Rusiyada hakimiyyət başında olan Eltsinin və onun ətrafının şəxsən H.Əliyevə qarşı son dərəcə mənfi şəxsi münasibəti, eləcə də Rusiyada 150 ildən bəri Rusiyanın bütün hakimiyyət və s. strukturlarına hoparaq vahid sistemdə birləşmiş ermənilərin ruslarla birgə Azərbaycanlılara qarşı apardıqları təbliğatla bərabər, polisin, OMON-un türk respublikalarından gələnlərə, xüsusilə Azərbaycanlılara qarşı tez-tez həyata keçirdikləri cəza tədbirləri şəraitində, qarlı-şaxtalı Rusiya iqlimində yaşamaq üçün heç bir şəraiti olmayan yerlərdə qalmaqla, bazarlarda meyvə, paltar satan, hətta küçələri süpürən Azərbaycanlı, vaxtilə Azərbaycanda elmi fəaliyyətlə məşğul olan alimlərə, müxtəlif orta səviyyəli vəzifələrdə çalışmış məmurlara rast gəlmək adi hala çevrilmişdi. Çox zaman insanın ağılına belə gətirə bilməyəcəyi əzablara sinə gərrib, o dövrdən bəri, bu günədək orada iqtisadi və s. sahələrdə yerləşə bilmiş, Azərbaycan vətəndaşlarının sayı **iki milyon nəfər** civarındadır. Bu insanların hamısı Rusiyada işləyib yaşaya bilmələri üçün müxtəlif yollarla həm də Rusiya vətəndaşlığı ala bilmişlər. Ukraynanı bir neçə gün ərzində işğal və ram edərək, əsarətə alacağını düşünərək, 2022-ci ilin, fevral ayının 24-də Ukraynaya qarşı işğalçı müharibəyə başlayan Rusiya bu ölkənin rəhbərliyi ilə müxtəlif millətdərdən ibarət Ukrayna vətəndaşlarının monolit birliyi və həmrəyliyinə əsaslanan işğalçılara qarşı qəhrəmanlığı, inadlı müqaviməti nəticəsində ciddi uğursuzluqlara düşər olaraq çoxlu hərbi texnika və peşəkar canlı hərbi qüvvə itirdikdən, eləcə də bütün dünya ölkələri və dünya ictimaiyyəti tərəfindən müxtəlif xarakterli, Ukraynaya hərbi, humanitar yardım, işğal aktına ictimai rəy təpkiləri, habelə Rusiyaya qarşı çoxsaylı

sanksiyaların tətbiqi ilə üzləşdikdən sonra ölkə daxilində özünün etnik dayağı olan rusları özünə qarşı çevirməmək məqsədi ilə, öz döyüşkənliyi ilə seçilən türk xalqları olan buryatları və s. ilə birlikdə çeçenləri də hərbi səfərbərliyə cəlb etdi. Müasir hərbi hazırlığa malik olmayıb ön cəbhəyə göndərilən və məhv edilən Rusiya hərbiçilərinin sayı **yüz minə** çatdıqda isə, dövlətdən narazılığı artıq partlayış həddində qərarlaşan Rusiya ictimaiyyətinin qəzəbini bir qədər neytrallaşdırmaq məqsədilə Rusiya hökuməti ölkədə fəaliyyət göstərən, Rusiya vətəndaşlığı olmayan əmək miqrantlarını belə müxtəlif məcburi və maraqlandırma yolları vasitəsilə Ukrayna cəbhəsinə real ölümə göndərməkdədir. Təbii ki, Rusiyanın işğalçı müharibədə qalib gələcəyi halda, Rusiyanın növbəti işğal obyektinin onların öz doğma vətəninin olacağını bilən bu insanların mütləq əksəriyyəti Rusiyanın bu imperialist iddialarının qurbanı olmamaq üçün öz vətənlərinə qayıdırlar. Bu kontingentin Rusiyadan çıxıb bilməməsi üçün Rusiya özünün həm yerüstü, həm də hava sərhədlərində imkanı olan bütün maneə və qadağaları qoyub. Ara-sıra bu maneə və qadağalardan yayına bilənlər öz vətənlərinə qayıdıb ailələrinə qovuşur. Onların bir hissəsi də doğma Azərbaycana qayıdıb gələn Azərbaycan vətəndaşlarıdır. Bir müddət öncə millət vəkillərinin bəziləri, səhv etməmişə Fazil Mustafa, Razi Nurullayev və s. də haqlı olaraq Rusiyada yaşayan soydaşlarımıza Ukrayna ilə müharibəyə getməyib, vətənə qayıtmaları barədə çağırışlar da səsləndirmişlər. Məzmun və mahiyyət etibarilə bu müraciətlər obyektiv və ədalətli idi. Oxucunun məsələnin mahiyyətini dəqiq və obyektiv dərk edə bilməsi üçün onun bir neçə cəhətini qeyd edək.

Birincisi, bu günə Rusiya və Ukraynada yaşayan soydaşlarımızın birlikdə ümumi sayı 3 (üç) milyon civarındadır. Onların 1 (bir) milyona yaxını sağlam, aktiv əmək qabiliyyətli, birinci və

ikinci Qarabağ döyüşləri iştirakçıları da daxil olmaqla, hərbi xidmətdə olub, hərbi xidmət hazırlığı olan 50 yaşına qədər Azərbaycan vətəndaşlığı ləğv edilməmiş, lakin əsasən şəxsiyyət vəsiqələrinin, xarici pasportlarının etibarlılıq vaxtı keçmiş kişilərdir. Bunu da qeyd edirəm ki, onların əksəriyyəti, hətta işləməsələr belə ailələrini dolandıra biləcək, ölkədə müxtəlif iş qurmağa bacarığı və vəsaiti olan insanlardır. Yəni, onlar dövlətə yük olub, dövlətdən ev, maddi təminat, uşaq pulu və s. istəyəcək kontingent də deyil. Bir əhəmiyyətli detal da budur ki, müharibəyə getməkdən yayınıb Rusiyadan, Ukraynadan Avropaya, Türkiyəyə, hətta Azərbaycanın özünə mühacirət edib, əslən Rusiyalı, Ukraynalı vətəndaşları olanları bütün dövlətlər qəbul edib, sığınaq və maddi yardım da verdiyi halda, Azərbaycanda əslən Azərbaycanlı olub, Azərbaycan vətəndaşlığı ləğv edilməyib, şəxsiyyət vəsiqəsinin və ya xarici pasportunun etibarlılıq müddəti keçmiş vətəndaşlarımızın bu sənədlərinin yenisi ilə əvəzlənməsinə, **Azərbaycan Konstitusiyası və ondan irəli gələn bütün qanunların ziddinə olaraq, Daxili İşlər Naziri tərəfindən «MÜHARİBƏ QURTARANA QƏDƏR», yəni, Rusiya-Ukrayna müharibəsinin sonunadək, şifahi olaraq QADAĞA QOYULUB.** Bu işə mahiyyəti etibarilə ölkənin genefonduna, eləcə də ölkənin hərbi hazırlığa malik, canlı hərbi potensialının iki yad ölkənin iddiası, mənafeı, qələbəsi naminə, **«TƏRTƏR-1» qətlamından yüzlərlə dəfə genişmiqyaslı QƏTLİAMA MƏHKUM EDİLMƏSİDİR.** «TƏRTƏR-1» qətlamında həlak olanların ailə üzvlərinin, insanlıq anlayışına sığmayan vəhşi işgəncələrə məruz qalaraq, ömürlük fiziki və mənəvi cəhətdən şikəst olanların özlərinin və yaxınlarının, həyatının bir hissəsini qanunsuz, ədalətsiz olaraq zindəndə keçirənlərin dövlətçiliyimizə qarşı yaranmış nifrətini neytrallaşdırıb xoş, isti münasibətini, məhəbbətini bərpa etmək mümkün olmadığı kimi, «TƏRTƏR-

2»-nin də baş verəcək daha dərin və genişmişyaslı fəsadlı nəticələrinin də aradan götürülməsi mümkün olmayacaq. Bu gün «TƏRTƏR-1»-in dəhşətlərini, ictimai maraqlarımızı özlərinin şəxsi mənafe, maraqlarından, həyatlarının təhlükəsizliyindən üstün tutub, əyninə «kəfən» geyib, ölümdən, zindandan qorxmayaraq ictimailəşdirərək, bu cinayətlərin rəsmən araşdırılmasını reallaşdıran millətsevərlərimiz müəyyən dərəcədə buna nail olsalar da, bir neçə xırda «kilkə» həbs edilib, cinayətin əsas təşkilatçıları olan «akulalar» hələ də azadlıqda hətta vəzifələrində, asudə, zəngin həyat sürməkdədirlər.

Bu gün cəmiyyətimiz ölkənin genefondu və hərbi hazırlıqlı, canlı hərbi potensialımızın məhvinə yönəldilmiş bu cinayətkar qərarın həyata keçirilməsinə susaraq onun ləğv edilməsinə nail olmasa, sabah daha böyük və dəhşətli fəlakətlərlə üzləşməyimiz obyektiv reallığa çevrilərək qaçılmaz olacaq. «TƏRTƏR-2» fəlakəti isə, məhz «TƏRTƏR-1» fəlakəti ilə eyni mənbədən, eyni səviyyədə, eyni xəttlə cəmiyyətimizin üstünə şığımaqdadır. Yəni, fəlakət üstümüzə eyni dalğa, eyni koordinatlarla gəldiyi kimi, bir müddətdən sonra, millət çarəsiz durumda, bu cinayətlərin təşkilatçıları, rəhbərləri də «TƏRTƏR-1»-in «akuları» kimi azad və firavan həyat sürməkdə olacaqlar. 30 ilə yaxındır ki, ölkədə qərribə, heç bir sağlam məntiqə yaramayan bir hal yaranıb. Erməniyə güllə atan igidlərimiz müxtəlif şəxslər, bətan, əsassız, məntiqsiz müstəntiq, məhkəmə qərarları ilə zindanlara atılaraq çürüdülür, yaralı qazilərimiz övladlarına quru çörək, yaralarını sağaltmağa dərman almaq üçün pul tapmadığından intihar edir, əhalini, dövlət büdcəsini milyardlarla dollar məbləğində talaayanların təşkilatçıları tamamilə cəzasız qalaraq asudə firavan həyat sürür, onların sırayı icraçıları simvolik cəza alaraq, tezliklə əfv olunub, taladıqları milyardların bir hissəsi özlərinə qaytarılır, 30 il daim bizə qarşı hərbi cinayətlər törətməklə məşğul

olan, yurdlarımızı viran qoyan ermənilərə Azərbaycan vətəndaşlığı, şəxsiyyət vəsiqəsi, xarici pasportunu bizdən qəbul etmələri üçün onlara yalvarır, bizə qarşı heç bir cinayət törətməmiş, bizə xəyanət etməmiş, qanları qanımızdan, canları canımızdan olan Azərbaycan vətəndaşlarımıza qanunla, həm də halallıqla onlara məxsus olan etibar müddəti keçmiş sənədlərini dəyişməkdən imtina edib onları labüd məhvə məhkum edərək, cəmiyyətimizi, dövlətçiliyimizi diz çökdürürük. **Biz hara gedirik, daha doğrusu, BİZİ HARA SÜRÜYÜRLƏR? CƏNABLAR!** Ortaya çox maraqlı bir sual çıxır. Daxili İşlər Nazirinə belə bir göstəriş vermək hüququ və imkanı olan, Moskvanın və ermənilərin Azərbaycandakı «5-ci kolonunun» rəhbəri Ramiz Mehdiyev və Əli Həsənov və s. kimi, onun avtaba daşıyanları artıq neytrallaşdırılıb. **Görəsən, nazirə belə bir müdhiş göstəriş verməyi ona, hansı kolonun, hansı rəhbəri ƏMR edib?** Son vaxtlar həyata keçirilən kadr islahatları heç bir sahədə cəmiyyətə heç bir müsbət dəyişiklik gətirmədiyi bir daha sübut edir ki, toplananların yeri dəyişdikdə cəmiyyət dəyişmir. Elə S.Müslümovun S. Babayevlə əvəz edilməsi kimi. Yenə də, cəmiyyətdə mövcud olan belə çoxsaylı eybəcərliklərin qarşısına sədd çəkmək üçün ölkədə mövcud iqtisadi-ictimai sistemin normal bir sistemlə əvəz edilməsindən başqa yol olmadığı aydın görünür.

Sapur Qasimi

14.01.2023

“Ordum.az”, “bütöv.az” saytlarında 21.01.2023-cü ildə

“Hürriyyət” qəzetinin 24 yanvar 2023-cü il tarixli
saylarında çap edilib

AZƏRBAYCANIN TEHRANDAKI SƏFİRLİYİNƏ QARŞI TERRORUN PƏRDƏARXASI

Hüquq müstəvisində işğal və terror əməli ən ağır cinayət hesab edilir. Ümumilikdə **işğal** hər hansı bir dövlətin başqa bir dövlətə və ya dövlətlərə qarşı həyata keçirdiyi ən ağır cinayət, terror isə bir və ya bir neçə fərdin başqa bir fərdə və ya fərdlərə qarşı törətdiyi ən ağır cinayətdir. Hələ dövlət mexanizmi yaranmamışdan minilliklər öncə kimliyindən asılı olmayaraq evlənmə prosesində, fərdlər, ailələr, qəbilələr arasında baş verən mübahisələr, düşmənçilik hallarının danışıqlar vasitəsilə dinc yollarla həll edilməsi üçün tərəflərin birinin digərinə göndərdiyi nümayəndə və ya nümayəndələr (elçilər) qeyd-şərtsiz, daim toxunulmazlıq statusu daşıyıb. Bu elçilərə qarşı edilən hər hansı kobudluq, hörmətsizlik, onlara edilən fiziki zor, xüsusilə, onların öldürülməsi ağır cinayət sayılıb. Bu səbəbdən fərdlər ailələr qəbilə və tayfalar arasında yaranaraq böyük faciələrə səbəb olan toqquşmalar, eləcə də dövlətlər arasında baş verən böyük miqyaslı müharibələr, tarixdə yetərincə məlum olan hallardır. Ümumiyyətlə, dövlət mexanizmi yarandıqdan çox tez bir müddətdə dövlətlərarası münasibətlərin yaradılması və tənzimlənməsi əsasən elçilər vasitəsilə həyata keçirilmiş, sonrakı dövrlərdə qarşılıqlı əlaqələrin istiqamət, həm həcm etibarilə, həm də qarşıya çıxan məsələlərin operativ həll edilməsi zərurətinin çoxalması, hər bir dövlətin paytaxtında başqa dövlətlərin daimi elçiliklərinin yaradılması ilə nəticələndi. Bu elçiliklərin müxtəlif dövrlərdə, müxtəlif dövlətlərdə mövcudluğunun toxunulmazlığı, təhlükəsizliyinin təmin edilməsi müxtəlif qaydalarda həyata keçirilsə də, son 80-90 il ərzində xarici dövlətlərin elçiliklərinin heyəti ilə birlikdə toxunulmazlığının və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi

istisna olmadan yerli dövlətin funksiyası, öhdəliyi və məsuliyyətinin tərkib hissəsidir. Bu qayda bütün dünya dövlətlərinin rəsmən tanıyıb qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarının tərkib hissəsidir. Lakin beynəlxalq münasibətlərdə bu qaydalara əməl edilməsinə nəzarət edilməsi, onlara riayət edilməsinin təmin edilməsi, onları pozanlara qarşı adekvat cəza tədbirlərinin görülməsini təmin edən konkret qurumların və qaydaların mövcud olmaması bir çox ölkə və millətlərə bu hüquq normalarını nəinki kobudcasına, hətta vəhşicəsinə pozmağa imkan verir. Dövlətlər arasındakı münasibətlərin, insan və vətəndaş hüquqlarının bu günə mövcud olan məzmunları, BMT-1 kimi dövlətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsini həyata keçirməli olan və s. beynəlxalq təşkilatların istər təşkilati quruluşu, istərsə də hüquqi aktlarının məzmunu son dərəcə dekorativ, reallaşdırma mexanizmi olmayan, olduğu hallarda belə məsələnin quldarlıq, feodalizm və kapitalizm quruluşlarının mahiyyətinə uyğun, ancaq güclülərin mənafeinə uyğun hallarda hərəkətə gətirilib, güclülərin mənafeinə, maraqları baxımından həll edilməsinə hesablanmış hüquqi normalar və mexanizmlərdir. Başqa sözlə, dünya hələ də cəngəllik qanunları ilə idarə olunmanın pəncəsindən xilas ola bilməyib və proses və hadisələrin gedişi göstərir ki, hələ yaxın gələcəkdə xilas ola da bilməyəcək. Yəni, biz türklər də, millət və dövlət olaraq öz qərar və addımlarımızda bunu daim göz önünə almalıyıq.

Belə bir vəziyyət təkcə beynəlxalq müstəvidə dövlətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsində deyil, eləcə də, dövlətlərin daxilində, dövlət (məmur) – vətəndaş, vətəndaşla-vətəndaş arasında olan münasibətlərin tənzimlənməsində də hökm sürür. Düzdür, quldarlıq, feodalizm, kapitalizm quruluşlu cəmiyyətlərdə bu ədalətsizliyin çərçivəsi, şiddət dərəcəsi bir-birindən cüzi

olaraq fərqlənsə, pərdələnsə də, mahiyyətdə güclünün gücsüzü ədalətsiz olaraq əzməsi olaraq qalmaqdadır.

İndi isə keçək əsas mətləbə.

27.01.2023-cü il, 8:30-da Şimali Azərbaycan Respublikasının Tehrandakı elçiliyinə (səfirliyinə) qarşı elçiliyin bir nəfərinin şəhid olması, iki nəfərinin isə ağır yaralanması ilə nəticələnən silahlı terrorçunun basqını baş verdi. Tehranın şovinist fars rejimi səlahiyyətliələrinin bu terror hadisəsinə ilk reaksiyası, hadisənin şəxsi zəmində, həm də onun baş verməsi səbəbini Azərbaycan dövlət orqanları və elçiliyinin əməkdaşlarının «günahı» üzündən baş verməsi təsəvvürü yaradan, saxta versiya irəli sürməklə bitsə də, hadisənin baş verməsi gedişini əks etdirən görüntülər, Tehran rejiminin dövlət orqanlarının cinayətkara göstərdiyi münasibət və s. reallıqları əsk etdirən inkaredilməz faktlar bu vəhşi terrorun türk düşmənlərinin əvvəlcədən düşünülərək, Tehranın faşist rejiminin Ali Rəhbəri səviyyəsində qəbul edilmiş qərar və göstərişi əsasında Tehranın xüsusi dövlət orqanlarının həyata keçirdiyi məlum oldu.

«Günah öləndədir» – deyib türk aqilləri. Təəssüf ki, bizim dünyaya hökm edən şah, sultan babalarımız öz millətinin taleyini yox, mahiyyəti əfi ilan olub, mələikə donuna girməyi bacaran erməni və farsların taleyi mənafeə barədə daha çox narahat olmuşlar. Bu barədə bəzi faktlara nəzər salaq. Osmanlılar İstanbulu fəth edənə qədər yunanlar, nəinki, sıradan olan erməniləri, hətta erməni tacirlərini belə İstanbulun həndəvərinə belə yaxın buraxmırdılar.

Sultan Fateh Mehmet İstanbulu fəth etdikdən sonra bir çox yunan kilsələrini onlardan alıb ermənilərə verdi. 1461-ci ildə isə Bursa ermənilərinin baş yepiskopunu İstambula, erməni patriarxlığının başına gətirməklə orada ermənilərin müstəqil patri-

arxlığının yaranmasını təmin etmiş oldu. Türk Sultanlarının onlara verdikləri böyük imtiyazlardan yüzilliklərlə istifadə edən ermənilər Osmanlı imperiyasının tək-cə iqtisadi, hərbi və s. sahələrindən başqa, dövlət strukturlarında da özlərinin yerini möhkəmlətdilər.

Osmanlıda əldə etdikləri böyük maliyyə və inzibati resurslar hesabına 1890-cı ildə Tiflisdə «Daşnaksyutun» partiyasını yaratdıqdan bir neçə il sonra ermənilər özlərinin türklərə qarşı ilk böyük qarət və terrorlarını məhz, Osmanlı türklərinə qarşı, yəni, Osmanlı Bankını terrora məruz qoymaqla başladılar. Birinci dünya müharibəsi başlayanda Osmanlı dövlətində Osmanlı dövlətinin xarici işlər, hərbi və s. dövlət üçün mühüm strateji əhəmiyyətli qurumlarında xeyli sayda ermənilər çox ciddi vəzifələrdə təmsil olunublar.

1584-cü ildə Qərbi Ukraynada anadan olmuş erməni səyahı Simeon Lexasi SSRİ Elmlər Akademiyasının 1965-ci ildə çap etdirliyi «Yol qeydləri»ndə yazır ki, – «Müsəlman türklər bütün xristian təriqətləri və yəhudilərə eyni, loyal münasibət bəsləyirdilər. Lakin yunanlar bizə nifrət edir və bizləri görməyə gözləri yox idi...

Orada yaşayan yunanlar... ermənilərin ən qatı düşməni idi. Bizləri (yəni erməniləri – Ş.Q.), gördükdə, bizə tüpürür və qışqırırdılar; «işkil», yəni, it və əgər hər hansı bir erməni onların qabında yemək yemiş və ya su içmiş olarsa, hətta bu qabın bahalı olmasına baxmayaraq, onu sındırırdılar. Yunanların ermənilərin əzəli düşməni olduğundan, bu heç də təəccüblü deyil...

Mən həm də tarixçilərimizin yazdıqlarından oxuduğuma görə, yunanların hakimiyyətinin bütün dövrlərində bir erməni belə, nəinki, İstambulda yaşamayıb, hətta erməni ta-

cirlərini belə şəhərə buraxmayıblar. Lakin türklər İstanbul aldıldıqdan sonra, bir çox vilayətlərdən erməniləri dəvət edərək, Polşada və başqa yerlərdə olduğu kimi gətirib İstanbulda yerləşdirdilər və böyük və möhtəşəm kilsələri yunanlardan alıb ermənilərə verdilər».

Bundan başqa Lexasi daha bir tarixi faktı qeyd edir ki, – «**Katalikos Saak III Dzoroporensi (677-703) ərəb istilasının başlanğıcından yeni sahiblərinin (ərəblərin – Ş.Q.) tərəfinə keçdi. Çünki, Vizantiya erməni kilsəsinin mövcudluğuna son qoymaq niyyətində idi. Onun xələfi Eliya isə 702-ci ildə xəlifəyə Alban patriarxının Vizantiyanın dini və dünyəvi hakimiyyəti ilə əlaqələri olması barədə donos yazdı. Məhz onda xəlifə Alban kilsəsinin erməni kilsəsinə tabe olması barədə sərəncam imzaladı**».

600 il dünyanın böyük bir hissəsinə hökm edən Osmanlı imperiyasının sultanlarının qoynunda erməni adlı əfi ilan bəsləməsi, yeddi böyük xristian dövlətinin Osmanlı üzərinə təşkil etdiyi xaç yürüşü zamanı 6 (altı) milyon türkün, o cümlədən, ölkə daxilində ermənilərin 3 (üç) milyona yaxın türk insanını ən vəhşi heyvanlara məxsus olan qəddarlıq və vəhşiliklə qətlə yetirməsi ilə nəticələndi. Üstəlik, 24 Aprel tarixinə planlaşdırdıqları hərbi çevriliş vasitəsilə Osmanlıni erməni dövlətinə çevirmək cəhdi baş tutmayanda, həmin tarixi «erməni soyqırımı» adlandırmaqqla, bu mənhus planlarının baş tutmadığını matəm günü elan etməklə kifayətlənməyib, bu günədək nəinki ermənilərin, eldəcə də türk düşmənləri olan dövlətlərin də Osmanlının varisi olan Türkiyəni «erməni soyqırımı»nda suçlamaq üçün bəhanəyə çevirmişlər. Son 50 (əlli) il ərzində «xristian ölkələri klubu» olan «Avropa birliyi» özlərinin xarici düşmənlərindən müdafiəsini gücləndirmək məqsədilə Türkiyəni özlərinin «hərbi qalxanı» olan NATO-ya qəbul etsələr də, onu məhz TÜRK dövləti

olduğuna görə Avropa birliyinə qəbul etməyən xristian dövlətlərinin flaqmanı olan, **Türkiyəni öz iradəsinə və məqsədlərinə tabe etmək məqsədi ilə zaman-zaman mövcud olmamış «erməni soyqırımını» tanıyacağı ilə hədələyən ABŞ-ın keçmiş prezidenti Donald Reyqanın bu soyqırım məsələsinin araşdırılmasını tapşırdığı köməkçisi Bryus Feysi bu araşdırmaların nəticəsi olaraq yazır ki, – «Bizim tədqiqatlar göstərdi ki, «erməni genosidi» erməni tarixçilərinin uydurmasıdır. Bütün milli azlıqlar, o cümlədən, ermənilər Osmanlı dövlətində yüksək vəzifələr tutmuşdur. Birinci dünya müharibəsində ermənilər vətənə xəyanət edərək Qafqaz cəbhəsində rusların tərəfində döyüşmüş, türklərin yaşayış məntəqələrini qarət edərək yandırmış, üç milyona yaxın türkü qətlə yetirmişlər. Əgər biz bu gün bütün arxivləri açdıq, onda bu tarixi yalana görə ermənilər bütün dünya qarşısında, xüsusilə türklər qarşısında üzr istəməli olacaqlar».**

Azərbaycan türklərinin 1918-ci ildə öz milli torpaqları olan İrəvan xanlığının 9 min km²-dən ibarət ərazisini, öz milli dövlətini qurmaq üçün ermənilərə, bir daha onların Azərbaycan türklərinə ərazi iddiası irəli sürməməsi şərti ilə verdikdən sonra rus bolşeviklərinin Azərbaycanı işğal etməsindən istifadə edərək, Kremlin vasitəsi və Azərbaycanın razılığı olmadan əlavə 20 min km² ərazimizi ilhaq etmişlər. Bununla da gözü doymayan ermənilər SSRİ dağıldığı zaman rus qoşunlarının köməyi ilə Azərbaycanın daha 20 faizini, yəni 17,2 km² ərazisini də işğal etdilər. Bu zaman da özlərinin türk millətinə qarşı olan vəhşi nifrətini nümayiş etdirdilər. Bu vəhşiliyin simasını göstərmək üçün sayısız-hesabsız erməni vəhşiliyindən ancaq bir, həm də ermənilərin özlərinin təsvir etdiyi bir epizodu qeyd etmək yetərlidir.

Livanda yaşayan erməni yazıçı-jurnalist David Xerdiyan erməni milli vəhşiliyini özünün «Xaç uğrunda» kitabında belə təsvir edir:

«Səhərin soyuğunda biz Daşbulaq yaxınlığındakı bataqlıqdan keçmək üçün, ölülərdən körpü düzəltməli olduq. Mən ölülərin üstü ilə getmək istəmədim. Bunu görən polkovnik-leytenant Ohanyan (Xocalı qatili Seyran Ohanyan – Ş.Q.) mənə işarə etdi ki, qorxmayın. Mən ayağımı 9-11 yaşlı qızın meyidinin sinəsinə basıb addımlamağa başladım. Mənim ayağım və şalvarım qan içində idi. Mən beləcə 1200 meydin üstündən keçdim».

«Martin 2-sində «Qafan» erməni qrupu (meyidləri yandırmaqla məşğul olurdu) 2000-ə yaxın alçaq monqolun (türklərin) cəsədini toplayıb ayrı-ayrı hissələrlə Xocalının bir kilometrliyində yandırdı. Axırncı yük maşınında mən başından qollarından yaralanmış təxminən 10 yaşlı bir qız uşağını gördüm. Diqqətlə baxanda gördüm ki, o yavaş-yavaş nəfəs alır. Soyuq, aclıq və ağır yaralanmasına baxmayaraq o hələ sağ idi. Ölümlə mübarizə aparan bu uşağın gözlərini mən heç vaxt yaddan çıxarmayacağam. Sonra Tiqranyan fəmilialı bir əsgər onun qulaqlarından tutub artıq üzərinə mazut tökülmüş cəsədlərin içərisinə atdı. Daha sonra onları yandırdılar. Tonqaldan ağlamaq və imdad səsləri gəlirdi».

Son yüz ildə türklərin zəifləyərək başqa, yad millətlərin əsarətinə düşməsindən istifadə edib, öz havadarlarının himayəsi altında Qazaxıstanda, Orta Asiyada, Şimalı-Cənublu Azərbaycanda, Türkiyədə ümumilikdə 11 milyondan çox türkü, həm də vəhşi heyvan amansızlığı və qəddarlığı ilə qətlə yetirdiyini nəzərə alsaq **erməninin türkə ƏBƏDİ DÜŞMƏN** olduğu aydın olur. Biz türklər, bunu nə qədər yaddan çıxarsaq, gələcək nəsillərimizin də bu faciələri təkrar-təkrar yaşayacağı qaçılmaz olacaq.

Ermənilərin bütün hallarda sığındığı millətlərə, dövlətlərə xəyanət etməsi onların təbiətən ayrılmaz, islaholunmaz xüsusiyyəti olduğunu sübut edən saysız-hesabsız tarixi və günümüzdə olan faktlar mövcuddur. Son 150 il ərzində erməniləri dünyanın müxtəlif bölgələrindən daşıyıb, türk torpaqlarında onlara erməni dövləti qurub, himayə, müdafiə etmiş rus dövləti bir qədər zəifləyən kimi, ermənilərin nəinki onlardan üz döndərməsi, habelə rus dövlətinin inzibati ərazilərini ilhaq etmək fikirlərini belə gizlətmədikərini **Rusiyada yaşayan erməni ideoloqu Norar Qriqoryan belə ifadə edir: «İndi bizim diasporumuzun əsas vəzifəsi paytaxtı Soçi və Adler şəhəri olan erməni muxtariyyətini əldə etməkdir. Bu ərazilər Ermənistanın tərkibinə daxil olacaq, sonradan isə Abxaziya da bizə birləşəcək. Abxaziya onsuz da demək olar ki, artıq bizimdir və bu «birləşmə», yalnız de-yure olacaq. Bundan sonra biz artıq «ana Ermənistan» ilə birləşmək üçün Gürcüstandan dəhliz tələb edəcəyik. Düzdür bu torpaqlarda bir zamanlarda çərkəzlərin yaşadığını heç kim unutmur. Amma ermənilər orada xeyli əvvəl yaşamışlar və bütün bu torpaqlar, eləcə də Dağıstan və Çeçenistan Böyük Ermənistanın tərkibində idi. Odur ki, biz sadəcə olaraq tarixi ədaləti bərpa edəcəyik. Rusiya diasporunda hər bir erməni bu məqsədə nail olmaq üçün çalışmalıdır».**

Manyak xislətli erməni şovinistlərinin yalan, saxtakarlıq, xəyanət yolu ilə başqa millətlərə məxsus olan əraziləri ələ keçirib, orada heç vaxt mövcud olmamış və olmayacaq «Böyük Ermənistan» qurmaq xülyası ilə həm başqa millətləri, həm də öz millətini daim fəlakətlərə düşür etməsinin durdurulamamasının əsas səbəbi, böyük və güclü dövlətlərin daim onlardan öz imperialist məqsədlərini reallaşdırmaq, rəqiblərinə ermənilərin vasitəsilə zərbə vurmaq üçün bir vasitə olaraq istifadə etməsidir. **Bu-**

nu Ovanes Tumanyan belə ifadə etmişdir; – «Biz, (ermənilər) dünyada ən bədbəxt tayfayıq. Həmişə özümüzdən vəsi-tə, qadınlarımızdan fahişə kimi istifadə etmişlər». Tarixdə heç zaman erməni dövlətinin, o cümlədən «**Böyük Ermənistanın**» mövcud olmamasını isə, erməni tarixçisi Aykazyan belə ifadə edir; – «İlk erməni sülaləsi tarixi şəxsiyyətlər olmayıb, nağıllardan götürülən uydurma şəxsiyyətlərdir. Bunları uy-duran Movses Xorenasi isə, beşinci əsrdə deyil, yeddinci əsr-də yaşamış saxtakar tarixçidir» (Erməni tarixi. Paris, 1919). Ermənilərin hiyləgər, yalançı, xəyanətkar və s. murdar xüsusi-yətlərini etiraf edən, ilk növbədə erməni şair, tarixçi və s. sahə üzrə alimlərinin deyimləri yetərincədir. Mən ermənilərlə siam ekizi olan farsların da eyni murdar xüsusiyyətləri haqqında da bir sıra faktları da qeyd etmək xatirinə ermənilərin qeyri-insani, əcaib xüsusiyyətlərini qısa qeyd etməklə kifayətlənirəm.

İndi isə qayıdaq Şimali Azərbaycan Respublikasının Tehran-dakı elçiliyinə. 27 yanvar 2023-cü ildə saat 8:30-da Tehranın şovinst fars faşizminin təşkil etdiyi terror aktına gətirib çıxaran fars şovinizminin erməni qardaşlarının milli xüsusiyyətlərində güzgü kimi əks olunan şəkərinə. Farslar da ermənilər kimi yal-taqlıq, hiylə, xəyanət, qəddarlıq və s. kimi normal insan anlayı-şından kənar xüsusiyyətlərinə əməl etməklə başqa böyük, güclü millət və dövlətlərin himayəsindən istifadə edərək böyük millə-tə, nəhəng dövlətə çevrilməyə can atırlar. Son yüz əlli il ərzində ermənilər rus imperiyasının aktiv himayəsi və köməyi ilə Azər-baycan və Rusiyada məskunlaşaraq, indi nəinki tək-cə Azərbay-cana, hətta Rusiyaya belə böyük torpaq iddiaları etdiyi kimi, farslar da, bu gün İran adlandırılan ərazidə 1274 il hökmüranlıq etmiş türk şahlarına yaltaqlanmaqla, ermənilər kimi qadınlarını onların yatağına salmaqla, bu türk dövlətlərində öz milli ideolo-giyası olan şiəliyi türk əhalisinə qəbul etdirmiş, öz dillərini bu

türk dövləti ərazisində yayıb inkişaf etdirmişlər. 1925-ci ildə isə ingilislərin köməyi ilə Qacar xanədanını devirib, fars şovinisti mehtərbaşı Rza Pəhləvini hakimiyyətə gətirdikdən sonra dünya tarixində görünməmiş üsul, vasitə və qəddarlıqla bu ərazidə türk milli varlığına son qoymağa çalışmışlar və bu gün də onlar molla faşizmi hakimiyyətinin simasında bu iyrənc əməllərini davam etdirməkdədirlər. Türklərə qarşı fars və erməni terrorizmi miqyas və forması ilə bir qədər fərqlənsə də, mahiyyətinə görə, yəni, türk millətinə qarşı vəhşi heyvan qəddarlığı və nifrəti etibarilə eynidir. Ermənilər terror hadisələrini kiçik qruplar, bəzən də fərdi terrorçular vasitəsilə həyata keçirir ki, bu da onların böyük və güclü dövlət deyil, bütün dünya ölkələrində kiçik diaspor qrupları şəklində vahid ermənilik sistemində təşkilatlanmasından irəli gəlir. Son 50 il ərzində erməni terror təşkilatları ABŞ, Fransa, İtaliya, Avstriya, Yuqoslaviya, Danimarka, Portuqaliya, Bolqarıstan, Livan, Türkiyə, SSRİ, Azərbaycan və sairə ölkələrdə 300-ə (üç yüzə) yaxın terror hadisələri törətmişlər. İrili-xırdalı, ermənilərin məskunlaşdığı dövlətləri, ermənilərin bu dövlətlərin xeyrinə etdiyi casusluq, rəqiblərinə qarşı lokal terror hadisələri törətmək kimi xidmətləri qarşılığında onlara, hətta öz vətəndaşlarına rəva bilmədikləri hüquqlar verməsi və münbit şərait yaratması, sonda öz məqsəd və tələblərinə nail olmaq üçün ermənilərin hətta öz himayədarlarına qarşı belə terror hadisələrinin törətməsi ilə nəticələnib. Ermənilərin onları ən çox dəstəkləyən Fransaya, SSRİ-yə qarşı törətdikləri terror hadisələri, bu gün Rusiyaya qarşı sərgilədikləri münasibət buna bariz misaldır. Ermənilərdən fərqli olaraq fars şovinizmi 1925-ci ildən bəri faydalı qazıntılarla, xüsusilə zəngin strateji neft və qaz ehtiyatlarına malik olan Qacar yurdunda hərbi çevriliş vasitəsilə, qanunsuz olaraq hakimiyyəti ələ keçirdikdən sonra, fars milli ideoloji silahı olan şiəliyi əlində bayraq edərək, bu coğrafiyada sayları

farslardan üç dəfə çox olub, cəsur, döyüşkən millət olaraq bu ərazilərin sahibi olan türklərdən zərbə qüvvəsi kimi istifadə edərək, qonşu ərəb dövlətlərinin ərazilərində genişmiqyaslı hərbi-terror əməliyyatları həyata keçirməyə başladı. Bu proses Ruhulla Xomeyni hakimiyyətə gələndən, İraq-İran müharibəsinin başa çatmasından bir qədər sonra geniş vüsət aldı. Şovinizist fars mollaları hakimiyyətə gəldikdən sonra onların törətdikləri ilk terror, elə, fars şovinizmini türk torpağında hakimiyyətə gətirən ingilis dövləti ABŞ-a qarşı, daha dəqiq ABŞ səfirliyinin 66 əməkdaşının səfirliyin binasında həbs edərək müxtəlif istiqamətlərdə gizlədib, ABŞ qoşunlarının İrandan çıxarmaq tələbi irəli sürərək, buna nail olması oldu. Bundan sonra öz hakimiyyətlərini möhkəmlətdikdən sonra bu «**müsəlman**» mollalar qonşu 6 (altı) müsəlman ərəb ölkələrində hərbi birləşmələr yaradıb, onları zəruri silah, sursatla tam təmin etməklə, həmin ölkələrdə bir milyona yaxın müsəlmanın öldürülməsi ilə nəticələnən hərbi toqquşma, təcavüz aktları təşki etmişdir və bu gün də, bu proses davam etməkdədir. Farsların ermənilərdən fərqli olaraq belə iri miqyaslı terror və təcavüz aktlarını həyata keçirə bilməsinə səbəb, böyük həcmli strateji resurslara, 60 milyona yaxın cəsur, döyüşkən türk millətinin çoxlu sayda nümayəndələrinin olduğu hərbi və iqtisadi potensialının mövcud olmasıdır. Fars şovinizminin də erməni xislətində olmasını biruzə verən əsas amillərdən biri də onların türk millətinə qarşı olan genetik düşmənçiliyidir.

Son 30 il ərzində Azərbaycan torpaqlarını işğal etmiş ermənilərin ayaqda qalması, onların bu işğalı əbədləşdirməsi üçün ermənidən də qat-qat çox ermənilik nümayiş etdirən Tehran rejimi Azərbaycanın 44 günlük parlaq qələbəsidən sonra Azərbaycana qarşı nəticəsiz qalan, müxtəlif hərbi əzələ nümayişi və

s. fitnələr təşkil etsə də, son çarə olaraq ermənilərin adəti ilə Şimali Azərbaycan Respublikasının Tehrandakı səfirliyinin əməkdaşlarına qarşı ermənisayağı terror aktı törətdi.

Fransanın hətta prezidentləri səviyyəsində türklərə qarşı erməni, fars terroru və ümumiyyətlə düşmənçiliyini açıq dəstəkləməsi yenilik deyil. Təkcə ermənilərin 1975-ci ildə Fransada prezident d'Estainqin türk diplomatlarına qarşı törətdikləri terror aktına münasibətini bildirərək, – «Fransa ermənilərin tarixi haqlarını tələb etmək və onlara qarşı edilmişlərin əvəzini çıxmaq cəhdlərinə qarşı çıxmayacaq», deyimini, Fransada saxta «erməni soyqırımını» qəbql etməyənlərin rəsmən qanunla azadlıqdan məhrum edilməsi və son 30 ildə işğalçı erməniləri farslarla birlikdə var gücü ilə dəstəkləməsini, bu gün də Azərbaycan-Ermənistan sərhəddinə mülki paltarda 200 nəfər hərbiçi göndərməsini nəzərə aldıqda Azərbaycanın Tehrandakı elçiliyində baş verənlərin arxa planda duran təşkilatçı və havadarlarının «quyruğu» aydın görünür. Ölbəttə ki, bunda «Antanta»nın köhnə canavarlarının susqunluqla müşayiət edilən maraqları da var. Bu maraqlar ilk növbədə İranda mehtarbaşı Rza Pəhləvinin adını daşıyan nəvəsinin «demokrat» simasında hakimiyyətə gətirilərək, Qacar yurdunda türk dövlətinin bərpa edilməsini və Zəngəzur dəhlizinin açılmasını əngəlləmək məqsədilə qurduqları oyunlarda onların dəsti-xətti görünür. «Məşədə ayının min oyunu, ağacdakı bir armudun başındadır» – türk məsəli, bu oyunların arxasında duranların əsil sifətlərini çox aydın göstərir.

Bu terror aktının konkret sifarişini isə R.Xomeyninin hakimiyyətə gətirilməsinin iki əsas təşkilatçılarından biri olan Fransanın, bu günkü yarımərməni prezidenti Makron «müsəlman» Məşədi Anaida Paşinyanla göndərilərək, «müsəlman məscidində» Tehranın prezidenti Rəisinin arvadı, Anaida Rəisiyə təqdim etdirmişdi.

Son bir neçə ay ərzində hicabı yetərincə düzgün bağlamaması səbəbilə ölkədə onlarla gənc qadınlara işkəncə verərək öldürən

«əxlaq polisinin», bu vəhşiliyə dinc etirazını bildirən gənc qadınları edam edən, minlərlə müsəlman qadınları zindanlara atıb, orada vəhşi işkəncələrə məruz qoyan dövlət məmurlarının ümumilikdə 86 milyon vətəndaşının gözü qarşısında **LOTUSAYAGI HİCAB** edən xristian, erməni Məşədi Anaida Paşinyanı Tehranın şovinst molla faşist dövlətinin başçıları və onların arvadlarının (burada xanım sözünü yazı bilmirəm, çünki xanlığın və xanımlığın bu ikiyüzlü varlıqlarda olmayan çoxlu sayda mənəvi nişanələri var – Ş.Q.) böyük təntənə ilə Tehranın «müsəlman məscid-kilsələrində» qarşılayıb, siyasi alış-veriş edərək təntənə ilə yola salınması, son 44 ildə fars şovinizminin Qacar yurdunda qurduğu «müsəlman dövlətinin» və bu dövləti əbaya bürünüb, başına əmmamə qoyaraq, uzun saqallarını şeytan yuvasına çevirənlərin kim olduqlarını görmək üçün, böyük ağıl sahibi olmağa heç bir ehtiyac yoxdur. Çünki, hər şey çox aydın və dəqiq göz qabağındadır. Bunu görməmək üçün insanın nəinki zehni, həm də gözü kor, qulağı kar olmalıdır.

Bunda qeyri-adi heç nə də yoxdur. Sırf erməni-fars-fransız əxlaqıdır. Türk düşmənlərinin kollektiv düşüncəsinin məhsulu olan bu terror aktı vasitəsilə də Azərbaycan hakimiyyətini hövsələdən çıxarıb, müvazinətini poza bilməyən şovinst fars faşizmi bunun əvəzini Xoyda baş verən zəlzələdə əhalinin 90 faizi türk olan Xoy sakinlərinə nəinki heç bir yardım etməməklə, hətta Şimali Azərbaycan və Türkiyə hökumətlərinin zəlzələdən zərər çəkənlərə zəruri humanitar yardımını göstərmək təklifindən imtina etməklə, türk millətinə qarşı olan barışmaz düşmənçiliyini bir daha sübut etmiş oldu. Üstəlik, ölkənin başqa şəhərlərindən Xoya aparılan yardımları alıb, Suriyaya humanitar yardım kimi aparması da bu rejimin türk düşmənçiliyini və onun əxlaqsızlığını bir daha göstərdi. **«Dəyənəyin iki başı var»** – deyib, türk aqilləri. Belə ki, hər pis

əməlin yaxşı, hər yaxşı əməlin, pis tərəfi də var. Yəni, fars şovinizmin türk millətinə qarşı nümayiş etdirdiyi hər bir düşmənçilik aktı, Qacar yurdunda nəinki fars şovinizminin, ümumiyyətlə fars hakimiyyətinin sonuna doğru atılan addımdır.

Hələlik isə siam ekizi olan şovinst erməni və fars faşizminin nə hiyləsi, nə də ikiüzlülüüyü bitmək bilmir. **Bu günlərdə Əlcəzair parlamentinin sədri İbrahim Buqali ilə görüşündə İran parlamentinin sədri Məhəmməd Bağır Qalibaf deyib ki, – «Sionist rejiminin müsəlmanlara və islam ölkələrinin ərazilərinə qarşı təcavüzünü dayandırmağa məcbur etməliyik».** Həm də bunu qonşuluğundakı altı, eləcə də islamın müəllifi olan müsəlman – ərəb ölkəsində hərbi dəstələr saxlayıb son yeddi ildə **bir milyona yaxın** müsəlman ərəbi öldürən, İran fars dövlətinin qanunverici orqanının rəhbəri deyir. İsrail ərəb dövlətləri ilə müharibələrdə indiyədək yüz mindən çox müsəlman öldürmədiyi halda, fars faşizmi ancaq öz ölkəsi daxilində, təkcə türk millətinin yüz mindən çox, dinc vasitələrlə öz dilinin, mədəniyyətinin qadağan edilməsinə, iqtisadiyyatının əvvəlcədən düşünülmüş şəkildə çökdürülməsinə, torpaqlarında süni ekoloji fəlakət yaradılmasına, doğma yurdlarından zorla qovulmasına etiraz edən müsəlman nümayəndələrini qətlə yetirmişdir. Belə anda, – «Adımı sənə qoyum, səni isə yana-yana» – deyirlər. Digər tərəfdən də, erməni və farsın həm hərfi, həm də məcazi mənada fahişəliyinə bələd olanlar Qalibafın bu sözlərinə heç təcüblənmir də.

Şapur Qasimi

08.02.2023

*“Gündəm” qəzetinin 17.02.2023-cü il
sayında çap edilib*

QƏRB «İRAN»DA NƏ ETMƏK İSTƏYİR?

«Hürriyyət» qəzetinin 28.02.2023-cü il sayında Ramazan Siraçoğlu bu gün İran adlanan ölkədə baş verən proseslər üçün ortaya cavabı düzgün tapılması çox önəmli olan iki mühüm sual qoyub, – «İran müxalifəti keçid hökuməti» formalaşdıra bilər?» «Və yaxud» sabiq şahzadə Reza Pəhləvi siyasi müxalifətin başçısı olmaq iqtidarındadır?»

Müəllif orada gedən prosesin ən əsas və maraqlı cəhətini ifadə edən sualı çox dəqiqliklə müəyyən edib, bu prosesin reallıqları barədə xeyli faktları oxucuya təqdim etsə də, prosesin reallıqlarını təsvir etməklə kifayətlənərək, sonda da ortaya özü qoyduğu bu suallara cavab tapmayaraq, nəticənin nə olacağını gələcəyin göstərəcəyini bildirir. Əlbəttə ki, proseslər başa çatdıqda onun təkcə nəticələri deyil, bu proseslərin başlamasına start verib, sonadək arxa planda duraraq onu yönləndirənlər, onların məqsədləri və s. məsələlərə aid, bu gün gizlində olan faktların xeyli hissəsi ortada olacaq. Lakin əsas məsələ bu gün göz qabağında məlum olan faktları təhlil edib, onun sabahkı inkişaf istiqamətini düzgün müəyyən edərək, bu ölkədə türk dövlətinin bərpa edilməsi, ən azından isə Güney Azərbaycanın, hansı siyasi rejim qurulmasından asılı olmayaraq şovinist fars faşizminin əsarətindən xilas edilməsi üçün güneyli Türk Milli Azadlıq Mübarizlərinin fəaliyyətinin hansı istiqamətdə, məzmununda və formada qurulmalı olduğunun düzgün proqnozlaşdırılmasıdır. Bu həm də, bu məsələdə birbaşa maraqlı olan ayrılıqda Türkiyə, Azərbaycan və Türkmənistanın, bütövlükdə isə Türk Dövlətləri Təşkilatının öz müttəfiqləri ilə birlikdə bu ölkənin əhalisinin 60 milyona qədərini təşkil edib, ölkə ərazisinin ən böyük hissəsinin sahibi olan türk millətinin əsarətdən xilas edilməsi üçün gedən

proseslərə nə vaxt, hansı vasitələrlə təsir etməli, hətta lazım olduğu anda qətiyyətlə müdaxilə etməyə hazır olması üçün zəruridir. Ölkədə molla rejiminə qarşı etirazların başlanmasının ilk günlərindən prosesin əsas təşkilatçısının ABŞ olduğu həm mollarlara, həm də dünyada baş verən proseslər haqqında ən cüzi məlumatı olub, bu məlumatları düzgün təhlil edərək, nəticə çıxaran hər bir adama məlum idi. Molla rejiminə qarşı başlanan etirazların ilk bir neçə günü hamı bunu əhalinin molla rejiminin 44 il ərzində bütün əhaliyə qarşı törətdiyi cinayətlərin təbii nəticəsi kimi qəbul edirdi. Bu həqiqətən də 44 il ərzində əhalinin molla rejiminə qarşı yığılan nifrətinin bir anda püskürməsi idi. Lakin bu vəhşi rejimin bu prosesə ehtiyatla yanaşması prosesin arxasında rejimin qorxaraq, ehtiyat etdiyi bir gücün dayandığından soraq verirdi. Çox tezliklə hakimiyyətə türk əsilli, keçmiş prezidentliyə namizədin gələcəyi xəbərinin yayılmasından və Güney Azərbaycan türklərinin buna ciddi və müsbət reaksiya verməməsindən sonra, ingilislərin vasitəsilə qanunsuz hərbi çevriliş nəticəsində hakimiyyətə gələrək 53 il ərzində bu ölkədə yaşayan millətlərə, o cümlədən türklərə, xüsusilə Güney Azərbaycan türklərinə qarşı vəhşi kütləvi cinayətlər törətmiş mehtəbaşı Rzanın nəvəsi, Məhəmmədrzanın, oğlu, ABŞ-da yaşayaraq cinayətkar babasının təkcə adını deyil, ata-babasından fars şovinizmini, türkə düşmənçiliyini genetik olaraq daşıyan Rza Pəhləvinin, molla rejiminə qarşı müxalifətin mübarizəsini birləşdirə biləcəyi və hakimiyyətə ən real namizəd olaraq mətbuatda yayımlanması, bu proseslərin kimlərin idarə etməsi və hansı məqsədləri təqib etmələrini ortaya qoydu. Son 97 il ərzində beynəlxalq milli və insan hüquqlarının ən iyrənc üsullarla, vəhşicəsinə tapdalayan şahlıq və molla rejiminin yetkililərinə nəinki təkpi göstərmək, hətta onları məzəmmət etmək, irad tutmağı ağılına belə gətirməyən, Avropa və ABŞ tərəfindən idarə olunan beynəlxalq

təşkilatlar birdən-birə bu ölkədə insan hüquqlarının pozulduğunu dilə gətirməyə başladılar. Məsələ isə çox sadədir.

1925-78-ci illər arasında şovinst fars faşizminin tipik nümayəndələri olan ata-bala Rza Mehtərbəşi və Məhəmmədrza Pəhləvilərin və onların türk millətinə, həm də Rus imperiyasına qarşı mübarizədə öz ağaları olan ingilislərin ölkədə törətdikləri say-sız hesabsız cinayətlərindən cana doymuş xalqın onlara olan nifrətindən istifadə edərək bu ölkəni ingilislərin nəzarətindən çıxarıb, mollaları hakimiyyətə gətirməklə öz nəzarəti, himayəsi altına alan Rusiyanın, SSRİ-nin dağılmasından düzgün nəticə çıxararaq mütərəqqi iqtisadi-ictimai quruluş qurub sürətlə inkişaf etmək əvəzinə, Rusiyanı bütün istiqamətlərdə tənəzzülə sürükləyən yol tutmaqla son dərəcə zəiflədilməsindən sonra belə, zorla SSRİ-ni bərpa etmək iddiasına düşüb, Rusiya dövləti tarixində ən axmaq qərar olan, Ukraynanı işğal etməsi qərarını qəbul edib, Ukraynaya hücum etdikdən, Rusiyanın məğlubiyyətinin qaçılmaz olduğu məlum olduqdan sonra, ingilislər orta şərqdə onların iqtisadi, siyasi maraqlarına ciddi təhlükə olan şovinst fars molla faşizmini aradan götürməklə bərabər, bu coğrafiyada Rusiyanın da mövqelərini çox ciddi zəiflətməyi hədəfləyirlər. Avropa birliyi ölkələrini, Rusiyanı, Çini, nə də İngiltərə – ABŞ cütliyünü bu ölkədə onbir millətin milli, fərdi hüquqlarının vəhşicəsinə pozulması deyil, ilk növbədə öz iqtisadi, siyasi maraqlarının təmin edilməsi, o cümlədən türk millətinin birləşib bütövləşərək güclənməsinin qarşısının alınması düşündürür. Məhz bu məqsədlərinin reallaşdırılması üçün ABŞ-da bəsləyib, yetişdirdikləri Rza Pəhləvini molla rejiminin zülmündən cana doyan müxtəlif millətlərin nümayəndələrinin, xüsusilə bu ölkənin əsil sahibləri olan türklərin stresdən çıxmamış, isti-isti boğazına ilan kimi sarımaq istəyirlər. Məhz bu məqsədlə ata-babasından da hiyləgər, şovinst fars faşisti olan bala Pəhləvini onun

ata-babasının 53 il ərzində törətdikləri geniş miqyaslı dəhşətli cinayətlərini gündəmə gətirə biləcək, onun özünün şovinst fars faşisti olduğunu aşkarlayacaq sualların verilməsindən belə qoruyaraq, onu cəmiyyətə demokrat çulunda sırımağa çalışırlar. Rza Pəhləvinin molla rejiminə qarşı olan müxtəlif yönlü müxalifət qüvvələrini vahid cəbhədə birləşdirə, ölkədə postmolla rejimi dövrü üçün «keçid hökuməti» formalaşdırma biləcək fiqur kimi ictimaiyyətə sırımaq cəhdləri, Qərbin bütün hallarda bu gün İran adlanan ölkədə çulunun rəngini dəyişmiş şovinst fars faşizmini hakimiyyətdə saxlamaqda iddialı olduğunu sübut edir. «Keçid hökuməti» məsələsinə gəldikdə isə molla rejiminin heç bir halda hakimiyyət başında qala bilməyəcəyi, həm molla rejimi yetkililərinə, həm də başqalarına məlum olduğundan. Tehran rejiminin mənbələrindən, özlərinə toxunulmazlıq təminatı almaq üçün mollaların nümayəndələrinin ABŞ, Britaniya, Fransa və Rusiyanın məxfi nümayəndələri ilə gizli danışıqlar apardıklarını barədə qeyri-rəsmi məlumatlar gəlməkdədir. Rza Pəhləvinin liderliyi ilə «koalisiyalı keçid hökuməti» adı ilə ingilislərin planına uyğun «demokratik Pəhləvi rejiminin» qurulmasına liberal münasibət bəsləyən qüvvələrdən ibarət komanda formalaşdırmaqla molla rejimini əvəzləmək, bu baş tutmadığı halda ABŞ-in İraqa müdaxiləsini burada təkrar edərək bu «müvəqqəti hökuməti» uzun müddətə bu ölkə əhalisinin, xüsusilə türklərin boğazına dar ağacının kəndiri kimi keçirməyi hədəfləyən ingilislərin, ABŞ-Britaniya cütlüyünün ortaya atdığı təklifdir.

Ramazan Siracoğlunun sadaladığı, xaricdə yaşayan və Rza Pəhləvinin hakimiyyətə gətirilməsinə ən müxtəlif mövqə sərgiləyən ayrı-ayrı insanlara gəldikdə, bu kontingentdə müxtəlif millətə, savada, milli şüura və s. malik olan insanların mövcudluğu təbii haldır. Birincisi, bu adamlar hansısa siyasi qüvvəni təmsil edən adamlar deyil. İkincisi isə, 98 il ərzində öz dilindən,

mədəniyyətdən zorla mərhum edilib, beyinlərinə ancaq şovinst fars nağılları yeridilməklə formalaşdırılan, öz şəxsi və milli hüquqlarını hansı üsul-idarə şəraitində əldə edib, qoruya biləcəyini bilməyib, son 44 il ərzində davam edən molla rejiminin ancaq dəhşətlərindən yaxa qurtarmaq haqqında düşünən insanların mütləq əksəriyyəti gələcək rejimin onlara nə gətirəcəyi barədə deyil, nəyin bahasına olursa-olsun, ancaq mövcud rejimin pəncəsindən qurtarmağa çalışırlar. Milli hüquqlarının təmin edilməsi haqqında düşünən siyasi qüvvələrin təmsilçiləri olan türk, kürd, bəluc, ərəb milli azadlıq hərəkatlarının nümayəndələrinin heç biri Münhen konfransına dəvət edilməyib Rza Pəhləvinin ümumi «müxalifət lideri» simasında dəvət edilməsi, konfransda İran adlanan coğrafiyada yaşayan 11 millətin milli və şəxsi hüquqlarının qorunması yox, molla rejiminin əvəzlənməsinin müzakirə mövzusu olması, Qərbin bu ölkədə öz nüfuz dairəsində olub, qərbin maraqlarına loyal münasibət bəsləyən Rza Pəhləvi kimi şovinst fars faşistinin hakimiyyətə gətirmək məqsədini sübut edir. Anası farslaşmış türk olan Rza Pəhləvinin, Siracoğlunun dediyi kimi «sümülklərinin iliklərinə qədər paniranis olması» da çox mətləblərdən xəbər verir. Bu gün İran deyilən 11 (on bir) millətin yaşadığı ölkədə milli torpağı olmayıb, öz milli ərazilərində yaşayan 60 milyona yaxın türkü, xeyli sayda ərəbi, bəlucu və s. millətləri öz əsarəti altında saxlayan fars şovinizminin «paniranizmi», bu ölkənin aborigenləri olan millətləri 10-12 milyon kənardan gəlmə farsın əsarətində saxlanılması deməkdir. Belə ki, İran sözü ərazi, dövlət, millət adı olmayıb, Hind-Avropa dil qrupundan biri olan «fars dili qrupuna» verilən şərti addır. Rza Pəhləvi məhz buna görə, öz müsahiblərində bu ölkədə yaşayan millətlərin milli hüquqlarının təmin edilməsindən, nə də vətəndaşların insan və vətəndaş hüquqlarının hansı iqtisadi-ictimai quruluşa aid mexanizmlər vasitəsilə qorulacağı barədə susur.

Məhz bu susqunluq onun ölkədə yaratmaq istədiyi və bu gün «demokratiya» şuarı altında onun və ağalarının gizlətməyə çalışdığı şovinst fars faşizmi qurmaq iddiasını büruzə verir. Onun İtaliya televiziyasına verdiyi müsahibəsində **«İranın təcili olaraq Rusiyadan uzaqlaşmasının, İsrail ilə münasibətlərinin normalaşmasına nail olmasının, nüvə proqramından birdəfəlik əl çəkmasının və qonşu dövlətlərlə dinc yanaşı yaşamaq prinsipinə riayət etməsinin son dərəcə vacib olduğunu»**, bildirməsi, Qərbin tələbləri ilə yüz faiz üst-üstə düşməklə, onun kimin namizədi olduğunu sübut edir. Elə Kavə Şahrüzun, **«bu mübarizəni Reza Pəhləvisiz də aparmaq imkansızdır»**, sözlərinin də tərcüməsi, bu mübarizəni Qərbin, ilk növbədə ABŞ-ın dəstəyi olmadan aparmağın imkansız olması deməkdir.

Rza Pəhləvinin Avropa dövlətlərinə İranın beynəlxalq banklarda dondurulmuş hesabının hazırkı müxalifətə (əslində isə şəxsən özünün ixtiyarına – Ş.Q.) və İran xalqının istifadəsinə verilməsi kimi populist, mücərrəd, şüar məzmunlu müraciətinin isə, ağalarının Azərbaycana təklifi ilə eyni məzmunu olub bir neçə sual yaradır. Avropalılar Bavariyalılara, Korsikalılara, Basklara, Kataloniyalılara, İrlandiyalılara onların öz milli torpaqlarında öz müqəddəratını təyin etmək hüququ tanımadıqları və heç vaxt, heç bir halda tanımaq istəmədikləri halda, Şimali Azərbaycan Respublikasından, başqa ölkələrdən daşıyıb buraya gətirdikləri bir ovuc terrorçu erməniyə «öz müqəddəratını təyin etmək» hüququnun tanımasını tələb etməsi, Rza Pəhləvinin təklifi ilə eyni olması da onun başının kimin noxtasında olduğunu dəqiq sərgiləyir.

Birincisi, son bu 44 il ərzində babasının və atasının “İranı” və xalqı talayıb ABŞ və Avropadakı banklara yığdığı yüzlərlə milyardların İran xalqının istifadəsinə verilməsini niyə heç vaxt, hətta bu gün də təklif və tələb etməyib və etmir də? Xoyda zəlzələdən zərər çəkən əhaliyə “İranın” dövlət yetkililərinin heç bir

kömək göstərməməsi, Azərbaycan Respublikası və Türkiyənin Xoydakı zəlzələdən zərər çəkənlərə yardım etmək təklifindən imtina etməsini dilə gətirməməsi belə bir yana, xalqdan, o cümlədən Xoy şəhəri sakinlərindən, ata-babasının talan edib, bu gün onun özünün gen-bol istifadə etdiyi milyardların heç olmasa kiçik bir hissəsini **NİYƏ** Xoy əhalisinin istifadəsinə vermir? Qısa sözlə desək, “İranda” türk dövləti bərpa edilməsə, hansı əsillinin hakimiyyətə gətirilməsindən asılı olmayaraq, türk millətinin milli və şəxsi hüquqlarının təmin edilməsi imkansızdır. Buna görə də öz milli torpaqlarından müstəqil milli dövlətini qurmaq istəyən bütün millətlər hər hansı bir paniranizm, demokratiya şüarlarına inanıb, sonda əsarətdə qalmasını istəmirsə, fars hakimiyyətinə qarşı birləşərək təşkilatlanıb, ümumi düşməənə və onların havadarlarına qarşı qəti mübarizə aparmalıdır.

Şapur Qasimi

05.03.2023

“Bütöv Azərbaycan” qəzetinin 10.03.2023, “Hürriyyət” qəzetinin 14.03.2023-cü il sayında çap edilib

DİLİMİZƏ PİNƏÇİ YOX, MEMAR LAZIMDIR

«Təzadlar» qəzetinin 21.02.2023-cü il sayında Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik institutunun baş direktoru, filologiya elmləri doktoru, professor Nadir Məmmədlinin dilimiz haqqında bir açıqlamasına rast gəldim. **«O açıqlamasında bildirib ki, mütəmadi olaraq dilimizə əcnəbi və yad sözlər keçir: – «Biz bunun əleyhinə deyilik. Dilimizə yeni sözlərin keçməsi integrasiyadır və bu, bizim dünya mədəniyyəti ilə əlaqəmizin nəticəsidir. Bunsuz keçinmək mümkün deyil «Amma qorxulu tərəfi odur ki, dilimizdə ifadə edəcə-**

yimiz söz mövcud olduğu halda onun qarşılığını əcnəbi dildən gətiririk. Bununla mübarizə xüsusilə publisistikanın və mətbuatın üzərinə düşür. Çalışmalıyıq ki, dilimizdə olan sözləri tapaq».

Öncə qeyd edim ki, bu günə mövcud olan bütün türk dövlətlərində mövcud olan türkcələrdə çoxlu sayda ərəb, fars, Avropa dillərindən keçmə sözlər var. Bunların xeyli hissəsi ötən yüzilliklərdə müstəqil türk dövlətləri başçıların öz dillərinə etinasız yanaşaraq ölkədə ərəb, fars dillərini dövlət dili səviyyəsinə qaldırması, bir hissəsi türk dövlətlərini məğlub edərək əsarət altına aldıkları türk toplumlarını assimilyasiya etmək məqsədilə türk dilinin təhsili, tətbiqi, təbliğinin qadağan edilməsi, son dövrlərdə, xüsusilə son yüzillikdə müstəmləkə və yarımmüstəmləkə halında olan türk toplumlarının ərazilərində iqtisadi, ictimai, elmi, texniki və s. sahələrin mövcudluq dairəsinin çox dar miqyasda və aşağı səviyyədə olması, bir çox sahələrinə ümumiyyətlə mövcud olmaması səbəbindən yaranıb. Son 30 ildə müstəqillik qazanmış türk dövlətləri aralarında inteqrasiya üçün müəyyən işlər görsələr, hətta Türk Dövlətləri Təşkilatı yaratsalar da, min illər ərzində parçalanıb, bölünüb, bütün sahələrdə, o cümlədən, dilçilik sahəsində də, ayrı-ayrı istiqamətlərdə inkişaf etməsi nəticəsində, müxtəlif türk toplumlarının nümayəndələri bir çox hallarda hətta məişət səviyyəsində belə danışılarda bir-birini başa düşə bilmir. Şivə, ləhcə fərqləri nəinki, türk dövlətlərinin toplumları arasında, eləcə də hər bir türk dövlətinin müxtəlif mahal, vilayət şəhər, kənd ərazilərində yaşayan qruplar arasında da mövcuddur. Lakin bu şivə və ləhcələrdə olan fərq onların bir-birini başa düşməsinə ciddi maneçilik törətmir. Elə Azərbaycanın regionlarında yetərinə məhəlli türk sözləri var ki, 1936-cı ildə **Azərbaycan ədəbi dili** yaradılarkən ədəbi dilin tərkibinə daxil edilmədiyindən bir hissəsi yaddaşlardan silinib, bir hissəsi isə

silinməkdədir. Bir hissəsi də öz ilkin məna məzmununu itirib, uyğun olmayan məzmun və təyinətlərdə işlənilməkdədir. Dilimizin ən böyük bələblərindən biri həyatın bütün sahələrinin inkişafı ilə əlaqədar, həyatımızın bütün sahələrindən çıxaraq işlədilməyən sözlərinə, yeni texnika, texnologiya, məişət əşyaları, proseslər, adət-ənənə və sairədə onlara tətbiq sahəsi taparaq yeni həyat vermək əvəzinə elə əcnəbi sözlərdən istifadə etdiyimiz səbəbindən dilimizin kasadlaşmasıdır. Hər bir dil canlı orqanizmdir. İnsan qocaldıqca yararsızlaşan hissələrinin müalicə olunduğu, lazım gələndə bir orqanın kəsilərək donorun orqanı ilə əvəz edildiyi, tamamilə yararsız hala düşdükdə isə ölüb və onu yeni nəsil əvəz etdiyi kimi. Azərbaycan Respublikası miqyasında dilimizin zəif, boşluq yaranmış hissələrini müxtəlif regionlarda mövcud olub, ədəbi dilə daxil olmayan sözləri araşdırıb, tapıb, mövcud ədəbi dil qaydaları çərçivəsində, təyinatı üzrə daxil edib, bu boşluqları doldurmaq vəzifəsi dilçi alimlərimizin üzərinə düşür. Hər hansı bir anlayışı, sözü, ifadəni əvəz etmək üçün respublikada türk sözü mövcud olmadığı hallarda isə onu professorun qeyd etdiyi kimi, digər türk dövlətlərində mövcud olan ədəbi dilində və ya bizdə olan kimi ədəbi dilə daxil edilməyib, kənarda qalmış türk sözləri ilə, və ya yeni söz də yaratmaq mümkün olmadıqda, son çarə kimi başqa inkişaf etmiş millətlərin dilindəki sözdən istifadə etmək olar.

Professorun açıqlamasının birinci hissəsində maraqlı cəhət, ölkədə bir çox sahələrdə, o cümlədən publisistika və mətbuatda da mövcud olan xaos vəziyyətini hamı bildiyi halda, dilçi alimlərimizin, ilk növbədə isə, filologiya elmləri doktoru, professor Nadir Məmmədlinin baş direktor olduğu Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun respublikada ən yüksək rütbə və titullu dilçi alimlərin olduğu kollektivin vəzifə və mənəvi borcu olan bir işi publisistika və mətbuatın üzərinə qoymasıdır. Birincisi, ən müxtəlif iqtisadi, hüquqi, tibbi, texniki, aqrar və s. sahələr üzrə publisistik

məqalələr yazan müəlliflər, eləcə də jurnalistlərin, jurnal, qəzet redaktorlarının mütləq əksəriyyəti heç olmasa bakalavr və ya maqistr dərəcəli filoloq deyillər. Professorun sadalıdığı dil problemlərini onun başçılıq etdiyi institut həll etdikdən sonra dilçi alimlərin müəyyən edib, uyğun qaydada təsdiq edilmiş normativə çevrildikdən sonra bu normalara ciddi əməl edilməsi ilk növbədə Təhsil Nazirliyinin, nəşriyyatın, qəzet, jurnalların məsullarından tələb edilməsi mümkündür. Dərsliklərdə şagirdlərə ana dilində olan mövcud sözlərə alternativ olaraq «blatnoy jarqonda» olan ifadələr öyrədilməsi, nəşriyyatlarda, qəzet, jurnallarda peşəkar dilçi redaktor və korrektorların olmadığı bir şəraitdə, işlənmədiyindən itib-batan doğma sözlərimizi arayıb tapıb, onun işlədilməsini ədəbi dil standartlarımızın qaydalarına uyğunlaşdırılmadığını, yaxud, başqa türk respublikasında olan uyğun sözləri tapıb, ədəbi dilimizdə tətbiq edilməsi kimi çox çətin, mürəkkəb işi publisistlərin, nəşirlərin, jurnalistlərin boynuna yüklənəcəksə, onda Nəsimi adına dilçilik institutunun mövcudluğunun zəruri olub-olmaması sualı ortaya çıxmayacaqmı?

Professor açıqlamasının ikinci hissəsində qeyd edir ki, – **«Əgər sözün qarşılığı dialektimizdə yoxdursa, başqa türkdilli xalqlardan götürmək olar. Orada da yoxdursa, əcnəbi sözlərdən götürmək olar. Bəzi insanlar deyir ki, dilimizdə alınma sözlər işlənməsin. Biz onun əleyhinəyik. Alınma sözlə əcnəbi söz ayrı məsələlərdir. Bu gün alınma sözlər dilə ehtiyacdən gələnlərdir. Məsələn, kompüter sözünü nə ilə əvəz edə bilərdik. Bütün dünyanın işlətdiyini biz də işlədirik».**

Müxtəlif ərazilərdə yaşayıb, hər bir türk toplumunun həyatının konkret təbii, iqtisadi, ictimai və s. şəraitindən, bir çox hallarda əsarətində olduğu millətlərin dilindən, adət-ənənələrindən asılı olaraq onların hər birində formalaşmış dialekt fərqlərindən istifadə

edərək, onları millət olaraq bir-birinə yadlaşdırmağa çalışanlar, türkləri vahid millət olaraq özünün dərk edilməsini əngəlləmək üçün **«türk dilli xalqlar»** məhfumundan istifadə etmişlər. Professorun, yəqin ki, heç özü də fərfinə varmadan vərdiş üzrə **başqa türklərdən** ifadəsi əvəzinə **«başqa türk xalqlarından»** ifadəsini işlətməsini mən **hər hansı bir iddia ilə yox**, sadəcə söz gəlişi qeyd etdim. Belə ki, «vərdiş ikinci xasiyyətdir» – deyib türk aqilləri. Professor alınma və əcnəbi sözlərin başqa məsələlər olduğunu qeyd etsə də, bu başqalığın səbəblərini açıqlamadığından mən bu səbəbləri və fərqi açıqlamağa məcbur oluram. Professor alınma sözlər dedikdə yüksək səviyyədə iqtisadi, ictimai, elmi, texniki və s. sahələrdə inkişaf etmiş millətlərdə bu sahələrdə bizim inkişaf səviyyəmizin fərqi çərçivəsində bizim dilimizdə olmayıb, başqa millətlərin dilində yaranmış sözlərdən istifadə etməyə məcbur olduğumuzu nəzərdə tutur ki, o bu fikrini «kompyuter sözünü nə ilə əvəz edə bilərik?» sualında ortaya qoyur. Yəni, həqiqətən də həyat inkişaf etdikcə bütün və ya hansısa sahələrdə inkişafımızın başqalarından geri qalması, həyatın yeni reallıqlarının tələblərinə cavab verməyən köhnə reallıqları ifadə edən sözlərimizlə birlikdə meydandan çıxan sözlərlə dilimiz kasadlaşdıqca yeni reallıqları əks etdirən sözləri əcnəbi dillərdən götürürük. Əcnəbi dillər dilimizə ən çox iki yolla və iki səbəblə daxil olur. SSRİ dövründə aparıcı iqtisadi, texniki, ictimai elmlər üzrə müəyyən ixtisas və elmi səviyyəyə malik olmaq və cəmiyyətdə müəyyən səviyyədə mövqe qazanmaq üçün zəruri olan tədris və elmi ədəbiyyatın əksər hissəsi rus dilində olduğundan, rus dilinin ana dili səviyyəsində mənimsənilməsi zərurətə çevrildiyindən hamı bu dili öyrənməyə çalışırdı. Bu gün ölkədə rus dili ilə yanaşı ingilis dili də bu baxımdan hegemon mövqedədir. İstər yüksək səviyyəli ixtisas sahibi olmaq, istərsə də təhsilini başa vurduqdan sonra iş tapmaq baxımından. Belə ki, təhsil və intellekt tələb edən işlərə, vəzifələrə qəbul olunmaq üçün əsasən

rus və ingilis dilini bilmək tələb olunur. Əcnəbi dillərin dilimizə daxil olması bu dillərdə təhsil alıb, xüsusilə ixtisası ilə bağlı əsas söz və terminləri təhsil aldığı rus və ingilis dilində mənibsəyib, Azərbaycan dilində, hətta mövcud olan bu söz və terminləri bilməyən, və ya bilsə də professor «**başqa türklərdən**» ifadəsi əvəzinə, vermiş etdiyi «**başqa türkdilli xalqlardan**» dediyi kimi vermiş etdikləri əcnəbi sözlərdən istifadə etməklə bu sözləri dilimizə gətirmiş olurlar. Yəni, bizim dilimizdə olduğu halda ayrı-ayrı insanlarımızın bu sözləri öz nitqlərində, yazılarında, müsahibələrində əcnəbi dildə işlədərək onların qeyri-qanuni olaraq dilimizdə «vətəndaşlıq» qazanmasına yardımçı olurlar. Lakin, onları buna vadar, məcbur edən, ölkənin iqtisadi-ictimai durumundan və bizim türkcəmizin söz fondunun inkişafın mövcud səviyyəsinin tələbatına cavab verməməsindən irəli gələn vəziyyətə görə publisistləri və jurnalistləri nəinki, təqsirləndirmək, hətta onları qımamağın, məzəmmət etməyin özü, ədalətsizlik olardı. Yəni bu, «Türk demişkən günahkar olan eşşəyi kənara qoyub, palanı döymək» – olardı. Bu məsələdə ən böyük günah Dilçilik İnstitutunda, uşaqlara, gənclərə dilimizi mükəmməl öyrətməli olan Təhsil sistemi və Təhsil Nazirliyimizdə, «Kütləvi İnformasiya vasitələri haqqında», yarımçıq, dekorativ, ölü qanunlar qəbul edən Milli Məclisimizdə, sonda isə bu qanunların icrasına nəzarət etməli olan dövlət və ictimai orqanlarımızdadır. Məsələni bir qədər dərinə qurdaladıqda nəinki tək-cə bu sahədə, eləcə də bütün digər sahələrdə inkişafımızı kiçik çərçivələrdə məhdudlaşdıran əsas və ən böyük amil, türk millətinin parçalanması üzündən türk dövlətlərinin, bununla yanaşı türk dilinin də parçalanaraq az qala bir-birinə tamamilə yadlaşmasıdır. Biz millət və dövlət olaraq bütün sahələrdə, o cümlədən dilimizin də sürətli və hərtərəfli inkişaf etməsi üçün bütövlükdə, ilk növbədə millətimizin və dövlətlərimizin bütövləşərək monolitləşməsinə tə-

min etməliyik ki, bu da bu gün müstəqil dövlətə malik olan və dövlətçiliyini itirib başqa millətlərin əsarətində olan türk toplumlarının müxtəlif dialektlər şəklində mövcud olan türk dilinin bütün söz fondu toplanaraq, zəngin vahid **ÜMUMTÜRK ƏDƏBİ DİLİNƏ** çevirib, onu tədris, tətbiq və təbliğ etmədən mümkün deyil. Ümumtürk ədəbi dili yaradılaraq bu dili mükəmməl mənimsəmiş bir neçə nəsil yetişdirmədən, ən yaxşı halda daim tısağa sürəti ilə inkişaf edərək, bütün sahələrdə, o cümlədən, dil sahəsində inkişaf etmiş millətlərin qabağından qalan **«kompyuter»** sözü kimi tör-töküntülərinə möhtac qalacağıq. Digər bir məsələ də var ki, farslar kimi bəzi millətlər son dövrlərdə inkişaf etmiş millətlərin elmi-texniki, iqtisadi və s. sahələrdə əldə etdikləri yeni nəticələr əsasında yaratdıqları yeni, xüsusilə iki və daha çox sözün birləşməsindən və ya yeni yaradılan texnika və texnologiyanın funksiyalarına uyğun öz dillərində yeni söz yaradır, yaxud da əcnəbi dildə yaradılan bir neçə sözdən ibarət sözü hissələrlə tərcümə edərək, bir hissəsinə uyğun gələn söz əlavə etməklə öz dillərində yeni söz, termin yaradırlar. Bu üsulun ən müsbət cəhəti odur ki, yeni yaradılan söz, əcnəbi dildən fərqli olaraq dilin bütün tələblərinə uyğun gələn milli söz, ifadə, terminə çevrilir.

Dünyada mövcud olan türk dialektlərindəki sözlər bir fonda yığılaraq sistemləşdirsə, ümumtürk ədəbi dili dünyanın ən zəngin bir neçə dili sırasında olmağa ən real namizəddir.

Məsələn, pasta türk sözü olmadığı halda biz «diş pastası» ifadəsini işlətdiyimiz halda, farslar bunu «xəmirə dəndan», yəni «diş xəmiri» olaraq ifadə edirlər, belə misallardan istənilən qədər gətirmək olar. Yeri gəlmişkən, fars dilinin 35 (otuz beş) faizi türk sözlərindən ibarət olduğu halda, bu sözlərin siyahısı tutulub geniş ictimaiyyətə təqdim edilmədiyindən, nəinki başqa ixtisas sahibləri, hətta Azərbaycan dili müəllimləri və jurnalistlərin mütləq çoxluğu

fars, erməni dilində işlədilən türk sözlərini, fars, erməni sözləri kimi tanıyır və qəbul edirlər. **Fars dilinin 35 faizinin türk sözlərindən ibarət olduğuna əmin olmaq üçün məşhur fars dilçi alimi Məhəmməd Moinin 6 (altı) cildlik «Fars dilinin izahlı lüğəti»nə (Fərhanə Moin) baxmaq yetərlidir.**

Xaçatur Abovyan (1809-1848) yazır ki, – «Baxmayaraq ki, mən türklərə və onların dilinə nifrət edirəm, lakin türk dili olmadan erməni dili mövcud ola bilməzdi. Bizim dilimizdəki sözlərin yarısı türk və fars dilindədir».

Erməni akademik Raçiya Açaryan da yazır ki, – «Erməni dilində 4200-dən çox türk sözlərindən istifadə olunur. Beləliklə bizim xalqımız onların (yəni, türklərin – Ş.Q.) dilindən elə iştaha gəlib ki, mahnılarımız, nağıllarımız, zərbməsəllərimiz bizim yox, türklərindir».

Ümumtürk ədəbi dilinin yaradılmasının bir müsbət cəhəti də budur ki, türk dilində kifayət qədər söz var ki, indiyədək dilimizə daxil edilmiş əcnəbi sözləri əvəz etməklə türk dilini yad sözlərdən arındırıb, saflaşdırı bilər. Bunun bir üsulu köhnəlib, günümüzdə yeni texnika, exnologiya, hərbi, kənd təsərrüfatı, sənaye proseslərində istifadə edilməyib, müasir söz fondumuzdan çıxarılmış sözlərin müasir texnika, texnologiya və s. funksiyaları baxımından yararlı olan hallara tətbiq edilməsidir. Məsələn, Türkiyədə vaxtilə at, öküz arabası adlandırılan primitiv texniki vasitənin funksiyası baxımından, bu gün avtomobil adlandırdığımız texniki vasitəni **araba** adlandırmaqla, türk dilindən bir «kərpicin» düşüb, dilin kasadlaşmasının qarşısının alınması ilə bərabər bu nəqliyyat vasitəsinin funksiyasını özündə əks etdirən terminin milli koloritini də qorumuş olublar. Türk dialektlərində bu gün tut (giləmeyvə, nəyisə, kimisə tut), at (heyvan, nəyisə atmaq) kimi eyni sözlə başqa-başqa mənə, mahiyyət daşıyan an-

layışları ifadə etməklə dilimizin gözə çarpan naqisliklərini, boşluqlarını aradan qaldırmaq, eləcə də, eyni mənalı sözlərin, proseslərin müxtəlif hallarını müxtəlif sözlərlə ifadə etmək üçün istənilən qədər söz ehtiyatı mövcuddur. Bu gün türk dövlətlərinin bütün sahələrdə inteqrasiya edilərək nəticədə vahid türk dövləti **TURANIN** yaradılması istiqamətində bütün türk dövlətləri və türk toplumlarının qarşılıqlı əlaqədə, səmərəli fəaliyyəti üçün münbit beynəlxalq mühit və şərait olduğu halda, bu prosesin əsas nüvəsi olub, onu çox sürətləndirə, həm də professorun «türkdilli xalqlar» adlandırdığı toplumların vahid, monolit **TÜRK MİLLƏTİNƏ** çevrilməsinin yeganə üsul və vasitəsi olan ümumtürk ədəbi dilinin yaradılması məsələsi ilə əlaqədar 2022-ci ilin iyun ayında AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun aparıcı mütəxəssislərindən birinə etdiyim müraciətə 8 (səkkiz) aydan sonra, onun dediyinə görə institutun baş direktoru, professor Nadir Məmmədlinin cavabı bu olub ki, – «Bu məsələ ilə məşğul olmaq üçün yuxarı təşkilatların qərarı lazımdır». Bir inzibatçı nöqteyi-nəzərindən tamamilə obyektiv və haqlı cavabdır. Təəccüb və təəssüf doğuran cəhət isə odur ki, bu barədə qərarı vermək yuxarı təşkilatın, dəqiq desək, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin digər Türk dövlət başçıları ilə bu məsələni müzakirə edib, ümumi qərara gəldikdən sonra Türk Dövlətləri Təşkilatının nəzdində bütün dünya türkləri toplumlarının aparıcı dilçi mütəxəssislərindən ibarət bir qurum yaradılaraq bütün türk söz, ifadə, terminlərinin bir fonda yığılaraq, onun sistemləşdirilməsi, vahid yazı qaydaları, əlifba, böyük bir millətin möhtəşəm bir dilinin, ən azı, bir sıra zəruri tələbləri çərçivəsinə saldıqdan sonra, onun bütün türk dövlətlərində tədris, tətbiq və təbliği ilə bağlı təşkilati, maliyyə və s. məsələlərinin həll edilməsi AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun hüququ, funksiyaları və faktiki imkanları çərçivəsinə sığa bilməyəcək və bu institutun

çəkə biləcəyi bir yük olmasa da, yuxarı təşkilatlar qarşısında bu məsələni **İSRARLA** qaldırmaq, bu institutun hüququ, funksiyası daxilində olmaqdan əlavə, institut rəhbərliyinin birbaşa mə-nəvi, vətəndaşlıq borcudur. Xüsusilə, institut rəhbərinin tabeli-yində bu institutun «Tətbiqi dilçilik» şöbəsinin müdiri, Azər-baycan Prezidenti Yanında Dövlət Dil Komissiyasının üzvü, fi-lologiya elmləri doktoru, professor İsmayıl Məmmədli, adlarını çəkmədiyim, xeyli sayda nəhəng titullu, rütbəli, təcrübəli, həm də gənc enerjili dilçi alimlərin mövcud olduğu halda. Bir erməni döyüşçü Şuşa uğrunda döyüş barədə xatirələrini yazarkən deyir ki, – «Biz onları (yəni, Azərbaycan döyüşçülərini – Ş.Q.) güllə ilə vururduq, yığılırdılar, lakin yenidən durub üstümüzdə gəlirdi-lər». Ölkədə mövcud olan quruluşun bütün qəbillərdən olan ya-radıcı insanların, o cümlədən dilçi amillərin potensialını dar bir çərçivədə qandalladığı məlumdur. Türk aqilləri demişkən, elə, «Cidanı çuvalda gizlətmək mümkün deyil», kimi. Lakin dilçi al-imlərimizin qarşısında duran döyüş öz əhəmiyyəti və miqyası etibarilə Şuşa döyüşündən milyon dəfələrlə böyük, məsuliyyət-li, tarixdə bütün dünya türklərinin ikinci intibah dövründə start verəcək, bütövlükdə türk millətinin **OLUM YA ÖLÜM** məsə-ləsini həll edəcək şərəfli bir döyüşdür. Bu döyüşün təfərrüatları hər b meydanındakı döyüş kimi adi gözlə görünməsə də, bu sa-hədə əldə olunacaq qələbə, xüsusilə bu döyüşün generalları olan dilçi alimlərimizdən Şuşa döyüşündə hər bçilərimizin sərgilədiyi yüksək vətənpərvərlik, zəka, cürət, fədakarlıq tələb edir. Artıq türk millətinin böyük bir hissəsi başqa millətlərin inzibati kölə-liyindən azad olub. Azərbaycan türkcəsində yaranan boşluqlara əcnəbi dillərdən yamaq vuran pinəçiliklə məşğul olmağın vaxtı 30 ildir ki, ötüb. Biz bu gün bütöv, vahid türk millətinin boyna, öz istehsalımız olan doğma türk söz, ifadə və terminlərimizdən, bu gün hələ də əsarətdə olan türklərimizi sabah köləlikdən azad

edə biləcək türkün, möhtəşəm dilini, ümumtürk ədəbi dilini yaradıb, qloballaşma prosesində gedən amansız milli mövcudluq döyüşünə ayrı-ayrı, parçalanmış kasad, **«türkdilli xalqların dialektini»** deyil, nəhəng türk millətinin yamaqlardan ibarət deyil, türk sözlərindən ibarət zəngin, möhtəşəm türk dilini çıxarmalıyıq. Çünki, türk milləti ilə türk dili anlayışı bir medalın iki üzüdür.

Sonda isə bu böyük və müqəddəs döyüşdə başda professor Nadir Məmmədli olmaqla ölkənin, o cümlədən AMEA-nın bütün dilçi alim və mütəxəssislərinə bu sahədə davamlı təşəbbüs, milli taleyimiz üçün məsuliyyət hissi, böyük inad və bəşərin qazana biləcəyi ən nəhəng və möhtəşəm qələbəsini arzulayıram.

Şapur Qasimi

28.02.2023

*“Gündəm” qəzetinin 17.03.2023-cü il tarixli
sayında çap edilib*

MÜNHEN KONFRANSININ PƏRDƏARXASINDAKILARDAN

İran adlanan ölkədə 1978-ci il islam inqilabından başlayaraq «müsəlman çuluna» bürünmüş fars şovinizminin bu günədək yeritdiyi daxili və xarici siyasətə nəzər saldıqda fars şovinizminin fərd, millət, həm də dövlət olaraq bəşərə xas olmayan hiyləgərlik, xəbislik, barbarlıq, xəyanətkarlıq, saxtakarlığı və vəhşi heyvanlara məxsus olan ən murdar xüsusiyyətlərə malik olması ilə yanaşı, öz məqsədlərinə çatmaq üçün yaltaqlıqdan tutmuş terrorçuluq və ən qəddar faşist üsullarından belə istifadə etməkdən çəkinmədikləri ortaya çıxır. Maraqlı olan bir cəhət də budur ki, erməni şovinizmi və fars şovinizminin fərd, millət, dövlət olaraq türkə qarşı barışmaz, qatı düşmənçiliyi eyni, nəinki beynəlxalq hüquq normalarına, hətta adi insanlıq anlayışına heç bir

halda sığmayan üsul və vasitələrlə türklərin öz milli ərazilərində türk milli mənliliyini tamamilə yox etməyə çalışmasıdır. Həyatda hər bir hadisə və prosesin obyektiv və subyektiv səbəbləri olduğu kimi, bunun da hər iki qəbildən olan səbəbləri mövcuddur. Bu səbəblərin obyektiv qiymətləndirilməsi üçün tarixi faktlara müraciət etməyin zəruri olduğundan, lakin oxucunu yormamaq məqsədilə mən bu proseslərin tarixinə qısa ekskurs etməli oluram. Bir zaman dünyaya hökm edən türk imperiyalarının birincilik uğrunda bir-biri ilə apardığı qanlı müharibələr onların hər ikisini zəiflətdiyindən onların əsil düşmənləri olan başqa milli dövlətlərin türk dövlətlərinə təzyiq və təsir gücünü daha da artırır. Üstəlik, bu gün rus dövləti adlandırılan dövlətçiliyi türklər qursa da, sonradan hiylə ilə hakimiyyəti ələ keçirən ruslar həmin coğrafiyada bütün türk toponimlərini dəyişmiş, hətta bu dövləti quran sərkərdələrin, dövlət başçılarının adlarını, soylarını belə süni surətdə saxtalaşdırmaqla türk izlərini itirməyə çalışmışlar. Avropaya inteqrasiya etməyə çalışan I Pyoturdan başlayaraq Rusiyada hakimiyyəti ələ keçirən almanlar saxta rus adları altında rus dövlətini 1917-ci ilə qədər idarə etmiş 1917-ci ildə fevral burjua inqilabında çarizm ilə birlikdə alman hakimiyyəti devrilmiş, 1918-ci ildə isə Oktyabr inqilabı nəticəsində erməni-gürcü qruplaşmasının mühüm mövqe tutduğu bolşeviklər hakimiyyəti ələ keçirmişlər. 1954-cü ildə Ukrayna qruplaşmasının, 1982-ci ildən isə rus qruplaşmasının hakimiyyəti, nə də 1991-ci ildə SSRİ dağılıb beş türk respublikası rəsmən müstəqillik əldə etdikdən sonra da, 150 ildən bəri başqa ölkələrdən erməni daşıyıb gətirərək 105 il öncə türk torpaqlarında erməni dövləti quran ruslar və avropalılar türkə qarşı düşmənçiliyindən əl çəkməyərək, fürsət düşən kimi, gizli-aşkar bu düşmənçiliklərini edirlər. Bu günkü tarixi şəraitdə faktiki mövcud olan türk dövlətləri, Tü-

rkiyə, Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Şimali Kipr Türk Respublikası, Macarıstan bir təşkilatda sıx birləşib, bütün istiqamətlərdə dərin integrasiyası perspektivləri bütün türk düşmənlərini təşvişə salıb. Hətta 98 il öncə Qacar dövlətini devirib ölkəni həmin coğrafiyada azlıq təşkil edib, öz milli ərazisi olmayan, ermənilərlə siam ekizi olan şovinst fars faşizminə təhvil verən ingilislər bu millətin ermənilər kimi qorxaq, xain, xüsusilə molla hakimiyyəti qurulduqdan sonra, farsların siyasi fahişəliyinə bir daha əmin olduqdan sonra belə Münhen təhlükəsizlik konfransına İran adlanan ölkədən **Türk Milli Azadlıq Mübarizəsinin** nümayəndələrini deyil, nəsilliklə əlləri türk qanına boyanmış, Pəhləvilərin öz ata və babasından da çox türk milli mənliliyinin düşməni olan və ABŞ-da yaşayan Rza Pəhləvini molla hakimiyyətinə alternativ nümayəndə qismində dəvət edilməsi ilə Avropalıların Türk millətinə münasibəti ilə yanaşı, mələikə cildində bütün dünyaya elan etdikləri «demokratiya», «insan hüquqları» haqqında deyil, ancaq öz maraqlarına görə bu qədər narahat olduqlarını açıq ortaya qoymuş oldular. Bu gün İran adlanan coğrafiya üstündə mübarizə bir neçə müstəvidə və istiqamətdə gedir. Avropa ölkələri Ukrayna müharibəsində Rusiyaya qarşı yekdilliklə müqavimət sərgiləşə də, İranda fars hakimiyyətinin qorunması məsələsində Avropa, ABŞ Rusiya və Çin yekdil mövqedə durur. Çünki, bu dövlətlərin heç biri Türk dünyasının bütövləşməsinə qəti olaraq istəmir. Lakin bunlardan hər biri bu ölkədə onlara müti olan fars hakimiyyətinin mövcud olmasına çalışır. Münhen təhlükəsizlik konfransında da əsas müzakirə mövzusunun bütün çarları Avropa və ABŞ-ın əsas qayğısının səbəbinin isə atom silahı əldə etməyin bir addımlığında olan, onların iqtisadi mənafe zonası olan ərəb ölkələrində molla rejiminin daim qeyri-sabitlik yaratmasından əndişələnmələri olduğu aydın göründü. Nəvə Rza Pəhləvi

son müsahibələrində «İranda azərbaycanlılara münasibət yaxşı olmalıdır», desə də, bir kəlmə belə bu ölkənin ərazisinin 90%-nin türk milli torpağı olması, babasının hərbi çevriliş vasitəsilə türk dövlətini fars dövlətinə çevirməsini, babasının, atasının, fars molla rejiminin son 97 il ərzində ölkədə türklərə hansı dəhşətlər yaşatdığını, 86 milyon əhalisi olan bu ölkənin 60 milyonun türk millətinə mənsub olmasını, burada qurulacaq ölkənin dövlət dilinin türk dili olmalı olduğunu, yəni, ölkədə türk milli dövlətinin bərpasının zəruriliyini dilə gətirmir.

Onun bu gün Azərbaycan və azərbaycanlılar deməklə, türk sözünü dilə gətirməməsi də, Həsən Ruhaninin və başqalarının seçkiabağı, «Azərbaycan dili İranın gül dillərindən biridir» sözləri kimi, fars hakimiyyətini ölkədə saxlamaq xatirinə Azərbaycan və s. ölkə türklərinə ünvanlanmış TİRYƏKDİR. Onun anasının türkəsilli olmasını önə çəkənlərin isə cavabı odur ki, – «Anası fars şovinsti Məhəmməd Rzada ərdə olub, hakimiyyət başında olanda türklər, və ya Azərbaycanlılar üçün nə pox yeyib ki, onun hətta türk dilini bilməyən, fars şovinstindən əmələ gələn şovinst balası türklər üçün nə edəcək? Ya İranda türk dövləti bərpa edilməli, ya da Türkiyə, Azərbaycan öz müttəfiqləri ilə bərabər anında qoşun yeridib Mahmudəli Çöhreqani, Firdun İbrahimi və s. türk milli mübarizə rəhbərlərinin başçılığı altında ən azı Cənubi Azərbaycan türk dövlətini qurmalıdır».

Pəhləvi sülaləsinin 53 il ərzində ölkənin çoxluq təşkil edən türk əhalisini daim dəhşətli qətlialamlara məruz qoyması, 1946-cı ilin sonunda Pəhləvi rejiminin təkcə kiçik Sümərin kəndində bir gecədə 100 (yüz) nəfər türkü qətlə yetirməsi, cani Pəhləvi Təbrizə girərkən onun ayaqları altında türk insanının qurban kəsilməsini, bir illik Pişəvəri hökuməti dövründə türk dilində çap edilmiş kitabların yandırılmasını, Pəhləvinin ölkədə yaranmış çörək qıtlığını şəhliq idarəetmə üsulunun boynundan ataraq,

kütləyə bu qıtlığın səbəbini şatırda (təndirə çörək yapan şəxs) olduğunu göstərmək məqsədilə Təbrizdə insanların gözü qarşısında şatırı qaynar təndirə soxdurduğu kimi faktları türklər unutmasa da, bütün bunları görməzdən gəlib, türk düşməni Rza Pəhləvinin Münhenə dəvət edilməsi, bu dövlətlərin Qacar yurdunda türk hakimiyyətinin bərpa edilməsinin qəti əleyhinə olduğunu sübut edir. Türkiyə və Azərbaycanın Zəngəzur dəhlizi məsələsində qəti və vahid mövqe sərgiləməsi nəticəsində bu dəhlizin açılmasının qaçılmaz olduğundan, Cənubi Qafqazda daimi mövcudluğunu təmin etməklə nəinki, Zəngəzur dəhlizinə eləcə də Cənubi Qafqaz regionunu öz nəzarətində saxlamaqla Türkiyənin, Azərbaycan və Orta Asiya türklərinin bütün əlaqələrinə təsir imkanlarına malik olmaq uğrunda Avropa ölkələri ilə Rusiya arasında kəskin mübarizə gedir. Bu mübarizənin şiddəti və nəticəsi isə Rusiya və Ukrayna arasındakı müharibənin nəticəsindən birbaşa asılıdır. Qərb ölkələrinin, Rusiya və İranın Ermənistan və Qarabağda yaşayan bir ovuc erməniyə Məcnun məhəbbətinin səbəbi də maraqlıdır. Son 30 (otuz) ildə ermənilərin Qərbi Azərbaycanda və Qarabağda türkləri çoxsaylı qətlamlara məruz qoyub, bir milyona yaxın türkü öz doğma yurdlarından didərgin salması, ordumuzun torpaqlarımızın çox hissəsini azad etdikdən sonra ermənilərin bu iki ildən çox keçən müddətdə hələ də minalanmış ərazilərin xəritəsini Azərbaycana verməməklə, türklərin Qarabağın azad olan hissəsində öz yurdlarına dönməsini əngəlləyən ermənilərə gözün üstə qaşın var deməyib, Qərbi Azərbaycandan qovulan 600 min türkün öz yurdlarına qaytarılmasını heç yada salmayan Qərb dövlətlərinin erməni məhəbbətinin bir səbəbi Rusiyanı Cənubi Qafqazdan çıxarmaqdırsa, digər əsas səbəbi rusları əvəz edərək türk dünyasının birləşməsini əngəlləməkdir. Məhz bu məsələdə nəinki Tehranın şovinist fars molla rejimi, bu gün İran adlanan ərazidə yaşayan 11

(on bir) millətin insanlığa xas olan bütün hüquqlarını vəhşicəsinə tapdalamasından asılı olmayaraq, istənilən fars hakimiyyəti Qərb ölkələrinə arzuolunan müttəfiqdir. Münhen təhlükəsizlik konfransına Cənubi Azərbaycan Milli Azadlıq Mübarizəsi Təşkilatlarının nümayəndəsinin deyil, heç bir kəsi təmsil etməyən, şəxsiyyət belə olmayan cəllad fars sülaləsinin törəməsi Rza Pəhləvinin dəvət edilməsinin əsas səbəbi də budur. Yəni, Qərb dövlətləri bütün hallarda nə 1925-ci ildə qanunsuz hərbi çevriliş nəticəsində itirilmiş Qacar türk hakimiyyətinin bu ölkədə bərpasını, nə öz milli ərazidərində yaşasa da parçalanmış ərəblərin, parçalanmış millət olan Azərbaycan, Türkmənistan, qaşqay, əfşar və s. türklərin elə Avropalıların müəllifliyi ilə, qəbul edilmiş beynəlxalq norma olan «Parçalanmış millətlərin birləşmə hüququ», kürd, bəluc, lor, asor və s. millətlərin ən azından «mədəni muxtariyyət hüququ» tanımaq belə istəmədiyi halda, Rusiya və İranın kənardan yığıb gətirdiyi bir ovuc silahlı erməni terrorçulara muxtariyyət, onların Azərbaycanın bütün dünyanın tanıdığı ərazisini çapıb, talayıb xaricə daşmasının, İrandan, Ermənistandan, Rusiyadan silah, sursat daşıyaraq, azad edilmiş ərazilərdə dinc quruculuq işləri aparan dinc, silahsız Azərbaycan vətəndaşlarına atəş açmasına, bu əraziləri bu gün də minalamaqda davam etməsinə görə Laçın-Xankəndi yolunda Azərbaycanın ekoloqlarının dinc etirazına saxta «blokada» donu geyindirib, Azərbaycan rəhbərliyindən bağlanmamış yolu açmasını tələb edirlər.

Şovinst fars faşizminin Azərbaycanın Tehrandakı səfirliyinə qarşı terror təşkil etməsi, şaxtalı qış günlərində Cənubi Azərbaycanın Xoy şəhərində baş verən zəlzələdə əhaliyə nəinki, heç bir yardım etməməsi, ölkə ərazisində yaşayan türk insnalarının zəlzələdən zərər çəkənlərə yardım gətirənlərin fəaliyyətini bloklaşdırması, bəzi hallarda bu yardımları gətirən insanlardan yarı yolda

alınıb Suriyadakı Bəşər Əsəd tərəfdarlarına paylaması, Ankara və Bakının Xoyda zəlzələdən zərər çəkənlərə yardım etmək təklifinə razılıq verməməsi, dünya tarixi təcrübəsində indiyədək rast gəlinməyən, lakin ilk olaraq fars faşizminin türklərə sərgilədiyi bu vəhşi, heyvani nifrət, bu coğrafiyada türklərin müstəqil dövlət yaratmasını labüd edir. Türkiyə Prezidentinin Tehran səfərindəki danışıqlarının nəticəsiz qalması, Şimali Azərbaycan Prezidentinin, – «Biz güneyli soydaşlarımızı tək qoymayacağıq», bəyanatı, bu gün İran adlandırılan coğrafiyadakı türklərin azadlığının təmin edilməsinin Azərbaycan Respublikası və Türkiyə tərəfindən müdafiə edilməsi, dəstəklənəcəyi deməkdir. Bütövlükdə bütün dünya türkləri üçün qlobal miqyasda gedən mürəkkəb, çoxmüstəvili və çoxistiqamətli, çoxçalarlı proseslərin getdiyi bir zamanda türk dünyasının lokomotivi olan Türkiyədə bu günədək görünməmiş zəlzələnin baş verməsi istər-istəməz müəyyən suallar doğurur. Belə ki, bu gün süni zəlzələ yaratmağın müəyyən üsullarının mövcud olması, Türkiyənin isə tektonik sahədə yerləşməsi məlumdur. Lakin bu gün baş vermiş zəlzələnin təbii olaraq, türk dünyası üçün çox mürəkkəb və məsuliyyətli dövrdə «təsadüflərin qurultayı» nəticəsində baş verdiyi, yoxsa, süni surətdə yaradıldığını əminliklə demək üçün zəruri olan texnikanın mövcud olmaması, bu sualın cavabının açıq qalmasını labüd edir. Bu faciəyə ermənilər, farslar, fransızlar kimi öz sevincini biruzə verməyib, arxada bundan çox məmnunluq duyanlar da var. Lakin bütün hallarda bütün dünya türklərinin azadlığının və birliyinin qarşısını heç bir qüvvə ala bilməyəcək. «Dəyənəyin iki başı var», – deyib türk aqilləri. Zəlzələnin törətdiyi fəlakət, eyni zamanda, türk milli həmrəyliyiinin möhtəşəmliyi ilə bərabər, dünya türklərinin bir canda, bir yumruq kimi birləşməkdə ısrarlı olduğunu ortaya qoydu. Bu həm də o deməkdir ki, tarix boyu milli azadlığımız, türk millətinin bütövlüyü

uğrunda mübarizədə həyatlarını belə əsirgəməyən öndərlərimizin hədəflərinə qovuşacağımız gün çox yaxındadır.

Şapur Qasimi

18.02.2023

*“Gündəm” qəzetinin 17.03.2023-cü il
sayında çap edilib*

TÜRKİYƏDƏKİ SEÇKİNİN İŞİĞINDA GÖRÜNƏNLƏRDƏN

Atatürk vəfat etdikdən sonra Atatürksüz yetim qalan Türkiyədən Erdoğan hakimiyyətə gələnə qədər ABŞ və Avropa dövlətlərinin Türkiyəyə münasibəti Afrikadakı müstəmləkələrdən bir o qədər də fərqlənməyib. Bu dövəmdə Ecevitin Şimali Kiprə qoşun yeridərək Kiprin türk əhalisinin Avropa və ABŞ-ın susqun müşayiəti altında, yunanlar tərəfindən qətlə etməsinə bir qədər gec olsa da dayandırmasını və Özalın zəhərlənib öldürülməsinə səbəb olan Türkiyə iqtisadiyyatını, ictimai inkişaf səmtini müasir istiqamətlərə yönəltmə cəhdini nəzərə almasaq, Avropa, xüsusilə ABŞ Türkiyədən ancaq müstəmləkə statusunda istifadə etmişlər. Onlar Türkiyəni iqtisadi, elmi-texniki inkişafdan kənar saxlamaqla bərabər bir tərəfdən Rusiyanın, digər tərəfdən NATO ölkələrinin yaradıb, dəstəkrəyərək silahlandırdıqları müxtəlif kürd qruplaşmalarından daim lokal hərbi təzyiq altında saxlamaq üçün istifadə etmişlər. 1925-ci ildə ingilislərin vasitəsilə hərbi çevriliş edib, Qacar yurduna yiyələnib, islam inqilabına qədər rəsmən ingilislərin, 1978-ci ildən bu günədək isə Rusiya və Fransa'nın vasitəsilə hakimiyyəti ələ alan mollalar rəsmən rusların və fransızların himayəsində olsalar da, ermənilər kimi həm əri, həm oynaşı olmaq xislətinə malik olan farslar tək-cə Türkiyəyə deyil, bütün türklərə qarşı edilən düşmənçilik

prosesində daim Avropa, ABŞ, Rusiya və digər türk düşmənləri ilə sıx əməkdaşlıq etmişlər. SSRİ dönəmində SSRİ-nin tərkibində olan türk respublikalarına, hətta milliyyət etibarilə fars olan taciklərə belə iddialarını ancaq mədəni, ədəbi sahələrdə lokal çərçivədə və hərdən bir nümayiş etdirsə də, hələ I Pyottrun dövründən isti sulara birbaşa çıxmaq üçün “İranı” tərkibinə qatmaq iddiasında olan rus imperiyası öz mənafeı xatirinə buna yol verməsə də, farsları ABŞ-ın nəzarətindən çıxarmaq xatirinə farslara ciddi təkpi də göstərməmişdir. Məsələn, Zaur Əliyevin “Türküstan” qəzetinin 14.03.2023-cü il sayında “Nizami Gəncəliyə uzanan əllər” məqaləsində göstərilən “Amerika tarixçisi Lev Siyozkin 1934-cü ildə SSRİ yazıçılar birliyinin birinci Konqresində nümayəndə heyətinin üzvü kimi çıxış edərək, Nizami Gəncəvini “Gəncədən olan türk” adlandırmasından sonra İran dəfəllərlə Stalinə məktub yazaraq Nizaminin İran şairi kimi adlandırılmasını tələb edirdilər” faktı fars şovinizminin türklərə, o cümlədən Şimali Azərbaycan türklərinə açıq düşmənçiliyinin tarixi Azərbaycanın işğalçı Ermənistan üzərində 44 günlük müharibəsinin sonundakı qələbəindən sonra deyil, əslində 1925-ci ildə ingilislərin köməyi ilə edilən hərbi çevriliş nəticəsində, şovinst fars mehtəbaşı Rza Pəhləvinin Qacar yurdunda hakimiyyətə gətirildiyi gündən də əvvəl, türkə gizli düşmənçiliyi isə ən azı farsların, fars dili və şeə təriqətinin türk şahlarına sırıdıqları dövrdən başladığını sübut edir.

I Pyotrdan sonra almanların rus ad və soyadları altında Rusiya taxtı-tacında oturduqları alman çarların vasitəsilə Osmanlıya və Qacar türk dövlətlərinə qarşı apardığı böyük müharibələrlə, bu türk dövlətlərini əhəmiyyətli dərəcədə gücdən saldıqdan sonra, I dünya müharibəsində Osmanlıya qarşı təşkil etdikləri səlib müharibəsində, əlavə olaraq ölkə daxilində təşkilatlandırır, silahlandıraraq ermənilər vasitəsilə 15 aprel 1924-cü ildə hərbi

çevriliş edərək bu türk dövlətini bu günə mövcud olan sərhədlərdə erməni dövlətinə çevirmək məqsədləri baş tutmasa da, 1925-ci ildə hərbi çevriliş vasitəsilə Qacar yurdunu fars dövlətinə çevirməklə XX əsrdə mövcud olan iki türk imperiyasının mövcudluğuna son qoya bildilər. Son yüz il ərzində Türkiyədə Ərdoğan hakimiyyətə gələnə qədər Qərb alyansı Türkiyəni, farslar Qacar yurdunu, Rusiya dünya türklərinin həm əhali, həm də ərazi baxımından ən böyük hissəsini müstəmləkə olaraq öz əsarətində saxlamışlar. 31 il öncə SSRİ dağıldıqdan sonra Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkmənistan fələn müstəqillik əldə etməsinə baxmayaraq, bu günə qədər ayrı-ayrılıqda onlardan güclü olan Rus imperiyasının hərbi, iqtisadi, siyasi, diplomatik və s. sahələrindəki güclü təzyiqlərindən hələ də yaxa qurtara bilmirlər. Son 98 il ərzində 53 il şovinist fars Pəhləvi sülaləsinin, 45 ilə yaxın isə şovinist fars molla – faşist rejiminin Qacar yurdunda türk milli mənləyinə son qoyulmasını hədəfləyən, bəşər tarixində ən vəhşi üsullarla qətliama məruz qoyulan türk toplumu, bu gün də milli azadlıq uğrunda çoxsaylı şəhidlərinin, zindanlarda vəhşi işgəncələrə məruz qalan övladlarının olmasına baxmayaraq, mücadiləni davam etdirməkdədir.

Türk düşmənlərinin ayrı-ayrı türk toplumlarına qarşı törətdikləri cinayətlər, təpkilər müxtəlif bəhanə, şüarlar və üsullarla aparılsa da, bunların yekun məqsədi, hədəfi türk millətini əsarət altına alaraq milli sərvətlərini talan edib, özlərini bir millət olaraq məhv etməkdən ibarətdir.

1915-ci ildə Osmanlı üzərinə səlib müharibəsi təşkil edənlər bu gün də artıq türk mənləyinə, türklərin müstəqilliyinə qarşı səlib müharibəsi aparmaqdadır. Düzdür, bu müharibə, bu gün hələlik özünü hər yerdə birbaşa hərbi toqquşmada biruzə verməyə də, müharibə, hərbi müdaxilədən heç də az təhlükəli olmayan üsul və vasitələrlə aparılır. Səlibçilər bu müharibəni bu gün öz

müstəqilliyini bütün sahələrdə daha çox sərgiləyən Ərdoğan Türkiyəsinə və öz ərazi bütövlüyünü inadla qoruyan Şimali Azərbaycan Türk dövlətinə qarşı yönəlmişlər. Bundan başqa da, Türkiyə və Azərbaycan dueti **DÜNYA TÜRK BİRLİYİ** prosesinin əsas təşkilatçıları olmaqla bərabər, dünya türk birliyinin ərazi etibarilə bütövlüyünü təmin edə biləcək əsas amildir.

Türkiyədə Ərdoğanın hakimiyyətə gəlməsi ilə, ilk növbədə Qərbin Türkiyəni yarımüstəmləkə halından müstəmləkə halına gətirərək, Türkiyənin bir hissəsində kürd dövləti yaratmaqla, türk dünyasının bir daha dirçəlmək ümidinə belə son qoyulmasının qarşısı alınmış oldu.

Ərdoğan və onun komandası Qərbin və Rusiyanın silahlandıraraq ölkəni daim terrora məruz qoyan kürd qruplaşmalarını nəinki ölkənin içərisindən çıxardı, hətta İraqda, Suriyada, İranda Türkiyə ilə bilavasitə sərhəddə məskunlaşıb, daim ölkəyə silahlı hücumlar təşkil etmək imkanından məhrum edərək, ölkənin sərhəddindən uzaqlaşdıra bildi. Ərdoğan dünyanın əsas güc mərkəzləri tərəfindən təşkil edilən daxili terror, silahlı basqınlarla eyni zamanda ABŞ-ın uzun illər ərzində ölkədə şəbəkələndirib, himayə etdiyi **FETO** vasitəsilə öz nöqəri Fətullah Güləni hakimiyyətə gətirib, Türkiyəni öz müstəmləkəsinə çevirməsinin də qarşısını ala bildi. Bütün bu gərginlik və təpkiyərin fonunda Ərdoğan və komandası ölkənin hərbi sənayesinin inkişafında inqilab edilərək, Türk silahının dünya çapında görkəmli mövqeyə çıxmasına, ölkədə strateji əhəmiyyət daşıyan qaz yataqlarının kəşf edilərək onların işlənilməsini təmin etmək, Türkiyəyə daim düşmən münasibəti sərgiləyən, bugünkü dünya üçün həlledici strateji əhəmiyyət kəsb edən iri neft-qaz ehtiyatlarının sahibləri, onların ixracatçıları olan ərəb ölkələri ilə isti münasibətlər yaratmaqla bərabər, hidrokarbonların istehsalı və satışı üzrə on-

larla bir sıra müqavilələr bağlayaraq, Türkiyənin münasibətlərini müttəfiqlik səviyyəsinə qədər yüksəltmək, dünya ağalığı iddiasında olan Rusiya ilə Ukrayna arasındakı müharibədə, Ukrayna ilə tərəf olan Avropa, ABŞ arasında vasitəçi, əslində isə Türkiyəni arbitr statusuna çatdıran, son günlərdə ölkədə miqyas etibarilə indiyədək görünməmiş dağıdıcı zəlzələdə **RƏCƏP TAYİP ƏRDOĞAN** fenomeni sayəsində türkün bu fəlakətinə başda **AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ** rəhbərliyi və xalqı olmaqla bütün dünya türklərinin və başqa milli dövlətlərinin anında reaksiya verərək köməyə gəlməsi, Türkiyə də daxil olmaqla bütün dünya türklərinin milli, dövlət həmrəyliyi, birliyi və azadlığının **QARANTI** olacaq **TURAN**-ın bünövrəsi olan, **TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATININ** əsas memarı olması, XX və XXI əsr dünya türkləri tarixində Ərdoğanı bütövlükdə türk millətinin **II Atatürkünə** çevirmişdir. Bu gün **ƏRDOĞANIN** bütün dünya türklərinin **LİDERİ** olduğunu türk düşmənlərinin və onların ucuz “demokratiya” və s. sərsəmləmələri, pərdələnmiş yalanları vasitəsilə danmaq mümkün deyil. **MƏHZ** buna görədir ki, Qərbin “saman altından su yeridib”, məqamı gələndə türkün kürəyinə neştər sancan ermənilər və saxta “demokratiya” şüarı ilə Qərb üçün avtaba daşımaqla hakimiyyətə sahiblənmək istəyənlər, Ərdoğanın və komandasının illərlə fədakar səyi nəticəsində Türkiyə üçün yaratdığı inkişaf və türkün həm millət, həm də dövlət olaraq nəhənglənməsi prosesini parçalayaraq, təkcə Türkiyəni deyil, bütün dünya türklərinin taleyini qaranlığa, köləliyə sürümək istəyirlər. **Buna görə də Türk dövlətini müstəqil, vətəndaşlarını azad görmək istəyən hər bir kəsin, bu gün təkcə Türkiyə deyil, bütün türk dünyasının II Atatürkündən, Ərdoğandan başqa səs verə biləcəyi başqa namizədi yoxdur.**

Yuxarıda sadaladığım faktlar bu gün Türkiyədə saxta “demokratiya” şüarı altında formalaşdırdığı “altılıq” deyilən “müxalifət” qrupu, hətta “altımyıqlıq” olsa, onlar hamısı birlikdə Ərdoğanın ayaqqabısına yerləşə bilsələr belə, Ərdoğanın yerişini yeriməyə qadir deyillər. Qərbin təbliğ etdiyi “demokratiya” əslində demokratiya olmayıb, azadlığa, müstəqilliyə can atan zəif, kiçik, elmi-texniki, iqtisadi-ictimai inkişafın bu günkü tələblərindən geri qalmış millətlərin azadlıq, müstəqillik mücadiləsinə başçılıq edən millətsevər liderlərini hakimiyyətdən uzaqlaşdırıb, onların milli mübarizəsini başsız qoyduqdan sonra, milli şüuru olmayıb, öz şəxsi ambisiyalarını, hakimiyyət hərisliyini, millətin mənafeindən üstün tutan bir qrup vasitəsilə öz müstəmləkəsi durumuna gətirdiyi ölkənin vətəndaşlarını daha incə üsullarla və daha vəhşicəsinə istismar etmək üsuludur. Qərb demokratiyasının məddahları öz iddialarında Avropa ölkələrində və ABŞ-da insanların həyat səviyyəsinin başqa dövlətlərdən üstün səviyyədə olmasına istinad edirlər. Əslində bu üstünlük əsasən iki amil hesabına əldə edilir. Birincisi, bu dövlətlərin öz müstəmləkələri və yarımüstəmləkələrinin bütün təbii sərvətlərini müftə talan edərək daşıyıb öz ölkələrində emal etdikdən sonra, onu elə təbii sərvətlərini talan etdiyi ölkələrə hazır məhsul olaraq on dəfələrlə baha satmasından əldə etdikləri yüksək izafi dəyər hesabına və bu əlavə gəlir hesabına yeni elmi-texniki tərəqqinin nəticələrinin istehsalə tətbiq edilməsindən götürdükləri əlavə izafi dəyərin əldə edilməsi hesabına. Qərb “demokratiyası” məddahlarının heç biri bu müstəmləkələrin və yarımüstəmləkələrin əhalisinin Ərdoğan və komandasının uzun müddət bu dünya gücləri ilə və onların ölkə daxilində olan şəbəkələri ilə ağır mübarizəsi nəticəsində yarımüstəmləkə vəziyyətindən çıxardığı Türkiyə əhalisindən üstün yaşadığını iddia edə bilməz. İkinci, bu güclərin yuxarıda göstərdiyim mənbələr hesabına əldə

etdikləri əlavə gəlir hesabına güclü, ən yeni texnika və texnologiyalar ilə hazırlanmış silah və texnikalarla təchiz edilmiş ordu hissələri yaratmaqla, zəif millətlər və dövlətləri öz iqtisadi, siyasi maraqlarına tabe etmək üçün hərbi güc amilindən istifadə etməsidir. Son yüz il ərzində özü yarımüstəmləkə vəziyyətində olub, indi Ərdoğan və onun komandasının fədakarlığı hesabına müstəqilləşməkdə olan Türkiyənin Avropa dövlətləri kimi müftə qazanc gətirən müstəmləkələri olmayıb və bu gün də yoxdur. Hətta bu gün Türkiyənin öz ərazilərində olan karbohidrogen ehtiyatlarının kəşf edilib, istismar edilməsi, hərbi sənaye sahəsindəki gözəçarpan nailiyyətlərinə görə, türk düşmənlərinin Türkiyəyə müxtəlif formalı təpkiyə təşkil və tətbiq etməsi, Türkiyə dövlətinin güclənməsinin və deməli Türkiyə vətəndaşlarının daha yüksək səviyyədə yaşaması imkanını əngəlləmə cəhdlərindən başqa heç nə deyil. Bu gün Türkiyədə Ərdoğanın rəhbərliyi dönməsində baş vermiş və davam edən inkişafın qarşısının alınmasına mane olan əsas amil, Ərdoğan və onun komandasıdır. Ərdoğanı açıq döyüşdə məğlub edə bilməyəcəklərini yaxşı bilən irili-xırdalı bütün türk düşmənləri onu, Türkiyə vətəndaşı olan ermənilərin, kürd separatçılarının, Türkiyəni və onun vətəndaşlarını özlərinin hakimiyyət hərisliyi xatirinə Qərbin müstəmləkəsinə, köləsinə çevirmək istəyənlərin, cəmiyyətin şüursuz hissəsinin əli ilə, həm də əslində başqa dövlətləri daxilədən çökdürmək vasitəsi olan saxta, “demokratik seçki” adlandırdıqları mexanizm vasitəsilə məğlubiyyətə uğradaraq **TÜRKİYƏNİ DİZ ÇÖKDÜRMƏYİ HƏDƏFLƏYİRLƏR.** Bu günlərdə illər öncə Ərdoğanın Əfqanıstanda rus işğalçı ordusuna qarşı mərdlik və mətanətlə döyüşmüş səhra komandiri Gülbəddin Hikmətyarla birlikdə çəkdiyi şəkli elektron KİV-lərdə yayımlayaraq Türkiyə və başqa türk respublikalarında Talibanın

Əfqanıstanda yaratdığı mürtəcə dini rejimi qurmaq istəməsi kimi şərh etməklə, mütləq əksəriyyəti dünyəvi fəlsəfə və həyat tərzinə malik olan türk respublikalarının əhalisində Ərdoğana qarşı nifrət, ikrah hissi oyatmağa çalışanlar bilmir ki, bu gün türk dünyasının II Atatürkü olan Ərdoğanı belə ucuz, sadələvh üsullarla **TÜRK İNSANLARININ** gözündən sala bilməzlər. Birincisi, Gülbəddin Hikmətyar onun vətəninə işğal etmiş, o dövrün ən yırtıcı dövləti olan rus imperiyasının işğalçı qoşununa qarşı döyüşərək öz vətəninə istiqlalını əldə etmək və həmvətənlərinin rusların yerli vətən xainlərinin əli ilə qurduğu oyuncaq, satqın dövlətin qulu olmaqdan xilas etmək naminə vuruşan bir xalq qəhrəmanı idi. Onunla şəkil çəkdirmək vətəninə, millətinə azadlığını istəyən hər bir kəs üçün böyük şərəf idi. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, o zaman Ərdoğanın vətəni Türkiyə Qərbin yarımmüstəmləkəsi, türk millətinə əksər hissəsi öz milli torpaqları ilə birlikdə rus imperializminin əsarətində idi. Bu gün Ərdoğan təkcə Türkiyənin, türk vətəndaşlarının deyil, doğma vətəni olan bütün **TÜRK MİLLİ ƏRAZİLƏRİNİN və TÜRK MİLLƏTİNİN AZADLIĞI** uğrunda Gülbəddin Hikmətyardan qat-qat daha çox, **AĞILLA, İRADƏ, MƏTİNLİKLƏ** mübarizə aparır. Ərdoğanın Hikmətyarla o zaman çəkdirdiyi şəkil heç də islam dininin yayılmasının deyil, Ərdoğanın türk milli əraziləri və Türk milli azadlığı uğrunda bu gün mətanətlə apardığı **AZADLIQ MÜCADİLƏSİNİN** simvoludur. O ki, qaldı Ərdoğanın islam dininin daşıyıcısı olması, bu gün bu əmil ümumtürk Milli Azadlıq mücadiləsinə bir sıra baxımlardan, ən azı beynəlxalq əlaqələr baxımından dayaq nöqtəsi rolunu oynayır. Qərbin bu günə qədər müstəmləkə və yarımmüstəmləkə halında saxlayaraq, özünün strateji hədəflərinə uyğun yönəldib, idarə etdiyi Afrika, xüsusilə ərəb ölkələrinin daim Türkiyəyə düşmən münasibəti bəsləməsi heç bir sirr deyil. Tehranın şovinst fars faşizmi

rejiminin də Türkiyə və ümumiyyətlə bütün türklərə qarşı genetik nifrət bəsləməsi və altı ərəb ölkəsində böyük hərbi birliklər yaradıb ərəb ölkələrinə qarşı daim terror və təcavüz aktları həyata keçirməsi də məlumdur. Məhz Ərdoğanın islam dininin daşıyıcısı olması bu ərəb dövlətləri ilə Türkiyənin yaxın iqtisadi-siyasi münasibətlər qura bilməsində mühüm rol oynayıb ki, bu da təkcə Orta Şərqdə deyil, ümumiyyətlə beynəlxalq müstəvidə Türkiyənin mövqeyinin güclənməsində önəmli əhəmiyyət kəsb edib. Ərdoğanın Qərbin bir çox təpkilərinə baxmayaraq Rusiya ilə Türkiyənin iqtisadi-hərbi maraqları çərçivəsində yaxınlaşması da, iki dünya gücünün arasında Türkiyəyə qarşı hər hansı kəskin hərəkət imkanını neytrallaşdırmış olub.

İslam məsələsinə gəldikdə isə dünyanın indiki inkişaf səviyyəsində bütün ölkələrin az-çox şüurlu, fəlsəfi, siyasi, məntiqi, savadı olan insanları, təkcə islam deyil, XX əsrdə rus bolşeviklərinin yaratdığı materialist “bolşevizm” dini də daxil olmaqla istənilən hər hansı bir dinin həyatın real proseslərini əks etdirməyən uydurma olduğu ilə yanaşı, onun şüursuz, savadsız kütləni idarə etmək, başqa millətləri əsarət altına almaq üçün ideoloji vasitə, silah olduğunu yaxşı dərk edirlər. Texniki vasitələrin yaradılmasından başlayaraq, fiziki, kimyəvi, bioloji, ictimai proseslərin inkişafı və idarə edilməsində əldə edilən nailiyyətlər inkaredilməz halda sübut edir ki, insanlar həyatın bütün sahələrində baş verən prosesləri tanrıçılıq, dini və s. kimi mücərrəd, uydurma fəlsəfi düşüncələr əsasında deyil, ancaq elmi, o cümlədən elmi fəlsəfə ilə tədqiq və qiymətləndirmə əsasında düzgün, real nəticələr əldə edərək, daha yüksək inkişaf mərhələsinə çıxar, firavan həyat sürmək imkanı qazana bilirlər. Ərdoğanın bu gün yeritdiyi siyasətin əsas qayəsi, məqsədi bu günə ayrı-ayrılıqda mövcud olan türkləri bir yumruqda birləşdirib, türk dövlətlərinin iqtisadi, hərbi gücünü, dünyanı öz əsarəti altına almaqda israrlı

olan imperiyaların gücünə layiqli cavab verərək, türk millətinin müstəqillik, azadlığını qoruya biləcəyi hala gətirməkdir.

Din məsələsinin cəmiyyətdə ən optimal həll yolu mövcuddur və onu həll etmək o qədər də çətin məsələ deyil. Lakin cəmiyyətdə din məsələsinin düzgün həll edilməsinin yolu da böyük və bütün, ən azından iqtisadi, hərbi baxımdan dünya güclərinə müqavimət göstərə biləcək vahid **TÜRK DÖVLƏTİNİN** mövcudluğundan keçir. Bu gün Ərdoğanın, o cümlədən Türk Dövlətləri Təşkilatının fəaliyyətində buraxılan ən önəmli, strateji əhəmiyyət daşıyan **SƏHV**, Ümumtürk ədəbi dilinin yaradılıb tədris, tətbiq və təbliğ edilməsinə biganə yanaşmalarıdır. Belə ki, vahid, monolit, böyük və güclü türk dövlətinin yaradılması ancaq ümumtürk ədəbi dili əsasında yaradıla və bu dövlətin zəruri inkişaf sürəti və səviyyəsi təmin edilə bilər. Belə bir müstəqil, vahid və güclü türk dövləti yaradılmayana qədər dünya gücləri ayrı-ayrı təkpi, təzyiq, məcburiyyət vasitəsilə bizə, onlara sərf edən materialist və ya idealist ideoloji sistemlər qəbul etdirə bilərlər. Elə hazırda Tehranın fars rejiminin, Çinin, Rusiyanın əsarətində olan türklərə müxtəlif ideologiyaları qəbul etdirdiyi kimi. Hər hansı bir cəmiyyətdə dini uydurmaların ləğv edilməsi vaxt tələb edən bir məsələdir.

Dinin cəmiyyətdə ləğv edilməsinin birinci şərti, dinin dövlətdən ayrı olmasıdır ki, bu şərt Türkiyə daxil olmaqla bütün türk dövlətlərində mövcuddur. Yəni, bu gün türk dövlətlərinin heç biri dini əsaslarla idarə olunmur, onların hamısı dünyəvi anayasaya əsasən idarə edilən dünyəvi dövlətlərdir. Cəmiyyətdə dinin ləğv edilməsinin ikinci şərti isə dinin siyasi mövcudluğunun ləğv edilməsidir. Dini siyasətə, ideoloji, siyasi silaha çevirərək, cəmiyyəti bir-birinə antoqonist düşmən qruplara bölməklə, hakimiyyət iddasında olan insanların əlində barışmaz ideoloji-siyasi silaha çevirən amil dinin təşkilatı mövcudluğudur. Məsə-

lən, Azərbaycanda Qafqaz Müsəlmanları idarəsi, Pravoslav Kilsəsi, yəhudi Sinaqoqu və s. dini təşkilatlar hər biri leqal fəaliyyət göstərir. Onlar rəsmi şəkildə əhaliyə dini təhsil verir, dini təbliğ edir, vətəndaşların dəfn mərasimlərini dini qaydada, dini rituallarla keçirilməsini, sağ ikən dinc yanaşı yaşayan ölkə vətəndaşlarını başqa-başqa qəbristanlıqlarda barışmaz düşmənlər kimi, hər bir dini təşkilata məxsus olan qəbristanlıqlarda dəfn edir, həm də ölkənin anayasası və qanunlarına zidd olaraq yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlara gizli şəraitdə (çox zaman da evlərdə) dini təhsil verir, onları qanunsuz olaraq dini ayinlərin icrasına cəlb edir, hətta 5-6 yaşlı qız uşaqlarını nümayişkəranə hicaba bürüyürlər. Bütün bunlar, tolerantlıq, dini azadlıq, demokratiya şüarları altında edilir. Nəticədə Tehranın şovinist fars faşizminin “Mədəniyyət Mərkəzi” kimi təşkilatlar da daxil olmaqla ölkədə müxtəlif dini qrupların üzvlərindən ibarət cinayətkar, terrorçu, casus şəbəkələri təşkil etməklə, xarici ölkələr onlardan istədikləri təyinatlı əməllərdə istifadə edirlər. Əslində dinlər də, tanrıçılıq kimi hər bir insanın şəxsi fəlsəfi düşüncəsi olmalıdır. Hər bir vətəndaşın özünün şüur, savad, həyat təcrübəsinə uyğun olaraq düşünmək, hansısa fəlsəfi düşüncəyə malik olmaq hüququ olmalıdır və bu da ölkənin anayasasında birmənalı olaraq var. Həm də Şimali Azərbaycan Respublikasında həm dövlət, həm də vətəndaşlar tərəfindən hər bir vətəndaşın bu hüququnun qorunmasına heç bir maneə törədilmir. Öklədə ümumi tolerantlıq şəraiti yaradan da məhz bu amildir.

Güclü ölkələrin saxta “demokratiya”, “dini azadlıq” şüarı ilə ölkə rəhbərliyinə göstərdiyi təpkiləri yumşaltmaq, xatirinə biz öz əlimizlə, dinlərin təşkilati mövcudluğunu təmin etməklə, bütün dinləri siyasətə çevirir, sonra da onların yaratdığı fəsadlara qarşı qəhrəmancasına, həm də çox böyük itkilərə məruz qalmaq hesabına, mübarizə aparmalı oluruq. Bütün hallarda da dinlərin ideoloji, mənəvi cəhətlərdən parçaladığı cəmiyyətin fəsadlarının

ağırlığını çiyimizdə daşıyaraq, onların cəmiyyətdə yaratdığı çatları qaynaqlayaraq cəmiyyəti bütöv, vahid bir orqanizm halına gətirə bilməməkdən başqa, bizi inkişafa aparmalı olan elmi potensialdan da məhrum olaraq, başqa güc mərkəzlərinin əlində oyuncağa, yemə çevrilirik. Buna görə də ölkədə bütün dinlərin təşkilati mövcudluğu qapanaraq, elmi əsası olmayan hər hansı bir ideologiyanın tədrisinin, təbliğinin ciddi qadağan edilərək, eyni zamanda hər bir vətəndaşın vicdan azadlığı təmin edildiyi hər hansı cəmiyyətdə, uydurma ideologiyaların tədricən, lakin dönmədən aradan çıxması qaçılmaz labüdlükdür. Bu baxımdan bu gün Ərdoğanın islam dininin daşıyıcısı olması, Türk Milli Dövlətlərinin müstəqilliyi və Türk Milli Azadlıq hərəkatının hədəflərinə nail olmağa heç bir maneə törətmir. Buna görə bu gün bütün dünya türklərinin **OLUM ya ÖLÜM** məsələsinin Türkiyədəki seçkilərdə həll ediləcəyi bir vaxtda türk xalqının deyil, türk düşmənlərinin, o cümlədən ermənilərin, kürd cinayətkar qruplaşmalarının, fars faşizminin və onlar kimi türk düşməni olan daha güclü ağalarının arzu və məqsədlərini həyata keçirməyə çalışan nöqərləri olan “altılığın” cinayətkar məqsədləri haqqında susub, Ərdoğanın islam dininin daşıyıcısı olmaqda, Hikmətyarlarla birlikdə şəkil çəkdirməkdə süçlamaq, ya türk düşməni, ya da ki, siyasət meydanında **UZUNQULAQ** olmaq deməkdir.

Yəqin ki, milliyyətdən, peşəsindən, ictimai mövqeyindən və sairədən asılı olmayaraq Türkiyə vətəndaşı olmasından şəraf duyanlar, Türkiyəni, Azərbaycan vətəndaşlarının ermənilərlə 44 günlük savaşda bir nəfər olaraq birləşib qarşı düşməyə qalib gəldiyi kimi, 14 may 2023-cü il seçkilərində Ərdoğanla bir can olaraq birləşib, **ƏDALƏTİN, AZADLIĞIN və MÜSTƏQİLLİYİN** qələbə çalmasına nail olacaqlar. Ərdoğanın prezidentliyə namizədliyini müdafiə edənlər dilindən, dinindən və sairədən asılı olmayaraq, təkcə Türkiyədə deyil, bütün türk dövlətlərinin

ərazilərində türklərlə dinc yanaşı yaşamaq istəyən milli azlıqların azad və asudə yaşamaq hüququnu müdafiə etmiş olurlar.

Bu gün dünya türklərinə düşmən münasibəti bəsləyib, özlərini “demokratiya”, “ədalət” carçıları, müdafiəçiləri elan edən Fransa və onun prezidenti erməni Makronla bərabər bütün avropa parlamenti daim ilk fürsət düşən kimi özlərinin türk mənliyinə, türk millətinə, türk dövlətlərinə düşmən münasibətlərini sərgiləyirlər. Rusiyanın birbaşa iştirakı ilə Azərbaycanın ərazilərinin 20%-ni 30 il işğal altında saxlayıb, tarixi abidələrini, yaşayış məskənlərini, mədəni, dini abidələrini yer üzündən yox edilib, bu müddət ərzində yeraltı və yerüstü sərvətlərini Ermənistanı, İrana daşıyıb, Xocalıda, başqa yaşayış məskənlərimizdə türk əhaliyə qarşı qətlə törədən ermənilərə gözün üstündə qaşın var deməyən Fransa, ABŞ, digər Avropa dövlətləri, bu gün də Azərbaycanın 8 yaşayış məskəni işğal altında saxladığına, bütün dünyanın, o cümlədən, BMT, Avropa dövlətləri, Avropa parlamenti, hətta Ermənistanın belə Azərbaycanın suveren ərazisi olaraq bu gün də tanıdığı ərazilərdə Ermənistanın silahlı qüvvələrinin, eləcə də Qarabağa başqa ölkələrdən daşıyıb gətirdikləri bir ovuc silahlı erməni quldur və terrorçu dəstələrinin çıxarılmasını deyil, əksinə, onlara heç bir maneə və yoxlama aparılmadan Azərbaycanın təbii sərvətlərini qanunsuz olaraq Ermənistanı, İrana daşınmasına, bu ərazilərə Rusiyadan, Hindistandan, İrandan silah, sursat daşıyaraq, Azərbaycanın dinc əhalisi yaşayan ərazilərini minalamaq, atəşə tutmaq üçün şərait yaradılmasını tələb edirlər. Avropa Parlamentində Baş erməni vəkili kimi çıxış edən başda Fransa Prezidenti Makron olmaqla Fransa dövləti coğrafi cəhətdən Fransa ərazisi ilə heç bir quru sərhəddi olmayıb, yüz illər ərzində öz milli müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparan **Korsikalılara** nəinki milli müstəqillik, hətta yerli debatlarında öz ana dilindən istifadə edilməsini belə qadağan edir. Həm də bu yeganə və təsadüfə hal olmayıb Qərb dövlətlərinin “demokratiya”, “Azadlıq”, “Ədalət” kimi saxta şüar və iddialarının məzmun və

mahiyyətini təşkil edən əsas ünsürlərdir. Avropa Parlamenti Azərbaycan və Türkiyəni öz torpaqlarında terrorçu, quldur və işğalçı dəstələrini qanuni ərazilərindən təmizləməsini “blokada”, “genosid” kimi qiymətləndirdiyi haldı, Azərbaycanın Zəngəzur mahalının qanunsuz olaraq ermənilərə verməklə Naxçıvanı blokadaya alan rus dövlətinə, nə də Azərbaycanın qanuni öz torpağı olan Zəngəzurdan Naxçıvana yol vermək istəməyən erməni dövlətinə, heç irad belə tutmur. Ermənilər Xocalı qətləmi törədən zaman Roma Papasının Ermənistanın baş keşişinə zəng edib, onu qətləmi münasibəti ilə təbrik etməsi, – “Mən orada olsaydım onların (yəni, qətləmin təşkilatçıları və icraçıları olan terrorçuların – Ş.Q.) **ƏLİNDƏN ÖPƏRDİM**” – sözlərini yada belə salmayan Avropa Parlamentinin **“demokratları”** Azərbaycanın silahsız, dinc nümayiş vasitəsilə erməni terrorçu və quldurların ərazimizə silah daşınmasına, ərazilərimizin maddi sərvətlərinin vəhşicəsinə talanıb, xaricə daşınmasına etirazını isə “genosid” adlandırırlar. Ən acınacaqlı hal da budur ki, bu gün Türkiyədə də bu türk düşmənlərinin nöqərləri olan “altılıq” da, həmin saxta şüarlar altında sadə Türkiyə vətəndaşlarını türk düşmənlərinin əsarətinə sürükləməyə çalışırlar. Öz tarixi milli torpaqlarında yaşayıb, sadəcə olaraq ingilis əsarətindən azad olmaq üçün bir neçə milyonluq Şimali İrlandiyalıların uzun illər apardığı mübarizəni ən sərt forma və vasitələrlə qarşısını alan İngiltərə və aborigen millət olan hindulara qarşı 200 il ərzində törətdikləri cinayətləri kənara qoysaq belə ingilis dövləti olan və yerli millət olan hindular, nə də vaxtilə qul olaraq afrika ölkələrindən daşıyıb gətirdikləri zəncilərə nəinki milli, faktiki olaraq heç fərdi insan hüquqlarını da tanımayan ABŞ, 1925-ci ildə Qacar dövlətində həyata keçirdikləri hərbi çevriliş vasitəsilə şovinst fars Rza Mehtərbəşinin despotik rejimini Qacar yurdunun sahibləri olan türklərin və o coğrafiyada yaşayan digər millətlərin boğazına ilan kimi sarıdı. 53 il ərzində ingilislərlə dünya ağalığı

uçrunda mübarizədə əsas rəqibi olan ruslar, ingilislərin Avropadakı rəqibləri fransızların köməyiylə Mehtarbaşı ailəsi hakimiyyəti devrilərək hakimiyyətə 6-cı əsrin yadigarı, eksponatı olan vəhşi şovinist fars şübiyyə faşisti R.Xomeyni gətirildi. Bu gün də şovinist molla faşizminin son 44 il ərzində Qacar yurdunda yaşayan milli azlıqlarla birlikdə ölkə ərazisinin həqiqi sahibi olub, 86 milyonluq ölkə əhalisinin 60 milyonuna qədərini təşkil edən **TÜRK MİLLƏTİNİ** şovinist fars faşizminin əsarətində saxlamağı hədəfləyən ingilislər mollaların saysız-hesabsız, böyük və geniş miqyaslı cinayətlərindən səbr kasası dolmuş xalqdan sui-istifadə etməklə, 1978-ci ildən bəri ABŞ-da bəslədikləri Mehtarbaşı nəslinin nümayəndəsi, bala nökrəçə, qatı fars şovinizminin daşıyıcısı Rza Pəhləvini hakimiyyətə gətirməyə hazırlayırlar. İngilislərin və başqa türk düşmənlərinin bu hazırlığı da türk dünyasını kiçik hissələrə bölünmüş halda, əsarətdə saxlamaq niyyətinin tərkib hissəsidir. Türkiyədə bütün türk dünyasını birləşdirib gücləndirmək, onun azad və müstəqil olması üçün möhtəşəm işlər görməkdə olub, haqlı olaraq bu gün bütün türk dünyasının şəriksiz lideri olaraq qəbul edilən sayın Rəcəb Tayyib Ərdoğanın başladığı işləri yarımçıq qoyaraq, Türkiyənin özünü də müstəmləkə vəziyyətinə qaytarmaq məqsədilə türk düşmənlərinin təşkil etdiyi “altılığa” səs verən hər bir Türk dövləti vətəndaşı bilməlidir ki, özünün, övladlarının, ümumiyyətlə gələcək nəsillərinin **QUL EDİLMƏSİNƏ** səs vermiş olur.

Tehranın şovinist molla faşizminin əsas güvənc yeri olan **SEPAH**-ın özünün teleqram kanalında Zəngəzur dəhlizi ilə bağlı xəritə və, – “Sünik canımızın bir parçasıdır” – bəyanatı, artıq hakimiyyətdə qala bilməyəcəyini dərk edən Tehranın şovinist şiə mollalarının hakimiyyətdə qalmaq, ən azından özlərinin təhlükəsizliyinə təminat almaq üçün bir neçə güc mərkəzi ilə intensiv danışıqlar aparan nümayəndələri, ingilislərin əsas şərtlərindən biri olan, “Səudiyyə Ərəbistan ilə münasibətləri normallaşdırmaq”

üçün danışıqlar aparması görüntüsü sərgiləyir. Hansı ki, min il əvvəl ərəblərə qarşı mübarizə məqsədilə, islam daxilində şiə təriqəti yaradıb, əlinə ilk fürsət keçən kimi altı ərəb ölkəsində böyük hərbi qruplaşmalar təşkil etməklə, bu günə qədər 500 mindən çox ərəbi qətlə yetirən, bu ölkələrdə öz hegemonluğu xatirinə daim sabitsizlik yaradan fars faşizmi heç vaxt nə müsəlmanlara, nə də türklərə dost ola bilməz. Şiə fars faşizmi Səudiyyə, Türkiyə və s. ilə danışıqlar aparmaqla hakimiyyətdə qaldıqları müddəti bir qədər uzadıb nüvə silahı əldə etdikdən sonra yenidən baş qaldırmağa çalışırlar. Ən pis halda isə özlərinə ingilislərdən təhlükəsizlik təminatı almaqla hakimiyyəti, ingilislərin namizədi olan Rza Mehtərbəşinin nəvəsinə təhvil vermək niyyətindədirlər. Türkiyə ilə danışıqlar aparmalarının məqsədi isə Səudiyyə-Türkiyə, İsrail-Türkiyə, Azərbaycan-Türkiyə, hətta Pakistan-Türkiyə münasibətlərində soyuqluq yaratmaqla, Naxçıvan, Türkiyə ilə, Azərbaycan arasında Zəngəzur dəhlizinin açılması məsələsində, Türkiyə ilə İraq, Suriya və öz ərazilərində fəaliyyət göstərən kürd separatçıları ilə mübarizədə Türkiyəni yaxın müttəfiqlərindən ayıraraq tək etməklə məqsədi güdür. Bunu Abdullahiyanın Mövlud Çavuşoğlu ilə görüşündə, – “Sionistlərin Qafqazda mövcudluğu regionun sülh və sabitliyinə ciddi təhlükədir” – iddiası da sübut edir. Avropalılar erməni, fars şovinizminin, özlərinin cinayətlərini görməzdən gəlib, Azərbaycanın, Türkiyənin haqlı, ədalətli, qanuni addımlarını mövcud olmayan “blokada”, “genosid” adlandırdıqları kimi, Abdullahiyan da altı ərəb ölkəsində, Qarabağda, Türkiyə sərhəddində erməni və kürd terrorçuları ilə bərabər fars faşizminin törətdikləri cinayətləri görməzdən gəlib, Qafqazda olmayan sionizmi axtarmaqla kim olduqlarını nümayiş etdirir. Hətta bu gün SSRİ dağıldıqdan sonra, ölkədə normal iqtisadi-ictimai quruluş qurub, yaxın-uzaq ölkələrlə beynəlxalq normalara uyğun iqtisadi-siyasi münasibətlər quraraq sürətlə inkişaf etmək əvəzinə, özünün iqtisadi, hərbi, elmi-texniki gücünə uyğun olmayıb, bütün dünyanı nüvə silahı ilə hədələməklə

rus imperiyasını 30 il əvvəldə olan sərhədlərdə bərpa etməklə, yənidən dünya ağalığı həvəsinə düşən Rusiya, Türkiyənin simasında tamamilə məhv olmamaq üçün yeganə nəfəsliyinə qarşı münasibətlərində də səmimi deyil. Rusiyanın Türkiyə və başqa türk respublikalarına qarşı atdığı bütün addımlar, onun türklərlə səmimi, bərabərhüquqlu və hər iki tərəfin maraqlarına cavab verəcək maraqlar üzərində qurulacaq münasibətlər deyil, keçmiş SSRİ tərkibində olmuş türk respublikaları ilə bərabər Türkiyəni də öz təsir dairəsinə salmaqla bütün türk dövlətləri üzərində hegemonluq etmək məqsədini ortaya qoyur. Həm də, bu işdə Rusiya imperiyasının yüz ildən bəri türkləri ərazi cəhətdən parçalamaq və türklərə qarşı təzyiq, terror, casusluq vasitəsi olaraq ermənilərdən aktiv istifadə etmək niyyətini də biruzə verir. Bütün bunlar bir daha sübut edir ki, **TÜRKÜN TÜRKDƏN BAŞQA DOSTU YOXDUR!** Bu gün bu dostluğun zirvəsində isə ƏRDOĞAN şəxsiyyəti durur. Başqa millətlər və milli dövlətlərlə münasibətləri isə ancaq qarşılıqlı maraqlar çərçivəsində və bu maraqların ömrü hüdudunda, lakin türk aqillərinin, – “İtlə dostluq et, ancaq çomağı əlindən yerə qoyma”, məsləhətinə uyğun “dostluq” etmək olar. Yəni, Türk demişkən, – “İlanın ağına da lənət, qarasına da”, o cümlədən, türkü, türk düşmənlərinə qul, etmək istəyən, türk düşmənləri olan “altılığa” da.

Şapur Qasimi

20.03.2023

*“Təzadlar” qəzetinin 11.04.2023-cü il
sayında çap edilib*

<https://tezadlar.az/index.php/en/agenda/16840-turki-y-ni-n-2-ci-ataturkun-s-s-veri-lm-li-di-r-ki-1-ci-yazi>

<https://tezadlar.az/index.php/en/politics/16845-tirki-y-d-ki-secki-ni-n-i-siginda-gorun-nl-r-3-ci-yazi>

BALA PƏHLƏVİNİN BAŞI KİMİN NOXTASINDADIR?

Bu günlərdə İsrail parlamentinin 32 deputatının Güney Azərbaycanla bağlı ölkənin Xarici İşlər Nazirliyinə müraciəti çulunun rəngindən asılı olmayaraq türk millətinin ən qatı düşmənlərindən biri olan şovinst fars faşizminin bütün nümayəndələrinin, o cümlədən 1925-ci ildə ingilislərin vasitəsilə hərbi çevriliş edərək, Qacar türk yurduna sahibləndikdən sonra, orada 1274 il ərzində hökmüranlıq etmiş türklərə qarşı 53 il ərzində vəhşi terror və qətliaamlar törətmiş Rza Mehtərbəşinin özü və oğlu xislətli nəvəsi, ingilislərin ABŞ-da “ehtiyat texniki hissə” kimi bəsləyib saxladığı şovinst fars faşizminin tipik nümayəndəsi olan, bala nökrə Rza Pəhləvinin üzündəki “demokrat” pərdəsini cırılmağa vadar etdi. Bir neçə ay öncə bu gün onun babası Mehtərbəşinin 1935-ci ildən başlayaraq Qacar türk yurdunu İran adlandırmasından istifadə edərək, bu coğrafiyada torpağın əsil sahibləri olub, ölkə əhalisinin 60 faizini təşkil edən TÜRKLƏRİN rəğbətini qazanmaq məqsədilə mətbuata, – “İranda Azərbaycanlılara hörmət edilməlidir”, – demişdi. Bu ifadə, ölkənin tarixinə, əhalisinin etnik və say tərkibinə, bu etniklərin ölkənin həyatında roluna, eləcə də, ölkədə sayı 10-12 milyondan çox olmayan, lakin 1274 il onları qoynunda bəsləyən türklərə xəyanət etmək sayəsində bu coğrafiyada yaşayan 11 (on bir) millətin boğazına ilan kimi sarılıb, onları adi insan və milli hüquqlarından məhrub edib, ən vəhşi üsullarla assmilyasiyaya məruz qoymasını bilməyənlərə və xəbəri olub bilmək istəməyənlərə demokratik bir adamın türk millətinə qarşı Tehranın şovinst fars molla rejiminin törətdiyi daim və irimiqyaslı cinayətlərinə qarşı etiraz kimi görünə bilər. Yəni bu ifadə ilə bala Pəhləvi bu gün İran adlanan coğrafiyanın türklər və qismən (Ərəbistan səhrasının bir hissəsi) ərəblərə məxsus olan milli ərazilərini fars milli əraziləri elan

edərək, öz milli ərazilərində yaşayan bu millətləri fars milli dövlətçiliyinin əsarəti altında saxlamaq iddiasını ortaya qoyur. Bunu isə ancaq mütləqiyyət idarəsi üsulu ilə etmək olar, Qərb, əsasən də ABŞ bu coğrafiyada ərəblərin, xüsusilə də türklərin öz milli ərazilərində müstəqil milli dövlətini qurmasını qətiyyənlə istəmir. Bunun ən əsas səbəbi də, bu ölkədə türklərin öz milli torpaqlarında müstəqil dövlət qurması halında bütövlükdə türk dünyasının quru ərazilərinin Vahid Türk Ərazisi olaraq bütövləşməsidir. ABŞ isə bunun əksinə olaraq İraqda qurduğu kürd dövlətinin ərazisini zolaq halında Cənubi Azərbaycan, Suriya ərazisinə uzatmaqla Türkiyənin Şimali Azərbaycan və Orta Asiya türklərindən coğrafi cəhətdən ayıraraq türkləri millət və dövlət olaraq birləşib, bütövləşməyə qoymayaraq, onları parçalanmış halda əsarətdə saxlamağı hədəfləyirlər.

Bu həm də onu hakimiyyət başına gətirmək istəyənlərin onun anasının türkəsilli olmasını vurğulayaraq bundan irəli gələn türk milli təəssübkeşliyi, eləcə də atasının və babasının türklərə qarşı törətdikləri, bugünkü Tehranın şovinist fars molla rejiminin törətdiyi cinayət və qətlamlardan geri qalmayan cinayətlərinə görə peşimançılıq və xəcalət hissesindən doğan bir yanaşma kimi görünə bilər. Onun İsrail knesetinin 32 üzvünün Cənubi Azərbaycan türklərinin tapdalanan insan və milli hüquqlarının beynəlxalq norma və qanunlara uyğun olaraq qorunmasına yardım edilməsi məqsədi ilə Xarici İşlər Nazirliyinə müraciət etməsinə göstərdiyi reaksiya və İsrail parlament üzvlərinin öz müraciətini dərhal geri götürməsi bir çox məsələləri çox dəqiq aydınlaşdırdı.

Rza Pəhləvi bu müraciətin İranın ərazi bütövlüyünə qarşı atılan addım olaraq qəbul olunmaz hərəkət kimi dəyərləndirib. Qərribə olan həm də burasıdır ki, o bu müraciəti İranın bu günkü hakimiyyətinin maraqlarına uyğun olduğunu iddia edib.

Birincisi, bala Pəhləvi faşist babasının 1935-ci ildə qacar türk yurdunu İran adlandırmasının məqsəd və səbəbini çox yaxşı bilir. Yəni, İran sözü nə ərazi adı, nə də millət adı deyil. İran termininin mövcudluğu Hind-Avropa dilləri qruplarından biri olan farsdilli dil qrupuna verilən addan başlanır. 1935-ci ildə Qacar yurdunun türk milli ərazisi olduğunu bütün dünyaya, o cümlədən türklərə unutdurmaq, insanların zehində bu ərazinin fars milli ərazisi olması, haqqında saxta fikirin süni yolla formalaşdırılmasına yönələn mənhus bir tədbirdir. Belə ki, bu gün İran dedikdə, bu məsələlərin tarixini bilməyənlərdə fars milli torpaqlarında qurulub, mövcud olan fars dövləti kimi qavranılır. Bu günə şüar şəklində, lakin reallıqları əks etdirməyən dekorativ beynəlxalq hüquq normaları beynəlxalq güc mərkəzlərinə bu şüarlardan sui-istifadə edərək beynəlxalq müstəvidə bütün məsələləri cəngəllik qanunları əsasında zor tətbiqi vasitəsilə obyektiv və ədalətli şəkildə yox, məhz öz maraqları çərçivəsində həll edirlər. Tarixdə, bu günümüzdə buna istənilən sayda nümunələr, faktlar mövcuddur. Elə son 200 ildə Şimali Azərbaycan türk torpaqlarının rus imperiyası tərəfindən başqa millətlərə peşkəş edilməsi, bu ərazilərdə təkcə min illər boyunca mövcud olan türk milli maddi, mədəni abidələrinin deyil, eləcə də türk milli mənliliyinə son qoyulmasını, son 100 ildə Cənubi Azərbaycanda şovinst fars faşizminin türk milli mənliliyinə son qoyulması üçün əməllərində şovinst rus faşizmindən daha mənhus əməllərə rəvac verməsini göstərmək olar. İsrail knessetinin 32 üzvünün Cənubi Azərbaycan türklərinin özünün doğma ərazilərində şəxsi və milli hüquqlarının qorunmasına yönəli müraciətinə cavab olaraq bu müraciətin “İran dövlətinin sərhədlərinin pozulması” olaraq beynəlxalq normalara zidd olduğunu deməsi, əslində Qacar Türk yurdunda qanunsuz olaraq qurulmuş şovinst fars hakimiyyətinin qorunması məqsədini güdüb, nə demokratiya, nə

də anasının türk əsilli olmasından, doğan hiss olmayıb, onun ata-babası kimi şovinst fars faşizminin tipik, qatı nümayəndəsi olduğunu ortaya qoyur.

Bala Pəhləvi, – “Bu gün mən Yerusəlimdəki dostlarımıza özümün və həmvətənlərimin narahatlığını bildirdim”, – deyərək, həm də İsrail dövlətinin məsələyə aydınlıq gətirməsini, İran-İsrail xalqları arasındakı dostluğa kölgə salan bu hərəkət barədə açıqlama verməsini xahiş edib.

O “özümün və həmvətənlərimin” deməklə özünün “vacib, ölkə üçün məsuliyyət daşıyan bir şəxs” və bu gün İran adlanan ərazinin isə fars milli ərazisi, farsların vətəni təsəvvürünü yaratmaqla bərabər, özünü bütün ölkə əhalisini, ən azı bütün farsları təmsil edən persona olaraq təqdim edir. Hansı ki, bu ölkənin 86 milyon əhalisinin 60 milyonunu təşkil edən türklər, sayı 3-4 milyonla hesablanan kürdlər, bəluclar, ərəblər öz müstəqil dövlətlərin yaratmaqla şovinst fars faşizminin əsarətindən xilas olmaqla israrlıdırlar.

İkincisi, onun İsrail dövlətinin bu məsələyə aydınlıq gətirməsini istəməsi Qərbin, xüsusilə ABŞ-ın xüsusi xidmət orqanlarının onu hakimiyyət başına gətirəcəkləri barədə ona ciddi vədlər verildiyindən xəbər verir. Bunu həm də onun, bu məsələnin “İran-İsrail xalqları arasındakı dostluğa kölgə salan hərəkət” adlandırması da, özünü artıq dövlət başçısı olaraq gördüyünü sübut edir.

Bala Pəhləvinin bu bəyanatından sonra İsrail parlamentinin üzvlərinin öz təklifini geri götürməsi də bir çox məsələlərə aydınlıq gətirmiş olur.

Belə ki, Tehranın molla rejiminin İsrail dövlətini yer üzündən siləcəyi ilə hədələməsi, Qərbin, o cümlədən ABŞ-ın karbohidrogenlərə tələbatının əsas təminatçısı, dünya ağılığı müstəvisində onun hərbi, iqtisadi, siyasi proseslərdə strateji “bostanı” olan

ərəb ölkələrində böyük hərbi birləşmələr yaradıb bu bölgələrdə daim hərbi toqquşmalar, siyasi sabitsizlik yaradıb, nəinki ABŞ-ın, bütövlükdə Qərbin bu regionda maraqlarına, hətta mövcudluğuna belə ciddi təhlükə yaratmaqla bərabər, üstəlik nüvə silahı əldə etməsinin bir addımlığında olması, “ərəb məhəlləsində” ABŞ-ın forpostu olan İsrailin Azərbaycan və Türkiyə ilə isti münasibətlərin qurulmasında mühüm rol oynadı. Buna baxmayaraq heç kimi, heç bir dövləti, heç bir milləti, bütövlükdə hətta özünün məxsus olduğu fars millətini belə rəsmən təmsil etməyib, sırası ABŞ vətəndaşı olan bala Pəhləvinin “xahişi” ilə İsrailin parlamentinin 32 üzvünün imzaladığı obyektiv, ədalətli, fərdi və milli hüquqların beynəlxalq hüquq normalarının bütün müddəalarına uyğun olan müraciətinin operativ olaraq geri götürülməsi göstərirkə, Tehranın molla rejimini aradan götürərək, yerinə bala nökarçəsi Pəhləvini gətirməklə Qacar Türk yurdunu təkcə türklər üçün deyil, həm də bu coğrafiyada yaşayan 11 millətin nümayəndələri üçün Bala Pəhləvinin istibdadı altında xalqlar həbsxanasına çevirməklə, ABŞ bu ölkəni öz müstəmləkəsinə çevirmək məqsədində ciddi və qərarlıdır. Digər tərəfdən bu günlərdə Tehran rejiminin müxtəlif dövlətlərin bayraqları altında neft və digər yüklər daşıyan ABŞ-a məxsus gəmiləri həbs etməsi ABŞ, İsrail və Tehranın molla rejiminin qarşıdurması deyil, prosesin dünya ağılığı iddiasında olan beynəlxalq güclərin arasında gedən mübarizə prosesinin üzvü bir hissəsi olduğunu sərgiləyir. Çünki, Tehran rejimi tək və özbaşına ABŞ və İsrailə, əslində isə istər iqtisadi, istərsə də hərbi cəhətdən dünyanın ən böyük gücü olan NATO ilə özünü labüd məhvə aparan belə bir qarşıdurmaya getməyə cürət edə bilməzdi. Əgər biz dünya ağılığı iddiasında olan dünya güclərinin bu strateji mübarizəsinin digər seqmentilərinin Suriya, Ukrayna və Qarabağdakı proseslər olduğunu nəzərə alsaq dünya güclərinin hər birinin bütün

mübarizə seqmentlərində proseslərin gedişini hansı istiqamətə yönəltməyə ısrarla cəhd edəcəyini düzgün proqnozlaşdıraraq Türk milli, o cümlədən, Azərbaycan maraqlarının etibarlı qorunması üçün vaxtında gücümüz çatan real tədbirlər hazırlayıb, reallaşıdır bilərik.

May ayının 14-də Türkiyədə keçirilən seçkilərdə də dünya gücləri arasında gedən mübarizə və onların Türk Milli Birliyinə, ümumiyyətlə türk millətinin müstəqilliyinə olan münasibətlərinin xarakteri özünü çox aydın biruzə verir. Belə ki, son iyirmi ildə Türkiyənin iqtisadi, texniki cəhətdən əhəmiyyətli dərəcədə güclənməsi, SSRİ-nin xarabalıqları üzərində şərti azad olan Türk dövlətlərinin dünya iqtisadiyyatında müəyyən dərəcədə əhəmiyyətli amilə çevrilməsi, Türkiyənin və digər Türk dövlətlərinin öz milli maraqlarına uyğun iqtisadi, texniki, hərbi siyasət yeritməsi cəhdləri artıq tək-cə dünya ağılığı iddiasında olan gücləri deyil, bütün türk düşmənlərini hərəkətə gətirmişdir. Türkiyədəki seçkilərdə türk düşmənlərinin bu günə türk dünyasının lideri olan Ərdoğanı hakimiyyətdən uzaqlaşdırmaqla, eyni zamanda Türk dövlətlərinin lokomotivi olan Türkiyəni, süni sürətdə yaradıb idarə etdikləri “altılıq” vasitəsilə ələ keçirib, artıq bütün dünyada alovlanmağa başlayan Türk Milli Oyanışı prosesini qapamaqla bütün dünya türklərini parçalanmış halda, əsərdə saxlamağı hədəfləyirlər. Bu gün İran adlandırılan Qacar Türk yurdunda Qərbin şovinist fars faşizminin qatı nümayəndəsi Bala Pəhləvini hakimiyyətə gətirmək hədəfi də dünya güclərinin və erməni, fars kimi türk düşmənlərinin ümumi niyyətlərinin tərkib hissəsidir.

Şapur Qasimi
19.05.2023

PAŞINYANIN SÜLH MÜQAVİLƏSİNƏ 3 ŞƏRTİNİN MAHİYYƏTİ NƏDİR?

Azərbaycan-Ermənistan arasında sülh müqaviləsinin hazırlanması gedişində Ermənistanın baş naziri Ayətulla Hacı Nikol Paşinyan üç şərt irəli sürüb. Əslində ermənilərin irəli sürdüyü şərtlərin daim yaz havası, yaxud Anaid məbəbində erməni qadınların müştəriləri kimi daim dəyişərək dövr etməsi çox təbii haldır. Yazının əvvəlində Nikolu təltif etdiyim dini rütbələr də, erməni və fars xislətinin eyniliyini göstərən simvoldur.

Ermənilərin Ermənistan üçün 29,8 km² ərazinin Azərbaycan tərəfindən Ermənistan ərazisi kimi tanınması ən əsas məsələdir ki, 1918-ci ildə o zamanın beynəlxalq güc mərkəzlərinin təkidi ilə ADR rəhbərləri İrəvan xanlığının 9 km² ərazisini **RƏSMƏN** Ermənistan adlı dövlət qurmaq üçün ermənilərə verməyə məcbur olmuşlar. Məhz bu səbəb bizi İrəvan mahalı barədə beynəlxalq hüquq müstəvisində dünya qarşısında bizi susmağa məcbur edir.

Bolşevik rusiyası 1920-ci ildə Azərbaycanı təkrar işğal etdikdən SSRİ dağılana qədər ermənilər daim nəinki bu dövlətin rəhbərliyində, hətta SSRİ tərkibində olan Azərbaycan SSR-nin rəhbərliyində daim mühüm vəzifə sahibləri olmuşlar. Rusiyanın bolşevik rəhbərliyi Zəngəzuru Azərbaycanın razılığı olmadan Ermənistanın tərkibinə qatmaqla Azərbaycanın Türkiyə ilə bir-başa quru sərhəddini aradan götürməklə bərabər, rəsmən və reallıqda Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Naxçıvanı da anklav vəziyyətinə salmışlar. Bu gün də həmin dünya gücləri Azərbaycan-Ermənistan sərhədlərinin qarşılıqlı tanınması məsələsində Zəngəzurun Kreml tərəfindən Ermənistana qanunsuz verilməsini görməzdən gələrək, 1991-ci ildə SSRİ dağılarkən mövcud olan Ermənistan sərhədlərini tanımağı Azərbaycandan tələb

edirlər. Bu isə Azərbaycan üçün öz qanuni ərazisinin 20 min km² hissəsini rəsmən itirmək deməkdir. Ermənistanın isə bu halda qanunsuz əldə etdiyi, əslində isə Kremlin vasitəsilə heç bir itki vermədən işğal etdiyi Azərbaycan ərazisini öz ərazisi olaraq beynəlxalq hüquq baxımından rəsmiləşdirməsi deməkdir. Əslində bu Azərbaycanın 30 illik müharibə nəticəsində öz qanuni ərazisini məğlub ölkə qismində itirməsi anlamındadır. Ermənistanın bizim 20 min km² əlimizdən qanunsuz alınmış bu torpaqları da ilhaq etməsini də rəsmiləşdirmək üçün onlar və havadarları SSRİ dağılarkən BMT tərəfindən onların ərazisinin 29,8 min km² tanındı bəhanə edilir. Bununla kifayətlənməyən, 2020-ci ildə yenə də özlərinin başlayıb davam etdirdiyi 44 günlük müharibədə şəərəfsizliklə biabırçı məğlubiyyətə uğrayın ermənilər öz havadarlarının qoltuğuna sığınaraq sülh müqaviləsinin hazırlanması prosesində Qarabağın dağlıq hissəsinin, daha dəqiq desək Qarabağ iqtisadi rayonunun sözdə Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi tanıdığını desələr də guya bu ərazidə yaşayan bir ovuc ermənilərin təhlükəsizliyindən narahat olaraq, onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün beynəlxalq təminat istədiklərini bildirirlər.

Bəs, Qərbin “beynəlxalq” məhkəməsi hansı hüquqa əsasən 30 ildən bəri Azərbaycanla müharibə şəraitində olub, diplomatik münasibətləri və vizasız gediş-gəliş haqqında müqavilə olmadan Qarabağda və dünyada yaşayan ermənilərin, eləcə də başqa dövlətlərin rəsmi və qeyri-rəsmi nümayəndələrinin Azərbaycan ərazisinə sərbəst, heç bir icazə sənədi olmadan buraxılmasını tələb edir?

Birincisi, əyər orada yaşayan ermənilər SSRİ dağılıb, Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini elan edən günə qədər SSRİ vətəndaşı olaraq bu ərazidə qanunun tələblərinə uyğun yaşayıbsa onlar və orada belə qanuni yaşamış cütlüklərin övladla-

rına Azərbaycan vətəndaşlığı verilməsində heç bir problem yoxdur. Əgər bu vətəndaşlar bu günə qədər Azərbaycana qarşı heç bir cinayət törətməyibsə və Azərbaycan Respublikası qanunlarına riayət etməklə bu ərazilərdə yaşamaq istəyirsə Azərbaycan dövlətinin Anayasası və qanunvericiliyi onların təhlükəsizliyinin təminatı üçün ən etibarlı mexanizmdir. Erməni rəsmilərinin və “sülhməramlı” adı ilə Azərbaycan ərazisinə öz işğalçı qoşunununu yeridib, bu ərazidə öz hərbi mövcudluğunu erməni-azərbaycanlı etnik münaqişəsini daim qızışdırıb, alovlandırmaqla təmin etmək niyyətini təqib edən Rusiya Qarabağda yaşayan ermənilərin məsələsinin həllini sonraya saxlamaq adı ilə təmin etməyi hədəfləyir.

Ermənilər bütün məsələlərdə anadangəlmə fahişəlik xislətinə uyğun olaraq daim öz sözlərini və mövqelərini dəyişir. Əslində ermənilər öz məqsədini nə qədər gizlətməyə çalışsalar da, “xoruzun quyruğu” daim çox aydın görünür.

1990-cı illərdə, SSRİ dağıldıqdan bir müddət sonra ermənilər başa düşdülər ki, Rusiyanın hərbi bazaları Ermənistandan çıxmayana qədər ermənilərin qurduğu yedək dövləti müstəqil ola bilməyəcək. O zaman erməni liderlərdən biri, səhv etmirəmsə İqor Muradyan müsahibəsində çox pərişanlıqla etiraf etdi ki, – “SSRİ dağılanda mən elə bildim ki, biz artıq Rusiyanın əsarətindən qurtarıb, müstəqil olduq?” Ermənilər SSRİ dağılan zaman “miatsum” şüarı ilə Rusiyanın vasitəsilə Azərbaycandan bütün Qarabağı, əgər bu mümkün olmasa ən azı Qarabağın dağlıq hissəsini qoparmaq, sonra isə Qərbin vasitəsilə Rusiyanın pəncəsindən xilas olub, müstəqil dövlətə çevrilmək istəyirdilər. Onların son 30 ildə, bu günə qədər etdikləri bütün rəngarəng manevrlərdə bu süjet xətti olaraq aydın görünür. Onların bu məqsədlərini reallaşdırmaq niyyətində ən böyük səhvi, 1991-ci

İldə mövcud olan reallıqların dəyişmədən, donmuş halda qalacağını düşünməsi idi. İlk növbədə isə hər tərəfdən düşmən əhatəsində olan Azərbaycanın iqtisadi, hərbi cəhətdən güclənəcəyini, Türkiyənin Qərbin yarımmüstəmləkəsi halından çıxaraq regional gücə çevriləcəyini, eləcə də Rusiyanın Türkiyə və Azərbaycanla iqtisadi və digər sahələrdə sıx əməkdaşlığının yarana biləcəyini düzgün hesablaya bilməmiş, ya da ki, Ovanes Tumanyanın təəssüf hissi ilə dediyi, – **“Biz (yəni, ermənilər – Ş.Q.) dünyada ən bədbəxt tyfayıq. Çünki siyasi cəhətdən heç vaxt müstəqil ona bilmədik. Həmişə özümüzdən vasitə, qadınlarmızdan fahişə kimi istifadə edirlər”**, sözləri tarix boyu təsdiqini tapdığı kimi, bu gün də növbəti dəfə öz təsdiqini tapır. Yəni, ruslar Azərbaycan ərazisində özlərinin hərbi mövcudluqlarını saxlamaq məqsədilə, Qərb dövlətləri isə Rusiyanı bu məntəqədən sıxışdırıb çıxarmaq üçün ermənilərdən vasitə kimi, Qarabağda müvəqqəti yerləşmiş rus əsgərləri də Qarabağdakı ermənilərin arvadlarından fahişə kimi istifadə etməkdədir. Ayətulla Hacı Nikol Paşinyan da gah Kremldə Putinə, onları Azərbaycandan qoruması üçün yalvarır, gah Brüssel danışıqlarında İ.Əliyevin Paşinyanı arzu etmədiyini formada zorlayacağından ehtiyatlanaraq, bu prosesdən yayınır – yəni, qardaşı Emmanuel Makronun da **YENGƏ** qismində görüşdə iştirak etməsini tələb edir, gah da ki, Blinkenin iştirakı ilə keçirilən görüşdə ona verdiyi sözdən, Moskvaya gələrək Putinin qarşısında, Cənnət xala demişkən **“lüt altından çıxır”**. Ən qədim peşə olan fahişəliyin mahiyyətindən doğan, qaçılması mümkün olmayan haldır ki, ən hiyləgər fahişə belə peşə fəaliyyəti ərzində hökmən dəfələrlə arzu etmədiyini formalarda zorlanır. Bunu ermənilərlə bütün xüsusiyyətləri yüzə-yüz eyni olan farsların tarixindən də görmək də olur. Belə ki, Türk torpaqları hesabına ermənilər üçün dövlət yaradan ruslar bir müddət onlardan istifadə etdikdən sonra erməni

parlamentini gülləbaran etdirdilər, indi rusların əsarətindən “Qarabağ” cehizi ilə qaçmaq istəyən Paşinyanı “linç” etdirmək üçün müxtəlif tədbirlər görürlər ki, onun yerinə növbəti qurbanlıq gətirsinlər. Farsları da ingilislər, Qacarları hərbi çevriliş edərək hakimiyyətdən saldıqdan sonra türk yurdunda dövlət sahibi etdikdən bir müddət sonra Rza Pəhləvini qətlə yetirib, yerinə Məhəmmədrza Pəhləvini gətirdilər. Bir müddətdən sonra, 1978-ci ildə onun da “istifadə müddəti” qurtardan kimi Misirə göndərilib, orada cərrahiyyə stodunda gəbərtildilər. İndi də növbəti qurbanlıq kimi onların törəməsi olan, bala Pəhləvini hakimiyyətə gətirməyə cəhd edirlər. **“Axır suda sınar, suyun səhəngi”**, – deyib türk aqilləri. Erməninin də, farsın da səhəngini (dövlətçiliyini) sınmağa doğru sürükləyən tarixin təkərini geri döndərmək isə nə rusun, nə fransızın, nə də ingilisin bacara biləcəyi iş deyil. Təki, tarix türkü, öz içərisində olan, əsil üzü adı gözlə görünməyən düşmənlərindən qorusun. İndi isə ermənilərin Qarabağ ermənilərinin təhlükəsizliyinin beynəlxalq təhlükəsiz təminatı məsələsinə baxaq. Bütün dünya ölkələrinin Qarabağı Azərbaycanın tərkib hissəsi olduğunu etiraf etməsi, Ermənistanı da bunu etiraf etməyə məcbur etdi. Lakin onları, nə də havadarlarını öz niyyətlərindən daşındıra bilmədi. On noyabr bəyanatında Laçın və Zəngəzur koridorlarına Rusiyanın nəzarət etməsinin nəzərdə tutulması əslində Kremlin diktəsi ilə bu bəyanata daxil edilmiş bəndlərdir. Bununla Rusiya Zəngəzur koridoru ilə birbaşa Türkiyəyə və Avropaya çıxış qazanır, həm də Azərbaycan və Ermənistanın da iqtisadi əlaqələrinə həm tərkib, həm də həcm etibarilə nəzarəti öz əlinə almış olur. Laçın koridoruna nəzarət vasitəsilə isə Azərbaycan ərazisində hərbi mövcudluğunu reallaşdırmaqla yanaşı, Azərbaycanın bütün dünyanın tanıdığı ərazisini Azərbaycanın nəzarətindən çıxararaq faktiki olaraq Ermə-

nistana birləşdirməklə bərabər, bunu hər iki tərəfin başının üstündə Domokl qılıncı kimi saxlayaraq, onlara ciddi təsir mexanizmi əldə etmiş olur. Qərb ölkələri də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıdıqlarını rəsmən elan etsələr də, realıqda bunu tanımaq fikrində də deyillər. Çünki, Qərbin tabeliyi və nəzarətində olan beynəlxalq məhkəmənin Azərbaycan ərazisində hətta yerli deyil, gəlmə millətin nümayəndələrinə Azərbaycana daim düşmənçilik etmiş, otuz il ərazilərini işğal edərək yeraltı və yerüstü sərvətlərini talan edib, yaşayış məskənlərini yer üzündən silib, əhalisini qətlə etməyə məruz qoymuş, bu gün də azad edilmiş ərazilərdə dinc quruculuq işləri ilə məşğul olan Azərbaycan vətəndaşlarının fəaliyyət göstərdikləri əraziləri minalamaqla məşğul olan, 10 noyabr Bəyanatının ziddinə olaraq öz qoşunlarını Azərbaycan ərazisindən çıxarmayan düşmən Ermənistanın ərazisinə heç bir nəzarət olmadan nəinki Qarabağda yaşayan ermənilərin, həm də Ermənistan və başqa ölkələrin vətəndaşlarının gedib-gəlməsini, yük, o cümlədən hərbi yüklərin daşınmasına yol verilməsini tələb edən, heç bir ölkə qanunlarına, beynəlxalq normalara zidd, sağlam məntiqə uyğun gəlməyən **“lotu qərarı”** çıxarması Qərb ölkələrinin də Rusiyanın Qarabağ və Ermənistan ərazisindəki hərbi qüvvələrini çıxara biləcəyi halda Qarabağda ən azı, elə bu gün Rusiyanın oynadığı oyunlarının, hətta ondan da pis əməllərinin sahibi Qərb olacağından xəbər verir.

Obyektiv olaraq belə bir sual ortaya çıxır ki, Qarabağa 150 il öncə Rusiyanın başqa ölkələrdən köçürüb gətirərək məskunlaşdırdığı 10-12 min erməninin “təhlükəsizliyi” Ermənistan dövlətini və dünyanın güc mərkəzlərini bu qədər narahat edən beynəlxalq miqyaslı bir məsələdirsə, rus-erməni birləşmələrinin və ermənilərin 30 il bundan qabaq Ermənistan ərazisi saydıqları türk torpaqlarından və bu gün də özlərinin belə Azərbaycan ərazisi

olaraq rəsmən tanıdıqları türk milli ərazilərindən zorla, işgəncələrə, qətlialmlara məruz qoyaraq qovduqları BİR MİLYON Azərbaycan insanlarının dünya güclərinin özlərinin müəyyən və rəsmən elan etdikləri beynəlxalq insan haqlarına malik olmaq hüququ yoxdurmu? Bu gün rəsmən Ermənistan sayılan ərazilərin aborigen əhalisi olan bu türklərin öz doğma torpaqlarına qayıdıb, onlara Ermənistanın ya digər dövlətin heç bir müdaxiləsi olmadan Naxçıvana Azərbaycanın digər ərazilərinə gediş-gəlişi, istədikləri xarakterli yükləri daşımaq hüququ niyə olmamalıdır? Və bunu dünya gücləri niyə bu günə qədər bir dəfə də olsa dilə gətirmir, eləcə də **“ədalət etalonu”** elan etdikləri məhkəmənin türklərin bu hüquqlarının təmin edilməsi barədə qərar çıxararaq, bu qərarın yerinə yetirilməsini öhdəlik olaraq Ermənistandan tələb etmir. Bu gün İran adlandırdıqları Qacar yurdunda ölkə əhalisinin 60 faizini təşkil edən, aborigen millət olan türklərin bütün şəxsi insan və milli hüquqlarının bütün sahələrdə insan zəkasına sığa bilməyəcək vəhşiliklərlə pozaraq, qətlə məruz qoyan 10-12 milyon farsın şovinist faşizmini Qərbin bu “etalon” məhkəmələri görmürmü? Bunu görüb, dinmək istəyən İsrail parlamentarilərinin İsrail Xarici İşlər Nazirliyinə müraciəti Qərbin təzyiqi ilə geri qaytarılmadımı? Bu məsələlərə diqqət yetirdikdə nəinki “xoruzun quyruğu”, elə “xoruzun” özü də çox aydın görünür.

Azərbaycan Ermənistanla bağlayacağı sülh müqaviləsində 30 il ərzində Azərbaycana vurulmuş maddi zərərin, qətlə yetirilmiş vətəndaşlarımızın, şəhidlərimizin, ailələrinə, yaralı qazilərimizə beynəlxalq normalara uyğun kompensasiya ödənilməsi, Kremlin qanunsuz olaraq Azərbayxandan alıb, ermənilərə verdiyi Zəngəzurun geri qaytarılması məsələlərinin əks olunmasında Azərbaycan tərəfi ısrarlı olmalıdır. Keçmiş Xarici işlər naziri **Elmar Məmmədyanovun, “ermənilərin Qarabağdan çıxma-**

sı üçün Azərbaycan onlara kompensasiya verməlidir” təklifinə gəldikdə isə, o və onun kimilər özünün erməni qudalarına Azərbaycandan talan etdikləri var dövlətlərindən istədikləri qədər vəsait ödəyə bilərlər.

Niyə Qərb Ukraynaya qarşı Rusiyanın etdiyi təcavüzə görə ərazilərində olan Rusiyanın dövlət aktivlərini dondurub, Rusiya vətəndaşları olan iş adamlarının aktivlərini dondurmaqla bərabər, onlara müxtəlif sanksiyalar da tətbiq etdikləri halda, son otuz ildə Ermənistanı böyük maliyyə, hərbi və s. yardımlar etməklə kifayətlənməyib, təcavüzə məruz qalan Azərbaycana qarşı bədnam 907-ci düzəlişi edib. Bunun yeganə anlamı odur ki, dünyanın bütün türk düşmənlərinin türklərə qarşı elan etdikləri səlib yürüşü daim, bütün sahələrdə, bütün formalarda davam etməkdədir. Bunun qarşısını, daha doğrusu bu səlib yürüşünün daim dünya türklərinə gətirdiyi fəlakətlərin qarşısını ancaq bir yolla almaq, onu neytrallaşdırmaq olar. Bu yol, bu günə mövcud olan türk dövlətlərin bütün sahələrdə intensiv qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması yolu ilə **TURANIN** qurulması, ümumtürk ədəbi dili yaradılıb, **TURANIN RƏSMİ DİLİNƏ** çevrilməsi ilə yanaşı, bütün dünya ölkələri və millətlərinə **azadlıq və demokratiya etalonu** olmaqda iddialı olan, məşhur hüquqşünas Məmmədخان Əzizxanlı ilə K.Marksın “elmi sosializm nəzəriyyəsi” və “Obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək Haqqının Ənənəvi İbrahimi qanunları” əsasında hazırladığımız “Turan dövlətinin Firidun İbrahimi Anayasasının əsas müddəalarına uyğun dövlət quruluşunun yaradılmasıdır”.

Türk düşmənlərinin **TÜRKƏ** qarşı səlib yürüşü təkcə Azərbaycana qarşı deyil, Türkiyənin qollarına vurulmuş **“yarımmüstəmləkə zəncirini”** qırıb, onu müstəqil region gücünə çevirib, türk Dövlətləri Təşkilatı yaradıb, dünya türklərinin azadlıq qalası Turana doğru aparan, Türk dünyasının II Atatürkü,

sayın Ərdoğan qarşı, müvəqqəti vəzifə xatirinə nəinki, Türkiyənin müstəqilliyini, bütün dünya türklərinin azadlığını belə, türk düşmənlərinin ayağı altına atmağa hazır olan, qarnı milli qeyrətindən, milli şərəfindən yuxarı olan yarımerməni “siyasətçilərinin erməni, kürd separatizmini müdafiə edənlərdən ibarət xəyanətkar “altılıq” dəstəsi düzəldərək, təkcə Türkiyəni deyil, bütün türk dünyasının azadlıq dirənişini sərkərdəsiz qoymaqla əsarətdə saxlamağa hədəflənən əməllərində davam etdiyi də ortadadır.

Şapur Qasimi

27.05.2023

MİLLİ MƏCLİS QANUNVERİCİ ORQANDIR, YOXSA, NAQQALXANA?

Hələ yüz ildən də bir qədər əvvəl bəşərin ən böyük **ŞƏR** dühalarından biri, bəlkə də birincisi olan, Dövlət Quldarlığı, Dövlət Feodalizmi iqtisadi-ictimai quruluşların həm nəzəri, həm də praktiki müəllifi, eləcə də materialist **DİN** olan **BOLŞEVİZMİN** müəllifi Vladimir Lenin öz məqaləsində haqlı olaraq **Rusiya Dövlət Dumasını NAQQALXANA** adlandırmışdı. Bu da məlumdur ki, **Rusiya Dövlət Duması** bu ölkənin **QANUNVERİCİ ORQANIDIR**.

Bəs bu sahədə ölkəmizdə vəziyyət necədir?

İlk olaraq onu qeyd edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin 3-cü bəndində deyilir: – **Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti hakimiyyətin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil edilir:**

– **Qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həyata keçirir;**

– İcra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məxsusdur;

– Məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir.

(Bakı – 2019. 26 sentyabr 2016-cı ildə qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələrə).

96-cı maddənin 1-ci bəndində isə deyilir; – Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində qanunvericilik təşəbbüsü hüququ (qanun layihələrini və başqa məsələləri Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin müzakirəsinə təqdim etmək hüququ) Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarına, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinə, Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşına, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğuna və Naxçıvan muxtar Respublikasının Ali Məclisinə mənsubdur. (Yəni, son 30 il ərzində «Cənab Heydər Əliyev iks-iks birinci əsrdə (XXI) Naxçıvanda heç bir problem yoxdur» – Ş.Q.)un müəllifinə.

Mən Konstitusiyanın 2 maddəsindən seçmələri ona görə ilkin olaraq qeyd etdim ki, oxucu məqaləni oxuyanda bunların məzmununu da müqayisə edə bilsin. Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Milli Məclis adlanan dövlət qurumunu ölkənin **QANUNVERİCİ ORQANI** olaraq tanıyır və elan edir. Deməli bu dövlət orqanının əsas və yeganə funksiyası ölkənin idarə edilməsi üçün zəruri olan **QANUN** layihələri işləyib hazırlamaq, müzakirə edib qanun qəbul etmək, eləcə də dövlətin icra orqanının başqa dövlətlərlə bütün sahələr üzrə bağladığı müqavilələri ratifikasiya etməkdir. Əslində isə bu müqavilələrin ölkə üçün məqbul olan maddələrinin hüquqi qüvvəyə minməsi üçün həmin maddələr qanun məzmunu və formasında tərtib edilərək, qanun olaraq qəbul edilməlidir.

Ümumilikdə bir çox ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda qanunlar istisnasız olaraq dekorativ məzmunlu, şüar şəklində qəbul edilir. Hansı ki, hər hansı bir qanun təcrübədə tətbiq edildikdə qanunun tətbiq edildiyi proses, hadisə və sairənin çoxsaylı, bəzən də heç zaman ağıla gələ bilməyən rəngarəng konkret çalarları ortaya çıxır. Qanunda bu rəng çalarları konkret olaraq göstərilmədiyi zaman qanunun tərəflərdən kimin xeyrinə, yaxud zərərinə tətbiq ediləcəyi məmurların ümüdünə qaldığından, ölkədə müstəntiq, prokuror, hakim, digər dövlət icra orqanları məmurlarının «**daxili inamı**» əsasında qəbul etdiyi çoxsaylı **CİNAYƏTKAR** qərarların bir səbəbi məhz bu halın mövcudluğuudur. Əlbəttə ki, hər hansı bir qanun işlənilib hazırlanaraq qəbul edilən zaman heç bir proses və ya baş verə biləcək hadisənin mümkün ola biləcək bütün hallarını müəyyən etmək mümkün deyil, xüsusilə ona görə ki, həyatın bütün sahələri daim inkişafda, dəyişməkdə olduğundan, sonsuzluğa qədər davam edən bu dəyişikliklər özü ilə hökmən, dünən bizə məlum olmayan yeni hallar gətirir, dünən bizə adi, aksioma kimi görünən bir halın yeni şərait və şərtlər daxilində hüquqi statusu dəyişərək, onun qanunla nizamlanması zərurəti yaranır. Dünyanın əksər ölkələrində olduğu kimi Azərbaycanın da qanunvericiliyində zaman-zaman yaranan boşluqların aradan qaldırması xeyli zaman kəsi-mi tələb edir ki, bu zaman kəsində nə həyat, nə də hüquqi proseslər donub dayanmadığından dövlət məmurlarının bu zaman kəsində qəbul etdiyi qərarların mütləq əksəriyyəti cinayətkar qərar, ən azı cinayət tərkibli qərar olur. Qanunlarda yaranan boşluqların vaxtında aradan götürülməsindəki gecikmələrin bir səbəbi də qanunverici orqanın daim, ahəngdar fəaliyyət göstərməməsinin olması ilə yanaşı, qanunvericilərin vaxtından, qanunvericiliyə heç bir daxil olmayan məsələlərin müzakirəsində istifadə edilməsidir. Məsələn, Avropa Parlamentində Rusiyanın

Ukraynaya təcavüzündən danışan bir avropalı xanım parlamentarinin çıxışının sonunda, – «Putin idi na...», nitqi, Azərbaycan Milli Məclisində deputat Vahid Əhmədovun çıxışına çoxsaylı millət vəkilərinin qanunvericilik məsələlərinə heç bir dəxli olmayan uzun-uzadı, öz mahiyyətlərinə və onlara ayrılmış real funksiyalarına layiq çıxışları kimi. Dünyanın ən mükəmməl hüquq sistemi sayılan İngiltərənin hüquq sistemində də yaranan boşluğu aradan qaldırmaq üçün əcaib, hüquq anlayışına zidd bir forma seçmişlər. Belə ki, orada bu boşluğu «prзидент» adlanan, hər hansı bir hakimin oxşar halda şəxsi düşüncə və iradəsinə əsasən qəbul etdiyi qərar, başqa hakimlər üçün qanun rolunu oynayır. Hansı ki, bunun özü qanunvericilik hüququna malik olmayan dövlət qurumunun məmurunun şəxsi düşüncəsi və iradəsi ilə verilən qərar nəinki qanun statusu daşıya, eləcə də qanuni qərar sayıla bilməz. Bu əslində quldar-qul, feodal-təhkimli münasibətləri üzərində qurulub, mütləqiyyət, avtoritarizm adlandırılan quruluşlarda dövlətin icra orqanının mənsubları olub prezident, baş nazir və s. adlandırılan icra məmurlarının verdiyi qanun statusu daşıyıb, icrası icbari olan qərar, sərəncam və sairə ilə eyni mahiyyətli, hüquq anlayışına zidd bir hüquqi haldır. Bu hər iki qanunsuz hüququn, birinci halda hakimə, ikinci halda isə prezidentə, baş nazirə konstitusiya vasitəsilə verilməsinin özü, hüquq anlayışına zidd olduğu halda, beynəlxalq müstəvidə bir çox məsələlərə olan münasibət kimi, ikili münasibət sərgilənir.

Digər bir önəmli məsələ də bundan ibarətdir ki, qanunverici orqanın tərkibi peşəkar mütəxəssislərdən ibarət olmalıdır. Adından və funksiyasından məlum olduğu kimi qanun hazırlayıb qəbul edənlər peşəkar hüquqşünaslar olmalı, eyni zamanda ayrı-ayrı sahələr üzrə qanun layihələri hazırlayan hüquqşünaslar bu sahələr üzrə də əlavə ixtisasa malik olmalıdır. 1990-cı illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvü, ünlü filosof

şairimiz Bəxtiyar Vahabzadəyə jurnalist iqtisadiyyat, bir dəfə hüquq, başqa dəfə də siyasətdən sual verdikdə, birinci dəfə şair mən iqtisadiyyatdan bir şey qanmıram, ikinci dəfə, mən hüquqdan bir şey qanmıram, üçüncü də mən siyasətdən heç nə qanmıram cavablarını verməsi, təkcə xalqın sevimlisi olan şairin şəxsiyyətinin alçaldılması ilə bitməyib, ümumilikdə millətimizə, milli dövlətçiliyimizə vurulan ləkədir və bu ləkənin vurulmasında əsas günahkarlar şairin vətən, millət sevgisindən, onun millət yolunda fədakarlığa hazır olmasından istifadə edib, onu bu nəbələd olduğu işə cəlb edənlərdir. Belə hallar SSRİ dövründən tutmuş bu gün də davam etməkdədir. L.Brejnev sonuncu dəfə Bakıya gələrkən Zeynəğ Xanlarova onun qarşısında kiminsə məxsus quraşdırdığı 14 keçici bayrağı vəsf edən mahnını oxuyandan bir müddət sonra, A.Mütəllibovun dövründə jurnalist Z.Xanlarovadan o zaman niyə 14 bayrağı vəsf edən mahnını oxuduğunu soruşanda cavabı bu oldu ki, – «Mənim siyasətdən başım çıxmır. Mən müğənniyəm, mənə dedilər oxu, mən də oxudum. Desələr ki, səhərə qədər oxu oxuyaram». Lakin bir müddət sonra Z.Xanlarova Millət Vəkili kimi Milli Məclisdə iqtisadi, hüquqi, siyasi və s. məsələlərin müzakirəsində səlahiyyət sahibi olaraq, bu və digər sahələrə aid mürəkkəb proseslərin tənzimlənməsini reallaşdıran qanunların qəbul edilməsinə səs verirdi. Bu hal dövlətin icra piramidasında oturan hakim, prokuror, müstəntiq, polis və başqa yüksək rütbə və vəzifəli məmurların, «mən kiməm ki, mənə dedilər belə et, mən də etdim», deməklə öz cinayət əməllərinə haqq qazandırması da məhz bu səbəbdən qaynaqlanır. Qanunverici orqanın bu vəziyyətinin nə dərəcədə faciəli olmasını isə, istedadlı aktrisa Amalya Pənazovanın jurnalistin onun Millət Vəkili olmaq istəyinə təəccüblən-

məsinə verdiyi cavab daha dəqiq ifadə edir, – «Nə olsun ki, mənim hüquqdan, siyasətdən başım çıxmır, mən də başqaları kimi işləyib öyrənərəm də».

Ortabab dəlil olmaq üçün, bu sahədə təbii istedadı olan insanlar aylarla nəzəri kurs və təcrübə keçdikdən sonra bu peşəyə alababət bələd olurlar. Səhv buraxdıqda isə uzağı bir həftəyə uzanan saç onların səhvini düzəldir. Qanunvericilik orqanında milyonlarla insanın taleyini həll edən qanunların işlənilib qəbul edilməsi ilə qanunun nə olduğunu bilməyib, dəlilliyi millətin başında öyrənmək istəyənlərin mütləq əksəriyyəti 20 illik fəaliyyətindən sonra milyonlarla dollarlıq sərvətlərə sahib olsalar da, hər bir qanunun hər bəndinin qəbul edilməsinə dirijor çubuğunun işarəsilə əl qaldırır, karıxıb bir düz sözü ağzından qaçıran, həmkarları olan «ağ qarğanı» uzun, odlulu-aldıqları ilə «tənqid» etməkdən başqa qanunvericilik adına heç nə öyrənə bilmədiklərindən, özləri də bilmədən, şər dühası Lenin yüz ildən çox qabaq mövcud olan parlamentin vəziyyətini dəqiq ifadə edən «**NAQQALXANA**» statusunu bu gün də göz-bəbəyi kimi qorumaqdadırlar.

Qanunverici orqanın belə bir bərbad durumda olması sadə vətəndaşlardan savayı, dövlət piramidasının bütün pillələrində duran məmur ordusuna sərfəlidir. Məqalənin əvvəlində ölkə konstitusiyasının 96-cı maddəsindən etdiyim seçmədən görüldüyü kimi qanunvericilik təşəbbüsü məhz o dövlət orqanları məmurlarına verilib ki, onlar istənilən anda qanunlara öz mənafeələrinə yararlı, zəruri olan dəyişikliklər edilməsi barədə Milli Məclisə müraciət edə bilərlər. Vətəndaşların hüquqlarının, mənafeələrinin qorunması üçün qanunlardakı boşluqların doldurulması isə heç bir halda məmurlara sərf etmir. Belə ki, bu hüquqi boşluqlar doldurulduğu miqdarda qanunlar məmur iradəsinin təbəliyindən çıxmış olur. Yəni, məmurun özbaşınalıq, rüşvətxorluq, cinayətkar qərarlar qəbul etməsinin çərçivəsi daralmış olur.

On milyon əhalisi olan ölkədə qanunvericilik təşəbbüsü, yəni, yeni qanun qəbul edilməsi və ya mövcud qanuna hansısa əlavənin edilməsi üçün Milli Məclisə müraciət etmək hüququnun seçki hüququ olan vətəndaşların ancaq 40 mininə verilməsi də, təcrübədə elə müxtəlif dövlət orqanlarında, müxtəlif vəzifələrdə işləyib, sadə vətəndaşın hüququnun mükəmməl qorunmasında maraqlı olmayanlara verilməsi anlamına gəlir.

Belə ki, hər hansı bir lokal məsələ haqqında zəruri olan qanun layihəsini hazırlayıb Milli Məclisə təqdim edilməsi üçün 40 min vətəndaşın bir araya gəlməsi, elə ölkədə 40 min insanı təşkilatlandırır, silahlandıraraq, silahlı üsyan həyata keçirmək kimi, sadə vətəndaş üçün əlçatmaz bir məsələdir. Xüsusilə, ölkədə 40-dan çox yaralı **QAZİNİN**, dərman almağa, uşağına çörək, paltar ala bilmədiyinə görə intihar etdiyi, sadə vətəndaşların öz ailəsini hətta minimum həyat səviyyəsində mövcudluğunu təmin etmək imkanının olmadığı şəraitdə bu qanunvericilik hüququnun reallaşdırılması heç bir halda mümkün deyil. Yəni, sadə vətəndaşın bu hüququ elə konstitusiyanın özündə dəfn edilib. Əslində bu hal vətəndaşların mütləq əksəriyyətinin qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan məhrum edilməsidir. Hər bir vətəndaşın hər hansı qanunda aşkar etdiyi boşluğun aradan götürülməsi barədə qanunverici orqana müraciət hüququ olmalı, qanunvericilər isə bu boşluğu aradan qaldırmaq üçün ya mövcud qanunu təkmilləşdirməli, ya da yeni qanun layihəsi hazırlayıb, qəbul etməlidirlər. Belə ki, qanunvericilərin əsas və yeganə funksiyası və vəzifə borcu məhz bundan ibarətdir.

Bütün bunları bir yana qoysaq belə ölkədə baş alıb gedən məmur özbaşınalıqlarının, məmurların vəzifə cinayətlərinin, hətta qulduqluq kimi kütləvi cinayətlərinin qarşısını qanunların ala bilməməsinin, bu hallarda qanunun reallaşma mexanizminin

«**xarab olub**» işləməməsinin əsas səbəbi də qanunlarımızın hakimiyyətə məxsus olmamasıdır. **Yəni, ölkədə hakimiyyət qanuna deyil, məmurlara məxsusdur.** Buna görə hər bir məmur iradəsi, hakimiyyətə malik olduğu çərçivədə, istədiyi vaxtda qanunun fəaliyyətini durduraraq onu prosesdən kənarlaşdırıb, öz iradəsi ilə əvəz etməklə qanunu neytrallaşdırı bilər. Məmurların daim şikayətçiyə dediyi ayaq tutub yeriyyə bilən, – **«get, kimə deyirsən de!»** ifadəsi məhz bu səbəbdən tüğyan edir.

Bütün bunların bünövrə mənbəi isə Konstitusiyanın 7-ci maddəsinin, 3-cü bəndinin, 3-cü sətirindədir. Belə ki, 3-cü maddənin birinci sətirində hakimiyyətin bölünməsi prinsipi elan edilsə də, hakimiyyət payı qanunverici, məhkəmə orqanlarının başçısına, bu orqanlara deyil, icra hakimiyyəti başçısına, prezidentə verilir. Ölkədə qanunların tətbiqi ilə əlaqədar hər gün on milyonlarla yazılı, şifahi qərarların qəbul edilməsini nəzərə alsaq bütün bunlara nəinki bir nəfər prezidentin, hətta on min nəfərin xüsusi nəzarətinin belə bu qərarların qanunauyğun qəbul edilib-edilmədiyinə nəzarət edə, yoxlaya bilmək imkanı ola bilməz. Prezidentə verilən hakimiyyət dövlət piramidasının bütün qolları və pillələrində duran, sayı ən azı yüz minlərlə ölçülən dövlət məmurları arasında, tutduqları vəzifə və funksiyalara uyğun obyekтив olaraq bölünür. Çünkü, bu bölgü olmasa onların heç biri vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirə bilməz. Ona görə ki, hakimiyyət qanuna verilməyib, nəinki icra orqanı başçısına deyil, hətta dövlətin üç qolu arasında bölüşdürülsə belə qanunun aliliyinin təmin edilməsi mümkün deyil. Belə ki, qanun hakimiyyətin verildiyi dövlət orqanının bir və ya üç qolunun tərkib hissəsi deyil. Əsas qanunun, yəni, Konstitusiyanın hakimiyyət piramidası qanunvericiliyin konkret qanunları toplumundan ibarətdir. Dövlət piramidası isə onun üç qolunun müxtəlif pillələri və sahələrində duran **məmur ordusunun** cəmindən ibarətdir. Ölkədə

qanunların fəaliyyətinin məmur iradəsindən asılı olaraq işləyib-
işləməməsinin əsil səbəbi də budur. Yəni, hakimiyyət qanunda
yox, məmurdadır. Hər bir vətəndaşın, bütövlükdə cəmiyyət üzv-
lərinin şəxsi hüquqlarının tərkib hissəsi olub, cəmiyyətin bütöv-
lükdə idarə edilməsi üçün güzəştə getdikləri hüququn üzərində
sahiblik hüququ olan **HAKİMİYYƏT QANUNA** verildikdə
ALİLİK QANUNDA, məmura verildikdə isə **ALİLİK MƏ-**
MURDA olur. Bir vaxtlar Heydər Əliyev «**müxalifət liderləri-**
ni» istehza ilə «**siyasi primatlar**» adlandıranda, məhz belə incə,
lakin sadə həqiqətləri qanmadıqlarını nəzərdə tuturdu. Bu gün
də ölkə daxilində və xaricdə, dövlət piramidasında və ya «müx-
alifət» partiyalarında olmasından asılı olmayaraq, hətta ele-
mentar, sadə həqiqətləri dərk etmədən «**azadlıq**», «**demokrati-**
ya» şüarları bağıran müxalifətçilər, məsələnin mahiyyətini dərk
etmədən və ya dərk etmək belə istəmədən yal xatirinə kimlərəsə
məddahlıq edib, kimlərisə «**tənqid edənlər**» ortada meydan su-
ladıqca, nəinki, ölkənin qanunvericilik orqanı, müxalifətli-müx-
alifətsiz partiyaların məclisi, şüra və s. də **NAQQALXANA**
olaraq qalmaq zorundadır.

Şapur Qasimi

28.05.2023

NİYƏ ÖLKƏDƏ ELMDƏN ÇOX, DİN TƏDRİS VƏ TƏBLİĞ EDİLİR?

SSRİ dağıldıqdan sonra 71 il ərzində Azərbaycanda sosial-
izm adı ilə mövcud olmuş Dövlət Quldarlığı quruluşunun vəh-
şətli eybəcərliklərini yaşamış xalq artıq əsarətdən qurtarıb azad
həyat sürəcəyini hesab etsə də, ötən 32 il ərzində bu azadlığın
konkret məzmununun nədən ibarət olduğunu və bu azadlığı
hansı üsul və vasitələrilə qurmaq mümkün olması barədə hələ

səthi də olsa təsəvvürə malik deyil. Buna görə xalqı suçlamaq da mümkün deyil. Çünki, biz xalq dedikdə ölkə vətəndaşlarını toplum halında, onun şüur, savad səviyyəsini isə orta, ictimai şüur olaraq nəzərdə tuturuq. Əgər nəzərə alsaq ki, Azərbaycan əhalisinin 100 il bundan öncə hər 5 kənddə adi məktubun mətnini oxuyabiləcək bir neçə nəfər tapmağın ancaq mümkün olub, min ildən çox bir müddətdə onların beyninə, şüuruna total şəkildə elm adı ilə ancaq dini ehkamlar yeridildiyini, 1920-ci ildən bəri ölkəni Rusiyanın yenidən işğal edərək, ölkədə qurduqları Dövlət quldarlığı quruluşunu “sosializm”, ölkə ərazisində mövcud olmuş müxtəlif idealist dinləri və onların təriqətlərini qadağan edərək, əvəzinə insanların beyninə, şüuruna elm adı ilə materialist din olan “bolşevizmin” ehkamlarını yeritmişlər, bu vəziyyət çox təbii haldır. Bu da aksiomadır ki, hər bir cəmiyyətdə mövcud olan ideologiya, ictimai fikir, fəlsəfi düşüncə sistemi ancaq həmin cəmiyyətdə mövcud olan dövlət quruluşunun məzmununa, mahiyyətinə, məqsəd və mənafeinə uyğun olduğu hallarda onun təşkilati mövcudluğuna, tədrisinə və təbliğinə dövlət tərəfindən icazə verilərək, dəstəklənir. İnsanların, bütövlükdə cəmiyyət və bəşəriyyətin həyat səviyyəsini yaxşılaşdırma biləcək, yeni reallıqlar yaratmağa qadir olan maddi, texniki, ictimai yenilikləri cəmiyyətin mövcud ictimai şüurundan daha yüksək şüura, savada, biliyə malik olan ayrı-ayrı insanlar kəşf, ixtira və tətbiq edir ki, bunlar adətən alim, ixtiraçı adlandırılır. Əlbəttə ki, bunların sayı hər bir cəmiyyətdə çox az olur. Ziyalının isə, zehni, biliyi ictimai şüur səviyyəsindən yüksək olub, cəmiyyətdə mövcud ictimai prosesləri düzgün dərk edərək bu proseslərin real məzmununu, mahiyyətini kütləyə aydınlaşdırır. Yəni, kütlənin zehni, şüuru üçün ictimai proseslərdəki qaranlıq məqamları obyektiv işıqlandırır ki, bu təbəqə də ziyalı adlandırılır. Məqalənin məzmununa keçməkdən

əvvəl bir neçə məsələni hansı anlamda gördüyümü izah etdim ki, oxucu yazımın mahiyyətini obyektiv olaraq başa düşsün. Bir sıra dəyərli elmi tədqiqatların müəllifi olan, AMEA-nın fəlsəfə institutunun aparıcı elmi işçisi, dosent, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Faiq Ələkbərlinin “Türküstan” qəzetinin 25 oktyabr və 01 noyabr 2022-ci il saylarında dərc edilmiş “Mütərəqqi islamçılıq və islam millətçiliyi nəzəriyyəsi” adlı məqaləsində olan bəzi terminləri düzgün qiymətləndirməməsi və islam dininin hökmən bizim milli ideologiyamızın “ayrılmaz” və “toxunulmaz” hissəsi olmalı olduğu barədə əsassız iddiası ilə əlaqədar “Mütərəqqi islamçılıq və islam millətçiliyi nə deməkdir?” adlı yazımda bu suallara aydınlıq gətirmişdim. “Türküstan” qəzetinin 23 may 2023-cü il tarixli sayında Faiq bəyin “Din, məzhəb adı altında Azərbaycanda xarici təsirlər” adlı məqaləsində irəli sürdüyü fikirlər, anlayışlar məni bir daha onun bu məqaləsindəki anlaşılmazlıqlara aydınlıq gətirməyə sövq etdi.

İlk növbədə müəllifin “ziyalı” anlayışını hansı məzmununda təqdim etməsinə baxaq. O yazır ki, – **“Bütün hallarda hansı kimliyi çox ifadə etməsindən asılı olmayaraq ziyalılar bir toplumda mühüm yerə malikdir. Çünki, ziyalı demək, mövqe demək, nüfuz demək və millətin siması deməkdir. Bu mənada hər bir cəmiyyətdə ziyalı nüfuzunun hansı səviyyədə olması, həm də onun milli şüurunun göstəricisidir. Əgər cəmiyyət arasında ziyalı yüksək nüfuza malikdirsə, milli şüurun formalaşması prosesində aparıcı yer tutacaqdır. Ancaq hər hansı toplumda ziyalının nüfuzu istənilən səviyyədə deyilsə, o zaman milli şüurun formalaşması prosesi həm ləng gedəcək, həm də ciddi problemlərə yol açacaq”**.

Göründüyü kimi müəllif ziyalı anlayışının mahiyyətini mövqe, nüfuz, millətin siması kimi təqdim edərək, ziyalının səviyyəsini milli şüurun göstəricisi hesab edir. Həm də ziyalının toplumdakı

nüfuzunun səviyyəsini milli şüurun formalaşmasının əsası olaraq qəbul edir. Müəllifin ziyalı anlayışının mahiyyətinə yanaşması istər-istəməz “Azadlıq” qəzetinin 3-10 yanvar 1991-ci il sayında Əbülfəz Elçibəyin “Ən kəsə yol” məqaləsində ziyalı anlayışına yanaşmasını xatırladır. E.Elçibəy yazırdı, – **“Ziyalı elmdə, incəsənətdə, mədəniyyətdə müəyyən yaradıcılığa malik və ardıcıl-lar yetişdirən, xalqın (yaxud millətin) təhlükəyə düşəndə ön cərgədə dayanan, onun qabağında gedən adama deyirlər” və “Yarımziyalılar xalqa yaxın gəlib tezliklə ziyalı mövqeyi tutacaqlar”**, iddiası ziyalı anlayışının mahiyyətinə F.Ələkbərli ilə eyni yanaşmadır. Ziyalı anlayışına belə yanaşma sonra Faiq bəyin ziyalı üçün nəzərdə tutduğu funksiyada aydınlaşır. O yazır, – **“Fikrimizcə ziyalılar bir növ hakimiyyətlə xalq arasında mühüm bir bağıdır. Ziyalı kütlənin zərərli olmayan istəklərini hakimiyyətə çatdıraraq qəbul etdirməklə yanaşı, zərərli olan-ları da kənarlaşdırma bilər. Bunun üçün ziyalının kütlə üzərində nüfuzu olmalıdır... bu baxımdan hakimiyyət çalışmalıdır ki, cəmiyyət daxilində ziyalının müəyyən nüfuzu olsun... Əgər hakimiyyət ziyalıya layiq olduğu dəyəri verərsə, kütlə də bunu görəcək və nəticə çıxaracaqdır”**. Yəni, əslində müəllif ziyalının funksiyasını Bəylə gəlin arasında yengə, hakimlə təqsirləndirilən şəxs arasında alver vasitəçisi, alıcı ilə satıcı arasında dəllal statusunda görür.

Müəllifin ziyalıları növlərə bölməsində də məsələyə Elçibəy yanaşması özünü biruzə verir. Belə ki, Elçibəy ziyalıları ziyalı və yarımziyalılara bölürdü. Hansı ki, ziyalı yarım ola bilməz. Əyər insan problemi, yəni, mahiyyəti, məzmunu insanlara mə-lum olmayıb, onlara qaranlıq qalan məsələni obyektiv aydın-laşdırıb, hamının onu görə, dərk edə bilməsi üçün işıqlandıra bilirsə, o həmin məsələdə ziyalıdır. Məsələni hansı miqyas,

üsul, forma və dərəcədə aydınlaşdırması onun ziyalılıq dərəcəsini, miqyasını sübut edir. Məsələnin hansısa bir hissəsini düz, bir hissəsinin əyri aydınlaşdıran kəs, ziyalı nə də yarımziyalı ola bilməz. Çünki, alınan nəticə heç vaxt obyektiv ola bilməz. Faiq bəy də ziyalıları sahələr üzrə üç növə ayırır. **“Milli ziyalı”, “Dini ziyalı” və “Bəşəri ziyalı”**.

Birincisi, alim filosof olaraq Faiq bəy ən azı bilməlidir ki, fəlsəfənin fərdi, xüsusi, ümumi kateqoriyaları var. Milli anlayışı da bəşəri anlayışının tərkib hissəsi olmaq etibarilə fəlsəfənin bəşəri (ümumi kateqoriyası), milli isə fəlsəfənin xüsusi kateqoriyasına aiddir. Yəni, milli və bəşəri anlayışları bəşəri olmaqla eyni mahiyyətə, növə aiddir. Din isə nə milli, nə də bəşəri deyil. Əgər müəllif ziyalıları bəşəri və dini ziyalı növlərinə ayırsaydı, yenə də bunu müəllifin bir-birinə antoqonist ziddiyyət təşkil edib, bir-birini qəti istisna edən iki dünyagörüşünü müqayisə etmək istəməsi kimi dəyərləndirmək olardı. Yox, əyər müəllif ziyalıları həyatda mövcud olan təbii, ictimai sahələr üzrə bölgüsünü aparırsa onda ziyalıların növləri təbiət və cəmiyyətin sonsuzluğa yaxın, mövcud çoxsaylı sahə və proseslər üzrə **“ixtisaslara”** bölməlidir. Çünki, ziyalıların ixtisas və fəaliyyətləri onun üç növ olaraq nəzərdə tutduğu sahələr ilə məhdudlaşmır. Müəllif yazır; – **“Fikrimizcə, toplumun müxtəlif təbəqələri arasında ziyalılıq bu meyillənmələrə görə müəyyənləşdirilə bilər. Yəni, ziyalının əsil simasının müəyyənləşməsində ictimai şüurunun daha çox dini, milli və yaxud da bəşəriliyin üzərində köklənməsindən asılıdır. Belə ki, özündə ziyalılığa aid olan ümumi keyfiyyətləri əks etdirən aydının, cəmiyyətin taleyinə ciddi şəkildə təsir göstərə biləcək hər hansı önəmli məsələ ilə bağlı tutduğu mövqeyi onun əsil simasını müəyyənləşdirir. Xüsusilə, son addım atılarkən ziyalının millətin, dinin, yoxsa bəşəri dəyərlərin**

çıxarlarından çıxış etməsi mühüm bir nöqtədir. Çünki, ziyalı istər-istəməz bəzən bunlardan birini nisbi də olsa, irəli çəkmək məcburiyyətindədir”.

Birincisi, ayrılıqda götürülmüş bir nəfərin ictimai şüuru ola bilməz. İctimai şüur müəyyən toplumun bütövlükdə, cəm halında götürülmüş şüurdur. Ayrıca götürülən bir şəxsin həyatda baş verən bütün proseslərə münasibətinin xarakterində ifadə olunan fikirləri onun ümumi şüur səviyyəsini, ayrı-ayrı təbii, ictimai, iqtisadi, tarixi və s. məsələlərə aid fikirləri isə, bu sahələr üzrə onun şüurunun səviyyəsi və xarakterini ifadə edir. Yəni, bir insanın ictimai proseslərə aid fikir və münasibətinin xarakteri, onun bu sahədə şüur səviyyəsini, ziyalı olub-olmamasını göstərir.

İkincisi, nəinki milli məsələlərdə, həyatda mövcud olan, yeni yaranan proses və hadisələr haqqında milli, dini, bəşəri dəyərlərin birini nisbi də olsa məcburən irəli çəkməsi, ümumiyyətlə dini və bəşəri, o cümlədən milli dəyərin eyni zamanda bir insanda mövcud olması, birmənalı olaraq onun ziyalı olmadığını sübut edən amildir. Yəni, bunların üçü də real olaraq onda yoxdur. Bu amillər həmin insan üçün öz şəxsi məqsədlərini reallaşdırmaq məqsədilə hər anda mövcud olan situasiya və siyasi konyukturadan asılı olaraq istifadə, daha doğrusu sui-istifadə etmək vasitəsidir.

Müəllifin “kəşf” etdiyi **“milli ziyalı”**, **“dini ziyalı”**, **“bəşəri ziyalı”** terminlərə gəldikdə isə hansı sahədə mövcud olmasından asılı olmayaraq cəmiyyətdə qaranlıq olan məsələlərə, o cümlədən milli məsələlərə aydınlıq gətirən ziyalı milliyyət etibarını ilə türkdürsə, o **türkün “milli”** ziyalısidir. **“Bəşəri ziyalı”** da, milli məsələlər də daxil olmaqla, heç bir məntiqi və faktiki sübutu olmayan, uydurma ehkamlar deyil, obyektiv elmi üsul

və vasitələrlə mövcud məsələlərə aydınlıq gətirirsə, o insan ziyalıdır və bu halda bəşəri sözünün istifadə edilməsi yersizdir. Çünki, elm, bəşəri də özündə ehtiva edən təbii məsələlərin çözümlüb aydınlaşdıraraq, həqiqəti, reallığı özündə güzgü kimi əks etdirən yeganə vasitədir. Milli məsələlərə aydınlıq gətirən şəxsin məhz milli məsələlərə aydınlıq gətirdiyinə görə onun **“milli ziyalı”** adlandırılması, aydınlaşdırılan sahənin mahiyyətinin bu şəxsin milliyyətinə şamil edilməsi, məsələnin mahiyyəti ilə bərabər bu ifadəni də saxtalaşdırmış olur. **“Milli ziyalı” termini ziyalının milli mənsubiyyətini ifadə edir.**

İndi isə **“dini ziyalı”** ifadəsinə baxaq.

Bəşər tarixində elə bir idealist din mövcud olmayıb və bu gün də yoxdur ki, onun real, obyektiv maddi və ya mənətiqi əsasları mövcud olsun. Forma və bəzi məzmun müxtəlifliyinə baxmayaraq bütün idealist dinlər təbiəti və insanları allahın yaratdığı, təbiətdə, cəmiyyətdə baş verən bütün proses və hadisələri ən xırda hissəciklərinə qədər allahın özü tərəfindən, öz istəyinə uyğun idarə etdiyi, bu dinlərin məzmun və mahiyyətini təşkil və xarakterizə edən ehkamlar toplusunu (Zəbur, Tövrat, İncil, Quran) bu dinlərin müəlliflərinə məhz Allahın göndərdiyi iddia olunur. İstisna edilmədən bütün dinlərin müəllifləri də irəli sürdükleri ehkamların obyektivliyini sübut etmədən insanlardan bütün bunların həqiqət olduğunu kor-korənə qəbul etməyi tələb edir. Bunların arasında irəli sürdüyü ehkamları qəbul etməyənləri ən çox cəza ilə hədələyən islam dinidir. Hələ eramızdan min illər öncə mövcud olmuş, bu günkü insanların biliyi, şüur səviyyəsi ilə müqayisədə vəhşi varlıq olanların çoxunun belə qəbul etmədiyi bu ehkamları bu gün də insanlar toplum halında idarə etmək vasitəsi kimi istifadə edirlər. Bir çox ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda da dinin təşkilati mövcudluğu, onun tədrisi, təbliğinin səbəbi də məhz budur. Bu

məsələdə bir neçə önəmli məqam mövcuddur. Bunlardan birincisi, bu din sistemlərinin əsas bünövrə elementi, bütün insanların hər şeyə qadir, təbiəti, o cümlədən insanlar da daxil olmaqla bütün canlıları yaradıb, öz istəyi və iradəsinə uyğun idarə edən, bu mütləq və əbədi varlığın qulu olması və onun ancaq bu dini sistemlərin yaradıcıları ilə, heç bir digər şahid, sübut və s. olmadan təmasda olaraq, fikirlərinin, sözlərinin onlar vasitəsilə insanlara çatdırması, eləcə də bütün insanların bu fikir və sözləri qeyri-şərtsiz, heç bir məntiqi, faktiki sübut olmadan qəbul etməli olduğu iddiasıdır. İkinci məqam da bundan ibarətdir ki, bütün dinlər yarandıqları konkret məkan və zaman daxilində mövcud olmuş sadə insanlarla hakimiyət arasında mövcud olmuş münasibətləri güzgü kimi əks etdirir. Lakin zaman keçib, cəmiyyət inkişaf edib, şərait dəyişdikcə bütün dinlərin daşıyıcıları bu dinlərin insanların daha qəbul etməyəcəkləri eybəcər, qeyri-insani məzmun elementlərini, faktlarını gizlədərək, yeni nəsillərə onları humanist, müsbət, müasir tələblərə cavab verib, cəmiyyətdə bu günə mövcud olan çatışmazlıqları aradan götürə biləcək amil kimi təqdim edirlər.

Məsələn, “Hürriyyət” qəzetinin 28 mart 2023-cü il tarixli sayında ilahiyyat üzrə fəlsəfə elmləri doktoru Əfzəläddin Rəhimli adlı müəllifin “İnsanlığa çağırış” (Məhəmməd peyğəmbərin “Şabaniyyə xütbəsi” adlı məqaləsi də bu qəbildəndir). Müəllif Məhəmməd peyğəmbərin Ramazan ayının gəlişi münasibətilə oxuduğu “Şabaniyyə xütbəsi”nin bir hissəsini oxucuya təqdim edərək yazır, – “Bu ayda siz Allahın qonaqlığına dəvət olunaraq, Allahın lütf və mərhəmətinə layiq görülmüşünüz... Ramazan ayında ac-susuz qalaraq Qiyamət gününün acıq və susuzluğunu yada salın”. Müəllif bu xütbəni bəşəriyyətin əmin-amanlığına və insanlığa xidmət edən ali-mənəvi xüsusiyyətlərə tövsiyə kimi qələmə verir.

Birincisi, bəşər yarandığı gündən nəinki Ramazan ayında, hətta nə vaxtsa, kiminsə Allahın, nə özünün, nə də kiminsə onun qonaqlığında olması barədə heç bir real fakt və ya sübut olmayıb və bu gün də yoxdur. Həm də bu qonaqlıqda əlli-altmış dərəcə isti və ya şaxtada böyük güc, enerji, diqqət tələb edən və insanların real həyatının təminatı olan istehsal, xidmət sahələrində çalışdığı halda, gün ərzində bu enerjini, gücü yaradan yeməyi, hətta bir qurtum su içməyi belə qadağan edən çox əcaib bir qonaqlıqdır.

İkincisi, Allahın lütf və mərhəmətinə kiminsə layiq görüldüyü və bunun hansı üsul və mexanizm vasitəsilə reallaşdırıldığı barədə də boş iddialar indiyədək heç nə ilə sübut olunmayıb.

Üçüncüsü, Ramazan ayında ac-susuz qalaraq Qiyamət gününün aclıq və susuzluğunu yada salmaq Qiyamətin (əyər olacaqsə) baş verməsinin qarşısını alacaqmı? Və Qiyamətin baş verməsinin səbəbini islamın müəllifi Məhəmməd quranda necə izah edir? Ərəb və ingilis dilində olan Quranı tərcümə edənlərin Məhəmmədin türkləri təhqir etdiyi ayələri, hədisləri, eləcə də 670-740-cı illər arasındakı dövrlərdə türklərə qarşı törətdikləri genişmiqyaslı qətlə və digər cinayətlər haqqındakı faktları heç vaxt tərcümə etmirlər.

Məsələn Məhəmməd qiyamətin qopmasını, yəni baş verməsini türklərlə savaşımaqda görür, – **“Müsəlmanlar, keçi ayaqlarıyla və qıldan qayrılma ayaqqabılar geyən, qulaqları çəkiclə əzilmiş kimi düz olan, kiçik gözlü, kilitli qalxan üzlü, burunları yastı türklərlə savaşımaqca qiyamət qopmayacaq”**. (GİG TV, sunnah.com, 54 və Əl-Buxarı, 2928, kitab 56, hədis 141, kitab 52, hədis 179. **Müsəlmanların türklərlə savaş babı**). Təkcə bu fakt, 670-740-cı illər arası 70 il ərzində ərəblərin türklərə qarşı törətdiyi vəhşi qətlə və cinayətlərinin ilhamçısının birbaşa Məhəmməd peyğəmbərin olduğunu sübut

edir. Bu qətləmə şəxsən özünün başçılıq edə bilməməsinin səbəbi isə onun sağ olduğu dövrdə türklərin ərəblərdən güclü olması, o öləndən sonra ərəblər gücləndiyi zaman onun arzusunu davamçılarının həyata keçirdiyini sübut edir. Ərəblər Xeybər qalasını Məhəmmədin bilavasitə başçılığı ilə amansız döyüşlərlə aldıqdan sonra şəxsən onun göstərişi ilə qalanın qocalardan, qadınlardan, uşaqlardan ibarət 800 (səkkiz yüz) nəfər dinc sakininin əvvəlcə qollarını, ayaqlarını kəsib, gözlərini çıxardıqdan sonra başlarını kəsib qətlə yetirildiyi və digər real faktlar mövcuddur. Başqa çoxlu sayda olan belə faktları nəzərə almasaq belə, təkcə bu faktlar Məhəmmədin vəhşi, qeyri-insani xislətini birmənalı olaraq sübut edir.

“Hürriyyət” qəzetinin 28 mart 2023-cü il tarixi sayında “ilahiyyət üzrə fəlsəfə doktoru” Əfzələddin Rəhimli adlı müəllifin “İnsanlığa çağırış” adlı məqaləsində Məhəmmədin atası öldükdən sonra onu himayə edib böyütmüş əmisinin oğlu, həm də Məhəmmədin qızı Fatimənin əri, Məhəmməd öldükdən sonra onun yerinə keçərək Xəlifə olmaq uğrunda illərlə mübarizədən sonra 656-cı ildə Məhəmmədin şəxsi katibi olmuş Zeyn ibn Zabitin hazırladığı quranı oxuduğu zaman xəlifə Osman ibn Əffanı öz adamlarına öldürtdürərək 661-ci ilə qədər xəlifəlik etmiş Əlinin sözlərinə əsaslanan Məhəmməd peyğəmbərin “Şəbaniyyə xütbəsini” Məhəmmədin bəşəriyyəti sülh və əmin-amanlığa xidmət edən ali-mənəvi xüsusiyyətlərə tövsiyə etdiyini qeyd edir.

Əgər, Məhəmmədin bilavasitə başçılıq etdiyi döyüşdə öz vətəninə, qalasını ərəb işğalçılarından müdafiə edən yəhudiləri qətlə yetirib, qalanı işğal etdikdən sonra, qalanın dinc əhalisi olan qocaların, qadınların, uşaqların işgəncə verərək öldürülməsini əmr edən, xələflərinə özünün türklərə bəslədiyi nifrəti

ifadə edən tərzdə, “türklərlə savaşımadıqca qiyamət qonmaya-caq” vəsiyyəti və fətfəsi, başqalarına qarşı etdiyi çoxsaylı, irimiqyaslı cinayətləri belə nəzərə almadan onun sülh, əmin-amanlığa, xeyirxahlığa xidmət edəcək bir insan ola biləcəyi imkanını birmənalı olaraq istisna edir.

Bütün canlılar, o cümlədən bəşər övladı dünyaya gəldiyi ilk andan azadlığa can atır. Həqiqətdə də müstəqil düşüncə, hərəkət, yaradıcılıq azadlığı olmayan qul, təhkimli, nökər, heç zaman özünə, cəmiyyətə, ümumilikdə bəşəriyyətə böyük xidmət edə, fayda verə bilməz. “Şabaniyyə xütbəsində” də Məhəmməd insanları insanlığa sülhə çağırmaq deyil qul olmağı tövsiyə edir. O deyir, – “Günahlarınızın bağışlanması üçün Tanrı dərgahına üz gətirib, tövbə edin. Hər namaz vaxtı, əllərinizi Onun qarşısında aciz qul kimi açaraq dua edin”. Əyər allahın heç kimlə təması olmadığı, ancaq onunla, yəni rəsulu (nümayəndəsi) Məhəmmədlə təmasda olduğu iddiasını qəbul etsək, o, insnaların faktiki olaraq özünün qulu olmasını iddia edir və bu məqsədlə hətta onları cəhənnəm əzabı ilə hədələyir. Deyir ki, – **“Bilin ki, Uca Yaradan namaz qılanları, səcdə edənləri əza-ba düçar etməyəcəyinə və onları (həqiqi namaz əhlini) Qiya-mət günü əməlləri hesab-kitab verdiyi zaman cəhənnəm əza-bı ilə qorxutmayacağına söz vermişdir... Ey camaat! Bu ayda behiştin qapıları açıqdır. Allahdan istəyin ki, bu qapıları sizin üzünüzdə bağlamasın! Və həmçinin Cəhənnəmin qapıları da, bu ayda bağlıdır. Allaha yalvarın ki, onun qapılarını sizin üzünüzdə açmasın. Bu ayda şeytan zəncirlənmişdir. Al-laha iltimas edin ki, onu sizə hakim etməsin”**.

Məhəmmədin xütbəsinin bu hissəsində o cəmiyyəin, insan toplumlarının idarə edilməsində geniş istifadə edilən siyasətdən alverçi ustalığı ilə istifadə edir. Bir əlində yağlı tikə, bir əlində qırmanc, ədalətsizliyə boyun əyənə zəngin həyat, haqq

səsini ucaldana işgəncə, zindan, dar ağacı üsulu ilə nəinki Məhəmmədin dövründən qabaq, insanların ictimai şüururunun bu günkü toplumların ictimai şüur səviyyəsi ilə müqayisədə vəhşi insan şüuru sayılacaq bir şəraitdə, hətta ictimai şüurun, elm və tərəqqinin bu günkü səviyyəsi şəraitində də dünya ölkələrinin hamısında cüzi fəqlə geniş istifadə edilir. Bu üsul nəinki, dini əsaslarla, eləcə də dünyəvi əsaslarla idarə edilən dövlətlərin cəmiyyətinin idarə edilməsinin əsas üsuludur. Yeri gəlmişkən bu günlərdə Güney Azərbaycan milli azadlıq mübarizəsinin önəmli simalarından olan, ABŞ vətəndaşı olaraq ABŞ-da yaşayan **ƏHMƏD OBALI** və oğlu **DƏNİZ** altı nəfər şovinst fars faşizminin nümayəndələri tərəfindən vəhşi terrora məruz qalmışdır. Bu gün ABŞ-da yaşayan bala Pəhləvinin babası və atası 53 il ərzində bu gün İran adlandırdıqları ölkə əhalisini dilənçi vəziyyətində saxlayaraq ölkədən taladıqları yüzlərlə milyard var-dövləti götürüb 1978-ci ildə ABŞ-a qaçaraq ailəliklə orada yaşayır. Ondan sonra hakimiyyətə gələn mollalar Rusiya və Fransaın himayəsinə sığınaraq ABŞ və İngiltərə ilə münasibətlərini pozub, ətraf ərəb ölkələrində şiəlik şüarı altında böyük hərbi birliklər yaraıb, həm də Ukraynadakı müharibədə Rusiyaya önəmli yardım edib, həmin ərazilərdə ingilislərin nəinki taktiki, hətta strateji siyasi, iqtisadi, hərbi maraqlarına ciddi təhlükə yaradıblar. Bu təhlükənin zirvəsi isə Tehranın molla rejiminin nüvə silahı əldə etməsinin bir addımlığına çatması oldu. Buna görə ABŞ Tehranın molla rejimini devirib, yerinə ingilis ağalığını qeyd-şərtsiz qəbul edən bala nökrəçə Rza Pəhləvini hakimiyyətə gətirmək üçün ciddi tədbirlər görməyə başladı. Uzun illər ABŞ-da yaşayıb Güney Azərbaycan və İran adlanan ərazidə öz milli torpaqlarında yaşayan türklərin istiqlalı və milli hüquqları uğrunda aktiv mübarizə aparan **Əhməd Obalının fəaliyyəti** ABŞ-ın dövlət və milli maraqları ilə üst-

üstə düşdüyündən Əhməd Obalının fəaliyyəti ABŞ dövləti tərəfindən dəstəklənir və onun şəxsi təhlükəsizliyi qorunurdu. Rza Pəhləvinin hakimiyyətə gətirilmək planı işə düşdükdən sonra, ən azından Güney Azərbaycanın istiqlalı əldə edilməklə Türkiyə, Azərbaycan və Orta Asiya türklərinin həm ərazi, həm də milli kimlik baxımından birləşərək, dünyada baş verən taktiki, strateji siyasi, hərbi, iqtisadi proseslərə ciddi təsir göstərə biləcək **TÜRK GÜCÜNÜN** yaranmasının qəti əleyhinə olan dünya gücləri, o cümlədən ABŞ-ın dövlət və milli maraqları ilə Əhməd Obalının fəaliyyətinin mahiyyətinin ziddiyyət təşkil etməsi ortaya bir çox suallar qoyur.

Birincisi, istər şahlıq, istərsə də molla hakimiyyəti dövründə hakim təbəqələrin övladları, məxfi dövlət orqanlarının xüsusi nümayəndələri böyük həcmli kapitalları ilə birlikdə bir çox ölkələrdə, xüsusilə ABŞ, Fransa kimi ölkələrdə yerləşdirilib. Lakin onların heç biri, hətta molla rejiminin məxfi orqanları, ABŞ ərazisində ABŞ dövlət orqanlarının susqun razılığı olmadan belə bir terror aktını həyata keçirməyə cürət edə bilməzlər. Belə ki, bu onlar üçün çox ağır nəticələrə başa gəlir. Əhməd Obalıya və oğluna qarşı törədilən bu vəhşi terrorun baş verməsində ABŞ məxfi orqanlarının əli olub-olmadığı və kimlər tərəfindən icra edilməsi aparılacaq təhqiqatın məzmunu və keyfiyyətindən, cinayətkarların cəzalandırılmasının xarakterindən aydın olacaq.

İndi isə qayıdaq Məhəmmədin “Şabaniyyə xütbəsinin” məzmununda “allahın”, əslində isə Məhəmmədin Qiyamətin baş verməsi məsələsinə yanaşması, bu anlayışın, eləcə də Cənnət-Cəhənnəm anlayışının Məhəmməd üçün uydurma alver, insanları özünə tabe etmək üçün şirnikləndirmə-hədələmə vasitəsi olduğunu sübut edir. Məhəmməd Qiyamətin başlanması vaxtını ərəblərin türklərlə savaşa başlayacağı gün kimi təyin edir. Məgər türklərlə savaş bitdikdən əvvəl və sonra ölənlər

allaha “hesab-kitab” vermir? Bundan başqa əyər allah özü yaratdığı şeytanı istədiyi vaxt zəngirləyərək zərərsizləşdirə bilirsə, onda niyə onu quduz it kimi açıb insanların üstünə buraxır? Bu belədirsə, dünyada baş verən bütün alçaq əməllərin, cinayətlərin təşkilatçısı, bəisi allah deyilmi? 21-ci əsrdə Azərbaycanın Mirzə Ələkbər Sabiri olan, gənc şair İbrahim Xudai bu məsələyə belə məntiqi əsasla aydınlıq gətirir:

**Nə qədər gözəllik varsa, dünyada,
Allahın adına yazılmış nədən?
Nə çirkin, bəd əməl varsa söylərik,
İblisdir, şeytandır onu törədən.**

**Bəs çirkin əməlin kökü hardadır?
Yaradıb iblisi, şeytanı allah.
Şeytan da, iblis də günahkardısa,
Günahın banisi deyilmi allah?**

Məsələnin ən pis cəhəti də budur ki, bəşəriyyətin bu günkü yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi şəraitdə ölkəmizdə vətəndaşın iqtisadi-ictimai azadlığını təmin edə biləcək mexanizmlərin mətbuatda geniş müzakirə edilməsi əvəzinə 1400 il bundan əvvəl vəhşi insanları özlərinə qul etməyə hədəflənmiş, nəticə etibarlı ilə insan alverindən də dəfələrlə qatı cinayət olan bu mürəkkəb ideoloji qandalın real məzmununda olub, dinin əsil mahiyyətini gizlədərək onu populist şüarlarla mədh etmək kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən qəzetlərdə dəb halını alıb. Bu isə mahiyyətdə uydurmalar vasitəsilə vətəndaşları leqal və kütləvi surətdə aldadaraq şüurlarını 6-7-ci əsr həyat şəraitinin tələblərinə uyğun, bu uydurmalar çərçivəsində qandallayaraq, inkişaf imkanından məhrum edilməsidir. Həm də ideoloji dələduzluğu özünə çörək ağacı edən zümrə ilə bərabər hakimiyyət

yət piramidasında yerləşən siyasətbazların işinə yarasa da, cəmiyyətimizin və dövlətçiliyimizin bir müddətdən sonra inkişafdan geri qalaraq, inkişaf etmiş millət və dövlətlərin əsarətinə düşməyimiz üçün bizlərə sıranan gecpartlayan minadır. Bu məsələdə mövcud olan başqa iki əcaiblik də var ki, bunlardan biri ölkədə rəsmən “ilahiyyət üzrə fəlsəfə elmləri doktoru”, “ilahiyyat elmləri doktoru” kimi gülünc elmi dərəcələr təsis edilib, bu dərəcələr verilmiş adamlar vasitəsilə təbliğ edilir ki, uydurmalar insanların nəzərində daha sanballı fikir təsiri bağışlasın. Ala-babat savadı olan hər kəsə məlumdur ki, elm ancaq real faktiki, məntiqi olan həqiqətdir. Dində isə bu xüsusiyyətlərin heç biri olmayıb, həyatda baş verən real proseslərə daban-dabana zidd olan, min illər öncə yaşamış ayrı-ayrı şəxslərin o dövrlə məxsus inkişaf səviyyəsi və həyat tərzinə uyğun heç bir əsas ortaya qoymadan, uydurduqları şəxsi fəlsəfi düşüncələrindən başqa heç nə yoxdur. Əgər ilahi deyilən bir anlayış, varlıq mövcud deyilsə, onda elmin olması mümkün deyil. Elm olmadığı bir sahədə isə “elmlər doktoru” və s. elmi dərəcə necə ola bilər?

Bəşər tarixində fəlsəfə elmi sistem olaraq formalaşmış meydana gələnə, yəni, K.Marksın Hegelin dialektika sistemini Feyerbaxın materializmi ilə üzvü surətdə birləşdirib, ona dünyada baş verən proseslərin tarixi zaman və məkan daxilində qiymətləndirilməsi zərurətini də əlavə edərək, dialektik və tarixi materializmi, elmi fəlsəfə sistemi olaraq ortaya qoyanadək, bəşər tarixinin müxtəlif dövrlərində fəlsəfi düşüncənin tanrıçılıq, dinlər və onların çoxsaylı formaları mövcud olmuşdur. Bütün bunlarla yanaşı fəlsəfi düşüncənin müxtəlif sahələrdə özünü biruzə verən elmi mahiyyətli lokal, əsasən də həyatda baş verən hadisə və proseslərdə müəyyən anları ifadə edən, fəlsəfi

düşüncənin reallıqları güzgü kimi əks etdirən elmi məqamları, komponentləri də mövcud olmuşdur.

Lakin K.Marks tarixdə ilk olaraq fəlsəfi düşüncəni, hadisə və proseslərin mahiyyətinin reallığa uyğun olaraq təhlil edib, insan şüurunun reallığı düzgün dərk etməsi üçün fəlsəfi düşüncəni kompleks, bütöv bir elmi-fəlsəfi düşüncə sistemi halına gətirmişdir. Ölkədə dini uydurmaların metodiki şəkildə, inadla kütləvi informasiya vasitələrində geniş təbliğ olunmasının daha əcaib cəhəti ondan ibarətdir ki, tarix, fəlsəfə elmləri sahəsində peşəkar olaraq çalışan alimlər belə çox zaman dinin mahiyyəti, məzmunu, təyinatı, tarixdə baş vermiş proseslərdə və bu gün cəmiyyətimizdə baş verən proseslərdə onun yeri barədə danışarkən məsələyə naşı yanaşma nümayiş etdirir. Belə yanaşmanın nəticəsidir ki, AMEA Fəlsəfə İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, dosent, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Faiq Ələkbərli “Türküstan” qəzetində çap edilən silsilə məqalələrində Şərqdə, o cümlədən Azərbaycanda tarixən baş vermiş dini prosesləri xarakterizə edərkən onun müqayisəli təhlilləri peşəkar səviyyədə olsa da, analitik təhlil aparılmalı olan məsələlərdə naşı yanaşma nəticəsində çox gülünc fikirlər əldə edir. O, “Türküstan” qəzetinin 23 may 2023-cü il sayında çap edilmiş “Çağdaş Azərbaycan tarixində islamçılıq” məqaləsində dinin mahiyyəti və istiqamətlərinə həsr etdiyi məqaləsində yazır ki, – **“Məlum olduğu kimi milli özünüdərin, milli özünüdərkə bağlı ideyalar yaranana qədər din ideyası milli ideya rolunda çıxış etmişdir. Təsadüfi deyil ki, orta əsrlərdə bir çox Avropa-Qərb millətlərinin əsas milli ideyası Xristian dini olmuşdur. Qərb millətləri (fransızlar, ingilislər və s.) yalnız 17-18-ci əsrlərdən başlayaraq millət və din ideyalarını bir-bi-**

rindən fərqləndirməyə başladılar. Bununla da həmin dövr-dən etibarən Avropanın xristian toplumları millət olma prosesinə üz tutdular”.

Birincisi, millətlər hələ ilk insan qruplarının nitq qabliyyəti sayəsində bir-biri ilə primitiv sözlərlə anlaşması dövründən yaranıb. Müxtəlif ərazidə, müxtəlif coğrafi şəraitdə və həyat şəraitində yaşayan insan qruplarının dilləri də müxtəlif olub. Yəni, bu insan qrupları müxtəlif millətlərə mənsub olub. İlk dövlətlər də hələ heç bir dinin yaranmış olmadığı, müxtəlif millətlərin arasında tanrıçılığın az-çox geniş yayıldığı dövrlərdə ayrı-ayrı **MİLLİ DÖVLƏTLƏR** yaranıb və mövcud olub. Həmin dövrlərdə insanlara millət anlayışı məlum olmasa da, hər bir dövlətin öz dili olub. Bu isə milli dövlətin mövcudluğu deməkdir. Dinlər isə quldarlıq dövləti yarandığı vaxt, məhz quldarlıq quruluşunda əl və ayaqlarına vurulan buxov və qandal-dan başqa qulların zəhnini qandallayıb onları qul sahiblərinə müti varlıqlara çevirmək zərurətindən yaranıb. Avropa millətlərinin əsas milli ideyasının Xristianlıq olmasına gəldikdə isə orta əsrlərdə Avropa milli dövlətlərinin Roma imperiyasının əsarəti altında olduğu sirr deyil. Roma Papalarının işğalçı müharibələri ilk növbədə öz ətrafında yerləşən millətlərə, fransızlara, almanlara, ingilislərə və s. qarşı aparmışdır. Bu da məlumdur ki, Roma təşkil etdiyi ilk səlib yürüşlərinin dördünü 1199-1204-cü illərdə elə qonşu Avropa dövlətlərinə qarşı aparmışdır. Təbiidir ki, xristian dini əsaslarına malik olan Roma Papalığının əsarətində olan milli dövlətlərin özlərinin rəsmi milli ideyası ola da bilməzdi. Elə SSRİ-nin əsarətində olan müxtəlif respublikaların müstəqil milli ideyalarının mövcud olmadığı kimi. Lakin bu, Roma Papalığının əsarətində olan millətlərdə **özünüdərkini**, milli özünüdərkini ideyasının olmadığı anlamına gəlmir. Reallıq bundan ibarətdir ki, başqa millətin əsarətində olan hər bir millət ilk fürsət ələ düşən kimi azadlıq

əldə edərək özünün müstəqil milli dövlətini qurmuşdur. Bu fakt hər bir millətdə özünüdərkini, milli təyin etmə hissini və milli ideyasının mövcudluğunun, həmin millətə mənsub olan insanların hansı dini inancı daşdığına heç bir dəxli olmadığını sübut edir. Avropa ərazisində yaşayan millətlərin arasında xristianlığın geniş yayılması bu ərazidə yaşayan millətlərin uzun müddət Roma Papalığının inzibati və ideoloji əsarətində yaşamasından irəli gəlir. Bu millətlərin Romanın əsarətindən xilas olduqdan sonra da onların xristian dini ideologiyasının əsarətindən 16-17-ci əsrlərə qədər qurtara bilməməsinin əsas səbəbi isə yeni yaradılan feodalizm quruluşuna malik milli dövlətlərin xristian dini əsasları ilə idarə edilərək, xristian dini rəhbərlərin bu dövlət piramidalarında aparıcı, mühüm yer tutması idi. Bundan başqa, Avropanın müxtəlif milli dövlətləri o zaman güclü türk, ərəb imperiyalarına təklidə müqavimət göstərmək, nə də fransızlar, almanlar, ingilislər onlara vahid milli ideoloji əsasdə birləşib, onlara müqavimət göstərə bilməzdi. Yeganə vasitə ümumi düşməyə qarşı bu milli dövlətlərin idarəçiliyinin və əhalisinin ideoloji əsasını təşkil edən xristian həmrəyliyi əsasında birləşməsi ola bilərdi.

16-17-ci əsrdə Avropa ölkələrində kapitalizm quruluşunun yaranması yayıldıqca artıq cəmiyyətin, o cümlədən dövlətin dini əsaslarla idarə edilməsi mümkün deyildi. Belə ki, bu quruluşun vətəndaşı özünü və əməyini inzibati cəhətdən azad elan etdiyi halda, onu daha dini əsaslarla inzibati cəhətdən əsarətdə saxlamaq mümkün olmamasından başqa, kapitalist istehsal üsulunun tələblərinə zidd idi. Məhz buna görə də kapitalizm quruluşu bərqərar olan bütün ölkələrdə dinin təşkilati mövcudluğuna toxunulmasa da, ilk növbədə dinin dövlətdən ayrı olması elan edilərək, din amilini dövlət idarəçiliyindən tamamilə uzaqlaşdırırlar. Kapitalist ölkələrində dinin təşkilati mövcudluğu dövlət üçün iki mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Birincisi, rəsmən inzibati cəhətdən azadlıq verilmiş vətəndaşların zəhnini din vasitəsilə cilovlayaraq dini təşkilatların rəhbərləri vasitəsilə, dövlətin birbaşa müdaxiləsi və iştirakı olmadan dövlətin maraqlarına uyğun idarə edilməsinə görə.

İkincisi isə xarici düşmənlərdən ölkəyə təhlükə yarandıqda, yaxud başqa dinlərin daşıyıcıları olan millətlər, dövlətlər tərəfindən onlara təcavüz edildiyi vaxtda ölkə əhalisinin xristian dini həmrəyliyi vasitəsilə ideoloji cəhətdən monolitləşdirərək onların düşməinə qarşı nifrətini gücləndirmək məqsədilə xristian dininin təşkilati mövcudluğu bu ölkələrə zəruridir. Biz Avropa ölkələrinin, bütövlükdə Avropa Birliyinin Türkiyəyə, Azərbaycana, Afrika dövlətlərinə və s. münasibətlərində bunu çox aydın görürük. Ermənilərin xristian həmrəyliyi amilindən istifadə edərək Qərbin xristian dövlətlərini sağmal inək kimi necə sağması, farsların isə islamın şiə təriqətindən sui-istifadə edərək, müsəlman türk, ərəb dövlətlərinə düşmənçilik etməklə şovinst fars milli maraqlarını ətraf məntəqələrdə reallaşdıraraq böyük gücə çevrilmə cəhdləri də göz önündədir.

Bütün bunlar birmənalı olaraq onu sübut edir ki, dünyada ilk quldarlıq dövləti yarandığı vaxtdan yaranan dinlər uydurma olaraq daim bütün cəmiyyətlərdə hakim təbəqənin əzilən, ədalətsiz istismar edilən təbəqəni haqsızlığa ədalətsizliyə qarşı hisslərini, iradəsini qırıb özlərinə, müti qul halında saxlamaq, onların zəhnini, şüurunu qandallamaq məqsədilə istifadə etdikləri ideoloji vasitə, siyasi, yəni aldatma üsuludur. İstər-istəməz belə bir sual ortaya çıxır ki, belə olduğu halda niyə min illər boyu **DİN** bütün cəmiyyətlərdə nəinki öz hakim mövqeyini saxlaya bilib, hətta cəmiyyətin bu günkü yüksək inkişafı səviyyəsində belə din insanların çoxunun zəhninə, şüuruna hakim kəsilmə bilir? Bunun bir neçə səbəbi var.

Birincisi, bu günə qədər dünyada mövcud olan quldarlıq, feodalizm, kapitalizm və onların müxtəlif, bəzən nəinki sosial-

iqtisad, fəlsəfə elminə dərinlən bələd olmayan və bütün cəmiyyətlərin mütləq əksəriyyətini təşkil edən sıradan olan insanlar, hətta bu gün yüksək savadlı hesab edilən iqtisadçı, hüquqşünas, sosioloq, filosof alimlər belə mahiyyətinə varə bilmədikləri bu dövlətlərin, elmi bilikləri, savadı, ictimai şüur səviyyəsi yetərincə aşağı olan kütlənin, mövcud quruluşun ədalətsiz olduğunu, onun ictimai ədaləti təmin edə biləcək hansı iqtisadi-ictimai quruluşla əvəz edilməsinin zəruri olduğunu dərk edə bilməməsinə təmin etmək üçün **DİN** və onun təşkilatı mövcudluğu hakim təbəqələrə və dairələrə hava-su kimi lazımdır. Daş dövründən üzü bəri bütün dünya ictimaiyyətinin həyatın bütün sahələrində əldə etdiyi bu gündə yüksək inkişaf səviyyəsi insanların elmə yiyələnərək, onları bu sahələrdə tətbiq etməyi sayəsində mümkün olmuşdur. Bu gün dünyanın bütün ölkələrində təbiət elmləri hər bir ölkənin imkanları çərçivəsində öyrənilir istehsal və xidmət sahələrinə tətbiq edilir. Müstəmləkə və yarımüstəmləkə ölkələr istisna edilməklə, inkişaf etmiş ölkələrlə və bir sıra müstəqil ölkələrdə cəmiyyətin iqtisadi-ictimai quruluşunu forma etibarilə dəyişə biləcək elmlər tədqiq, tədris və tətbiq edilsə də, cəmiyyətin iqtisadi-ictimai quruluşunu mahiyyət etibarilə dəyişə biləcək sosial-iqtisad elmi nə tədqiq, nə tədris, nə də tətbiq edilmir.

İngilis yazıçısı Corc Oruel yazır ki, – “Bir toplum gerçək-dən uzaqlaşdıqca, gerçəyi söyləyənlərə daha çox nifrət edər”.

SSRİ zamanında bir çox ali məktəblərdə siyasi iqtisad fənni tədris edilirdi. Fənnin adı kapitalizm quruluşu yaranandan bəri siyasi iqtisad adlanırdı. Əslində isə bu fənn sosial-iqtisad elmidir. Siyasi iqtisadın eləcə də dialektik və tarixi materializm fəlsəfəsi fənninin SSRİ-də tədris edilməsi dünya ictimaiyyəti, o cümlədən ölkə ictimaiyyətində bu ölkədə dünyanın bütün başqa ölkələrinin hakim təbəqələrinin ən çox qorxduğu və öz ədalətsiz hakimiyyətlərinin 1 №-li düşməni hesab etdiyi bu fənnin

tədris edilməsi bütün dünyada hamıda SSRİ-də ən ədalətli iqtisadi-ictimai dövlət quruluşu olduğu təəssüratı, assosiasiyası yaradırdı. Lakin bu ölkələrin iqtisadçı alimləri, hüquqşünasları, sosioloq və siyasətçiləri bu iqtisadi-ictimai sistemin kapitalizmdən də ədalətsiz quruluş olduğunu sezə bilsələr də bu quruluşun nə mahiyyətini, nə də daxili mexanizmlərinin həqiqi xarakterini müəyyən edə bilmirdilər.

“Yarımçıq həqiqət, ağ yalandan daha təhlükəlidir”, – deyib türk aqilləri.

1970-ci ildə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda ali və orta ixtisas məktəblərində dərs demək üçün siyasi iqtisad fənninin dərinədən mənimsənilməsi məqsədilə “Ümumi iqtisad fakültəsi” təsis edilmişdi. Bu fakültənin tələbələrinə K.Marksın “Kapital” əsəri ayrıca fənn olaraq keçirilirdi və bu fənni respublikanın bir neçə ən güclü siyasi iqtisadçılarından olan, institutun “Siyasi iqtisad” kafedrasının müdiri Ələsgər Qasımov şəxsən tədris edirdi. Siyasi iqtisadın kapitalizm bölməsindən müəhazirəni isə, institutun bu sahədə iki ən güclü mütəxəssisdən biri olan Ağayar Həsənov, “Marksizm fəlsəfəsini” Vəli Paşayev kimi güclü filosof-pedaqoq aparırdı. Bundan başqa institutda bu sahəni obyektiv dərk edib, mənimsəyə biləcək tələbələrin təhsildən məcburən ayrılması üçün imkansız ailələrdən olan tələbələri yaxınlıqdakı Mərkəzi Univermağa aparıb altı-üstlü ayaqdan başa qədər təzə paltar, ayaqqabı alıb geyindirməkdən başqa, onların cibinə pul qoyan Paşa Süleymanov kimi fakültə dekanlarının olması da tələbələrin elm öyrənməsinə yönəlməsi üçün xüsusi aura yaradırdı. İnsnaların elmi həqiqətləri öyrənib, cəmiyyətin inkişafına yararlı mütəxəssis olması üçün bu fədakar alimlərin səyləri Kremlin “Marksizm-Leninizm İnstitutunun” vasitəsilə Leninin “Hərbi kommunizm”, “Yeni İqtisad Siyasət” adlanan, mahiyyəti isə “Dövlət

Quldarlığı” və “Dövlət Feodalizmi” olan mürtəcə nəzəriyyələri əsasında Lenin və K^o tərəfindən yaradılıb, materialist **DİN** olan “bolşevizm” əsasında idarə edilən dövləti, K.Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsi əsasında qurulub, idarə edilən sosialist dövləti, “Bolşevizm” dininin isə “Marksizm-Leninizm” kimi qələmə verməklə neytrallaşdırılırdı. Belə ki, K.Marksın “Kapitalı”, onun əsaslı surətdə kapitalist istehsal üsulunun obyektiv, elmi təhlilinə uyğun tərtib edilmiş “Siyasi İqtisadın” “Kapitalizm” bölməsindən sonra uydurmalarından ibarət olub, K.Marksin elmi sosializm nəzəriyyəsinə deyil, Leninizmə əsaslanan Dövlət quldarlığı quruluşunu əks etdirsə də, elə həmin müəllimlərin məcburən “Sosialist siyasi iqtisadı” adı ilə tədris edilməsi təkcə gənc tələbələrin deyil, dünyanın adlı-sanlı iqtisadçı, hüquqşünas, alimlərinin sosioloq və siyasətçilərinin şüurunu, şahmat termini ilə ifadə etsək **PAT** vəziyyətinə salırdı. Bir tərəfdən hamı bu rejimin mahiyyətinin dövlət quldarlığı olduğunu və onun Marksın nəinki “elmi sosializm” nəzəriyyəsinə və onun yaratdığı “dialektik və tarixi materializm” fəlsəfəsinə, ümumilikdə Marksizmə heç bir dəxli olmadığını dərk edə bilmədiyindən, hamı bolşeviklərin saxta “Marksizm-Leninizm” ifadəsini həqiqət kimi, yəni, Marksizmlə Leninizmin eyniliyi kimi qəbul edirdi. Bu vəziyyət təəssüf ki, bu gün də davam etməkdədir. Dünyanın, o cümlədən respublikamızın adlı-sanlı, yüksək elmi rütbəli iqtisadçı, hüquqşünas, tarixçi alimlərimiz, sosioloqlar və siyasətçilər, özləri də dərk etmədən qoşqu heyvanları kiminsə onların boğazına bağladığı metal zənciri açə bilmədiyindən daim onu daşımağa məcbur olduğu kimi, bolşeviklərin yalanlarını həqiqət, reallıq statusunda ömrünün sonunadək daşması bir tərəfə, gələcək nəsillərin zəhnini, şüurunu bu yalanlarla zəhərləyib, gələcək nəsillərimizi də həyatda, ətrafımızda, dünyada baş verən elmi, texniki, iqtisadi, ictimai və s. proseslərdəki reallıqları

düzgün dərk etməsini əngəlləyirlər. Üstəlik rəsmən alim, ziyalı statusu daşıyanlar 6-cı əsr vəhşi və yarımvəhşi insanların belə çoxunun qəbul etməyib, bir hissəsinə zorla qəbul etdirilmiş uydurma olan dini düşüncələri milli ideyalarımızın “ayrılmaz” “toxunulmaz” hissəsi elan etməklə millətimizin gələcəyinə böyük faciələr hazırlamış olurlar. Bu əsassız ideyalarına don geydirmək məqsədi ilə çox zaman da dini milli mədəniyyətimizin və əxlaqımızın mənbəi olduğunu iddia edirlər. Hansı ki, bir sıra millətlər, xüsusilə türk milləti dinlərin yaranmasından min illər öncə mövcud olmuş özünün yüksək, zəngin, müsbət əxlaqı və mədəniyyəti ilə bütün millətlərdən daim seçilmişdir. Bu gün cəmiyyətimizdə mövcud olan əxlaqsızlıq və mədəniyyətsizliğin mütləq çoxluğu millətimizə zor və digər hiyləgər üsullarla, insanı mifik allahın qulu elan edib, uydurulmuş dini ehkamların vasitəsilə aşılmasının nəticəsidir. Əslində isə bütünlüklə ancaq uydurmalarından ibarət olan müxtəlif dinlərin cəmiyyətdə geniş təbliğ edilməsinə, bu uydurmaları tədris, idarə edən qurumların vicdan azadlığı adı ilə rəsmi fəaliyyətinə yol verilməsinin əsas səbəbi cəmiyyəti sivil üsullarla idarə etmək qabiliyyətinə malik olmayanların, cəmiyyəti şüursuz kütlə şəklində, primitiv üsullarla idarə etmək istəyidir.

Bəşər yarandığı gündən bu günədək iqtisadi, ictimai, texniki, texnoloji sahələrdə, eləcə də insan şüurunda baş vermiş inkişaf, o cümlədən, mədəni və əxlaq normaları məhz **ELMİN** nəticəsi olaraq meydana gəlmişdir. Əbədi qloballaşma prosesi fonunda müxtəlif millətlərarası və milli dövlətlər arasında gedən mübarizənin əlvan üstqabığından sərf-nəzər etsək, bu qabığın altında proseslərin idarə edilməsi cəngəllik qanunları ilə aparıldığını göstərir. Yəni, məsələləri güc nisbəti həll edir. Dünyanın inkişafının xüsusilə bu günkü və sabahkı mərhələlərində bu mübarizə proseslərindən qalib ayrılmaq istəyiriksə biz

dini uydurmalara deyil, elmə sarılmalıyıq. **Keçmiş ABŞ prezidenti Riçard Nikson yazırdı ki, – “Müsəlman ölkələrində demokratiya və dünyəviliyin olmasına imkan verməyin. Orada təhsil və dövlət idarəçiliyi dini təməl üzərində qurulmalıdır”.** Onun bizdən uzaq tutmaq istədiyi dünyəvilik isə tək-cə texniki, iqtisadi, ictimai sahələrdə deyil, mənəviyyat və əxlaqın da elmi əsaslar üzərində qurulmasını tələb edir.

Bundan başqa bu gün Qərbin bizə demokratiya adı ilə sırımağa çalışdığı “müstəqil siyasi partiyalar və azad seçki sistemi”nin Türkiyədə keçirilən seçkilərdə nə olduğu aydın oldu. Yəni, Qərbin bu “demokratiyası” da özlərindən zəif, ictimai şüur səviyyəsinin aşağı olan ölkələrdə hakimiyətə Niksonun dediyi kimi, onlara sərf edən bir çobanı gətirib, həmin ölkəni bu çobanın vasitəsilə qoyun sürüsü qismində idarə edərək, kapitalist istehsal üsulu ilə, şərx dühası Leninin dediyi kimi, şərx ölkələrindəki kobud zor vasitəsilə deyil, daha “incə üsullarla”, daha vəhşicəsinə istismar etmək üsuludur. Bu gün bütün dünyaya özlərinin malik olduqları iqtisadi-ictimai quruluşu “demokratiya etalonu” kimi təqdim edib, hamıya demokratiya dərsi keçmək niyyətində israrlı olan Qərb siyasətçiləri, iqtisadçı, hüquqşünasları, eləcə də onların küyünə düşüb, demokratiyanın nə olduğunu bilmədiyindən ağzı köpüklənə-köpüklənə “qərb demokratiyasından” danışan, savadsız müxalifətçilərimiz məşhur hüquqşünas Məmmədخان Əzizxanlı ilə K.Marksın “elmi sosializmi nəzəriyyəsi” və “Obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək Haqqının Ənuşirəvan İbrahimi qanunları” əsasında tərtib etdiyimiz, “Turan dövlətinin Firidun İbrahimi Anayasasının əsas müddəalarına” baxıb, demokratiyanın nə olduğunu və onun Qərbin hiyləgər demokratiya” şüarı ilə deyil, hansı iqtisadi-ictimai quruluş vasitəsilə nail olmağı dərk edərək, gələcək nəsillərin onları, bu günkü nəslin Rusiya bolşeviklərini lənətlədiyi kimi lənətləməsindən yayına bilər. Qərbin bizə sırımağa

çalışdığı “demokratiya” şüarını mədh etməyimiz isə K.Marks dediyi kimi, cəlladımızın bıçağını yalayan **“axmaq danaya”** oxşamağımız və ya düşmən quyusuna su daşıyan qoşqu heyvanı vəziyyətində olduğumuzdır.

Ə.Ələkbərlinin “islam dini milli ideologiyamızın ayrılmaz, toxunulmaz hissəsi olmalıdır”, iddiasına gəldikdə isə, birincisi, milli birləşmə, yəni, millətin millət olaraq monolitliyini təmin edən yeganə, heç bir digər nə ilə əvəz olunması mümkün olmayan vasitə, **DİLDİR**. Bu məsələdə heç bir fəlsəfi düşüncənin, dinin bu prosesə, yəni, milli birləşmənin yaranması prosesinə hər hansı bir dərəcədə müdaxilə edə bilməsi ehtimalı nəzəri cəhətdən belə imkansızdır. Milli həmrəylik yaranması prosesinə də dinin müsbət təsir göstərə biləcəyi ehtimalı da mənfi bəzən də aşağıdır. Əksinə, istənilən millətdə, o cümlədən türk millətində də, hamının biliyi, şüuru, məlumatı, düşüncə qabiliyyəti və tərzə eyni olmadığından hər hansı bir millətin hamısı eyni dini qəbul edə, onun daşıyıcısı ola bilməz. Elə türklərin islam, xristianlıq və s. dinlərin, eləcə də onların müxtəlif təriqətlərinin daşıyıcıları olması bunu birmənalı olaraq sübut edir. Həm də müəllif bu **“ayrılmazlıq”, “to-xunulmazlığın”** təcrübədə hansı üsul və vasitə ilə əldə etməyin mümkün olduğunun üstündən sükutla keçərək əslində elə islamın və digər dinlərin baniləri kimi “allahdan gələn vəhy” statusunda Lənkəranlıların dediyi **“korabazar”** üsulu ilə hamının sorğu-sualsız qəbul etməli olduğu, hökm qaydasında irəli sürür. Əslində isə din milli həmrəyliyi parçalayan ən təhlükəli amildir. Dinin millət üçün ən təhlükəli cəhətlərindən biri də millətin savadsız, şüuru aşağı səviyyədə olub, millətin mütləq əksəriyyətini təşkil edən kəsimi, xüsusilə hələ şüuru tam formalaşmamış gənc nəsli dinə cəlb etməyin çox asan olmasıdır. Belə ki, elmi mənimsəmək çox ağır zəhmət, fitri istedad, elm-

lə məşğul olmaq üçün müəyyən şəxsi maddi təminat tələb olduğu halda, dini ehkamları əzbərləmək üçün bu ağır və çətin şərtlərin tələb olunmamasından, bu kontingentin arasında dinin yayılması sürət və asanlıqla baş verə bilər. Lakin, bu prosesə rəhbərlik edən şəxslərin sadə dindarların hesabına əldə etdikləri maddi rifahının təmin edilməsini çıxmaqla, dindar kütlənin maddi, elmi, ictimai və bütün digər sahələrdə inkişafdan çox geri qaldıqları realıq olaraq adi gözlə görünüb, sadə şüurla belə dərk edildikdə isə artıq gec olur. Nə zamanı, nə həyatı geri qaytarmaq mümkün olmur. Lap elə Şimali Azərbaycanın 74 il **“bolşevizm”** dininin, Güney Azərbaycanın son 100 il ərzində şovinst fars faşizminin **“şiiyyətinin”** ideoloji əsarətində itirdiyi inkişaf imkanları kimi.

Dinin, o cümlədən islamın Faiq bəyin israr etdiyi kimi milli ideologiyamızın ayrılmaz və toxunulmaz hissəsi olmasının ən eybəcər və təhlükəli bir cəhəti də var. Bu günə mövcud olan bütün türk dövlətlərinin iqtisadi-ictimai quruluşu dünyəvi əsaslar üzərində qurulub. İstisna edilmədən bütün dinlər istər əsasları, istərsə də bu əsaslardan irəli gələn hüquqi və digər ictimai sistemləri, dünyəvi əsaslardan irəli gələn hüquqi və digər ictimai sistemlərə həm məzmun həm də mahiyyət baxımından daban-dabana ziddir. Elm dünyəvi olduğundan dünyəvi əsaslarla qurulan dövlətin iqtisadi-ictimai sistemlərinin hər hansı birində yaranan ziddiyyəti elmi əsaslarla həll edərək, cəmiyyətin bu sahədə, istiqamətdə inkişafının ahəngdarlığını təmin etmək mümkündür. Dinin əsaslarının isə dünyəvi dövlətin həm əsasları, həm də bu əsaslardan irəli gələrək, onun üzərində qurulan iqtisadi-ictimai sistemləri arasında mövcud olan antoqonizm, barışmaz ziddiyyət mövcud olduğundan, bu ziddiyyəti ancaq iki yolla aradan götürmək olar. Ya, dövlət dini əsaslarla qurulmalı, ya da din dövlətdən aralı,

ayrı olmalıdır. Hər bir dövlətin bütün hallarda milli dövlət olduğunu və milli ideologiyası olmadan ən azından böyük bir tarixi dövr ərzində onun mövcudluğu və durmadan inkişafının təmin edilməsinin mümkün olmadığını nəzərə alsaq, milli ideologiyanın milli dövlətin mövcudluğunun əsas zəruri elementlərindən biri olduğu aydın olur. Hər bir dövlət çoxsaylı iqtisadi, hüquqi, inzibati, və s. mexanizmlər toplusu olaraq, bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə işləyən vahid mexanizmlər kompleksi olduğundan, hətta eyni əsaslarla qurulan, məsələn, dünyəvi əsaslar üzərində qurulan dövlətin mexanizmləri arasında bu mexanizmlərin qarşılıqlı ahəngdar işləməsi iki səbəbdən əngəllənə bilər. Bunlardan biri dövlət qurularkən bu mexanizmlərin hər hansı birinin konstruksiyasında və ya detallında buraxılan səhv, uyğunsuzluqdan yaranan ziddiyyət, digəri isə inkişaf prosesinin yaratdığı yeni reallıqlar ilə köhnə reallıqlara hesablanmış konstruksiya və ya detalların arasında təbii olaraq yaranan ziddiyyət ola bilər. Dünyəvi dövlətdə yaranan biləcək bu hər iki ziddiyyəti elmi yolla çözüb aradan qaldırmaq mümkündür. Məhz bu səbəbdən dünyəvi dövlətin, o cümlədən Azərbaycan da daxil olmaqla bu günə mövcud olan müstəqil türk dövlətlərinin, bütövlükdə bu dövlətləri əhatə edən **TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATININ** milli ideologiyası **TÜRKÇÜLÜKLƏ ELMİN AYRILMAZ, TOXUNULMAZ VƏHDƏTİ** olmalıdır.

Dinin mövcudluğu məsələsinə gəldikdə isə din müxtəlif tarixi proseslər zəminində yaranaraq, daim dəyişən reallıqlardan asılı olaraq müxtəlif zaman və məkan daxilində mövcud reallıqların məzmun və mahiyyətinə uyğun ictimai funksiyaları yerinə yetirib və bu gün də yetirməkdədir. Minillərdən bəri nəsildən-nəsilə ötürülərək insanların, o cümlədən türk insanların çox hissəsinin şüurunda, adət-ənənələrində, insanların həyatının çox həssas anları olan xeyir-şər proseslərində

kök salmış dinlərin bu gün türk milləti və dövlətləri, xüsusilə Azərbaycan üçün yaratdığı iki ən böyük fəsadlardan biri çox-millətli, müxtəlif dinlərin daşıyıcıları olan insanların yaşadığı ölkəmizdə torpaq altında gizlədildiyindən adi gözlə görünməyən, lakin anı gələndə “görünməz əlin” işarəsilə partladılacaq mina kimi, dini zəmində yaradılıb, dirijorun işarəsini gözləyən ziddiyyətlərdir. Bu ziddiyyətləri daim üfürüb közərmiş halda siyasi ziddiyyətə çevirən amil isə ölkədə dinlərin təşkilati mövcudluğunun dövlət tərəfindən həm hüquqi, həm də siyasi cəhətdən təmin edilməsidir. Faiq Ələkbərlinin 23 may 2023-cü il “Türküstan” qəzetində məqaləsinin başına çıxardığı, “Din, məzhəb adı altında Azərbaycanda xarici təsirlər” də birbaşa məhz dövlət tərəfindən ölkədə dinlərin təşkilati, deməli siyasi mövcudluğuna yol verməsinin nəticəsidir. Kiminsə istəyib istəmədiyindən asılı olmayaraq hər hansı bir dinin təşkilati mövcudluğu avtomatik olaraq onu siyasi vasitəyə çevirir və bu təşkilat vasitəsilə kütləvi şəkildə tədris, təbliğ edilən din, ayrı-ayrı dinlərin daşıyıcıları arasında cəmiyyətdə hegemonluq uğrunda mübarizə zəminində onların arasında əvvəllər fərdi olan ziddiyyətin ictimai dairəsini əhəmiyyətli dərəcədə böyütməklə yanaşı, aralarındakı barışmaz ziddiyyəti günbəgün şiddətləndirir. Nəticədə cəmiyyətdə adi bir qılgımcıdan alovlanma biləcək, iri dini qruplar arasında ideoloji, siyasi, maddi maraqlar əsasında toqquşmalar üçün real zəmin yaranmış olur. Xarici ölkələrin xüsusi orqanları da özlərinin dövlət və milli maraqları çərçivəsində onlara uyğun olan dini qurumlardan həm casusluq, həm də ölkədə sabitsizlik şəraiti yaradaraq, bu sabitsizlikdən bəhrələnmək, yerli dövlətə təzyiq etmək üçün yararlanırlar. Buna son 30 ildə ölkənin iqtisadi-ictimai vəziyyətinin ağır, blokada vəziyyətində olduğuna görə İranın xüsusi dövlət orqanlarının **“şəhlik”** pərdəsi altında

ölkədə təxribatçı, terrorçu dəstələrinin yaratmasını susqunluqla izləyən Azərbaycanın dövlət orqanları bu gün cəmiyyətimizdə Ocaqnəjadın dəstəsinin ölkədə əkdüyü zəhərli alaqlarını təmizləmək zorunda qalmasından başqa, normal halda cəmiyyətimizə yararlı ola biləcək xeyli insan itkisinə məruz qalmaqla bərabər, milli və dövlət maraqlarımıza daim düşmən kəsilib, ətrafındakı yeni nəsə də bu düşmənçiliyi təbliğ edib aşılacaq bir vətəndaş kontingentinə sahibləndik. Bu isə insanın xəstə böyrəyi, ciyəri və s. əzası olub, daim onun sağlamlığını əngəlləyən amil olduğu kimi, cəmiyyətimizin dövlətçiliyimizin sağlamlığını, sabitliyini, inkişafını daim əngəlləyən, bədxassəli bir şiş mahiyyətli amildir. Dinin təşkilati mövcudluğunun (siyasiləşməsini) qanunvericilik yolu ilə qarşısını almaq olar. Lakin dinin ümumiyyətlə cəmiyyətdəki mövcudluğunun qanunvericilik və ya inzibati yolla qarşısının alınması mümkün deyil.

Fridrix Engels yazır ki, – “Din özünün, istifadə üçün yararlı, onlara hökmranlıq edən yabançı təbiət və cəmiyyət qüvvələrinə münasibətinin bilavasitə, yəni emosional forması olaraq o vaxta qədər davam edə bilər ki, insanlar fələn həmin qüvvələrin hökmranlığı altındadırlar. Lakin biz artıq dəfələrlə gördük ki, müasir burjua cəmiyyətində insnaların özlərinin yaratdıqları iqtisadi münasibətlər, onların özlərinin istehsal etdikləri istehsal vasitələri yabançı bir qüvvə kimi onlara hökmranlıq edir. Deməli gerçəkiyin dini inikasının əsil əsası yenə də mövcuddur, bu əsasla birlikdə isə onun dindəki inikası da yenə mövcuddur”. (F.Engels. Anti-Dürinq, səh.321, Azərb. Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1967).

Göründüyü kimi dinin bu gün də cəmiyyətimizdə mövcudluğunu təmin edən əsas amil, bu günə malik olduğumuz istehsal münasibətlərinin məzmununda, mahiyyətində gizlənilir. Məhz bu səbəbdən cəmiyyətin ixtiyar sahibləri dinin təşkilati mövcudluğunun nəinki sadə vətəndaşa, ümumilikdə millət və dövlətə, hətta onların hakim mövqeyinə ciddi təhlükə olduğu halda belə, dinin təşkilati mövcudluğunu ləğv etmir. Hansı ki, dinin təşkilati mövcudluğunu ləğv etməklə nəinki, sadə vətəndaşlara, millətə, dövlətə, eləcə də hakim təbəqə üçün real ciddi təşkilati, siyasi bir təhlükə aradan qaldırılmış olar. Dinin ümumiyyətlə cəmiyyətdə mövcudluğuna gəldikdə isə, cəmiyyətimizdə hər bir vətəndaşın vicdan azadlığı təmin edilməlidir və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 18, 25, 47, 48-ci maddələri və bundan irəli gələn qanunlarda bu hüquqi cəhətdən tam təmin edilmişdir. Bu qanunların təcürbədə reallaşdırılmasını isə dövlət orqanları və çoxmillətli Azərbaycan vətəndaşlarına xas olan tolerantlıq xüsusiyyəti tam təmin etməkdədir.

Cəmiyyətimizdə dini cəfəngiyyatların baş alıb getməsinin səbəblərindən biri də vətəndaşlarımızı elmlə maarifləndirərək, onların bilik və şüur səviyyəsinin yüksəlməsinin əsas təminatçılarından olan təhsil sistemimizin orta və ali məktəblərdə elmdən başqa hər şeyin tədris etməsidir. Vətəndaşlarımıza orta və ali məktəblərdə iqtisadi-ictimai reallıqları güzgü kimi əks etdirən elmlər tədris edilib, iqtisadi münasibətlərimizdə mütərəqqi islahatlar həyata keçirilərsə, istər-istəməz ictimai sistemlərimizdə də bu mütərəqqi inkişafın reallıqların mətbuatımızda Faiq bəyin “mütərəqqi islamçılıq”, “islam millətçiliyi”, “dini ziyalı”, “Bəşəri ziyalı” kimi istehza doğuran süni, heç bir reallığı ifadə etməyən ifadələrinə, “islam dini” milli ideologiyamızın “ayrılmaz” və “toxunulmaz hissəsi olmalıdır” kimi, ölkədaxili, millətlərarası və dövlətlərarası,

Bakı küləyi kimi hər an istiqamətini dəyişən siyasi situasiyalara hesablanmış hökmü, ilahiyyat üzrə “elmlər doktoru” kimi gülünc rütbələrə. Əfzələddin Rəhimlinin çoxsaylı real tarixi faktların tam ziddinə olaraq insanlığa çağırış adı ilə Məhəmmədin əmisi oğlu, kürəkəni Əlinin sözləri əsasında quraşdırılmış “Şabaniyyə xütbəsi”nə əsaslanaraq. Məhəmmədə “bəy tərif” deməklə, insanlarımızın zəhnini kor edib, şüuruna qandal vurmaqla, kimilərsə ideoloji quluna çevirən yazılara mətbuatımızda yer, cəmiyyətimizdə isə uydurma dini ehkamlara nə ehtiyac, nə də yer qalmayacaq. Lakin biz fərd, millət, dövlət olaraq gözümüzü kor kimi yumub, qulağımızı kar kimi qapayıb, dövlət olaraq bütün bunlara qarşı fəaliyyətsizlik nümayiş etdirsək, latın milləti kimi qeybə çəkilməyimizin ehtimalı daha çoxdur. Bir fərq var ki, latının dili indiyədək lokal sahələrdə latın dili adı ilə qaldığı halda, bizim dilimiz də millətimiz kimi parçalanıb, erməni, fars sözləri olaraq, onların dili kimi mövcud olacaq. Hacı Zeynalabdin Tağıyevin nəvələri sağ olduğu halda bu gün erməni “ekspertin” elektron KİV-lərdə onu farsdilli (персоязычный), yəni fars adlandırması, onlarla erməni məşhurların erməni dilinin sözlərinin yarısı, musiqisi, nağılları, atalar sözləri, mətbəxinin türklərə məxsus olduğu barədə etirafları, fars dilçi alimi Məhəmməd Moinin fars dilindəki sözlərin 35 faizinin türk sözlərindən ibarət olduğunu təsdiq edən samballı əsəri, Məhəmmədin quranında türklərə nifrət püskürən ayələri, ərəblərin 670-740-cı illərdə türklərə yaşatdığı vəhşi qətliaamları, türk alim və ziyalılarının türk dilində əsrlərlə yazdığı kitabları yandırır, 12 min qədim Xarəzm türkcəsində yazıb, oxumağı bilən türkü qətlə yetirməklə türk millətinin böyük bir tarixi dönəmini əbədi zülmətə gömməsini və saysız-hesabsız türkə qarşı edilmiş düqmənçilikləri

əks etdirən mənbələrin Vatikanın, Moskvanın və s. Türk düşmənlərinin arxivlərində bir hissəsinin bu gün də ciddi rejimdə ictimaiyyətdən gizlədilib, bir hissəsinin də məhv edildiyini nəzərə alsaq millət olaraq çöküb, tamamilə məhv olacağımız labüddür. Buna görə də, vətəndaş olaraq hər birimizin, millət olaraq hamımızın, gələcək nəsillərimizin kimlərinsə qulu, təhkimlisi, nökrəi olmaması üçün, düşünməyə istənilən qədər problem, məsələ, cavabları hələ tanılmalı olan sonsuzluq civarında suallar var. Bunları şəxsi mənafe, siyasi situasiyalar baxımından deyil, obyektiv mövqedən çözüb, real, həqiqi cavablarının tapılaraq millətə, ictimaiyyətə təqdim edilməsi hər birimizin, ən azından mənəvi borcumuzdur.

Şapur Qasimi

23.05.2023

*“Hürriyyət” qəzetinin 14, 20 iyun,
11 iyul saylarında çap edilmişdir*

İDEALİST VƏ MATERIALİST DİNLƏR HANSI ƏSASLARDA YARANIR?

Heyvan sürüsündən ayrılan ibtidai insan qruplarının zəka potensialına görə təbiətin canlıları ilə müqayisədə onları əhatə edən ətraf mühitin reallıqlarının onların həyatına təhlükəli və ya təhlükəsiz, mövcudluğuna zərərli və ya xeyirli təsiri olub-olmamasını müəyyən etmək cəhdləri təbiətdə baş verən proses və hadisələrin səbəblərini, məzmun və mahiyyətini bilməməsi səbəbindən, onların şüurunda müxtəlif hisslər yaratmaqla bərabər, bu insanların hər bir proses, hadisə və varlığa öz həyatlarına, mövcudluqlarına xeyirli və ya zərərli olmasına uyğun münasibətlər də yaratmışdır. Məhz bu proses planetin müxtəlif guşə-

lərində, fərqli coğrafi, iqlim və s. şəraitində yaşayan insan qruplarında müxtəlif məzmunlu tanrıçılıq inancları yaranmasına səbəb olmuşdur. Lakin, bütün bu inancların özəl xüsusiyyəti insanların mövcud olduğu ibtidai-icma quruluşunun mahiyyətinin tələblərindən kənara çıxmamasıdır. Yəni, insanlar səcdə etdikləri bu tanrıların bir hissəsinin qəzəbindən (fəsadlarından) yayınmaq, bir hissəsindən isə öz xeyrinə istifadə etmək məqsədilə özlərinin düşünüb nəzərdə tutduqları rituallara, adət və ənənələrə riayət etsələr də, bu inanclar ibtidai-icma quruluşunun mahiyyətinə uyğun olaraq özlərini bu tanrıların **QULU** hesab etməmiş, nə də bu inancları düşünüb, yaradıb, təbliğ edənlər də bu tanrılara sitayiş edənlərin qarşısında belə bir tələb qoymamışlar. Həm də bu inanclar fərdi və könüllü olmaqla, təşkilati formada mövcud olmamışdır. İnsan qruplarının heyvan sürüsündən ayrıldıqdan sonra, ta ki, quldarlıq quruluşunun meydana gəlməsinə qədər olan dövrdə ibtidai-icma quruluşunda mövcud olmuş insanların fəlsəfi düşüncəsinin məzmun və mahiyyəti məhz bu çərçivə daxilində ibtidadan aliyə doğru inkişaf yolu keçmişdir.

Bu təkamül dövrü ərzində yağışın göydən yağması, onun nəticəsi olaraq insanlara fəlakət gətirən sellərin yaranması, qarın yağması ilə soyuqdan qorunmaq imkanları olmadığından, bundan əziyyət çəkməsi, ildırım çaxması, günəşin, ayın, ulduzların səmada, insanlar üçün əlçatmaz məsafədə yerləşməsi və onların yerdə baş verən proseslərə təsirini adi gözlə görüb, bu təsirlərin səbəb və mexanizmlərini dərk edə bilmədiyindən bu proseslər həmin dövrün insanların göylərdə yerə və yerdəki insanların həyatına istənilən pis və ya yaxşı təsir göstərə biləcək fəvqəladə qüvvələrin mövcudluğu fikrini yaratmışdır. Heç də təsadüfi deyil ki, qədim insanların zəruri ilkin həyati tələblərindən irəli gələn tibb, astronomiya, riyaziyyat, fəlsəfə elmlərinin yaranması-

nın ilkin pillələri olan, ətraf mühitdə baş verən hadisə və proseslərin baş verməsinin səbəbləri və mexanizmlərini dərk etmək üçün insanların ilk cəhdlərinin nəticəsi olan fəlsəfi düşüncələrin yaranması, göy cisimlərinin, eləcə də səmada göy cisimlərinin yerdəyişməsi, hərəkəti və orada baş verən proseslərin adi gözlə görünən tərəflərinin xüsusiyyətlərinə görə yerdəki hadisə və proseslərin baş verməsi gedişinin dəyərləndirilməsi, proqnozlaşdırılması cəhdləri, insanlar arasında ilkin tələbat əşyalarının mübadiləsindən, bölgüsündən tutmuş, məsafə ölçülərinin mövcudluğu zərurətindən yaranan hesab, həndəsə, sonralar isə daha mürəkkəb proseslərin hesablanmasına zəruri olan riyaziyyat elminin və müxtəlif səbəblərdən gündəlik həyatda xəstələnən, yaralanan insanların sağaldılmasına zəruri olan tibb elmi, insanların vacib ilkin tələbatlarının ödənilməsi zərurətindən irəli gəlib, insan zəkasının bu tələbatları ödəmək məqsədilə etdiyi cəhdlərin nəticəsi olaraq, insanların sonrakı inkişaf mərhələlərində tələbatların ödənilməsi zərurəti nəticəsində yaranan çoxsaylı elm və onların müxtəlif sahələrindən əvvəl yaranmışdır. Eyni zamanda bu elmlər sonrakı, daha yüksək inkişaf pillələrində yaranmış elmlər üçün tramplin olduğu kimi, həmin elmlərin daha yüksək səviyyədə inkişaf etməsi üçün də özül, baza rolunu oynamışdır. İbtidai-icma quruluşu dövründə yaranaraq məhdud çərçivələrdə formalaşan, insan zəkasının fəlsəfi düşüncəsinin nəticəsi, məhsulu olan tanrıçılıq və onun müxtəlif xalqlar arasında yaranıb formalaşan müxtəlif məzmunlu variantları növbəti inkişaf mərhələsində, yəni, ibtidai-icma quruluşunun inkişafının son mərhələsi quldarlıq quruluşunun yaranmasına zəruri olan bütün şərtləri formalaşdırıb hazırladığı kimi, insanların fəlsəfi düşüncələri də quldarlıq quruluşunun tələblərinə uyğun fəlsəfi düşüncə forması, növü olan **İDEALİST DİNLƏRİN** yaranmasına zəruri olan bütün şərtləri formalaşdırıb hazırlamışdı.

Quldarlıq quruluşu yarandığı ilk dövrlərdə qulların qollarına qandal, ayaqlarına isə buxov vurulması məlum faktdır. Həmin dövrlərdə mövcud olmuş istehsal və xidmət işlərində qul əməyindən istifadə etmək üçün bu hal müəyyən qədər yararlı olsa da, yəni, qul əməyinin məhsuldarlığını, qul əməyinin keyfiyyətini bir qədər aşağı salsada qul sahibinə sərfəli olduğu halda, qulun qaçmaq cəhdlərini, xüsusilə sahibinə qarşı müəyyən fəsadlar törətməsi imkanlarının qarşısını almaq üçün yetərli deyildi. Qulun öz sahibinə tam müti olması üçün onun zehni, şüuru da qandallanmalı idi. Məhz bu zərurət, bu tələbat insanlara, onların yaranışından kiminsə qulu olması fikrini aşılamaqla onlarda qul psixologiyasının yaradılmasını zəruri edirdi. Məhz bu amil insanların əli çatmayan, mövcudluğunu yoxlamaq mümkün olmayan, fəvqəladə bir qüvvənin, səmada məskunlaşıb, dünyanı, o cümlədən təbiət və cəmiyyəti daim öz istəyi, hökmü ilə idarə edən, onun hökmünə əməl etməyən “günahkarları” çox sərt cəzalandıran mifik “Allah” surəti əsasında müxtəlif DİN versiyalarının, həm də bu versiyaların hamısının **MƏHZ QULDARLIQ QURULUŞUNUN** əsas tələbinə, yəni **QULUN, QUL SAHİBİNƏ qeyd-şərtsiz MÜTİ və TABE** olmasını tələb edən, aşılayan, eyni zamanda heç bir məntiqə, real fakta əsaslanmayıb, yalnız bu düşüncə sistemlərini yaradan insanların zehni fantaziyalarına əsaslanan **İDEALİST DİNLƏR** yaranmağa başladı. Həmin dövrdə məhz idealist dinlərin yaranmasının səbəbi isə o dövrdə insanların ayrı-ayrı sahələrdə müəyyən lokal elmi nəticələr əldə etsə də, bütövlükdə heç bir elm sahəsi məhz elmi sistem olaraq formalaşmış olmadığından başqa, təbiət hadisələrinin insanlar üzərində hökmüranlığı hələ çox böyük olması ilə bərabər insanların onlara hər hansı bir dərəcədə müqavimət göstərmək, eləcə də onların məzmun və mahiyyətini dərk etməyə qadir olan bilik və şüurunun olmaması idi.

İnsanların sayı çoxaldıqca mövcud cəmiyyətlərin həm şəxsi tələbatının, həm də istehsal vasitələrinin istehsalına tələbatın artması, digər tərəfdən texniki tərəqqinin yaratdığı reallıqlar, qul əməyindən istifadənin daha da səmərələşdirilməsi zərurətini get-gedə aktuallaşdırdığından tədricən qulların qollarından qandalları, bir müddət sonra buxovların açılaraq onların alınına, üzünə, əlinə və s. daim açıqda qalan bədən üzvlərinə qaynar dəmirlə **DAMĞA** vurmaqla, onların qollarının və ayaqlarının hərəkətindən məhdudiyyəti ləğv etməklə qul əməyindən daha səmərəli istifadə etməyə başladılar. Bundan ən çox qul əməyinin tətbiq edildiyi təsərrüfatlarda istifadə edilir, qandal və buxov, qulların üzərində xüsusi nəzarətçilərlə əvəz edilirdi. Quldarlıq quruluşu genişlənib inkişaf etdikcə qulların zehninin qandallanıb, onları müti duruma gətirmək üçün dinin də əhəmiyyəti artdığından bu tələbatı ödəməkdən ötəri, artıq dini təşkilatlar yaranaraq, dinin tədrisi və təbliğinə lazım olan peşəkar kadrların keşiş, molla hazırlanması məqsədilə dini məktəblər, kilsə, məscid və s. meydana gəlirdi. Fərdi quldarlıq dövlətlərinin mövcud olduğu dövr, idealist dinlərin yaranaraq genişlənməsi və dinlərin təşkilatlanaraq, ideoloji-siyasi güc olaraq cəmiyyətlərdə dövlət mexanizmindən sonra cəmiyyətə təsir qüvvəsi olmaq etibarilə ikinci güc mərkəzinə çevrilməsi ilə xarakterizə olunur. İdealist dinlərin inkişafının **ikinci mərhələsi** feodalizm quruluşuna malik dövlətlərin yaranması ilə başlanır.

Məlum olduğu kimi feodalizm quruluşu yaranan dövlətlərlə qullara kütləvi surətdə inzibati azadlıq verilsə də, onların əməyi feodalın mülkiyyətində qalmış olur. Yəni, təhkimli ömrünün sonunadək istehsal etdiyi məhsulun 3/5 hissəsini əvəzi ödənilmədən feodala verməli olmaqdan başqa, həftənin müəyyən günləri feodal üçün əmək haqqı ödənilmədən müəyyən işləri görməli idi ki, bu da **“biyar”** adlanır. Belə ki, təhkimlinin istehsal etdiyi

məhsulun təhkimliyə çatacaq beşdən iki hissəsi, onun özünün və ailə üzvlərinin müstəqil mövcudluğunun təminatı üçün nəzərdə tutulan paydır. Əgər quldarlıq quruluşunda qulun istehsal etdiyi məhsulun dəyərinin $\frac{1}{5}$ hissəsi, onun əmək prosesində dövründə sərf etdiyi iş qüvvəsinin bərpa edilməsi və onun paltar, yataq və s. kimi şəxsi tələbatının ödənilməsinə sərf edilirsə, feodalizm quruluşunda inzibati azadlıq əldə edib, quldan təhkimliyə çevrilmiş insanın bu tələbatlarının ödənilməsi təhkimlinin öz üzərinə düşür. Bundan başqa feodalizm quruluşunda quldarlıqda olan istehsalçının (işçinin) üzərində, onun qaçmaması, əməyindən maksimum istifadə edilməsinə nəzarət edən xüsusi nəzarətçilərin olması da, istehsalçının (işçinin) qul statusu ilə birlikdə ləğv olunduğundan, təhkimlinin feodal qarşısında olan öhdəliyinə, yəni, əməyinin nəticəsinin $\frac{3}{5}$ hissəsini feodala əvəzi ödənilmədən, pulsuz verməsi, biyar öhdəliyinin yerinə yetirilməsi, eləcə də təhkimlilərin cəmiyyətin başqa üzvləri ilə qarşılıqlı münasibətlərinin və s. tənzimlənməsini quldarlıq quruluşundakı kimi qul sahibi və nəzarətçilər həyata keçirə bilməzdi. Bundan başqa feodal dövləti piramidasında bu piramidanın aşağı pillələrində qərarlaşan və yerli feodalların da dövlətin başında duran baş feodalın münasibətlərinin də məhz feodal-təhkimli nisbəti və məhiyyətində tənzimlənməsi zərurəti də mövcud idi. Həmin dövrün iqtisadi-ictimai inkişaf səviyyəsinə, eləcə də cəmiyyət üzvlərinin ictimai şəüur səviyyəsi və dövlət piramidasında qərarlaşan feodallar da daxil olmaqla, cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olan feodalların mənafeinə uyğun gələn yeganə variant, dinin dövlət piramidası ilə çuğlaşması idi. Və o da baş verdi. Belə ki, artıq bütöv bir sistem halında formalaşmış din ideoloji, siyasi, həm də hüquqi sistem olaraq dövlətin və cəmiyyətin idarə edilməsi, cəmiyyət üzvlərinin mövcud iqtisadi-ictimai münasibətlərinin tənzimlənməsi üçün tam yararlı idi.

Lakin, cəmiyyətin iqtisadi-ictimai inkişafı daim, durmadan inkişaf etdiyindən bir müddət sonra inkişafın yaratdığı yeni reallıqlar ilə dəyişməyən dini dəyərlər və qaydalar arasında daim yaranıb, çoxalan ziddiyyətlər 16-cı əsrin sonlarında artıq özünü şiddətlə biruzə verirdi. Həmin vaxta iqtisadi-ictimai inkişafın, həm də bir çox elmlərin inkişafının formalaşdırdığı cəmiyyətin ictimai şüur səviyyəsi kapitalist dövlətində feodal-təhkimli münasibətləri, nə də bu münasibətlərin dini əsaslar üzrə tənzimlənməsini qəbul edə bilməzdi. Məhz bu səbəbdən Avropada ardıcıl davam edən üsyanlar nəhayət burjua inqilabının qələbəsi ilə nəticələndi. Bir çox ölkələrdə feodalizm quruluşu, kapital sahibi və muzdur münasibətlərinə əsaslanan kapitalizm quruluşu ilə əvəz edilməklə yanaşı **idealist dinlər** dövlət mexanizminin bilavasitə idarəçiliyindən uzaqlaşdırıldı. Belə ki, idealist dinlər nə məzmun, nə mahiyyət etibarilə kapitalist-muzdur münasibətlərinin tənzimlənməsi üçün tamamilə yararsız olduğundan əlavə, cəmiyyətin aparıcı qüvvələri idealist dinlərin ehkamlarını qəbul etmirdi. Yeni yaranmış iqtisadi-ictimai şərait, cəmiyyətin və dövlətin idarə edilməsində yeni ideoloji əsasların tətbiq edilməsini tələb edirdi. Məhz bu şərait və tələbat idealist ehkamlara deyil, maddi əsaslar üzərində qurulmuş ehkamlara əsaslanan **MATERIALİST DİNLƏRİN YARANMASINA** rəvac verdi və kapitalist istehsal üsulunun məzmun və mahiyyətinə cavab verən belə materialist dinlər yaranmağa başladı.

Fridrix Engels yazır ki, – “Din özünün, istifadə üçün yararlı, onlara hökmüranlıq edən yabançı təbiət və cəmiyyət qüvvələrinə münasibətinin bilavasitə, yəni emosional forması olaraq o vaxta qədər davam edə bilər ki, insanlar fələn həmin qüvvələrin hökmüranlılığı altındadır. Lakin biz artıq dəfələrlə gördük ki, müasir burjua cəmiyyətində insanların

özlərinin yaratdıqları iqtisadi münasibətlər, onların özlərinin istehsal etdikləri istehsal vasitələri yabançı bir qüvvə kimi onlara hökmüranlıq edir. Deməli gercəkliyin dini inikasının əsil əsası yenə də mövcuddur, bu əsasla birlikdə isə onun dindəki inikası yenə mövcuddur". (F.Engels. Anti-Dürrinq, səh.321, Azərb. Dövlət nəşriyyatı, Bakı, 1967).

Fridrix Engelsin bu sözləri kapitalizm quruluşunun meydana gətirdiyi materialist dinlərin real mənbəi və onun yaranma mexanizmini çox dəqiqliklə göstərir. Yəni, ibtidai icma dövründə təbiət qüvvələrinin, o cümlədən səmadakı göy cisimlərinin mahiyyəti, məzmunu, fəaliyyət mexanizmləri və bu fəaliyyətin insanların həyatına gətirə biləcəkləri rahatlıq və ya fəlakətlərin məkanını, zamanını, miqyasını bilmədiklərindən onların fəvqəl qüvvə olaraq hökmüranlığını qəbul etməsi nəticəsində din düşüncəsinin ilk, başlanğıc mərhələsi olaraq **TANRIÇILIĞIN** yaranması kimi, quldarlıq və feodalizm dövrlərində bu mistik qüvvələrin nümayəndələri ilə birlikdə həyatda mövcud olan, real insanlar, iqtisadi münasibətlər zəminində onların üzərində hökmüranlıq edir. Məgər kapitalizm quruluşu yaranaraq idealist dinləri dövlət mexanizminin idarəçiliyindən uzaqlaşdırmaqla ümumiyyətlə hər hansı bir dinin yeni hüquqi status qazanmış mülkiyyət sahiblərinin dövlət mexanizmi ilə birlikdə sadə, mülkiyyətsiz vətəndaşlar və ya dövlət mexanizminin yüksək pilləsində qərarlaşan mülkiyyət sahiblərinin bu piramidanın aşağı pilləsində duran sahibkarlar arasında münasibətlərin nizaimlənməsini mahiyyət etibarilə dəyişdimi?

Heç təsadüfi deyil ki, nəinki materialist əsasda yaranan dinlər, hətta idealist dinlərin belə məzmunu, konstruksiyası, orada irəli sürülən fikir və ideyaları, səmada və ya yerdə baş verməsindən asılı olmayaraq insanların yer üzərindəki qarşılıqlı ikti-

sadi-ictimai münasibətlərini, səmada baş verən proseslər haqqında təsəvvürlərinin inikası olub, bu münasibət və təsəvvürləri əks etdirir. Zəbur, Tövrat, İncil və Quranın məzmunlarını müqayisə etdikdə bu öz təsdiqini tapmaqla bərabər, zaman etibarilə bu dinlərin yarandığı dövrlərdə insanların bu münasibət və proseslər haqqındakı təsəvvürlərinin müqayisəsi də bütün bu dinlərin yaranmasının real əsasının təbiət və cəmiyyətdə mövcud olan real, mövcud münasibətlər və proseslər olduğu da ortaya çıxır.

Sırf hüquqi cəhətdən quldarlıq, feodalizm və kapitalizm quruluşları bir-birini əvəz etdikcə mülkiyyət sahibi və mülkiyyət sahibi olub, dövlət mexanizminin yüksək pilləsi ilə aşağı pilləsində duran insanların münasibətlərinin tənzimlənməsində müəyyən məzmun və forma fərqləri mövcud və labüddür.

Lakin bu mülkiyyətsiz vətəndaşın və dövlət mexanizminin aşağı pilləsində olan mülkiyyət sahibinin (milli burjuaziyanın) tam iqtisadi, inzibati azadlığı anlamına gəlmədiyi kimi, nəinki ümumiyyətlə dinin dövlət idarəçiliyindən uzaqlaşdırılması anlamına gəlmir. Əksinə feodalizm quruluşu yaranandan bəri dövlət idarəçiliyi mexanizminə pərçim olan idealist dinləri dünyəvi əsaslarda yaradılan materialist dinlər əvəz edərək dövlət idarəçiliyi mexanizminin əsas və həlledici elementlərinə çevrilirlər. Bu materialist dinlər kapitalizm quruluşunun özü ilə gətirdiyi **SİYASİ PARTİYALAR** və bu partiyaların cəmiyyət üzərində sosial-iqtisadi və ideoloji hökmüranlığını təmin etmək üçün vasitə olan “azad” seçki sistemidir. Bu iddia, xüsusilə Qərb ölkələrinin kapitalizm quruluşunun iqtisadi, hüquqi münasibətlərinin, həm dövlət idarəçilik üsullarının bütün dünyaya “mütləq demokratiya”, “azadlıq”, “azad seçim” etalonu kimi sıırıqları, həm də iqtisadi, hüquqi savaddan kasıb “alimlərin”, “müxalifətçilərin”, hətta dövlət yetkililərinin də bu saxta demokratiyanı

həqiqət kimi qəbul etdikləri bir vaxtda, qəribə görünə bilər. Buna görə də bəzi anlayış və mətləbləri bir qədər izah etməli olacağam.

İlk növbədə “siyasi partiya” anlayışının məzmununa baxaq. Azərbaycan türkcəsində işlədilən “Siyaset” sözü (rus dilində “Политика”), əslində yunan sözü “Politikos”, yəni, aldadıram, deməkdir. Bu anlayış, ifadə Azərbaycan türkcəsinə ərəb dilindən gələrək, ərəb dilində olan “riyasət”, fars dilində “riya”, yəni, yalan, hiylə deməkdir. Yeri gəlmişkən, hər bir cəmiyyətin iqtisadi-ictimai quruluşunun məzmun və mahiyyətini müəyyən edən elm haqqında ilkin təsəvvürlər hələ antik dövrdə yunan mütəfəkkirləri **Ksenofontun, Platonun, Aristotelin, qədim Misir, Çin, Hindistan mütəfəkkirlərinin** əsərlərində mühüm iqtisadi proseslər barədə bir çox fikirlər yürürüdü. Qədim yunanlarda bu gün **“siyasi iqtisad”** adlanan elm sahəsi yunan dilində “politeya” və “oykonomiya” sözlərindən əmələ gəlmişdir. “Politeya” sözü ictimai quruluş deməkdir. “Oykohomiya” sözünün özü isə iki sözdən; “oykos” – “ev”, “ev təsərrüfatı” və “homos” – “qanun” sözlərindən ibarət olub, **“ictimai quruluş və təsərrüfat qanunları”** kimi ifadə edilib ki, antik dövrdəki Yunanıstanın iqtisadi-ictimai məzmunu günümüzdəki durumla müqayisədə “sosial-iqtisad” anlamı ilə üst-üstə düşür. Lakin qədim Yunanıstanda bu elm bütöv bir elmi sistem olaraq formalaşmayıb. Bu elmin sürətlə formalaşması prosesi kapitalizm quruluşunun yaranması dövrünə təsadüf edir və **siyasi iqtisadın atası sayılan Uilyam Pettinin dövründən “siyasi iqtisad”** adı ilə müstəqil elm sahəsi kimi mövcuddur. Kapitalizmin iqtisadi quruluşu ilə eyni vaxtda formalaşan bu iqtisad elminin məhz **“siyasi iqtisad”** adlandırılması heç də təsadüfi deyil. Əgər quldarlıq və feodalizm quruluşlarında real olaraq mövcud olan əda-

lətsiz iqtisadi münasibətlərdən doğan ədalətsiz ictimai münasibətlərin əzilən, istismar edilən kütlə tərəfindən fəvqəladə, mütləq ilahi qüvvənin hökmü olaraq qəbul edilməsi üçün idealist dinlərin kütlənin zehninə, şüuruna yeridilməsi funksiyasını, kapitalizm quruluşu yaradılarkən dövlət idarəçiliyindən kənarlaşdırılan idealist dinlərin əvəzinə, ədalətsiz kapitalist iqtisadi münasibətlərdən doğan ədalətsiz ictimai münasibətləri kütlələrə **“demokratiya”**, **“azadlıq”** adı altında, nəinki onlara qəbul etdirən, hətta idealist dinlərdən bir qədər irəli gedərək cəmiyyətdə hökmüranlıq edən **siyasi partiyalar**, mahiyyətdə F.Engelsin dediyi kimi, insanlara hökmüranlıq edən, özlərinin istehsal etdikləri istehsal vasitələrinin **DİNİ İNİKASIDIR**. İdealist dinlərdən fərqli olaraq bu dini inikas daha səmada olan fəvqəladə gücə malik əl çatmayan, toxunulması mümkün olmayan cisimlərə, mütləq statuslu allah anlayışına deyil, yerdə olub, digər insanlarla bir ərazidə yaşayaraq, bəzən onlarla canlı təmasda olub, fiziki cəhətdən, görkəmi və s. ilə ilk baxışda adi insanlardan fərqlənməyib, lakin, əslində onların üzərində başqalarının hökmüranlığının əsası olan istehsal vasitələri sahiblərinin hökmüranlığını cəmiyyət çərçivəsində inzibati cəhətdən reallaşdırılmasını təmin etmək məqsədilə maddi reallığa əsaslanan **materialist dinlərin (siyasi partiyaların)**, kütlənin, həm də özlərinin, mənafe və məqsədlərinə zəruri həqiqətlərin və kütlənin mənafe və tələblərinə uyğun olan konkret məsələləri isə bəzəkli şüarlar vasitəsilə mücərrəd şəkildə ifadə edən proqramları vasitəsilə, kimin, kim olduğu, biliyi, bacarığı, məqsədini bilməyən kütlənin şüuruna yeridib, **“azad seçki”** vasitəsilə, əslində nəyə və kimə səs verdiyini anlamayan kütlənin öz razılığı ilə dövlətin başına, hakimiyyətə gətirirlər. Bu üsul bu gün təkcə kapitalizm quruluşuna malik olan dövlətlərdə deyil, dünya ölkələrinin mütləq əksəriyyətində geniş istifadə edilir. Bütün ölkələrdə qəbul edilən

anayasaların (konstitusiyaların) məzmunu ilə tanış olmayıb, tanış olsa belə, onun əsil məzmun, mahiyyətini, qəbul ediləcək anayasanın konkret maddə və bəndlərindən təcrübədə pərdəarxası hansı sui-istifadə etmək imkanlarının olmasını bilmədən, anlamadan ona səs verənlər, artıq bu anayasa və onun əsasında hakimiyyətin hazırlayıb qəbul etdiyi **“QANUNİ” QANUNLAR ƏSASINDA ONLARA DİVAN TUTDUQDA** bir qədər ayılsa da, bu **DİVANIN** səbəblərini sona qədər dərk etmədiyindən bu proses daim təkrar olunur. Bir çox ölkələrdə bu **“azad seçkilərin”** saxtalaşdırılmasını nəzərə almasaq belə, bu gün bütün dünyaya **azadlıq, demokratiya, ədalət etalonu** kimi sırınmaqda olan ölkələrdə baş verən inqilab, üsyan, kobud zor vasitəsilə dağdılan etiraz nümayişləri, mitinq, piket və sairənin ən ümumi formada səbəbi budur.

İdealist dinlər mistik, ilahi personajlara istinad olunaraq, materialist dinlər isə real mövcud olan personajlara və maddi əsaslara istinad edilərək yaradılmasına baxmayaraq, hər iki növdən olan bu dinlərin hamısı, istisna edilmədən yaradıldığı dövr və məkanda mövcud olan istehsal münasibətlərinin **İNİKASI** olaraq, dövlətlə vətəndaş, mülkiyyət sahibi ilə mülkiyyətsiz vətəndaşlar arasındakı münasibətlərin məzmun və mahiyyətinə uyğun olaraq onun ideoloji, mənəvi, psixoloji proseslərini tənzimləmək funksiyasını yerinə yetirir. Yəni, bütün hallarda bu dinlərin hamısının məzmun və mahiyyətini hər bir vətəndaşın istehsal vasitələrinə münasibəti formalaşdırdığından, bu münasibətlərin öz məzmun və mahiyyətində hər bir vətəndaşın azadlığını təmin edə biləcək qaydalar yaradılmadan, hər hansı idealist və ya materialist dinə əsaslanmaqla vətəndaşların azadlığını, deməli cəmiyyətdə real demokratiyanın mövcudluğunu təmin etmək imkan xaricindədir.

Kapitalizm quruluşunun ilk olaraq Avropa dövlətlərində tətbiq edilməsi ilə birgə Uilyam Petti tərəfindən sosial-iqtisad elmi siyasi-iqtisad adı ilə kapitalist istehsal üsulunun tələblərinə uyğun, bir müstəqil elm sahəsi olaraq az-çox sistemli şəkildə formalaşdırılsa da K.Marksa qədər bir elm olaraq onun reallığı tam güzgü kimi əks etdirdiyini iddia etmək mümkün deyil. 19-cu əsrin ortalarında K.Marks kapitalist istehsal üsulunu bütövlükdə sistemli şəkildə təhlil edərək, onun məzmun və mahiyyətinin bütün reallıqlarını ortaya qoyaraq, bu istehsal üsulunun hərəkətverici gücü olan izafi dəyər qanununu kəşf edərək, bu quruluşu əvəz edəcək növbəti istehsal üsulunun, yəni, sosialist istehsal üsulunun özülü, başlanğıc dayaq sütunları olan **“ictimai mülkiyyət” iqtisadi kateqoriyası və “proletariat diktaturası”** adlandırdığı, dövlətin üzərinə ölkənin hər bir vətəndaşını qeyd-şərtsiz, əvəzi ödənilmədən, onu cəmiyyətdə qəbul edilmiş minimum mövcudluq həddində təmin edən gəlir gətirən kapital ilə təmin etməsi öhdəliyi qoyan inzibati qanunu müəyyən etdi. 1918-ci ildə başda şər dühası Lenin olmaqla Rusiya bolşevikləri K.Marksın “elmi sosializm” şüarları pərdəsi arxasında Rusiyada inqilabın qələbəsinə təmin etdikdən sonra, **Leninin “Hərbi kommunizm” nəzəriyyəsi** əsasında qurduqları **Dövlət Quldarlıq** quruluşunu, K.Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsinə uyğun **sosializm quruluşu** kimi bütün dünyaya sıraya bildilər. SSRİ-nin mövcud olduğu 73 il ərzində K.Marks, F.Engelsin əsərlərinin ölkə daxilində müxtəlif dillərə tərcümə edilib rəsmən yayılması, rəsmilikdə dövlətin, reallıqda dövlət məmurlarının sadə vətəndaşlar üzərində diktaturasının **“proletariat diktaturası”** kimi, ölkədə mövcud quruluşun, yəni, **Dövlət Quldarlığının mahiyyətinə** uyğun yaradılıb, **“Kommunist Partiyası”** adlandırılrsa da, mahiyyəti **“bolşevizm”** olub, kapitalist ölkələrindəki **“partiya-din”**-lərin müxtəlif təriqətləri kimi, materialist

əsaslar üzərində qurulub, ölkədə yeganə, vahid hakim din olaraq qərarlaşdırılması, ümumilikdə sosial-iqtisad elminin **“xüsusi mülkiyyət”**, K.Marksın kəşf etdiyi obyektiv **“izafi dəyər qanunu”** və bir çox iqtisadi kateqoriya və hətta obyektiv iqtisadi qanunların məzmun və mahiyyətini saxtalaşdırılması **K.Marksin və F.Engelsin elmi irsinə dərindən bələd olmayan** nəinki, sadə insanları, iri çaplı iqtisadçı, hüquqşünas alimlərə, siyasətçilərə bolşeviklərin saxtakarlığının daxili mexanizmlərini dərk və müəyyən etməyə imkan vermədiyindən çoxları bu quruluşun və dinin mürtəce mahiyyətini başa düşsələr də onun səbəblərini dərk edə, ortaya qoya bilmirdilər.

Göydə məskunlaşıb mütləq güc olub, yerdəki cəmiyyət üzvlərinin **hüquqları üzərində sahiblik hüququ (hakimiyyəti)** olduğu iddia edilən və bu hüququn, **“allahın”**, yerdəki kölgəsi, səlahiyyətli nümayəndəsi sayılan şah, peyğəmbər, xəlifə, kral, sultan və sairəyə məxsus olduğunu da iddia edən idealist dinlərin funksiyasını, kapitalizmdə, elə köhnə quruluşlarda mövcud olmuş real istehsal vasitələri üzərində mülkiyyətin daha quldarqul, feodal-təhkimli istehsal münasibətlərindən bir qədər fərqli olub, real **kapitalist-muzdur** istehsal münasibətlərinə əsaslansa da, əvvəlki quruluşlarda olduğu kimi əzilən, ədalətsiz istismara məruz qoyulan, mülkiyyətsiz vətəndaşlar üzərində real hökmüranlığının inikası olub, bu hökmüranlığı idealist dinlərdən fərqli olaraq, artıq materialist əsaslarla, yəni, **real olaraq mövcud olan siyasi partiyalar və azad seçki** vasitəsilə reallaşdırılır. Yəni, materialist dinlərin də əsas məqsəd və vəzifəsi də, idealist dinlər kimi mülkiyyət sahiblərinin mülkiyyətsiz insanlar üzərində hökmüranlığını mövcud olmayan, mücərrəd mütləq varlıqla hədələyərək, guya onun hökmü ilə, əslində isə özlərinin müəyyən etdikləri, mülkiyyət sahiblərinin onların üzərində şəriksiz,

hökmüranlığını təmin edən qaydalar çərçivəsində zəhnini, şüurununu qandallayaraq sahibkar qarşısında müti, kölə durumuna gətirib, onların hər hansı bir etiraz, müqavimət iradəsini dövlət mexanizminin mövcud real mexanizmləri vasitəsilə zor tətbiq edərək, cəzalandırmaqla qırmaqdır. Kapitalizm quruluşunda müxtəlif materialist dini təşkilatlar olub, hansı **partiyanın (dinin)** hakimiyyətə gəlməsindən asılı olmayaraq mülkiyyət sahiblərinin hökmüranlığının reallaşdırılmasının qaydalarını nəzərdə tutan **konstitusiya**, əslində isə bu qaydaların forma və məzmunundakı fərqlərdəki, məsələnin mahiyyətini dəyişməyən həddə dəyişikliklər istisna olmaqla bu mütləq hökmüranlığı reallaşdıran (Tövrat, Zəbur, İncil, Quran və s. kimi) qaydalara əməl edilməsini **MÜTLƏQ VƏ LABÜD** edir. Buna etiraz edən, müqavimət göstərənlər isə əvvəlki quruluşlarda olduğu kimi, onlara dövlət mexanizmləri vasitəsilə zor tətbiq etməklə cəzalandırılaraq qarşısı alınır. **Yeri gəlmişkən, bu gün dünya ağalığı, dünyanın idarə etmək iddiasında olan dövlətlər, elə bu partiyalar (dinlər) mahiyyətində olub, beynəlxalq təşkilatlar adlanan müxtəlif qurumlar yaradaraq, onların başqa dövlətlərə qəbul etdirib, imzalatdırdıqları “beynəlxalq konvensiyalar” və “qanunlar” vasitəsilə kiçik, zəif dövlətləri əsarət altında saxlamaq, onların mənafe və hökmüranlığına mane olacaq hər hansı bir iri dövlətlərə qarşı da müxtəlif sanksiyalardan tutmuş, lokal müharibələrə cəlb edilməsinə qədər “cəza tədbirləri” görürlər.** Bunlara Bakıda 4 (dörd), dinc sakinləri terror edən sahipsiz quduz itlərin yerli bələdiyyə işçiləri tərəfindən öldürülməsini bəhanə edərək it, pişik hüquqlarını **“müdafiə”** edən beynəlxalq qurumların Azərbaycana təzyiqlərini, ermənilərin türklərə qarşı yüz ildən çox davam edən vəhşilikləri bir yana, 30 ildən bu tərəfə başlayıb, bu gün də davam edən terror əməllərinə, ərəzilərimizi xarabazarlığa çevirmələrinə, əhalimizi kütləvi

qırğınlara (genosidə) məruz qoyan əməllərinə kar və kor qalıb, reaksiya verməməklərindən əlavə, öz ərazimizə daxil olan terrorçuların ərazimizə giriş-çıxışını məhdudlaşdıran tədbirlərə görə, Avropa İttifaqı Parlamentinin, Avropa məhkəmələrinin Azərbaycana qarşı qəbul etdikləri qərar və qətnamələr, Türkiyənin hər bir dövlətin iqtisadiyyatı və mövcudluğunun əsas tərkib hissəsi olan, öz ərazilərində karbohidrogen ehtiyatlarının mənimlənməsinə, hərbi sənayesinin inkişaf etdirməsinə görə ona tətbiq edilən sanksiya və digər təzyiqlər buna bariz misaldır.

İdealist dinlərin funksiya və əsas xüsusiyyətlərini mahiyyət etibarilə özündə ehtiva edib, reallaşdıran, lakin, materialist əsaslara söykənib, daha incə və cəlbədicə forma və vasitələrlə həyata keçirməsinə şüuru, ictimai şüur səviyyəsindən çox da yüksək olmayıb, cəmiyyətin mütləq əksəriyyətini təşkil edən insnarlar tərəfindən dərk edilə bilməsə də, **siyasi partiyaların** bu xüsusiyyətləri onların da **DİN** olub, ancaq materialist dinlərin müxtəlif təriqətlərinin təşkilati formaları olduğunu birmənalı olaraq ortaya qoyur. Mən bu eyniliyin daha xırda təfərrüatlarını da ortaya qoya bilərəm. Düşünürəm ki, məqalə çərçivəsində deyilənlər yetərlidir.

F.Engelsin dediyi “İnsanların cəmiyyət halında birliyi bu vaxtadək təbiətin və tarixin yuxarıdan zorla qəbul etdirdiyi bir şey kimi onlara qarşı durduğu halda, indi onların öz azad işi olmasının” reallıqda təmin edə biləcək, K.Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsinin əsas iki mexanizmi və obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək haqqının Ənuşirəvan İbrahimi qanunları əsasında məşhur hüquqşünas Məmmədخان Əzizxanlı ilə hazırladığımız Turan dövlətinin Firidun İbrahimi Anayasasının əsas müddəalarında göstərmişik. İndi qaranlıq qalan əsas məsələ cəmiyyət üzvlərinin, xüsusilə cəmiyyətə hökmüranlıq edən aparıcı qüvvələrin onun millətimiz və dövlətimiz üçün nə dərəcədə

taleyüklü bir amil olduğunu dərk edə, hərəkətə keçəcəyi məsələsidir.

Mən 1972-ci ildə məzmunlarını kəşf edib, 1978-1986-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda Milli Azadlıq Hərəkatına rəhbərlik edib, həbs edilərək 13.09.1987-ci ildə Tehranın “Evin” zindanında molla rejiminin cəlladları tərəfindən qətlə yetirilmiş **ƏNÜŞİRƏVAN QƏNİ oğlu İBRAHİMİNİN** şərəfinə **“obyektiv Mülkiyyət, Bölgü və Əmək Haqqının Ənüşirəvan İbrahimi qanunları”** adlandırdığım qanunlar əsasında SSRİ dövlətində mövcud olan quruluşun sosializm deyil, Dövlət Quldarlığı quruluşu olması, sosializm quruluşunun qurulması üçün müəyyən etdiyim zəruri iqtisadi mexanizmləri göstərməklə 1972-ci ilin iyun ayının ortalarında Sov.İKP-nin ideologiya şöbəsinin rəhbəri, Siyasi Büronun üzvü Mixail Suslova məktub göndərdim. Bu məktub Kremlin arxivində bu gün qalmış ola bilər. M.Suslov bu məktubuma cavab verməsə də dövlət orqanları öz mahiyyətlərinə uyğun cavab verdilər. Bu ictimai əhəmiyyəti olmayan məsələni ona görə açıqladım ki, istər İran adlanan ölkədə birbaşa idealist dinlər (dini partiyalar) vasitəsilə və ya materialist əsaslı dinlər (siyasi partiyalar) vasitəsilə hakimiyyətə gəlib, dünyəvi hakimiyyət quranlar sadə vətəndaşlara qarşı törətdikləri ədalətsiz istismarı, vəhşi cinayətləri çox zaman **“hüquqi dövlət qurma prosesində baş verən təsadüfi hadisələr”** kimi qələmə verməyə çalışırlar.

Birincisi tarixdə heç bir vaxt qeyri-hüquqi, hüquqsuz dövlət olmayıb, hazırda yoxdur və heç vaxt da ola bilməz. Bəşər tarixinin ilk dövrlərində insan qruplarının idarə edilməsinin icma, tayfa, qəbilə və s. halında kollektiv və tək başçı tərəfindən idarə edilməsi faktları məlumdur. Əslində bu miqyas etibarilə böyüyərək, bu gün bizim dövlət anlayışına aid etdiyimiz, cəmiyyətin idarə edilməsinin ilkin mini dövlət idarəçiliyi formalarıdır. Bu

idarəetmə həm insanların sayı, həm də miqyas etibarilə böyüyərək bu gün bizim dövlət olaraq qəbul etdiyimiz ilkin dövlətlər heç bir anayasa, yazılı qanun, fərman və s. olmadan bir nəfər dövlət başçısı və ya kollektiv tərəfindən idarə edilmiş, sonrakı dövrlərdə dövlət başçılarının şifahi göstərişləri ilə bərabər, yazılı fərmanlardan da istifadə edilərək Bablistanda e.ə. 1730-cu illərdə kral Hammurabının müəyyən edib, iki metrlik daşın üzərində yazılmış 282 maddədən ibarət qanunları, sonra eramızın orta əsrlərində Çingiz xanın qurduğu imperiyada bu gün istifadə edilən konstitusiya anlayışının ilkin, ibtidai forması “YASA” şəklində formalaşmışdır. Bütün bu dövrlərdə dövlətə başçılıq edən rəhbərin və ya kollektivin iradəsi həmişə vətəndaşlar üçün qanun statusunda olmuşdur. Bu məsələyə bir qədər geniş miqyasda baxsaq qədim Roma quldarlıq imperiyasında bəlkə konstitusiya, ondan irəli gələn yazılı qanunlar, hətta parlament kimi kollektiv idarəetmə elementlərini görə bilirik.

Məsələn, bizə bu gün dəqiq məlum olan 282 maddədən ibarət, ən qədim yazılı qanunlar toplusu hələ bizim eramızdan əvvəl Babilstan hökmüdarı Hammurabi (1728-1686) tərəfindən yaradılıb və bu qanunları pozanlar açıq məhkəmədə hakimlərin bu qanunlara əsasən qəbul etdikləri qərarlara uyğun cəzalandırılıb və ya bəraət verilib. Bu qanunlar toplusu bu gün də Fransanın Luvr muzeyində saxlanılır. Bu qanunlar toplusu bu günə mövcud olan qanunlar toplusu ilə müqayisədə çox məhdud görünsə də, o dövrün reallıqları baxımından vətəndaşların həyatının bütün əsas sahələrini əhatə etməklə bərabər, öz ədalətliklər dərəcəsinə görə bu günkü dünya dövlətlərinin, o cümlədən Azərbaycanın mövcud qanunlarının çoxundan ədalətli olması ilə insanı heyretləndirir. Hammurabi qanunlar toplusunun 5-ci maddəsində deyilir; – “Əgər hakim hökm çıxarıb, qərar qəbul edib, bu

barədə sənəd hazırlayıb, sonra öz hökmünü dəyişirsə, onun hökmü dəyişdirdiyi aşkar edildikdə həmin hakim bu məhkəmə işində elan edilən pul, mal tələbinin, ödəncin 12 mislini ödəməli, eləcə də açıq şəkildə öz hakim kətilindən (kreslosundan) kənarlaşdırılaraq, bir də heç vaxt mühakimə üçün hakimlərlə yanaşı oturmamalıdır”.

Əgər biz bu gün Prezidentin 03.04.2019-cu ildə “Məhkəmə-Hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” fərmanının həyata keçirilməsi barədə Məhkəmə-Hüquq şurasının sədri, Ədliyyə Naziri Fikrət Məmmədovun 07.05.2021-ci ildə, yəni, 2 il 34 gün sonra, bu müddətdə 5 illik hakimlik dövründə hərəsi ən azı yüzlərlə cinayətkar qərar, hökm çıxarmış hakimlərin 14-ünə “öz səviyyələrini yüksəltmək üçün 18 ay vaxt verilib”, 3-nü də vəzifəsindən azad edib (əslində isə, bir neçə ay sonra, çox vaxt olduğu kimi notarius müdiri və ya digər yüksək məsul vəzifələrə təyin edilməsi) barədə məlumatı, habelə 61 yaralı Qazinin dərman pulu və ailəsini yarı ac, yarı tox, dolandıra bilmədiyindən intihar etdiyi, bir çox vətəndaşların zibil qutularından ərzaq axtarmaq, narkotika alverinə qoşulmağa məcbur olması şəraitində, bu adamlar da daxil olmaqla bütün vətəndaşların ümumi sərvəti toplanmış dövlət büdcəsinin, istisna edilmədən dövlət məmurlarının milyonlardan başlayaraq, yüzlərlə milyard ABŞ dolları məbləğində quldurcasına qarət etdikləri halda cəzasız qalması, bəzən həbs edilən xırda məmurlar da, bir müddətdən sonra Prezident fərmanı ilə əvf edilərək talan etdikləri milyonların bir hissəsinin onlara qaytarılmasını, yüksək çinli məmurların yaxınlarının otel daxilində insanları gülləbaran etməsinə susqun qalıb, restoranda ofisanta bıçaqla ağır xəsarət yetirənə 3 il şərti cəza verib, çarəsizlikdən mağazadan çörək oğurlayanı 3 il azadlıqdan məhrum edildiyini müqayisə etdikdə, ölkəmizdə hüquq sisteminin quldarlıq quruluşuna malik olmuş

Babilstan dövlətinin 3783 il bundan qabaq mövcud olmuş hüquq sisteminin səviyyəsindən nə qədər geri qaldığı aydın görünür. Ölkədə elmlər deyil, idealist və materialist dinlərin təbliğinə rəvac verilməsinin əsas səbəbi də ölkədəki bu ictimai, iqtisadi eybəcərlikləri vətəndaşın şüurunun dərk edə bilmək imkanını neytrallaşdırmağı hədəfləyir.

Bunlar hamısı dövlətin yazılmış və ya yazılmamış qanunlar əsasında idarə olmasından asılı olmayaraq, qanun və dövlət anlayışının bir medalın iki üzü, yəni, biri digəri ilə ilkin, əbədi, ayrılmaz anlayışlar olduğunu sübut edir. Yəni, hüquq, dövlət anlayışının üzvi tərkib hissəsidir. Burada əsas, həlledici məsələ hüququn kimin mülkiyyətində olmasıdır. Biz hüquq dedikdə hər bir dövlətin ərazisində olan vətəndaşların bir-biri ilə, onların dövlət məmurları ilə, yəni, dövlət ilə münasibətlərini tənzimləyən anayasa (konstitusiya) və ondan irəli gələn konkret qanunlar toplusunu nəzərə alırıq. Burada əsas iki özəl məsələ mövcuddur. Bunlardan biri bütün vətəndaşların iqtisadi-ictimai şəxsi və milli hüquqları üzərində hakimiyyətin, yəni sahiblik hüququnun kimə məxsus olmasıdır. Belə ki, yazılmış və ya yazılmamış qanunlarla idarə edilən bütün dövlətlərdə hakimiyyət bir və ya bir neçə nəfərə məxsusdursa qanunların yazılı olub-olmamasından asılı olmayaraq **ALİLİK** qanuna deyil, məmurun iradəsinə məxsusdur. Yəni, istənilən hər hansı bir məsələnin həlli, qanundan asılı olmayaraq, məmurun iradəsinə uyğun həll edilməyə məhkumdur. Çünki, hüquq üzərində hakimiyyət qanunun sahibliyində, mülkiyyətində yox, məmurun mülkiyyətində, sahibliyində olur. Burada hakimiyyətin bir nəfər, üç nəfər və ya daha çox adam arasında bölüşdürülməsi, ayrılıqda götürülmüş hər bir hakimiyyət sahibinin qanunların onun mülkiyyətində, sahibliyində olmayan hissəsini pozmaq imkanını məhdudlaşdırmış olsa da,

toplum halda qanunların pozulması imkanı hakimiyyətin bir nəfərin sahibliyində olması vəziyyətinə bərabərdir. Bu gün dünyada olan dövlətlər bir-biri ilə malik olduqları dövlət quruluşunun hansı iqtisadi-ictimai quruluşa məxsus olması və eyni iqtisadi-ictimai formasıya aid olan dövlət quruluşları da bir-birindən yalnız forma etibarilə fərqlənir. Yəni, onların iqtisadi-ictimai sistemlərinin mahiyyət etibarilə quldar-qul, təhkimli-feodal, kapitalist-muzdur münasibətləri üzərində qurulması və onların forma müxtəlifliyi mövcuddur. Məsələn Qorbaçov dövrünə qədərki SSRİ-də və Şimali Koreyada materialist dini əsasında qurulub idarə edilən Dövlət Quldarlığı, İran və Səudiyyə Ərəbistanında idealist dini əsasında idarə edilən Dövlət Feodalizmi Çində, Vyetnamda materialist dini əsasında idarə edilən Dövlət Feodalizmi quruluşlarını misal göstərmək olar. Kapitalist istehsal üsulu şəraitində idealist dini əsaslarla dövlət idarəçiliyi mümkün olmadığından kapitalizm quruluşlu ölkələrdə idealist dinlər dövlət mexanizmindən ayrı mövcud olmaqla, dövlət idarəçiliyi materialist dinlər (siyasi partiyalar) tərəfindən həyata keçirilir.

Azərbaycanda hüquqi dövlət dedikdə, indiki zamanda ən mü-tərəqqi düşüncəli və savadlı hesab edilən insanlar ən yaxşı halda nisbətən inkişaf etmiş, liberal kapitalist istehsal-üsuluna malik Norveç, İsveç, İsveçrə kimi dövlətləri nişan verirlər. Hansı ki, elə bu dövlətlərdə də başqa Avropa ölkələrindəki kapitalist istehsal-üsulu olmaqla bərabər, onlar da materialist əsaslara söykənən dinlər (partiya) vasitəsilə idarə edilir. Sadəcə olaraq həmin ölkələrdə məmur özbaşınalığı bir qədər cilovlansa da, sadə, mülkiyyətsiz vətəndaşların ədalətsiz istismarı daha incə üsullarla həyata keçirilir.

Əslində isə hüquqi dövlət dedikdə ilk növbədə dövlətin hər bir vətəndaşın mövcudluğunun təmin edilməsi üçün onu yaşayış yeri, cəmiyyətdə qəbul edilmiş minimum yaşayış həddində ona

gəlir gətirən mülkiyyətlə əvəzi ödənilmədən və qeyd-şərtsiz təmin etməli, anayasada hakimiyyət məmurun deyil, **QANUNUN sahibliyinə verilməklə** dövlət mexanizmini vətəndaşları zor gücünə əzmək vasitəsi olmaqdan azad etməlidir. Hakimiyyət **QANUNA** verildiyi halda hər bir sırası vətəndaşın dövlət piramidasının bütün pillələrində duran məmurlar ilə qanun qarşısında hüquq bərabərliyini təmin etmək olar. Əslində vətəndaş, hüquqi dövlət dedikdə, vətəndaşla məmurun qanun qarşısında hüquq bərabərliyini və **qanunun ALİLİYİNİN** təmin edilməsini nəzərdə tutsa da, bunu təmin etməyin yollarını bilmədiyindən, başqa ölkələrlə müqayisədə həyat səviyyəsi və qanunlara riayət edilməsi səviyyəsi nisbətən yüksək, kapitalizmin mülkiyyətsiz vətəndaşları incə üsullarla ədalətsiz istismarını materialist dinlər (siyasi partiyalar) və vətəndaşları daha incə üsulla, könüllü aldanma (“azad seçikər”) vasitəsilə hakimiyyətə gələrək reallaşdırılması kimi əsas xüsusiyyətini özündə saxlayan Avropa dövlətlərinin azadlıq, demokratiya, hüquqi dövlətin əsil etalonu olduğunu düşünür.

Məlum olduğu kimi sosial-iqtisad elmi hər bir cəmiyyətin iqtisadi sisteminin **ANATOMİYASI** olmaqla bərabər, cəmiyyətin inkişafı ilə paralel olaraq cəmiyyətin həm iqtisadi, həm də ictimai sistemində yaranan boşluqları, uyğunsuzları müəyyən edərək onları aradan qaldırmağın üsul və vasitələrini müəyyən etməyə imkan verən yeganə fundamental elm sahəsidir. SSRİ dövründə ali məktəblərdə bu elm sahəsi “siyasi iqtisad” adı ilə tədris edilirdi. Düzdür, bu fənnin “sosializm” adlanan hissəsi bolşevik “alimlər” tərəfindən əsaslı şəkildə saxtalaşdırılaraq, “bolşevizmin” mahiyyətinə uyğun olaraq o zaman mövcud olan Dövlət quldarlığı istehsal-üsulunun tədrisi və təbliğinə xidmət edirdi. Lakin “kapitalizm”, “feodalizm” və “quldarlıq” quruluşlarının iqtisadi ststemplərinin reallıqlarını elm olaraq güzgü kimi

əks etdirirdi. Cəmiyyətin iqtisadi quruluşu, bu iqtisadi əsaslar üzərində yüksələn ictimai sistemlərin məzmun, mahiyyət və formalarının yaranmasında iqtisadi sistemin rolu və əhəmiyyəti haqqında tələbələrə fundamental biliklər verən bu bölmələr gələcək mütəxəssislərin cəmiyyətin daim baş verən dəyişiklikləri fonunda, ortaya çıxan iqtisadi-ictimai problemləri həll etməyə qadir savadlı mütəxəssislər kimi yetişmələri üçün mühüm amil idi. Bu elmi sahənin tədrisi gənc mütəxəssislərin iqtisadi-ictimai prosesləri düzgün anlama, dərk edə biləcək yüksək şüurlu və-təndəş olaraq yetişməsi üçün bütün ixtisasları öyrənən tələblərə lazım olmasından başqa, xüsusilə iqtisad və hüquq ixtisaslarını öyrənən tələbələrin onu dərinlən mənimsəməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, iqtisadi sistemin məzmun və mahiyyətini bütün xırdalıqlarına qədər mənimsəməyən iqtisadçı, iqtisadiyyatın hər hansı bir sahəsində baş verən problemin iqtisadi prosesin strateji, taktiki xüsusiyyətlərinə uyğun olan düzgün və səmərəli operativ həllini tapa bilməyəcəyi kimi, hüquqşünaslar da hüquqi proseslərdə yaransa da, kökü iqtisadi sistemdə qərarlaşan problemin iqtisadi kökünü və onun mahiyyətinin xarakterini bilmədən hüquqi sistemdə ortaya çıxan problemin düzgün, səmərəli həlli yolunu tapa bilməməkdən əlavə, hər hansı qanunun da düzgün və səmərəli tətbiqini də tapa bilməz. Bu səbəbdən, sosial-iqtisad fənninə bələd olmayan iqtisadçı və hüquqşünaslar yaradıcı mütəxəssis deyil, onlara verilən konkret təlimata uyğun verilən tapşırığı yerinə yetirən texniki kadrlara çevrilirlər. Bu üsul quldarlıq, feodalizm və kapitalizm istehsal üsullarında cəmiyyətin ictimai inkişafını hakim təbəqələrin mənafeyinə uyğun səviyyədə saxlanılması üçün geniş istifadə edilən metoddur. SSRİ dağıldıqdan sonra sosial-iqtisad fənnini bolşevizmin nağıllarından arıdıb-duruldub, ali məktəblərdə tədris

edilməsi əvəzinə 1990-cı ildə Moskvanın göstərişi ilə ali məktəblərdə siyasi-iqtisad kursu ləğv edilərək, əvəzinə akademik Aqanbekyanın və Qorbaçovun iqtisadi müşaviri Şahnazaryanın mahiyyəti Dövlət Feodalizmi olan, Leninin “Yeni İqtisadi Siyasət” nəzəriyyəsi əsasında hazırladıqları islahat proqramını əks etdirən və Aqanbekyanın iştirakı və baş redaktorluğu ilə yazılaraq çap edilmiş “İqtisadi nəzəriyyələr” kitabından Azərbaycan alimlərinin müxtəsər tərcümə etdikləri kitabdan “İqtisadi nəzəriyyələr” kursu tədris etməyə başladılar. Bir müddətdən sonra isə bu fənni də ləğv edərək onun əvəzinə “Makro və mikro iqtisadiyyat” adlı kurs keçməyə başladılar və bu gün də tədris edilir. Nə “İqtisadi nəzəriyyələr”, nə də “Makro və mikro iqtisadiyyat” kursları gələcək mütəxəssislərə nəinki cəmiyyətin iqtisadi-ictimai quruluşunun anatomiyası, hətta bizim iradəmizdən asılı olmayaraq iqtisadi prosesləri idarə edən obyektiv iqtisadi qanunlardan xəbəri olmayan iqtisadçının peşəkarlıq səviyyəsi hansı səviyyədə olar? Bu fizika üzrə elmlər doktorunun yerin cazibə qanunundan, kimyaçı alimin Mendeleyev cədvəlindən, xəbəri olmaması durumudur.

Fridrix Engels yazır ki, – “İnsanların öz ictimai fəaliyyətlərinin qanunları, onlara yabançı olan, onların üzərində hökmüranlıq edən təbiət qanunları şəklində bu vaxtadək insanlara qarşı duran qanunlar insanlar tərəfindən işə tam bələdliliklə tətbiq olunacaq, deməli, insanların hökmüranlığına tabe ediləcəkdir. İnsanların cəmiyyət halında birliyi bu vaxtadək təbiətin və tarixin yuxarıdan zorla qəbul etdirdiyi bir şey kimi onlara qarşı durduğu halda, indi onların öz azad işi olur. İndiyə qədər tarixin üzərində hakim olan obyektiv, yabançı qüvvələr insanların özlərinin nəzarəti altına keçir. Yalnız bu zamandan etibarən insanlar tam şüurlu olaraq öz-

lərinin tarixini özləri yaratmağa başlayacaqlar, onların hərəkətə gətirəcəkləri ictimai səbəblər yalnız o zaman insanların öz arzu etdikləri nəticələri ən çox dərəcədə və getdikcə daha artıq bir miqyasda təmin edəcəkdir. Bu, bəşəriyyətin zərurət aləmindən azadlıq aləminə sıçramasıdır” (F.Engels. Anti-Dürinq, səh.288. Azərb. Dövlət nəşriyyatı. Bakı, 1967).

Bəşəriyyətin ibtidai-icma dövründən bu günədək keçdiyi iqtisadi-ictimai quruluşlara nəzər saldıqda hər bir cəmiyyətdə təbiət qüvvələrinin bütün insanlar üzərində hökmüranlıq etməsinin səbəbinin, ümumiyyətlə ilk insanların təbii proseslər və hadisələr haqqında zəruri bilgiləri olmadığından onlara qarşı mübarizə və müqavimətinin çox zəif olmasını görürük. Həm də bu mübarizə və müqavimətin əsasən fərdi olduğu və müqavimət üçün zəruri vasitələrin mövcud olmadığı belli olur.

Quldarlıq quruluşu yaranandan bu günə qədər elmin və istehsalın tədricən inkişafı insanların təbiət qüvvələrinə müqavimət qabiliyyətini daim artırmış və artırmaqdadır. lakin bu zaman ayrı-ayrı insan toplumları, dövlətlər arasında mənafe ziddiyyətləri, hegemonluq uğrunda toqquşmalar, dağıdıcı müharibələrdən başqa, özü ilə hər bir cəmiyyətdə əzilən və əzən insanlar arasında yaranan barışmaz ziddiyyət istehsal-üsullarının dəyişməsi nəticəsində bir qədər yumşalsa da, bu barışmazlıq bu gündə, həmin iki təbəqə arasında bütün sahələrdə kəskin surətdə qalmaqdadır. Bu kəskinlik cəmiyyətdə baş verən ictimai proseslərdə özünü daha şiddətli və qabarıq biruzə verir. Məsələ bundadır ki, istehsal vasitələrini ələ keçirən və cəmiyyətdə azlıq təşkil edən təbəqə bu maddi üstünlük vasitəsilə, cəmiyyətin çoxluq təşkil edən, öz əməyini satmaqdan başqa heç bir gəlir gətirən mənbəi olmayan hissəsini, mülk olduqları istehsal vasitəsilə daha rahat və təhlükəsiz istismar etmək məqsədilə onlara müxtəlif maddi, inzibati məhdudiyyətlər yaradaraq tətbiq etməkdən başqa, onları özlərinə müti, müqavi-

mətsiz durumda saxlamaq üçün bu insanların bilik dairəsinin, şüur səviyyəsini də özlərinə sərfəli məhdud vəziyyətdə saxlamaq məqsədilə onların zehninə, şüuruna abstrakt personajlardan və uydurmalarından ibarət yaratdıqları müxtəlif idealist dinlər vasitəsilə minillər boyunca, onları ideoloji, psixoloji əsarətdə də saxlamışlar. Bu üsul insanların zehninin şüurunun mövcud reallıqları dərk edib, vəziyyətdən çıxmaq üçün üsul, vasitə və imkan tapılması prosesini uzun müddətə ləngidə bilsə də, heç bir sahədə təbii təkamül prosesinin qarşısını ala bilməmişdir. Nəhayət 16-17-ci əsrlərdə kapitalist istehsal üsulu yaranarkən idealist dinlər kapitalist istehsal üsulunun mahiyyətinə uyğun gəlmədiyindən, onu bilavasitə cəmiyyətin idarəetmə sistemindən uzaqlaşdırıb, cəmiyyətdə əlahiddə köməkçi vasitə olaraq, mövcudluğuna icazə verilmişdir. Onun əvəzinə kapitalist istehsal üsulunun məzmun və mahiyyətinə tam uyğun olan və onun tələblərinə cavab verən həm də mövcud insanların bilik, şüur səviyyəsinə uyğun materialist dinlər yaratmaqla onları bu quruluşun tələbləri çərçivəsində saxlayırlar.

Bu məsələdə bir cəhət də çox maraqlıdır ki, imkansız təbəqəni əzən, kapital sahibi, cəmiyyətdə hökmüran mövqe tutub, cəmiyyəti idarə edən təbəqə elm və texnikanın bütün sahələrinin inkişafında maraqlı olub, bu prosesi dəstəkləyərək, onun nəticələrini həyatın müxtəlif sahələrinə tətbiq edilməsində maraqlı olduğu halda, bəşər cəmiyyətinin iqtisadi-ictimai **ANATOMİ-YASI** olub, cəmiyyətdə insanların əzənlərə və əzilənlərə bölünmədiyi, hər bir vətəndaşın azad, demokratik şəraitdə, hər kəsin öz biliyi, bacarığı, əməyi və qanuni olaraq əldə etdiyi kapitalının ona gətirdiyi gəlir səviyyəsində yaşamaqla, min illər boyunca iki təbəqə arasında olub, hər bir cəmiyyəti daim daxildən çalxalayan bu barışmaz ziddiyyətin aradan götürülməsi yollarını insanlara göstərə biləcək bir elm sahəsinin, **SOSIAL-İQTİSAD ELMİNİN** tədrisi və təbliği qadağan edilir. Üstəlik ölkədə idealist və

materialist dinlərin mövcudluğu və təbliğatına geniş meydan verilir. Bu nəticə etibarilə cəmiyyətimizi parçalayaraq onun ictimai inkişafını 6-7-ci əsrlər səviyyəsində saxlamaq və dövlətçiliyimizin və millətimizin taleyini köləliyə sürükləməkdir.

Bu baxımdan keçmiş ABŞ prezidenti Riçard Niksonun dediyi sözlər çox ibrətamızdır. R.Nikson demişdir ki, – “Müsləman ölkələrində demokratiya və dünyəviliyin olmasına imkan verməyin. Orada təhsil və dövlət idarəçiliyi dini təməl üzərində qurulması lazımdır. Bu zaman dövlətin başında duran çobanı ələ alan kimi ölkəni biz idarə edəcəyik. Bu məqsədi həyata keçirmək üçün tədbirlər həyata keçirməyə məcburuq”.

Öz ölkəsinin vətəndaşlarını kapital, dünyəvi din olan siyasi partiya və hiyləgər seçki sistemi vasitəsilə ədalətsiz istismarın məngənəsində saxlayan dünyanın ən böyük və yırtıcı dövlətlərindən biri olan ölkənin prezidenti müsəlman deyərkən ilk növbədə ərəblər və türkləri nəzərdə tutan, bu ölkələrdə hətta ABŞ-da mövcud olan ədalətsiz quruluşun belə olmasını rəva görməyərək, bu millətlərin nəinki ictimai, hətta texniki, iqtisadi inkişafına belə yol verməməyə, bunun üçün də min illər boyu sınamış, idealist din qandalından istifadə edilməsini israr edir. Onu başa düşmək olur. Belə ki, bütün dünyanı öz əsarəti altına alıb qul kimi istismar etməklə öz millətinin xoşbəxtliyini, başqa millətlərin bədbəxtliyi üzərində quran bir yırtıcı dövlətin başqalarına belə münasibəti o qədər də təcüblü deyil. Həm də türklərə, o cümlədən Azərbaycana düşmən olan irili-xırdalı bütün dövlətlərdən başqa münasibət gözləmək sadələvhlik olardı.

Ən böyük sual doğuran məsələ budur ki, ölkəni idarə edənlər ölkənin iqtisadi-ictimai inkişafını təmin edəcək bir elmin tədrisini, təbliğini qapayaraq millətin, dövlətçiliyimizin gələcəyini zülmətə gömməklə, öz gələcək nəsillərini də başqalarına qul,

nökər olmağa məhkum etdiklərinin fərqundədirlərmə? Məgər onlar Məhəmmədrza Pəhləvinin, Səddam Hüseynin, Müəmmar Qəddafinin, Çauşeskonun, Qarabağ xanlarının və tarixdə çoxlu sayda sərhədsiz var-dövlət, hakimiyyət hərislərinin taleyindən xəbərsizdirlərmə? Hakimiyyət piramidasının başında duranlar çox zaman arxalandıqları güclər tərəfindən öz məqsəd və mənafeinə qurban verilir, bir hissəsi daxildəki düşmənləri tərəfindən sui-qəsdə məruz qalaraq meydanı tərk etməli olur. Az bir hissəsi vətənin azadlığı yolunda güclü düşmənlə mübarizədə Cavad xan, Babək və s. kimi şərəflə şəhid olaraq dastana çevrilir. Əksər hissəsi isə yaranan şəraitin mürəkkəb labirintindən çıxış yolu tapmayaraq məhv olur. Mən ölkə rəhbərliyinə ölkə üçün yaranmış təhlükəli labirintdən ölkənin əzən və əzilən təbəqəsi arasındakı ziddiyyət və narazılığı aradan götürməklə bərabər, bütün tərəflərinin mənafeinə uyğun olan çıxış yolunu göstərə bilərəm. Ən çətin sual isə ölkə rəhbərliyinin bu gün baş verən hadisə, ölkə dixilində və xaricində gedən proseslərin mahiyyətini, ölkənin artıq uçuğunun astanasında olduğunu dərk etməyə şüur və səviyyəsinin yetərli olub-olmamasıdır.

Şapur Qasimi

25.06.2023

*“Hürriyyət” qəzetinin 18,25 iyul və 01, 08, 15 avqust
2023-cü il saylarında çap edilmişdir*

PROBLEM GÖRÜNDÜYÜNDƏN ÇOX DƏRİN VƏ NƏHƏNGDİR

Hürriyyət qəzetinin 01 avqust 2023-cü il tarixli sayında Asya Şükürova adlı müəllifin “Azərbaycanda məhbuslar islah olunur?” başlıqlı məqaləsi nəzərimi cəlb etdi. Məqalənin sual olaraq qoyulan başlığı müəllif tərəfindən hüquq elmi yarandığı gündən

bəşər cəmiyyətinin, bütün mövcud olub tarixin səhnəsindən getmiş, bu günə mövcud olan bütün dövlətlərin, o cümlədən Azərbaycanın əsaslı həlli tapılmayan ən ağır ictimai proseslərindən biri olmaqla, sırf hüquqi məsələ kimi ortaya qoyulub. Lakin bu elə əsaslı bir problemdir ki, bu problemin nəinki səmərəli həll edilməsi, hətta nəzəri olaraq çözülməsi belə, təkcə bir dövlətin deyil, bütün mövcud dövlətlərin qanunvericiliklərini birlikdə müqayisəli təhlil etməklə onun həllinin tapılması mümkün deyil. Çünki cinayət edən şəxsin islah edilməsi məsələnin, problemin nəticəsinin aradan qaldırılmasına aiddir. Məsələnin kökündə isə həm çox dərinə, həm çoxşaxəli və çoxsahəli, fərdi, xüsusi, ümumi səbəblər durur. Asya xanım məqaləsində psixoloq M.N.Qernet və A.E.Xalinskiyin bu məsələ haqqında fikirlərindən sitatlar gətirsə də ümumilikdə bu məsələ haqqında mətbuatda gedən yazılarda olduğu kimi müxtəlif ölkələrdə dustaqların saxlanılmasına çəkilən xərcləri, onlara verillən cəzaları və cəza müddətlərini, cəzaların ağırlaşdırılıb-yüngülləqdirilməsi və s. yəni problemin adi gözlə görünən nəticələrini sadalayaraq müqayisə etməklə hansısa qəbul edilə biləcək cavab tapmağa çalışaraq, sonda ümidini Penitensiar xidmətin rəhbərliyində baş verən dəyişikliyə bağlamağa məcbur olur. Bu isə mahiyyətdə kənddə pambıq tarlasında pambıq yığan 10 (on) yaşlı qızın evlərində təkbaşına Marsa bir saata çata biləcək nəhəng kosmik aparat düzəldəcəyinə ümid etməyə bərabər bir xülyadır. Düzdür Penitensiar Xidmətin yeni rəhbərliyi müəyyən işlər görür. Penitensiar Xidmətin binasının fasadını təmir etdirir. Yəni, ancaq onun səlahiyyət və imkanı daxilində olan işi görür. Müləlifin məqalədə qoyduğu məsələlər isə nəinki, Penitensiar xidmətin, heç Ədliyyə nazirliyinin də hüquq və səlahiyyəti çərçivəsində olan məsələ deyil.

Cinayət və cəza prosesi bəşər cəmiyyəti yarandığı andan gəcə və gündüz ardıcılığı ilə daim cəmiyyətdə baş verməkdə olan prosesdir. Bu proses ilkin dövrlərdə fərdi, qrup halında, əsasən güc və emosiyalar əsasında həll edilsə də, sonrakı qəbilə, tayfa idarəetməsi dövrlərində baş verən cinayətlər qəbilə, tayfa rəhbərlərinin iradə və düşüncəsinə uyğun qaydalarda tənzimlənmişdir. Quldarlıq quruluşu ilə bərabər, dövlət mexanizminin yaranması cəza sisteminin, yəni, hər hansı bir cinayətə görə verilən cəzanın növünü, formasını, müddətini və s. müəyyən edən hüquq sisteminin və bu cəzanı icra edən mexanizmlər də dövlətin əlində cəmlənmiş oldu. Bununla yanaşı, dövlət mexanizminin də hər bir cəmiyyətdə cinayət hadisələrinin əsas istehsalçısına çevrilməsini qaçılmaz etdi. Belə ki, cəmiyyətin həyatının bütün iqtisadi-ictimai proseslərinin, o cümlədən hüquqi, inzibati və s. proseslərinin tənzimlənməsi dövlətin qanunları, qanunlar olmadıqda, dövləti idarə edənlərin şəxsi iradəsi əsasında qəbul etdiyi qərarların obyektivlikdən kənar, ədalətsiz olduğu qədər, gecə-gündüz, daim cinayət istehsal edən ən böyük mexanizmə çevirdi. Yəni, ingilis alimi Nyutonun fizika sahəsində kəşf etdiyi, – “Təsir əks təsirə bərabərdir” – qanunu ictimai proseslərin baş verməsində də qüvvədədir. Asya xanımın sadaladığı müxtəlif ölkələrdə baş verən cinayətlərin sayının və onların arasında təkrar və ağır cinayətlərin xüsusi çəkisinin sayları arasındakı nisbət, həmin ölkələrdə mövcud olan iqtisadi-ictimai quruluşlarda mövcud olan ədalətsizliklər arasında mövcud olan nisbətin bu sahədə təcəssümü olaraq onu güzgü kimi əks etdirir. Əgər bu rəsmi rəqəmlər saxtalaşdırılmasa biz daha böyük fərqi mövcudluğunu görə bilərik. Çünki, hər bir dövlətin iqtisadi-ictimai quruluşundakı ədalətsizlik, həmin cəmiyyətdə baş verən cinayətlər ilə düz mütənasibdir. Müəllifin müqayisə etdiyi rəqəmlər

müxtəlif ölkələrdə baş vermiş cinayətlərin şərti say nisbətini, cəza mexanizmlərində olan fərqi müəyyən qədər ifadə etsə də, onları yaradan səbəblərin məzmun və mahiyyətini aşkarlamadığından, bu səbəbləri əsaslı surətdə dəyişmədən, “qisas məhkəməsindən” “cərimə məhkəməsinə” keçid kimi ideyaların tətbiqi, cəmiyyətdə cinayətkralığın tuğyan etməsi ilə nəticələnər. Çox təəssüf ki, KİV-lərdə cəmiyyətdə mövcud olan köklü problemləri məsələyə dərinədən, mahiyyətinə bələd olmayıb, onu ancaq adi gözlə görünən tərəflərinə, yəni, nəticələrinə əsasən, həm də naşılıqla, populistcəsinə cəmiyyətə izah etmək istəynələr nəticədə nəinki, problemi yaradan əsil səbəbləri tapıb göstərə bilmir, əksinə, ictimai fikri səhv istiqamətə yönəltməklə, problemin həllini daha da imkansız hala gətirmiş olurlar. Əslində bu, son vaxtlarda bəzi millət vəkillərinin müxtəlif nazirlərə, məmurlara “üzünüzü yığışdırın” qəbilindən olan “xoruzlanmaları” ilə eyni üsul olmaqla, problemin əsil səbəbini ictimai nəzərdən yayındırılmasıdır.

Məhbusların Azərbaycanda islahına gəldikdə isə bunun bir çox şərtləri mövcuddur.

Birincisi, ölkədə baş verən əsaslı, böyük miqyaslı iqtisadi, kriminal cinayətlərin 95 faizini, daim, durmadan dövlət piramidasının pillələrində oturan mütəşəkkil, rəsmi və qeyri rəsmi cinayətkar dəstələrin törətdiyi və bu zaman cəzasız qaldıqları şəraitdə cinayətkarların islah olunmasından danışmaq belə axmaqlıq olardı. Cinayət törədərək həbs edilən məhbusların da, az bir qismi dövlət piramidasının yüksək pillələrində oturub, irimiqyaslı, ağır cinayətlərin törədilməsinin təşkilatçıları olan şəxslərin göstərişlərini yerinə yetirənlərdir ki onlar ağır cinayətlərin qarşılığında qısa bir zaman kəsimində “islah olunduğundan” dövlət başçısının sərəncamı ilə əvf olunaraq, müsadirə edilmiş mi-

lyonları elə məhkəmənin özü tərəfindən özlərinə qaytarılır. Əlbəttə ki, bu Asya xanımın qeyd etdiyi, xaricdə tətbiq edilməsi təklif olunan “xeyirxah və maraqlı olmayan vasitəçi” olmasa da, onu Azərbaycanda əvəz edən, “Bir növ mediasiya kimi” dir.

Bu gün Azərbaycanda mövcud olan məhbusların əsas hissəsini xırda oğurluq, dələduzluq, narkotika alveri edənlər, narkotika aludəçiləri təşkil edir. Xırda oğurluq, dələduzluq, narkotika alverçiliyi dövlət piramidasındakı yüksək çinli məmurların daimi böyük oğurluq, dələduzluq, rəsmi və qeyri-rəsmi quldurluq fəaliyyətinin nəticəsi olaraq çıxılmaz vəziyyətdə qalan vətəndaşların mövcud olmaq uğrunda mübarizəsi prosesinin nəticəsidir. Narkotika alverinin əsas himayədarları və təşkilatçıların dövlət orqanlarında oturan məmurlar olduğu da heç kəsə sirr deyil. Yəni, bütün bu prosesləri nəhəng dövlət mexanizminin idarə etdiyi (üyütdüyü) halda, hansısa jurnalistin, vətəndaşın məqaləsinin (çaxçaxın) baş ağrıtması ilə düzələn məsələ də deyil. Xüsusilə o halda ki, məhbusların islah olunması məsələsi nə Penitensiar Xidmətin reallaşdırı biləcəyi, nə də onun funksiyasına aid olan məsələ deyil. Çünki, məhbusların islah edilməsinin ilkin şərti, vətəndaşları daim cinayətə sövq edən, durmadan cinayət və cinayətkar istehsal edən dövlət mexanizminin özünün durdurulmalı və onun məzmun və mahiyyətini cinayətlərin baş verməsini imkansız edən, ən azından kiçik miqyaslı, təsadüfi cinayətlərin baş verə biləcəyi ehtimalı halına gətirilməsidir. Bu isə ölkədə bütün iqtisadi-ictimai proseslərin məzmununu köklü surətdə dəyişə biləcək kompleks iqtisadi-ictimai islahatların hazırlanaraq həyata keçirilməsi zərurəti deməkdir. Bu da ilk növbədə, şəxsi ferma nizamnaməsi durumunda olan ölkə konstitusiyasının normal dövlət konstitusiyası halına gətirilməsi, bu konstitusiyadan irəli gələn qanunlar toplusunun icra mexanizmləri möv-

cud olmayıb, şüar kimi dekorativ şəkildə yazılıb, icra mexanizmlərinin müəyyən edilməsi heç bir qanunvericilik hüququ olmayan icra məmurlarının ümidinə buraxılan, qanunların sərəncam, qərar, təlimat və s. vasitəsilə son nəticəsilə qanunların məmur iradəsinin köləsinə çevrilməsini imkansız etməyi tələb edir. Ancaq bu yolla vətəndaşların hüquqsuzluq, məmurların isə cəzasız cinayətlər törətməsinin qarşısını almaq mümkündür. Cəzasız cinayət törədilməsinə imkan olan şəraitdə hər hansı bir məhbusun islah olunması ehtimalı sıfıra bərabərdir. Cinayətkarlığın qarşısının alınması, o cümlədən cinayət törətmiş şəxsin islah edilməsinin ilkin ən zəruri şərtləri, cinayətə görə cəzanın labüdlüyü və verilən cəzanın cinayətlə müqayisədə tam adekvat olmasıdır. Əlbəttə ki, vətəndaşı cinayət törətməyə məcbur, sövq edən səbəblərin aradan götürülməsi də cinayət törətmiş şəxslərin islah edilməsinin başlıca şərtlərindəndir. Bunun iqtisadi-ictimai sistemin və vətəndaşın şəxsi, ictimai həyatının bütün sahə və istiqamətləri ilə sıx bağlı olan çoxlu sayda elementləri var. Mən bunlardan ancaq ən ümumilərini qeyd etməklə, məsələnin ictimai çərçivədə ümumilikdə həllinin ən vacib elementlərinə toxunuram. Bu proseslərin ən ümumilikdə zirvəsində duran amil isə qanunun məzmununun ədalətli olması və qanunun aliliyinin birmənalı olaraq təmin edilməsidir. Qanunun aliliyinin təmin edilməsinin isə yeganə və əsas şərti **ÖLKƏDƏ HAKİMİYYƏTİN QANUNA MƏNSUB OLMASIDIR**. Azərbaycanda isə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin III bəndinə əsasən icra **HAKİMİYYƏTİ Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə MƏNSUBDUR**. Qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, məhkəmə hakimiyyətini isə Azərbaycan məhkəmələri **HƏYATA KEÇİRİR**. Bu o deməkdir ki, qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyəti III bəndin başlanıbında iddia edildiyi kimi heç də bölünməyib,

qanunverici orqan və məhkəmələr ancaq ölkə prezidentinə məxsus olan hakimiyyəti qanunvericilik və məhkəmə sahəsində həyata keçirən müddətli məmurudur. Yəni, **ALİLİK** də qanunverici orqanın qəbul etdiyi və məhkəmələrin əsaslanmalı olduğu **QANUNLARA DEYİL**, alilik statusu daşıyan Prezidentin şəxsi iradəsinə mənsubdur. Təbii ki, bir nəfər prezident heç bir halda ölkədə hər gün baş verən hadisə və proseslərdə sayı yüzminlərlə ölçülən irili-xırdalı məmur ordusunun qəbul etdiyi qərarları, nə onların əvəzinə özü verə, nə də ki, onları yoxlayıb nəzarət edə bilməz. Məhz bu səbəbdən prezidentə mənsub olan hakimiyyət istər-istəməz dövlət mexanizmi piramidasının məmurları arasında, onların funksiya və statusuna uyğun bölüşdürülmüş olur. Ölkənin qanunverici orqanının qəbul etdikləri qanunların istisna edilmədən hamısının **ÖLÜ DOĞULMASININ**, hakimiyyətin, aliliyin **QANUNA DEYİL** məmurlara mənsub olmasının, məmur iradəsinə əsaslanan qanunsuz qərarların, məmur cinayətlərinin cəzasız qaldığı halda, günahsız insanların məhbuslara çevrilməsinin əsil, səbəbi də bu amildir.

Bir tərəfdə vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edib, dələduzluq, rəsmi quldurluq yolu ilə əhalini ən azı 50-100 milyon miqdarında qarət edən məmurların cəzalandırılmadığı, yaxud simvolik cəza alsa da, qarət etdikləri vəsait hesabına təmtəraqlı həyat tərzini yaşadığı halda, ailəsini minimum səviyyədə dolandırmaq, yaralarını müalicə etmək üçün dərman ala bilməyərək intihar etməyə məcbur olduğu 70-dən çox **QAZİNİN** yaxınlarının, özünün, ailəsinin mövcudluğunu təmin etmək üçün xırda oğurluq, dələduzluq, narkoticarətlə məşğul olub, yüz milyon qarət edənlərdən bir neçə dəfə çox müddət ərzində həyatını məhbəsdə keçirməyə məcbur olanların, **TƏRTƏR QƏTLİAMIN-DA** ölənlərin, ömürlük fiziki, psixoloji və s. cəhətdən şikəst olub cəmiyyət, vətən, dövlət, məmur anlayışlarına belə, haqlı olaraq

düşmənlər kəsilənlərin özlərinin, yaxınlarının **Asya xanımın dediyi** “cinayət-qurban” münasibətlərinin tənzimlənməsi üçün “qisas məhkəməsindən” “cərimə məhkəməsinə” keçidlə və ya “zərərçəkmiş və cinayətkar” arasındakı münasibətləri cinayət işi açılmadan həll etmək üçün xeyirxah və “maraqlı olmayan vəsi-təçidən istifadə etməklə” həll etmək mümkün deyil. Bu problemin mövcud olan çoxsaylı, çoxqatlı, çoxsahəli tərəflərinin, amillərinin çox az bir hissəsinə toxundum. Bu bəla təkcə Azərbaycan cəmiyyətini deyil, bütün bəşəriyyəti içəridən gəmirən bəd xassəli şiş xarakterli kökləri çox qədim dövrdən bəri iqtisadi-ictimai sistemin anatomiyasında gizlənən təhlükəli bəladır. Ən pisi də budur ki, belə bir ciddi qarşıdurma, cinayətkar-quldur statuslu məmur ordusu ilə qul-məhbüs statuslu vətəndaşlar arasında yaradılmış barışmaz ziddiyyət formalaşaraq hətta ölkənin müstəqilliyini belə real təhlükə qarşısında qoya biləcək bir partlayış həddində qərarlaşıb. Hər iki tərəfin təhlükəsizliyinə və maraqlarına cavab verə biləcək tədbirlər görmək imkanı isə hələ itirilməyib. Mən cəmiyyətə belə bir tədbirlər planı təklif edə bilərəm. Çox təəssüf ki, “müxalifət” bolşevik şüarbazlığından, iqtidar da harınlıqdan və cəzasızlıq sindromunun yaratdığı yekəxanəlik yuxusundan hələ də aralana bilmədiyindən, yaxınlaşmaqda olan fəlakət, ona ətrafının dili ilə şirin, lakin bütün ölkəni məhvə aparan laylay çalır. Gəmi batmağa başlayanda isə gəlməkdə olan bəlalar biraz az, biraz çox, heç kəsdən yan keçməyəcək. Dövlət başçısının da, bu barədə düşünməsi hakimiyyətin özünə, millətə və dövlətçiliyimizə ancaq xeyir gətirə bilərdi.

Şapur Qasimi

05 avqust 2023-cü il

“Hürriyyət” və “Təzadlar” qəzetinin 05 sentyabr saylarında çap edilmişdir

FARS ŞOVİNİZMINİN GƏLİNCİK (KUKLA) OYUNU

KİV-lərdə bu yaxınlarda Türkiyə xarici işlər naziri, sayın Hakan Fidanın Tehran rejiminin xarici işlər naziri Abdullahiyanla görüşündə Türkiyənin və Tehran rejiminin “Quranı müdafiə etmək haqqında” razılığa gəldikləri barədə qısa məlumat dərc edilmişdi. Bu məlumat ilk baxışda adi və əhəmiyyətsiz, xarici işlər nazirləri arasında mövzu olaraq, müzakirə edilib, razılıq əldə edilməsi üçün, hətta gülünc görünür. Məlumdur ki, İsveçin NATO-ya üzvlüyə qəbul olunması məsələsində Türkiyə kürd terrorçularına açıq dəstək verdiyinə görə İsveçin bu təşkilata üzv olmasına veto qoymuşdu. Bu məsələnin Türkiyə və İsveç arasında gərgin müzakirə edildiyi bir vaxtda bir nəfərin Türkiyə səvirliyi yaxınlığında quran kitabını yandırması, təbii ki, təsadüfi olmayıb, Türkiyə-İsveç münasibətlərinin daha da gərginləşdirilməsi, Türkiyənin bu akta susqun qalacağı halda isə, bundan ərəb ölkələri ilə Türkiyənin münasibətlərinə soyuqluq gətirmək üçün Türk düşmənlərinin öncədən düşünüb, məqsədli şəkildə təşkil etdikləri akt idi. Türkün irili-xırdalı düşmənləri çoxdur. Məsələni bir qədər dərinlən qurdalayan olsa, pərdə arxasından rusun, fransızın, erməninin və ya farsın barmağı çıxacaq. İndiki məsələdə Türkiyə-İsveç münasibətlərinin korlanmasında ən çox maraqlı olan bu dörd millət və dövlətdir. Bu aktı türkün hansı düşməninə təşkil etməsinin də elə bir önəmi yoxdur. Əsas məsələ isə bu aktdan kimin və necə sui-istifadə etməsidir.

Birincisi, İsveçdə yandırılan quran kitabı, onu yandıran adamın şəxsi mülkiyyətidir. İsveç dövləti dünyəvi dövlətdir. Beynəlxalq hüquqa, eləcə də İsveç dövlətinin qanunvericiliyinə görə həmin adam hansı kitab və ya digər cansız əşya üzərində sahiblik hüququna malikdirsə, o bunu başqasına sata, bağışlaya, başqalarının sağlamlığına, malına zərər vurmadan onu məhv etmək

hüququna malikdir və o bu qanuni hüququndan istifadə edib. Həmin adama, İsveç dövlətinə, İsveç dövləti və beynəlxalq qanunlar baxımından heç kimin, heç bir dövlətin etirazı, iddiası, təpkisi qəbul edilə bilməz. İdeoloji cəhətdən də həmin adama qarşı heç bir iddia irəli sürülə bilməz. Çünki, hər hansı itdeologiyanın daşıyıcısı olmaq, hər kəsin şəxsi işi, şəxsi hüququ olub, hər kəs, hər gün özünün qəbul etdiyi ideologiyanı istədiyi qədər dəyişə bilər. Hansısa ideologiyayı qəbul etmək, heç kəsə ömürlük onun daşıyıcısı olmaq öhdəliyi qoyula bilməz.

Türkiyənin “Quranı qorumaq” kimi fanatik və mücərrəd bir məsələyə qoşulması başa düşüləndir. Hələ Osmanlı dövlətində ərəblərin yaratdığı islam dini rəsmi dövlət ideologiyası statusu daşımış, bu günün Türkiyəsində əhalinin mütləq əksəriyyəti bu və ya digər dərəcədə islam dininin daşıyıcısıdır. Türkiyənin Prezidenti başda olmaqla, dövlət piramidasının məmurları da islam dininin daşıyıcılarıdır. Osmanlı dövləti islam dəyərlərini və islamın müqəddəs sayılan məkanlarını, habelə hansı dövlətdə yaşamasından asılı olmayaraq müsəlman millətləri, başqa dinin daşıyıcıları olan millətlərin, dövlətlərin zorakılığından, işğalından, təpkilərindən daim bütün imkanları çərçivəsində qorumuş, bu gün də bu işi davam etdirməkdədir. Bu baxımdan bu gün Türkiyənin Xarici İşlər Nazirinin “Quranı qorumaq” haqqında kimlərləsə, bu məsələni müzakirə etməsi tamamilə təbii haldır. Təəccüblü və gülünc görünən məsələ Tehranın şovinist fars molla faşizminin “Quranı qorumaq” sevdasına düşməsidir. Əslində isə bunda təəccüb ediləsi heç nə yoxdur. Öz mütəfəkkirlərinin etiraf etdiyi kimi, hiyləgərlikləri hələ ana bətnində formalaşan ermənilərin Ağdamdan alınacaq ərzaq mallarından imtina edərək, ərzağın hökmən Ermənistandan, həm də məhz Laçın yolu ilə gətirilməsini tələb edərək, bütün dünyaya, Bakının onları “acından öldürərək”, “soyqırımına” məruz qoyduğunu “iddia”

etməklə, bütün dünyanın, o cümlədən Ermənistanın da Azərbaycanın ərazisi olduğunu etiraf edib, ən azı rəsmən qəbul etdikləri Qarabağ torpaqlarımızı de facto Ermənistan ərazilərinə qatmaq istəyən şovinist erməni faşizmi ilə siam ekizi olan şovinist fars molla-faşist hakimiyyəti “Quranın müdafiəsinə” marağında bir çox məqsədlər güdür.

Birincisi, Quran fars milləti və fars dövləti üçün bir parça kağız olmaqla, heç bir mənəvi dəyərə malik deyil.

İkincisi, Quran fars milli şovinizmi və şovinist fars molla-faşizmi üçün fars şovinizminin başqa millətlər üzərində hökmü-
ranlığını, hegemonluğunu təmin etmək, başqa millətləri assimi-
lyasiya edərək özlərinin ərazi, əhali, iqtisadi-ictimai baxımdan
nəhəng millətə çevrilməsi üçün vasitədir. Lap elə ingilislərin
Amerikanı işğal etmək istədikləri zaman hindulara bəzəkli şü-
şələr verərək əvəzində onlardan qızıl aldıqları kimi.

Üçüncüsü, farsların islama və islamın ideoloji əsası olan Qu-
rana əsil, həqiqi münasibəti, dəyərli milli alim xanımlardan olan
Yasəmən xanım Qaraqoyunlunun şovinist fars sosioloqu Əli Şə-
riətinin “əsərlərindən” etdiyi seçmələrdən birmənalı olaraq ay-
dın olur. **Əli Şəriəti yazır; Sasani imperiyasını ərəblər yen-
dikdən sonra ərəblərə qarşı mübarizə aparmaq üçün biz Şü-
biyyə təşkilatı yaratdıq. Biz ərəbsiz islam yaratdıq. Biz isla-
mı ərəbin əlindən aldıq. Biz Peyğəmbər və sünnəyə əsasla-
nan islam deyil – İmamətə əsaslanan islam modeli qurduq.
İmamət Hz.Əlinin oğlu Hüseynlə, Sasani kralı Yəzdigardin
qızı (milliyyətə fars – Ş.Q.) Şəhrəbanunun izdivacından do-
ğulan Zeynalabdinin nəslini əsas alan bir sistemdir. Şiə ərəb
dünyası ilə İran (fars – Ş.Q.) dünyasını ayıran NET (qəti –
Ş.Q.) sərhəddir. Biz İranda hökmü-
ranlıq etmiş (651-ci ildən
1925-ci ilədək, 1274 il – Ş.Q.) türk xanədanını kriter olaraq
almırıq. Dövlətin başında duran sülalənin etnik kökəncə**

kim olması önəmli deyil, önəmli olan bu sülalənin iranlılığa (farsçılığa – Ş.Q.) İranın ruhuna (fars milli ruhuna – Ş.Q.) İran ideologiyasına (fars milli ideologiyasına – Ş.Q.) xidmət etməsidir. Önəmli olan İran dövlətçiliyinin (fars milli dövlətçiliyinin – Ş.Q.) İran ruhunda (fars milli ruhunda – Ş.Q.) davam etməsidir. O İran ki, öz torpaqlarında yunan, ərəb, türk, Avropa mədəniyyətlərini sındırır, əridib yox etmişdir. O İranlı ruh (fars milli ruhu – Ş.Q.) ki, türk Sultan Mahmud Qəznəviyə sarayında fars dilində yazan 700 şairə maaş bağlatdırmışdır. O ruh ki, Səlcuqları fars dilini Samanilərdən ödənc alıb bütün dünyaya yaydırmağa məhkum etmişdir. O ruh ki, türkləri fars dilini evrənsəl dilə çevirməyə sövq etmişdir.

İndi isə fars milləti və Tehranın şovinst fars molla-faşizmi üçün, islamın, quranın nə olduğuna şovinst fars sosioloqu Əli Şəriətinin öz sözləri əsasında baxaq. Farslar ərəblərə məğlub olduqdan sonra Şubiyyə təşkilatı yaradıb, Məhəmməd peyğəmbərin nəvəsi, imam Əlinin oğlu Hüseynin, fars Yəzdigərdin qızı Şəhrəbanudan olan oğlu Zeynalabdinə əsaslanan **ŞİƏLİK** təriqəti yaratmışlar. Eynilə ermənilərin xristianlığın Qriqorianlıq təriqətini yaratdığı kimi. Yəni, islamın müəllifi ərəb Məhəmməddən imtina edərək imamətə, yəni, fars əsilli Zeynalabdinə əsaslanan bir din təriqəti yaratdıqları halda, istər-istəməz, labüd olaraq, Məhəmmədin yaratdığı və sünnəyə əsaslanan islamın nəzəri əsası, konstitusiyası olan qurandan da imtina etmiş olurlar. Onlar bunu ermənisayağı, birbaşa deyil, “Biz ərəbsiz islam yaratdıq, biz islamı ərəbin əlindən aldığımız”, kimi diplomatik ifadə ilə, üçtörtülü etiraf edirlər.

Bundan sonra isə “Şiə ərəb dünyası ilə İran (fars) dünyasını ayıran NET bir sərhəddir”, ifadəsilə isə şiəliyin islam dini ideologiyası deyil, fars milli ideologiyası olduğunu, onun ərəb milli

ideologiyasına, yəni, islama zidd eyni zamanda da, şiəliyin sün-nə ilə NET sərhədd olması ilə şiəliyin islam dini olmadığını da ortaya qoyur. Bu cəhət isə ermənilərin erməni milli ideologiyası olaraq yaratdıqları Qriqorianlığı xristianlıq adlandıraraq özlərinə başqa milli ərazilərdə dövlət qurub, özgə ərazilərini işğal edərək böyük millətə və böyük dövlətə çevrilmək üçün xristian həmrəyliyi əsasında xristian millətlərin resurslarından istifadə etdiyi kimi farsların da şiəliyi islam dini ideologiyası kimi qələmə verməkdə məqsədləri müsəlman millətlərin həmrəyliyindən öz milli maraqlarını həyata keçirməkdə israrlı olmasıdır. Bu Tehranın şovinist fars molla-faşizminin bütün praktiki əməllərində özünü çox aydın göstərir. Tehranın şovinist fars rejimi mehtərbaşı Rza Palaninin və onun oğlu Məhəmmədrza Palaninin hakimiyyəti, istərsə də şovinist fars molla-faşizmi dövründə bir müsəlman milləti və dövləti ilə səmimi, mehriban, milli və dövlətlərarası münasibətlərə malik olmayıb. Onların hər iki rejimi dövründə bütün səmimi münasibətləri, əlaqələri ancaq xristian dövlətləri ilə olub və hazırda da belədir.

Palanilər dövründə və molla-faşizmi dövründə də Tehran hakimiyyəti müsəlman ərəb dövlətlərinə və Türkiyəyə qarşı barışmaz düşmən münasibətində olub və hazırda da belədir. 1925-ci ildə türk Qacar xanədanını xristian ingilislərin köməyiylə hərbi çevriliş edərək hakimiyyətdən salıb, hakimiyyəti ələ alan Palanilər, mollalar fransızların və rusların köməyi ilə taxtdan salıb, Palanilərin 1935-ci ildən bəri İran adlandırdıqları Qacar yurdunda türk mənliliyinə aid olan nə varsa, hamısını, o cümlədən dilini, təhsilini, mətbuatını, mədəniyyətini ən sərt qaydalarda qadağan edib, türklərin tarix boyu sıx, toplum halında yaşadıkları ərazilərdə süni olaraq fəlakətli ekoloji, iqtisadi, hüquqi şərait yaradaraq onları öz yurdlarından didərgin salmaqla, ən elementar şəx-

si, milli hüquqlarını tələb edənləri edam etməklə türk milli məniyyini yox etməyə çalışırlar. Son otuz ildə Şimali Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğal edib xarabazarlığa çevrilməsində, müsəlman, həm də 64 ədəd şiə məscidlərinin dağıdılaraq, yarıuçuq qalanlarında donuz saxlanılmasında, İrəvanda türk milli üslubunda tikilən şiə məscidinin, fars milli üslubunda yəni-dən qurulmasına ermənilərə əsas yardımçı, şovinst fars molla faşizmi olmuşdur. Bu gün də Zəngəzur dəhlizinin açılıb Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsilə birgə düşmən mühasirəsindən çıxmasını ən çox ısrarla əngəlləyən farslardır. Artıq səkkiz ildən çoxdur ki, müsəlman ərəb ölkələrində böyük hərbi qruplaşmalar yaradıb ərəblərin xristian düşmənlərindən çox müsəlman ərəbləri öldürənlər də, müsəlman olduqlarını iddia edən farslardır. Tarix boyu türk milli ərazisi, türk yurdu olmuş İrəvan xanlığının ərazilərini ermənilərin bu gün Ermənistan adlandırdığı kimi, fars şovinizminin də 1274 il, bu gün İran adlandırdıqları türk yurdunda hökmüranlıq etmiş türk xanədanını kriter olaraq almadıqlarının səbəbi də, milli şüuru olmayan türk sultanları və şahlarına hiylə yaltaqlıq edib, ermənilər kimi öz məqsədlərinə çatmaq üçün qadınlarını onların döşəyinə çevirən farsların, Sultan Mahmud Qəznəviyə fars dilində yazan 700 şairə maaş bağlatdırmaları, Səlcuqları fars dilini bütün dünyaya yaydırmağa məhkum etmələri, türkləri, fars dilini evrənsəl dilə çevirməyə sövq edə bilmələrindən damaqlarında dad qalıb. Bu gün Türkiyə dövlətinin rəhbərlərinin çox hissəsinin islam dininin daşıyıcısı olduğundan sui-istifadə edərək, Məhəmmədi, onun islamını, quranını qəbul etməyib, onun yaratdığı islama, Qurana və müsəlman ərəblərin özünə belə düşmənçilik edən şiə farslar, “Quranın müdafiəsi” bəhanəsilə fars molla-faşizmi bu gün beynəlxalq münasibətlərin önəmli fiqurlarından və türk dünyasının ikinci

Atatürkü olan Ərdoğanın “sirr küpü” Hakan Fidanla danışışqlarda “Quranın birgə müdafiəsi” haqqında razılıq əldə etdiklərini elan etməklə bir neçə məqsədi təqib edir.

Birincisi, Türkiyə və türkləri bu günə dünyanın aparıcı gücü və Türkiyənin müttəfiqi olan xristian Qərblə düşmən etmək. İkincisi, isə Məhəmmədin yaratdığı islamın daşıyıcıları olub, Quranı müqəddəs kitabı kimi qəbul edən və Türkiyə ilə isti münasibətləri olan müsəlman ölkələrinə özlərini “Quranı birgə müdafiə haqqında razılıq” şüarı altında bu ölkələrə “İslamın bayraqdarı” rolunda sırımaq məqsədi daşıyır. Üçüncüsü isə, fars hakimiyyətinin hər hansı bir formada saxlanılması və mollaların öz şəxsi təhlükəsizliklərinə təminat verilməsi barədə Qərblə apardıqları gizli danışışqlarda bəhanə olaraq, Qərbin bala nökrəçəsi Rza Palaninin dili ilə elan etdiyi “İran qonşu dövlətlərlə münasibətlərini yaxşılaşdırmalıdır” şərtini yerinə yetirdikdəri görüntüsü yaratmaqla, əllərini gücləndirməyi hədəfləyirlər. Tehran rejiminin xarici işlər naziri, həmin Abdullahiyan bu günlərdə elan etmişdir ki, müsəlman ölkələri Danimarka və İsveçdən alınan mallara embarqo qoymaq fikrindədir. Əslində isə nəinki sanksiyalar tətbiq edilib, embarqo qoymaq, son 100 ildə milyonlarla müsəlman türkü, ərəbi öldürüb, bu gün də bu cinayətlərini davam edən şovinist fars faşizminə qarşı cihad elan edib, “müsəlman çuluna” bürünmüş fars faşizmini məhv etmək müsəlman dövlətlərinin ən müqəddəs və təxirəsalınmaz işi olmalıdır. Hiy-ləgər farslar isə türkləri, ərəbləri və başqa müsəlmanları xristianlarla düşmən edib, çarpışdırıb zəiflətməklə “müsəlman çulunda”, onlara ağalığ etməyi hədəfləyir.

Fars şovinizminin cavabını verməyib, ona güzəştə getdikcə onlar qarşısındakıları axmaq hesab edərək daim azğınlaşır. Təkcə Türkiyə və Azərbaycan deyil, bütün türk dövlətləri Tehran

rejimi ilə münasibətlərə aid hər hansı bir danışıqlarda ilkin, zəruri şərt olaraq İran adlandırılan ölkədə türk dilinin rəsmi dövlət dili statusu, orada yaşayan 86 milyon əhalinin 60 milyonunu təşkil etməklə, öz milli ərazilərində yaşayan türklərin təhsil sisteminin bütün dərəcələrində türk dilində təhsil olmasının, türk mədəniyyətinin bütün sahələrinin dövlət büdcəsindən və şəxsi mənbələrdən maliyyələşdirilərək fəaliyyətinin və təbliğinin tam azadlığının, eləcə də türk dilində televiziya, radio, qəzetlər, jurnallar, kitablar, elektron mətbuat vasitələrinin tam azad mövcudluğunun təmin edilməsi qoyulmalıdır. Tehran rejiminin bu məsələləri tam həll etməyə qədər onunla bütün münasibətlər minimum diplomatik həddə dondurulmalıdır. Daha bəsdir, yetər. Türk düşmənlərinin gəlincik oyunlarının qarşısında, türk milli hüquqları və milli varlığının qorunması bütün beynəlxalq münasibətlərdə danışıqların əsas özü olmalıdır. Çünki artıq dünya fars şovinizminin xatırladığı dünya deyil. Artıq türkün yeni dil açan körpələrindən tutmuş, rəhbərlərinə qədər “Bakı-Təbriz-Ankara, biz hara farslar hara?”, məntiqi, hər bir türkün varlığına hopub. Türk millətinin taleyinə nur saçacaq **TURAN** adlı günəş, artıq üfüqdə görünməkdədir. Bu nurun fars və erməni şovinizminin gözünü əbədi kor edəcəyi labüddür.

Şapur Qasimi

17.08.2023

*“Bütöv Azərbaycan” qəzetinin 29.09.2023-cü il
saylarında çap edilmişdir*

TURANÇILIĞIN MƏZMUN VƏ MAHİYYƏTİ NƏDİR?

Turançılıq ən ümumi halda bütün dünyada həm milli ərazi, həm də millət olaraq parçalanmaqla ayrı-ayrı toplumlar halında mövcud olan türk toplumlarının vahid monolit millət, vahid milli ərazi, vahid milli dövlət halında birləşməsinin zəruri olduğunu ifadə edən ideyadır.

Bir zamanlar böyük imperiyalar yaradıb, dünyaya hökm edən türklər zamanında hökmdarlarının milli şüurlarının olmaması üzündən nəinki, birləşərək vahid, monolit millət və dövlət halına gələ bilməmiş, əksinə, onların bir-biri ilə etdikləri müharibələrdə hər ikisinin zəifləməsindən istifadə edən türk düşmənləri türkləri parçalayıb, əsarət altına ala bilmişlər. Məğlub edilmiş Osmanlı dövlətinin xarabalıqlarının bir hissəsində Mustafa Kamal Atatürk Türkiyə olaraq türk dövlətini qoruyub saxlaya bilsə də, ötən dövr ərzində ölkə başçıları, Atatürkdən sonra Qərbin yarımmüstəmləkə halına gətirdiyi, Bülənd Ecevitin Şimali Kiprə qoşun yeridib Kipr türklərini xilas etməsi və Turqut Ozalın ölkədə müasir iqtisadiyyat modeli yaratmaq cəhdi nəzərə alınmazsa, Rəcəb Tayyıp Ərdoğan hakimiyyətə gələnə qədər Türkiyəni müstəqil dövlətə çevirə bilməmişlər. Ərdoğan hakimiyyətə gəldikdən sonra ilk növbədə Türkiyənin daxilində və sərhədləri ətrafında Türk Milli Dövlətinin mövcudluğuna real təhlükə olan PKK və Gülən şəbəkəsini ölkədən uzaqlaşdırıb, ölkənin milli təhlükəsizliyinin qarantı olan hərbi sənayesinin ciddi inkişafını, strateji karbohidrogen yataqlarının aşkarlanıb mənimsənilməsi, dinc atom texnologiyasının mənimsənilməsi üçün AES-nın tikilməsi, Mərkəzi Afrika ölkələrində daxil olmaqla, bütün dünya ölkələri ilə bərabər hüquqlu iqtisadi-ictimai əlaqələr quraraq, sülhsevər siyasət yeritməsi Türkiyəni Müstəqil Türk Dövləti ha-

lına gətirdi. Məhz bu amil SSRİ dağıldıqdan sonra onun tərkibində olmuş 5 (beş) türk respublikasının yarımmüstəmləkə halında olmasına baxmayaraq orada son yüz il ərzində rus imperiyası siyasətinin əzib keyləşdirdiyi türk milli mənlük şüurunun sürətlə oyanması üçün bünövrə oldu. Türk milləti qarşısında Ərdoğanın ikinci əvəzolunmaz xidməti erməni-rus birləşmələrinin 30 ildən bəri Azərbaycan torpaqlarının əsarət altında saxlamasına son qoyulmasında mühüm xitmətləri oldu. Ərdoğanın bütün dünya türkləri qarşısında ən böyük xidməti isə türk aydınlarının hələ yüz ildən çox irəli sürdüyü, bütün dünya türklərinin milli əsarətdən qurtulmasının əsas şərti və amili olan vahid, monolit **TÜRK MİLLƏTİNİN UNİTAR DÖVLƏTİ TURANIN** qurulması ideyasının təcrübədə qoyulan **BÜNÖVRƏSİ** olan Türk Dövlətləri Təşkilatının yaradılmasıdır. Bu birinci Qarabağ savaşında Qırğıxıstanın ermənilərə güllə göndərməsi, Xəzərdə «Dostluq» yatağının türkmənlərin bizimlə bölüşdürə bilməməsi şəraitində türk dünyasının gələcək taleyində yaradılan strateji dönüş nöqtəsi idi. Bu prosesdə Türkiyə və onun rəhbərliyinə ilk səs verən Azərbaycan və onun rəhbərliyi oldu. Bu təbii bir hal olub, Çanaqqala döyüşündə Azərbaycan türklərinin qəhrəmanlıqlarının, 1918-ci ildə Azərbaycan Demokratik Respublikasının erməni-rus-incilis işğalçılarından Nuru Paşanın rəhbərliyi ilə təmizlənməsi prosesinin davamı olub, Türkiyədəki zəlzələ zamanı da özünü göstərməklə, bu gün Zəngəzur dəhlizi məsələsinin həll edilməsində Türkiyə və Azərbaycanın mövqeyi də bu prosesin daim, bütün sahələrdə dayanmadan irəliləməsinin zəruriliyini bir daha sübut edir.

Turançılıq anlayışının mahiyyətinin son məqsədi və son durumu dünya türklərinin vahid millət, vahid dövlət kimi birliyinin yaradılması olsa da istər nəzəri cəhətdən, istərsə də praktiki cəhətdən qısa müddət ərzində onun tam və əvvəlcədən nəzərdə tutulan hansısa dəqiq plana uyğun şəkildə həyata keçirilməsi

mümkün deyil. Ona görə ki, min illər ərzində türk dövlətlərinin müstəqil olaraq digər türk dövlətlərindən ayrı, öz konkret coğrafi şəraiti, dövlət quruluşu, həyat təzi yaşadığından, xüsusilə yüzilliklərlə ayrı-ayrı türk toplumlarının başqa millətlərin inzibati əsarətində yaşadıkları, bir çox türk toplumlarının bu gün də milli əsarətdə olmaları səbəbindən, onların iqtisadi, ictimai, o cümlədən mədəni, mənəvi, ideologiyası müxtəlif istiqamətlərdə inkişaf edərək formalaşmışdır. Bundan başqa bu ideyanın həyata keçirilib, bütün türklərin milli əsarətdən azad olaraq, güclü və müstəqil Türk dövlətinin təhlükəsizlik təminatı şəraitində, həm də bu nəhəngliyin qaçılmaz olaraq türk millətinin həyatın bütün sahələrində inkişafın yüksək pilləsinə çıxmasına səbəb olacağından türk düşmənləri ilan oddan qorxdığı kimi qorxurlar. Dünyada beynəlxalq münasibətlərin gedişində pərdəarxası gedib, açıqlanmayan prosesləri nəzərə almadıqda belə, Türkiyə ətrafında baş verən hadisələrin, Zəngəzur dəhlizinin açılması məsələsinin, İran adlanan Qacar yurduna Qərb üçün təhlükə mənbəi olan mollaların yerinə Rza Palanini gətirmək, bu mümkün olmadığı halda mollalarla ortaq məxrəc tapıb razılıq əldə etmək cəhdləri türk düşmənlərinin türkün milli və dövlət birliyinə daim və son dərəcədə bütün mümkün vasitələrlə mane olacaqlarını sübut edir. Lakin türkün vahid, monolit millətə çevrilməsi və vahid, unitar türk dövlətinin qurulması real bir hədəfdir. Bu hədəfi türk milləti hər zaman mövcud şəraitin imkan verdiyi dərəcədə, formada hissə-hissə, riyazi dillə ifadə etsək inteqrallamalı, reallaşdırmalıdır.

Türk Dövlətləri Təşkilatı Turan dövlətinin bünövrəsi olaraq artıq mövcuddur. Yəni, təşkilata üzv dövlətlərin başçılarından ibarət ali idarəetmə şurası, parlamentlərarası və bəzi digər sahələr üzrə komisiyalar var, deməli, Turanın ilkin təşkilati mexa-

nizmi mövcuddur. İndi əsas məsələ təşkilatın miqyasının genişləndirilməsi ilə yanaşı hər bir cəmiyyətin və dövlətin mövcudluğunun və təhlükəsizliyinin əsası olan iqtisadi və hərbi sahələrinin strateji həlqələri üzrə böyük vəsait və istedadlı elmi kadrlar tələb edən ortaq istehsal, elmi-tədqiqat vahidlərinin yaradılması, bununla yanaşı, paralel olaraq üzv ölkələrin iş adamlarının, əhəlisinin təmaslarının genişləndirib, asanlaşdırılması üçün üzv ölkələrin hüquq sisteminin identifikasiya edilməsi zəruridir. Dövlət sirləri kateqoriyasına aid edilə biləcək hərbi elmi, texniki, texnoloji və s. məlumatların idarə və istifadə edilməsinin xüsusi qaydaları müəyyən edilərək TDT-nın xüsusi idarələrinin əməkdaşlarından yaradılan xüsusi komisiyalara həvalə edilməlidir.

Üzv ölkələrin təhsil sistemlərində vahid mütərəqqi, yəni, dünya təcrübəsindəki qabaqcıl sistemlər əsasında islahatlar aparılmalı, təşkilata üzv olmaq istəyən türk ölkələrinə də bu islahat və dəyişikliklərin edilməsi zəruri şərt olaraq təqdim edilməlidir.

Türk Dövlətləri Təşkilatı üzvlərinin ümumi valyuta vahidinin yaradılması bu ölkələr arasında iqtisadi inteqrasiyanı sürətləndirməyin vacib şərtlərindən biridir ki, bu da TDT muxtar bank şəbəkəsinin qurulmasını labüd edir. Belə bir maliyyə şəbəkəsinin qurulması TDT daxilində ödəmələri asanlaşdırmaqdan başqa təşkilat üzvü olan ölkələrin xarici ölkələrin maliyyə qurumlarından asılılığını xeyli azaltmaqla bərabər, onların təşkilatdaxili maliyyə əməliyyatlarına müdaxilə imkanlarını minimuma endirmiş olar.

TDT-ı üzvlərinin mümkün qədər qısa müddətdə reallaşdırılması vacib olan ən mühüm məsələlərdən biri xarici ölkələrin hərbi ekspansiyasının qarşısını almaq üçün peşəkarlardan ibarət ən yüksək səviyyəli texniki və məişət şəraiti ilə təmin edilmiş ümumtürk ordusunun yaradılmasıdır. Əgər TDT-ı buna nail olarsa nəinki, Ermənistan və havadarlarının türk milli ərazilərini işğal etmək iştahı son dərəcə azalar, eləcə də şovinst Tehran

rejiminin ölkə əhalisinin 60 faizdən çoxunu təşkil edib, öz doğma milli torpaqlarında yaşayan türklərin milli və şəxsi hüquqlarını vəhşicəsinə tapdalayaraq, onlara qarşı irimiqyaslı qətlə və terror törədə bilməzlər. 670-ci il ərəb işğalından, türklərə qarşı avropalıların törətdikləri xaç yürüşlərindən bəri son 30 ildə ermənilərin, son 98 il ərzində farsların, çinlilərin, rusların və s. türklərə yaşatdıqları faciələr haqqındakı məlumatlar bu gün də Vatikanın, Avropa dövlətlərinin, Çinin, Rusiyanın gizli arxivlərində saxlanılaraq açıqlanmır. Bütün dünya Kərkükdə, Təbrizdə, Qərbi Zəngəzurda, Qarabağda türklərə qarşı törədilən cinayətlər barədə məmnunluqla susmaqdan başqa, türkləri etmədikləri «erməni soyqırımında» suçlayır. Müasir və mükəmməl ümumtürk müdafiə ordusunun yaranması düşmənlərimizin təcavüz iştahını əsaslı surətdə səngitmiş olar.

Əsrlərlə pərən-pərən salınıb, müxtəlif istiqamətlərə yönəldilmiş türk millətinin, millət və dövlət olaraq bütövşəşməsinin və bu bütövləşmə prosesinin ağrısız və sürətlə getməsinin bünövrə şərtlərindən biri də ümumtürk ədəbi dilinin yapradılıb tədris, təbliğ və tətbiq edilməsidir. Bu gün çoxları Türkiyə türkcəsinin ümumtürk ortaq dil olaraq qəbul edilməsini təklif edirlər. Məsələ bundadır ki, Türkiyə türkcəsində də başqa türk dili variantları kimi ərəb, fars və digər millətlərin sözləri yetərinəcə mövcuddur. Başqa türk dili variantlarında bu sözləri əvəz edə biləcək sözlərin yetərinəcə mövcud olmasından başqa, bütün türk dili variantlarında eyni sözün tamamilə başqa-başqa mənalarda işlədilməsi faktları da mövcuddur. Birləşib monolit nəhəngə çevrilən millətin dili də nəhəng, zəngin olmalıdır. Bundan başqa hər bir türk toplumunun bu dilin tərkibində öz sözlərinin mövcudluğunun simasında özünü də bu dildə görməlidir. Çünki, dil və millət anlayışları vahid bir medalın iki üzüdür. Bundan başqa bir çox başqa məsələlər var ki, bütün türk toplumlarının türk dili

variantlarının bir sözü belə kənara atılmadan ümumtürk ədəbi dilinin yaradılmasını tələb edir.

Turançılıq anlayışı mücərrəd bir anlayış olmayıb, onun məzmununu millət və dövlət anlayışlarının real mövcudluqlarını təmin edən çoxistiqamətli, çoxsahəli yetərincə daimi və sonsuzluğa qədər dəyişə bilən məsələləri mövcuddur. Mən bunlardan ancaq bir neçə zərəcəyini, həm də çox qısa və ümumi şəkildə qeyd etdim.

P.S. Bu gün Turan quruculuğunun ilk, kövrək proseslərini reallaşdıran və bunda ısrarlı olan TDT-na üzv dövlət başçıları-nın, bu proses tam dönməz hala gətirilənə qədər başqa şəxslər-lə, xüsusilə Qərb dövlətlərinin saxta demokratiyası vasitəsilə də-yişdirilməsi, Turan dövlətinin yaradılması üçün çox ciddi bir təhlükədir. Bu il Türkiyədə keçirilən prezident seçkiləri bunu birmənalı olaraq sübut etdi.

Bu ciddi təhlükənin qarşısının alınması üçün, mən hər bir türk dövlətində hakimiyyətin, millətindən, əqidəsindən, ictimai mənşəindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların mənafeyini, təhlükəsizliyini, azadlığının və s. normal tələblərini tam təmin edə biləcək, qərbin saxta demokratiyasından fərqli olaraq, haki-miyyətli-vətəndaşlı bütün cəmiyyət üzvlərinin mənafeyinin orta məxrəcini real olaraq təmin etməyə qadir olan proqram təklif edə bilərəm. Belə bir proqram TDT üzvü olan hər bir dövlətdə tam sabitlik şəraiti yaratmaqla Turan dövləti quruculuğu pros-sesini türk dövlətləri daxilində əhalinin əli ilə əngəlləmək istə-yən türk düşmənlərinin bütün cəhdlərinin qarşısını ala bilər. Əsas məsələ bu məsələdə TDT-na üzv dövlətləri başçılarının be-lə bir proqrama sorumlu olmalarıdır.

Şapur Qasimi

17.09.2023

*“Bütöv Azərbaycan” qəzetinin 29.09.2023 və “Təzadlar”
qəzetinin 03.10.2023-cü il saylarında çap edilmişdir*

YAXIN ŞƏRQDƏ NƏ BAŞ VERİR?

07.10.2023-cü il tarixdə «Həmas və İslami Cihad» qruplaşmalarının İsrailə qarşı etdikləri əvvəlcədən mükəmməl düşünülmüş, genişmiqyaslı, yerdən, göydən, həm də dənizdən hücumu adi Fələstinli ərəblərlə İsrailin toqquşması olmayıb, bu gün dünya güclərinin dünya ağalığı uğrunda heç vaxt dayanmayıb zaman-zaman taym-aut götürən mübarizəsinin bu günə olan coğrafiyasının xəritəsini, bu dünya güclərinin çevrəsində sıxlaşan müxtəlif çaplı dövlətlərin məqsəd və mənafeində üst-üstə düşən məqamlarla birlikdə, onların fərqli cəhətlərini də ortaya qoymuş olur. Bu proses eyni zamanda hətta hələ toqquşmada birbaşa və ya dolayısı ilə iştirak etməyən ölkələrin nəinki vuruşan tərəflərə, həm də öz aralarında olan münasibətlərdəki vəhdət və ziddiyyətlərə aydınlıq gətirmiş olur. Hər şeydən əvvəl isə fələstinlilərin, daha dəqiq desək, birbaşa Tehran mollalarının yaradıb, təminat və himayəsində saxladığı hərbi birləşmələrin belə bir irimiqyaslı qəfil hücumu özlərinin təkbəşinə, öz imkanları hesabına hazırlaya bilməzdi. Onların bunun üçün zəruri olan silah, sursat, loqistik və dəqiq hərbi kəşfiyyat məlumatları əldə etmək imkanı yoxdur. Digər tərəfdən Fələstin tərəfi əvvəlcədən çox yaxşı bilirdi ki, İsrail onların bu hücumunu cavabsız qoymayacaq və toqquşmanın sonrakı mərhələlərində İsrailin davamlı təzyiqlərinə tab gətirmək üçün onların yetərinə imkanları yoxdur. Deməli «Həmas» və «İslami Cihadı» bu avantürist addımı atmağa təhrik edib, onları bu silahlarla, loqistik və hərbi kəşfiyyat məlumatları ilə təmin edib, toqquşmanın sonrakı mərhələlərində onları «son qələbəyə qədər» müdafiə edəcəklərinə «söz verən» si-farişçilər mövcudur. Dünya güclərinin bu günə mövcud olan strateji, taktiki baxımdan diplomatik, iqtisadi, hərbi müstəvidlərdəki mübarizəsinin mənzərəsinə baxdıqda, «Həmas» və «İslami Cihadın» İsrailə bu hücumunun hazırlanmasında birbaşa və dolayısı ilə kimlərin iştirak etməsi də aydın olur.

Rusların keçən il Ukraynaya təcavüzü başlanana qədər dünya ağılığına iddialı olan əsas güclər ABŞ və Rusiya hesab edilir, Çin isə «bir müddət sonra» şərti ilə bu statusa real nəmizəd sayılan yeganə ölkə idi. Baxmayaraq ki, Çin ümumdaxili məhsulun həcminə görə dünyada ikinci və bir sıra sənaye, o cümlədən hərbi, texniki məhsulların istehsalı və ixracına görə Rusiyadan xeyli irəliyə çıxmışdı.

İkinci dünya müharibəsindən sonra yaranmış «rus hərbi gücü» xofu, həm də nüvə silahı, onun uzaq məsafələrə daşıyıcıları, eləcə də kosmik hərbi qüvvələr baxımından Rusiyanın Çindən xeyli irəlində olması bu xofun real mövcudluğunu təmin edirdi. Rusiyanın Krim işğalına Qərbin susması da məhz bu səbəbdən irəli gəlirdi.

Rusiyanı da Ukraynaya təcavüz etməyə şirnikləndirən də elə bu oldu. Ukraynaya təcavüzün ikinci dalğası Ukraynanın Rusiya tərəfindən işğal edildiyi halda, onun sonradan, Qazaxıstan, Orta Asiya və Cənubi Qafqaz respublikalarını işğal etməsinin qarşısının alınmasının çox böyük və həlli çətin olan problem olmaqla yanaşı, Qərb üçün taleyüklü məsələ olduğunu dərk edən Qərb, hərəkətə gəldi.

Mən hələ 2013-cü ildə Moskvada bir İsveçrəli jurnalistin məndən aldığı müsahibədə, Rusiyanın Qərbə ən güclü müqaviməti, Qərbin Ukraynanı Rusiyadan uzaqlaşdırması zaman, göstərəcəyini söyləmişdim. Qərbin hərbi texnikası ilə təchiz edilmiş Ukrayna Rusiyaya layiqli müqavimət göstərməkdən başqa, Rusiyanı üstələdiyi zaman bu gün «adi silahlar» kateqoriyasına aid edilən, Rusiyanın hərbi texnikasının həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət cəhətdən yetərli olmadığı aşkar olduğundan, bu kateqoriyadan olan silahlar və onlardan taktiki və operativ əməliyyatlarda səmərəli istifadə etmək baxımından da «rus hərbi gücü» mifi sındırılmış oldu. Maraqlı bir cəhət də bundan ibarətdir ki, Rusiya ilə Qərbin arasında Molla Nəsrəddinin «göy muncuq»

siyasətini yeridən Çin, sözdə Rusiyanı dəstəkləsə də, praktiki addımlarında iqtisadi, texniki inkişafının xeyli dərəcədə asılı olduğu Qərbə qarşı heç bir addım atmadı. Bunun səbəblərinə gəldikdə isə, Çinə Qərbin iqtisadi, texniki potensialından öz sürətli inkişafı üçün yararlanmaq lazım olduğu qədər və ondan daha çox, 9.596.961 km² ərazisi və 1,5 milyard əhalisi olub əhalisinin sıxlığı 1 km² 45 nəfər olan Çinin, 17.125.191 km² ərazisi, 147 milyon əhalisi, əhalisinin sıxlığı 1 km² 8,4 nəfər və dünyanın faydalı qazıntı ehtiyatlarının 40 faizinə sahib olan qonşu Rusiyanın, Çinin özünün bugünkü ərazisi boyda ərazisinə sahib olmaqda açıq şəkildə illər boyu iddialı olmasıdır. Əgər Çin bu məqsədinə çatarsa, Çinin bütün dünyaya ağalıq etməyinə mane olan heç bir həlledilməz problemi qalmayacaq. Rusiya və onun təsir dairəsində olan İran, Şimali Koreya, Belorusiyanın Qərb alyansı ilə birbaşa və əsaslı surətdə toqquşması Çinə hava və su kimi zəruridir. Rusiya rəhbərliyi Ukrayna ilə müharibədə əhəmiyyətli dərəcədə əldən düşüb zəifləyərək İranın, Şimali Koreyanın silah, sursatına möhtac qalanda bunu dərk edərək Qərbin Ukraynanın təchizatını zəiflətmək məqsədilə, Qərbin hərbi təchizatını başqa istiqamətə yönəltməyə sövq etmək üçün ikinci cəbhə açmaq qərarına gəldi. Əslində bu rus dövlətinin son 200 il ərzində dünyanın bir çox yerlərində özünə lazım olan nöqtələrdə münaqişə yaratmaq məqsədilə yaradıb, hazır saxladığı «barıt anbarlarından» son dəfə SSRİ-nin 1967-ci ildə ABŞ ilə qarşıdurmasında istifadə etdiyi Yəhudi-Ərəb münaqişəsinin üstünə kül tökülüb, altında daim közərən kömürün, adi gözlə nəzərə çarpmayan ocağı idi. Bu gün Rusiya 1967-ci ildəki SSRİ-dən çox zəif olsa da, əvəzində mövcudluğu ciddi şəkildə Rusiyadan çox asılı olub, qaz ehtiyatları həcminə görə dünyada ikinci, neft ehtiyatlarına görə dördüncü, digər faydalı qazıntılarla zəngin olan 1.648.195 km² ərazisi, 86 milyon əhalisi olan Qacar yurdunda 1925-ci ildə ingilislərin köməyi ilə hərbi çevriliş edib,

hakimiyyətə yiyələnən şovinst fars rejimi mövcuddur. 1978-ci ildə Rusiya və Fransanın köməyi ilə Məhəmmədrza Palaniləri islam inqilabı adı ilə devirib hakimiyyətə yiyələnən şovinst fars molla faşizmi, əhalini dilənçi vəziyyətində saxlamaqla altı qonşu ərəb dövlətləri ərazisində böyük hərbi hissələr yaradıb, onları tam təchiz etməklə şiəlik dini təriqəti şüarı altında hərbi münaqişələr yaratmaqla, ərəb milli ərazilərini işğal edərək, əhalisini əsarətə alıb böyük fars dövləti yaratmağı hədəfləyir. Əslində islamın şiəlik təriqəti məhz ərəblərin özünə qarşı mübarizə aparmaq üçün farsların məqsədli şəkildə yaratdıqları ideoloji silah olduğu halda, ərəblərin müqəddəs hesab etdiyi Qüdsü azad etmək adıyla düşmənçilik etdikləri yəhudi dövlətinə zərbə vurmaq məqsədini reallaşdırmaq üçün Fələstin ərəblərindən qurbanlıq qoyun kimi istifadə etməklə yanaşı, eyni zamanda elə ərəblərin yaradıb, dağıtı-cıları olduğu və farsların düşmən olduğu, islam şüarları altında bütün ərəb dünyası üçün islamın bayraqdarına çevrilməklə ərəb milləti və dövlətləri üzərində hegemon gücə çevrilmək niyyətindədir. Bu baxımdan öz ölkəsində qadınlara, heç bir günahı olmadan zindanlara atılan məhbuslara ağlagəlməz vəhşi işgəncələr verən, ölkənin keçmiş rezidenti Həşimi-Rəfsəncaninin qızı Fəzilə Rəfsəncaninin dediyi kimi, İsraildən dəfələrlə çox müsəlmanı qətlə yetirmiş şovinst fars molla faşizminin prezidenti, əli qanlı İbrahim Rəisinin mətbuata Fələstin-İsrail toqquşması, daha dəqiq desək İranın zərbə aləti olan «Həmas» və «İslami Cihad» hərbi qüvvələrinin İsrail ərazilərinə qəfil hücum edərək İsrail vətəndaşlarına qarşı qətləliam törətməsi barədə mətbuata verdiyi açıqlamada, real faktları həyasızcasına saxtalaqdırmaqla özlərinin himayə etdiyi terrorçu hərbi qruplaşmalara haqq qazandırmaq istəyir. O, «məzlum Fələstin xalqına qarşı zülm və ədalətsizliyin, qadınlara və məhbuslara davamlı zorakılığın, müqəddəs Qüdsün təhqir olunmasının əbədi olaraq davam edə bilməyəcəyinə diqqət yetirməyinə», çağırmaqla bəra-

bər, «İran Fələstin xalqının qanuni müdafiəsini dəstəkləyir. Sionist rejim və onun havadarları region ölkələrinin təhlükəsizliyini təhdid etməkdə məsuliyyət daşıyır və buna görə cavab verməlidirlər. Müsəlman hökumətləri islam ümmətinə qoşulmalı və Fələstin xalqını vicdanla dəstəkləməlidir. Sionist düşmən də bilməlidir ki, qüvvələr nisbəti dəyişib, müharibəni qızıqdırmaq sionistlərə fayda verməyəcək. Bu döyüş meydanında qalib Fələstin xalqıdır», deməklə, Tehranın şovinist fars molla faşizminin Fələstililərin İsrailə qarşı törətdikləri bu vəhşi terror və qətləmin əsas təşkilatçılarından biri olduğunu sübut etməklə bərabər fars faşizminin iç üzünün ən murdar xüsusiyyətlərini ortaya qoyur.

Birincisi, hücum edən tərəf «Həmas» və «İslami cihad» olub, dinc İsrail vətəndaşlarından, əksəriyyəti uşaq, qadın və qocalar olan 700 nəfəri qətlə yetirib, 1000 nəfərdən çoxunu yaralayılar. İkincisi, 44 ildən bəri normal insan paltarı geyinməyə, öz dilində təhsil almağa və s. insanın təbii insan hüquqlarına qoyulan qadağaları dinc üsullarla tələb edən qadınları zindanlarda zorlayan, işgəncələr verən, bakirə qızların edam etməyin islama zidd olduğunu deyən ayətulla Müntəziriyə, «Əvvəl zorlayın, sonra edam edin, olsun islama uyğun» cavabını verən Homeyninin qurduğu fars molla dövlətinin, əli yüz minlərlə günahsız müsəlmanların qanına bulaşmış prezidenti İbrahim Rəisi lap ermənilər kimi faktları saxtalaşdırmaqla özlərinin birbaşa iştirakçısı olduğu qanlı cinayəti ört-basdır etməyə çalışır. Azərbaycanın Qarabağ bölgəsini 30 il işğal altında saxlayıb, müsəlman türkləri insan zəkasına sığmayan işgəncələrə, qətləmlərə məruz qoyan xristian ermənilərlə bu cinayətlərdə birbaşa şərik olub, ermənilər məğlub olub, Qarabağdan bir nəfərin burnu belə qanamadan Ermənistana gedəndən sonra, Qarabağdan öz xoşu ilə getmiş ermənilərin geri qaytarılıb, onların hüquq və təhlükəsizliyinin qorunmasını Azərbaycandan tələb edən Rəisi bir ovuc fələstinli-

yə lap «Tereza ana» qayğısının səbəbi nədir? Məhəmmədin yaratdığı islamdan imtina edib, Məhəmmədin əmisi oğlunun nəvəsi, ərəb-fars cütlüyünün dövlü olan, yarımfars Zeynalabdinə əsaslanan şiiəlik yaradıb, farsların ərəblərə qarşı min il öncədən başlayıb, bu gün də davam edən düşmənçiliyi müstəvisində Rəisinin bütün islam ölkələrinin Fələstin ərəblərini vicdanla dəstəkləməyə çağırması fars faşizminin ərəblərə qayğısı olmayıb, Qüdsdə nəzarəti öz əlinə almaq məqsədilə, müsəlman dövlətlərinin gücündən istifadə etmək cəhdidir. Elə ermənilərin öz məqsədlərinə çatmaq üçün xristian dövlətlərinin gücündən istifadə etməsi kimi.

Rəisinin müsəlman dövlətlərinin birləşərək «Fələstin xalqını vicdanla dəstəkləməyə» çağırmasının ən murdar və hiyləgər məqsədi Türkiyənin Fələstinə qoşun yeritməsinə nail olmaqdır. Əgər Türkiyə Fələstinə qoşun yeritsə onda Türkiyə və türklər fars şovinizminin bu iyrənc oyununda Tehranın öz məqsədlərinə çatmasında qurbanlıq qoyun olmaqla bərabər, nəinki, təkcə Türkiyə üçün deyil, digər türk dövlətləri üçün də mühüm strateji əhəmiyyəti olan İsraili, bütövlükdə yəhudiləri itirmiş olur, həm də Türkiyə üçün son dərəcə mühüm dayaq olan, NATO üzrə müttəfiqləri üçün düşməyə çevrilir.

Atatürk vəfat edəndən sonra Türkiyədə dinin total şəkildə geniş miqyaslı tədrisi və təbliği Türkiyə cəmiyyətində zəhnini dinin kor edib, sağlam düşünmək qabiliyyətini itirmiş, dini fanatizm daşıyıcılarının həddən artıq çoxalmasının nəticəsidir ki, bu gün, bu dini fanatlar ölkə prezidentindən Fələstinə qoşun yeridib, Əl-Əqsa məscidini müdafiə etməyi tələb edirlər. Bu isə nəticə etibarilə on minlərlə türk gənclərinin fars faşizminin məqsədlərinə, bütövlükdə isə Türkiyənin və türk dünyasının azadlığının və müstəqilliyinin qurban verilməsi deməkdir. Bu müharibə ocağı dünya ağılığı uğrunda mübarizə aparan Qərbin Uk-

raynadakı gedişinə qarşı Rusiyanın sifarişi və Tehranın təşkilatçılığı, ümumdünya erməni şəbəkəsinin xidmətindən istifadə etməklə alovlandırılıb. Çin isə «dovşana qaç, taziya tut», deyib dünya ağalığı uğrunda əsas rəqibləri Rusiyanı «tabutda», ABŞ-ı isə «cərrahiyyə stolunda» görmək istəyir. Türkiyə və digər türk dövlətləri bu müharibəyə girməməklə, diplomatik müstəvidə İsrailin yanında olmaqla, beynəlxalq hüququn imkan verdiyi çərçivədə İsrailin haqq işinə yardım etməlidir.

İngilislər Yaxın Şərqdə Osmanlıны məğlub etdiyi zaman tərk silah edilib, geriye dönən türk əskərlərinə ərəblərin münasibəti haqqında **«Ərəbistanı Lavrens»** ayamalı ingilis kəşfiyyatçısı **Tomas Lavrens** yazır ki, – **«Hə, ərəbləri türklərin üstünə mən qaldırdım. Şəhərin küçələrini dolaşarkən ərəblərin yüzillərlə sığındıqları türk əskərlərini necə vəhşiliklə öldürdüklerini gördükcə ərəb vəhşiliklərindən diksindim»**. Elə Molla Nəsrəddin demişkən, bu gün də, «Qara eşşək qapıdadır, quyruğu da yanında». Yaddaşı qısa olan fərdin də, millətin də başına gələn bəlaları unudaraq bundan nəticə çıxarmadıqca tarixin təkrar olunması qaçılmazdır. Türkiyədəki Əl-Əqsa, həvəskarları, din təsübbeşləri Lavrensin dediyi tarixdə baş verənləri unutmasalar yaxşıdır. Çünki, Əl-Əqsa yəhudilərin yurisdiksiyasında olanda belə türk dindarların müqəddəs hesab etdiyi Əl-Əqsanı ziyarət etməyə heç bir maneə olmayacaq. Türkiyə zəifləsə, məğlub olsa, bütün dünya, o cümlədən Türkiyədəki türk dinarlarının məhv olması və ya xristianların xaçını öpüb, onlara müti qul olması isə qaçılmaz olacaq. Müqəddəs olan isə vətən torpaqları və onun azadlığıdır. Türk üçün isə erməni kilsəsi ilə Əl-Əqsanın heç bir fərqi yoxdur.

Şapur Qasimi

10.10.2023

*“Hürriyyət” qəzetinin 24.10.2023-cü il
sayında çap edilmişdir*

QARABAĞ VƏ FƏLƏSTİN MƏSƏLƏSİNİN EYNİLİYİ VƏ FƏRQİ NƏDƏDİR?

Otuz il ərzində davam edən Qarabağ qarşıdurmasında 2020-ci ilin sonlarında Azərbaycan öz torpaqlarını erməni işğalından tam azad etməyə çox yaxın olduğu bir vaxtda Rusiya sülhməramlı adı ilə Qarabağa qoşun yeridib, məsələnin həllinin hərbi fazasını daha üç il uzatdı. Otuz il işğal dövründə türk düşmənləri, xüsusilə, Fransa və Tehranın şovinist fars molla faşizmi erməniləri təkcə dünyanın müxtəlif bölgələrindən yığıb, silahla təmin edilməklə, müxtəlif çaplı terrorçuları işğal altında olan əraziyə daşımaqla kifayətlənməyib, müvəqqəti atəşkəs dövründəki təmas xəttində Parisin, Tehranın hərbi mütəxəssisləri müasir standartlara cavab verən müdafiə, döyüş istehkamları, tunellər inşa etmişdilər. Yadda saxlayaq ki, türklərlə yüzillər boyunca düşmən olub, dünya ağalığına iddialı olan Rusiyanın təkcə türk düşmənciliyi deyil, həm də dünya ağalığı iddiasında əsas rəqibi olan ingilis dövləti, yəni, Böyük Britaniya və ABŞ-a qarşı mübarizədə də Tehranın molla rejimi və Fransa şərti olaraq eyni qruplaşmaya daxildir.

Yaxın Şərqdə İsrail ilə fələstin ərəblərinin arasında eyni mahiyyətli qarşıdurmada da İsrail dövlətinin tərkibində ən yüksək dərəcəli muxtariyyətə malik olan ərəblər üçün çoxsaylı hərbi məqsədli yeraltı tunellər tikib, «Həmasın» simasında bu ərəbləri maliyyələşdirib, silahlandırıb, daim İsraililərə hücum etməyə, İsrail ərazisinə hətta raketlər ataraq terror hadisələri törətməklə, İsrail dövləti və yəhudi xalqını dinc quruculuq və inkişafdan sapındırıb, daim hərbi qarşıdurmalara sövq edən də Rusiya, İran Fransadır. Yeganə fərq Qarabağdakı proseslərə nüfuz, müdaxilə etmək üçün Rusiya, İran, Fransanın imkanlarının ingilis dövlətlərindən daha çox olmasıdır. İsrail-Fələstin ərəbləri arasın-

dakı proseslərə nüfuz və müdaxilə imkanları isə ingilis dövlətlərində daha çoxdur. Yəni, Qarabağ münaqişəsində hegemonluq Rusiyanın, İsrail-Fələstin ərəbləri arasındakı münaqişədə isə hegemonluq ingilis dövlətinin əlindədir.

Qarabağda ermənilər gəlmə millətdir. Rusiyanın Azərbaycanın şimal torpaqlarını işğal etdikdən sonra erməniləri müxtəlif ölkələrdən daşıyıb gətirərək, 150-190 il öncə məqsədli şəkildə Qarabağda yerləşdirdiyi barədə sonsuz sayda maddi, sənədli sübutlar var. İsrail dövlətinin ərazisində yerləşən ərəblər də bu əraziyə gəlmə millətdir. Bəşəriyyətə məlum olan ən qədim mənbələr də bu ərazilərin yəhudi milli ərazisi olduğunu təsdiq etməklə bərabər, bu ərazidə ərəblərin gəlmə millət olduğunu sübut edir.

Türkiyədəki erməni kilsələrinin, erməni kilsəsi deyil, yunanların olduğunu, onların hər birinin türk sultanlarının yunanlardan alıb ermənilərə verdiyini, hətta verildiyi dəqiq tarixlər göstərilməsi ilə sübut edən, Azərbaycan ərazisində, o cümlədən Qarabağ ərazisində olan qədim Alban kilsələrinin də Şimali Azərbaycan ərazisini işğal etdikdən sonra, Rusiya çarının ermənilərə verdiyini sübut edən istənilən qədər maddi və sənədli sübutlar olduğu halda, hətta müxtəlif dövrlərdə yaşamış erməni tarixçi alimlərin, erməni səyyah və ziyallarının ermənilərin keçmişdə Azərbaycan ərazisində heç vaxt yaşamadıqlarını, “Böyük Ermənistan” dövlətinin heç bir vaxt mövcud olmamış mif olduğunu elmi əsaslarla maddi və sənədli sübutlarla təsdiq etmələrinə baxmayaraq ermənilərdən tarix boyu öz məqsədləri üçün sui-istiadə edən havadarları, bu gün Qarabağda yaşayan erməniləri, erməni milləti yox, Qarabağ xalqı adlandırmaqla, problemə bələd olmayan və ya səthi bələd olan dünya ictimaiyyətinə, gəlmə ermənilərin öz milli ərazisində yaşayan az saylı aborigen xalqı, Azərbaycanın zorakılığa məruz qoyaraq, milli hüquqlarının tapdalaması təsəvvürü yaratmağa çalışırlar. Hansı ki, son otuz ildə Ru-

siya və Ermənistanın vasitəsilə Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edib, əhalisini terrora, qətlə məruz qoyub, hərbi və mülki əsirlərə ağılasıgmaz işgəncələr verdikləri halda, Azərbaycan ordusu istər 44 günlük hərbi əməliyyatlar, istərsə də, son 24 saatlıq antiterror əməliyyatı ərzində bir nəfər belə mülki erməninin burnunu belə qanatmadı və əsir də almadı. Buna baxmayaraq ermənilərin öz himayədarı Rusiyadan imtina edərək Qərbin himayəsinə doğru ciddi addımlar atan erməniləri cəzalandırmaq üçün Azərbaycanın Qarabağda antiterror tədbiri keçirməsinə razılıq verən Rusiyadan başqa, nəinki İran və Fransa, hətta fürsətdən istifadə edərək Rusiyanı Cənubi Qafqazdan çıxarıb, onu əvəz etməyə iddialı olan ABŞ və onu dəstəkləyən Avropa Birliyi dövlətləri bir səsə, Qarabağdan Azərbaycan hərbiçilərindən heç bir təzyiq, pis rəftar görmədən, özlərinin öz cinayətlərinin nəticələrindən qorxaraq, könüllü Ermənistanı köçən ermənilərin milli hüquqlarının pozulması adı ilə Azərbaycana qarşı müxtəlif qərar, qətnamə qəbul etdilər. Bu onu sübut edir ki, Cənubi Qafqaza girib, burada lövbər salacaq hər hansı bir dövlət, yenə də ermənilərdən Türkiyə və Azərbaycana qarşı təzyiq vasitəsi, münaqişə yaratmaq aləti kimi istifadə etməyə israrlı olacaq.

Yəhudi milli əraziləri olan İsrail dövlətinin ərazisində bəşəriyyətə məlum olan tarix ərzində heç vaxt Fələstin dövləti olmayıb. Ermənilərin 1918-ci ilə qədər heç bir dövləti olmayıb başqa millətlərin milli ərazilərində qaraçı köçü olaraq məskunlaşdıqları kimi, bu gün Yaxın Şərqlə bu bölgəsində hegemon güc olan ingilisləri sıxışdırıb bu bölgədən çıxararaq, bölgədə dominantlıq etmək iddiasında olan Rusiya, İran, Fransa və s. Fələstində yaşayan ərəbləri fələstin xalqı adlandırmaqla onları dünya ictimaiyyətinə, bu ərazilərin sahibi olan yerli millət kimi sırımaqla, özlərinin hegemonluq niyyətini, haqq, ədalət mübarizəsinin himayədarı, simvolu olaraq göstərməklə, pərdələməyə çalışırlar. Əs-

lində isə Qarabağda erməniləri öz məqsədləri naminə “qurbanlıq qoyun” qismində istifadə etdikləri kimi, Yaxın Şərqi bu bölgəsində İsrail dövləti ərazisində realıqda müstəqillik statusuna bərabər ən yüksək milli muxtariyyət statusunda yaşayan ərəbləri öz məqsədlərinə çatmaq naminə zorla yəhudilərlə münaqişəyə cəlb edərək, «qurbanlıq qoyun» kimi istifadə edirlər. Qarabağdakı münaqişə dünyəvi milli şüarlar vasitəsilə qızışdırılıb idarə edilməsindən fərqli olaraq, İsrail ərazisində dini əsaslar, şüarlar vasitəsilə qızışdırılaraq idarə edilir.

Ermənilərin Qarabağ ərazisində bir ədəd belə kilsə, monastır tikməyib, Rusiya çarının qədim Alban kilsələrini ermənilərin ixtiyarına verdiyi çox dəqiq bilən Roma papası 30 il ərzində Qarabağ ərazisində ermənilərin Alban kilsələrinin xaçpərəst alban türklərinə məxsus olduğunu sübut edən elementləri söküb, əvəzinə erməni simvolları qoymaqla erməniləşdirdiyini, 22 muzeyi, Xudavənd monastırının XIII əsrə aid olan qədim əlyazmalarını, 100 mindən çox mədəniyyət nümunələrini məhv edərək Ağdamın Şahbulaq qalası ətrafında qazıntılar zamanı tapılan qiymətli eksponatları qanunsuz olaraq Ermənistanı aparılmasından, 64 məscidini yerlə yeksan edib, qalanlarında donuz saxladığını bil-sə də heç vaxt səsini çıxarmayıb, ermənilər Xocalıda dinc əhali-ni qətlə edəndə, öz sələfinin Erməistanın baş keşişinə zəng edib, **“Mən orda olsaydım onların (yəni, qətlə törədən erməni cəlladların – Ş.Q.) əlindən öpərdim”**, deməsindən xəbərsizmiş kimi, bu gün Vatikandakı “müqəddəs” Pyotr meydanında Azərbaycan hakimiyyətinə ünvanladığı, Qarabağda ermənilərin son yüz ildə dağıtdığı türk milli və müsəlman dini tarixi abidələrindən bir kəlmə belə danışmayıb, ermənilərin bu müddətdə orada yaratdıqları süni erməni dəyərlərinin və Rus çarının onların istifadəsinə verdiyi, ermənilərin erməniləşdirdiyi qədim türk-Alban məbədlərini qoruyacağına ümid etdiyini bildirir. **Papa deyib ki, – “Azərbaycanın “nəzarətinə keçən” Qarabağ**

ərazisində monastırlar və dini ibadət yerlərinə hörmət etmək və yerli mədəniyyətin tərkib hissəsi kimi qorunmalıdır. Bu mövcud olan fərqliliyə (əslində isə ermənilərin hər an bizim kürəyimizə neştər saplamaq şəkərinə – Ş.Q.), baxmayaraq bir yerdə yaşamağa ümid verən qardaşlıq əlaməti olar”.

Bununla da o terrorçunu zərərçəkən, zərərçəkəni isə terrorçu olaraq qəbul etdiyini gizlətmir, həm də Qarabağı erməni milli torpağı alaraq tanıdığını elan edir. Bu da türk düşmənlərinin xristian həmrəyliyi şüarı ilə bu günə qədər təşkil etdikləri səlib müharibəsinin davam etdiyini və edəcəyini sübut edir.

Qarabağ və Fələstin məsələlərində daha bir eynilik də çox maraqlıdır. Fransada 2,5 milyon, ABŞ-da 2,3 milyon, Rusiyada 2.2 milyon erməni yaşadığı, Azərbaycan torpağı olub, yüz il bundan əvvəl elə həmin dövlətlərin tələbi ilə Azərbaycan Demokratik Respublikasından alınıb, erməni dövləti qurularaq Ermənistan dövləti deyilən İrəvan xanlığının ərazisi Qarabağa bitişik olduğu bu günkü erməni “dövlətində” Qarabağdan könüllü olaraq getmiş bir ovuc erməninin rahat yerləşdirilməsi üçün istənilən miqdarda boş ərazi və digər imkanlar olduğu halda dünya gücləri Türkiyəni türk dünyasından ayırmaq, Azərbaycanın daxili işlərinə daim müdaxilə etmək imkanlarını saxlamaq üçün bəhanə olaraq Qarabağda müəyyən sayda erməninin saxlanması, həm də onlara müəyyən status verilməsi üçün maraqlıdır. Heç də təsadüfi deyil ki, həm Rusiya, həm də ABŞ-ın simasında bütün xristian Qərbi, Qarabağda on min erməninin saxlanılmasında israrlıdırlar. Bu da o deməkdir ki, Cənubi Qafqazda Rusiya və ya Qərbin mövcud və hegemon olmasından asılı olmayaraq hər iki tərəf ermənilərin simasında Azərbaycanın qabırğasına keçirilmiş bu qarmağın mövcudluğunu və məhz onun öz əlində olması niyyətindədir. Həm də istənilən vaxt türklərin ətrafında türklərə qarşı səfərbər edilə biləcək və xristian, müsəlman olmasından asılı olmadan düşmən millətlər mövcuddur. Bundan

başqa həmin güclərin Azərbaycan, Özbəkistan, Qazaxıstanda vaxtilə əkib becərdiyi erməni, rus kontingentləri mövcud olduğu kimi, Türkiyədə türk sultanlarının 600 il bundan qabaq kənardan daşıyıb gətirdikləri ermənilər də var.

İsrail ərazisində də vaxtilə vəhşi bədəvi ərəblərin yəhudi torpaqlarını işğal edərək yerləşən, bu günkü nəsillərinin yerləşə biləcəyi qonşu ərəb dövlətlərinin tamamilə boş, istifadəsiz qalan əraziləri mövcud olduğu halda, ilk növbədə elə Qarabağda hegemonluq uğrunda mübarizə aparan Rusiya və K^o ilə Qərb gücləri məsələnin birdəfəlik həll olunmasını istəmir. Çünki, hər iki tərəfə öz məqsədlərini reallaşdırmaq üçün kiçik millət və dövlətlərin arasında qarşıdurma yaradıb, idarə edilə bilən müharibə alovlandırmaq üçün, kül altında közərən ocağın üstündə hər an partladıla biləcək barıt çəlləyinin mövcud olması çox önəmlidir.

İrili, xırdalı düşmənlərimizin nə dərəcədə hiyləgər, təhlükəli amansız və vəhşi məxluq olduğunu tarix boyu ermənilərin dini, dövlət təşkilatlarının, müxtəlif statuslu hərbi, terror təşkilatlarının, ayrı-ayrı siyasətçiləri və ictimai-siyasi xadimlərinin danışqları və praktiki əməllərində də aydın görmək olur.

Bu günlərdə elektron KİV-lərdə Sərkis Aroyan adlı bir ermənin ermənilərə “proqram müraciəti” yayımlandı. Aroyan öz millətinə reallıqları dərk etmək və bu reallıqlardan öz xeyrinə səmərəli istifadə etməyin düzgün yollarını göstərməklə yanaşı, Ermənistan ətrafında baş verəcək hadisə və proseslər barədə obyektiv proqnozlar verir. Lakin mənim nəzərimi, onun obyektiv təhlilindən çıxardığı düzgün nəticələrdən daha çox, müraciətdə türklər, o cümlədən Azərbaycan türkləri üçün çox təhlükəli erməni hiyləgərliyi olan məqamlar cəlb etdi. Onun ən məkirli və təhlükəli təklifi, Azərbaycanda və Ermənistanda qarşılıqlı nifrətini qadağan edilməsi haqqında hər iki ölkə parlamentində eyni zamanda qanun qəbul edilməsi təklifidir. 300 ildən çoxdur

ki, ermənilər milli və fərdi səviyyədə təkcə Azərbaycan türklərinə deyil, bütün türklərə gizli, aşkar total nifrət təbliğ etməklə kifayətlənməyib, Türkiyədə, Qazaxıstanda, Özbəkistanda, Cənublu, Şimalı Azərbaycanla on milyonlarla türkü, ən vəhşi üsul və vasitələrlə qətlə yetirmişlər. Bunu ermənilər və onların havadarları nə qədər öz arxivlərində gizlətsələr də, bu barədə yetərinə sənədli və maddi faktlar mövcuddur. Birinci dünya müharibəsində ermənilərin öz havadarlarının köməyi ilə Osmanlıda 3 (üç) milyona qədər türkü qətlə yetirib, orada erməni dövləti qurmaq amacı puça çıxdıqdan sonra, bu cinayətlərdə əli olan ermənilərin Rusiyaya, Fransaya, ABŞ-a köç etməsini, bu gün Qarabağdan bir nəfər erməninin burnu belə qanamadan Ermənistanə köç etməsi kimi “genosid” (soyqırımı) adlandırırlar. Əgər ermənilər türklərlə dinc yanaşı yaşamaq istəyirlərsə, onda Ermənistan dövləti rəsmi olaraq “erməni soyqırımı” iddiasının heç bir faktiki əsası olmadığını ciddi rəsmi sənədlə təsdiq etməli, 300 ildən bəri davam edən, türk millətinə qarşı apardıqları təbliğatı, ərazi iddiasını qəti qadağan edən və buna cəhd edən hər hansı bir vətəndaşını böyük müddətə azadlıqdan məhrum etməklə, heç bir əvf aktına şamil edilə bilməməsi haqqında Ermənistan dövləti qanun qəbul etməlidir.

Azərbaycan və digər türk dövlətləri tarix boyu nə ermənilərə qarşı soyqırım törətməmiş, nə də türk milləti heç bir zaman ermənilərə qarşı niyrət təbliğ etməmişdir. Azərbaycan hansı hesabla və məntiqlə ermənilərin 300 il ərzində türklərə qarşı etdikləri soyqırımları, irimiqyaslı cinayətləri ictimailəşdirməyi qanunla qadağan edib, xalqın yaddaşından silməklə, bir müddətdən sonra ermənilərin elə ilk fürsətdə biz türklərə arxadan ölümçül zərbə vurmqla, bizə yeni dəhşətlər yaşadaraq bizə məxsus faciəli tarixi təkrar etməyə ermənilərə şərait yaratmalıdır. Aronyanın ən hiyləgər və təhlükəli bu təklifi bizim heç bir günahımız olmadığı halda öz xoşumuzla edam kürsüsünə

qalxıb, çatını öz boğazımıza salmağımız deməkdir. Keçmiş daim xatırlamaq, gələcəyi görmək üçün dor ağacı və ya uca qaya mahiyyətindədir. Öz millətinə reallıqları obyektiv qiymətləndirərək, rəqiblərindən, düşmənlərindən ağıllı olmağı tövsiyə edən Aronyan biz türklərə bunun əksini təklif edir. Yaxın gələcəkdə türk dövlətlərinə gücləri çatmayacağını bilərək, həm də qapalı mühitdə inkişaf edə bilməyəcəklərinin labüdlüyünü dərk edən Aronyan, “praqmatik” siyasət yeridib, türklərin qılığına girməklə türklərin imkanlarından istifadə edib, iqtisadi, hərbi-siyasi cəhətdən güclü erməni dövlətini qurduqdan sonra, türklərlə düşmənçiliklərini açıq müstəviyə keçirməyi məsləhət görür.

Mao öldükdən sonra rus jurnalistin Xua Qo-Fenə, – “Siz SSRİ ilə münasibətlərinizi yaxşılaşdırmanız barədə nə vaxt danışıqlara başlamaq fikrindəsiniz?” sualına, onun “bizim iqtisadi və hərbi gücümüz SSRİ-nin gücü ilə bərabərləşəndə”, – cavabını verdi. Bu gün Çinin açıq şəkildə geniş Rusiya ərazilərinə iddiası, ermənilərin, ermənilərə dövlət qurub, yüz ildən bəri onları bəsləyib, himayə edən ruslara bu günkü münasibəti, türklərə də dərs olmalıdır. **“Axmaq adam öz başına gələn fəlakətdən, ağıllı adam isə başqasının başına gələn fəlakətdən ibrət alır”,** – deyib türk aqilləri. Əgər biz nəinki, başqalarının, hətta öz başımıza ermənimlərin son 300 ildə gətirdikləri fəalkətləri unudub, Aronyanların, Roma Papasının təklifi ilə “haylarla qardaş olsaq” onda bizi məhv olmaqdan fəlakət də qoruya bilməz.

Şapur Qasimi

18.10.2023

“Bütöv Azərbaycan” qəzetinin 27.10.2023-cü il və “Hürriyyət” qəzetinin 31.10.2023-cü il saylarında çap edilmişdir

KİMLƏR ÖLKƏDƏ ÜSYAN HAZIRLAYIR?

SSRİ dağıldıqdan sonra ərazisinin 20 faizi işğal edilib, bütün iqtisadi, inzibati, dövlət strukturları dağılıb, dörd tərəfdən düşmən dövlətlər tərəfindən blokadaya alınmış Azərbaycanın bu vəziyyətini nəzərə alıqda, çox qısa müddət ərzində toparlanaraq, ölüm yatağından ayağa durub öz ərazilərini işğaldan azad etdi. Əlbəttə ki, bütövlükdə Azərbaycan xalqının dözülməz əzablara və mərhumiyyətlərə mərdliklə sinə gərərək bütün bunlara dözməsini unutmamaq şərtilə. Bunun üçün ilk növbədə Bakı-Ceyhan kəməri, Bakı-Tiflis-Qars dəmir yolu vasitəsilə Azərbaycanın strateji iqtisadi blokadanı yara bilməsi əsas amilə çevrildi. Ötən 30 il ərzində tədricən, çətinliklə, eybəcər məzmununda olsa da, ölkədə müəyyən iqtisadi, inzibati, ictimai strukturlar formalaşmış oldu. Azərbaycanın bu tarixi kəsimində düşdüyü fəlakətli vəziyyətdə formalaşan bu iqtisadi, inzibati, hüquqi, digər ictimai sistemlər və dövlət piramidasının varlığı, yaranmış bu durumdan çıxmaq üçün yeganə yol, vasitə olmasa da, son nəticədə ölkənin əsas problemi olan zəbt edilmiş ərazilərin azad edilməsi ilə nəticələndiyindən öz mövcudluğuna haqq qazandırmağına iddialı ola bilər. Praktiki olaraq bu gün işğal olunmuş ərazilərimizi azad etsək də, istər ermənilər, istərsə də Cənubi Qafqazda ağalığ etmək niyyətində olan yaxınlı-uzaqlı türk düşmənləri həm beynəlxalq, həm də ölkə daxilində olan vəziyyətdən yararlanıb, Azərbaycanı diz çökdürmək niyyətindən əl çəkmir və çəkməyəcəklər də. Bu həyatın obyektiv qanunu olub, əbədi davam edəcək bir prosesdir.

Xarici düşmənlərimizə dəyişkən iqtisadi, hərbi, siyasi proseslərə az-çox operativ nəzarət edib, hər bir situasiyaya uyğun qərar qəbul etməklə, gözlənilən düşmən zərbələrindən qorunmağa müəyyən imkan verən iqtisadi, hərbi, siyasi potensialımız var. Bundan əlavə arxamızda Türkiyə, Türk Dövlətləri Təşkilatına daxil olan

türk dövlətləri və Pakistan kimi dayağımız mövcuddur. Ən təhlükəli amillər isə ölkənin daxilindədir. Bir tərəfdən 30 il davam edən və əhalinin əksəriyyətini ehtiva edən işsizlik, Tehranın molla rejiminin bu fürsətdən sui-istifadə edərək ölkədə əhalinin çarəsiz durumunda olan qismindən, şialik, narkotika alveri sırımaqla yaratdığı silahlı, silahsız, terror və narkotik vasitələr alveri ilə məşğul olub, hər anda dövlətə qarşı istifadə edilə biləcək mütəşəkkil şəbəkə mövcuddur.

Son 30 ildə dövlət və təsərrüfat orqanları məmurları üçün yaradılmış cəzasızlıq şəraitində onların əhalini sözün əsl mənasında iqtisadi və inzibati terrora məruz qoyması respublika əhalisinin mütləq əksəriyyətində dövlətə qarşı nifrət hissi aşılamişdır. Çox insanlar öz nifrət hissini gizlətmədən hətta elektron kütləvi informasiya vasitələrində açıq şəkildə bəyan edirlər. Bu isə o deməkdir ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin düşmənləri olan xarici dövlətlərin hər hansı birinin ölkə daxilində ciddi siahlı və ya silahsız qarşıdurma yarada bilməsi üçün zəruri olan insan kütləsi artıq mövcuddur və bu kütlənin sayı heç də az deyil. Buna baxmayaraq dövlət və təsərrüfat orqanları məmurları öz mövqelərindən sui-istifadə edərək əhalini, xüsusilə onun imkansız təbəqəsini açıq-açıqına, heç bir əsas, səbəb olmadan quldurcasına talan etməklə məşğuldur. Məsələn, Xırdalan şəhərində 2 m²-liq, eyni zamanda ancaq bir müştəriyə xidmət etmək üçün bir kreslosu olan 2-ci dərəcəli əlil olan dəlləyin ayağına Abşeron Enerji Satışı idarəsi heç bir əsas olmadan yalan bəhanə ilə elektrik məsrəfinə görə 371 AZN borc yazmışdır. Vətəndaşın Energetika Nazirliyinə daxil olmuş 3-15/1-N-1461-5/2023 nömrəli 03.04.2023-cü il tarixli müraciətinə Enerji məsələlərini Tənzimləmə Agentliyinin Sumqayıt filialında araşdırılaraq verdiyi cavabda deyilir: “Obyektdə 2003-cü ildən etibarən hesablaşma elektrik sayqacının olmasına baxmayaraq “Azərişiq” ASC-

nin elektron məlumat bazasında 2015-ci ildə qeydiyyatata alınmışdır. Belə ki, “Azərişiq” ASC-nin nümayəndələri tərəfindən 14.12.2015-ci il tarixdə qeyri-yaşayış sahəsində elektrik enerjisinin saygacsız və qeydiyyatatsız istifadə edilməsi barədə R1003830 nömrəli akt tərtib edilmiş və yenidən hesablaşma sənədi hazırlanaraq abonentin hesabına 1386 kvts (dəyəri 83,16 manat) elektrik enerjisi sərfiyyatı yazılmışdır. Bundan sonra da mövcud saygacın göstəriciləri nəzərə alınmamış 14.12.2015-ci il tarixdən 15.05.2018-ci il tarixədək heç bir əsas olmadan transformator itkisi adı altında 1870 kvts (dəyəri 168,30 manat), 15.05.2018-ci il tarixdən 28.01.2019-cu il tarixinədək isə metodiki hesablama adı altında 1330 kvts (dəyəri 119,70 manat) əlavə elektrik enerjisi sərfiyyatı yazılmışdır. Bu səbəbdən abonentin hesabında ümumilikdə 371,16 manat borc məbləği yaranmışdır.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 02.02.2005-ci il tarixli, 18 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Elektrik enerjisindən istifadə Qaydaları”nın 8.16-cı bəndinə görə bu müddət ərzində hesablaşma elektrik sayqalarının normal işi enerjitəchizatı müəssisəsi tərəfindən bərpa olunmalıdır.

Bundan əlavə Qaydaların 8.2-ci bəndinin tələbinə əsasən enerji təchizatı müəssisəsi istehlakçıya verdiyi elektrik enerjisinin dəyərini, yalnız sayqacın göstəricilərinə əsasən tam hesablama və hər ay istehlakçıya məlumat (hesab) təqdim etməlidir (göndərməlidir).

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, transformator itkisi adı altında əsassız yazılmış elektrik enerjisi sərfiyyatının silinməsinə, metodiki hesabat yolu ilə aparılmış hesablaşmaya mövcud Qaydaların tələblərini nəzərə alaraq yenidən baxılması üçün “Azərişiq” ASC-ə məktublarla müraciət olunmuşdur”.

Buna baxmayaraq, “Azərişiq” ASC-nin əməkdaşları yeddi aydır ki, vətəndaşı hədələməklə, işığını vaxtaşırı kəsməklə bu qanunsuz “borcu” ödəməyə məcbur etməyə çalışırlar.

Əslində ölkənin digər təsərrüfat, istərsə də dövlət orqanlarına vətəndaşlara qarşı açıq-aşkar soyğunçuluq edilməsi üçün münbit cəzasızlıq şəraiti yaradılması səbəbindən, məmurların vəzifə cinayətləri baş alıb gedir. Bu cəhət də çox maraqlıdır ki, məmur cinayətləri üzrə vətəndaşların şikayətlərinə baxılması prokurorluq orqanlarına qadağan edildiyindən, şikayətçi vətəndaşlar məhkəmələrə yönləndirilir. Məhkəmələrə müraciət edilməsi üçün vətəndaşın özünün məhkəməyə müraciət etməsi yasaq edilib. Vətəndaş rəsmi sənədlərlə sübut edilən adi məmur qanunsuzluğuna görə məhkəməyə müraciətini hökmən vəkillər kollegiyasının üzvü olan vəkil vasitəsilə təqdim etməlidir. Bu isə imkansız vətəndaşlar üçün ağır maddi yüküdür.

Bu sahədə Dövlət Yol Polisi də “Azərişiq” ASC-dən geri qalmır. Məçsələn, Bakı Şəhər Dövlət Yol Polisi 17.05.2023-cü il tarixdə vətəndaşın telefonuna 05.01.2023-cü il tarixdə, yəni 5 ay sonra yol hərəkəti qaydasını pozduğuna görə 60 manat cərimə, əlavə olaraq 36 manat dəbbə pulu ödəməli olduğu barədə bildiriş göndərrib. Vətəndaş 19.05.2023-cü il tarixdə, yəni bildiriş göndərildikdən 2 (iki) gün sonra 60 manatı ödəyib, 36 manat dəbbə pulunun nədən yarandığını Respublika Dövlət Yol Polisindən soruşanda, cavab verirlər ki, “bu radar deyil, BŞDYP-nin əməkdaşının yolda saxlayıb yazdığı protokol üzrə cərimə olduğu üçün oraya müraciət etməlisən”.

Bakı şəhər DYP-ndə isə vətəndaşa nə protokol, nə də protokolda imzasını göstərmədən ondan tələb edirlər ki, get bankdan ödədiyin 60 manatı al, 36 manat dəbbə pulu da əlavə edərək, yenidən ödə. Artıq beş aydan çoxdur ki, vətəndaşa qanunsuz ödətdirdikləri pulu qaytarmadıqları bir tərəfə, gah DYP-nə çağrılaraq sürücülük vəsiqənin ləğv ediləcəyi ilə hədələyirlər. Hətta DYP-sinin bu barədə məhkəməyə müraciəti qanunsuz olduğu üçün məhkəmə bu işi icraata götürməkdən imtina etdikdən sonra belə Bakı şəhər DYP-

si bu qanunsuz əməlini ört-basdır etməkdən ötrü, vətəndaşa müxtəlif üsullarla təzyiq edərək, qanunsuz yazdığı cəriməni bu günə qədər ləğv etmir.

Respublikanın təsərrüfat və dövlət orqanlarında bu qəbildən olan qanunsuzluqlar, daha dəqiq desək məmurların vəzifə cinayətləri hər gün minlərlə dəfə təkrar olunur.

Birincisi, yol polisi “SMCRadar.az” vasitəsilə vətəndaşa cərimə haqqında protokol nömrəsi, protokolun qüvvəyə minmə tarixi, cərimənin məbləği haqqında məlumat göndərdiyi halda, niyə qayda pozuntusunun yerini, vaxtını dəqiq əks etdirən video görüntünü göndərmir? Çünki, bu halda vətəndaş başqa işlərini kənara qoyub Respublika Dövlət Yol Polisi idarəsində bu görüntüyə baxmaq üçün ən azı bir gün vaxt itirməz. Vətəndaş nəyə görə cərimə ödədiyini bilər. Həm də qayda pozuntusunun olub olmaması haqqında vətəndaşın əlində əşyayi-dəlil də olar.

İkincisi, vətəndaşdan **DƏBBƏ** pulu tələb etmək hüququnu polisə hansı qanun verib? Məgər polis vətəndaşa kredit faizi ilə borc pul verib ki?

Üçüncüsü, qayda pozuntusu varsa, yol polisi vətəndaşın qayda pozuntusuna yol verməsi haqqında məlumatı niyə 5-6 ay gizlədib, az qala cərimə məbləği qədər dəbbə pulu adı ilə vətəndaşı qarət edir? Əgər vətəndaş bu müddət ərzində polisdən aldığı məlumat əsasında bir neçə cərimə ödəyibsə, polis cərimə haqqında məlumatı vaxtında verirsə, vətəndaş ya bu cəriməni ödəyir, razılaşmadığı halda öz sübutu, arqumenti əsasında şikayət edir. Yol polisinin qayda pozuntusu olub olmadığından asılı olmayaraq 5-6 ay geri tarixlə vətəndaşa məlumat göndərüb, vətəndaşdan əlavə pul tələb etməsi bütün hallarda vəzifə cinayətidir. Bundan başqa, dövlətin və xüsusi mülkiyyətdə olan təsərrüfat təşkilatlarında əmək haqqının, sosial müavinətlərin verilməsinin aylarla gecikdirildiyi ölkədə yol polisinin nəinki reallıqda baş vermiş qayda pozuntularına, hətta

mövcud olmayıb polisın arxa tarixlə tərtib etdiyi saxta protokollara əsasən dəbbə pulu tələb etməsi hansı məntiqə sığır? İlk baxışda xırda və əhəmiyyətsiz görünən, lakin, gündə minlərlə dəfə təkrar olunan bu qanunsuzluqlar, ədalətsizliklər son nəticədə vətəndaşın vətənə, millətə, dövlətinə olan məhəbbətini nifrətə çevirib, ölkədə düşmənlərimizin ən ümdə arzusu olan ölkə daxilində sabitsizlik yaratmaq məqsədini həyata keçirmək üçün hazır kütlə yetişdirmirmi?

Bütün bu cinayətlərin dövlət piramidasının yuxarı pillələrində oturan məmurların təşkil etdiyini, məmurlar üçün konstitusiya və qanunların ziddinə olaraq yüksək səviyyədə cəzasızlıq şəraitinin yaradılması ilə bərabər bu qanunsuzluqların sırası icraçıların bəzən ölkə prezidenti və ya Vitse-Prezidentinin şəxsi göstərişi ilə idarə rəhbərlərinin boynuna “vətəndaşlardan daha çox pul yığmaq planı” qoyulması, eləcə də bəzi nazirlərin “Heydər Əliyev fonduna pul ödəməkdən lap boğaza yığılmışam” tipli şaiyələrin cəmiyyətdə intensiv yayılması, hakimiyyətdə olan “müxalif” qruplaşmaların yaratdıqları, hakimiyyətdən narazı kütlənin təkcə say etibarilə sürətlə artmasını deyil, həm də dövlət başçısı ilə vətəndaşlar arasında yaratdıqları uçurumu daha da dərinləşdirməkdə israrlı olduğunu sübut edir. Xüsusilə son 30 ildə düşmən xarici dövlətlərin əhatəsində və hədəfində olan Azərbaycanı daxildən, partlaması üçün kiçik bir qılgılcımın bəs edəcəyi barıt çəlləyinə döndərənlərin bu niyyətini neytrallaşdırmaq olar. Mən ölkə rəhbərliyinə hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərini normal vəziyyətə gətirə biləcək belə bir proqram təklif edə bilərəm. Lakin, ölkəni fəlakətə sürüyən qruplaşmanın ölkə rəhbərliyini dövrəyə aldığı dəmir hasarı aşaraq onu təqdim etmək də imkansız görünür.

Şapur Qasimi

29.10.2023

“Hürriyyət” qəzetinin 28.11.2023-cü il sayında çap edilmişdir

BİZ NİYƏ DÜŞMƏNLƏRİMİZ ÜÇÜN MÜFTƏ YÜK DAŞIYIRIQ?

1991-ci ildə SSRİ dağılaraq onun tərkibinə «müttəfiq» adı ilə daxil olmuş bütün milli respublikalar felən də olsa müstəqillik qazandıqda, hamını qarşılayan ilk sual, uzun illər zindan həyatı sürüb, zindanı tərk etdikdə, onun qarşısında duran «hara getməli?» sualı durdu. Dünyada başqa adamlara oxşayan insanlar olduğu halda, iki tamamilə eyni insan olmadığı kimi, tamamilə eyni olan iki millət də mövcud deyil. Hər bir insanın özəl fərdi, başqalarından fərqli xüsusiyyəti olduğu kimi, insaları, onlarda olan ümumi xüsusiyyətlər üzrə birləşdirən özəlliklər də mövcuddur. Rus imperiyasının əsarətindən felən azad olan Azərbaycan Respublikasının qarşısında da duran «hara getməli?» sualı ən ümumi halda taleyüklü iki məsələni ehtiva edirdi. Bunlardan biri ölkədə hansı iqtisadi-ictimai quruluşun qurulması, digəri isə, milli-ideoloji mənsubluğun müəyyən edilməsi idi. Hər iki sualın cavabı insanın heyvan sürüsündən ayrıldığı vaxtdan bu günə qədər ötən zaman ərzində, müxtəlif dövrlərdə bəşərin qarşısında fərqli məzmun və formada mövcud olmuşdur. Həm də bu fərqlər, hər bir dövrdə təbiət və cəmiyyətdəki proseslərin məzmun və mahiyyətini, onları idarə edən obyektiv qanunları hansı dərəcədə dərk edərək aşkarlayıb, onlardan səmərəli istifadə edə bilməsi səviyyəsinə uyğun olmuşdur.

Bu günədək, tarixən mövcud olmuş ibtidai-icma, fərdi quldarlıq, fərdi feodalizm, fərdi kapitalizm quruluşları barədə, onların iqtisadi-ictimai məzmunlarının çalarlarını göstərən hallar pərdə arxasında qalsa da, onların mahiyyəti haqqında obyektiv məlumatlara orta təhsil görmüş bütün insanlar az-çox dərəcədə malikdir. Milli ideoloji məsələlərə insnaların bələd olması da ona adekvat vəziyyətdədir. Cəmiyyətdə baş verən bu hər iki prosesə və hadisələrə hər bir insan öz zehni, şüuru, bilik, məlumatlılıq və məntiqinin məzmunu və səviyyəsindən başqa, həm də özünün şəxsi mənafeyi

baxımından qiymətləndirərək qəbul etdiyini nəzərə aldıqda ölkədə insanların bu məsələlərə münasibətinin nə dərəcədə çoxşaxəli, çoxistiqamətli, bir-birini qəti inkar edən ziddiyyətli olduğu aydın görünür. Cəmiyyətin inkişaf dövrləri məzmun, mahiyyət etibarilə bir-öirindən fərqləndiyi kimi, hər dövrdə mövcud olmuş insanların, xüsusilə hər bir dövrün inkişaf səviyyəsinə xas olub, müxtəlif sahələrə aid olan yeni, lakin təcrübədə hələ təsdiqini tapmamış hipotezlər, elmi və praktiki təsdiqini tapmış yeniliklər də mövcud olur. Onlardan məlumathı olan, şüur səviyyəsi ictimai şüur səviyyəsindən yüksək olan ziyalı zümrəsi daim bu yeniliklərin carçısı, təbliğatçısı olur. Hər bir dövrdə, hər bir ölkədə mövcud olan iqtisadi-ictimai quruluşun məzmun və mahiyyətindən asılı olaraq, həmin ölkənin təhsil sistemi dövlət quruluşunun mahiyyətinə uyğun olan iqtisadi-ictimai, milli-ideoloji sistemləri tədris və təbliğ edir. Hər bir cəmiyyətdə rəsmən qəbul edilmiş bu sistemlərin məzmununu təşkil edən elementlər həmişə təbiətdə, o cümlədən, cəmiyyətdə baş verən proseslərin real məzmun və mahiyyətinə ya, qismən, ya da tamamilə uyğun olmur. Bu halda yalanları, uydurmaları, uyğunsuzluqları bütövlükdə cəmiyyət üzvlərinə izah edib, aydınlaşdırmaq məsuliyyəti və vəzifəsi cəmiyyətdə mövcud olan ziyalı zümrəsinin üzərinə düşür. Məhz, bu məsələdə istər-istəməz ziyalılar iki hissəyə parçalanır. Bunların əksər hissəsi öz şəxsi mənafe və məqsədlərini ictimai mənafeədən üstün tutub, bilərəkdən mövcud rəsmi, lakin həqiqətə uyğun olmayan yarımhəqiqət və uydurmaları təbliğ edir. Bir hissəsi isə ictimai maraqları və ictimai mənafeəni özünün şəxsi mənafeəindən üstün tutaraq, cəmiyyət üçün qaranlıq olan, ictimai şüurun hələ dərk etmədiyi həqiqətləri cəmiyyət üzvlərinə bəyan edərək, mövcud problemlərin həll edilməsinin real üsul və vasitələrini göstərir.

Bəs ziyalı anlayışının real məzmun və mahiyyəti nədən ibarətdir? Əslində ziyalı anlayışının məzmun və mahiyyəti, hər hansı bir

insanın təbiətdə, o cümlədən cəmiyyətdə hər hansı bir sahədə mövcud olub, insanlara qaranlıq qalan məsələlərə öz idrakı ilə nüfuz edib, məsələnin, problemin real məzmun və mahiyyətini izah edib, məsələnin həllinin üsul və vasitəsini göstərə bilmək qabiliyyətidir. Lakin ziyalı anlayışının məzmun və çərçivələri dünyanın müxtəlif regionlarında, müxtəlif dövrlərində fərqli məzmununda çərçivələnmişdir. Eramızın ilk III-IV əsrlərindən bəri bizə gəlib çatan məlumatlara nəzər saldıqda görürük ki, bu günə qədər Şərqdə, xüsusilə Azərbaycanda bədii yaradıcılıq daha çox inkişaf etdiyinə görə ən çox şairlər və dini xadimlər ziyalı zümərəsinə aid edilmişlər. Bunun da əsas səbəbi, burada cəmiyyətdə mövcud olmuş quruluşlarda dinin hegemon mövqə tutması, eyni zamanda elmin və təhsilin çox dar çərçivədə məhdudlaşdırılması səbəbindən inkişaf etməməsi olmuşdur.

1918-ci ildə ADR qurularkən bizim ünlü rəhbərlərimizin demək olar ki, hamısı bu və ya digər dərəcədə dindar olmuşlar. Onlar bəzi məsələlərdə, xüsusilə milli və müstəqillik məsələlərində əvəzolunmaz, şərəfli xidmətlər göstərmələrinə baxmayaraq elmi fəlsəfəyə bələd olmadıqlarından o dövrdəki insanlarımızın milli və şəxsi inkişafına yönələn fikir və qərarları əsasən inkişaf etmiş millətlərin təqlid edilməsinə əsaslanmışdır. Çünki, onlar idrakının gücü ilə Avropada, mütləqiyyət rejimlərində kobud zor vasitəsilə dövlət idarəçiliyi və insanların quldurluq üsulu ilə istismarı əvəzinə, hələ bu gün də «demokratiya» etalonu hesab edilib, «hüquqi dövlət» sayılsa da, insanları daha incə üsullarla istismar etməklə, ictimai-siyasi cəhətdən cilovlanmasını həqiqi azadlıq, demokratiya hesab edirdilər. Əslində isə onlar nə elmi fəlsəfəyə, nə də ki, insanların ədalətsiz istismarını mümkünsüz edən, həqiqi azadlıq və demokratiya şəraitini təmin edən dövlət quruluşunun necə olmalı olduğu barədə, heç bir anlayışa sahib olmamışlar.

1918-ci ildə Marksist şüarlar altında Rusiyada Leninin başçılığı ilə bolşeviklər hakimiyyəti ələ aldıqdan sonra, Leninin «Hərbi

kommunizm» adlanan nəzəriyyəsi əsasında «Dövlət Quldarlığı» quruluşu bərqərar etmişlər. Bundan sonra çox qısa bir müddət ərzində onsuz da iqtisadi-ictimai inkişafın bütün sahələri üzrə geridə qalmış Rusiyada inqilab prosesində fəlakətli vəziyyətin yaranması, əhalinin bolşevik hakimiyyətindən narazılığının son dərəcə artıdığını duyan Lenin özünün ikinci nəzəriyyəsi olan «Yeni İqtisadi Siyasət» əsasında islahatlar aparıb, Dövlət Quldarlığını «dövlət feodalizmi» quruluşu ilə əvəz etməyə cəhd etdi.

Lenin ölüb, yerini Stalin tutan kimi, ölkəni dövlət quldarlığı quruluşuna qaytardı. Siyasi-ideoloji cəhətdən Leninin bu müdhiş nəzəriyyələri və onların həyata keçirilməsi nəticəsində yaranan dövlət quldarlığı və dövlət feodalizmi quruluşlarının mahiyyətini pərdələmək üçün Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsinin əsas elementlərini, kapitalist istehsal üsulu yarandığı gündən «siyasi iqtisad» adlandırılan «sosial-iqtisad» elminin əsas iqtisadi kateqoriya və anlayışlarının məzmun və mahiyyətini saxtalaşdırdılar. Bu saxta anlayışlara əsaslanaraq Marksizmi Leninizmlə eyniləşdirərək, Marksizm-Leninizm ifadəsi vasitəsilə SSRİ-də mövcud olmuş «dövlət quldarlığı» quruluşunu, «sosializm», dövlət quldarlığı ideologiyası olan «bolşevizm» və onun partiyasını «Kommunist» adı ilə bütün dünyaya, o cümlədən, Azərbaycan əhalisinə sırıya bildilər. SSRİ-də M.Qorbaçov hakimiyyətə gəldikdən sonra erməni məsləhətçisi Q.Şaxnazarov və akademik Aqanbekyanın diktəsi və köməyi ilə Leninin «Yeni İqtisadi Siyasət» nəzəriyyəsi əsasında islahatlar aparılaraq «insan çöhrəli sosializm», «demokratik sosializm» adı ilə dövlət feodalizmi quruluşu bərqərar etdilər. Mövcud olduğu 74 il ərzində dünya əhalisinin 40 faizini qula, təhkimliyə çevirmiş bu müdhiş və mürtəcə nəzəriyyələr əsasında qurulmuş SSRİ adlanan dövlət 32 il bundan əvvəl dağılsa da, həmin nəzəriyyə və ideologiya əsasında qurulmuş mürtəcə dövlətlər bu gün də mövcuddur. 2000 il əvvəl meydana gəlmiş xristianlığın, 1400 il

öncə yaradılan islam ideologiyasına əsaslanan dövlətlər, onların siyasiləşmiş ideologiyası ləğv edildikdən sonra belə, cəmiyyətin, iqtisadi, hüquqi, inzibati və s. sistemlərinin yaranmasının əsaslarını öyrədən sosial-iqtisad fənni heç bir təhsil ocağında tədris edilmir. Bu da öz növbəsində bütün ixtisaslar üzrə ali təhsilli gənc mütəxəssislərdən tutmuş, orta nəslə mənsub ən yüksək elmi dərəcələrə malik olan alimlərimizin belə, cəmiyyətin iqtisadi-ictimai quruluşunun formalaşmasının əsasları haqqında heç bir real təsəvvürü yoxdur. Məhz bunun nəticəsidir ki, ölkənin son yüz illik tarixində, eləcə də günümüzdə baş verən iqtisadi-ictimai prosesləri əsaslı və obyektiv təhlil edib, problemlərin real həlli yolunu göstərən yazılar əvəzinə yaxşını pisə, düzü əyriyə qatıb. Ya tənqid, ya da mədh edirlər. Bununla da onlar özləri də istəmədən, bilmədən suyu bulandırır, yəni, ictimai rəyi çaşdırıb, bulanıq suda balıq tutmaq istəyənlərin məqsədlərinə xidmət etmiş olurlar. Bunun son günlərdəki nümunələrindən biri 24.11.2023-cü il tarixdə əməkdar jurnalist Qərənfil xanım Dünyaminqızının «Bütöv Azərbaycan» qəzetində çan edilmiş «O dövrün mətbuatı nələrdən xəbər verir?» adlı məqaləsidir.

Qərənfil xanım yazır: – «Sovet ədəbiyyatı» və «sovet mətbuatı kimi tarixə düşən bu dövrdə marksizm-leninizm metodologiyası əsasında Marks, Enqels, Lenin, Stalin sonra da Brejnev «babalarımıza» həsr edilən şeirlərin, poemaların, məqalələrin bir sözlə, minlərlə əsərlərin bu gün lazımsız və məzmun-suz bir kağız yığnağı olduğunu zaman sübut etdi».

Birincisi, dövlət mexanizmi yarandığı gündən bütün tarix boyu dövlət başçılarına onlardan nəse qoparmaq və ya onların qəzəbindən yayınmaq məqsədilə onlara şeirlər, bədii nəsr və nəzm əsərləri ithaf edən şair və yazıçılar daim olub, yenə də var, olacaq da. Əlbəttə ki, tarixdə önəmli iz qoymuş sərkərdələrin, dövlət başçıları'nın həyat və fəaliyyətini obyektiv qələmə alıb, tarixi proseslərə

şəxsiyyətlər haqqında gələcək nəsillərə real məlumatlar ötürənlər də olub, var və olacaq.

İkincisi, ən maraqlı olan budur ki, Marks və Engels dövlət başçısı olmayıb, nə elmi irs baxımından, insan və şəxsiyyət olaraq onlar Lenin və Stalinlə nəinki eyni deyil, əksinə 180°, bir-birinə daban-dabana zidd olan dünyagörüşünə, elmi irsə, şəxsiyyətə, nəzəri və praktiki fəaliyyətə malik insanlardır. Qərənfil xanım Marks, Engels, Lenin və Stalini tərəzinin eyni gözüne qoymaqla yaxşı ilə pisi, düz ilə əyrini eyniləşdirərək oxucunu çaşdırmış olur. Bu onun işlətdiyi «marksizm-leninizm metodologiyası əsasında» ifadəsindən də bəlli olur. Çünki, bolşeviklərin və davamçılarının «marksizm-leninizm metodologiyası» adlandırdıqları metodologiyanın nə nəzəri, nə də praktiki cəhətdən nə Marksa, nə Engelsə heç bir aidiyyəti olmayıb və yoxdur.

Başqa bir abzasda Qərənfil xanım yazır, – «Onu da qeyd edirəm ki, proletariat diktaturası qurulduqdan sonra da, «bolşeviklərin ədəbiyyata (eləcə də mətbuata, sənətə) baxışları dəyişmir. Əksinə, ədəbiyyatı, mətbuatı hakim ideologiyanın daimi rüporuna çevirmək üçün çox ciddi işlər görülür».

Bu məsələ də Qərənfil xanımın məsələyə bələd olmaması üzündən Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsinin əsası olub, cəmiyyətdə dövlətin, kimliyindən asılı olmayaraq, istisnasız hər bir vətəndaşı, onun cəmiyyətdə qəbul edilmiş, minimum mövcudluq səviyyəsində ona gəlir gətirən mülkiyyətlə (kapital ilə) qeyd-şərtsiz təmin etmək öhdəliyi olan hüquqi mexanizmdən xəbəri olmadığını ortaya qoyur. Yəni, «proletariat diktaturası» anlayışı, cəmiyyətdə hər bir vətəndaşı qeyd-şərtsiz, əvəzi ödənilmədən göstərilən mülkiyyətlə (kapitalla) təmin etməklə ölkədə proletariatin (ona gəlir gətirən mülkiyyət olmayan), bütün vətəndaşları mülkiyyət sahibinə çevirən hüquqi mexanizmdir. Belə ki, özünün və ailə üzvlərinin ən azı mövcudluğunu təmin edən mülkiyyəti (kapitalı) olmayan vətəndaş heç bir halda real olaraq, hüquqi cəhətdən azad vətəndaş ola

bilməz. Leninin «Hərbi kommunizm» və «Yeni İqtisadi Siyasət» nəzəriyyəsinə əsaslanıb, Rusiyada, sonra isə SSRİ-də və daha sonra Çin, Şimali Koreya və s. ölkələrdə qurulmuş «dövlət quldarlığı», «dövlət feodalizmi» quruluşları isə Marksın elmi sosializm nəzəriyyəsinin əksinə olaraq, ölkənin bütün vətəndaşlarını mülkiyyət (kapital) sahibi olmaq hüququndan məhrum edərək, mülkiyyəti rəsmən dövlətin sahibliyinə, reallıqda isə dövlət məmurlarının sahibliyinə verərək, hüquqi cəhətdən bütün vətəndaşları dövlətin, reallıqda isə sadə, sıradan vətəndaşları dövlət məmurlarının quluna çevirmiş olur. Bu xüsusiyyət, Marksizmlə Leninizmin daban-dabana olan ziddiyyətinin fundamental əsasıdır. Metodologiya məsələsinə gəldikdə isə, birincisi, bütün vətəndaşların iqtisadi-ictimai azadlığı təmin edilmədiyi cəmiyyətdə heç bir sahənin, o cümlədən ədəbiyyatın, mətbuatın da tam azadlığından söhbət belə gedə bilməz. İkincisi, Marksın metodologiyası hər hansı bir məsələyə dialektik və tarixi materializm əsasında yanaşaraq, onun reallıqda mövcud olan bütün komponentlərinin məzmunu, mahiyyəti, təyinatı və s. nəzərə almaqla obyektiv təhlil edilərək, nəticə çıxarılmasını nəzərdə tutur. Sizin «marksizm-leninizm» adı ilə dilə gətirdiyiniz metodologiya isə, bolşeviklərin saxtalaşdırılmış anlayışlar üzərində qurduğu «leninçi metodologiyadır». Bolşeviklər öz saxtakarlıqlarını pərdələmək üçün, sadəcə olaraq Marksın adından heç bir əsas olmadan sui-istifadə etmişlər. Pis burasıdır ki, bu yalanları daim təkrar etməklə. Marksizmə nəbələd olanlar, əslində təcrübədə bolşevizmin yalanlarını təbliğ edərək yaşatmış olurlar. Sonda isə dahi satirik Mirzə Ələkbərin və onun kimi şair və nasirlərin mahiyyət etibarilə şikayət, ədəbi tənqid, tənə mahiyyəti daşıyan yazıları, iqtisadi-ictimai proseslərin idarə dilməsində önəmli rol oynamır. Həm də bu proseslərin hansısa istiqamətə yönəlməsi üçün heç bir konkret təklif vermək iqtidarında deyil. Yazarlarımız isə hər hansı

bir mövzuya əl qoyduğu zaman, həmin mövzunun bütün komponentləri ilə heç olmasa bir qədər tanış olmağa çalışsalar sular tam durulmasa da heç olmasa daha da bulanmaz.

Şapur Qasimi

26.11.2023

*“Bütöv Azərbaycan” qəzetinin 08.12.2023-cü il
sayında çap edilmişdir*

PREZİDENT SEÇKİSİ: ORTAQ MƏXRƏC, YA KÖHNƏ HAMAM?

Hamam hamam içində,

Xəlbir saman içində.

Dəvə dəlləklik edər,

Öküz başın qırxdırar

Köhnə hamam içində.

(Qədim türk xalq deyimlərindən)

SSRİ dağılmağa başladığı gündən bu yana Azərbaycanın yaşadığı fəlakətlərin böyük bir payı ermənilərin öz havadarları vəsaitəsilə Qarabağı bizdən qoparmaq iddiası və məqsədinin payına düşür. Vəhşi və məkirli bir imperiyanın əsarətində olan bütün milli respublikaların iqtisadi, texniki, texnoloji və s. istehsal, istehlak proseslərinin həyata keçirilməsi sistemini əvvəlcədən düşünülmüş şəkildə elə formalaşdırılmışdı ki, imperiya süqut etdiyi halda onlar da çökmüş olsun. Üstəlik, dünya ağalığı iddiasında olub, parçalanaraq ayrı-ayrılıqda zəif türk dövlətlərinin birləşərək böyük gücə çevrilib inkişaf etməsinin qəti əleyhinə olan Rus və Qərb, Çin imperializminin Güney Qafqazda hegemonluq planlarında türk düşməni olmaq etibarilə hər iki tərəf üçün ermənilər daha sərfəli idi və bu gün də bu məsələ hələ gündəmdə durur. İkinci dünya müharibəsindən sonra dünya ağalığı

iddiasında olan SSRİ və ABŞ imperiyaları arasında gedən mübarizənin birinci mərhələsi 1991-ci ildə SSRİ-nin dağılması ilə nəticələnsə də, onun yetərincə iqtisadi potensiala və böyük dağıntılar törədə biləcək təhlükəli hərbi gücə malik olan varisi Rusiyanı tam diz çökdürərək superdövlət halından Qərb üçün təhlükəsiz bir dövlətə çevirmək üzrə aparılan hərbi əməliyyatlarının zəruri hissələrindən biri özlərinin yaratdığı və Güney Qafqazda yüz ildən çox mövcud olub, zaman-zaman alovlandırıqları Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin payına düşür. Quzey Azərbaycan ərazisində oynacaq «Ermənistan dövləti» yaradıb, Azərbaycanın Güneyini hərbi çevriliş yolu ilə fars şovinizminin hakimiyyətinə verib, Türkiyəni türk dünyasından təcrid etməklə, dünya türklərinin birləşərək bütövləşməsinin qarşısını almaq bu gün də türk düşmənlərinin əsas məqsədlərindən biridir. Zəngəzur dəhlizi ilə Türkiyənin Azərbaycan və digər türk dövlətləri ilə maneəsiz gediş-gəlişinin təmin edilməsinə bütün mövcud ola biləcək bəhanələrlə əngəllənilməsinin əsas və başlıca səbəbi də budur. Azərbaycanın daxili və xarici siyasətində gedən proseslər və baş verən hadisələrin təkcə dünya ağılığına iddialı olan böyük güclərin deyil, bütün çaplardan olan türk düşmənlərinin maraq dairəsi və gündəmində xüsusi əhəmiyyətli məsələ olması da, məhz Azərbaycanın dünya türkləri birliyinin bütün alanlarda strateji həlqəsi olmasından qaynaqlanır.

SSRİ-nin dağılma prosesinin ilk qaranquşlarından olan akademik Aqanbekyanın Parisdə Qorbaçovla razılaşdırdığı məşhur Qarabağ iddiasından bu yana, o dövrün ən güclü iki dövləti olan Rusiya və ABŞ-dan əlavə bizi əhatə edən Ermənistan, İran, Gürcüstanın da bizə qarşı açıq düşmənçiliyi ölkəni çıxılmaz duruma salmışdı. Lakin ölkə üçün ən təhlükəli proses daxildəki hakimiyyət uğrunda aparılan kəskin mübarizədə idi. Həmin fəlakətli durumda ölkə əhalisinin mütləq əksəriyyəti baş verən proses və

hadisələrin səbəbləri mahiyyəti, qaynaqları, pərdə arxasında durub, bu prosesləri idarə edənlər haqqında heç bir obyektiv məlumata malik olmayıb, ancaq cəmiyyətə məqsədli şəkildə sızdırılan şaiyələrə əsasən düşünüb, nəticə çıxarırdı. Nəhayət 1993-cü ildə H.Əliyev hakimiyyəti ələ aldıqdan sonra bir çox məsələlərə əhalinin əksəriyyətinin dərk edə biləcəyi realıqlara aydınlıq gətirilmiş oldu. H.Əliyev ilk növbədə ölkə daxilində ən sərt və amansız tədbirlərlə əl-ayağına dolaşa biləcək adamları neytrallaşdırdıqdan sonra, ölkədə bu günə mövcud olan quruluşu formalaşdırmaqla yanaşı, ölkənin xarici siyasətini də formalaşdırmağa başladı. Yəni, ilk növbədə ölkə üçün ən təhlükəli olan Rusiya, İran ilə Molla Nəsrəddinin «göy muncuq» oyununu oynadı. Gürcüstanda Qamsaxurdiya məsələsini həll edib, onun yerinə gələn Şevernadzeyə 58 milyon ABŞ dolları güzəşt vasitəsilə Azərbaycanın blokadasını yarıb, ermənilərə isə «ən yüksək status» vəd etməklə, ermənilərlə aktiv müharibə şəraitini müvəqqəti zəiflədə bildi. Belə geniş miqyaslı, çoxşaxəli mürəkkəb proses üçün qısa müddət sayıla biləcək 4-5 il ərzində baş verənlərin bir çox təfərrüatına bələd olsam da, tarixçi olmadığımndan və məqalənin hədəfinə birbaşa dəxli olmadığından bunlara müdaxilə etmirəm. Lakin bu proseslərin mahiyyətini o zaman Bakıya gələn Evgeniy Primakovun Etibar Məmmədova dediyi, – **«Этибар, большая политика, требует больших жертв»**, (Etibar, böyük siyasət, böyük qurbanlar tələb edir), – cümləsi tamamilə və dolğun ifadə edir. 1993-cü ildə H.Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkənin xarici siyasətinə nəzər saldıqda xarici siyasətin strateji xətti və addımlarında bəzi kiçik operativ və taktiki səhvləri (xüsusilə H.Əliyevdən sonrakı dövrdə) nəzərə almasaq, bu günə qədər aparılan xarici siyasəti bütölkədə təcrübəli qroysmeysterin oynadığı şahmat partiyası ilə müqayisə etmək olar.

Bu gün də ölkə üçün 30 il bundan öncə olduğu kimi ən böyük və qorxulu təhlükə məhz ölkənin daxilindəki vəziyyətdədir. Hətta bu günə mövcud olan daxili təhlükə 30 il bundan qabaq olan təhlükədən daha böyük və ciddidir ki, bunun da özünəməxsus səbəbləri mövcuddur.

Otuz il öncə ərazisinin 20 faizi işğal altında, blokada və defolt vəziyyətində olan Azərbaycanı Rusiya bir müddətdən sonra öz əsarətinə alacağı, İran dinin yayılması nəticəsində islam inqilabı vasitəsilə özünə birləşdirəcəyi, Ermənistan işğal etdikləri əraziləri birdəfəlik ilhaq edəcəyi, Gürcüstan Borçalını türklərdən təmizləyib, hətta Azərbaycan ərazisində yerləşən monastırı bəhanə edib xeyli torpaq qoparacağına ümid olduğu və H.Əliyevin «göy muncuq» və güzəştli siyasətilə birlikdə, ABŞ və Avropanın regiona olan maraqları, onların bölgədə hansısa kəskin addım atmasına xeyli dərəcədə mane olurdu. Həm də onların heç biri yarımömlü vəziyyətində olan Azərbaycandan özlərinə və maraqlarına qarşı nəinki rəqib, hətta heç bir ciddi maneə ola biləcəyini düşünmürdülər.

Bu gün isə vəziyyət tamamilə 180° fərqlidir. Azərbaycan iqtisadi, hərbi cəhətdən regionda Gürcüstan, Ermənistanla müqayisə edilməz dərəcədə güclənib. Artıq dünyada söz sahibinə çevrilən Türkiyənin də daxil olduğu müstəqil, ayaq üstə duran türk dövlətlərinin birliyi olan Türk Dövlətləri Təşkilatının mövcudluğu İranın Azərbaycan Respublikasına qarşı hər hansı müdaxilə, təzyiq imkanlarını sıfırlayıb. Güney Azərbaycanda şovinist fars molla faşizminin türk əhalisinə qarşı yeritdiyi soyqırım siyasətinin beynəlxalq gündəmdə olması, Güney Azərbaycanda türk milli oyanışı və mübarizəsinin davamlı duruma gəlməsi molla rejimini Quzey Azərbaycana münasibətində daha səliqəli davranmağa vadar edib. Nəhayət Azərbaycan öz ərazilərini bütün dünya üçün dərs ola biləcək vaxt və üsulla azad etməsi Quzey Azərbaycanın başqa ölkələrin hərbi, iqtisadi, siyasi müdax-

ilə və təzyiqinə adekvat cavab vermək imkanında olduğunu dünyaya sübut etdi. Bə ölkə daxilindəki vəziyyət də bu qədər ürəkaçandırmı? Təəssüf ki, ölkə daxilindəki münasibətlərin vəziyyəti ölkənin xarici dövlətlərlə münasibətlərdəki vəziyyətinə tərs mütənəsidir. Ölkədəki mövcud iqtisadi-ictimai vəziyyətin bu qədər acınacaqlı olmasında ölkə ərazisinin 20 faizinin 30 il ərzində işğal altında olması, torpaqların azad edilməsi üçün sərf edilən hərbi xərclərin çox böyük məbləğ təşkil etməsi, eləcə də qələbədən sonra ermənilərin Tehranın şovinist fars-molla rejiminin birbaşa iştirakı ilə yerlə yeksan edilmiş yaşayış məskənlərimizin, infrastrukturalarının bərpasına və digər problemlərinin həllinə böyük vəsaitin xərclənməsinin zəruri olduğu, ən çox iddia edilən səbəblərdir. Bu səbəblər real olaraq mövcud olan obyektivlikdir və bunu heç kəs inkar edə bilməz. Lakin ölkə vətəndaşlarının əksəriyyətinin acınacaqlı iqtisadi-ictimai durumda olmasının, ölkədə hər an sosial partlayışlara hazır olan böyük bir kütlənin yaranmasının əsas və həlledici səbəbləri bu amillər deyil.

1993-cü ildə H.Əliyev hakimiyyətə gələndə dövlət xəzinəsinin boş, istehsal, mübadilə əlaqələrinin tam kəislib, dövlət və hakimiyyət orqanlarındakı anarxiya, bir milyona yaxın qaçqın və köçkünə malik olan kiçik bir ölkədə hansısa mütərəqqi iqtisadi-ictimai quruluş qura bilməsi də çox mübahisəli məsələdir. Belə bir şəraitdə sərt idarəetmə sisteminin tətbiqi qaçılmaz idi. Lakin, tətbiq edilən sərt idarəetmə sisteminin özü də sərt və labüd, həm də obyektiv tətbiq edilən HÜQUQ sisteminə əsaslanmalı idi. O zaman pis-yaxşı ölkə Konstitusiyası qəbul edilsə də H.Əliyev reallıqda rəsmi dövlət orqanlarının və qeyri-rəsmi dəstələrin quldur üsul və vasitələri ilə idarə edilən piramidaşəkilli hakimiyyət qurub, bir barmağın işarəsi ilə idarə edilən, mahiyyəti isə vətəndaşlar üzərində şəxsi diktaturası olan dövlət sistemi qurdu. O zamankı dövr və şəraitdə H.Əliyev öz hakimiyyətini

möhkəmləndirmək, eyni zamanda ölkədə mövcud olan başıpozuqluq və anarxiyanı aradan qaldırmaq, ölkəni defolt vəziyyətindən çıxarmaq üçün yaratdığı bu idarəetmə sistemi yeganə doğru addım olmasa da, məqbul sayıla bilər. Belə ki, onun tətbiq etdiyi bu sistem ümumilikdə Quzey Azərbaycan Respublikasının bir dövlət olaraq ayağa durmasını təmin edə bildi. Qaliblər isə müzakirə edilsə də mühakimə edilmir. Sonrakı dövrlərdə isə, yəni 2020-ci ilədək torpaqların işğalda olması ilə əlaqədar ölkədə hər hansı bir əsaslı iqtisadi-ctimai islahatların aparılmasının mümkün olmaması iddiası ilə islahatlar adı altında idarəetmədə kosmetik forma dəyişiklikləri aparıldı ki, bunlar da mahiyyətdə mütərəqqi dəyişikliklər deyil, əvvəlki idarəetməni daha mürtəce hala gətirən tədbirlər idi. Nəticədə yaranmış vəziyyəti qısa təsvir etsək cəmiyyətin bir qütbündə ölkə büdcəsini və əhalini talan etməklə əldə etdikləri yüz və daha çox milyardlarla ABŞ dollarını xarici ölkələrə daşıyıb, ölkə daxilində də 19-cu əsr ölkə şəhərlərinin belə ağına gələ bilməyəcək təmtəraqlı həyat sürən məhdud məmur təbəqəsi, digər qütbə isə böyük zəhmət hesabına qazandıqlarını məmurlar əlindən alan kiçik sahibkarlar, ölkədə qiymətləri əmək haqqından on dəfələrlə çox və sürətlə artan vergi, kommunal xərcləri, heç bir əsası olmayan cərimələr və onlara əlavə edilən sələm faizləri, ərzaq və digər ilkin tələbat mallarını ödəyə bilməyən işçilər, quru çörəyə möhtac olan şəhid qazi övladları, dərman almağa pul tapmayıb intihar edən 70-dən çox qazinin yaxınlarının əks qütbə cəmləşdiyi və partlayış üçün bir qığılcıma bənd olub, ölkə əhalisinin mütləq əksəriyyətini təşkil edən vətəndaş kütləsi qərarlaşmışdır.

Son vaxtlarda bir neçə nəfər orta kateqoriyalı məmurların rüşvətə alma, dövlət büdcəsindən mənimsəmələrə görə və s. ilə əlaqədar həbs edilməsi, bəzi millət vəkilləri və partiya sədrləri-

nin məmurları hədələməsi, idarəetmədə bəzi kosmetik dəyişikliklər haqqında imzalanan prezident sərəncamları ölkədəki durumu zərrə qədər dəyişməyib və dəyişə də bilməz.

Ölkə prezidentinin vaxtından qabaq prezident seçkilərinin keçirilməsi haqqında verdiyi qərar bir çoxlarında ölkədəki mövcud rejimin, yəni, iqtisadi-ictimai quruluşun mahiyyətində hansısa dəyişikliklər yaradacağı fikri yaradıb. Bəziləri də bu qərarı qarşıdakı ildə beynəlxalq müstəvidə baş verəcək mühüm dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq İ.Əliyevin tutduğu vəzifəsini öncədən legitimləşdirmək məqsədilə etdiyini iddia edir. Hətta onun bu qərarı özünün Baş Nazir, arvadının Prezident, oğlunun isə Vitse-Prezident postlarını tutması məqsədilə verdiyini iddia edənlər də var. Məsələ burasındadır ki, ölkənin bu güncü durumunda azad və şəffaf seçkilər keçirilsə, nəinki, Prezident ailəsinin üzvlərindən biri, hətta, dövlət piramidasında oturan məmurlardan birinin belə seçkilərdə qalib gəlmək şansı yoxdur.

Vaxtilə Stalin yazırdı ki, – «Seçicilərin kimə çox səs verməsi mühüm deyil, əsas məsələ seçki qutusundan kimin çıxmasıdır». Azərbaycanca onsuz da, sovet dövründən bu günə qədər qalıb, davam edən seçki qaydasında keçiriləcək seçkilərdə seçki qutusundan hökmən hakim ailənin ssenarisindəki personajlar çıxacaq. Yəni, İ.Əliyevin vaxtından əvvəl seçkiyə gətməsinin səbəbi legitimlik təminatı məsələsi deyil. Azad, şəffaf seçkilərə də labüd məğlubiyyət səbəbindən Prezident ailəsi də qol qoymayacaq. Ukraynada Rusiyanın durumu ağır, Ermənistanda sürüşkən, ölkə daxilində isə mərkəzdənqaçma, parçalanma meyillərinin güclənməsi ilə bərabər çaxnaşma, sosial partlayış və inqilab havası açıq-aşkar duyulur. Lakin Rusiyada bu proseslərin nəticələrindən asılı olmayaraq, nə Azərbaycan Prezidenti, nə də bütövlükdə ölkəmiz Rusiyanın təhlükəli iqtisadi, hərbi, siyasi təzyiqlərindən tam azad ola biləcəyi anlamına gəlmir. Çünki, Azərbaycan Prezidentinə, onun sələfinə və xələflərinə qarşı

Rusiyanın çox ciddi kompromatları var. Bunu Rusiyanın siyasi şərhçiləri tez-tez önə çəkirlər. Azərbaycanın Rusiya ilə mühüm iqtisadi bağlılığı, ümumi sərhəddi, ölkədə güclü şəbəkəsi mövcuddur. Rusiyanın Güney Qafqazdan çıxarılacağı halda isə, onun yerini hökmən ABŞ tutacaq ki, o da Azərbaycan və Türkiyəyə təzyiq vasitəsi kimi, Ermənistandan Rusiyaya nisbətən daha geniş və səmərəli istifadə edəcək. Həm də Azərbaycanda mövcud olan despotik quruluşu müdafiə etmək ona sərf etmədiyindən, xüsusilə son 30 ildə əhalidə Əliyevlərə qarşı toplanıb formalaşmış ciddi neqativ münasibətdən yararlanaraq, ölkədə özünə sərfəli, daha asan idarə edə biləcəyi «demokratik rejim» qurmaq üçün, bir «demokrat personadan» da istifadə etməklə Azərbaycanda Rumıniya, İraq, Liviya ssenariləri reallaşdırırlar. Bütün bu variantlarda hakimiyyətli, müxalifətli, bitərəfli, bütövlükdə Azərbaycanın fəlakətli duruma düşməsi labüddür.

Bir müddət öncə elektron informasiya vasitələrində Kəmaləddin Heydərovla Asif Talibov arasındakı telefon danışığı yayımlanmışdı. **K.Heydərov deyirdi ki, – «Həmişə o özü deyirdi ki, (yəni Heydər Əliyev – Ş.Q.), bu xalqı idarə etmək üçün, onu ac saxlamaq lazımdır».** İdarəetmənin hər hansı bir dövr, situasiyasında tətbiq edilməsi məcburi hal olan bir idarəetmə üsulunu həyatın bütün dövrlərinə şamil edilməsi, əlbəttə ki, yumşaq desək savadsızlıq olardı. Bu gün Azərbaycan elə bir vəziyyətdədir ki, idarəetmədə hətta kiçik bir səhv hakimiyyət, müxalifət, sadə vətəndaşlar, yəni bütün Azərbaycanla birlikdə dünya türklərinin azadlığı məsələsini böyük və real təhlükə qarşısında qoya bilər. İqtidarın ölkəni köhnə üsulla idarə etməsi və müxalifətin bir hissəsi heç bir ağlabatan idarəetmə üsulu təklif etmədən ölkədən kənarda oturub, küçə söyüşlərindən başlayıb, elə həmin ölkələrin Azərbaycanda hərbi baza qurmaq təklifi kimi, Azərbaycanı müstəmləkəyə çevirmək, və ya onların seçki üsulu ilə ölkəmizdə istədikləri vaxt, onlara nökr olmağa razı olmayan

ölkə başçısını devirmək imkanı yaradan şəraiti yaratmaqla ölkəmizi noxtalamaq məqsədinə məddahlıq edir. Başqa bir hissəsi isə ölkədə mövcud olan əcaib iqtisadi-ictimai sistemin xalqı düçar etdiyi, son dərəcədə fəlakətli vəziyyətdən çıxara biləcək dövlət quruluşu modeli təklif etmədən iqtidara bəy tərifi deməklə özünün vətənpərvərlik missiyasını bitmiş hesab edir. Real proseslər isə bütövlükdə hamı qarışıq ölkəni sürətlə fəlakətə sürüyür. Yəni, müxalifətin bu hər iki vətənpərvərlik növü, nəticə etibarilə həm iqtidara, həm vətəndaşlara qarşı düşmənçiliyə çevrilmiş olur. Həqiqi vətənpərvərlik isə nə qədər acı olsa da reallığı olduğu kimi dilə gətirib, həm hakimiyyətin, həm də xalqın məmnuniyyətlə qəbul edəcəyi sistemi təklif etməklə təkcə ölkə daxilində hakimiyyət və xalqın sülh və dostluq şəraitində monolit birliyinin təmin edilməsi deyil, həm də xarici ölkələrlə münasibətlərdə belə hakimiyyət və xalqın monolit münasibətinin təmin edərək reallaşdırma biləcək iqtisadi-ictimai sistemin təklif edilməsinin nəticəsi ola bilər.

Bunların qarşısını ala biləcək yeganə yol, bu gün hakimiyyət və vətəndaş arasında yaradılmış böyük və dərin uçurumu neytrallaşdırmağa qadir olan, hakimiyyət və vətəndaşların tələb və maraqlarına cavab verib, hər iki tərəf üçün məqbul olan, iqtisadi-ictimai quruluş modelini dinc islahatlar vasitəsilə həyata keçirib, hakimiyyət-vətəndaş birliyinin monolitliyini təmin etməkdir. Bu gün elan edilmiş erkən prezident seçkiləri, nə nazirliklərin sayının azaldılması, kadr dəyişiklikləri və s. mövcud rejimin mahiyyətini dəyişmir. Yəni, ölkədə vəziyyət, hakimiyyət-vətəndaş münasibətləri ortaq məxrəcdə qərarlaşıb, davamlı sabitlik və inkişaf əvəzinə, yenə də, yeni fəlakətlərə doğru sürətlə addımlayacaq. Mən bu ortaq məxrəci təmin edən proqramın, bütün əhəlinin maraq və tələblərini təmin edə biləcək mexanizməri bilmirəm. Lakin hakimiyyətin konkret maraq və tələbini dəqiq bilmədiyimdən belə bir konkret proqram açıqlaya bilmirəm. Prezident

və ya Vitse-Prezidentlə bu tələbləri qısa, konkret məzmununu müzakirə edib, bildikdən sonra, bir neçə gün ərzində hər iki tərəfin hökmən qəbul edəcəyi və bütövlükdə Azərbaycanı nəinki, bu fəlakətlərdən xilas edə biləcək, həm də Azərbaycanı iqtisadi-ictimai quruluş etibarilə dünyanın ən mütərəqqi, demokratik, monolit hakimiyyət-vətəndaş münasibətlərinə əsaslanan güclü cəmiyyətə çevirməklə bərabər, dünyanın heç bir ölkə başçısının, beynəlxalq eybcu təşkilatının ölkəmizi qeyri-demokratik quruluş bəhanəsilə, hədələyə, məzəmmət etməyə, irad tutmağa imkan verməyən islahat proqramının əsas müəyyənedici məzmun və maddələrini dövlət başçılarına təqdim edə bilərəm.

Mən bunu bütün ölkə vətəndaşları və hakimiyyəti qarşısında tam məsuliyyəti ilə açıq bəyan edirəm.

Bunu da qeyd edirəm ki, nə dövlət piramidasında, nə müxalifət və digər vətəndaşlar arasında belə bir proqram təklif edə biləcək başqa kimsə mövcud da deyil. Mən bu cümləni də lovgalıq məqsədilə deyil, mövcud reallığı güzgü kimi əks etdirdiyinə görə yazmağa məcbur oldum.

Şapur Qasimi

12.12.2023

“Hürriyyət” qəzetinin 19.12.2023-cü il və “Bütöv Azərbaycan” qəzetinin 29.12.2023-cü il saylarında çap edilmişdir

QƏZZA MÜNAQİŞƏSİNİN HANSI TƏRƏFLƏRİ VAR?

Qəzza münaqişəsini törədənlərin əsas heyəti məlumdur. Yəni, bu Rusiyanın təşəbbüsü və Tehranın fəal təşkilatçılığı ilə reallaşdırılan strateji əhəmiyyətli bir münaqişədir. Başqa sözlə, illərlə mövcud olub, son illərdə yatmış olan bu təhlükəli vulkanı alovlandırıb püskürdən Rusiya və İrandır. Bu məsələdə

hər iki dövlətin mühüm, qlobal hərbi, siyasi və iqtisadi maraqları mövcuddur. İndiki beynəlxalq şəraitdə belə bir təhlükəli münaqişəni alovlandırmağa tək, girişməyə Tehran rejimi heç vaxt cürət edə bilməzdi. Bu təşəbbüsü Rusiya özünün Ukraynaya təcavüzü prosesinə Qərbin diqqət və yardımını yayındırmaq məqsədilə irəli sürüb. Əlavə olaraq Qərbin, xüsusilə ABŞ-ın İsrailin yanında olacağı əvvəlcədən birmənalı olaraq məlum olduğundan, onsuz da Suriyadakı münaqişəyə görə Qərb-Ərəb dövlətləri arasındakı münasibətlərdə gizli-aşkar baş vermiş çatlar genişləniib, dərinləşməklə, Yaxın Şərqdə Rusiyanın hərbi-siyasi və iqtisadi maraqlarını daha səmərəli təmin etməyə yönəldilib. Bu münaqişənin alovlandırılmasında bilavasitə strateji maraqları və real imkanları olan digər ikinci dövlət isə Tehranın şovinst fars molla-faşist rejimidir. Belə ki, bu coğrafiyada min ildən çox davam edib, son 44 ildə yetərinə kəskinləşən barışmaz fars-ərəb milli düşmənçiliyi mövcuddur. Həm də ətraf coğrafiyada altı ərəb ölkəsi ərazisində Tehranın sünnü-şiə şüarı altında iri hərbi birləşmələr yaradıb, daim bu ərəb dövlətlərinə qarşı təzyiq vasitəsi kimi istifadə etməkdədir. Bundan başqa Rusiya və Tehran rejiminin himayə və təminatında olan «Həmas» vasitəsilə İsrailə qarşı geniş terror aktının həyata keçirilməsi, təbii olaraq İsrail dövləti tərəfindən cavabsız qala bilməzdi ki, bu da dinc əhalinin arasında və arxasında gizlənən «Həmasın» cəzalandırılması prosesində dinc əhalinin kütləvi şəkildə məhv edilməsini qaçılmaz edirdi. «Həmasın» İsrailə qarşı «mübarizəsinin» bu formada təşkil edilməsi, məhz İsrailin və onun baş müttəfiqi ABŞ-ın beynəlxalq ictimaiyyətin gözündə terrorçu obrazını yaratmaqla, əsas ərəb ölkələrinin ABŞ-la münasibətlərində soyuqluq yaratmaq idi. Rusiya və Tehran rejimi bu hədəflərinə əhəmiyyətli dərəcədə nail ola bildilər.

Bu məsələnin ikinci, xüsusilə Türkiyə, Azərbaycan, ümumilikdə isə bütün türk dünyası üçün strateji, tələyüklü tərəfləri də mövcuddur.

SSRİ-nin dağılmasından 30 ildən çox vaxt keçdiyi və bu müddət ərzində onun varisi olan Rusiya imperiyasının dünya ölkələrinin inkişafı baxımından əhəmiyyətli dərəcədə bütün sahələrdə inkişafdan xeyli geri qalsa da, indiyədək özünün imperiya ambisiyalarından əl çəkməyib. Bunu Rusiyanın SSRİ-ni bərpa etmək iddiası ilə bu məsələdə ən əsaslı amil olan Ukraynaya təcavüzü ilə ortaya qoydu. Əgər Rusiya Ukraynada qələbə çalarsa, onun növbəti qurbanları Moldova, Qazaxıstan, Azərbaycan, Qırğızıstan, Özbəkistan və Türkmənistan, yəni, əsasən türk respublikaları olacaq. Bu gün Rusiyanın gələcək taleyi Türkiyə və digər türk dövlətləri ilə bərabər hüquqlu, qarşılıqlı mənafeələr əsasında hərbi, siyasi, iqtisadi və s. münasibətlər qurulmasından asılı olduğuna baxmayaraq, Rusiya hələ də müxtəlif bəhanə və fürsətlərdən istifadə edərək, xüsusilə SSRİ-dən ayrılmış türk dövlətlərini daim öz təzyiqi, təhdidi ilə özünün nüfuz dairəsində saxlamağı hədəfləyir. Qərbin ortaq hərbi gücü olan NATO-nun ikinci və ən böyük pay sahibi olan Türkiyədə Ərdoğan hakimiyyətə gəldikdən sonra Türkiyənin yarımmüstəmləkə halından çıxıb milli maraqlarına uyğun olaraq müstəqil dövlətlərarası siyasət yeritməsi, Türkiyəni daim onlardan asılı vəziyyətdə görməyə vərdiş etmiş Qərb ölkələrində Türkiyəyə qarşı mənfi münasibət formalaşdırmışdır. Bu cəhət özünü xüsusilə Türk Dövlətləri Təşkilatının yaradılması, Ermənistanın 30 ildən bəri Qərbin susqun razılığı ilə işğal altında saxladığı Qarabağın azad edilməsi, Türkiyənin Rusiya ilə iqtisadi, texniki sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsi proseslərində daha çox biruzə verir. Bundan başqa Türkiyə ərazilərinin qonşuluğunda ABŞ-ın oyuncaq Kürdüstan dövlətinin yaradılıb, sonrakı dövrlərdə Türkiyənin müstəqilliyinə, suverenliyinə qarşı istədiyi vaxt müdaxilə etməyə məsa kimi istifadə etmək planına Türkiyənin sərt müqavimət göstərməsi də Qərb-Türkiyə münasibətinin pisləşməsində mühüm rol oynayır. Qlobal güclərin dünya ağalığı uğrunda apardığı mübarizənin fonunda bu günə müstəqil

olan türk dövlətlərinin vəziyyətini ümumi olaraq qiymətləndir-sək, türk dövlətlərinin iki kəşişən təhlükəli atəş arasında, həm də iqtisadi, hərbi cəhətdən zəif müdafiə imkanları ilə bərabər qaldı-ğını görürük. Bu güclü, barışmaz rəqiblərin zərbəsindən türklər ancaq malik olduqları iqtisadi resurslarından və diplomatik məharətlərindən son dərəcə səmərəli istifadə etməklə yayına bilirlər ki, bu da ilk növbədə Türk Dövlətləri Təşkilatının, bütün türk dövlətlərinin hər birinin bütün sahələrdə mövcud resursları və konkret mənafeələrini nəzərə alan ümumtürk milli siyasətini reallaşdırma bilməsindən son dərəcədə asılıdır.

Günümüzdə ümumtürk milli mənafeləri dedikdə, çoxları bunu Türkiyə, Azərbaycan mənafeləri olaraq qəbul edir. Düzdür, Azərbaycan bütün sahələr üzrə, ilk növbədə isə coğrafi cəhətdən ümumtürk əlaqələri, mənafeləri baxımından əsas strateji həlqəni təşkil edir. Kremlin Zəngəzuru 1920-ci ildə Ermənistanı, ingilislərin isə 1925-ci ildə hərbi çevriliş vasitəsilə Qacar yurdunu şovinist fars faşizminin hakimiyyətinə verməsi bu günədək türk dünyasının bütün birbaşa əlaqələrinin qırılması ilə nəticələndi. Həmin güclər bu gün də bu əlaqələrin Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə bərpasını əngəlləməkdədirlər.

Türk birliyinin ən qatı regional düşməni isə Tehranın şovinist fars molla faşist rejimidir. Molla rejiminin rəhbərləri çox yaxşı bilirlər ki, türk dövlətlərinin birləşib, bütövləşərək güclənməsi Qacar yurdunda çoxluq, yəni, əhalinin 60%-ni təşkil edib, aborigen millət olan türklərin milli azadlığını labüd edəcək. Buna görə də Tehran rejimi bu coğrafiyada yaşayan türklərin müqavimətini geniş miqyaslı iqtisadi, fiziki, ekoloji, tədris, mədəni və s. terrorla qırmağa çalışır. Eyni zamanda xarici siyasətində daim bütün mümkün vasitələrlə türk milli əlaqələrini əngəlləməyə cəhd edir. Məhz bu səbəbdən də Zəngəzur dəhlizini özünün **qırmızı xətti** elan edir. Dünya güclərinin son

dövlərdəki qarşıdurmasında, yəni, Rusiyanın Türkiyə ilə iqtisadi, texniki sahələrdə əməkdaşlığı, xüsusilə Rusiyanın Ukraynaya təcavüzü fonunda Türkiyə və Azərbaycanın haqlı olaraq beynəlxalq hüquq normalarına uyğun mövqedən çıxış etməsi fonunda Qərbin Türkiyəni, Ukrayna və Qəzza münaqişələrinə cəlb etməsi cəhdləri ilə yanaşı, Tehran rejimi də Türkiyə cəmiyyətində islamçı kəsimin çoxluğundan istifadə edərək Türkiyə hakimiyyətini bu münaqişəyə cəlb edərək özünün əsas düşməni elan etdiyi İsrail ilə üz-üzə qoymaqla, bir tərəfdən İsrailin Türkiyə və Azərbaycanla yaranmaqda olan iqtisadi-texniki əlaqələrini sıfırlamaqla, Türkiyə və Azərbaycana qarşı həyata keçirməyə çalışdığı düşmənçilik hərəkətlərində öz əlini gücləndirməyə çalışır. Digər tərəfdən isə Türkiyənin Qəzza münaqişəsində səssiz, bitərəf qalacağı halda, bu faktdan Türkiyənin ərəb ölkələri ilə yaranan iqtisadi əlaqələrinin sıfırlanması üçün sui-istifadə etməyi hədəfləyir. Tehran rejiminin xarici işlər naziri Abdullahiyanın və prezidenti Rəisinin Türkiyə dövləti rəhbərləri ilə bütün görüş və danışıqlarının məzmunu Tehran rejiminin Türkiyəni Qəzza konfliktinə cəlb edib, ondan faydalanmaq cəhdlərini birmənalı olaraq sübut edir. Tehran özü isə dəfələrlə öz bəyanatlarında İsrailə sözlə hərbə-zorba gəlsə də, İsrail – «Həmas» qarşıdurmasına müxtəlif ərəb dövlətlərində yaradıb, idarə etdiyi hərbi qruplaşmaları cəlb etməklə, «İlanı Seyid Əhməd əli ilə tutmaqla» məşğuldur. Tehran özü birbaşa bu münaqişəyə müdaxilə etmək fikrində deyil və müdaxilə etməyəcək də. Çünki, birbaşa müdaxilənin Qacar yurdunda ingilislərin köməyi ilə ələ keçirdiyi hakimiyyəti, yəni, fars dövlətçiliyini itirəcəyini yaxşı başa düşür. Bu günə Ukraynada, Qəzzada, eləcə də Cənubu Qafqazda baş verən hərbi toqquşmalar əslində mahiyyət etibarilə Rusiya-Qərb qarşıdurmasının müxtəlif seqmentləridir. Cənubi Qafqazda Türkiyə və Azərbaycanın Rusiya ilə münasibətdə dəqiq və səmərəli mövqe tutması

təkcə Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş torpaqlarının azad edilməsi ilə nəticələnmədi. Ermənistanın işğal etdiyi torpaqlarımızda 30 il ərzində fransız və fars hərbi mütəxəssislərinin yaratdıqları müasir müdafiə istehkamları torpaqlarımızın həmişəlik ilhaq edilməi ilə yanaşı, fransızların Cənubi Qafqazda hərbi mövcudluğunun və Tehran rejiminin təklənib, düşmənin blokadasında qalaraq zəifləyən Azərbaycanı öz əsarətinə almaq planlarını ciddi və əsaslı şəkildə pozmuş oldu. Bu gün Fransanın Azərbaycana qarşı düşmənin münasibəti sərgiləməsi, təkcə Fransa prezidenti Makronun daşnak mənşəli erməni əsilli olması ilə bitməyib, Azərbaycan dövlətinin öz qələbəsi ilə Fransanın Cənubi Qafqazdakı dövlət maraqlarının qarşısına ciddi sədd çəkməsindən qaynaqlanır. Tehran rejiminin də ölkə daxilində türk mənliliyinin məhv edilməsi üçün bütün istiqamətlərdə sərt hücum keçməsinin də, bir səbəbi şovinst fars faşizminin əzəli və əbədi türk düşmənciliyi olsa da, məsələnin digər tərəfi Azərbaycanın bu ağır və təhlükəli vəziyyətdən şərəflə çıxaraq Tehran rejiminin bu niyyətlərinin üstündən bir dəfəlik xətt çəkərək güclənməsindən keçirdiyi qorxu hissi ilə bağlıdır. **Bu gün Tehran rejiminin rəhbərləri, «qorxutmaq üçün hürüb, qorxusundan quyruğunu bulayan», itlərin durumundadır.** Lakin, bütün hallarda erməni xislətli şovinst fars faşizmi ən azından Persiya adlanan kiçik daxmasında çərçivələnə qələr, onlardan istənilən gözlənilməz cənaətlər törətmələrinin gözlənilməsi çox realdır.

Qəzza münaqişəsinin yaratdığı beynəlxalq durumda maraqlı olan cəhətlərdən biri də dünya ağılığına iddialı olan namizədlərdən Çinin Rusiya-ABŞ arasında gedən Ukrayna, Cənubi Qafqaz, Qəzza toqquşmalarında bu proseslərə yanaşması və müdaxilə formalarıdır. Çinin bu proseslərə yanaşmasının ümumi məzmununu Uinston Çörçilin tərzində ifadə etsək, Çin Rusiyanı tabutda, ABŞ-ı və bütövlükdə Qərbi cərahiyyə stolunun üstündə görməyi arzulayır və onun bu proseslərə yanaşması və

davranışları məhz bunu göstərir. Beləki, bir milyard yarım əhalisi üçün bu günkü ərazisi çox azlıq edən Çin Rusiyanın məğlub olub, parçalanacağı halda Uzaq Şərqdən tutmuş Qazaxıstan sərhəddinə qədər uzanan və dünyanın faydalı qazıntılarının, o cümlədən strateji materiallarının 40 faizini özündə ehtiva edən Rusiya ərazilərini işğal etməyə böyük imkanları olan yeganə real namizəddir. Rusiyanın parçalanması məsələsində ABŞ-ın, ümumilikdə Qərbin ən çox qorxduğu, onları Rusiyaya qarşı həddən artıq radikal addımlar atmaqdan çəkindirən əsas məsələ də budur. Çinin Rusiyanın Qərblə toqquşmaları barədə ikitərəfli danışıqlarda «qorxma-qorxma» deyərək, realıqda isə bu toqquşmalarda Rusiyaya kömək üçün heç bir əhəmiyyətli və real addımlar atmamasının əsas səbəbi də budur. Əlavə səbəbi də Çinin Qərbin qabaqcıl texniki, texnoloji potensialından, iqtisadi əlaqələrindən faydalanmasıdır. Rusiya da bütün bunların fərqindədir. Bu baxımdan da dünyanın bu günkü hərbi, iqtisadi, siyasi durumunda Rusiyanın parçalanması, Qərbin Cənubi Qafqaza daxil olub, burada hegemon mövqe tutması, eləcə də Çinin Rusiyanın tərkibində olan türk milli ərazilərini işğal edib, həmin ərazilərin əsil sahibləri olan türklərə də Uyğur türklərinə yaşatdıqları faciə və qətliaamları yaşatması heç bir halda ümumtürk milli maraqlarına cavab vermir. Yəni, bu gün biz həmin torpaqların və türk toplumların Çinin əsarətinə düşməyindənə, hələ Rusiyanın əsarətində olmasına üstünlük vermək zorundayıq. Bu günün reallıqlarında Türk-Rus bərabər-hüquqlu əməkdaşlığı ümumtürk milli mənafeləri baxımından türk millətinə daha sərfəlidir. Türklərin iqtisadi, ictimai, elmi, texniki inkişafına gəlinə isə bunu ancaq biz özümüz, türk cəmiyyətinin bütövləşməsi və müasir tələblərə cavab verən iqtisadi-ictimai quruluş yaratmaqla əldə etməliyik. Çünki, dünyanın heç bir güclü milləti heç vaxt gəlib bizə azadlıq, inkişaf hədiyyə etməcəyə. Biz bunu başqa millətlərdən umunca, daha ciddi əsarətə və

geriliyə məruz qalmaqla, bir millət olaraq tarixin səhnəsindən yox olmağa məhkum olacağıq.

Bütün bunların fonunda ən böyük təhlükə isə Azərbaycanın daxilində 32 ildən bəri gedən proseslərin nəticəsi olaraq yaranmış sosial durumdan irəli gələn vəziyyətdən yaranıb. SSRİ dağılarkən onun xarabalıqları üzərində, o cümlədən Azərbaycanda yaranmış başıpozuqluq, anarxiya şəraitində müxtəlif kombinasiyaların sonluğu olaraq hakimiyyətə gələn H.Əliyevin ölkədə **dövlət quldarlığı** quruluşunun ən mürtəcə formalarından biri olub, **quldurluq üsulu ilə idarə edilən tayfa quldarlığı quruluşu** qurdu. O dövrdə Azərbaycan ətrafındakı geosiyasi şəraiti və ölkənin daxili durumunu nəzərə alıqda bu quruluş vəziyyətdən yeganə çıxış yolu olmasa da SSRİ KQB-ndə yetişib formalaşmış bir kadr, üstəlik də onun sadalamaq istəmədiyim xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edən bir adam başqa bir quruluş qura bilməz və qurmaq istəməzdi də. Lakin onun özünün dediyi kimi «Azərbaycan xalqı dözümlü xalqdır» və ərazilərimiz düşmən işğalından azad olana qədər dözüb də. Ölkə ətrafında mövcud olmuş geosiyasi şərait, həm də cəmiyyətin ölkə daxilindəki sosial və siyasi durumu da əsaslı şəkildə dəyişib.

Belə ki, 32 il öncə dünya ölkələrinin zəhnində SSRİ hərbi gücü qorxusu olduğundan heç bir dövlət keçmiş SSRİ ərazisi olub, yeni dövlətlərə Rusiyanın razılığı olmadan birbaşa açıq hərbi, siyasi müdaxilə etməyə cürət edə bilmirdi. Bu gün isə, xüsusilə Rusiyanın Ukraynaya təcavüzü nəticəsində bu ölkənin hərbi gücü haqqındakı mif dağılmış, Qərb onu həm Ukrayna, həm də Cənubi Qafqazdan sıxışdırıb çıxarmaq üçün bütün mümkün imkanlarından istifadə edir. Üstəlik yüz illərdən bəri Rus imperiyasının əsarətindən qurtarmağa israrlı olan bu dövlətlər son otuz il ərzində Qərb və dünyanın başqa dövlətləri ilə müstəqil iqtisadi, hərbi, texniki, siyasi, diplomatik əlaqələr qurmuş, bu əlaqələri xeyli səviyyədə möhkəm əsaslar üzərinə qoya bilmişlər. Bu

əlaqələri qadağan və ya məhv etmək zəifləmiş Rusiyanın imkanı xaricindədir. Bununla belə, Azərbaycanın ətrafında Azərbaycana iqtisadi, hərbi fəlakətlər gətirə biləcək güclərin öz mənafeləri əsasında şərti olaraq qruplaşmış ölkələr arasında ölkənin ərazilərini də ehtiva edən Cənubi Qafqaz uğrunda mübarizəsi hələlik birbaşa hərbi müdaxilə müstəvisinə daxil olmasa da iqtisadi, siyasi müstəvilərdə tam sürətlə getməklə yanaşı, hərbi hazırlıqlar görülməsi də reallıqdır. Bu proseslərin gedişində bəzi məqamlarda Azərbaycanın birbaşa zərbədən yayınması ölkə rəhbərliyinin diplomatik, siyasi gedişindən asılı olsa da, bütövlükdə bu proseslərin məzmun və mahiyyətinə əsaslı surətdə müdaxilə və dəyişiklik etmək Azərbaycan kimi kiçik ölkənin imkanları xaricindədir. Bu mübarizədə Cənubi Qafqazın kiçik olan dövlətlərinin Rusiya öz mahiyyətinə uyğun quldarlıq quruluşu olaraq öz çevrəsində saxlamağa, Qərb isə özünün hamıya «demokratiya etalonu» kimi sıraraq «azad seçkilər» vasitəsilə özlərinə «ələbaxan demokrat» birisini hakimiyyətə gətirib, ölkəni öz əsarətinə alıb, istismar etməklə, öz çevrəsində saxlamağı hədəfləyir. Azərbaycan ətrafında və daxilində baş verən və verə biləcək bütün proses və ssenariləri təhlil etdikdə məlum olur ki, bütün bu təhlükələrdən yayınmağın əsas, yeganə yolu ölkədə vətəndaş-hakimiyyət birliyinin təmin edilməsidir. Mövcud quruluşun qalması və ya onda islahatlar adı ilə kosmetik dəyişikliklər edilməsi də bu birliyi yarada bilməz. 1986-87-ci illərdə M.Qorbaçov bir çıxışında partiya və dövlət piramidasındakı silahdaşlarına müraciətlə dedi ki, – «Товарищи! Сегодня люди откровенно называют нас фашистами» (Yoldaşlar! Bu gün insanlar bizi açıq-açıqına faşist adlandırırlar). Onun bu sözləri həmin dövrdə vətəndaşların mövcud dövlətə münasibətini real əks etdirirdi. Bu gün Azərbaycanda da dəqiqliklə həmin vəziyyət yaranıb. Artıq vətəndaşın ümumilikdə cəmiyyətin əsas əzilən kütləsinin rejimin cinayətlərinə dözmək

potensialı tükənib. Artıq dövlət piramidasında tutduğu vəzifəsindən asılı olmayaraq cinayətlərin icraçılarını, təşkilatçılarını, himayədarlarını adbaad açıq elan edir, hətta tənqid və təhqir də edirlər. Bu artıq ölkədə üsyan üçün real şəraitin mövcudluğu, eləcə də Azərbaycan, türk düşmənlərinin soyuq başla düşünmək qabiliyyətini itirmiş kütlənin ovcuna silah qoyacağından xəbər verir. Cəmiyyətdə baş verən proseslərə ayrı-ayrı ölkələrin yanaşması, reaksiyası da məhz bunu göstərir. Çünki son 32 ildə hakimiyyət-vətəndaş arasında o qədər böyük və dərin uçurum, inamsızlıq yaranıb ki, bunu ancaq bir tərəfdən vətəndaşın azadlığı və inkişafını Qərb ölkələrinin saxta «azadlığından» daha səmərəli təmin edib, qoruyan, digər tərəfdən hakimiyyətin əsas tələblərini qane edə bilən quruluş edə bilər. Belə bir quruluş modelini isə nə dövlət piramidasının pillələrində qərarlaşmış məmurlar, nə də hətta elmləri belə, yuxarıdan verilən göstərişlərə uyğunlaşdırmağa vərdis etmiş ən yüksək titullu «alimlər» hakimiyyətə təqdim edə bilməyəcəklər. Çünki, xırmanda dövrə vurmağa adət etmiş atlar Cıdırı çıxarıldıqda belə, qırmançı görən kimi qabağa qaçmaq əvəzinə, yerində dövrə vurmağa başladıkları kimi, gözlərini döyə-döyə yuxarıdan verilən göstərişi gözləyəcək, ən yaxşı halda isə ancaq bu quruluşun başqa formasını nəzərdə tutan təkliflər irəli sürəcəklər. Ölkəyə isə hakimiyyətin və vətəndaşların əsas tələblərinin ortaq, yəni, hər iki tərəfi qane edəcək bir quruluş modeli qoymaq zəruridir.

Əgər hakimiyyət özü də daxil olmaqla bütövlükdə ölkəni fəlakətdən xilas etmək fikrindədirsə mən hakimiyyətin əsas tələblərini bildikdən sonra, qısa müddət ərzində belə bir quruluş modelini ölkə başçısına təqdim edə bilərəm.

Şapur Qasimi

15.01.2024

“Hürriyyət” qəzetinin 30.01. və 06.02.2024-cü il

NİYƏ BİZ ÖZÜMÜZ ÖZÜMÜZÜ ALDADIRIQ?

«Hürriyyət» qəzetinin 23.01.2024-cü il tarixli sayında «Molla rejimi soydaşlarımızın sayını niyə azaltmağa çalışır», başlıqlı Vazeh Bəhram oğlunun, həmişə savadlı və obyektiv təhlilə əsaslanan yazıları ilə mətbuatda çıxış edən politoloq Xaqani Cəfərlinin fikirlərinə əsaslanan yazısında diqqətimi bir neçə məsələ cəlb etdi.

Məqalənin əvvəlində deyilir, – «İranın mövcud düzənini qoruyub saxlaya bilməyəcəyi ilə bağlı əminlik artdıqca, İranın əhalisinin etnik tərkibi ilə bağlı məlumatlar daha çox maraq kəsb etməyə başlayıb. İsrail mənbələri istisna olmaqla, böyük əksəriyyət araşdırmaçılar soydaşlarımızın sayını azaltmağa çalışırlar. Belə ki, əksər araşdırmaçılar azərbaycanlıların sayının 20-25 milyon arasında olduğunu və İran əhalisinin 25 faizini təşkil etdiyini qeyd edirlər.

«Hürriyyətin məlumatına görə bunu politoloq Xaqani Cəfərli bildirib.

Politoloq iddia edir ki, Rusiya Xarici İşlər Nazirliyi kimi qərəzliyi aşkar görünən mənbələr İran əhalisinin 15-20 faizini azərbaycanlıların təşkil etdiyini göstərirlər».

Birinci bundan başlayaq ki, bu gün İran adlandırılan Qacar yurdunda bir nəfər Azərbaycanlı adlı etnikin (millətin) nümayəndəsi belə yoxdur. Əgər sözbət Güney Azərbaycan ərazisində yaşayan və aborigen millət olub, bu ərazidə yaşayan əhalinin mütləq çoxluğunu təşkil edən millətdən gedirsə, bu millət Güney Azərbaycan **TÜRKLƏRİDİR**. Yəni, türk milləti, türk etnidir.

1936-cı ildə Quzey Azərbaycan türklərinə İ.Stalinin məqsədyönlü olaraq öz uşağına qoyduğu ad kimi verdiyi saxta, «Azərbaycanda yaşayan» mənası daşıyan «azərbaycanlı» adı bu gün, Quzey Azərbaycanda bir sıra məsələlərlə əlaqədar olaraq öz Konstitusiyasında bu saxta adı pozub, millətin əsil adını yazmadığından, çoxları bu gün təkcə Quzeydə yaşayan türkləri deyil,

hətta Güneydəki türkləri də «azərbaycanlı» adlandıraraq düşmənlərimizin dəyirmanına özləri də bilmədən su tökmüş olurlar. Necəsini izah edəcəyəm.

İkincisi, Rusiya dövlətinin bütün səviyyədə olan dövlət orqanları və məmurları Güney Azərbaycanda 15-20 mln. türkün (onların təbirincə «azərbaycanlının») yaşadığını daim təkrar etməsi Xaqani Cəfərlinin iddiası olmayıb, hətta Rusiya Prezienti V.Putinin Moskvanın telestudiyaları vasitəsilə verdiyi müsahibələrində bütövlükdə «İranda» 15-20 milyon «azərbaycanlının» yaşadığını söyləməsi bu gün də telearxivlərdə mühafizə edilən, sənədlərlə təsdiq edilən real faktdır.

Üçüncüsü, Tehranın molla-faşist rejimi bu ölkədə, ilk növbədə Güney Azərbaycanda türk millətinə mənsub vətəndaşların sayını rəsmi məlumatlarda bir neçə üsul ilə əhəmiyyətli dərəcədə azaldaraq beynəlxalq müstəvidə bu dövlətdə farsların çoxluq təşkil etməsi təsəvvürü yaratmağa çalışır.

Bu dövlətdə xüsusilə molla rejimi dövründə türk mənliliyinin yox edilməsinə yönəldilmiş proses və tədbirləri az-çox izləyən hər kəsə məlumdur ki, Güney Azərbaycanın ərazilərinin şəhərlərini, həmin şəhərlərin ətraf kəndləri ilə birlikdə Güney Azərbaycan inzibati ərazilərinə daxil olmayan ostanlara, yəni, vilayət tipli inzibati qurumların ərazilərinə qatmaqla Güney Azərbaycanı ərazi etibarilə kiçiltməklə bərabər, rəsmi məlumatlarda Güney Azərbaycan türklərinin sayını həmin ərazidə yaşayan türklərin sayı qədər azaltmış olurlar. Məsələn, Astara şəhəri, ətraf kəndləri də daxil olmaqla «Türkmənçay» müqaviləsinə əsasən yarı bölünərək o vaxtdan bəri bir hissəsi Güney, bir hissəsi də Quzey Azərbaycanın tərkibində qalmışdır. Tehran rejimi Güney Astara şəhərini ətraf kəndləri ilə birlikdə Gilan ostanının (vilayətinin) tərkibinə qatmaqla Güney Azərbaycanın inzibati əraziləri ilə birlikdə, o ərazidə yaşayan türklərin də sayı qədər azaltmış-

dır. Həm də molla rejiminin dövründə bu üsulla Güney Azərbaycan ərazisi və əhalisinin sayını otuz faizdən çox azaltmışdır. Güney Azərbaycan türklərinin sayının rəsmi məlumatlarda süni şəkildə az göstərmək məqsədilə əhalinin siyahıya alınmasının keçirilməməsi, bu sahədə araşdırma aparanaı çəşdırmaq üçün əhaliyə öz uşaqlarına türk adlarının qoyulması, təhsil, mətbuat, sənədləşmə, mədəniyyət sahələrinin, ədəbiyyatın türk dilində mövcudluğunun sərt qadağan edilməsi və s. Tehran rejiminin bu sahədə süni surətdə qeyri-müəyyənlik yaradaraq milli məsələlərə dair məlumatları kütləvi olaraq saxtalaşdırmağa şərait yaradır.

Məqalə müəllifi bir məsələdə çox haqlıdır ki, Güney Azərbaycanda yaşayan türklərin sayının 45 milyon olduğunu deyən İsrail mənbələrinin məlumatı dəqiqdir. Çünki,İsrail mənbələri Tehranın Güney Azərbaycanın kürd, fars, ərəb və s. millətlərin say etibarilə çox sayılan ərazilərinə birləşdirdiyi ərazilərlə birlikdə, yəni, Güney Azərbaycanın bütöv ərazilərində yaşayan azərbaycan türklərinin sayını açıqlayır. Tehran rejiminin və onun saxta məlumatları əsasında Güney Azərbaycan ərazisindən kənarda, Qacar yurdunda yaşayan türklərin isə hamısı fars olaraq göstərilir. Hansı ki, təkcə Tehranın öz əhalisinin 8 milyondan çoxunu türklər təşkil edir. Hələ R.Xomeyni sağ ikən Tehranda türk əhalinin sayı farslardan iki milyona yaxın çox olduğundan Əfqanıstandan və s. yerlərdən iki milyona qədər farsdilli əhalini gətirib Tehranda yerləşdirməklə orada türk-fars milli balansını tarazlaşdırdılar.

Şimali Azərbaycan Respublikası mətbuatında Güney türkləri haqqında fikir söyləyənlərin ən böyük xətası isə budur ki, biz ictimaiyyətin nəzərini ancaq Güney Azərbaycan türklərinin sayına yönəltməklə Qacar yurdunun digər bölgələrində öz milli ərazilərində yaşayan digər türkləri görməzdən gəlməklə şovinst fars faşizminin milli mənafeyinə xidmət etmiş oluruq. Hansı ki, bu gün fars körfəzi adlandırılan Kəngər körfəzindən bu tərəfə

kəngərlər, Şiraz, İsfahan, Simnanda qaşqaylar, Xorasanda, Türkmənistan Respublikası ilə həmsərhəd ərazilərdə Qonbədə-Kavus, Sarı şəhərində türkmənlər, şahsevənlər, əfşarlar, türkmən-səhra türkləri və s. ümumilikdə sayı 17 milyondan çox olan türk toplumları bu gün Güney Azərbaycan sayılan ərazilərdən kənarda yaşayır. Qacar yurdunda yaşayan başqa millətlərin sayına gəldikdə isə beş milyona yaxın kürd, iki milyona yaxın ərəb, üç milyona yaxın bəluc, 12-14 milyon civarında fars, 1-1,5 milyona yaxın digər xırda xalqlar yaşayır. Biz Qacar yurdunda yaşayan türk toplumları və onların milli hüquqlarını bir kənara qoyub ancaq Güney Azərbaycan türkləri haqqında danışdığımız halda özümüz öz millətimizi kiçildir, 45 milyon Azərbaycan türkündən əlavə on yeddi milyondan çox türk toplumunun milli haqlarının fars şovinizmi tərəfindən vəhşicəsinə tapdalanması, onların assimilyasiya məruz qoyulması üçün daha münbit şərait yaratmış oluruq. Adı çəkilən məqalədə türk milli məsələləri, o cümlədən türklərin sayı barədə bir sıra dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların istifadə etdiyi rəsmi məlumatlara əsaslanaraq təhlil edilərək, onların tirajladığı rəqəmlərin saxta olduğu sübut edilir. Lakin buna baxmayaraq bir çoxları bu rəqəmləri elə real rəqəmlər kimi qəbul edir. Çünki, biz özümüz rəsmi olmayan, lakin real mənzərəni əks etdirməyən rəqəmləri daim açıqlamadığımızı görə Tehran rejiminin saxta, çox vaxtda şifahi bildirdikləri rəqəmlərinə əsaslanaraq bu məlumatları düşmən dövlətlərin yüksək statuslu məmurları, dövlət orqanları, eləcə də beynəlxalq təşkilatlarda yuvalanmış türk düşmənlərinin millətimizə qarşı bu saxta-karlıq vasitəsilə həqiqətə uyğun olmayan rəy yaratmasına kömək etmiş oluruq. Türk millətinin tarixi də, bu gün dünyada türk dövlətləri və türk milləti ətrafında baş verənlər də, türk düşmənlərinin öz mənafehlərinin tələb etdiyi bütün hallarda heç bir əsas olmadan türklərə qarşı obyektiv olmayan mövqe tuturlar. Bunu son 30 ildə dünyanın bütün aparıcı dövlət və millətlərinin rəsmi

nümayəndələrinin Azərbaycanın ərazilərinin ermənilər tərəfindən zəbt edilərək işğal altında saxlamasına, eləcə də Türkiyə dövlətinin öz milli maraqlarına uyğun beynəlxalq siyasət yeritməsinə yanaşması və münasibəti birmənalı olaraq sübut edir.

Buna görə də hansı türk dövlətinin vətəndaşı olmasından asılı olmayaraq türk dili, türk mədəniyyəti, türk tarixi, türk mənliliyinə aid olan hər bir məsələ haqqında danışarkən azərbaycanlı, özbəkistanlı, türkiyəli və s. baxımından deyil, məhz **TÜRK MİLLƏTİ** olaraq məsələyə yanaşılmalıdır. Çox təəssüf ki, biz hələ də rus imperiyasının, o cümlədən bolşevizmin bizim beynimizə yeritdiyi saxta anlayışlardan, zehnimizə möhür kimi vurduqları yanlış düşüncələrdən əl çəkib, reallıqlara olduğu kimi yanaşmaqdaysa, bir hissəminiz min ildən çox öncə vəhşi ərəblərin və hiyləgər farsların başımıza noxta keçirib, belimizə palan kimi qoyduqları sünnü, şiə yükünü, yüz ildən bəri rusların bolşevizmini bizi sağlam düşüncədən, inkişafdan sapındıran ağır yük kimi onların xeyrinə müftə daşıyıyıq.

Bu gün də ziyalı, alim, azadlıq mübarizi kimi meydan sulaayanlar da ərəbin, rusun başımıza zorla, farsın hiylə ilə keçirdiyi noxtanın, elə fars hiyləsi ilə, Qərbin azadlıq, azad seçkilər kimi şüarlar altında öz əlimizlə başımıza noxta əvəzinə yüyən keçirib cilovladıqdan sonra incə üsullarla, lakin elə əvvəlkilərdən geri qalmayan vəhşiliklə milli və şəxsi istismara məruz qoyulacağımızın fərqiində olmayaraq «qərb demokratiyasına» bəy tərifi söyləməklə məşğuldurlar.

Biz türklərin isə bu gün həm millət, həm fərd olaraq tarixin bu anında qarşımızda taleylüklü bir məsələ durur. Biz ya hər bir türk dövləti, o cümlədən Azərbaycan daxilində hakimiyyət-vətəndaş arasında uzun illərdən bəri yaranmış böyük və dərin uçurumu aradan qaldıra biləcək dövlət quruluşu qurmaqla yanaşı, tarixən qısa bir zaman ərzində ümumtürk ədəbi dili yaradılıb,

tədris, təbliğ və tətbiq edilərək türk milli mənliliyini monolitləşdirmək, eləcə də bütün iqtisadi, inzibati, hərbi, elmi, texniki və s. sahələr üzrə bütün türk toplumlarını qane edə biləcək iqtisadi-ictimai sistemini ehtiva edən **TURAN** dövlətini qurmalıyıq. Bunu etmək istəməsək və ya edə bilməsək elə də uzaq gələcək olmayan dövrdə türk milləti və dövlətləri olaraq tarixin arxivində mənzilləşəcəyimiz qaçılmaz labüdlüyə çevrilmiş olacaq. Çox təəssüf ki, bu günə mövcud olan fələn müstəqil türk dövlətlərinin başçıları milləti iqtisadi, hüquqi, inzibati mənəgənəyə salıb, bu cinayətkar rejimin nəhayətsiz davam edəcəyini düşünərək, bu istiqamətdə heç bir ciddi addım atmır. Hakimiyyət ya bu müvəqqəti şəriksiz hökmürlünlüyündən yaranan sərxoşluqdan ayılıb, Çauşeskonun, Qəddafinin, Səddam Hüseynin, hətta, bütün var dövləti ilə birlikdə ölkədən qaçmağı bacaran Məhəmmədrza Pəlaninin (Pəhləvi də deyirlər – Ş.Q.) taleyindən nəticə çıxara bilmir. Ya da ki, nə və necə etmək lazım olduğunu bilmədiyindən, rejimin və rejimin davam etməsində maraqlı olan, ortada yeyib, qıraqda gəzənlərin girovuna, dustağına çevrildiyindən, müti halda özünün acı taleyinin sonunu gözləyir. Sonuncunun ehtimalı daha ağlabatandır. Çünki, vəzifələrindən çıxarılsa da, etdikləri dəhşətli, böyük cinayətlərin qarşılığında cəzasız qalıb, üstəlik, – **«Heç kəs mənə və ailə üzvlərimə toxuna bilməz, bildiklərimin bir hissəsini desəm, ölkədən qaçarlar (yəni, hakim ailə qaçar – Ş.Q.). O özü (yəni H.Əliyev – Ş.Q.) deyirdi ki, bu milləti idarə etmək üçün onu ac saxlamaq oazımdır», «Daha H.Əliyev fonduna pul köçürməkdən bezmişəm», «İ.Əliyev apardığı 164 milyardı geri qaytarsın, sonra mənim 30 milyardımdan danışarıq»,** kimi bəyanatları, yüksək çinli məmurların heç bir dövlət anlayışına sığmayan böyük cinayətlərinə görə 1-2 il zindan həyatından sonra ölkə başçısı tərəfindən əvf edi-

lib, onlarla milyon talan etdikləri var-dövlətin onlara qaytarılması, çörək almaq üçün 10 manat pul oğurladığına görə bir neçə il zindanda qalan vətəndaşla müqayisədə, dövlət büdcəsindən 27 milyon pul oğurlayan məmura bir neçə il **şərti** cəza verilməsi, bir çox ağır cinayətlərin icraçısı və çox müdhiş ağır cinayətlərin sifarişçiləri barədə məlumatlı olub, qətlinə fərman verilən Hacı Məmmədov məsələsində jurnalistin prezidentə verdiyi, – **«Siz Daxili İşlər Nazirini işdən çıxaracaqsınız mı»**, – sualına **prezidentin**, – **«Mən onu işdən çıxara bilmərəm»**, cavabı bu gün hakim ailənin məhz ölkədə bu mənhus quldarlıq quruluşunu əlində saxlayan cinayətkar şəbəkənin dustağı, əsiri olduğunu düşünməyə məntiqi əsas verir.

Azərbaycan **TÜRK BİRLİYİNİN** ən strateji həlqəsi olduğunu nəzərə alsaq, dünya türklüyünün taleyinin Azərbaycanda daxili çəkişməni, ilk növbədə isə hakimiyyətin xalqı məmur-vətəndaş kateqoriyası olaraq bölüb, üz-üzə qoymaqla idarəetmənin son nəticəsinin mütləq ölkənin məhv edilərək, ən yaxşı halda isə əsarətə düşəcəyini nəzərə alaraq, ölkədə bu mənhus quruluşu cilddən-cildə, formadan-formaya salsada, məzmun və mahiyyətini dəyişməyən saxta islahatları kənara qoyub, öz təhlükəsizliyi və əsas tələbləri ilə birlikdə milləti və dövləti də real azadlığa, inkişafa çıxaracaq islahatlar aparılsa, nə vaxtsa dünya bütövlükdə türkün olmasa da, **TÜRK** dünyanın əsas güclərindən birinə çevriləcək. Əsas məsələ bu tarixi məqamı itirməməkdir. Belə bir islahat modelinə gəldikdə isə hakimiyyətin konkret tələblərini bildiyim halda belə bir islahat modelini hazırlamağa mənə 7-10 gün vaxt yetərlidir.

Şapur Qasimi

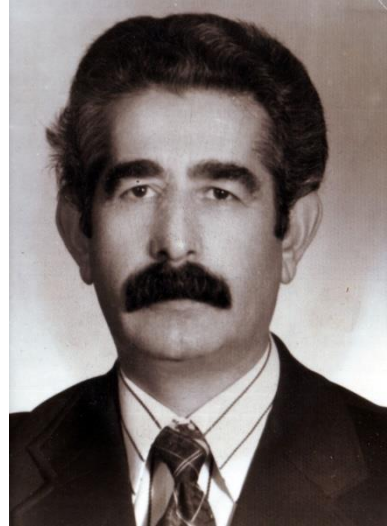
27.01.2024

“Hürriyyət” qəzetinin 06.02.2024-cü il, “Bütöv Azərbaycan” qəzetinin 09.02.2024-cü il sayında çap edilmişdir

**Firidun Gani oğlu İbrahimi
(1918-1947)**

Güney Azərbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin Seyid Cəfer Pişevəri'nin başkanlığında ki hükümetinde 1945-1946 yıllarında başsavcı görevinde bulunmuştur, 1947 yılında şovnist Fars şah rejimi cellatları tarafından katledilmiştir.

**Anuşirevan Gani oğlu
İbrahimi (1927-1986)**

Hizbe Tude-yi İran-ın (İran Halk Fırkası) Azərbaycan bölgə sorumlusu. 1986 yılında şovnist Fars İslam rejimi cellatları tarafından katledilmiştir.

LENİN VE BOLŞEVİKLER K. MARX'IN BİLİMSSEL SOSYALİZM TEORİSİNİ NASIL TAHRİF ETTİLER?

1918 yılında Rusya'da, V. Lenin liderliğindeki bolşevikler, K. Marx'ın bilimsel sosyalizm teorisine özgü temel kavramları

amaçları doğrultusunda sloganlaştırarak, işçi kitlelerini yanıltma yoluna gitmiş, onlardan vurucu güç olarak faydalanıp, yönetimi ele geçirmiş ve dünya tarihinde ilk kez bir “devlet köleliği” sistemi kurmuşlar. Mevcut oldukları 74 yıl boyunca, dünyanın neredeyse yarısını köleleştiren bolşevikler, kendilerini tüm dünyaya sosyalist bir devlet olarak sunmuş ve bu sistemin Marx'ın bilimsel sosyalizm teorisine esaslandığını iddia etmişlerdir. Aslında Rusya'da kurulmuş ve SSCB adı verilen bu devlet, Lenin'in bilimsel literatürde "askeri komünizm" adıyla bilinen teorisinin temelinde kurulmuş, 80'li yıllarda yönetime gelen M. Gorbaçov ise V. Lenin'in bir diğer teorisi, “Yeni Ekonomi Politikası” teorisine dayanan reformları sonucunda devlet yapısını “devlet feodalizmine” dönüştürmüştür. K. Marx'ın bilimsel sosyalizm teorisine temelde zıt olan Lenin'in "devlet köleliği" ve "devlet feodalizmi" teorileri bolşevikler tarafından “Marksizm” adı altında öylesine ustaca maskelenmiş ki, bu gizemi sadece Sovyet ekonomistleri ve hukuk bilimcileri değil, dünyaca ünlü ekonomist ve hukukçular bile hâlâ çözememiştir.

Bendeniz 1972 yılında dünya ekonomisinde hâlâ soyut olan, bahse konu olsa dâhi, içeriği tam olarak tanımlanmamış nesnel mülkiyet, bölüşüm ve ücrete ilişkin ekonomik yasalarının içeriğini keşfettiğimde, SSCB'de mevcut düzenin sosyalizm değil, "devlet köleliği" olduğu ve V. Lenin'in “askeri komünizm” teorisine esaslandığını, onun “Yeni Ekonomi Politikası” teorisinin ise devlet feodalizminden başka bir şey olmadığını bilimsel temellere esaslandırarak kanıtlamış ve konuyla ilgili dönemin SSCB baş ideoloğu M. Suslov'a bilgi vermiştim. Doğal olarak, bu girişimlerimden dolayı kimse beni taktir etmemişdi. SSCB parçalandıktan sonra bu yasalar Bakü'deki gazetelerde yayınlanmış olsa da onların içeriği, başka deyişle ülke vatandaşları-

nın, genel anlamda toplumun gelişimini sağlayacak, modern dönemin gereksinimlerini karşılayacak devlet yapısını ortaya koyan bir araç olduğunu, bolşeviklerin uzun yıllar kurnaz propagandası sonucunda sosyalizm kelimesini Sovyet yönetimi olarak algılayarak tiksinen, korkuya kapılan insanlar tarafından hâlâ anlaşılamamıştır. Bu aynı zamanda sadece sıradan insanlar değil, dünyaca ünlü bilimadamlarının büyük çoğunluğu, konu K. Marx'ın sosyalizm teorisi olduğunda, dar çerçeveli kalıpların dışına çıkmamayı tercih ederek sosyalizmi bolşeviklerin sunumundaki şekli ile anımsar ve sovyet yönetim yapısıyla özdeşleştirirler.

Benim, Sovyet bilimadamları ve ideoloğlarının K. Marx'ın bilimsel sosyalizm teorisinin temelini oluşturan “proletarya diktatörlüğü” ve “kamu mülkiyeti” ile “özel mülkiyet”, “artı değer” kavramlarının özünü nasıl tahrif ettiklerini, geliştirdiğim yasalara esaslanarak K. Marx'ın bilimsel sosyalizm teorisinin uygulamada hangi ekonomi, toplumsal mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirilebileceği ve genel olarak sosyalizmin niteliği itibarıyla ne olduğunu ortaya koyduğu makalemin Rusya Federasyonu hükümetine bağlı Finans Üniversitesi'nin Sankt Petersburg Şubesi Bilimsel Komitesinin 20.06.2017 tarihli ve 44 sayılı kararıyla Sankt Petersburg Info-da yayınevinde Rusça sınırlı sayıda basılması, doğal olarak geniş okuyucu kitlesinin sosyalizm düzeninin içeriğini anlayabilmesi için yeterli bir kaynak oluşturmazdı. Bu aynı zamanda geniş okuyucu kitlesinin sosyo-ekonomi bilimi ve marksizm konusunda yeterli bilgi sahibi olmamasından da kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ben, hukukçu, alt kademe adli müşavir Memmedhan Azizhanlı ile beraber K. Marx'ın bilimsel sosyalizm teorisini uygulamada gerçekleştirebilecek modern devletin Anayasa konseptini hazırladıktan sonra, Türk Devletler Birliğinin tek bir Turan Devleti çatısı altında bir

araya geleceği taktirde Türk milletinin genel anlamda bu Anayasa esasında günümüz Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinde dâhi bulunmayan verimli ekonomik ve sosyal koşullarda hızla gelişerek dünyanın en gelişmiş devletlerinden ve toplumlarından birisine dönüşebileceği kanısına vararak, Türk devletlerinin tek Turan dövletine dönüşümüne hazırlık ve geçiş evresinin stratejik temellerini geliştirdik.

Tüm bunları sırasıyla okuyucularıma anlatacağım. En ünlü ekonomi ve hukuk bilimciler dahil olmak üzere dünyayı dehşete düşüren kelime, Marx'ın "proletarya diktatörlüğü" terimidir. Bu terim sovyet devletinin ülke kapsamında mülkiyeti dövletin elinde, sahipliğinde toplayan, vatandaşları ise mülkiyet hakkından yoksun bırakarak devletin kölesine dönüştürmesi olarak anlaşılmaktadır. Bolşevikler tümenden merkezileşmiş bu mülkiyeti resmi olarak devlet mülkiyetine geçirmiş olsalar bile, uygulamada devlet mekanizmasını yöneten piramit biçimli devlet yapısının yatay ve dikey basamaklarında bulunan devlet memurlarının mülkiyetinde toplamışlardı. Çünkü, devlet mekanizması canlı ve bilinçli varlık olmadığından, bu mülkiyete sahiplik edemez veya onu yönetemez. Gerçekte bu mülkiyetin sahiplik, kullanım ve yönetim hakkı, görev ve yetki düzeyine göre devlet memurları arasında paylaştırılmış olur. Bu ise, Sovyet yönetiminin sıradan vatandaşları devlet memurlarının kölesi haline getirmekle beraber, yönetim piramitinin alt basamaklarında bulunan memurların da üst kademedede bulunan ve devlet yönetimini elinde bulunduran yetkili şahsın kölesi yapmıştı. Proletarya kavramının ırk, uyruk, cinsiyet, inanç, meslek vb. farketmeksizin gelir getiren mülkü (sermayesi) olmayan kişi olduğu dikkate alındığında, Sovyet yönetiminin proletarya diktatörlüğü olmadığı, sıradan, mülksüz vatandaşlar üzerinde, resmi olarak mülkiyet hakkı bulunmayan, fiilen ise devlet mülkiyetinin sahibi

olan devlet memurlarının diktatörlüğü olduğu açıqça görülmektedir. Bunun yanı sıra herhangi bir işçi, çiftçi, öğretmen, mühendis vb. herhangi birisinin göreve atanmasıyla yetkilerinden kaynaklanan devlet mülkiyetini özelleştirme olanağının sağlanması da proletarya diktatörlüğü değildir. Bununla ilgili K. Marx F. Bolte`ye mektubunda şöyle yazıyor: “İşçilerin her yerde birbirinden ayrı işleyen ekonomik hareketleri dâhilinde politik bir hareket gelişir. Bir sınıf hareketi olarak bu hareketin amacı, çıkarlarına uygun amaçlara ulaşmak, bu noktada genel, toplumsal düzlemde bağlayıcılığı olan bir güce kavuşmaktır”. Mülksüz (sermayesiz) sınıf olan proletaryanın çoğunluğunu oluşturduğu ve var olma uğrunda en aktif mücadeleyi vermek zorunda olan kısmı kuşkusuz ki işçi sınıfıdır. Şöyle ki, proletaryanın diğer hisselerini oluşturan mülksüz öğretmen, mühendis, bakan vb. proleterlerin durumu işçilerin durumu kadar katlanılamaz olmadığından, onlar bu mücadelede işçiler kadar aktif değillerdir. Bundan dolayı K. Marx sürekli proletaryanın durumundan bahsederken, bu durumu en kabarık şekilde ortaya koyan işçi sınıfına vurgu yapmaktadır. İşte bu nedenledir, Marksizm konusunda bilgi sahibi olmayan okuyucu kitlesi proletarya kavramını dar çerçevede ele alarak bu kavramı sadece işçi, en iyi halde ise hem de yoksul çiftçi şeklinde algılamaktadır.

Kapitalizme dayalı toplumda sermayesiz proleterler dahil tüm vatandaşların sermaye sahibi olma hakkı tanınmışsa da, bu hakkı ekonomik açıdan mutlak şekilde gerçekleştirilmesini düzenleyen herhangi bir yasa veya ekonomik mekanizma bulunmamaktadır. Ülkedeki tüm proleterlerin en önemli talebi ve isteği, varlıklarını sürdürebilmeleri için gereksinim duydukları sermayenin sağlanmasıdır. Bu talebin tüm toplum için genel ve zorunlu bir şekilde karşılanması, bu mülkün koşulsuz olarak sağlanmasını öngören bir idari yasa ve bu yasanın ekonomik

olarak uygulamaya konulmasını sağlayan ekonomik bir mekanizma olabilir.

"Proletarya diktatörlüğü" ve "kamu mülkiyeti" kavramlarının K. Marx tarafından tanımlandığını ve bu iki kavramın onun bilimsel sosyalizm teorisinin temel taşlarını oluşturduğu dikkate alındığında, "proletarya diktatörlüğünün" toplumdaki mülksüz vatandaşlara mülkün sağlanmasını öngören yasa olduğu açıkça görülür. Ayrıca bu yasanın, yani proletaryanın diktatörlüğünü gerçekleştiren ekonomik mekanizmanın, başka bir deyişle millileştirilmiş mülkiyetin bir kısmının kamulaştırarak mülksüz vatandaşlara dağıtılmasının uygulamada insanlara ne denli hür, demokratik ortamda hayatını idame etmek, gelişim olanakları sağlayan sosyo-ekonomik düzen, devlet yapısını oluşturma olanağı sağladığı görülür.

Ayrıca K. Marx'ın sosyalizm düzeninin kurulması açısından olmazsa olmazı olarak gördüğü toplumda mevcut devlet mülkiyetinin millileştirilmesi konusunu sürekli ön plana çıkarılması son derece önemli bir konudur.

Günümüz dünyasında kölecilik, feodal, kapitalist ülkelerinde devlet mülkiyeti çoğu zaman milli sermaye adıyla anılır. Oysa bu mülkiyet türlerinin sadece ekonomik nitelik bakımından değil, idari durumunda da çok ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Sözü geçen ülkelerde devlet mülkiyetine sahiplik hakkı kral, cumhurbaşkanı vb. adıyla anılması farketmeksizin devlet başkanına mahsustur veya yürütme ile yasama organları arasında bölüştürülür. Bir başka ifadeyle tüm haklar mülkiyetin asıl sahiplerinde bulunmamaktadır. Devlet mülkiyetinin her kimseye mahsus olması toplumda devlet yönetim şeklinin mutlak yönetim düzenine doğru eğilimini kaçınılmaz kılar. Bu durumda devlet mülkiyetinin bir kısmının sürekli kamusallaştırarak mülksüz vatan-

daşlara dağıtılması olanaksızdır. Zira bu, mülkiyyətin yönetim piramitinin basamaklarındaki memurların bulundukları pozisyonlarına uyğun olaraq bölüşdürülməsini kaçınılmaz kılar.

“Kişisel” ve devlet feodalizmi düzeninde devlet mülkiyyətinin küçük bir kısmı lokal feodallarda, önemli bir hissesinin ise baş feodalın elinde toplanması ile ortaya çıkan farklılık, devamındaki süreçlerin de bu farklılığın içeriği ve niteliğine uygun gelişmesini beraberinde getirdiğinden mülksüz vatandaşların mülkiyet sahibi olma olasılığını sıfıra indirir.

Kapitalizmde önceki düzenlerden farklı olarak devlet mülkiyeti üzerinde sahiplik ve idari yönetim hakkı devlet başkanı ve yasama organı arasında paylaştırılmış olsa da, devletin mülksüz vatandaşları mülkiyet sahibi yapma yükümlülüğü bulunmadığından, vatandaşlar mülkiyet hakkından yoksun kalırlar.

Öte yandan sosyalist devlet mülksüz vatandaşların mülkiyet ihtiyaçlarını asgari düzeyde sağlamakla yükümlüdür ve K. Marx'ın “proletarya diktatörlüğü” olarak tanımladığı hukuki anlayıştan doğan idari yasalara göre, onun tanımladığı “kamu mülkiyeti” ekonomik mekanizma aracılığıyla gerçekleştirilir. Bunun yanı sıra, sosyalist devlette yönetim yetkisinin devlet organı, devlet başkanı vb. tarafından değil, Anayasa ve yasalarla yürütülmesi ve bu yasaların nitelik ve içeriği bakımından vatandaş-memur ilişkilerinin mülkiyet sahibi vatandaş - ücretli işçi statüsü memur kapsamında düzenlenmesi, dünya tarihinde ilk kez devletin, mülkiyet ve yönetim yetkisi sahiplerinin mülksüz (sermayesiz) vatandaşları ezme, haksız yere sömürme aracı olma özelliğini tamamen ortadan kaldırmış olur. Bu durum ayrıca kimliğinden asılı olmaksızın tüm vatandaşların kanun karşısında eşitliğini ve kanunun üstünlüğünü gerçek anlamda sağlamaktadır.

V. Lenin olmak üzere bolşeviklerin içerik ve niteliğini tahrif ederek vatandaşların haksız sömürülmesinin başlıca nedenlerinden birisiymiş gibi sundukları ve lanetledikleri ekonomi kategorilerinin en önemlisi özel mülkiyettir. Peki mülkiyet (sermaye) ve özel mülkiyet nedir? Herhangi bir mülk öncelikle bir taşınmaz konumundadır, sadece sahibinin tüketim talebini karşılar, değerinden fazla getirisi olmaz. Mülk sahibi, söz konusu bu mülke kişisel emek, ürettiği ve sağladığı hizmet değerini eklemekle bir artı değer elde ederse, bu mülk kişisel mülkiyete (sermaye) dönüşür. Bu mülkün sahibi, üretim veya hizmet sürecinde artı değer elde etmek amacıyla ücretli emek kullandığında ise bu mülk özel mülkiyete dönüşür. Yani, özel mülkiyetin ayırt edici özelliği, üretim veya hizmet sürecinde emeğin kullanılmasıdır. Köleci, feodal, kapitalist devlet mülkiyeti her durumda özel mülkiyettir. Dolayısıyla, teknik, örgütsel bir mekanizma olan devlet, herhangi bir süreçte ücret karşılığında emek (ücretli işçi) kullanmak zorundadır, çünkü canlı bir varlık değildir ve kendi işgücüne sahip değildir. Başka deyişle, bolşeviklerin resmi olarak özel mülkiyeti sürekli lanetlediklerine rağmen, kendilerinin yarattıkları ve 74 yıl boyunca vatandaşları köleleştirdikleri "devlet köleliği" mülkiyeti insanları haksız yere sömüren en gerici mülk türüdür. İlkel üretim araçları ile zanaat üretimi ve hizmetler hariç, karmaşık teknik araçların, teknolojik süreçlerin uygulanması yoluyla toplumunun giderek artan ihtiyaçlarını karşılayabilecek üretim ve hizmetlerde ücretli emek kullanılmadan üretim ve hizmetlerin üretilmesi olanaksızdır. Böylece, özel mülkiyetin kaldırılması, insanlığın varlığını sağlayan üretim ve üretim araçlarının devredışı bırakılması anlamına gelir, yani beşeroğlunun yok olmaya sürüklenmesi anlamına gelmektedir. Sonuçta, birisinin isteyip istememesine bakılmaksızın, özel mülkiyetin varlığı insanoğlunun varlığı için ebedi ve gerekli bir

ekonomik faktör olarak kalmaktadır. Özel mülkiyete tek itiraz ise üretilen ürün değerinin özel mülk sahibi ile ücretli işçi arasında adaletsiz bölüşümüdür.

Lenin ve bolşevikler, devlet mülkiyetini kamu mülkiyeti, halk mülkiyeti, sovyet devlet köleliği hakimiyetini “proletarya diktatörlüğü”, devlet köleliğini sosyalizmle, marksizmi ise leninizmle özdeşleştirmek yoluna giderek amaçlarına ulaşmayı başarmışlardır. Öyle ki, bugüne kadar dünyanın en önde gelen ekonomistleri, hukuk bilimcileri bolşeviklerin yaptıkları sahteciliğin bu denli basit mekanizması karşısında çaresiz kalmış durumdadırlar.

Üretilen ürünün özel mülk sahibi ile ücretli işçi arasında adaletsiz bölüşümüne ilişkin küçük bir karşılaştırma yapmak gerekmektedir. Bilindiği üzere, toplumun varoluşunun sağlanmasının en önemli unsuru erkek ile kadın arasında cinsel ilişkidir. Şayet biz bu ilişki sırasında veya sonucunda erkeğin kadını veya aksinin haksız sömürüldüğü kanısına varır ve bu ilişkiyi yasaklar veya tümünden ortadan kaldırırsak bu dünyayı yok olmaya sürüklemiş olurdu. Dünya tarihinin bir çok dönemlerinde kadın – erkek cinsel ilişkileri, aile ilişkilerinin adaletsiz, zaman zaman ilkel temeller üzerine kurulduğu, yürütüldüğü görülmüş, günümüzde de görülmektedir. Bunun bu şekilde olduğunu kanıtlamak için Suudi Arabistan Veliaht Prensi bin Selman’ın yakın dönemlerde “kadınlar da bazı durumlarda insandır” açıklaması yeterlidir. Lakin günümüzde kadın - erkek cinsel ilişkileri ve genel anlamda ilişkileri daha sivil temeller üzerine kurulmuş, yürütülür ve sürekli geliştirilmektedir. Tarafların memnuniyetinin sağlanması, özel mülkiyet (sermaye) üzerinden üretilen ürün değerinin mülk sahibi ile ücretli işçi arasında adil bölüşüm oranlarının uygulanmasıyla mümkündür. Tüm toplumlarda mevcut

olan ücretli emek ile sermaye arasındaki karşılığın ortadan kaldırılması, insanoğlunun bin yıllar boyu dilediği adil sosyo-ekonomik sistemin kurulmasının tek yoludur. K. Marx və F. Engelles "Komünist manifesto"da "Komünizmin ayırt edici özelliği, genel olarak mülkiyete son vermek değil, burjuva mülkiyetine son vermektir" ifadesine yer vermektedirler. K. Marx'ın "burjuva mülkiyeti" ifadesini bolşevikler genelleştirerek "özel mülkiyet" olarak tanımlamaktadırlar. Özel mülkiyet sahibinin ücretli işçiyi haksız sömürebilmesinin nedeni özel mülkiyetin mevcut olması değildir, kölelik sisteminde mülkiyetin resmi olarak 5, gerçekte ise 4, feodalizmde 3, kapitalizmde 2 unsurunun özel mülk sahibinin elinde bulundurmasıdır. Başka bir ifadeyle, direk olarak mülkiyet unsurlarının mülk sahibi ile ücretli işçi arasındaki dağılımına bağlı oluşudur.

Örneğin, kapitalist üretim tarzına dayalı sistemde ücretli işçi mülkiyet unsurlarının üçüne, işgücü, emek ve kendisinin idari bağımsızlığına sahip olmasına rağmen, emeğin ekonomik unsuruna sahip olmaması dolayısıyla, o, kendisi ve ailesinin geçimini sadece emeğini satarak sağlayabilmektedir.

Zira kendisi ve ailesinin geçimini, varlığını sürdürebilmesini sağlayacak mülkiyete sahip değildir. Gelişme düzeyine bakılmaksızın kapitalist sistemli ülkelerde emek piyasasında arz talepten her zaman yüksektir, bu kapitalizmin niteliğinden kaynaklanan bir olgudur. Bu nedenle emek piyasasında emeğin satış değeri onun gerçek değerinin altındadır. Bu nedenle ücretli işçi açlık tehlikesi karşısında emeğini değerinin çok altında satmaya, başka ifadeyle emeğinin haksız sömürülmesini zorunlu olarak kabul eder.

K. Marx komünizmde burjuva mülkiyetine son verileceğini ifade ederken kastettiği kapitalist toplumda mevcut olan özel mülkiyetin fiziki olarak yok edilmesi veya bolşeviklerin yaptığı

gibi özel mülkiyyət sahiplerinin mülklərinə el konularak, kəndlərinin kurşuna dizilərek katledilməsi değıl. K. Marx, komünizmdə, bilakis onun ilk aşaması olan sosializmdə, mülksüz vətəndaşların tümünə varlığını sürdürebileceğı mülkiyyətin sağlanmasını, onların açlıq təhlikəsi qarşısında eməğini dəğərinin altında girişimciyə satmaq zorunluluğı və özel mülkiyyət sahibinin ücretli işçiyi haksız sömürəbilmesi olanaklarının ortadan kaldırılmasını öngörməkdədir. Bir başqa deyişlə, söz konusu potansiyel kurbanların dirənc gücünün artırılması ilə onlara olası saldırı olanaklarının etkisiz hale getirilməsidir.

Bunun yanı sıra sosialist düzəndə reşit olan və mali olanakları kısıtlı olan vətəndaşların qarşılıqsız və bir seferlik olmaq üzərə başlangıç sərmayəsi ilə təmin edilməsi, hər hangi bir səbəptən dolayı iflas etmiş vətəndaşların yənidən istihdam edilməsi və girişimciliğın dəstəklənməsi amacıyla girişimcilərə, ülkenin stratejik, zorunlu alanlarına ek sərmayə koyuluşlarını təşvik edəcək düşük faiz oranıyla uzun və kısa vadeli kredilərin verilməsi öngörülməkdədir ki, bu isə işsizliğin bir sorun olmaqdan çıxması, girişimci sayısının artışı, emək piyasaasında eməğin gerçək dəğəri üzərindən satışı için olumlu ortam oluşturmaktadır. K. Marx, komünizm düzənində burjuva özel mülkiyyətinin komünist özel mülkiyyətə dönüşümünün bu yəntəmlərlə sağlanacağını bəlirtməkdədir.

Böyləce, sosialist əkonomik düzəni ilə kapitalist əkonomik düzəni arasındakı təməl fərqliliklər bunlardır.

1. Doğduğı andan itibərən hər bir vətəndaşa, milli mülkiyyətin bir kısmının kamusallaştırılması yoluyla, kamu mülkiyyəti aracılığı ilə onun toplumda yasal olaraq kabul edilmiş asgari tüketici sepeti dəğərində gəlir gətirən mülk (sərmayə) sağlanır, toplumun asgari yaşam standartlarına uyğun daire vəya arsa (toprak sahəsi) təhsis edilir.

2. Reşit olan mülksüz vatandaşlara yeteneği ve becerilerine uygun iş faaliyetinde bulunabilmesi amacıyla yasalarla öngörül-müş tutarda, koşulsuz ve karşılığı ödenilmeyen başlangıç sermayesinin sağlanması mekanizmaları geliştirilmiştir.

3. Herhangi bir nedenle iflas etmiş girişimcilerin yeniden iş faaliyetini sürdürebilmesi için düşük faiz oranlarıyla kredilerin verilmesi mekanizmaları geliştirilmiştir.

4. Toplum için stratejik öneme sahip alanlarda sermaye yatırımlarının sürekliliğini sağlamak amacıyla söz konusu alanlarda faaliyette bulunan girişimcilere faizsiz kredilerin verilmesi mekanizmaları geliştirilmiştir.

5. Finansmanın tek bir girişimci tarafından sağlanamadığı, toplum adına stratejik öneme sahip üretim, ticaret ve diğer hizmet alanlarındaki işletmelerin milli bütçeden finanse edilmesi, işletmelerin hisse senetlerinin satışa sunmakla vatandaşların hayatlarını sürdürebilmelerinin sağlanması, başlangıç sermaye olarak kullanılması ve vatandaşlara satışını gerçekleştirilmesi mekanizmaları geliştirilmiştir.

Şayet ilk üç mekanizma üreticinin (vatandaşın) varlığını ve girişimcilik faaliyetini sağlamayı amaçlarken, diğer iki mekanizma girişimciliğin geliştirilerek bağımsız girişimciliğin teşvikini, toplumdaki ekonomik süreçlerin devletin ekonomik araçlarıyla yönetilmesini amaçlamaktadır.

Günümüzde dünyanın bilim camiasının bile genel olarak sosyo-ekonomik yapının temel ve belirleyici unsuru olan mülkiyetin bileşenleri, nesnel mülkiyet, bölüşüm, ücret yasaları, üretim yöntemi ve onun nasıl değiştirilmesine ilişkin bilimsel bilgiye sahip olmaması, toplumda mevcut olan ve yeni ekonomik, toplumsal çatışmaların sivil yollardan nasıl çözülmesi gerektiğinin belirlenmesini de zorlaştırır. Bu olgu, her bir toplumun gelişiminin hızını kesen karşıtlıklar, çelişki ve çatışmaların ortaya

çıkmasının önemli nedenlerinden biridir. Makalenin kısa bir özet olduğu kaydıyla, tarafımdan geliştirilen, Güney Azərbaycan Türklerinin ulusal kurtuluş hareketinin önemli isimlerinden biri, birkaç kuşak boyunca kendilerini Türk ulusal kurtuluş hareketine adayan, yolundan dönmez savaşçı ve şehit Anushiravan Gani oğlu İbrahimi'nin onuruna “Anushiravan İbrahimi Mülkiyet, Bölüşüm ve Ücret Yasaları” adını verdiğim ekonomi yasalarına ilişkin kısa bilgiyi bilimsel topluluğun dikkatine sunuyorum. Makalenin, en azından ekonomi bilimcilerinin mülkiyet unsurlarının mülk sahibi ile ücretli işçi arasında bölüşüm oranlarındaki değişikliklerin üretim tarzında, başka bir ifadeyle toplumda mevcut ekonomik sistemin niteliği itibarıyla nasıl değişeceğini anlayabilmeleri için yararlı olabileceğinin kanısındayım.

Nesnel Mülkiyet, Bölüşüm ve Ücret yasalarının niteliği ve formülü aşağıda gösterilmiştir:

Mülkiyet yasası: $M = (L+D+A+B+K)$

burada M – mülkiyet;

L – işgücü;

D – üreticinin idari bağımsızlığı;

A – üreticinin emeğinin idari bağımsızlığı;

B – üreticinin emeğinin ekonomik bağımsızlığı;

K – üreticinin ekonomik bağımsızlığı.

Mülkiyet (M)

L	D	A	B	K

Bölüşüm Yasası: $F = (P + H + V + T + Z + I + U + C)$

burada F – üretilen ürünün değeri;

P – doğrudan üreticinin emeğinin başlangıç değerinin onun iş gücünün yeniden üretmesi için gerekli kısmı;

H – doğrudan üreticinin emeğinin başlangıç değerinin serf durumunda varlığını sürdürebileceği kısmı;

V – doğrudan üreticinin emeğinin başlangıç değerinin onun satış fiyatına eşit hissesi;

T – artı değerın kişisel tüketim ihtiyaçları için gerekli kısmı;

Z – kişisel tüketim ihtiyacından fazla olan artı değer;

I – Üretim araçlarının başlangıç değeri;

U – artı değerin üretim araçlarının yeniden seri üretime yönlendirilmesi için gerekli kısmı;

C – yeniden seri üretimin sağlaması ihtiyacından fazla olan artı değer.

Ücret Yasası; $J = (P + H + V + T + Z)$

J – doğrudan üreticinin ücreti;

P – doğrudan üretici emeğinin başlangıç değerinin onun iş gücünün yeniden üretmesi için gerekli kısmı.

H – doğrudan üreticinin emeğinin başlangıç değerinin onun serf durumunda varlığını sürdürebilmesi için zorunlu kısmı;

V – doğrudan üreticinin emeğinin satış fiyatına eşit başlangıç değeri;

T – artı değerin doğrudan üreticinin kişisel tüketim ihtiyaçları için gerekli kısmı;

Z – kişisel tüketim ihtiyacından fazla olan artı değer.

Mülkiyet yasasında mülkiyet unsurlarının mülk sahibi ve üretici arasındaki dağılımında gözlemlenen değişiklik bölüşüm yasasına da yansımaktadır. Başka bir ifadeyle, üretilen ürünün değerinin mülk sahibi ile üretici arasında bölüşümü mülkiyet unsurlarının dağılımı oranına uygun gerçekleşmektedir.

Üretilen ürünün değeri (F)

Z	C
T	U
V	
H	I
P	

Toplumun ekonomik sistemindeki herhangi bir radikal değişimin toplumsal düzende geometrik artış etkisi gösterdiğinden bu değişimler toplumsal düzenin yapılanmasında da dikkate alınmalıdır.

Öyle ki, toplumun ekonomik, idari, hukuk, sosyal güvence ve diğer sistemleri organik olarak tek bir mekanizmada birleştiğinden, onların niteliği de aynı olmak durumundadır. Bunlardan en az bir bileşenin genel niteliklere uymaması sistemin bir bütün olarak normal şekilde çalışmasını olanaksız kılar.

Tüm bunları toplum bireylerinin büyük bir bölümünün anlayabilmesi için Turan devletinin kurulmasına hazırlık ve geçiş evresi ve Turan devletinin Anayasası olma yolunda iddialı olan “Turan Devletinin Firidun İbrahimi Anayasası’nın başlıca maddelerini okuyucularımızın dikkatine sunacağız.

Şapur Gasımi

TURAN DEVLETİNİN FİRİDUN İBRAHİMİ ANAYASASI’NIN BAŞLICA MADDELERİNİN YORUMU

Günümüz dünyasının sosyo-ekonomik yaşamının çeşitliliğinde, ilkel topluluk örneklerinden otokratik ve devlet köleliği, kişisel ve devlet feodalizmi, otokratik kapitalizmin vahşi biçimleri olan diktatörlük, kabile (klan) yönetim şekillerinin yanı sıra gelişmiş kapitalizm yapısı da mevcuttur. Bununla beraber, dünyanın birçok ülkesindeki ekonomik ve sosyal yapı, yaşam tarzı ve yaşam standartlarının rengarenkliliğine rağmen bu toplumların aydınları, gelişmiş toplum yapılarının günümüz toplum gelişiminin gereksinimlerini karşılayamadığının farkındadır. Bu mesele- nin bir tarafı. Başlıca mesele, günümüz toplumunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek yapının hangi nitelikte olması gerektiği, hangi

usul ve mekanizmalar aracılığıyla kurulabileceğidir. Marx'ın bilimsel sosyalizm teorisi ve objektif ekonomik "Anuşiravan İbrahimi Mülkiyet, Dağıtım ve Ücret Yasaları" temelinde Memmedhan Azizhanlı ile hazırladığımız modern devletin Firidun İbrahimi Anayasası, Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinin devlet yönetim sistemlerinde dahi mevcut olan tüm adaletsizlikleri ve sapmaları ortadan kaldıracabilecek kapasitededir.

Her bir devlet, ekonomik sisteminin ait olduğu üretim şekline göre toplumun yönetim kurallarını ve temel hükümlerini yansıtan Anayasa, bu çerçeve ve temel hükümlerin ayrıntılarını aksettiren yasalar və onların pratik olarak uygulanması için zorunlu olan bir dizi ekonomik, yasal ve idari mekanizma toplusu, sistemdir. Bir toplumun ekonomik, hukuki veya idari sistemi içinde veya bu sistemler arasındaki en ufak bir çelişki toplum içerisinde çatışmalara, uzlaşmaz çelişkilerin ortaya çıkması ise toplumda sosyo-ekonomik felaketlere yol açabilir. Devlet sistemi 4 (dört) ana bağımsız bölüme ayrılmıştır: yasama, yürütme, yargı ve denetim sistemi. Bu dört bağımsız devlet organının hiçbirisi diğerine tabi olamaz. Her biri, tamamen bağımsız olmakla birlikte, bireysel olarak ve bir bütün olarak Anayasaya ve onun içeriği, kapsamına uygun olarak kabul edilmiş yasalarla yürütülmelidir.

Devlet yönetiminin bir şahsın veya bir grubun elinde hangi siyasi teknolojiler, Anayasa ve yasalar aracılığıyla toplanmasına bakılmaksızın, sadece vatandaşları değil, yönetimin merkezileşme düzeyine göre devlet memurlarını bile iktidarda bulunan şahıs veya grubun kölesine, hizmetlisine dönüştürerek kişisel çıkarları, amaçlarına hizmet etmek mecburiyetinde bırakmasını kaçınılmaz kılar. Bu durumda istisnasız olarak tüm devlet kurumları sürekli olarak ekonomik, siyasi, cezai vb. suçlar üreten mekanizmalar kompleksine dönüşür. Bunu vatandaşların güvenliği, hak ve özgürlüklerini korumakla yükümlü emniyet, kolluk güçleri, çeşitli

silahlı kuvvet birimlərinin fəaliyyətlərini vətəndaşların sosyo-ekonomik özgürlükləri, haklarının ihlaline yönləndirərək gerçəkləşdirirlər.

Öyle ki, toplumda var olan emniyyət güçləri, polis, savcılıq, məhkəmə və digər dövlət qurumları, bu qurumların idarəetmə hiyerarşisinin fərqli dərəcələrində yer alan yetkililərin işlədikləri geniş çaplı və ağır təşkilat qurumlarının qorunmasını üstlənərək vətəndaşların Anayasa və qanunlarla tənzimlənən ən əsas insani hakları, vətəndaş hakları və özgürlüklərini, dövlət qurumlarının yetkililəri üçün təşkil edilmiş özəl cəzasızlıq mühitində açıq və qanunsuzca ihlal edərək böyük bir qanun pozuntusuna döndürürlər. Bu vəziyyət isə dövlət idarəetməsinin bir şəxsiyyət və ya bir qrupun əlində toplanmasını qanunsuzlaşdırır.

Bu səbəblə toplumda vətəndaşlar, silahlı üsyan da daxil olmaqla öz hak və özgürlüklərini qorumaq üçün mümkün olan hər cür vasitə istifadə etməsi barəsində obyektiv qanunlardan iləri gələn qanun bir hakla təminatlıdır və bu hak Anayasa ilə tənzimlənəlidir.

Bu Anayasa'nın günümüz dünyada mövcud dövlət qanunları, dövlət feodalizmi, kapitalizm və bəzi vəziyyətlərdə bunların qarışıq sintezindən yaranan dövlət qurumlarındakı Anayasa'lardan bir çox əhəmiyyətli fərqliliklər mövcuddur. Bunların ən əhəmiyyətlilərindən birisi iqtidarı güc istifadə edərək, qanun xaric yollarla müxtəlif siyasi texnologiyalar vasitəsilə ələ keçirənlərə qarşı qanun müdafiə vasitələrinin yetersiz olduğu vəziyyətlərdə vətəndaşlara silahlı üsyan hakının tanınmasıdır.

Bu vəziyyətlərdə ölkənin bütün hərbi güçləri, ordu, təhlükəsizlik və emniyyət güçləri v.b. silah qüvvələri vətəndaşların qanun taleplərini və müdafiəsini dəstəkləməli, vətəndaşların hak və özgürlüklərini qanun altına alan dövlət sisteminin qurulmasını təmin etməlidir. Çünki bütün toplumu əhatə edən qanunsuzluq mexanizmi var

oldukça onların da bir gün bu mekanizmanın kurbanı olacağını kaçınılmaz bir sonuçtur.

Gelişmiş kapitalist ülkelerinde belirli grupların çıkar ve amaçlarına ulaşmanın başlıca aracı olan siyasi partilerin varlığı, seçim sistemi geniş kitlelere demokrasi adıyla sunulur ve bu seçim sistemi aracılığıyla belirli gruplar, vatandaşların (seçmenlerin) adayların her hangi bir alanda uzmanlık düzeyi, becerilerine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadan oy vermesiyle kendi temsilcilerini iktidara getirirler. Aslında seçmenlerin salt çoğunluğunun iktidara iddialı adayların hangi bilgiye, özelliklere vb. sahip olması ve devletin hangi usul ve araçlarla, ne şekilde yönetilmesine dair en ufak fikir sahibi değildir. Seçmenler bu grupların öne sürdüğü ve çoğu zaman gerçekten uzak, somut bir içerik ifade etmeyen süslü, ihtişamlı sloganlara inanarak bu veya diğer grubun temsilcisine oylarını vererek aldatılmış olurlar. Örneğin, ABD’de nitelik itibariyle bir birinden hiç bir farkı bulunmayan cumhuriyetçi ve demokrat partileri aralarında, Çin’de nitelik ve içeriği bakımından devlet feodalizmi partisi olan “kommünist parti” adıyla bilinen parti üyeleri kendi aralarında, Kuzey Kore ve onun gibi ülkelerde iktidarı aile üyelerine devrederek ülke vatandaşlarını mevcut gerici rejimin esaretinde tutmaktadırlar. Bu ülkelerin Anayasa’sı halka mevcut rejime karşı silahlı direniş hakkı tanımamaktadır. Bazı durumlarda Anayasa’da vatandaşların sivil yollardan itiraz hakkı öngörüldüğü hallerde bile güç kullanarak, yasama organının çıkardığı yasalar vb. siyasi, idari teknolojiler aracılığıyla vatandaşların bu hakkını gerçekleştirmesini engellemektedirler.

Bu Anayasada siyasi partilerin ve seçim sisteminin iptal edilmesiyle bu gibi olumsuzluklar ve siyasi şarlatanlığa son verilir. Teorik olarak siyasi partiler kimilerininse iktidara getirilmesi için

değil, toplumda mevcut sorunların çözümüne yönelik farklı sosyo-ekonomik programların geliştirilmesi ve ileri sürülmesi ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Sivil toplum örgütlerin, derneklerin kurulması, onların özgür ve bağımsız faaliyeti, her bir vatandaşın düşünce ve ifade özgürlüğü vb. için gerekli ortamın sağlanmasını öngören bu Anayasa'nın uygulandığı toplumda ne siyasi partilere, ne de kimilerinse başka birileri tarafından iktidara getirilmesine ihtiyaç duyulmaz, ne de bunun için gerekli koşullar bulunmamaktadır. Devlet kurumunda her hangi bir göreve iddialı her hangi bir şahıs bağımsız olarak Devlet Sınav Komisyonu'nda sınava girerek devlet kurumunda hak ettiği göreve atanabilir. Çeşitli sivil toplum örgütleri veya herhangi bir vatandaşın önerdiği, tüm toplum bireyleri ve vatandaşların salt çoğunluğunun çıkarlarına hizmet eden programların uygulanmasını sağlayarak, yasalar çerçevesinde yetkilerini kullanarak ve bilgi düzeyini sürekli geliştirerek görev süresini en üst düzeye çıkarabilir.

Şu anda dünyanın birçok ülkesinde mevcut seçim sistemi de bu programları destekleyen grupların temsilcilerini iktidara getirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu sistemin en olumsuz yönü ise iktidara gelenlerin onları iktidar yapan grup veya şahısların kişisel çıkarlarına bağımlı duruma gelmesidir. Çoğu zaman ise bu grupların çıkarlarının genel olarak toplumun ve vatandaşların salt çoğunluğunun çıkarları ile çelişmektedir. Bu nedenle de söz konusu grupların önerdiği programlar toplumun sosyo-ekonomik gelişimine değil, belirli bir grupların çıkarlarına hizmet etmektedir.

Bu Anayasa'nın en önemli ve bugüne kadar mevcut olmuş Anayasa'lardan farklılıklarından birisi de her bir bireye devlet yönetiminde yer alma olanaklarının sağlanmasıdır. Devlet hiyerarşi yapısının herhangi bir basamağında, herhangi bir görevine atanmak isteyen vatandaş kimseye bağlı bulunmamaktadır. Bu

sadece kendisinin kişisel özelliklerine, başka ifadeyle onun sağlık, bilgi düzeyine bağlıdır. Devlet hiyerarşi yapısının tüm basamaklarında görev alabilmek için sınav sisteminin uygulanması, iktidarın güç kullanarak, gruplaşma ve siyasi şarlatanlıklarla iktidarın ele geçirilmesi sonucu devleti sivil yöntemlerle yönetme becerisi, bilgi düzeyinden yoksun şahısların iktidara gelmesi önlenmiş olur. Devlet yetkililerinin faaliyetinin hata ölçme sistemi ile değerlendirilmesi sonucunda görevde bulunan şahsın yaptığı yanlışlar veya yolsuzlukların tespit edilmesiyle meşru yollarla görevinden uzaklaştırılması ise göreve tesadüfen atanan şahısların en kısa zamanda belirlenmesi için olanak sağlar. Böylece, bu konuyla ilgili ortaya çıkan sosyo-ekonomik, organizasyon vb. sorunların yaşanmasının önüne geçilir.

Önerilen devlet yapısında her bir vatandaşın kitle iletişim araçlarından yararlanarak kendi görüş ve programını duyurması ve tanıtması için gereken koşulların ve olanakların sağlanması, siyasi partilerin bir propaganda aleti olarak var olma gereğini ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan, istisnasız tüm devlet kurumlarında, vatandaşların görev atamalarının, üst merci tarafından veya seçimle değil, bireysel sınav sonuçlarına göre yapılmasıdır ki, bu da günümüzde dünyada mevcut seçim sistemlerinin eksikliklerini ortadan kaldırmaktadır. Buradaki en önemli husus kuşkusuz ki, göreve atanan şahsın bundan dolayı kimseye borçlu olmaması, herhangi bir grup veya kişiye karşı hiçbir yükümlülüğünün bulunmamasıdır. Bu sistemde bir vatandaşın göreve atanması sadece kendisine bağlı olduğu kadar, görevden uzaklaştırılması da sahip olduğu bilgi düzeyi, yasalara ve görevinin gerekli kıldığı yükümlülüklerle uygun hareket etmesine bağlıdır. Hata ölçme sistemi ile görevde bulunduğu sürede yaptığı hataları değerlendirme sürecinin kimsenin subjektif görüşüne veya iradesine bağlı olmaması, ayrıca üst kademe görevlilerin ona yasalara aykırı emirler,

talimatlar verme veya ona herhangi bir şekilde baskı yapma yetkisi ve olanağının bulunmaması, vatandaşın tam bağımsız ve demokratik koşullarda, sadece yasalara uygun görevini yürütmesi için gerekli ortamı sağlamaktadır. Bu durumda, kim tarafından geliştirildiği veya öne sürüldüğü farketmeksizin, bir birey ya da sosyal grubun çıkarlarından ziyade bir bütün olarak toplumun ekonomik ve sosyal gelişimine yönelik programların uygulanması için daha olumlu koşulların oluşacağı açıktır.

Birçok ülkede suç işlemiş kişiler, ceza süresini tamamlamadan ülke başkanı, kralı, özel af komisyonu veya mahkeme, parlamento kararıyla bağışlanır (affedilir). Suç işlemiş kişiyi, işlenen suç nedeniyle fiziksel, maddi, manevi zarara uğramış vatandaşın kendisi veya eğer vefat etmişse onun varisleri, birinci dereceli kan hısımları affedebilir, zira vatandaşın maddi, manevi varlığı, sağlığı, hayatı kendisine, öldüğünde ise varislerine mahsustur. Affetme hakkının devlet başkanına veya diğer herhangi bir kuruma verilmesi, yetki sahibi kişiye efendi, vatandaşa ise köle statüsü yüklemektedir.

Günümüz bir çok ülkesinde bu mekanizmanın uygulanması, söz konusu ülkelerde efendi-köle ilişkilerinin, köleci düzenine özgü mekanizmaların hala var olduğunun en bariz kanıtıdır. Ceza işlemiş kişinin affedilmesi, onun ceza süresi bitmeden serbest kalmasının kriteri olarak onun ıslah olduğu gösterilir.

Birincisi, suç işleme potansiyeli genetik olarak doğan her bir insanda var olmuş, mevcuttur ve her zaman olacaktır. Bununla beraber, kimse suçlu doğmaz. Her bir insanı suç işlemeye sürükleyen, mecbur bırakan, onun suça eğilimli biri olarak gelişmesini tetikleyen yaşadığı toplumun sosyal durumu, onun bulunduğu ortam ve belirli koşullarda meydana gelen süreç, olaylar vb. onun doğasında bulunan suç genini aktifleştirir ve suçun işlenmesine

neden olur. Kuşkusuz ki, işlenen suçlar niteliklerine göre sınıflandırılabilir. Uygulamada bunların tamamı dikkate alınmaktadır. Lakin her kimsenin belirli bir suçu işlemesini tetikleyen neden, yargılanırken hiç bir zaman objektif olarak değerlendirilmemektir.

İkincisi, suç işlemiş bir kişinin hangi sürede ıslah olacağını belirleyen herhangi bir araç, kıstas veya ölçüm kriteri mevcut değildir. Bu konu her zaman suçlunun ıslah olduğuna karar veren memurun tamamen subjektif düşüncesi ve iradesine bağlıdır, başka bir ifade ile memurun verdiği kararın objektif olduğunu iddia etmek olanak dışındadır.

Üçüncüsü, suçluya verilen ceza, suçun işlendiği an mağdurun kusuru da dikkate alınarak, mağdurun uğradığı maddi, fiziksel, manevi vb. zarara eşdeğer olmalıdır. Suç işlemiş kişinin affedilmesi veya cezasının bir hissesinin devlet kurumu veya yetkili şahıs tarafından indirilmesi durumunda kararı veren yetkili merci suç mağduru vatandaşa karşı suç işlemiş olur. Çünkü, suçu işleyen kişinin gerçek anlamda ıslah olması durumunda bile suç mağdurunun rızası olmadan suçlunun ceza süresini tamamlamadan serbest kalması için esas olamaz.

Dördüncüsü, şayet suç işlemiş kişi affedilir veya cezasının bir hissesi herhangi bir kurum veya yetkili tarafından objektif ve adil sebeplere istinaden indirilirse, bu durumda ceza kararını veren hakim görevini kötüye kullanmış veya bu fiile göre ceza süresini belirleyen yasa önyargılı ve adaletsizdir. Böyle bir durumda ise bu yasa, hakim ve suçluları bağışlayanlar için önceden düşünülmüş şekilde rüşvet ve yolsuzluk, başkalarının malı, sağlığı, hayatına karşın toplumda siyasi değer ve mali kazanç elde etmek için suç mekanizması oluşturmak amaçlı kabul edilmiştir. Bu gibi durum sadece vatandaşın köle statüsünde olduğu toplumlarda vuku bulabilir.

Hazırladığımız modern devletin Firidun İbrahimi Anayasası'nın, günümüzde mevcut tüm anayasalardan esas farklarından biri de kimliğinden ve makamından asılı olmadan tüm devlet memurlarının, genel olarak vatandaşa her ne olursa olsun, yasaklama veya izin verme yetkilerinin iptal edilmesidir. Vatandaşa herhangi bir konuyla ilgili izin veya yasakları yasa belirler. Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde, özellikle de demokratik olmayan ülkelerde yasalar yasama organı tarafından deklaratif bir şekilde kabul edilmektedir. Kabul edilmiş yasaların yürütme mekanizmalarına ilişkin emir, karar ve talimatların belirlenmesi yetkisi ise hükumete veya genel müdürlüklere aittir. Bunun yanı sıra yürütme organını temsilen Cumhurbaşkanı, başbakanın emir, kararları da kanun hükmündedir. Başka bir deyişle, hiçbir yasama yetkisi olmayan yürütme organı, yasama organının yetkilerini kanuna aykırı bir şekilde sahiplenir. Bu tür toplumlarda, yürütme organı başkanı genel olarak devletin yasama, yargı ve denetim organlarının başkanlarını ve başkan yardımcılarını atama ve görevden alma yetkisini üstlenir ve böylece hükümetin temel kuvvetlerinin bağımsızlığını sona erdiren mutlak bir monarşik sistem oluşturur. Mutlak monarşi sisteminde sadece köleci ve feodal yönetim tarzı mümkün olabilmektedir. Bu sistemde değil sosyalizm, normal şekilde kapitalist düzenin varlığı söz konusu değil. Böyle bir anormal kaideler toplumunda bir kişinin tüm vatandaşlar üzerinde kişisel diktatörlüğünü oluşturmasını sağlamaktadır. Sonuçta, yasaların yürütülme mekanizması olmadan kabul edilmesi veya yürütülme mekanizması olduğu halde, uygulamada belirli bir olay veya sürece ilişkin kanunda boşlukların olması, bu boşlukların ortadan kaldırılması için herhangi bir memurun izin ve iradesine ihtiyaç duyulur. Bu durumda mevcut yasaya ek ve değişikliklerin yapılmasına karşın memur iznine başvurulur ki, bu ise vatandaş piramit biçimli devlet yapısının yatay ve dikey basamaklarında

bulunan devlet memurlarının kölesine, serfine, hizmetlisine dönüştürür.

Günümüzde dünyada en mükemmel hukuk sistemi kabul edilen İngiltere hukuk sisteminde, bu gibi boşluklar daha önceki bir mahkeme kararının esas alınmasıyla (içtihat) doldurulur. Başka deyişle, yasama yetkisi olmayan mahkeme aslında herkesi bağlayan kanun kabul etmiş olur.

Modern devletin Firidun İbrahimi Anayasası'nda devlet yapısının tüm kuvvetlerinin birbirinden bağımsızlığının sağlanması, yasama organı dahil, tüm devlet kurumları görevlilerinin sadece profesyonel uzmanlardan oluşması, yasama organının daimi, kesintisiz faaliyetini sürdüren örgütsel mekanizmaya dönüştürülmesi, toplumda meydana gelen tüm olay ve süreçlerin ayrıntılı olarak yasalara yansıtılması, yaşamın gelişim akışından kaynaklanan boşlukların zamanında doldurulması için gerekli ortamı sağlamış olur.

Toplunun var oluşunun garantisi olan ailenin, yeni neslin yetiştirilmesi, terbiyesi ve eğitiminde kadınların temel, belirleyici ve yeri doldurulamaz rolü göz önünde bulundurularak, dünyanın ekonomik olarak en gelişmiş kapitalist devletlerinin hukuk sistemlerinde bile bulunmayan, kadınların çalışma ve ücretlendirme koşullarına ilişkin modern devletin anayasasında öngörülen sosyal güvence ve avantajlar, toplumda her zaman fiziksel ve manevi olarak sağlam neslin yetiştirilmesi için büyük önem taşımaktadır.

İnsanların fiziksel özellikleri farklı olduğu gibi onların düşünce, bilinci, bilgi düzeyi, herhangi bir soruna, sürece, olaya vb. yaklaşım tarzı, analiz etme becerileri de farklıdır ki, bu özellikler toplumun tüm bireylerinde nitelik ve nicelik açısından aynı ölçüde olamaz. Bu nedenle toplumda çeşitli felsefi akınlara varlığı doğaldır ve bu her bir vatandaşın kişisel görüşü, inanç ve düşün-

celerinin toplumda resmi olarak kabul görmüş felsefe, dünya görüşü ve düşüncelere uygun olub olmaması, doğru veya yanlış, bilimsel veya bilimsiz olmasına bakılmaksızın herkesin düşünce, ifade, inanç özgürlüğünün varlığını gerekli kılmaktadır.

Gözaltına alınan kişinin nezarethaneye konulduğu andan, hakkında işlemlerin tamamlanıp adli mercilere sevk edilinceye kadar soruşturma görevlisi, müdafii, savcı, ombudsman ile fiziksel temas sağlanmayacak ortamda yapılan görüşmesinin ses kaydı ve görüntülerin dava dosyasına eklenmesi, onun kopyasının soruşturma görevlisi, müdafii, savcıya verilmesi, gerektiğinde bu görüntüleri basın-yayın yoluyla yayınlanmasının sağlanması, soruşturma aşamasında herhangi bir güç kullanımı, tehdit, aldatma yolu ile sahte ifade almak veya buna mecbur bırakmak olanağını ortadan kaldırmakla beraber, şüpheli şahsın yasadışı yollardan sahte ifade alındığı iddiaları ile soruşturmayı suçlama fırsatından yoksun kılmaktadır.

Nezarethanelerin emniyet müdürlüğünün denetiminde olması, soruşturma evresinde gözaltına alınmış vatandaşların cezaevine tutulması, ayrıca sözü geçen her iki kurumun kamu denetimi dışında olması, suçla ilgisi olmayan vatandaşların hiçbir yasal esaslar olmadan haftalarla, bazen aylarla gözaltında tutulmasına, onlara verilen akla sığmaz işgenceler sonucunda haberi dahi olmayan suçları itiraf etmek mecburiyyetinde bırakmaktadır. Bu kolluk kuruluşlarının faaliyetinde en yaygın durumdur. Bağımsız olmayan mahkemeler de bu sahte iddialara esaslanarak kanuna aykırı hükümler kabul etmek zorunda kalırlar ki, bu onları da suç ortağına, suç fiilinin katılımcısı yapmaktadır.

Devlet yapısının toplu suç üreten sistem haline gelmesinin temel, esas sebebi toplumun içinde bulunduğu ekonomik sistemin ve onun üst kurumu olan toplumsal yapısı, hukuk sisteminin içe-

rik ve niteliğidir. Başka bir ifadeyle, bir toplumda suç düzeyi içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının adaletsizlik düzeyi ile doğru oranlıdır.

Adaletsiz kolluk sistemi ise kendisinin kanuna aykırı faaliyeti ile aslında masum insanları yasadışı yollardan zorla suçluya, kazara veya mecburiyet karşısında suç işlemiş kişileri azılı suçluya dönüştürmekle suçun yeniden işlenmesini tetikleyen mekanizmadır. Bu nedenle de günümüzde dünyada mevcut olan hiçbir sosyo-ekonomik yapı, devlet, kolluk kuruluşu önemli ölçüde suç unsurunu ortadan kaldırmak veya kazara, mecburiyet karşısında ilk kez suç işlemiş kişileri ıslah edecek güce sahip değil. Adaletsiz sosyo-ekonomik sistemi bir bütün olarak değiştirmeden ne adaletsiz kolluk sistemini, ne de suç unsurunun bir olgu olarak ortadan kaldırılması mümkün değil.

Devlet yapısı adı verilerek toplu ve ağır suçlar üreten bu yapı tüm dünyada her gün milyonlarca insanı fiziksel ve manevi olarak sakat bırakıyor ve yok ederek insan toplumunu suç alemine dönüştürmektedir.

Bunları anlayamayan millet, toplum köle durumundan evrim yolu ile kurtulmasını daha uzun süre bekleyecektir. Toplumun kölecisi, feodal veya kapitalist yapısı ve gelişme düzeyine göre bu suçların boyut ve düzeyi her ne kadar azalıyorsa da, devlet sürekli suç ve suçlu üreten mekanizma özelliğini hala korumaktadır.

Lakin toplumdaki sosyo-ekonomik sistemin adaletsizliğinden faydalanarak günümüz toplumunda işlenen tüm suçların en az % 95 oluşturan suçların meydana gelmesinin nedenlerini ortadan kaldıracak devlet yapısının kurulması mümkündür. Topluma önerdiğimiz Anayasa işte tam olarak bunun için gerekli ortamı sağlayacak modern devletin Firidun İbrahimi Anayasası'dır. Bu Anayasa gerçekleşeceği halinde insanlık tarihinde ilk kez devlet kurumu herhangi kimsenin veya kimselerin veya grup çıkarları

uğrunda ve subjektiv iradəsi ilə kimliyindən asılı olmadan vatan-daşa qarşı uygulanan insanların haksız sömürölmesini yasallaştı-ran araç olma özelliğini ebediyen yitirecektir.

Bu Anayasayı, biz, ırkı, milliyeti vb. özelliklerine bakılmaksızın tüm dünya toplumuna günümüzde mevcut durumdan çıkış yolu ve insanoğlunun sosyo-ekonomik gelişiminin yeni bir aşaması olarak sunuyor ve öneriyoruz.

K. Marks şöyle yazıyordu, “Artık bundan sonra bu ya da şu teoremin doğru olup olmaması değil, ama sermayeye yararlı mı yoksa zararlı mı, gerekli mi yoksa gereksiz mi, siyasal bakımdan tehlikeli mi tehlikesiz mi olduğu söz konusuydu. Tarafsız incele-menin yerini ücretli yarışmalar, gerçek bilimsel araştırmaların ye-tini kara vicdanlı ve şeytanca mazur gösterme eğilimleri almıştı.” (K. Marx, Kapital I, Eriş Yayınları, 3. Baskı, say. 23).

Bugün tüm ülkelerde iktidara gelenlerin amacı topluma ulusal refah ve gelişme yolunu göstermek değil, onları iktidar yapacak yalanları topluma empoze etmek ve kendi amaçlarına hizmet et-tirmektir. Aslında iktidara gelenlerin büyük çoğunluğu bunu bile bilmemektedir. Bu nedenle biz ulusal refah ve gelişmeyi sağlaya-cak, 1945-1946 yılları arasında Güney Azərbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nin Başsavcısı, Türk ulusal kurtuluş mücadelesinin şehidi Firidun Gani oğlu İbrahimi’nin onuruna Firidun İbrahimi Anayasası adını verdiğimiz 139 ana madde ve 689 alt bentten olu-şan anayasanın boyutunu dikkate alarak onun alt bentlerinin ba-zılarını yorumsuz okuyucuya sunuyoruz.

1. Modern devlette devlet mülkiyet sahibi olamaz. Başka bir ifade ile devlet mülkiyetinin varlığı yasaktır.

2. İktidar, vatandaşların ve genel anlamda halkın sosyo-eko-nomik bağımsızlığının önemli kısmı üzerinde yetki sahibi oldu-ğuna göre devlete, her kimseye veya gruba mahsus olamaz. İkti-dar sadece Anayasa ve ondan kaynaklanan yasalara mahsustur.

3. Şehitlerin annesi, babası, eşi ve çocukları ücretsiz eğitim ve yasalarla öngörölmüş tüm sosyal güvence haklarına sahiptir.

4. Ceza infaz kurumlarında, tutuklu ve hükümlülerin birinci dereceye kadar kan ve kayın hısımları, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, basın-yayın kuruluşu çalışanlarına tutuklu ve hükümlülerin ses kayıtları haricinde, istedikleri zamana ait görüntülerini izleme hakkı ve gerekli koşullar sağlanır.

5. Bu Anayasa, zor kullanarak ve diğer siyasi teknolojiler aracılığıyla kanuna aykırı iktidarı ele geçirenlere karşı halkın silahlı isyan hakkını tanımaktadır.

6. Hiç bir yetkili şahıs, tüm halkı temsil edemez. Kimsenin dokunulmazlık statüsü olamaz.

7. Ülkedeki ekonomik, teknik, toplumsal vb. süreçlerin yönetimi amacıyla kurulmuş tüzel kişiler, devlet kurumları, milli ve kişisel özel sermayeli tüzel kişiler, sivil toplum kuruluşları herhangi bir mülk üzerinde hak sahibi olamaz. Tüzel kişilerin kullanımı ve tasarrufuna tahsis edilmiş milli mülkiyet, qayrimenkul veya kişisel özel mülkiyet, tahsis amacına uygun ve verilmiş yetkiler çerçevesinde kullanılmalıdır. Tüzel kişiler tahsis edilen mülkiyet üzerinde kullanma ve tasarruf yetkisi sahibi olabilirler.

8. Hiçbir devlet kurumu hiçbir üst düzey yetkilisi alt kademe görevlilere, kimliğinde asılı olmadan hiçbir vatandaşa herhangi bir konuda izin vermek veya yasaklamak hakkı yoktur. Tüm izin ve yasaklar konuyla ilgili kabul edilmiş yasalarla düzenlenir.

9. Hiçbir devlet kurumu veya onun yetkili şahsı emir, karar, talimat ve bu kabilden ifası zorunlu olan yazılı veya sözlü talimatlar vermek hakkına sahip değil. Zira bunların tamamı yasa kapsamında düzenlenmektedir.

10. Tüm devlet kurumlarının personeli Devlet Sınav Komisyonu tarafından yapılan kamu personeli seçme sınavı sonuçlarına göre göreve atanır.

11. Genel ve bireysel bağışlama (affetme) hakkı devlet kurumları veya devlet memuruna değil, suç mağduru veya suç mağduru hayatını kaybetmişse onun varislerine mahsustur.

12. Tüm vatandaşlar, devlet kurumları, özel sermayeli tüzel kişiler, yerel yönetim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları tüm konularda kanun teklifi önerme hakkına sahiptir.

13. Dar gelirli aileden olan her bir vatandaşa ve ülkede ikamet eden hiçbir devletle vatandaşlık bağı olmayan kişilere, doğduğu andan itibaren, toplumun asgari yaşam standartlarına uygun daire veya arsa (toprak sahası) tahsis edilir onun toplumda yasal olarak kabul edilmiş asgari tüketici sepeti değerinde gelir getiren mülk (sermaye).

14. Dar gelirli aileden olan her bir vatandaşa ve ülkede ikamet eden hiçbir devletle vatandaşlık bağı olmayan kişilere, reşit oldukları günden yeteneği ve becerilerine uygun iş faaliyetinde bulunabilmesi amacıyla yasalarla öngörülmüş tutarda, koşulsuz ve karşılığı ödenilmeyen başlangıç sermayesinin sağlanır.

15. Herhangi bir nedenle iflas etmiş girişimcilerin yeniden iş faaliyetini sürdürebilmesi için düşük faiz oranlarıyla krediler sağlanır.

16. Toplum için stratejik öneme sahip alanlarda sermaye yatırımlarının sürekliliğini sağlamak amacıyla söz konusu alanlarda faaliyette bulunan girişimcilere düşük faiz oranlarıyla krediler sağlanır.

17. Vatandaşın asgari yaşam standartlarına uygun tahsis edilmiş yaşam alanına ve hayatını idame etmek için gerekli sermayeye hiçbir devlet kurumu, yetkili şahıs, mahkeme kararı ile herhangi bir sebeple el konulamaz.

18. İş yerinin milli mülkiyet veya kişisel özel mülkiyete mahsus olmasına bakılmaksızın kadın işçilere, yasayla belirlenmiş analık iznine ayrıldığı tarihten çocuğunun 3 (üç) yaşı tamamlanana kadar ücreti % 100 oranında ve ücret kesintisi yapılmaması

koşuluyla ücretli analık izni ve üç yıl sonra yeniden iş yerine geri dönme hakkı bulunuyor.

19. On dört yaşını tamamlamamış çocuğu olan kadınların 8 (sekiz) saatlik çalışma süresi için ödenilen ücretin % 100 ödenilmesi koşuluyla 6 (altı) saatlik çalışma süresi ile çalışma hakkı bulunuyor.

20. 3 (üç) ve daha fazla 14 (ön dört) yaşını tamamlamamış çocukları olan kadınların 8 (sekiz) saatlik çalışma süresi için ödenilen ücretin %100 ödenilmesi koşuluyla 4 (dört) saatlik çalışma süresi ile çalışma hakkı bulunuyor. Çalışma ücreti saatlik olarak belirlenen iş yerlerinde de ödemeler aynı orantılarda düzenlenir.

21. Kadın ve reşit olmayan erkeklerin, etkin savaş durumu haricinde, kanunla belirlenmiş ağır ve insan sağlığı için tehlikeli alanlarda ve işlerde, gece vardiyalarında çalıştırılması yasaktır.

22. Devlet kurumlarının tüm personeli (teknik personel hariç), kamu personeli seçme sınavına girmeden önce ilgili evraklarla beraber kendisi, eşi, kendisiyle beraber yaşayan reşit olan evlatlarının mal varlığına ilişkin kanunla belirlenmiş mal bildiriminde bulunmak zorundadır.

23. Orta eğitim kurumlarının üst sınıflarında eğitim gören erkek ve kız çocukların seferberlik ve savaş halinde kendini savunma için gerekli askeri ekipman ve araçlarının kullanımı hakkında 2 (iki) yıllık dersler alması zorunludur.

24. Tüm basın-yayın kuruluşları, yasalarla öngörülmüş boyut ve sürede, kamu yararına ve günlük olmak koşuluyla, hukukçuların katıldığı ve Anayasa maddeleri ve yasaların bilimsel ve popüler şekilde vatandaşlara açıklandığı ve yorumlandığı programların yayınlanmasını sağlamalıdır.

25. Vatandaşların sivil toplum kuruluşu kurması ve feshedilmesi, toplantı, gösteri yürüyüşü, miting vb. sivil protesto gösterisi düzenlemek için yasayla öngörülmüş süre içerisinde ilgili bilgiyi

yazılı veya elektronik ortamda yerel yönetin kurumuna göndermesi yeterlidir.

26. Mahkemenin vatandaşın tutuklanmasına ilişkin kabul ettiği hükm yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçici olarak tutuklu bulunan veya gözaltına alınan kişilerin geçici tutulduğu yer izole edilmiş, sürekli kamu denetiminde bulunan otel tipli korunan bir yer olmalıdır.

27. Toplumsal huzuru bozan ve kolluk birimi tarafından herhangi bir sebepten dolayı gözaltına alınan kişiler, gözaltına alınma nedeni, olay yeri ve tarihini gösteren bilgi formu düzenlendikten sonra nezarethaneye konulurlar.

28. Soruşturma görevlisi şübheliye isnat olunan suçla ilgili iddiayı mahkemede savunmak zorundadır.

29. Şüphelinin itirafı, görgü tanıklarının ifadeleri, şüphelinin suç fiilinde bulunduğunun kanıtı ve mahkeme kararının kabulü için esas olamaz.

30. Şüpheli, suç mağdurunun (şikayetçi) dava dosyası kapsamında mahkemeye sundukları belgelerin, yazılı ve sözlü kanıtların listesinin hakimim imzası ve mühürü ile onaylı kopyaları şüpheli, mağdur (şikayetçi) ve onların müdafiilerine verilmelidir.

31. Bağışlama (affetme) hakkı sadece suç mağduruna veya suç mağduru hayatını kaybetmişse onun varislerine mahsustur. Mahkeme ise bu durumu yasalara uygun düzenleyen devlet kurumudur.

32. Savcı iddia makamı değil, Anayasa ve yasaların doğru uygulandığını denetleyen devlet denetçisidir.

Şapur Gasımı
sayında çap edilmiştir

ŞAPUR QASİMİ

MƏQALƏLƏR TOPLUSU

II HİSSƏ

Naşir: Elnarə Abbasova

Texniki redaktor: Asim Səfərov

Dizayner: İradə Əhmədova

Operatorlar: Həmidə Bağirova, Nurdan Məmmədova

Yığılmağa verilmişdir: 25.03.2024

Çapa imzalanmışdır: 20.05.2024

Format: 60×84 1/16; şərti çap vərəqi 37,75

Sifariş № 777; tiraj 100 nüsxə

“Füyuzat” nəşriyyatında çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., Z.Xəlilov küç., 26

Tel.: 055 850-98-69

e-mail: fuyuzat2020@gmail.com